Національна академія наук України

Інститут історії України НАН України

Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»

Служба безпеки України

Національна спілка краєзнавців України

Українське культурно-просвітницьке товариство «Меморіал» імені В. Стуса

Миколаївська обласна державна адміністрація

Миколаївська обласна рада

Науково-документальна
серія книг
«РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ»

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

У ДВАДЦЯТИ СЕМИ ТОМАХ

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Смолій В. А
(голова редколегії)
Рубльов О. С.
(заступник голови)
Реєнт О. П.
(заступник голови)
Бірчак В. М.
(заступник голови)
Подкур Р. Ю.
(відповідальний секретар)
Бажан О. В.
Бажан О. Г.
Боряк Г. В.
В'ятрович В. М.
Галайко Б. М.
Кісіль І. М.
Кокін С. А.
Литвин В. М.
Литвин М. Р.
Маковська Н. В.
Марчук Є. К.
Папакін Г. В.
Пиріг Р. Я.
Тахтай О. В.
Терещенко Ю. В.
Усенко І. Б.

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Книга сьома

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Савченко О. Ю.
(співголова редколегії)
Москаленко В. В.
(співголова редколегії)
Бонь В. В.
(заступник співголів)
Кротов А. О.
(заступник співголів)
Макарчук С. С.
(відповідальний секретар)
Агаркова В. В.
Васильєв В. Ю.
Димитров М. Ф.
Зайцев Ю. О.
Іваненко О. О.
Індиков Я. В.
Каськова Г. Л.
Котляр Ю. В.
Крісанова І. В.
Левченко Л. Л.
Лях О. А.
Михайлов В. А.
Мороз Ю. Л.
Ніколаєв І. Є.
Погорєлов А. А.
Подкур Р. Ю.
Поротніков М. А.
Пучков В. Ю.
Тригуб О. П.
Шуляр В. І.

Миколаїв
«Іліон»
2017

УДК 94(477.73)
ББК 63.3(4Укр-4Мик)6
Р 31

Науково-документальна серія книг
«Реабілітовані історією» у двадцяти семи томах
готується і виходить згідно з постановою
Президії Верховної Ради України № 2256-XII від 6 квітня 1992 року
та постановою Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 року

Видано в рамках Комплексної програми
увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції,
жертв воєн та політичних репресій у Миколаївській області

Відповідальний за випуск: С. С. МАКАРЧУК

Р Е Ц Е Н З Е Н Т И :

В. М. ВАШКЕВИЧ – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

М. М. ЗЕРКАЛЬ – доктор історичних наук, в. о. професора кафедри історії, етнології та археології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського;

О. В. ШЕВЧУК – доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Р 31 **Реабілітовані** історією. Миколаївська область. Книга сьома / Миколаївський обласний центр пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності. — Миколаїв : Іліон, 2017. — 664 с. (Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією». У двадцяти семи томах).

ISBN 978-617-534-435-4

Вміщені у виданні статті, біографічні нариси, спогади хронологічно охоплюють період 1920–1970-х років та викривають механізми здійснення політичних репресій на території Миколаївської області.

Архівні документи у розділах «Мовою архівних документів» та «Фотодокументи» тематично доповнюють текстовий матеріал. У сьомому томі наведено біографічні дані репресованих жителів Миколаївщини (літери «Х», «Ц», «Ч», «Ш»).

Книга розрахована на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів загальноосвітніх шкіл та всіх, хто цікавиться історією нашої країни.

УДК 94(477.73)
ББК 63.3(4Укр-4Мик)6

© Миколаївський обласний центр пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності, 2017

ISBN 978-966-8837-07-4 (Кн. 1. К.: Світогляд, 2005)
ISBN 978-617-534-435-4

Від обласної редколегії

Сьома книга обласного тому науково-документального видання «Реабілітовані історією. Миколаївська область» виходить друком в ювілейний рік. Рівно 25 років тому, згідно з постановою Президії Верховної Ради України № 2256-XII від 6 квітня 1992 року та постановою Кабінету Міністрів України № 530 від 11 вересня 1992 року, в Україні почала діяти загальнодержавна програма з підготовки і видання науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», ініціаторами якої були інститут історії України НАН України, Служба безпеки України, Всеукраїнська спілка краєзнавців та Українське культурно-просвітницьке товариство «Меморіал» імені Василя Стуса. Згідно з цією програмою, багатотомне видання покликане служити відновленню історичної справедливості, ґрунтовному висвітленню трагічних подій в історії України, повернути незаслужено забуті імена співвітчизників, знищених комуністичною карально-репресивною системою, вшанувати тих, хто боровся за свободу і незалежність України.

За період дії програми «Реабілітовані історією» в науковий обіг введені тисячі нових архівних документів з відомчих архівів СБУ, раніше недоступних науковцям, на новій джерельній базі з'явилась величезна кількість публікацій, був даний імпульс переосмисленню не тільки подій в Україні загалом, а й регіональних особливостей історичного процесу. Слід зазначити, що з прийняттям у 2015 році Закону України про декомунізацію умови роботи науковців з виявлення та опрацювання документів у раніше закритих архівах стали більш сприятливими.

Зважаючи на те, що в 2017–2018 роках відзначаються 80-ті роковини «Великого терору» 1937–1938 років, науковці обласного центру пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності, загалом зберігаючи встановлені «Методичними рекомендаціями» структуру, багатоплановість та різноманіття подачі в даній книзі наукового матеріалу, основний акцент зробили на аналізі політичних репресій у зазначений період. Зокрема, в розділі «Мовою архівних документів» уміщено комплекс архівних документів із 13-томної справи начальника УНКВС у Миколаївській області П. В. Карамишева та ще трьох співробітників цього ж управління, заарештованих та засуджених у період так званої «беріївської відлиги» за порушення «соціалістичної законності» до розстрілу та значних термінів позбавлення волі. Вказані документи є логічним доповненням до великої статті Марка Юнге (професор Рурського університету м. Бохума, Німеччина), в якій автор на широкій джерельній базі досліджує механізм перебігу

масових чекістських операцій на Миколаївщині, аналізує методи проведення репресій та еволюцію карально-репресивної політики комуністичного режиму.

У розділах «Мовою архівних документів» і «Фотодокументи з архівних фондів» архівні джерела змістовно доповнюють уміщені в книзі статті та біографічні нариси, які за тематико-хронологічним принципом розташовані в першому та четвертому розділах книги й охоплюють період 1920–1970-х років. Такий принцип дозволяє читачу зрозуміти характер і масштаби репресій, методи фальсифікацій репресивними органами тих чи інших групових та індивідуальних справ (провокація заарештованих, підробка або спотворення протоколів, тортури і т.д.), порівняти особливості державного терору в різні історичні періоди. В завершальному, п'ятому, розділі вміщені анотовані біографічні дані на репресованих осіб (понад 1200) – жителів Миколаївщини в її сучасних адміністративних межах.

Слід зазначити, що видання сьомої книги обласного тому було б неможливим без активної допомоги та дієвої участі в підготовці матеріалів з боку старшого наукового співробітника Інституту історії України НАН України, відповідального секретаря Головної редколегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» Р. Ю. Подкура.

Глибоку вдячність за підтримку, розуміння великої суспільної значущості даного наукового видання, його актуальності колектив обласного центру виказує Миколаївській облдержадміністрації, очолюваній О. Ю. Савченком, управлінню інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю (в.о. начальника управління – О. О. Іваненко). Видання не змогло б вийти друком без сприяння Миколаївської обласної ради (голова – В. В. Москаленко), всього депутатського корпусу, які знайшли можливість виділити кошти на видання в цей непростий час.

Традиційну допомогу авторський колектив отримував від співробітників Державного архіву Миколаївської області (директор – Л. Л. Левченко), архіву УСБУ в Миколаївській області (начальник архіву – О. В. Мозулевська), зокрема у відборі та опрацюванні архівних документів, а їх професійні поради й рекомендації були враховані у процесі підготовки рукопису.

Окремі слова вдячності науковці й співробітники обласного центру адресують народному депутату України Т. Д. Креміню за суттєву допомогу в повсякденній науково-дослідній і видавничій діяльності та реалізації унікальних проектів. Зокрема, саме за його ініціативи вперше в Україні започатковано створення за матеріалами книг «Реабілітовані історією. Миколаївська область» науково-документальних фільмів з елементами історичної реконструкції (у співпраці з обласною телерадіокомпанією, виконавчий директор – Я. В. Індиков).

Сьома книга «Реабілітовані історією. Миколаївська область» адресована науковцям, студентам, викладачам вузів, учителям та учням загальноосвітніх шкіл, краєзнавцям, усім, кому небайдуже історичне минуле України, рідного краю. Оскільки авторський колектив продовжує роботу над наступними книгами обласного тому, обласний центр пошукових досліджень та редакційно-видавничої діяльності вчергове запрошує до співпраці всіх дослідників, краєзнавців зробити свій внесок у повернення історичної справедливості та пам'яті про наших співвітчизників.

Р о з д і л I

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ НА МИКОЛАЇВЩИНІ у 1920–1970-х роках

І. Є. Ніколаєв

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЧК–ГПУ–ОГПУ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ОСЕРЕДКІВ МЕНШОВИКІВ МИКОЛАЇВЩИНИ

Російська комуністична партія проникала в усі сфери життя громадян для встановлення жорсткого контролю за їх світобаченням. Тому вони намагалися позбавитися впливу на населення своїх політичних опонентів.

Ключова роль у цьому процесі відводилася органам державної безпеки. Дослідження форм і методів політичного контролю в радянській Україні дає відповідь на питання виникнення і функціонування радянського тоталітаризму, визначає місце й роль правоохоронних органів у громадсько-політичному житті, боротьбі з політичною опозицією. Одне з ключових місць у цьому процесі надавалося агентурно-оперативній роботі органів ЧК–ГПУ–ОГПУ СРСР.

Серед населення Миколаївщини вагомий вплив мали осередки загальноросійських соціалістичних партій. Серед них слід виокремити РСДРП(м), що після встановлення радянської влади у 1920 р. відновила свою роботу в Миколаєві. Загалом історія соціал-демократичного руху України бере початок з кінця XIX ст., коли почали діяти гуртки «Південноросійського союзу робітників». Після розколу РСДРП на меншовицьку і більшовицьку течії посилюється не тільки ескалація суперечностей між партійними угрупованнями, а й розбіжності в організаційних принципах роботи. Якщо більшовики тяжіли до суворої партійної дисципліни з одноосібним лідерством, то меншовики толерантно ставилися до проблеми внутрішньопартійної демократії. Суперечливості в поглядах на «національне питання» не дозволяли РСДРП(м) плідно співпрацювати з українськими партіями соціалістичного спрямування.

Соціальну базу осередків РСДРП(м) на Миколаївщині становили, насамперед, представники робітничої інтелігенції – інженери, кваліфіковані робітники. Ще

одну частину партійного контингенту складали представники інтелігенції – лікарі, вчителі, студенти, службовці.

Уже з 1920 р. більшовики починають витісняти РСДРП(м) із легальної політичної діяльності. Меншовики, у свою чергу, відкидали форми політичного екстремізму, надаючи перевагу конструктивному діалогу з владою. Так, на початку 1920 р. 20% членів Миколаївської організації РСДРП(м) добровільно відправилися на радянсько-польський фронт. На зібранні РСДРП(м) міста Миколаєва війна була визнана як класова та контрреволюційна з боку Польщі. Після ліквідації фронтів та переходу до господарчої відбудови посилилась «антирадянська» агітація, в першу чергу есерівських сил, головна увага якої була прикута до незадовільного матеріального становища робітників. Наслідком цієї агітації стали страйки на двох найпотужніших підприємствах міста – заводах «Наваль» та «Руссуд». Миколаївська організація РСДРП(м) засудила ці дії, прийнявши звернення до робітників, де йшлося про те, що «активна боротьба з радянською владою шляхом страйків або збройних повстань є шкідливою для соціалістичного будівництва».[1]

Свою роль як захисника інтересів трудящих меншовики вбачали у представництві в радах, виконавчих комітетах, профспілках й інших радянських організаціях та установах, де вони намагалися втілити в життя засади власної політики. Меншовикам вдається провести своїх представників до місцевих рад, зберегти більшість у керівництві окремих профспілкових організацій.

У звіті Центрального управління надзвичайних комісій при Раднаркомі України за 1920 р. повідомлялося: «В Україні радянська влада вимушена вести боротьбу з контрреволюцією в різних її проявах, починаючи від соціальних домовленостей, закінчуючи шпигунством. Політичні угруповання, ворожі радянській владі, досягли на Україні відчутного розвитку. Активізувалися меншовики, демагогічна політика яких в умовах економічної та продовольчої розрухи становила безпосередню загрозу диктатурі пролетаріату».[2]

Логічним продовженням цієї боротьби стали ліквідаційні кампанії проти опонентів. У результаті почала стрімко знижуватися чисельність меншовиків. У Миколаєві, за даними Надзвичайної комісії, їх чисельність у 1920 р. становила 127 активних членів, у 1921 р. – 73 особи[3]. Для порівняння: наприкінці 1921 р. також вдвічі меншою стала кількість меншовиків Одеси (350 проти 700 в 1920 р.), у районах сучасної Черкащини кількість активних прихильників РСДРП(м) становила у 1920 р. 107, у 1921 р. – 52 меншовики.[4]

---

1 ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 425. Арк. 13–14.
2 Там само. Арк. 14.
3 Держархів Миколаївської обл. (далі – ДАМО). Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 170. Арк. 54.
4 Держархів Черкаської обл. Ф. Р-184. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 73.

Не задовольнившись зменшенням чисельності меншовиків, керівники більшовицької партії наказали органам ГПУ активізувати роботу з ліквідації меншовицького руху. Так, «Положення про ГПУ» від 16 березня 1922 р. затверджувало як об'єкти політичного контролю «білогвардійські та контрреволюційні елементи». Перед новоствореним органом поставлено завдання ведення боротьби з небільшовицькими партіями. Голова ВУЧК М. Лацис в «Організаційному звіті ВЧК за чотири роки її діяльності. 1917–1921 рр.» щодо опозиційних партій вказав: «У числі контрреволюційних елементів перше місце займають псевдосоціалістичні партії. Їх представники відчутно гальмують боротьбу з контрреволюцією, висуваючи свою «загальнолюдську» мораль, гуманізм, недопущення обмежень свободи слова та друку для контрреволюціонерів».[5]

Оскільки найбільш важливим напрямом діяльності органів ВЧК вважалася агентурно-оперативна робота, протягом 1920–1921 рр. чекісти розпочали розбудову внутрішньої агентури. Перша спроба регламентування агентурно-оперативної роботи здійснена на І Всеросійській конференції надзвичайних комісій у червні 1918 р. У «Коротких настановах ЧК із ведення та документації агентурної роботи» зазначалося: «Абсолютно секретні повідомлення, що надходять з опрацьованого середовища, мають назву секретних відомостей. Особа, яка перебуває у вказаному середовищі або наближена до нього, що повідомляє секретну інформацію, називається секретним співробітником».[6]

Особливо жорстко чекісти «опікувались» партійними лідерами. Перед агентурою ставилося завдання виявляти та оперативно повідомляти про абсолютно всі їхні зв'язки, включно з родинними. Як правило, лідер місцевого партійного осередка разом з найбільш активними прибічниками «забезпечувався» відразу 2–3 секретними співробітниками, що надавали чекістам незалежну одна від одної інформацію. На її основі планувалися репресивні заходи з ліквідації політичної опозиції. Не менш цікавими в агентурній розробці опозиційних партій для ГПУ поставали питання ідеології – програмні цілі та політичні гасла, оскільки ця інформація ґрунтовно висвітлювалася у відомчих бюлетенях.[7]

Ключовим моментом у подальшому розвитку агентурного апарату ВУЧК стало створення масової мережі інформаторів. Начальник секретно-оперативного управління ВЧК В. Менжинський 11 червня 1921 р. підписав інструкцію, що передбачала головним напрямом роботи губернських ЧК політичну боротьбу з антирадянськими проявами через таємно-агентурний апарат. Із широкого кола об'єктів політичного контролю виокремлювались, у першу

---

[5] ВЧК/ГПУ: документы и материалы [под. ред. Ю. Фельштинского]. М.: Издательство гуманитарной литературы, 1995. С. 55–58.

[6] ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 254. Арк. 71.

[7] Там само. Спр. 260. Арк. 15–17.

чергу, соціалістичні партії, інтелігенція та духовенство. В інструкції зазначалося: «Відсутність на місцях агентурного апарату означає відсутність Губернського ЧК як політичного органу в губернії». На створення мережі інформаторів керівники ВЧК відводили не більше 3 місяців.[8]

Про результати проведеної роботи керівники регіональних ЧК доповідали щомісячно. Головні підсумки роботи зі створення агентурного апарату в політичних партіях обговорювалися на загальній конференції. 4 лютого 1922 р. до всіх губернських відділів ЧК була відправлена телеграма за № 5897/м, підписана В. Менжинським та Т. Самсоновим, про скликання 1 березня 1922 р. конференції. На заході повинен бути присутнім керівник місцевого секретного відділу за умови, якщо він займає відповідну посаду не менше 3 місяців. На конференції обговорювалися наступні питання: стан роботи інформаторів у політичних партіях та виконана робота з розпорядження ЧК № 5023 від 11 червня 1921 р.; агентурні розробки по політичних партіях на момент проведення конференції, активність партій та її прояви; успішність або невдачі в роботі з політичними партіями із зазначенням причин; загальний політичний стан губерній; боротьба з політичним бандитизмом; загальні недоліки роботи секретних відділів.[9]

Значущість агентурної роботи підкреслювалася в ухваленій 9 березня 1922 р. постанові ЦК РКП(б) «Положення про створення ГПУ». У третьому розділі «Засоби для виконання покладених завдань» виокремлювалося наступне: «Агентурний нагляд за злочинними або підозрілими особами, групами, організаціями на території республіки та за кордоном… Огляд поштово-телеграфної та іншої кореспонденції, як внутрішньої, так і зовнішньої».[10]

Втім, уже протягом 1920 р. чекістам вдалося здійснити масове агентурне проникнення в середовище опозиційних партій. Про успіхи в даному напрямку відзначалося у звіті про піврічну діяльність (січень – червень 1922 р.) ГПУ УСРР: «Враховуючи відносно «мирний» характер діяльності антирадянських партій, органи ДПУ в своїй боротьбі з ними встали на шлях безкровних репресій, застосовуючи засоби ізоляції, вислання та інше… Широко поставлена агентурна робота. Наявність мережі внутрішніх агентів, їх численні повідомлення та звіти дозволяють органам ГПУ не тільки боротися з активними проявами діяльності антирадянських партій, а й брати на себе, в деяких моментах, керівництво у внутрішньопартійних конфліктах, максимально ініціювати та роздувати їх, сприяючи розкладу антирадянських партій зсередини».[11]

---

[8] Остракизм по-большевистски: Преследования политических оппонентов в 1921–1924 гг. Сборник документов [Сост., предисл. В. Г. Макарова, В. С. Христофорова; коммент. В. Г. Макарова]. М.: Русский путь, 2010. С. 95.

[9] Там само. С. 101, 103–104.

[10] Там само. С. 109.

[11] ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 254. Арк. 6–8.

Особливість методики вербування, як правило, полягала в тому, що при арешті обвинувачений опинявся в спеціально підготовленій обстановці, котра змушувала його піти на визнання своєї антирадянської діяльності. Допити слідчих, протиріччя в зізнаннях, свідчення свідків, а також внутрішньокамерна обробка давали необхідну для вербування інформацію.

Справа меншовиків Миколаївщини стала одним з таких методів «розкладання антирадянських партій зсередини» агентурним шляхом. 21 січня 1922 р. виходить службова записка за підписом начальника секретного відділу ВЧК Т. Самсонова про необхідність проведення губернськими відділами «облав та обшуків на меншовиків у тих місцях, де, за агентурними даними, ми можемо знайти будь-який потрібний нам матеріал».[12]

При цьому слід відзначити пожвавлення в першій половині 1922 р. діяльності меншовиків, яке спостерігалося по всій Україні. За даними ГПУ, в УСРР нараховувалося 530 активних членів РСДРП(м), у Миколаєві – 30 осіб; для порівняння в решті губерніях: Харкові – 100 осіб, Києві – 40, Одесі – 40, Катеринославі – 70, Полтавській та Чернігівській губерніях – по 20 осіб, у Кременчуці, на Поділлі, в Запоріжжі – по 30, на Донбасі – близько 100 осіб.[13]

За наказом ГПУ № 03296 від 13 березня 1922 р. про арешти лідерів меншовицьких організацій 22 березня 1922 р. затримано 9 найбільш активних членів Миколаївської організації РСДРП(м) М. Томашпольського, Г. Кантаровича, М. Дорофеєва, М. Коена, Ф. Лозанова, М. Даенмана, Я. Пику, М. Остомухова, А. Грановського. 19 квітня 1922 р. ухвалено рішення про їх заслання до Туркестану.[14]

Трохи пізніше, 29 березня 1922 р., заарештували керівника Миколаївського осередка РСДРП(м) Б. Кадонера, який у цей час знаходився у відрядженні на Єлизаветградщині. Тому на адресу місцевого ЧК була відправлена телеграма вкрай емоційного змісту: «Негайно розшифрувати. Заарештуйте лідера Миколаївської організації РСДРП Кадонера Бенцона Львовича, повторюю Кадонера Бенцона Львовича працюючого Ново-Українське СПО. Передати негайно до губернського ЧК»[15].

Прибувши до Туркестану, миколаївські меншовики потрапили в надзвичайно важкі кліматичні та побутові умови. Протягом 2 місяців їх не допускали до роботи та не виплачували грошове утримання, після чого всі вони захворіли малярією. Бачачи реальну загрозу їхньому життю, члени сімей відчайдушно благали владу про помилування, надсилаючи листи партійно-радянському керівництву та в ГПУ.

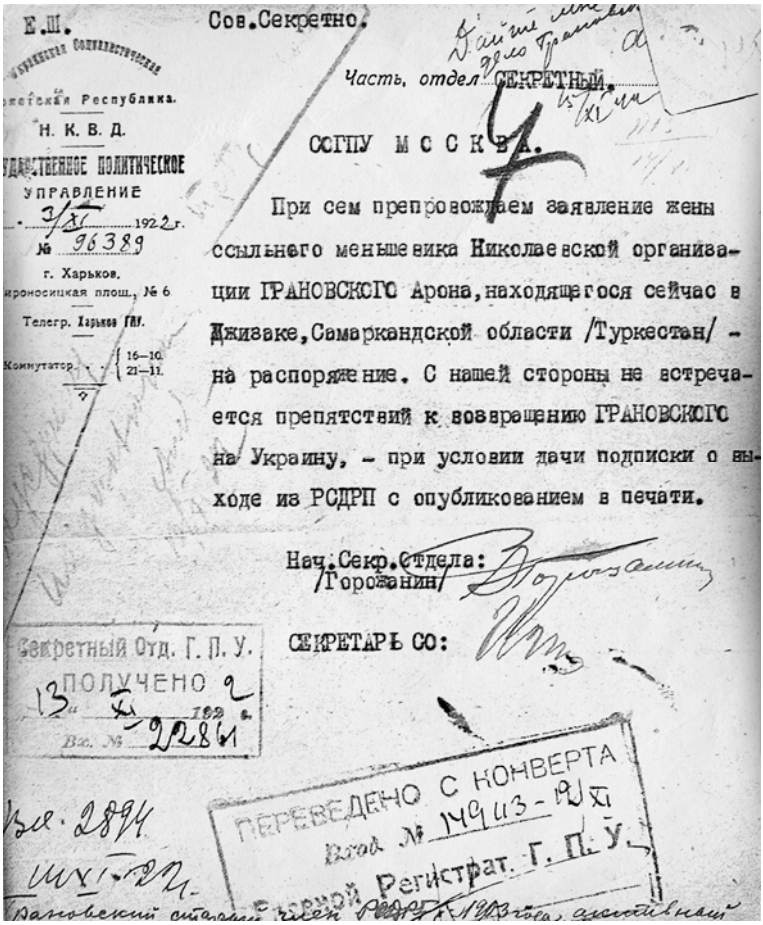
---

[12] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6622. Арк. 18–23.

[13] Ченцов В. В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. Тернопіль: Збруч, 2000. С. 300–301.

[14] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6622. Арк. 39–43.

[15] Там само. Арк. 96.

Е.Ш.
Украинская Социалистическая
Советская Республика.
Н. К. В. Д.
Государственное Политическое
Управление
3/XI 1922 г.
№ 96389
г. Харьков.
Пушкинская площ., № 6
Телегр. Харьков ГПУ.
Коммутатор 16—10, 21—11.

Сов.Секретно.

Часть, отдел СЕКРЕТНЫЙ.

СОГПУ М О С К В А.

При сем препровождаем заявление жены ссыльного меньшевика Николаевской организации ГРАНОВСКОГО Арона, находящегося сейчас в Джизаке, Самаркандской области /Туркестан/ – на распоряжение. С нашей стороны не встречается препятствий к возвращению ГРАНОВСКОГО на Украину, – при условии дачи подписки о выходе из РСДРП с опубликованием в печати.

Нач.Секр.Отдела:
/Горожанин/

СЕКРЕТАРЬ СО:

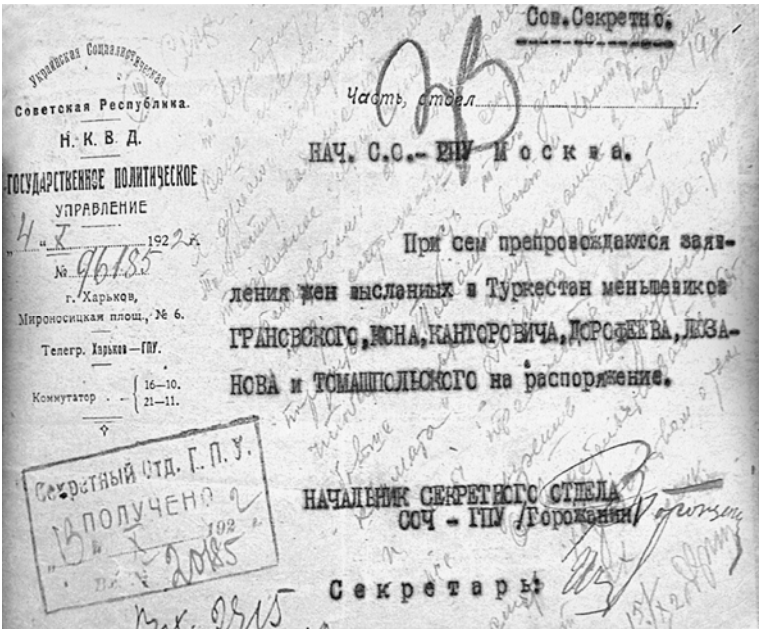
Секретный Отд. Г. П. У.
ПОЛУЧЕНО
13 XI 1922 г.
Вх. № 22841

ПЕРЕВЕДЕНО С КОНВЕРТА
Вход. № 14943-РУ XI
Старший Регистрат. Г. П. У.

Вх. 2894
XI-22

Супровідний лист ГПУ до заяви Т. Грановської про повернення із заслання її чоловіка – меншовика А. Грановського. 1922 р.

Втім, у чекістів були свої плани на них. Начальник секретного відділу ГПУ УСРР В. Горожанін надіслав листа начальнику секретного відділу ГПУ в Москву Т. Самсонову, в якому висвітлив своє бачення можливості їх звільнення та подальшого використання. Зокрема, йшлося: «Додаю до листа заяви дружин висланих до Туркестану меншовиків з проханням задовольнити їх з наступних причин. Сексот, що працює на нас у меншовицькій організації Харкова, не має змоги проникнути в глибину організації з тієї причини, що його там погано знають. Для посилення довіри необхідно мати в Харкові таких меншовиків, які добре знають нашого сексота та допоможуть йому проникнути всередину організації. Такими особами є М. Томашпольський та Г. Кантарович. Указаним двом особам прошу дозволити повернутися під приводом медичного обстеження в Україну, але не за місцем проживання, а в розпорядження республі-

Сов. Секретно.

Часть, отдел

НАЧ. С.О.- ГПУ г о с к в а.

При сем препровождаются заявления жен высланных в Туркестан меньшевиков ГРАНОВСКОГО, МОНА, КАНТОРОВИЧА, ДОРОФЕЕВА, ЛИЗАНОВА и ТОМАШПОЛЬСКОГО на распоряжение.

НАЧАЛЬНИК СЕКРЕТНОГО ОТДЕЛА
СОЧ - ГПУ /Горожанин/

Секретарь

Украинская Социалистическая
Советская Республика.
Н. К. В. Д.
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПОЛИТИЧЕСКОЕ
УПРАВЛЕНИЕ
№ 96185
г. Харьков,
Мироносицкая площ., № 6.
Телегр. Харьков—ГПУ.
Коммутатор 16—10. 21—11.

Секретный Отд. Г. П. У.
ПОЛУЧЕНО

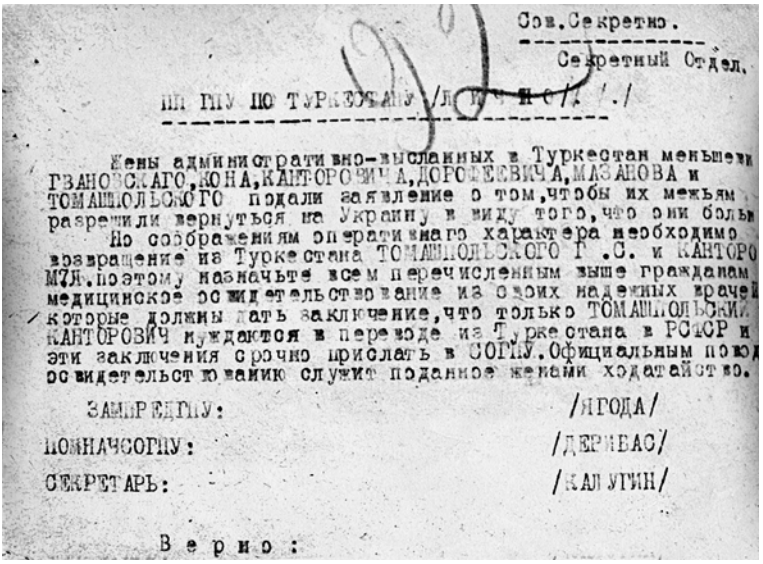
Супровідний лист ГПУ до заяв дружин меншовиків Миколаївщини, засланих до Туркестану, з проханням повернути їх в Україну. 1922 р.

канського ГПУ в м. Харків. Тут ми їх візьмемо на підписку про невиїзд і сподіваємось таким чином досягнути нашої мети. Що стосується інших, то нехай вони залишаються в Туркестані».[16]

Прохання українських чекістів підлягало задоволенню. На ім'я начальника Туркестанського ГПУ була направлена телеграма за підписом заступника голови ГПУ Г. Ягоди з дорученням наступного змісту: «Дружини висланих з Миколаєва меншовиків звернулися з проханням повернути через здоров'я їх чоловіків до України. Із міркувань оперативного характеру необхідно повернення до України М. Томашпольського та Г. Кантаровича. Тому призначте всім наведеним у заяві меншовикам медичне обстеження, яке буде проведено власними, надійними лікарями. Вони повинні надати висновок, що тільки М. Томашпольський та Г. Кантарович потребують термінового переведення до УСРР, і цей висновок необхідно терміново надіслати до секретного відділу ГПУ. Підставою для проведення медичного обстеження слугуватимуть заяви їх дружин».[17]

Доручення Г. Ягоди було виконано протягом місяця. Вже у вересні 1922 р. засуджені до адміністративної висилки М. Томашпольський і Г. Кантарович, у зв'язку з різко погіршеним станом здоров'я, направлені для одержання медичного лікування в УСРР, у розпорядження ГПУ міста Харкова. Завдяки цьому

[16] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6622. Арк. 185.
[17] Там само. Арк. 187–188.

Сов.Секретно.

Секретный Отдел.

ПП ГПУ ПО ТУРКЕСТАНУ /Л[illegible]Н[illegible]/.

Жены административно-высланных в Туркестан меньшевиков ГВАНОВСКАГО, ЮНА, КАНТОРОВИЧА, ДОРОШЕВИЧА, МАЗАНОВА и ТОМАШОЛЬСКОГО подали заявление о том, чтобы их мужьям разрешили вернуться на Украину в виду того, что они больны

Но соображениям оперативного характера необходимо возвращение из Туркестана ТОМАШОЛЬСКОГО Г.С. и КАНТОРОВИЧА, поэтому назначьте всем перечисленным выше гражданам медицинское освидетельствование из своих надежных врачей которые должны дать заключение, что только ТОМАШОЛЬСКИЙ КАНТОРОВИЧ нуждаются в переводе из Туркестана в РСФСР и эти заключения срочно прислать в СОГПУ. Официальным поводом освидетельствованию служит поданное женами ходатайство.

ЗАМПРЕДГПУ: /ЯГОДА/

ПОМНАЧСОГПУ: /ДЕРИВАС/

СЕКРЕТАРЬ: /КАЛУГИН/

В е р н о :

Телеграма Г. Ягоди про використання засуджених меншовиків в оперативних комбінаціях ГПУ. 1922 р.

вдалося завдати удару по Харківському осередку РСДРП(м). Підстав для зміни місця перебування іншим сімом меншовикам на той момент не знайдено.[18]

Втім, зовсім скоро «підстави» знайдуться, оскільки ще одним засобом боротьби з опозиційними партіями були публічні «каяття» їх членів в «антирадянській діяльності». Для цієї мети обрано ще одного політичного висланця – А. Грановського.

Згідно з чекістською характеристикою, він перебував у лавах РСДРП із 1903 р., був членом комітету РСДРП(м) Миколаївської організації. Його політична діяльність полягала у виступах на профспілкових зборах, де «він проводив лінію меншовицької партії».

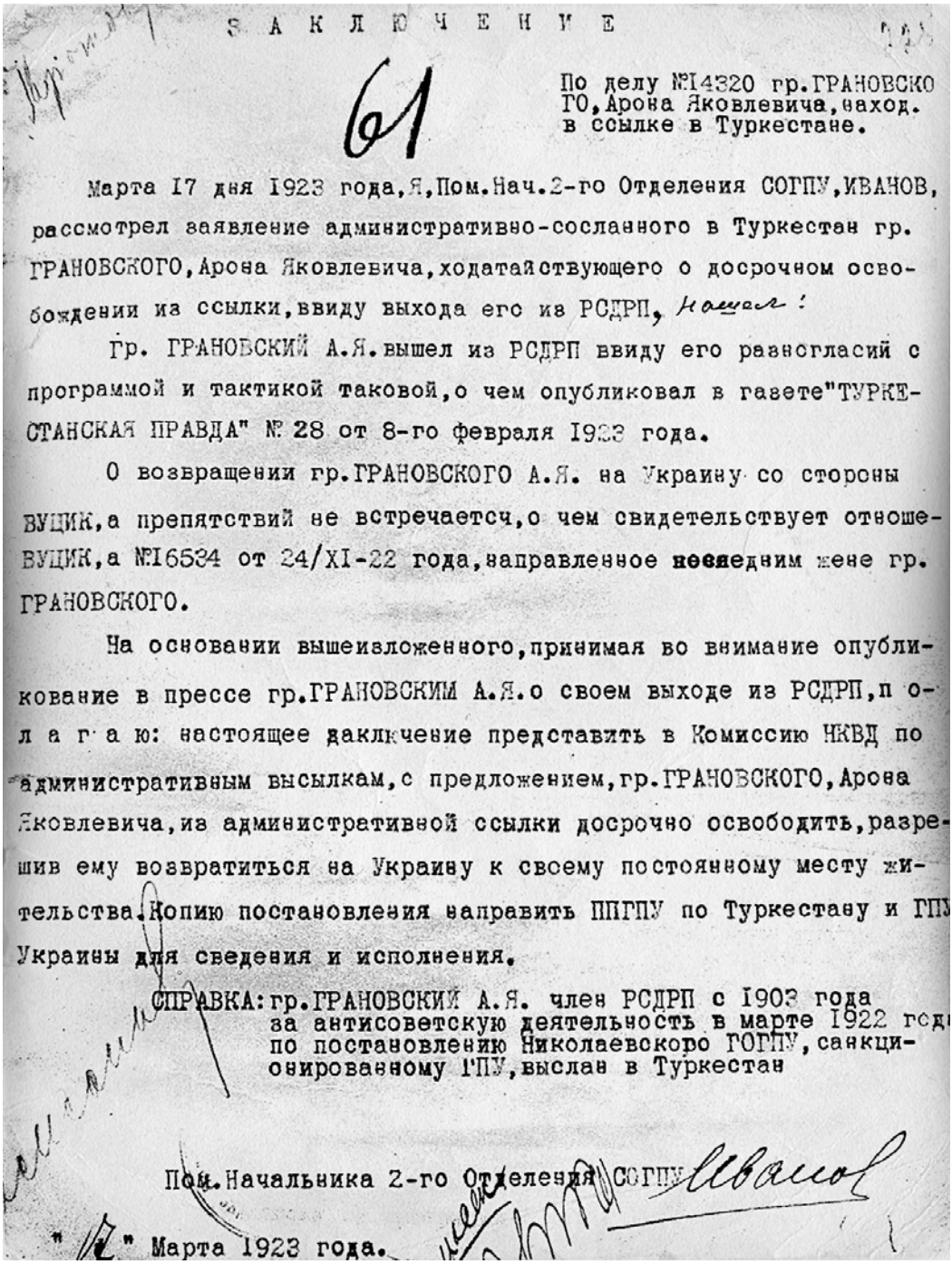
Його дружина Т. Грановська 26 вересня 1922 р. подала голові ГПУ Російської Федерації та у ВУЦВК УСРР заяви. Вона писала про свою хворобу, трьох неповнолітніх дітей, відсутність засобів до виживання. Тому клопоталася про повернення чоловіка із заслання, який уже захворів на малярію.

Завідуючий Секретаріатом ВУЦВК Яворський 14 березня 1923 р. написав Т. Грановській (вул. Адміральська, 18) листа: «У відповідь на Ваше звернення про повернення Вашого чоловіка з Туркестану, де він перебуває у вигнанні, в Україну, Секретаріат ВУЦВК повідомляє, що з боку органів УСРР перепон до його повернення в Україну немає. При цьому умовою є його вихід з лав РСДРП, про який він мусить публічно повідомити в пресі».[19]

---

[18] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6622. Арк. 194.

[19] Там само. Арк. 98.

З А К Л Ю Ч Е Н И Е

61

По делу №14320 гр.ГРАНОВСКО ГО, Арона Яковлевича, наход. в ссылке в Туркестане.

Марта 17 дня 1923 года, Я, Пом.Нач.2-го Отделения СОГПУ, ИВАНОВ, рассмотрел заявление административно-сосланного в Туркестан гр. ГРАНОВСКОГО, Арона Яковлевича, ходатайствующего о досрочном освобождении из ссылки, ввиду выхода его из РСДРП, нашел:

Гр. ГРАНОВСКИЙ А.Я. вышел из РСДРП ввиду его разногласий с программой и тактикой таковой, о чем опубликовал в газете "ТУРКЕСТАНСКАЯ ПРАВДА" № 28 от 8-го февраля 1923 года.

О возвращении гр.ГРАНОВСКОГО А.Я. на Украину со стороны ВУЦИК, а препятствий не встречается, о чем свидетельствует отношение ВУЦИК, а №16534 от 24/XI-22 года, направленное последним жене гр. ГРАНОВСКОГО.

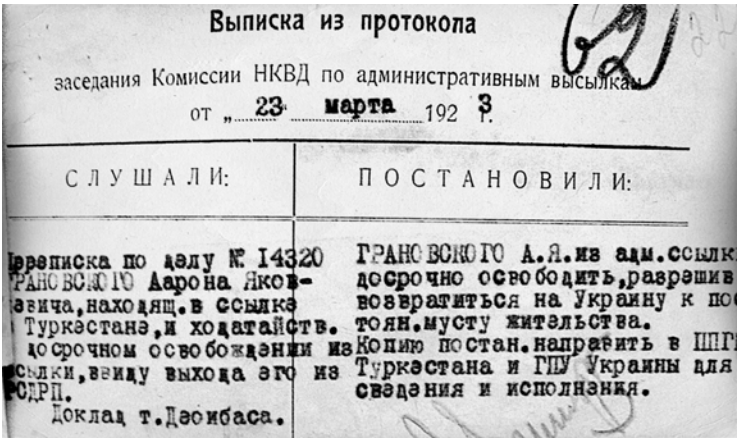
На основании вышеизложенного, принимая во внимание опубликование в прессе гр.ГРАНОВСКИМ А.Я. о своем выходе из РСДРП, п о л а г а ю: настоящее заключение представить в Комиссию НКВД по административным высылкам, с предложением, гр.ГРАНОВСКОГО, Арона Яковлевича, из административной ссылки досрочно освободить, разрешив ему возвратиться на Украину к своему постоянному месту жительства. Копию постановления направить ППГПУ по Туркестану и ГПУ Украины для сведения и исполнения.

СПРАВКА: гр.ГРАНОВСКИЙ А.Я. член РСДРП с 1903 года за антисоветскую деятельность в марте 1922 года по постановлению Николаевского ГОГПУ, санкционированному ГПУ, выслан в Туркестан

Пом.Начальника 2-го Отделения СОГПУ Иванов

"12" Марта 1923 года.

Висновок по справі А. Грановського з дозволом його повернення в Україну. 1923 р.

Выписка из протокола

заседания Комиссии НКВД по административным высылкам

от „ 23 марта 192 3 г.

СЛУШАЛИ:	ПОСТАНОВИЛИ:
Переписка по делу № 14320 ГРАНОВСКОГО Аарона Яковлевича, находящ. в ссылке Туркестане, и ходатайств. досрочном освобождении из ссылки, ввиду выхода его из РСДРП. Доклад т. Деобаса.	ГРАНОВСКОГО А.Я. из адм. ссылк досрочно освободить, разрешив возвратиться на Украину к по тоян. месту жительства. Копию постан. направить в ШПУ Туркестана и ГПУ Украины для сведения и исполнения.

Витяг з протоколу Комісії НКВС по адміністративних засланнях про дострокове звільнення гр. А. Грановського. 1923 р.

«Пропозиція» ВУЦВК була сприйнята. Згідно з висновком від 17 березня 1923 р. за підписом помічника начальника 2-го відділення ГПУ Іванова, Арон Грановський вийшов із РСДРП(м) через незгоду з програмою та тактикою партії як на сучасному етапі, так і загалом. Про це він публічно повідомив у газеті «Туркестанская правда» № 28 від 8 лютого 1923 р. Тому пропонувалося достроково звільнити А. Грановського із заслання та дозволити повернутися на місце свого постійного проживання.

Втім, однією публікацією в «Туркестанской правде» справа не обійшлася. Повернувшись до міста, А. Грановський змушений був публічно залишити лави РСДРП(м). У газеті «Красный Николаев» його «каяття» формалізувалося наступним чином: «Виходжу з лав РСДРП(м) тому, що залишки російської соціал-демократії не можуть більше бути виразниками робітничого класу… Хвиля політичної смерті меншовизму стрімко прокочується по Україні. Всі чесні люди, оманою залучені до контрреволюційних лав меншовиків, з презирством залишають їх. Ми стоїмо на порозі остаточної смерті меншовизму. Настав час активно підтримати соціалістичну світову революцію разом з комуністичною партією та III Комуністичним Інтернаціоналом».

Уже в період незалежності України справа миколаївських меншовиків була переглянута. Згідно із висновком, підписаним 25 листопада 1991 р. прокурором Миколаївської області, державним радником юстиції Ю. Бондарем, усіх репресованих за цією справою осіб реабілітували.

У подальшому секретний відділ ОГПУ СРСР у численних циркулярних листах зобов'язував місцеві апарати звернути особливу увагу на документування ворожої діяльності меншовиків, вчинення господарських чи службових злочинів. Використовуючи компрометуючий матеріал, пропонувалося притя-

гувати їх до відповідальності не як меншовиків, а як спекулянтів, підбурювачів до страйків, як агентів Антанти.[20]

На початку 1923 р. в Одесі відбувся суд над 30 меншовицькими лідерами. Паралельно з цим політбюро ЦК КП(б)У заборонило меншовикам працювати в профспілкових органах. Проте діяльність організації тривала. Тому в лютому 1923 р. ГПУ перевело в Одесу з Миколаєва секретного співробітника, що увійшов до лав меншовиків. Це дозволило чекістам отримати вичерпну інформацію про Одеський меншовицький комітет, з'ясувати канали надходження літератури (зокрема, друкованого «Социалистического вестника») та облікувати всіх членів організації.[21]

Проаналізовані спецзведення Миколаївського окружного відділу ГПУ за квітень – листопад 1923 р. дозволяють зробити висновок про вкрай скрутне становище меншовиків Миколаєва: «За звітний період угруповання РСДРП не діє, але все-таки окремі члени її при випадкових зустрічах між собою плекають надію на відновлення зв'язку із Центром та іншими містами, сподіваючись за допомогою цього пожвавити свою роботу. Але разом з тим фактична робота ніяка не проводиться й тільки окремі члени агітують серед робочих мас, але розуміння серед них не знаходять».[22]

Тогочасні циркуляри ГПУ дають змогу простежити основні засоби, застосовані для остаточної ліквідації залишків меншовицьких осередків. Серед них: вербування меншовиків для подальшої агентурної роботи; нагляд за колишніми меншовиками, що працюють у господарських та державних установах, насамперед через інформацію щодо їх поведінки, отриману від службовців цих підприємств; контроль та перевірка кореспонденції приватного характеру, що надходить на адресу підозрюваних; встановлення негласного нагляду з метою доповнення та перевірки агентурних свідчень. Вимагалося всі матеріали щодо меншовицьких угруповань, що мають важливе політичне значення або характеризують діяльність місцевих організацій, здобуті за допомогою агентури, негайно надсилати до слідчого відділу ГПУ та губернського комітету партії з метою їх подальшого належного використання.[23]

У 1923 р. більшовики, знищуючи осередки РСДРП(м), намагалися надати своїм діям видимість законності, стимулюючи ухвалення на партійному з'їзді рішення про саморозпуск. Такий крок формально відповідав Статуту соціал-демократичної партії. Тому співробітники органів ГПУ здійснювали тиск на

---

[20] ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 610. Арк. 8.

[21] Бриндак О. Б. Ліквідація більшовиками політичної опозиції та встановлення однопартійної системи в Україні в 20-ті роки XX століття. Одеса: Астропринт, 1998. С. 123.

[22] ДАМО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 43.

[23] ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 188. Арк. 21.

рядових партійців, змушували їх привселюдно відрікатися від партійної діяльності, вимагали саморозпуску РСДРП(м). Всіляко підбурюючи ліквідаційні настрої, компартійна влада поставила перед місцевими органами КП(б)У та ГПУ УСРР завдання ретельного контролю не тільки над самим процесом, вимагаючи його взяття на «особливий контроль». Також передбачалася ретельна перевірка кожного «добровільного» вихідця з партії, посилення агентурного забезпечення меншовицьких організацій.

Циркуляр № 121/с від 20 травня 1923 р., надісланий до всіх губернських комітетів КП(б)У та губернських відділів ГПУ, вимагав стосовно меншовиків діяти наступним чином: поширювати та всіляко підтримувати кількісне збільшення меншовиків, які прилюдно залишають партійні ряди; дотримуватися принципу, що цей рух має бути природним та масовим; ретельно вивчити склад добровільних вихідців та причини їх дій з метою виключення можливостей політиканства та провокацій з боку меншовицької інтелігенції; донести до вказаних осіб, що їх пізнє каяття вимагатиме проведення стосовно них політичної перевірки з боку робітничого класу. Лише після цих суворих та справедливих заходів вони зможуть претендувати на членство в КП(б)У; органам ГПУ використовувати організацію та підготовку до ліквідації меншовицьких груп з метою повного виявлення залишків меншовицьких організацій, для чого провести роботу з вербування агентури серед названих груп для висвітлення питання підготовки до самоліквідації та роботи нелегальних залишків організацій. Бути в курсі всіх проведених нарад та зібрань. Особливо звернути увагу на інтелігенцію.[24]

Усі ці фактори наближували остаточну ліквідацію партії. У листопаді 1923 р. на зібранні членів та колишніх членів РСДРП(м) м. Миколаєва ухвалюється заява про необхідність «остаточно ліквідувати силу, що стала на антирадянський шлях». Обираються делегати на конференцію колишніх меншовиків Півдня України, що відбулася 19 січня 1924 р. в Одесі. На ній були присутні делегати з Одеси, Миколаєва, Херсона, Єлизаветграда. Всього 96 осіб, з яких 82 мали партійний стаж до 1917 року. На думку делегатів, «остаточне політичне банкрутство меншовиків відобразилося у нерішучій політиці в період громадянської війни, підтримці політики класів, чужих і ворожих пролетаріату, в коливаннях від явної опозиції до половинчастого, формального по суті визнання радянської влади, спрямованого, між тим, проти провідної ролі компартії в революції та послідовного втілення в життя диктатури пролетаріату».[25]

---

[24] ДАМО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 51–52.

[25] Держархів Одеської обл. (далі – ДАОО). Ф. П-39. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 23–25.

Ухвалена резолюція проголошувала: «Жовтневий переворот, історична оцінка якого під кутом зору світових подій сучасності чітко доводить, що помилки були не з боку більшовиків, а з нашої меншовицької сторони. Оманливою, згубною та зрадницькою по відношенню до світового пролетаріату є наша думка, що більшовики ведуть до загибелі російську революцію… Висновок з оцінки гігантської боротьби, що розгорнута по всьому світу між трудом та капіталом, переконливо доводить вірність та безальтернативність теорії і тактики більшовиків». Дану редакцію резолюції одноголосно підтримали учасники конференції.[26]

На ініційованому більшовиками Всеукраїнському з'їзді колишніх соціал-демократів, що проходив 1–3 лютого 1924 р. у Харкові, ухвалюється рішення про ліквідацію партії і вступ найбільш гідних її представників до КП(б)У. Протягом року про вихід з партії подано 2164 заяви від меншовиків.[27]

У такий спосіб ця партія юридично припинила свою діяльність в УСРР. Окремі не згодні з цим рішенням партійці перейшли на нелегальне становище. Здебільшого вони вдавалися до спроб організаційного об'єднання однодумців, отримання друкованої продукції (насамперед видання Закордонного комітету меншовиків «Социалистический вестник»).

Втім, жорсткий пресинг дозволив ОГПУ СРСР констатувати наприкінці 1925 р. про завершення розгрому партії, відсутність її впливу на соціально-економічне та громадсько-політичне життя країни. Надалі агентурна розробка чекістами членів РСДРП(м) матиме персоніфікований характер і стосуватиметься перешкоджання нелегальному об'єднавчому процесу та становленню зв'язків із емігрантськими партійними центрами.

Підтвердженням цього є повідомлення Миколаївського окружного відділу ГПУ УСРР за вересень – грудень 1925 р.: «Члени угруповання від меншовиків нічим себе не проявляють, втративши до себе інтерес у робітничих масах. Втім, деякі члени проводять свою агітацію, як, наприклад, серед робітників-вантажників. На заводі «Плуг і молот» колишніми активістами угруповань ведеться агітація на економічному ґрунті. Істотних результатів вона не має. Що стосується колишніх членів меншовицької партії у профспілкових організаціях та кооперації, то серед них також не виявлено жодних проявів активності.

Крім того, в Миколаївському відділенні перебуває на обліку 10 чоловік колишніх членів РСДРП, що відігравали провідну роль у меншовицькій організації міста Миколаєва. За соціальним станом вони всі є інтелігентами й

---

[26] ДАОО. Ф. П-39. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 27–28.

[27] Ченцов В. В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. Тернопіль: Збруч, 2000. С. 270.

працюють зараз у загальноміських установах. Внаслідок відірваності від політичного життя активності не проявляють».[28]

Таким чином, одним з найбільш послідовних своїх політичних опонентів правляча більшовицька партія вважала членів РСДРП(м). Тривогу у кремлівських керівників викликав їх вплив на робітничий клас, зокрема працівників суднобудівних заводів і підприємств Миколаєва, щодо альтернативної програми побудови соціалізму. При цьому слід зазначити, що, незважаючи на клеймування меншовиків більшовицькими лідерами як «поплічників імперіалістичних сил», компартійна влада під впливом народного невдоволення вимушено визнала подальшу безперспективність воєнного комунізму.

Органи ЧК–ГПУ–ОГПУ СРСР застосовували весь арсенал засобів для встановлення режиму однопартійності. Опозиційна РСДРП(м) виступала постійним подразником. Наявність їх представників у профспілкових організаціях змушувала більшовиків звертатися до найбільш гострих питань розбудови соціалізму. Однак організаційна активність меншовиків, їх публічні відмови від збройної боротьби з більшовизмом, намагання внести корективи в «революційно-утопічний соціалізм більшовиків» мирним шляхом виявились приреченими на невдачу. Ділити владу більшовики не збиралися.

Тому РСДРП(м) як провідна опозиційна сила перебувала під постійним наглядом та пресингом органів державної безпеки. Починаючи з середини 1922 р., партія фактично припинила своє існування як легальна організація. В організаційному плані перехід на нелегальне становище відкинув соціал-демократів на кілька десятиріч назад до часів конспіративної діяльності невеликих гуртків. На противагу цьому разом з персональними репресіями соціал-демократичного активу компартійна влада проводила гучні агітаційні кампанії публічного виходу її членів із РСДРП(м), каяття та клеймування її «антирадянської, відверто контрреволюційної політики». Деяким із колишніх членів РСДРП(м) дозволялося вступати до лав РКП(б) з перспективою «брати активну участь в подальшій розбудові справжнього соціалізму». Незгодні меншовицькі лідери та рядові члени вдалися до еміграції, перебували під арештом або в засланні. Залишки меншовицьких організацій Миколаївщини були розгромлені в 1924–1925 рр. У подальшому розгром опозиційних партій призвів до практики політичного терору проти членів більшовицької партії, які порушували її «генеральну лінію».

[28] ДАМО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 170. Арк. 24.

Ю. В. Котляр

ПЕРВОМАЙСЬКА ПЕТЛЮРІВСЬКА ПОВСТАНСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ (1921)

Однією з характерних рис суспільного життя України є значний інтерес до історичного минулого рідного краю. З цього приводу академік П. Тронько вказував: «Для всебічного розвитку краєзнавства, глибокого вивчення сторінок історії рідного краю, написання його повноцінного і правдивого літопису тепер, як ніколи, створені сприятливі умови. Відкритий доступ до архівних документів, використання яких в умовах тоталітарного режиму було заборонене, дає можливість ученим і краєзнавцям по-новому, з залученням раніше невідомих документів і матеріалів, з позицій правди дослідити сторінки місцевої історії, усунути білі і чорні плями, суб'єктивні нашарування, що мали місце в багатьох працях…».[1] Тому для краєзнавчих досліджень важливого значення набуває проблема вивчення антибільшовицького повстанства на початку 20-х рр. ХХ ст. і визначення його специфіки на Миколаївщині.

Антибільшовицький повстанський рух в УСРР у 1921 р. був потужним фактором суспільно-політичного життя. Представники української інтелігенції, національно свідомого селянства та робітники активно протидіяли всім спробам більшовиків стабілізувати своє становище в Україні. Вони створювали та брали участь в партизанських загонах і повстанських організаціях, що проявляли особливу активність у 1921 р.[2]

Діяльність первомайського петлюрівського підпілля на Миколаївщині не має значної історіографічної бази. Слід виділити лише монографію Р. Коваля «Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії»[3] та ряд публікацій краєзнавця і письменника М. Ковальчука «Хто він, отаман Лихо?»[4] і «Катеринка на Кодимі. Історичні розповіді про виникнення та розвиток села».[5] Важливо, що для написання вказаних робіт М. Ковальчуку свого часу не дозволили користуватися матеріалами Державного архіву Служби безпеки України в Миколаївській області.[6]

У 2013 році в матеріалах Всеукраїнського науково-методичного семінару «Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія та сучасність», а у 2015 р. в

---

[1] Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). К.: Інститут історії України НАН України, 2000. С. 147.

[2] Файзулін Я. Всеукраїнський Центральний Повстанський Комітет 1921 року: з історії агентурно-оперативної розробки органів ВУЧК // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. 2012. Випуск 8. С. 176.

[3] Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. К.: Правда Ярославичів, 1998. 616 с.

[4] Ковальчук М. Хто він, отаман Лихо? // Прибузький вісник. 1995. 6, 9, 13, 20, 23 грудня.

[5] Ковальчук М. Катеринка на Кодимі. Історичні розповіді про виникнення та розвиток села. Катеринка: ВЦ «Маторін», 2006. 190 с.

[6] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6642. Арк. 143–144.

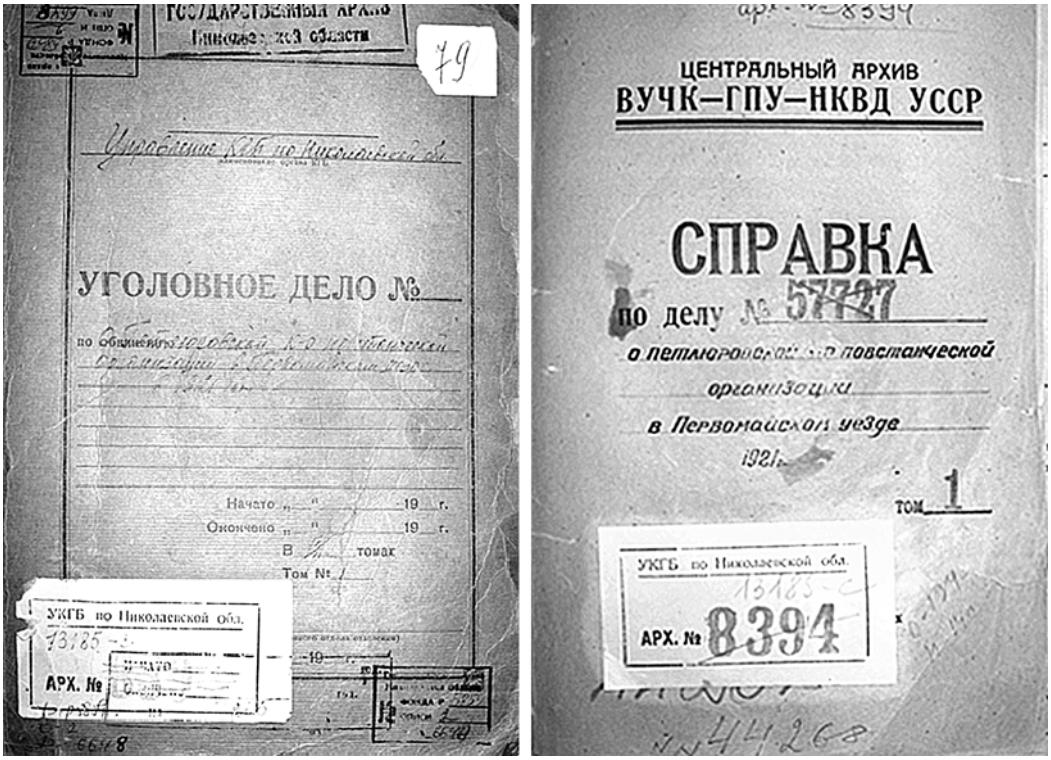
матеріалах IX Миколаївської обласної краєзнавчої конференції «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження» вийшли невеликі нариси Ю. Котляра та О. Серединського про діяльність Первомайської петлюрівської повстанської організації.[7]

Стаття «Первомайська петлюрівська повстанська організація (1921)» є своєрідним продовженням попередніх публікацій серії «Репресивна політика проти селянства», що були надруковані в п'ятій та шостій книгах «Реабілітовані історією. Миколаївська область». Вона базується на матеріалах 15-томної справи «О петлюровской к-р повстанческой организации в Первомайском уезде 1921 г.», яка зберігалась в Управлінні Комітету державної безпеки Миколаївській області, а зараз знаходиться у фонді 5859 Державного архіву Миколаївської області.[7] Історія виникнення вказаної багатотомної справи така. В 1937 р. при розробці Центрального архіву ВУЧК–ДПУ–НКВС під архівним № 57727 була зареєстрована слідча справа 1921 року № 4676 Первомайського УНК про підпільну петлюрівську контрреволюційну організацію на чолі з Нагорним Іваном Степановичем і Бондаруком-Лихом Кирилом Євлампієвичем,[8] яка після цілого ряду перенесень потрапила до фондів Державного архіву Миколаївської області.

Діяльність Первомайської петлюрівської організації є важливим прикладом селянського повстанського руху, який продовжився на території України після закінчення радянсько-польської війни та утвердження більшовицької влади. Партизанський рух виник як вияв стихійного опору більшовикам. В умовах червоного терору українське село перейшло від локальних повстань до партизанської та підпільної боротьби. Партизанські загони були найпростішою формою організації, імпульс до якої йшов «знизу», від самих селян, але активну роль у цьому процесі зіграла та ланка української інтелігенції, що була найближчою до селян. Саме її представники стали отаманами загонів. Аналіз рушійної сили збройного опору потребує також окремих ґрунтовних досліджень. Але вже тепер можна впевнено стверджувати: його основу складало переважно селянство з певними домішками сільської інтелігенції та люмпену. Більшовики на практиці не могли часто порозумітися саме з усім селянством, а не з якоюсь окремою його частиною, що спростовувало їх класові теорії ще за життя декого з «класиків». Утім, навіть на рівні теорії селянство ніколи не розглядалося комуністичними ідеологами рівноцінним союзником пролетаріату (партії РКП(б)), а трактувалося, скоріше, як потенційний ворог.

[7] Котляр Ю. В. Діяльність Первомайської петлюрівської повстанської організації // Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару «Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія та сучасність». Миколаїв, 2013. С. 7–10.

[8] Серединський О. Щодо діяльності підпільної повстанської організації на території Первомайського повіту 1921 р. // IX Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2015. С. 69–70.

Справа на петлюрівську контрреволюційну
повстанську організацію в Первомайському повіті
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648)

Отже, більшовикам, щоб зміцнити свою владу в українському селі, необхідно було впливати на весь селянський загал. Що вони й робили переважно в дусі політики «воєнного комунізму», тобто карально-репресивними методами.[9]

З припиненням у листопаді 1920 р. на території України регулярних військових дій громадянська війна на цьому фактично не закінчилася, бо продовжувало боротьбу селянське повстанство.[10] Французький дослідник А. Безансон зазначав, що «за своїм розмахом і небезпекою для більшовицької влади селянська війна була більш масовою і загальнонародною, ніж війна громадянська».[11] Американський історик А. Граціозі вказував на хронологічні рамки війни більшовиків проти селян. Перша фаза: 1918–1922; друга фаза: 1928–1933 рр.[12]

---

[9] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 1–5.

[10] Мєшков Д., Архірейський Д. Сини ображених батьків // Константи. 1999. № 2. С. 52.

[11] Безансон А. Війна більшовиків проти селян // Всесвіт. 1993. № 9–10. С. 129.

[12] Грациози А. Великая крестьянская война в СССР. Большевики и крестьяне. 1917–1933. М.: РОССПЭН, 2001. С. 5.

Намагаючись об'єктивно відповісти на питання, ким були українські селяни, що з тих чи інших причин брали участь в антибільшовицьких виступах, – повстанцями чи бандитами, треба проаналізувати обставини, що склалися на той час в Україні.

Прийняття II Всеросійським з'їздом Рад декрету «Про землю», есерівського за своєю суттю, означало поступку селянам в одному з найбільш важливих для них питань – земельному. Зовні це виглядало як відмова від одного з теоретичних положень марксизму в селянському питанні. Проте це була тимчасова поступка. В 1919 р. радянським урядом був прийнятий закон про соціалістичний землеустрій, який точніше відбивав теоретичні погляди більшовиків. Майже одночасно в українському селі була запроваджена продрозкладка.[13]

Вказані акти в сукупності не тільки позбавляли селян багатьох завоювань, а й ставили їх у гірше становище, ніж до революції. Замість реквізованого державою хліба село практично не отримувало промислових товарів. Усе це викликало невдоволення селян і значною мірою призвело до падіння радянської влади в Україні в 1919 р. Однак селянство не могло примиритися і з політикою А. Денікіна щодо відновлення поміщицького землеволодіння. Зрештою, селянство знову було змушене повернутися в бік радянської влади, тим більше що більшовики врахували деякі свої попередні помилки. Згідно з новим земельним законом, прийнятим у лютому 1920 р., значна частина землі віддавалася у користування селянам.[14]

Проте стратегія й тактика політики щодо селянства залишалися незмінними. «Воєнний комунізм», безумовно, не відповідав інтересам селянства. Значне погіршення економічного становища торкнулося майже всіх верств сільського населення й об'єднало їх у спільному невдоволенні. Протест селян набував різних форм, найпоширенішою з яких була збройна боротьба. У повстаннях брала участь значна частина українського селянства. Застосовуючи тактику партизанської боротьби, повстанці тримали під контролем практично всю сільську місцевість. IV конференція КП(б)У мусила визнати, «що куркуль став фактичною владою на Україні».[15] Та навіть визнавши факт втрати влади в сільській місцевості, більшовики не змогли остаточно зрозуміти її причини. Вони побачили лише те, що лежало на поверхні, і пояснювали критичне становище на селі лише діями куркулів. Дійсно, куркульство постачало повстанські загони не тільки фуражем, продовольством, але найголовніше – керівними

---

[13] Котляр Ю. В. Регіональні аспекти повстанського руху селян 20-х рр. XX ст. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Випуск 13. К.: Інститут історії України НАН України, 2005. С. 184.

[14] Ганжа О. І. Селянський рух на Україні при переході до непу: бандитизм чи повстанство? // Проблеми історії України. 1992. Випуск 2. С. 30.

[15] Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. Т. 1. К.: Політична література України, 1976. С. 71.

кадрами. Однак учасники повстанських загонів походили переважно з незаможних верств села.

В результаті самоорганізації виникли такі повстанські центри, як Холодний Яр, Степова дивізія, армія Н. Махно. Проте об'єднати рух у всеукраїнському масштабі могла лише відповідна політична організація. Адже будь-який суспільний рух повинен мати певне ідеологічне забарвлення. В Україні воно мало два відтінки і досить чітко локалізувалося географічно. На Півдні та на Лівобережжі діяли загони, які використовували чорний колір анархомахновщини. На Правобережжі – жовто-блакитний колір петлюрівщини, об'єднаної національними гаслами.[16] Тому прояв національного (петлюрівського) руху на Миколаївщині вимагає окремого дослідження як унікальне явище для цього регіону.

Антибільшовицький повстанський рух на початку 20-х рр. XX ст. охопив всю Україну, тому важко чітко визначити райони найбільшої активності. На Півдні України повстанський рух був найбільш організованим і численним у Первомайському повіті. Значні ліси і балки, сусідство з румунським кордоном і Поділлям і, врешті, національно свідоме українське селянство робили цю місцевість сприятливою для партизанської війни проти більшовиків.[17]

Широкий антибільшовицький підпільно-партизанський рух у 1921 р. був одним з провідних чинників військово-політичної та соціальної обстановки в УСРР. «Воєнний комунізм» та економічна руїна викликали масове невдоволення більшовиками, особливо в середовищі селянства.[18] Саме вони створювали основну соціальну базу для формування антирадянського руху опору.

В цих умовах більшовики почали штучно провокувати антагонізм на селі. Так, у постанові Ради Народних Комісарів УСРР від 29 січня 1921 р. вказувалося:

«1. Фронт війни з бандитизмом оголосити фронтом такої ж державної ваги, яким був фронт по боротьбі з білогвардійськими генералами і яким є фронт по боротьбі з господарською розрухою, закликавши маси трудящих України до нещадної боротьби з куркульсько-поміщицьким бандитизмом.

2. З метою політично-економічного роззброєння куркульства, яке живить бандитизм, зобов'язати всі військові й цивільні органи влади всебічно сприяти процесу розшарування села шляхом збільшення числа комітетів незаможників, посилення і поглиблення їх праці».[19]

---

[16] Василенко В. Більшовицькі амністії початку 1920-х рр. як засіб боротьби проти повстанського руху // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2011. № 1. С. 97.

[17] Боган С. М. Повстанський рух в Одеській губернії у 1920–1923 рр. // Записки історичного факультету. Випуск 8. Одеса, 1999. С. 161.

[18] Історія України / кер. авт. кол. Ю. Зайцев. Львів: Світ, 1998. С. 253.

[19] Збір законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. Х.: Видання Народного Комісаріату УСРР, 1921. Т. 1. С. 34–36.

Не менше значення мали «Коротка інструкція по боротьбі з бандитизмом і куркульськими повстаннями», затверджена РНК УСРР 20 квітня 1920 р., та постанова РНК УРСР від 19 квітня 1921 р. про створення «революційних трійок». Вони мали права ревтрибуналів, їх діяльність не регламентувалась юридичними процедурами, а рішення виконувались безапеляційно.[20]

Саме в таких умовах була створена і діяла Первомайська петлюрівська повстанська організація (1921 р.). Її історію слід розглядати в контексті знакових подій антибільшовицької боротьби як на території України, так і за її межами.

Керівництво українським антибільшовицьким рухом здійснював Всеукраїнський центральний повстанський комітет (ВУЦПК, Цупком), який створили 18 березня 1921 р. у Києві. Його головним завданням було забезпечення підготовки загальноукраїнського повстання проти більшовицького режиму, а в перспективі – відновлення суверенної Української Народної Республіки. ВУЦПК взаємодіяв з урядом С. Петлюри в екзилі та Повстансько-партизанським штабом під керівництвом Ю. Тютюнника. До керівної п'ятірки ВУЦПК входили: І. Чепилко, Ф. Наконечний (Дністров), С. Махиня, І. Данчевський та О. Грудницький.[21]

У 1921 р. на території УСРР стихійно формувалася підпільна повстанська мережа. «Наказ № 1 по Повстанським військам», підписаний С. Петлюрою та Ю. Тютюнником, закликав населення України об'єднуватися в повстанські загони та готуватися до загального повстання, однак не вдаватися до передчасних збройних виступів, очікуючи відповідного наказу від координуючих організацій. Після закінчення всіх приготувань «буде виданий наказ про повстання, де буде сказано, що і кому треба робити».[22]

Тому в завдання ВУЦПК входило налагодження зв'язку з діючими партизанськими загонами і повстанськими організаціями. На контакт із повстанським центром стали виходити їхні представники. Вони прагнули консолідації зусиль, хотіли отримати інформацію про хід підготовки загального повстання, директиви й засоби для ведення боротьби. Керівники ВУЦПК призначили відповідальних працівників для організації повстанського руху на місцях. Так, після складання рапорту керівнику ППШ і зустрічі з Головним отаманом Ф. Наконечний отримав офіційний мандат, згідно з яким він мав об'єднувати між собою розрізнені партизанські загони та повстанські організації, налагоджувати зв'язок між українським підпіллям і Головною командою військ УНР.[23]

---

[20] Ганжа О. «При применении расстрелов бить на психику неторопливым приготовлением к жеребьевке» // Вiче. 1994. № 1. С. 121.

[21] Василенко В. Підготовка антибільшовицького повстання в Україні у 1921 р. (за документами ГДА Служби безпеки України) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2008. № 1/2. С. 141.

[22] Рейд у вічність: зб. док. / за ред. Р. Коваля. К.: Діокор, 2001. С. 4.

[23] Файзулін Я. Організація підпільної повстанської мережі в Україні в 1921 році та Всеукраїнський Центральний Повстанський Комітет // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. 2012. Випуск 7. С. 303.

У підпорядкування ВУЦПК перейшла також «Військова організація січових стрільців» (ВОСС), створена в квітні 1921 р., а в травні 1921 р. перейменована в Українську військову організацію (УВО). Член ВОСС Т. Шестак вербував бійців для підпільної організації, збирав інформацію про чисельність більшовицьких військ, їх озброєння, дислокацію та політичні настрої серед військовослужбовців. Проте головним завданням Т. Шестака була фіксація відомостей про петлюрівські організації: райони оперування, чисельність, бойові акції, матеріальне становище.[24] Протягом 24 березня – 11 травня 1921 р. Т. Шестак відвідав головні центри підпільного петлюрівського руху: Балту, Єлисаветград, Первомайськ, Умань.[25]

Процес створення та діяльності Первомайської повстанської організації проходив у 1920–1921 рр. Підпільні групи формувалися з селян та колишніх офіцерів царської армії. Керував організаційним процесом М. Кулєв, член УСДРП, вчитель, який мав зв'язок з агентом С. Петлюри отаманом Недолженком.[26] Групи діяли в Берізках, Богополі, Голті, Грушівці, Доманівці, Кінецьполі, Мигії, Ольвіополі, Сировому,[27] а також у с. Болгарка, де була сильна куркульсько-поміщицька опозиція.[28] Проте єдиної підпільної організації на перших порах створено не було.

Улітку 1921 р. в Первомайський повіт прибув із Галичини курінний отаман І. Нагорний – уповноважений штабу головної розвідки та військовий інструктор трьох повітів: Єлисаветградського, Ананьївського і Вознесенського.[29] Під його керівництвом розрізнені групи Первомайського повіту поступово почали перетворюватись у єдину повстанську організацію. Був створений штаб на чолі з П. Осипенком, який мав досвід організації «куркульських повстань» у 1919 р. Штаб дислокувався в с. Добровеличківка.[30]

Первомайська підпільна організація мала зброю, яка зберігалась у членів підпільних груп. Основною базою збереження зброї служило с. Кам'яний Міст. За відомостями В. Середенка, джерелом поповнення стала зброя Врадіївських повстанців, зокрема, кулемет та чотири ящики з патронами.[31]

---

[24] Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Спр. 74760-ФП. Т. 17. Арк. 1.

[25] ГДА СБУ. Спр. 74760-ФП. Т. 6. Арк. 35.

[26] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 2.

[27] Шкварець В. З історії отаманщини на Миколаївщині в роки Української національно-демократичної революції та визвольних змагань (1919–1922 рр.) // Краєзнавчий альманах. Історія. Археологія. Наука. Культура. Освіта. Промисловість. Сільське господарство. Миколаїв: МОІППО, 2010. № 1. С. 79.

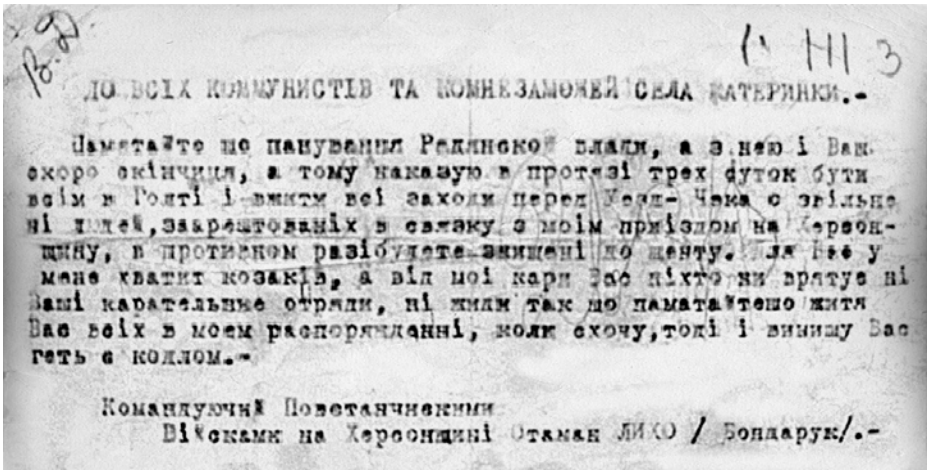
[28] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6645. Арк. 115.

[29] ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 6. Арк. 60.

[30] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 2.

[31] Там само. Спр. 6645. Арк. 131.

У розпорядженні організації знаходилися друкарські машинки, на яких друкувалися відозви, прокламації та різного роду фіктивні документи для підпільників. Прокламації друкували Городецький і Паложкін. Часто ця робота проходила на кухні, коли інші члени групи співали, щоб заглушити стук друкарської машинки.[32] Прокламації, надруковані в Первомайську, передавалися до сільських осередків у Мигії, Лащевці та Богуславці.[33]

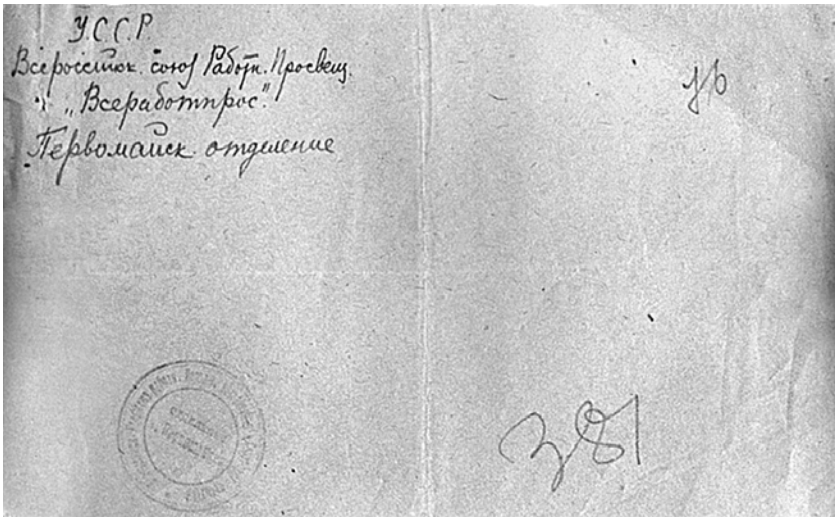

ДО ВСІХ КОМУНИСТІВ ТА КОМНЕЗАМОЖЕЙ СЕЛА КАТЕРИНКИ.-

Памята'те що панування Радянської влади, а з нею і Ваш скоро скінчиця, а тому наказую в протязі трех суток бути всім в Роті і вийти всі заходи перед Чеки- Чека с зягльне ні тілей, заарештованіх в связку с моїм приїздом на Херсонщину, в противном разібудете знищені по центу. Для Вас у мене хватит козаків, а від моі кари Вас ніхто ни врятує ні Ваші карательные отряди, ні жити так що памята'тешо жити Вас всіх в моем распоряженні, коли схочу, тоді і вимину Вас геть с коллом.-

Командуючий Повстанческими Військами на Херсонщині Отаман ЛИХО / Бондарук/.-

Прокламація отамана Лиха (Бондарука)
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6643. Арк. 3)

УССР
Всероссійск. союз Работн. Просвещ.
„Всеработпрос"
Первомайск. отделение

Бланки документів
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6643. Арк.76)

[32] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6644. Арк. 207.
[33] Там само. Арк. 208.

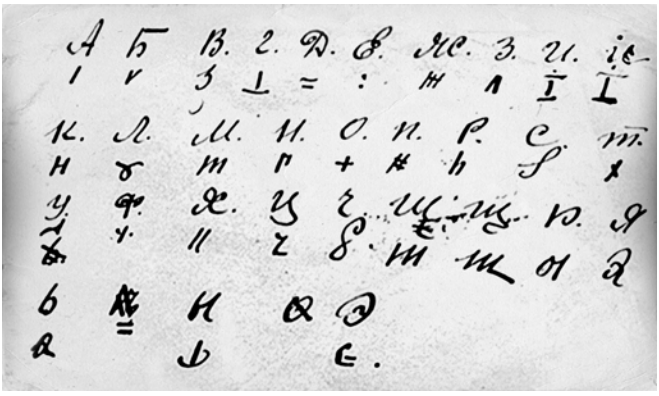
Для підробки документів використовувалися оригінальні бланки зі штампами та печатками, які викрадали члени підпілля, що працювали за завданням у партійних, комсомольських та радянських органах.

Так, А. Белінський, працюючи в комітеті комсомолу, надавав бланки, сам ставив печатки, до яких мав доступ, і видав три підроблених комсомольських білети.[34] При обшуку у Т. Мельніченка було знайдено дві фальшиві печатки.[35]

Для таємних послань учитель В. Середенко розробив спеціальний шифр, який розповсюджував серед перевірених членів організації.[36]

Матеріальні ресурси Первомайської організації складалися з внесків її членів, а також за рахунок реалізації речей, які добувалися під час силових акцій.[37]

Головним джерелом поповнення підпільних груп служили члени «Просвіти». Одна з таких просвітянських груп діяла в с. Кам'яний Міст. Її керівником був В. Середенко, а до складу входили 4 особи. Члени «Просвіти» регулярно збиралися для обговорення важливих політичних питань.[38] Оскільки «Просвіта» ніяких ресурсів не мала, то члени групи вирішили вступити до більш численної петлюрівської організації.[39] 12 липня 1920 р. політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про Просвіти», яка ставила за мету удержавлення цих громадських інституцій, а в разі неможливості цього – повну їх ліквідацію. По всій Україні прокотилася хвиля обшуків «Просвіт» як осередків «контрреволюції». Не випадково на пленумі ЦК КП(б)У (жовтень 1922 р.) «Просвіти» охарактеризували як «дрібнобуржуазні, націоналістичні, куркульські установи».[40] До 1923 р. кількість «Просвіт» зменшилася в дев'ять разів.

Зразок шифру
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6643. Арк. 8)

Іншим джерелом поповнення лав Первомайської підпільної організації служили навчальні заклади:

---

[34] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6647. Арк. 33.
[35] Там само. Спр. 6642. Арк. 14.
[36] Там само. Спр. 6645. Арк. 151.
[37] Там само. Спр. 6648. Арк. 3.
[38] Там само. Спр. 6647. Арк. 132.
[39] Там само. Спр. 6645. Арк. 129.
[40] Директивы пленума ЦК КП(б)У по национальному вопросу // Известия ЦК КП(б)У. 1922. № 12. С. 24.

вчительська семінарія в Добровеличківці[41] та сільськогосподарський технікум в Ольвіополі.[42]

На початку вересня 1921 р. в Україну з Відня за завданням членів Директорій УНР А. Макаренка, О. Андріївського і Ф. Швеця[43] був перекинутий всеукраїнський інформатор, головнокомандуючий повстанськими військами Херсонщини отаман Лихо (К. Бондарук).[44]

З прибуттям отамана Лиха організаційна фаза структурування підпільних груп Первомайського повіту завершилась. На початку вересня 1921 р. в Холодному Яру було проведено збори керівників підпільних петлюрівських організацій, де було вирішено готуватись до спільного виступу проти більшовиків. Своїм першим заступником К. Бондарук призначив курінного отамана І. Нагорного. Разом вони інспектували повстанські загони, створювали нові осередки, забезпечували їх зброєю та боєприпасами, закладали склади зброї та продовольства. В Чорному лісі та на острові Мигія проводилися інструктивні збори керівників осередків. На квартирі у М. Кулєва відбувалися збори, на яких обговорювалися питання про письмову агітацію, організацію загону у Врадіївці та про об'єднання з повстанськими групами інших волостей.[45] До союзників залучали і білогвардійців, зокрема групу офіцера Панфілова з с. Заболоцьке.[46]

До складу Первомайської підпільної організації входили: завідуючий повітовим земельним відділом С. Комісаренко, завідуючий повітовим відділом освіти К. Близнюченко, начальник телеграфу на станції Голта М. Ясельський, секретарка повітової НК О. Лаврентьєва, заступник начальника повітового відділу карного розшуку М. Гольдберг та ін.[47]

Порядок підпорядкованості підпільних організацій, згідно з відомостями ВНК, був наступний: Штаб С. Петлюри – Всеукрцентрповстанком – уповноважені від С. Петлюри та Центрповстанкому – губернські організації – уповноважені по районах – повітові організації – волосні організації та сільські осередки. Деякі загони, як, наприклад, отамана Струка, були підпорядковані безпосередньо С. Петлюрі.[48]

Схема Первомайської повстанської організації мала такий вигляд: уповноважені від С. Петлюри та Центрповстанкому (К. Бондарук та І. Нагорний) – губернська організація (Одеська) – повітові організації (Первомайська, Возне-

---

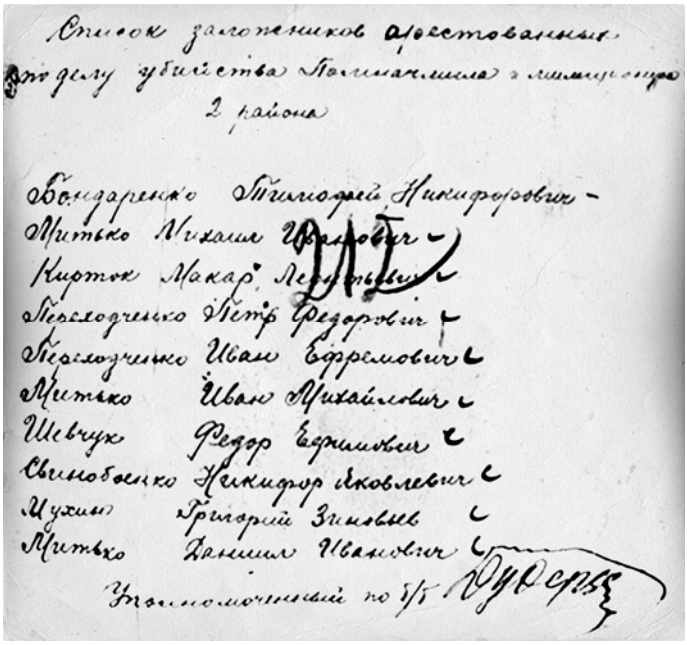
41 ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6644. Арк. 102.
42 Там само. Спр. 6648. Арк. 3.
43 Верига В. Листопадовий рейд. К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 1995. С. 25.
44 ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 3.
45 ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 6. Арк. 60.
46 ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 4.
47 Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. С. 295.
48 ГДА СБУ. Спр. С-5880. Арк. 31.

сенська) – волосні організації, міські та сільські осередки (Богополь, Ольвіополь, Голта, Врадіївка).[49]

Члени повстанської організації займалися не лише організаційною та пропагандистською діяльністю. Вони готували загони для збройних виступів і проводили терористичні акції проти радянських співробітників та міліціонерів на території Первомайського та Балтського повітів.[50]

Вказані дії підпільників були «помічені» чекістами та керівництвом більшовицьких партійних комітетів та осередків. Про наявність Первомайської організації стало відомо Особливому відділу 14-ї армії. Повітовим управлінням Надзвичайної комісії вдалося укоренити у підпільні групи і навіть повстанські штаби своїх агентів. Інформація про підготовку повстання йшла звідусіль та з перших рук. А провали розпочалися із прикрого випадку.[51]

На базарі в Первомайську оперуповноважений НК (прізвище у документах не вказане) впізнав і затримав колишнього вчителя Дяченка, який був у повстанському загоні заступником К. Бондарука. Про Дяченка чекісти мали інформацію, що він був сотником Армії УНР і опинився у свій час за кордоном. У Дяченка були знайдені документи на ім'я Маріана Шрота. Його почали катувати, і він видав підпільників: М. Бочарова, Загорського, Климентюка та Щербаня, а також зв'язкового Я. Продана.[52] Я. Продан виказав телеграфіста станції Голта М. Ясельського і підпільні явки в селі Болгарка і на хуторі Розумівка, де К. Бондарук зустрічався з довіре-

Список заручників за справами убивств радянських співробітників
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6642. Арк. 67)

[49] ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 2. Арк. 11.

[50] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6645. Арк. 144.

[51] Котляр Ю. В. Отамани Лихо в боротьбі за свободу України // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Кн. 6. Київ; Миколаїв: Світогляд, 2013.

[52] Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. С. 296.

ними людьми. Поступово розплутуючи підпільну мережу, чекісти восени-взимку 1921 р. заарештували, за даними О. Кучера, близько 200 осіб, підозрюваних в участі у цій організації.[53] Проте архівні матеріали дають змогу уточнити цифри. Всього за справою Первомайської петлюрівської організації в якості звинувачуваних проходило 278 осіб.[54]

Чекістам стало відомо і про місцезнаходження К. Бондарука та І. Нагорного. Але, вчасно попереджені вцілілими агентами, вони втекли.[55] Партизанський загін було тимчасово розпущено, а підпілля припинило активну діяльність.

Постановою Одеської губернської надзвичайної комісії від 14 грудня 1921 р. за участь в повстанській контрреволюційній петлюрівській організації, яка діяла в 1920–1921 рр. на території Первомайського повіту, засуджено 195 осіб.[56] З них: до вищої міри покарання – 125 осіб; до позбавлення волі на 5 років з відбуттям у ВТТ – 34 особи; до позбавлення волі на 3 роки з відбуттям у ВТТ – 33 особи; направлено в колектор для малолітніх злочинців – 2 особи; позбавлено права працювати в органах НК і особливих відділах – 1 особу.[57]

Цією ж постановою Одеської губернської надзвичайної комісії були звільнені як не причетні до даного злочину 72 особи, а стосовно 10 – справа припинена. Підставою до звільнення вказаних осіб з-під варти була недоведеність провини та малозначність скоєного.[58]

Після ліквідації Первомайської підпільної петлюрівської організації боротьба все одно продовжувалась. Отамани Лихо (К. Бондарук) та І. Нагорний реорганізували наявні сили і відновили партизанську боротьбу. Конспірація стала ще суворішою. Формування структур велося за принципом трійок і п'ятірок.[59] Саме в період листопада-грудня 1921 р. вийшли жорсткі ультимативні антисемітські прокламації отамана Лиха до єврейського населення з вимогою відпустити арештованих.[60]

Однак арешти продовжувались. Первомайській повітовій НК 28 грудня 1921 р. вдалось арештувати рідного брата І. Нагорного – Миколу Нагорного. За матеріалами допитів М. Нагорного чекісти арештували М. Кулєва – помічника Лиха-Бондарука з керівництва та організації підпільних груп.[61] 8 січня

---

[53] Кучер О. О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні у 1921–1923 рр. Х.: Видавництво Харківського університету, 1971. С. 145.

[54] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6642. Арк. 143.

[55] Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. С. 296.

[56] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 5.

[57] Там само. Арк. 255.

[58] Там само.

[59] ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 1. Арк. 1–2.

[60] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6643. Арк. 14–15.

[61] ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 1. Арк. 2.

1922 р. І. Нагорний[62] потрапив у полон, а 19 січня 1922 р. К. Бондарук загинув, намагаючись вирватися з оточення.[63]

На початку 1922 р. також було викрито підпілля 1-го повстанського району, до якого входили Єлисаветградський, Кам'янський, Первомайський, Олександрівський і Звенигородський повіти. На чолі місцевої організації стояв учитель Г. Нестеренко (Орел). Зв'язок із штабом С. Петлюри він підтримував через Березняка, Королька, Могилу і мав певний вплив на місцевих отаманів Залізняка, Завгороднього і Чорного Ворона.[64]

Загальне повстання планувалося організацією на час проведення продовольчої кампанії, а до того вона займалася індивідуальним терором проти радянських і партійних функціонерів. Певно, з цим підпіллям була пов'язана організація повстанських військ Херсонщини, начальником штабу якої був Осипенко, полонений на початку 1922 р.; на допитах повідомив, що «штаб його групи містився в Ольгопільському районі» і «по всіх селах у районі Одеси є підпільні організації цього штабу. Найбільш значна з них – у Первомайську».[65]. Всього органи ДПУ за даними справами заарештували 1248 осіб.[66]

Але, незважаючи на значні масштаби репресій, національна опозиція не склала зброї. Інформаційне зведення Одеського губернського управління ДПУ від 1 серпня 1922 р. повідомляло про відсутність «політичного бандитизму» у Балтському,[67] Тираспольському[68] та Вознесенському[69] повітах. У той же час вказувалося, що «у Первомайському повіті останній тиждень липня пройшов під знаком посилення «політичного бандитизму», особливо у районах, прикордонних з Київською та Миколаївською губерніями».[70] Відзначалося, що «червоні військові частини замість боротьби з бандитизмом здійснювали насильства щодо селян, при пасивному ставленні до цього командного складу».[71] В цей час у Первомайському повіті проти комуністичної влади діяли партизанські загони отаманів Орлика та Чорного Ворона.[72]

---

[62] ГДА СБУ. Спр. 44224. Т. 6. Арк. 132.

[63] Центральний державний архів громадських організацій України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1698. Арк. 22.

[64] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 2. Оп. 2. Спр. 466. Арк. 52.

[65] ЦДАВО України. Ф. 3204. Оп. 2. Спр. 11. Арк. 31.

[66] Архірейський Д., Ченцов В. Антирадянська національна опозиція в УСРР в 20-ті рр.: погляд на проблему крізь архівні джерела [Електронний ресурс] // СБУ: офіційний веб-сайт. Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/doccatalog/document?id=42121.

[67] ДАМО. Ф. Р-158. Оп. 1. Спр. 255. Арк. 50.

[68] Там само. Арк. 55.

[69] Там само. Арк. 56.

[70] Там само. Арк. 51.

[71] Там само.

[72] Там само. Арк. 5.

Фінальна точка за справою Первомайської підпільної повстанської організації була поставлена 4 березня 1998 р. старшим помічником прокурора Миколаївської області, старшим радником юстиції В. Носиковим. Розглянувши матеріали архівної кримінальної справи № 13185-С за звинуваченням учасників контрреволюційної петлюрівської організації на чолі з Нагорним та Бондаруком-Лихом, було встановлено, що на території Первомайського повіту засуджено 195 осіб. З них у 1992 р. прокуратурою області було реабілітовано 192 особи.[73] Невизначеною залишилась доля ще 82 осіб, що були звільнені постановою Одеської губернської надзвичайної комісії від 14 грудня 1921 р. Попереднє розслідування за вказаною справою проводилось Первомайською повітовою комісією з порушенням норм кримінально-процесуального законодавства і прав звинувачених. Зокрема, не виносились постанови про порушення кримінальної справи, про обрання запобіжних заходів, про проведення обшуку, звинувачення не пред'являлися, були допущені й інші порушення норм закону.

Беручи до уваги, що громадяни Баковецький Костянтин Петрович, Балицький Феодосій Фомич, Хмарський Олександр Іванович, Черноголов Василь Олександрович, Юзеф Марцел Костянтинович (всього 82 особи) були необґрунтовано притягнуті до кримінальної відповідальності за мотивами політичного характеру і знаходилися під вартою, на них розповсюджується дія Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р., у відповідності до якого вони також реабілітовані.[74]

Таким чином, важливою сторінкою антибільшовицької боротьби українського населення є діяльність Первомайської підпільної петлюрівської організації в 1921 р., учасники якої проводили організаційну, пропагандистську та терористичну діяльність; готувалися до збройного повстання. З її роботою пов'язана історія життя повстанського отамана Лиха-Бондарука, який загинув у боротьбі за українську національну ідею. Саме на таких прикладах слід виховувати патріотичні почуття молоді, доносячи правдиву інформацію про героїчне минуле українського народу.

---

[73] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6648. Арк. 255.

[74] Там само.

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко

ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ МИКОЛАЇВЩИНИ В 1920-х РОКАХ

Революційні події 1917 року, громадянська війна з подальшою перемогою більшовиків і захопленням влади ліворадикальною силою, що на словах сповідувала марксистські принципи розбудови суспільства, кардинальним образом вплинули на долю інженерно-технічної інтелігенції Миколаївщини.

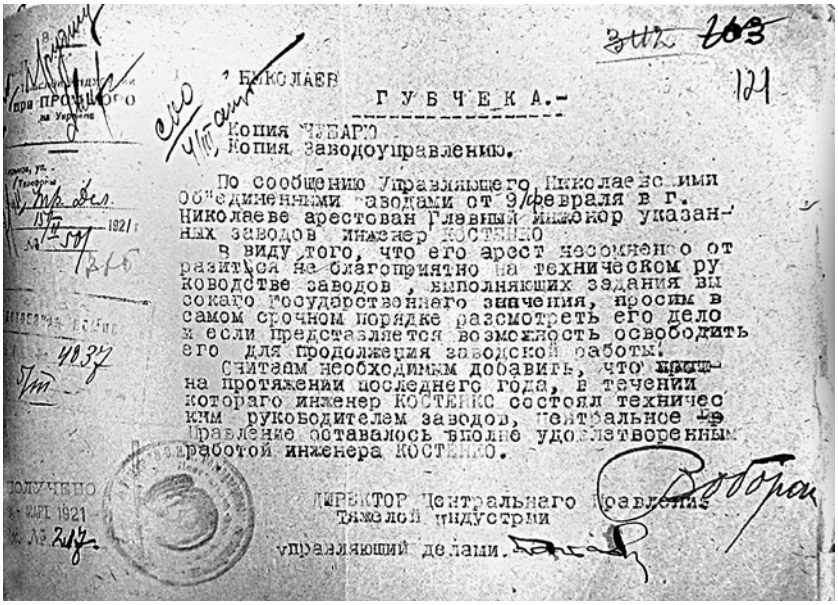
Компартійні органи чітко розуміли важливість питання щодо необхідності залучення фахових спеціалістів до відновлення та подальшої експлуатації такого складного комплексу економіки, як важка промисловість. Адже переважна більшість тих, хто безпосередньо здійснював упровадження в життя революційної політики, належала до «класу перемігшого пролетаріату та трудового селянства», через що, природно, не мала спеціальних знань, необхідних для мирного часу. Тому, незважаючи на націоналізацію промислового комплексу та агресивну «антибуржуазну» риторику, радянська влада змушена була залучати на підприємства регіону спеціалістів із дореволюційними дипломами.

Оскільки відбудова промисловості вимагала істотного ускладнення управлінських рішень, генеральна лінія ВКП(б) на «соціалістичну індустріалізацію» вимагала щоденного втілення в нестандартних рішеннях, пов'язаних з обранням напрямів технічної реконструкції, форм і способів фінансування підприємств, визначення темпів, масштабів та пропорцій у розвитку окремих галузей та всього народногосподарського комплексу.

За цих умов інтелектуальна залежність нових господарів виробництва від старої технічної інтелігенції почала зростати в геометричній прогресії. Не маючи змоги ні обійтися без людей, яким не довіряли, ні перевірити, наскільки адекватно вони виконують свої функції, керівні діячі партії більшовиків вирішили їх залякати, сподіваючись, що обстановка морального терору сама по собі контролюватиме поведінку технічних спеціалістів на виробництві, спонукатиме їх працювати з повною віддачею сил. Утім, разом із моральним тиском на представників технічної інтелігенції протягом досліджуваного періоду проводилася ціла низка заходів репресивного характеру.

Так, 9 лютого 1921 р. Миколаївська ГубЧК заарештувала інженера Миколаївського об'єднаного управління заводами В. Костенка.[1] Підставою для арешту слугувала інформація, подана уповноваженим ЧК по підприємству «Наваль», що інженер Костенко є ідейним есером, під час легального існування організації очолював її заводський комітет, користувався авторитетом серед робітників. Пропонувалось: затримати інженера В. Костенка під підписку про невиїзд із

[1] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5809. Арк. 121.

НИКОЛАЕВ

Г У Б Ч Е К А.-

Копия ЧЕБАРЮ

Копия Заводоуправлению.

По сообщению Управляющего Николаевскими объединенными заводами от 9 февраля в г. Николаеве арестован Главный инженер указанных заводов инженер КОСТЕНКО

В виду того, что его арест несомненно отразится не благоприятно на техническом руководстве заводов, выполняющих задания высокаго государственнаго значения, просим в самом срочном порядке рассмотреть его дело и если представляется возможность освободить его для продолжения заводской работы.

Считаем необходимым добавить, что работа на протяжении последнего года, в течении котораго инженер КОСТЕНКО состоял техническим руководителем заводов, Центральное Управление оставалось вполне удовлетворенным работой инженера КОСТЕНКО.

ДИРЕКТОР Центральнаго Управления Тяжелой Индустрии

Управляющий делами.

ПОЛУЧЕНО 1921

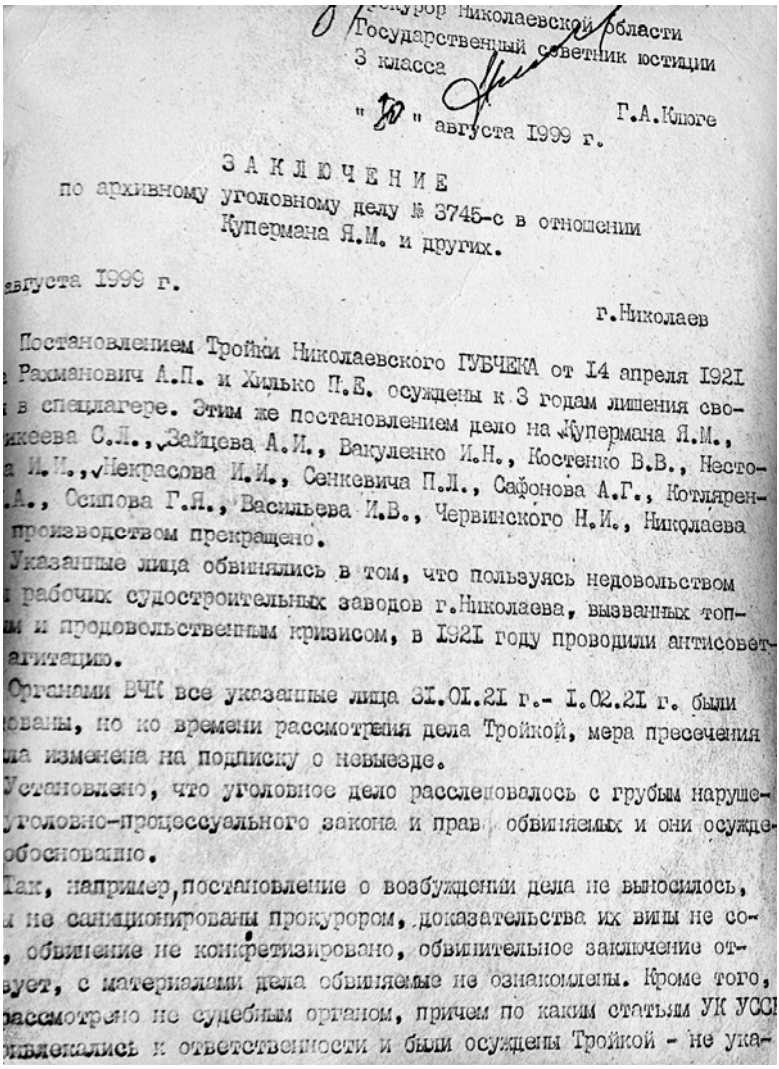
Телеграма до ГубЧК Миколаєва від директора Центрального управління важкої промисловості УСРР з вимогою якнайшвидшого розгляду справи заарештованого інженера В. Костенка. 15 лютого 1921 р.

Миколаєва. Зазначимо, що арешт, за «партійною ознакою», був типовим для початку 1920-х рр., адже в першу чергу під підозру підпадали активісти та члени соціалістичних партій, зокрема соціалісти-революціонери та соціал-демократи. Враховуючи, що кадрове ядро цих сил складали в першу чергу представники інтелігенції (на Миколаївщині здебільшого інженерно-технічної), вістря репресивно-каральної системи було направлено на боротьбу з її найбільш політично активною частиною. При цьому зазначимо, що офіційно ці партії ще не були заборонені, але їх функціонування носило напівлегальний характер.

Натомість, враховуючи високий професійний рівень В. Костенка, вже 15 лютого 1921 р. директором Центрального управління важкої промисловості УСРР до миколаївських чекістів направлена наступна телеграма: «Зважаючи на те, що його арешт, безсумнівно, відобразиться на технічному становищі заводів, що виконують важливе урядове та державне завдання, просимо Миколаївську ГубЧК терміново розглянути його справу і при можливості невідкладно звільнити інженера для проведення заводської роботи. Вважаємо за необхідне додати, що протягом останнього року, коли інженер Костенко очолював технічне керівництво заводами, Центральне управління було повністю задоволене його роботою».[2]

[2] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5809. Арк. 122.

Але навіть «гостра виробнича необхідність» не послугувала підставою для звільнення В. Костенка. Натомість чекістами була викрита ціла «антирадянська група», переважно з технічної інтелігенції, які працювали на підприємствах Миколаєва. Всього заарештовано 16 осіб. Зокрема, О. Рахманович, П. Хилько, Я. Куперман, С. Патрикеєв, О. Зайцев, І. Вакуленко, В. Костенко, І. Нестеров, І. Некрасов, П. Сенкевич, А. Сафонов, М. Котляренко, Г. Осипов, І. Васильєв, С. Ніколаєв, М. Червинський.[3]

прокурор Николаевской области
Государственный советник юстиции
3 класса
"30" августа 1999 г. Г.А.Клюге

ЗАКЛЮЧЕНИЕ
по архивному уголовному делу № 3745-с в отношении
Купермана Я.М. и других.

августа 1999 г. г.Николаев

Постановлением Тройки Николаевского ГУБЧЕКА от 14 апреля 1921
Рахманович А.П. и Хилько П.Е. осуждены к 3 годам лишения сво-
в спецлагере. Этим же постановлением дело на Купермана Я.М.,
икеева С.Л., Зайцева А.И., Вакуленко И.Н., Костенко В.В., Несто-
а И.И., Некрасова И.И., Сенкевича П.Л., Сафонова А.Г., Котлярен-
.А., Осипова Г.Я., Васильева И.В., Червинского Н.И., Николаева
производством прекращено.
Указанные лица обвинялись в том, что пользуясь недовольством
рабочих судостроительных заводов г.Николаева, вызванных топ-
м и продовольственным кризисом, в 1921 году проводили антисовет-
агитацию.
Органами ВЧК все указанные лица 31.01.21 г.- 1.02.21 г. были
ованы, но ко времени рассмотрения дела Тройкой, мера пресечения
ла изменена на подписку о невыезде.
Установлено, что уголовное дело расследовалось с грубым наруше-
уголовно-процессуального закона и прав обвиняемых и они осужде-
обоснованно.
Так, например, постановление о возбуждении дела не выносилось,
не санкционированы прокурором, доказательства их вины не со-
, обвинение не конкретизировано, обвинительное заключение от-
вует, с материалами дела обвиняемые не ознакомлены. Кроме того,
рассмотрено не судебным органом, причем по каким статьям УК УСС
влекались к ответственности и были осуждены Тройкой - не ука-

Висновок архівної справи Я. Купермана та інших, заарештованих у 1921 р. за «антирадянську діяльність»

[3] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5809. Арк. 181.

Окреслені особи обвинувачувалися в тому, що, «використовуючи невдоволення частини робітників суднобудівних підприємств м. Миколаєва продовольчою та паливною кризами, протягом 1921 р. проводили активну антирадянську агітацію». Чекістське «розслідування» проводилося з грубими порушеннями карно-процесуального законодавства. В архівно-кримінальній справі відсутні постанова про порушення карної справи, санкція прокурора на арешт, крім довідки уповноваженого ЧК по підприємству, відсутні інші докази щодо їх арешту, обвинувачення не конкретизоване, відсутній обвинувальний висновок, з матеріалами справи заарештовані не ознайомлені.[4]

14 квітня 1921 р. Трійка при Миколаївському ГубЧК винесла постанову про засудження О. Рахмановича та П. Хилько до трьох років перебування в спеціальних таборах. Усі інші фігуранти справи, враховуючи клопотання з боку різних організацій, у першу чергу Центрального управління важкої промисловості УСРР, були спочатку взяті на підписку про невиїзд, а згодом кримінальне провадження відносно них було припинено. 30 серпня 1999 р., за підписом Прокурора Миколаївської області Г. Клюге, буде затверджено висновок прокурорської перевірки по справі, згідно з яким усіх обвинувачених осіб реабілітовано.[5]

Додамо, що арешти представників технічної інтелігенції – членів партій, альтернативних більшовицькій, – продовжувались надалі не тільки на теренах Миколаївщини, а й безпосередньо на вказаному вище підприємстві. Так, за «пропаганду меншовицьких поглядів» у березні 1922 р. звільнено з роботи інженера суднобудівного заводу імені А. Марті (колишній «Наваль») Є. Федотова. Згідно з пояснювальною запискою Миколаївського ГПУ, «інженер Є. Федотов – активний меншовик із 1914 р. по теперішній час… У практичній площині його антирадянська діяльність знаходить прояви в розповсюдженні нелегальної літератури серед працівників заводу «Наваль» (нині завод імені А. Марті), виступах проти партійної лінії, підтриманні контактів з активом Миколаївського РСДРП…».[6]

Безпосередньо завдання контролю за економічною безпекою та боротьбою з «підривною» діяльністю на промислових підприємствах відводилося створеному в 1922 р. економічному управлінню ЧК ГПУ та його регіональним підрозділам. Саме на них влада покладала завдання боротьби з господарськими злочинами, розкриття «контрреволюційних» та «антирадянських» виступів, виявлення «агентів закордонного капіталу», «саботажників» та інше. Враховуючи мобілізаційний характер радянської економіки та наявність великої кількості ворогів, газета «Правда», а за нею й місцева преса, зокрема

---

4 ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5809. Арк. 181.
5 Там само. Арк. 182.
6 Там само. Спр. 5705. Арк. 27–28.

«Красный Николаев», охрестили співробітників новоствореного підрозділу «бійцями економічного фронту».[7]

Відповідно до «фронтових канонів» планувалися методи діяльності органів радянської державної безпеки. Незадовго до реорганізації ВЧК у ГПУ Ф. Дзержинський прямо вказував на небезпеку «технічної контрреволюції». Зазначаючи, що одним із засобів боротьби з нею повинна бути добре організована інформація (якщо простіше – система доносів), він писав: «…розправа із спійманими, викритими саботажниками мусить бути нещадною».[8]

Початок 1920-х р. характеризується перетворенням більшовицької партії на державну структуру, процес бюрократизації якої вимагав згортання внутрішньої демократії. Як противага цьому процесу, всередині партії сформувались інспіровані Л. Троцьким опозиційні групи – «робітничої опозиції» та «демократичного централізму». Їхньою головною ідеєю стало проведення відкритих партійних дискусій, свобода обговорення найбільш гострих питань та інше. Кадровим кістяком новоствореної сили виступали саме представники інженерно-технічної інтелігенції. Характерною рисою їхньої діяльності стало те, що в середині 1920-х рр. її активні члени переходили до лав прихильників троцькістської опозиції у ВКП(б).

Певний відгук ідеї «робітничої опозиції» знайшли на підприємствах Миколаївщини. Слід зазначити, що з ґенезою тоталітарної системи протягом 1920-х рр. змінювалися репресивні заходи влади проти внутрішньопартійних опозиціонерів. Спочатку (1921–1923 рр.) справа обмежувалася ідеологічними кампаніями проти внутрішньої опозиції в партії більшовиків, а з середини 1920-х рр., разом із відстороненням Л. Троцького від влади та подальшою висилкою з СРСР, опозиціонери виключалися з лав ВКП(б), бралися на облік ГПУ–ОГПУ. Наприкінці десятиріччя влада вже реагувала засланнями та тюремним ув'язненням. У контексті цього типовою є доля інженерів-опозиціонерів, за ініціативою яких у 1921–1923 рр. на Миколаївському суднобудівному заводі № 198 сформувався та функціонував осередок «робітничої опозиції», члени якого надалі продовжували симпатизувати троцькістській платформі та виступали за свободу ідейно-політичного плюралізму в лавах ВКП(б).

Зауважимо, що більшість окреслених осіб буде повторно заарештовано та засуджено на різні терміни позбавлення волі постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22 червня 1937 р. Трагедія їх доль під час Великого терору висвітлена у відповідному нарисі книги четвертої «Реабілітовані історією. Миколаївська область». У даній публікації, аналізуючи архівно-кримінальну

---

[7] 25 лет борьбы (Николаев). 1923. 18 марта.

[8] Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920–30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.: Глобус; Коломия: Вік; Едмонд: Канадський інститут Українських студій Альбертського ун-ту, 1992. С. 43.

справу, ми зупинимось на відносно «ліберальній» боротьбі влади з інакодумством у перше більшовицьке десятиріччя.

До складу заводського гуртка «робітничої опозиції» входило близько 20 осіб, серед яких – інженери підприємства А. Криницький, Г. Щеглов, А. Свірін, І. Таран, П. Каменський та інші. Всі вони перебували в лавах ВКП(б), займали різні керівні посади в партійній організації підприємства. Як свідчать матеріали ЧК–ГПУ Одеського губкому, учасники гуртка проводили активну боротьбу проти генеральної лінії партії. З цією метою вони збирали нелегальні наради (всього чекісти нарахували 12 таких зібрань протягом 1921–1923 рр.), на яких вимагали покласти край бюрократизації партії, перетворенню її на громіздку державну машину, що не в змозі ефективно захищати інтереси трудящих, та висували на керівні посади своїх представників.[9]

Так, інженер А. Свірін 12 березня 1922 р. у своєму виступі перед робітниками заводу та активом Слобідського районного комітету ВКП(б) заявив про неприпустимість відсторонення трудящих від «реальних важелів впливу на державну політику, бюрократизації партії, внаслідок чого відпадає можливість розбудови того соціалізму, за який ми воювали в громадянську війну…».[10]

У відповідь уповноважені радянської влади проводили «профілактичні» бесіди з опозиціонерами, ініціювали спеціальні зібрання партійного комітету підприємства з приводу розкольницької діяльності вказаних громадян, на яких одноголосно приймалися резолюції робітничого колективу заводу, що «гнівно засуджували дії так званої «робочої опозиції».

Про серйозне занепокоєння влади існуванням «робітничої опозиції» на суднобудівному заводі свідчить той факт, що навіть після всіх цих гучних «засуджуючих кампаній» і «профілактичних бесід» партійного активу та ГПУ з ними – до Миколаєва з цього приводу прибув у квітні 1923 р. перший секретар ЦК КП(б)У Д. Мануїльський.[11]

Його візит був спричинений тим, що місцеве ГПУ доповіло партійному керівництву про конспіративну нараду «робітничої опозиції». На ній, за даними чекістів, прийнято рішення ініціювати перед ЦК ВКП(б) відсторонення від посади секретаря губернського комітету партії Шелехеса та «проводити відповідну роботу серед трудящих мас». Після цього Д. Мануїльський зібрав закриту нараду губкому КП(б)У, на яку запросили А. Криницького, А. Свіріна, Г. Щеглова, де партійний керманич республіки дав «політичну оцінку заяві «робітничої опозиції», запропонував її знищити та припинити діяльність угруповання».[12]

---

[9] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5705. Арк. 2–4.
[10] Там само. Арк. 17–18.
[11] Там само. Арк. 33–34.
[12] Там само. Арк. 35.

Після від'їзду Д. Мануїльського, з метою кадрового послаблення «робітничої опозиції», низку її членів (Шкребу, Лозоватського, Моташникова, Тихонова) переведено на роботу до інших міст. Але остаточно припинити діяльність опозиціонерів партійному керманичу УСРР не вдалося.

Надалі цей гурток інженерів на чолі з А. Криницьким продовжував відстоювати власні громадсько-політичні погляди. Так, протягом 1926–1927 років А. Криницький на партійних зібраннях підприємства виступав «проти генеральної лінії партії».[13]

При цьому слід зазначити, що «активні виступи проти генеральної лінії», які ставилися інженеру за провину працівниками ОГПУ, насправді були далекими від радикального «антирадянського» характеру, головний лейтмотив його виступів – це питання внутрішньопартійної демократії та протести проти огульної критики «старих партійців», звинувачених в опортунізмі. Матеріали архівно-кримінальної справи дають підстави стверджувати, що весь «троцькізм» А. Криницького та його однодумців був штучно «вигаданий» чекістами саме через їхнє перебування в лавах «робітничої опозиції». Так, 23 березня 1926 р. на партзборах заводу імені А. Марті А. Криницький заявив: «Нам говорять про Зінов'єва та інших товаришів те ж саме, що і на Троцького, але так поспішно висновки робити не можна. Всі вони є більшовиками з великим стажем, вони десятки років будували більшовицьку партію, а тепер їх просто викидають з неї, не розібравшись сумлінно в ситуації. На мій погляд, це є невірно і несе загрозу для внутріпартійної демократії…».[14]

Інший член «антипартійного гуртка», інженер заводу імені А. Марті П. Каменський, на закритому партійному зібранні 5 жовтня 1926 р. виступив у подібному з А. Криницьким стилі, зробивши наголос на великому партійному досвіді обвинувачених у «троцькістській опозиції» та знищенні внутріпартійної демократії у ВКП(б).[15]

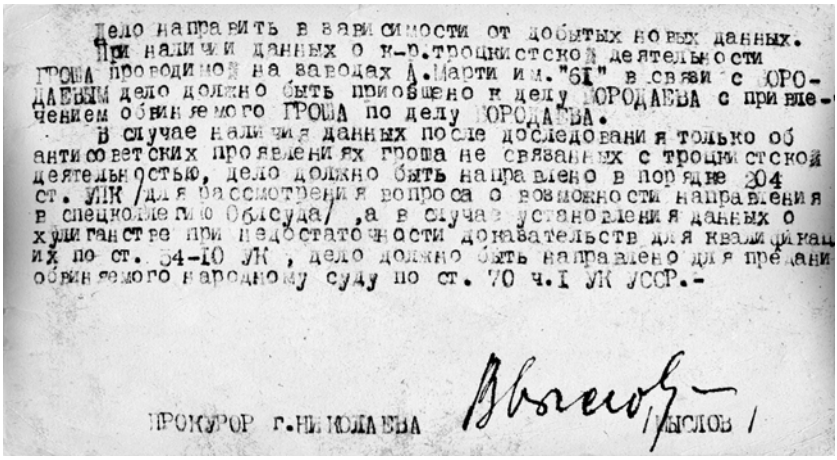
Інженер А. Свірін, перебуваючи в робочому відрядженні на Севастопольському рейді на початку листопада 1926 р., виступив на партійних зборах, проведених на військовому крейсері в присутності доповідачів від Севастопольського міського комітету партії. Інженер зазначив: «Темпи індустріалізації є неприпустимо високими, за це буде розраховуватися селянство та робітники на підприємствах… У період історичних перетворень є глибокою помилкою знищувати внутріпартійну демократію, виключаючи з партії її вірних, перевірених часом членів…».[16]

---

[13] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5705. Арк. 42–44.
[14] Там само. Арк. 69.
[15] Там само. Арк. 70.
[16] Там само. Арк. 85.

Критика офіційного курсу влади з боку опозиціонерів лунала не тільки на місцевому рівні, а й за кордоном. Член групи «робітничої опозиції» Миколаївського суднобудівного заводу № 198 Г. Щеглов у 1926 р. знаходився у відрядженні в торговому представництві Чехословацької Республіки. На зібранні місцевого партійного осередка він виступав за чітке дотримання принципів внутрішньопартійної демократії, вважаючи, що, переслідуючи тих, хто не погоджується з генеральною лінією, партія веде боротьбу також із робітничою демократією. Після цього його відрядження, за рішенням керівника торгового представництва М. Миронова, достроково припинено, а до ДПУ надіслано доповідну записку про «антирадянські виступи» інженера Г. Щеглова. Відповідно до неї, після повернення в УСРР інженера поставлено на спеціальний облік у Миколаївському ГПУ з таким формулюванням: «активний прихильник антипартійних та антирадянських течій, підлягає особливому, в тому числі агентурному, контролю із забороною подальших виїздів за кордон, пов'язаних із професійною діяльністю».[17]

Крім того, зроблено й відповідні «організаційні висновки» на більш високому рівні. Згідно з розпорядженням, затвердженим головою дипломатичного представництва СРСР у Чехословаччині, відомим більшовицьким діячем В. Антоновим-Овсієнком, особлива увага партійних комітетів радянських торгових та дипломатичних представництв у Чехословаччині повинна бути прикутою до перевірки осіб, направлених у службове відрядження, за допомогою запитів до регіональних органів ОГПУ щодо їхньої належності до «антирадянських та антипартійних організацій».[18]

Дело направить в зависимости от добытых новых данных.
При наличии данных о к-р.троцкистской деятельности
ГРОША проводимой на заводах А.Марти им."61" в связи с ГОРОДАЕВЫМ дело должно быть приобщено к делу ГОРОДАЕВА с привлечением обвиняемого ГРОША по делу ГОРОДАЕВА.
В случае наличия данных после доследования только об антисоветских проявлениях гроша не связанных с троцкистской деятельностью, дело должно быть направлено в порядке 204 ст. УПК /для рассмотрения вопроса о возможности направления в специальное Облсуда/ ,а в случае установления данных о хулиганстве при недостаточности доказательств для квалификации их по ст. 54-10 УК , дело должно быть направлено для предания обвиняемого народному суду по ст. 70 ч.I УК УССР.-

ПРОКУРОР г.НИКОЛАЕВА /ЫСЛОВ/

Постанова про продовження розслідування справи «контрреволюційної троцькістської» групи на підприємствах м. Миколаєва. 1929 р.

[17] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5705. Арк. 106.
[18] Там само. Арк. 104.

Незважаючи на те, що прямих «контрреволюційних та антирадянських закликів» опозиційно налаштовані до державно-партійної політики представники технічної інтелігенції не проголошували, майже всіх «опозиціонерів» (18 із 23, які проходять по справі) виключили з лав ВКП(б), трьом особам оголошено сувору догану. Співробітники ОГПУ, у свою чергу, змогли 30 листопада 1927 р. відзвітувати перед Губернським комітетом ВКП(б) про «повне викриття та припинення діяльності антипартійного угруповання серед інженерних працівників Миколаївського суднобудівного заводу імені А. Марті».[19]

Слід зазначити, що до середини 1920-х рр. більшість дореволюційної науково-технічної інтелігенції, керуючись хто професійним, хто матеріальним інтересами, співробітничала з радянською владою в реалізації планів будівництва так званого соціалізму. Їхній високий професіоналізм допоміг протягом короткого часу подолати катастрофічну розруху. Проте з другої половини 1920-х рр. внутрішньополітична обстановка в країні змінилася. З одного боку, владі потрібно було знайти винних у низці провалів власних утопічних планів, з іншого – ставилося завдання заручитися в подальших діях політичною підтримкою інтелігенції, й насамперед її верхівки. Вимагаючи від кваліфікованих спеціалістів сумлінної професійної праці, партія відмовляла їм у політичній довірі. Саме в другій половині 1920-х рр. почали набувати «популярності» традиційні для періоду Великого терору звинувачення в «шкідницькій діяльності».

Поняття «шкідництво» проникло в усі сфери життя. Шкідником могли затаврувати будь-кого – інженера, вчителя, агронома та інших. Інтелігенцію перетворили на «внутрішнього» ворога, боротися з яким можна будь-якими засобами.[20]

Об'єктивно підходячи до аналізу, заданого хронологічними рамками нарису, слід зазначити, що немає підстав заперечувати існування на промислових підприємствах регіону агентів західних розвідок. Натомість арешт сотень шпигунів за неповні два роки спонукає замислитися над їхньою обґрунтованістю.

Ключовою подією для ескалації репресій проти інженерно-технічної інтелігенції стала «Шахтинська справа» 1928 р. За справою пройшло близько 1000 чоловік. Засуджено 53 спеціалісти. Із них 37 осіб мали вищу освіту, 12 – середню спеціальну, лише чотири не мали спеціальної освіти. За соціальним походженням троє належали до шахтовласників, усі ж інші – до інтелігенції.[21]

---

[19] ДАОО. Ф. П-7. Оп. 1. Спр. 2204. Арк. 7.

[20] Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920–30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.: Глобус; Коломия: Вік; Едмонд: Канадський інститут Українських студій Альбертського ун-ту, 1992. С. 56.

[21] Гнітько С. «Кадри вирішують все…» До 70-річчя судових процесів над технічною інтелігенцією // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 1998. № 1/2. С. 85.

Спершу «Шахтинський процес» позиціонувався владою лише як «боротьба зі шкідництвом у вугільній промисловості», формально не маючи ніякого відношення до підприємств Миколаївщини. Але насправді він спрямовувався на деморалізацію та залякування всієї технічної інтелігенції. Розпочалися масові пошуки «шкідників» у всіх галузях промисловості. Інженери, які залишилися на виробництві, перебували в атмосфері підозри, недовіри, відвертого цькування. Почався масовий перехід спеціалістів із виробництва до управлінського апарату. Фахівці з вищою технічною освітою залишали виробництво, влаштовувалися дрібними службовцями, конторниками тощо.[22]

До окружних комітетів КП(б) направлено спецповідомлення ОГПУ наступного змісту: «Починаючи з моменту розкриття «Шахтинської справи», відчувалось не тільки наростання активних антирадянських настроїв, посилення діяльності троцькістів та правих ухильників серед співчуваючої їм інтелігенції, а й їх практична реалізація в деяких галузях промислового виробництва». Згідно з пропозиціями чекістів, у політичному відношенні інтелігенцію поділено на три групи: перша – ті, хто повністю підтримує радянське та соціалістичне будівництво, на їхню думку, таких є більшість. Друга група – інтелігенція, яка перебуває в стані нестійкої політичної рівноваги та коливань. Її представники хоч і працюють лояльно, але у своїх настроях усе ще не переходять на бік радянської влади, становлячи потенційну небезпеку. Третя група – відверто ворожа до радянських перетворень, яка вважає, що наявна продовольча криза є результатом індустріалізації країни, а «комуністична партія з цим процесом не зможе впоратися, оскільки на чолі її знаходяться не інтелігенти».[23]

Після закінчення «Шахтинського процесу» радянська влада знаходить нову «шкідницьку організацію» – «Союз інженерних організацій», або «Промислову партію». Передбачалося, що на чолі цієї організації стоять відомі вчені, управлінці з числа «старих спеців», які займали високі посади в центральних планових і господарських установах. Їх обвинувачували у створенні мережі шкідницьких організацій майже в усіх головних наркоматах та їхніх місцевих органах у багатьох регіонах країни, а також підготовці іноземної інтервенції з метою повалення радянської влади.[24]

Економічне управління ГПУ УСРР констатувало розкриття «Українського інженерного центру» – організації, яка начебто об'єднувала і керувала шкідницькою та диверсійною роботою в усіх основних і найбільш важливих галузях

---

[22] Даниленко В. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. К.: Либідь, 1991. С. 301.

[23] ДАОО. Ф. П-7. Оп. 1. Спр. 2212. Арк. 87–88.

[24] Гнітько С. «Український інженерний центр» – філіал «Промпартії» в Україні (1930–1931 рр.) // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 1999. № 1/2. С. 142.

промисловості України. Слідство заявило, що «Центр» був тісно пов'язаний із московським ЦК «Промпартії», діяв за його директивами та вказівками, фактично виступав філіалом «Промпартії» в Україні. Зокрема, в безпосередній залежності від Москви перебував Одеський філіал «Промпартії» (до якого частково належали і «змовники» підприємств Миколаївщини), що лише координував свою діяльність з «Українським інженерним центром».

За задумом ДПУ, навколо «УІЦ» групувалися представники абсолютно всіх верств інженерно-технічної інтелігенції. Вражає схема розгалуженості «шкідницьких» організацій в Україні. Відповідно до неї, «Український інженерний центр» установив зв'язок та контактував із контрреволюційними організаціями в найбільш важливих галузях промисловості України. Зокрема, в енергетичній промисловості «Центр» охоплював близько 120 підприємств, серед яких – Миколаївський електроцентр.[25]

Слід зазначити, що одночасно із заходами репресивного характеру на представників технічної інтелігенції, які, на думку більшовиків, були нелояльними до офіційної влади, протягом досліджуваного періоду проводився і значний моральний тиск. Так, відповідно до резолюції ЦК КП(б)У з питання про хід соціалістичних змагань від 30 липня 1929 р. головним недоліком визнано: «Слабка участь інженерно-технічних кадрів у соцзмаганнях, недостатня технічна допомога з їх боку ударним бригадам, цехам, підприємствам, що беруть участь у змаганнях».[26]

Сучасні науковці переконливо довели, що атмосфера істерії та загальної ненависті до інакодумства, що захлесне суспільство в наступному десятиріччі, бере свій початок із процесів 1920-х р. Саме тоді розпочалося активне залучення засобів масової інформації та трудових колективів до засудження «ворогів народу». У газетах і публіцистиці непоодинокими стали звинувачення інтелігенції у двоїстості, безхребетності, нерозумінні епохи. ЗМІ всіляко підтверджували тезу Й. Сталіна про загострення класової боротьби, висунуту ним на пленумі ЦК ВКП(б) у червні 1928 р., відразу після судового процесу над «шахтинцями». Для цього необхідно було довести глобальність та всеохоплення шкідництва.

Зокрема, газета «Правда», центральний орган більшовиків, у публікації від 16 травня 1928 р. «Головотяпство, или злой умысел» виявляє закономірності в «повсякденних помилках на виробництві». За приклад наведено стан справ на Миколаївському суднобудівному заводі імені А. Марті, де «недоліків дуже багато, їх настільки багато, що робітничі маси мають право взяти під

---

[25] Гнітько С. Вказ. праця. С. 144–145.

[26] Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 6. Спр. 163. Арк. 152.

сумнів випадковий характер адміністративних та інженерно-технічних помилок».[27]

У свою чергу громадяни радянської України, як і СРСР загалом, із легкістю повірили, що порожні полиці крамниць та жебрацька зарплата – наслідок не політики прискореної індустріалізації, а діяльності шкідників. Більше того, завдяки пропаганді саме слово «інженер» почало викликати підозрілість у масах, асимілюючись із поняттям «потенційний шпигун та зрадник». Це ставлення цілком свідомо поширювалося на всю технічну інтелігенцію, мало катастрофічні наслідки для радянської економіки. Окрім того, усіляко пропагувався курс тотальної зміни «чужих та ворожих для пролетаріату елементів – колишніх буржуазних спеціалістів» – на нову генерацію «червоної пролетарської інтелігенції».

Так, досліджуючи матеріали, подані в часопису Миколаївського окружного виконавчого комітету та комітету КП(б)У «Красный Николаев» за 1928 р., можна побачити, що напередодні та безпосередньо в період процесу (18 травня – 6 липня 1928 р.) на її шпальтах вийшло сім тематичних статей. Протягом другої половини 1928 р. кількість різноформатних статей, повідомлень, листів громадських активістів, робітників та інтелігенції, фейлетонів стосовно «шкідників у вугільній та іншій промисловості, ворогів соціалістичної влади та індустріалізації» перевищила 50. Жодна з них не відрізнялася особливою оригінальністю, їхнім лейтмотивом були стандартні пропагандистські цитати того часу про «внутрішніх ворогів із числа інтелігенції, прислужників ненависного царського режиму», «посилення пильності на підприємствах», «гідну відповідь перемігшого пролетаріату нікчемним помічникам світових експлуататорів» та інше. Крім цього, на підприємствах регіону проводилися десятки трудових зборів (лише на миколаївському заводі «Дормашина» за період червня – листопада 1928 р. пройшло п'ять загальних та 11 цехових зборів), на яких в унісон з окресленою офіційною владною позицією засуджувалися «шкідники та зрадники робочого класу», підтверджувалися «незмінні плани впровадження в життя політики партії з індустріалізації країни».[28]

Таким чином, перехід від громадянської війни до мирного життя потребував перебудови в роботі всіх державних та промислових установ як Миколаївщини, так і УСРР в цілому. Природно, що саме життя спонукало більшовиків звернутися за допомогою до старих спеціалістів задля відбудови зруйнованої промисловості. Оцінюючи хід і характер репресій радянської влади проти інженерно-технічної інтелігенції Миколаєва в першій половині 1920-х рр., необхідно відзначити, що в цей час вони ще не набули масового характеру, тієї

[27] Правда (Москва). 1928. 16 мая.
[28] Красный Николаев. 1928.

жорстокості, яка мала місце в подальшому. Матеріали справ показують, що на бік фахівців, зокрема суднобудівної галузі, ставали центральні управлінські структури промисловості УСРР. Через відсутність фахівців «нової генерації» влада не могла так швидко відмовитися від старої інтелігенції, її неперсічних знань і досвіду. В першу чергу увага каральних органів у цей період була прикута до членів опозиційних більшовикам політичних партій та рухів.

У другій половині 1920-х рр., разом зі згортанням і ліквідацією НЕПу, форсованим розвитком економіки, колективізацією селянських господарств, установленням комуністичного єдиновладдя в суспільно-політичному житті, значно посилився тиск влади на технічну інтелігенцію. Суперечності, які існували у суспільно-економічному та політичному розвитку країни в 1920-х рр., значно загострилися наприкінці десятиріччя. Враховуючи, що тоталітарний режим передбачає наявність внутрішнього та зовнішнього «ворога», на якого покладається відповідальність за власні помилки, саме старих спеціалістів обрано на цю роль. На них легко було звалити відповідальність за економічні невдачі, оскільки вони стояли найближче до виробництва. Зі свого боку, технічна інтелігенція не приховувала та відкрито висловлювала своє негативне ставлення до політики партії відносно темпів і методів індустріалізації. На підприємствах Миколаївщини порушувалися правила безпеки й технологічний процес, що призводило до збільшення кількості аварій, нещасних випадків. Саме на це вказували спеціалісти, піддаючи критиці завищені планові показники. Тому влада й розпочала кампанії цькування та репресій проти інтелігенції, найбільш масові з яких позиціонувалися як боротьба проти правого та лівого «ухилів» у більшовицькій партії, боротьба зі шкідництвом і шпигунством.

Апофеозом сталінської концепції загострення класової боротьби в радянській країні з наближенням до соціалізму стала «Шахтинська справа» 1928 р. Після цього гучного процесу різко впала дисципліна на виробництві, робітники нерідко відмовлялися виконувати розпорядження інженерів, кваліфікуючи їх як шкідництво. Після цього значна частина інженерно-технічної інтелігенції фактично опинилася в повній ізоляції, перебуваючи в атмосфері недовіри та під підозрою, яка в наступному десятилітті трансформувалася у вигляді ув'язнення в сталінських концтаборах.

О. П. Тригуб

ДОЛІ ЗРЕЧЕНЦІВ (колишнє духовенство УАПЦ у жорнах репресивної машини)

І в нашій Церкві є члени і пастирі, що зрікаються од віри і од Церкви та ще й пишуть про це заяви в часописах. Явище безумовно сумне… За таких нещасних треба лише молитися, щоб Господь простив їх гріх.

З виступу архп. Нестора ШАРАЇВСЬКОГО щодо зреченців на Всеукраїнському Соборі УАПЦ 28 жовтня 1927 р.[1]

Однією з болючих і хвилюючих проблем в історії Української автокефальної православної церкви (а також й інших православних конфесій) було зреченство духовенства від сану та віри. Масовий характер подібна практика мала у 1924–1930 рр., що яскраво популяризувалося радянською пресою, де публікувались оголошення, в яких духовенство Православної церкви зрікалося церкви і віри в Бога. Появу такої масової кількості опублікованих об'яв викликало не тільки розчарування у релігії колишніх священнослужителів. Органами радянської влади велася цілеспрямована політика на стимулювання цього процесу не тільки і не стільки шляхом переконання віруючих, скільки створенням для них нестерпних умов існування у радянській державі. В архівах збереглися зразки карток реєстрації священнослужителів 1920-х рр., де останнім пунктом анкети обов'язково ставився такий, де зазначалися дата зречення, число та назва часопису, мотиви, через які було здійснено це зречення.[2]

Українська дослідниця Тетяна Євсєєва виділила наступні мотивування зречень православного духовенства: а) *за власним переконанням або через розчарування* – «заперечення попередніх поглядів»; «переконався, що релігія – дурман»; «усе, що попи говорять, є обманом і знущанням над людиною»; «немає релігійного почуття»; «матеріалістичний погляд на речі»; «розчарувався»; «моральне незадоволення»; «критичне ставлення до єпископату та священства – затемнення мас під тиском архієреїв»; «переконався в релігії як методі експлуатації»; «переконався, що релігія побудована на брехні й обмані, існує тільки в інтересах капіталістів як знаряддя боротьби з робітничим і селянським класами»; «не маю від свого попівського сану ніякої користі, крім моральних образ, і не так від людей, що стали відвертими безвірниками, як від тих, що йменують себе релігійними»; «переконався на досвіді, що релігія нічого, крім бездушних обрядів та формальностей, не дає ні розуму, ні серцю і, являючись історичним пережитком, присипляє діяльну думку, розслаблює

[1] Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ (17–30 жовтня 1927 року): документи і матеріали. К., 2007. С. 439.

[2] Там само. С. 443.

волю і принижує людську гідність»; б) *матеріальна скрута* – «потрапив у духовне середовище через матеріальне становище»; «через малу прибутковість та усвідомлення брехні»; в) *бажання приступити до трудового життя та співчуття ідеям соціалізму* – «задля користі республіки та щоб бути чесним громадянином»; «релігія та культ гальмують проведення у життя ідей комуністичної партії»; «небажання йти проти заходів радвлади».[3]

Отже, ми бачимо, що зречення було наслідком дії радянської репресивної системи, оскільки, будучи звичайними людьми, представники духовенства не витримували морального, економічного та політичного тиску зі сторони поліцейської держави. Відповідно, усі вищезазначені формулювання є характерними і для священства та церковнослужителів УАПЦ.

Нам відомі п'ять випадків зречення від сану духовенством УАПЦ Миколаївщини. Чотири з них припадають на 1923–1924 роки, коли у миколаївській, що знаходилася у колишньому Миколаївському Адміралтейському соборі, та низці інших парафій краю відбувся розкол автокефального руху на Українську автокефальну православну церкву та Діяльно-Христову Церкву (ДХЦ). При цьому розкол у Миколаївському соборі набув всеукраїнського розголосу і був на контролі у вищого органу УАПЦ – Всеукраїнській православній церковній раді (ВПЦР). Внутрішньоконфесійне протистояння виявило усі вади неоднорідного автокефального духовенства, що відштовхнуло від УАПЦ не лише частину вірян, а й духовенства.

У результаті «миколаївського скандалу» від Церкви відреклися священики Микола Гурич, Павло Євдокимов, Василь Пономаренко та диякон Іван Чапківський. Про хвилю зречень із захопленням писала газета «Красный Николаев» у симптоматичній статті «Епідемія розкаянь»: «В останній час до адміністративного відділу окрвиконкому надходить маса заяв від священнослужителів різних культів з проханням про відновлення їх у цивільних правах. До цього часу надійшли заяви про зняття сану від наступних священнослужителів: Гурича Миколи, Пономаренка, Чапківського, Євдокимова…».[4] Так, у своїй заяві священик м. Нова Одеса Павло Євдокимов зазначив, що «він розкаявся у тому, що в якості священнослужителя сприяв закріпленню народної темноти та невігластва і тепер готовий зайнятися чесною працею».[5] Як правило, після цього священнослужителя відновлювали у цивільних правах.

Досить розлоге й емоційне зречення оголосив священик с. Журавлинка (Первомайщина) Мефодій Пономарчук в окружній газеті «Селянська газета»:

«Період громадянської війни, природно, не міг не відбитись на матеріальному боці трудової інтелігенції, головним чином сільського вчительства.

---

[3] Євсєєва Т. Особливості збереження/порушення православним священством вірності пастирському служінню в контексті історії повсякдення (УСРР, 1920-ті рр.) // УІЖ. 2012. № 4. С. 102.

[4] Эпидемия раскаяний // Красный Николаев. 1924. 9 декабря (№ 1176).

[5] Раскаяние священника // Красный Николаев. 1924. 23 августа (№ 1089).

Тяжкий кошмар голоду примусив мене, всупереч мойому внутрішньому переконанню, піти немов би на угоду з власною совістю і погодитись на пропозицію селян с. Журавлинки Первомайської округи піти в попи й залишатись у них на цьому неправдивому і, як я переконався, лицемірному посту служника церкви. Не дивлячись на те, що матеріальне становище духовенства все ж таки не дуже погане, я не можу далі залишатись на цьому фарисейському посту й горю бажанням працювати на необхідній, корисній живій продуктивній роботі по народній освіті.

Я з сьогоднішнього дня зрікаюсь свого сану, скидаю з себе церковну рясу, яка густою завісою сотні років закривала шлях до світла, знання й науки.

Хай живе пролетарська культура, що вільно розвивається!

Хай загине і розвіється весь релігійний дурман».[6]

Як же склалася доля зреченців? Нам вдалося віднайти документи, які проливають світло на долю двох із 5 зреченців: диякона Миколаївського собору Івана Чапківського та священика села Журавлинка на Первомайщині Мефодія Пономарчука, які, незважаючи на їх публічну відмову від релігії та сану, не вберегли від жорен репресивної машини.

Чапківський Іван Станіславович народився 29 лютого 1892 р. у містечку Шпола Київської губернії у польській дворянській сім'ї. Закінчив Миколаївську комерційну школу й у 1913 р. вступив до Московського комерційного інституту.[7] Закінчивши 3 курси, у 1916 р. був мобілізований до російської армії, де він прослужив до кінця 1917 року в чині прапорщика 64-го запасного полку.

У квітні 1918 р. І. Чапківський влаштувався добровольцем у гетьманську комендатуру на посаду чергового ад'ютанта, де перебував до серпня 1919 р., залишаючись на різних посадах у комендатурі при змінах влади. У серпні 1919 р. рішенням комісії Добровольчої армії І. Чапківського було заарештовано за обвинуваченням «перебування на службі у червоних». До свого звільнення в кінці грудня 1919 р. він перебував на гауптвахті.

Із встановленням радянської влади 31 січня 1920 р. І. Чапківський знову повернувся до роботи в комендатурі, звідки згодом був переведений до військкомату помічником начальника мобілізаційного відділу й опісля до червня 1921 р. займав різні посади у військовому порту.[8] Протягом 1920–1921 рр. двічі заарештовувався та звільнявся: 1920 р. – за приховування військового звання російської армії; 1921 р. – за зберігання бойових патронів.[9]

Ще у 1910 р. Іван Чапківський приєднався до «Просвіти»[10] й у 1921 р. був обраний членом ревізійної комісії (при цьому на допитах 1937 р. дану інфор-

---

[6] Селянська газета. 1926. 13 серпня (№ 88).

[7] Центральний держархів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 3984. Оп. 2. Спр. 1401. Арк. 1.

[8] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5149. Арк. 11–11 зв.

[9] Там само. Арк. 10.

[10] Там само. Арк. 13.

мацію приховував). Завдяки просвітянам приєднався до ініціативної групи національно орієнтованих вірян, які прагнули до створення у Миколаєві українізованої церкви, що підпорядковувалася б ВПЦР. Після легалізації автокефальної парафії у січні 1921 р. став одним із найактивніших парафіян, які на початку 1922 р. запропонували його кандидатуру на висвячення у диякони Миколаївського собору. 31 березня 1922 р. у своїй заяві до ВПЦР І. Чапківський зазначив: «Бажаючи щиро своєю безпосередньою працею допомогти нашій рідній українській церкві у її поширюванні та зміцненні, прохаю В.П.Ц.Р. висвятити мене на диякона з призначенням у м. Миколаїв (Херсонщина) у церкву Св. Юрія». Ймовірніше за все, заява була написана вже у Києві, оскільки на ній стоїть резолюція: «*Кандидатуру бр.[ата] Чапківського на диякона до храму Св. Юрія м. Миколаїва ухвалити*», яка датується тим же числом. Наступного дня, 1 квітня 1922 р., у Софіївському соборі м. Києва його було висвячено у сан диякона єпископом Полтавським Костянтином Кротевичем.[11]

Чапківський
Іван Станіславович
(фото бл. 1916–1919 рр.)

Пізніше, на першому допиті 27 серпня 1937 р., Іван Станіславович зазначить наступний мотив, який підштовхнув його до прийняття дияконського сану: «Являючись українцем-націоналістом, я прагнув підтримати українську націю та українське богослужіння».[12]

І. Чапківський був вражений подіями розколу в автокефальному соборі м. Миколаєва (про скандал дивіться детальніше працю О. Балягузової[13]) і 10 грудня 1923 р. направив до ВПЦР заяву про відсторонення себе від церковних справ, де, зокрема, зазначив: «…ті надзвичайно ганебні методи боротьби, що вживав і вживає братчик пан-отець Гурич (священик Миколаївського собору УАПЦ. – *О. Т.*)… недостойні не тілько пан-отця, але взагалі більш-менш порядної людини, і лягають величезною плямою на Православне Братство взагалі і на Автокефальну Церкву зокрема, [і] я, аби не загубити до кінця віри в Бога і людей, назавжди вихожу з складу духівництва У.А.П.Ц. і себе у сані диякона більш не лічу».[14] Подальші умовляння зі сторони ВПЦР і єпископа Нестора Шараївського не принесли результату.

Після офіційного повідомлення у газеті «Красный Николаев»[15] про зречення – І. Чапківського відновили у виборчих правах, і за розпорядженням

---

[11] ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 2. Спр. 1401. Арк. 1–2.

[12] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5149. Арк. 12.

[13] Балягузова О. Історія УАПЦ на Миколаївщині (1921–1930 рр.) // Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. Т. 26. Вип. 13: Історичні науки. С. 71–76.

[14] ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 2. Спр. 1401. Арк. 7.

[15] Отречение автокефального дьяка // Красный Николаев. 1924. 20 мая (№ 1008).

секретаря Миколаївського міськкому КП(б)У в кінці грудня його було влаштовано на роботу до редакції газети «Червоний плугатар», потім до «Красного Николаева» (пізніше – «Шлях індустріалізації»).[16]

Протягом 1930–1933 рр. І. Чапківського тричі заарештовували: 1930 р. – без пред'явлення звинувачення; 1931 р. – за участь у контрреволюційній націоналістичній організації (був звільнений); 1933 р. – арештований і звільнений без пред'явлення обвинувачення.[17] Під час одного з арештів Іван Чапківський пішов на співпрацю з органами держбезпеки, ставши одним із таємних агентів.[18]

18 серпня 1937 р. Івана Станіславовича Чапківського було заарештовано вшосте по звинуваченню за ст. 54-10 КК УРСР «у проведенні контрреволюційної націоналістичної діяльності».[19] Поштовхом до арешту стали агентурні матеріали, згідно з якими І. С. Чапківський був «активним українським шовіністичним діячем і проводив організовану підпільну контрреволюційну роботу». При цьому на допитах обвинувачений не зізнався та ні про яку організацію навіть не чув. Натомість слідчим було достатньо лише свідчень декількох свідків, і справу на основі наказу НКВС № 00485 направили на розгляд Трійки по першій категорії (розстріл).[20] Рішенням Народного комісара внутрішніх справ СРСР Єжова і Прокурора Союзу РСР А. Я. Вишинського від 23 вересня 1937 р. Чапківського Івана Станіславовича було засуджено до розстрілу. Вирок приведено у виконання 9 жовтня 1937 р.[21]

У часи хрущовської відлиги 19 липня 1956 р. дружина І. С. Чапківського, Євгенія Олексіївна, вирішила довідатися про долю чоловіка та направила генпрокурору СРСР заяву з цим проханням.[22] Протягом вересня-жовтня 1956 р. було переглянуто справу, проведено повторні допити свідків по справі, й у результаті Миколаївська обласна прокуратура дійшла висновку, що вирок був незаконним і безпідставним. Рішенням Судової колегії з карних справ Верховного Суду УРСР від 15 листопада 1957 р. Чапківського Івана Станіславовича було реабілітовано.[23]

Пономарчук Мефодій Андрійович народився в 1888 р. у с. Обжиле Балтського району. Закінчивши в 1908 р. вчительську школу, став заробляти собі на життя учителюванням.

Пропрацювавши 16 років на учительській ниві, у часи громадянської війни М. Пономарчук, як він сам зазначав, «не одержуючи утримання по службі

---

16 ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5149. Арк. 12 зв., 22.
17 Там само. Арк. 10 зв.
18 Там само. Арк. 39, 42.
19 Там само. Арк. 1.
20 Там само. Арк. 38–40.
21 Там само. Арк. 44.
22 Там само. Арк. 45–46.
23 Там само. Арк. 52–54, 62.

майже 4 роки, опинився в надто тяжкому матеріальному становищі, засудивши буквально на цілковиту голодовку себе й свою родину, яка складалася з жінки та трьох маленьких дітей».[24]

У 1923 р. парафіяни с. Журавлинка Первомайської округи (сьогодні – Голованівський район Кіровоградської області) запросили Мефодія Пономарчука на посаду диякона, а згодом і священика. У тому ж році, за згоди ВПЦР, його було висвячено в Умані єпископом Уманським Костянтином Малюшкевичем на священика. У 1924 р. служив у Різдво-Богородичній парафії УАПЦ у с. Когутівка[25] (сьогодні – с. Ятрань Новоархангельського району Кіровоградської області). У серпні 1926 р. через офіційний часопис Первомайської округи «Селянська газета» зрікся сану та віри (текст зречення дивіться вище) і повернувся до вчительської праці у Першій трудовій школі рідного села Обжиле.[26]

29 серпня 1929 року Мефодія Пономарчука та ще 52 фігурантів було заарештовано по обвинуваченню у «підготовці збройного повстання проти радвлади» шляхом створення контрреволюційної організації, що «вела організаційну роботу з вербовки нових членів до організації, розробляла плани повстання, накопичувала зброю та коней, одночасно проводячи широку к.[онтр] р.[еволюційну] агітацію проти Радвлади» і всіх її заходів».[27] Поштовхом до справи стали агентурні матеріали, що накопичилися у відділі ДПУ, від сексотів. При цьому М. Пономарчук фігурував як активний член «української контрреволюційної організації».

За версією слідства, у центрі «організації» були колишні учасники «банди» Заболотного, які об'єдналися, й «група ця поступово розросталася, захоплювала сусідні села і перетворилася у контрреволюційну організацію петлюрівського толку».[28]

По справі проходило 60 осіб. По відношенню до 46-ти справу було припинено за відсутності достатньої кількості доказів, а 14 фігурантів, у тому числі й Мефодій Андрійович Пономарчук, були залишені під вартою, а їх справи виділені в окреме провадження та направлені на затвердження судової Трійки при Колегії ДПУ УСРР.[29] Подальша його доля невідома. Можна лише припустити, що у розпал початку боротьби з українським «націоналістичним петлюрівським підпіллям» його вже не могли звільнити й відправили на північ, де він і загинув.

Отже, ми бачимо, що зречення від духовної діяльності, віри, релігії та відхід від Церкви не гарантували убезпечення від репресивної машини радянської тоталітарної системи.

---

[24] Селянська газета. 1926. 13 серпня (№ 88).
[25] ЦДАВО України. Ф. 3984. Оп. 2. Спр. 1045. Арк. 1.
[26] Селянська газета. 1926. 13 серпня (№ 88); ДАОО. Ф. 8065. Оп. 2. Спр. 4337. Арк. 18.
[27] ДАОО. Ф. 8065. Оп. 2. Спр. 4337. Арк. 1.
[28] Там само. Арк. 357.
[29] Там само. Арк. 357–359.

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко

ВИКРИТТЯ ОРГАНАМИ ДЕРЖБЕЗПЕКИ «АНТИРАДЯНСЬКИХ, НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ» СЕРЕД ОСВІТЯН ТА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ

Вивчаючи вітчизняну історію періоду становлення тоталітарного режиму в 1920-х рр., подальшої ескалації терору другого більшовицького десятиріччя, дослідники зробили висновок, що основою політики «держави диктатури пролетаріату» став так званий класовий підхід. Сам термін «диктатура пролетаріату» містив у собі ідею безроздільного панування одного класу – пролетарів. Останні ставилися до інтелігенції або вороже, або недовірливо. Залучення її до співробітництва з радянською владою супроводжувалося застереженнями щодо ненадійності буржуазних фахівців – діячів освіти, науки, культури.

Досліджуючи справи репресованих громадян окресленої в нарисі категорії, можна побачити, що у викритих «контрреволюційних організаціях» фігурантами були представники науково-викладацької та творчої інтелігенції. Тому, на авторську думку, необхідно проаналізувати основні тенденції репресивної діяльності більшовицької влади, характер обвинувачень та взаємозв'язок між вказаними професійними групами.

Зазначимо, що більшовицька пропаганда постійно проголошувала тезу про те, що класовий ворог, зазнавши поразки в збройній і політичній боротьбі, сподівається взяти реванш на «фронті культурному та літературно-мистецькому». Ця теза стала центральною у формуванні взаємовідносин більшовицької влади з науково-творчою інтелігенцією і на початку 1930-х рр. зумовила чимало проблем у науковій і творчій діяльності. Майже кожного року в країні відбувалися «чистки» та «реорганізації», фабрикувалися справи «контрреволюційних організацій» серед інтелігенції. Не стала винятком і Миколаївщина.

Зазначимо, що репресивні акції проти представників указаних груп інтелігенції Миколаївщини відбувалися у руслі загальнорадянських та всеукраїнських процесів. Так, занепокоєння викликало музейне середовище, де, на думку партійних чиновників, працювала значна кількість «антирадянськи налаштованої» творчої інтелігенції. У 1929 р. заарештовано та засуджено до тривалого терміну ув'язнення директора Миколаївського історико-археологічного музею Ф. Камінського. Його справа стане частиною більш широкого процесу «російсько-українського фашистського блоку», в рамках якого наприкінці 1933 – на початку 1934 рр. заарештовано понад 100 працівників музейних та пам'яткоохоронних установ з Одеси, Києва, Вінниці та інших міст УСРР. Загалом по цій справі ДПУ «виявило» 40 осередків, що «проводили курс на збройне по-

валення радянської влади, встановлення в країні націонал-фашистського ладу, активне вербування повстанських кадрів».[1]

Після подолання опору селянства вище компартійне керівництво поставило за мету знищити національний зміст української літератури та мистецтва, ліквідувати будь-які симпатії навіть націонал-комуністичним ідеям, що відтепер стали перешкодою у формуванні тоталітарного ладу. Про «шкідливість» ідей націонал-комунізму йшлося, зокрема, в доповідній записці до ЦК КП(б) У «Про факти проявів націоналізму в культурі, критиці, театрі, музиці, образотворчому мистецтві та в літературних працях Скрипника» за підписом Галушка, складеній у першій половині 1933 р. Компартійна еліта пильно стежила за розвитком української літератури, з якої викорчовувалися ідеї українських націонал-комуністів, які потенційно могли сприяти відродженню української нації.[2]

Трансформація більшовицьких поглядів на розвиток української культури призвела до виокремлення в 1934 р. наступних «першочергових завдань» влади в цій сфері: а) добивання решток розгромленого в 1933 р. блоку українських націоналістів і троцькістів; б) висування на всі дільниці будівництва української радянської культури більшовицьких українських кадрів; в) перебудування системи та роботи науково-дослідних і навчальних закладів; г) подальшого зміцнення позицій пролетарського інтернаціоналізму на Україні.[3]

Саме під гаслом «добивання решток розгромленого блоку українських націоналістів і троцькістів» цілу низку представників освіти та культури Миколаївщини репресовано протягом 1930-х рр. за вказаним звинуваченням. Початок хвилі арештів поклала справа «Спілки визволення України» – організації, яку начебто викрили органи ДПУ в червні 1929 р. Головними обвинуваченими стали представники науково-викладацької та творчої інтелігенції України. За версією обвинувачення вони входили до складу законспірованої шкідницької підривної націоналістичної організації, пов'язаної зі «світовим капіталом» і польською розвідкою, мали сприяти інтервенції та антирадянському заколоту.[4]

19 квітня 1930 р. суд оголосив вирок. За підрахунками дослідників цієї справи, крім 45 засуджених, до виправних таборів направили 700 осіб одразу після завершення процесу, а загалом «під час та після процесу «СВУ» було заарештовано, знищено та заслано понад 30 тис. осіб».[5] Підготовкою «справи

---

[1] Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки ХХ століття. К.: Тетра, 2000. С. 284–285.

[2] Єфіменко Г. Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938). К.: Інститут історії України, 2001. С. 217.

[3] Історія української літератури. ХХ століття : у 2-х. Кн. 1: 1910–1930-ті роки / за ред. В. Г. Дончина. К.: Либідь, 1993. С. 122.

[4] ДАОО. Ф. П-7. Оп. 1. Спр. 2212. Арк. 4–6.

[5] Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: сторінки ненаписаної історії. К.: Наукова думка, 1993. С. 66.

СВУ» займалися партійні та каральні органи, тому вона була представлена не лише «центральним проводом», а мала «філії» в округах.

Сфальсифікований характер справи переконливо доводять матеріали, оприлюднені Ю. Шаповалом. Він виявив низку порушень кримінально-процесуального законодавства: протоколи допитів не оформлені належним чином, багато з них не підписані, свідчення їх детально не перевірялися. Остаточні обвинувачення сформульовані загальними фразами та без деталізації епізодів злочинної діяльності. Документи дозволили переконатися, що на практиці не існувало так званих організаційних структур «СВУ», зокрема – їх Одеської та Миколаївської філій.[6]

Керівниками Миколаївської філії «СВУ» чекісти призначили викладача Миколаївського інституту народної освіти, відомого краєзнавця-дослідника, автора багатьох статей з історії Миколаївщини М. Лагуту та науково-педагогічного працівника П. Близнюка. Членів цієї організації звинувачували у намірі повалити радянську владу, підготовці контрреволюційного перевороту та реставрації буржуазно-капіталістичного ладу. Але згідно з протоколами допитів, М. Лагута та П. Близнюк повністю заперечували висунуті обвинувачення, за їх словами, «про те, що в Миколаєві існує відділення «СВУ», вперше почули від слідчих при арешті».[7]

Співробітники органів ДПУ підбирали кандидатів на цей політичний процес, що підтверджувалося документами. Так, навпроти прізвища миколаївського вчителя Зиновія Гудзь-Засульського спершу поставлено «плюс», який потім замінили на «мінус», і він не притягувався до відповідальності. М. Лагута, навпроти прізвища якого слідчі олівцем проставили позначку «плюс», засуджений до п'яти років виправно-трудових таборів.[8]

Втім, арешти та вироки особам, пов'язаним зі справою «СВУ» на початку 1930-х рр., стануть лише базою для «доказів» у звинуваченнях періоду «Великого терору». Фігуранти Миколаївської справи «Спілки визволення України» М. Лагута, З. Гудзь-Засульський та інші стануть «керівниками» та «вербувальниками» до «націоналістичних організацій». Зазначимо, що самого М. Лагуту чекісти заарештовували тричі (в 1937 р. дослідника розстріляють), визнавали одним із керівників «СВУ» на Миколаївщині, «запеклим націоналістом».[9]

Звичайно, що в рамках одного нарису неможливо проаналізувати всі справи репресованих діячів освіти та культури Миколаївщини. Тому ми розглянемо найбільш знакові репресовані постаті інтелігенції Миколаївщини.

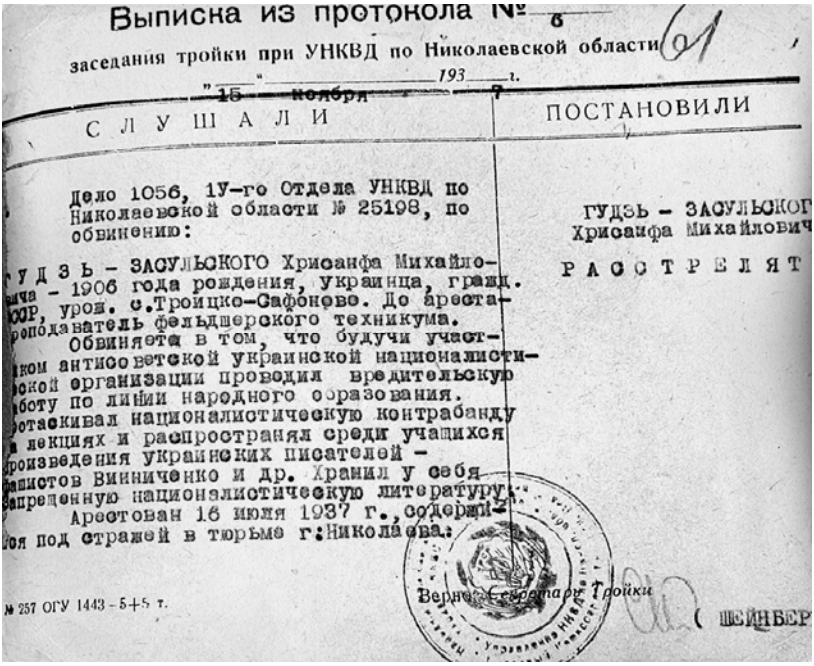
---

[6] Там само. С. 77.

[7] Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки XX століття. К.: Тетра, 2000. С. 248.

[8] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1574. Арк. 123–124.

[9] Там само. Спр. 5553. Арк. 4.

Выписка из протокола № 6
заседания тройки при УНКВД по Николаевской области
"15" ноября 193 7 г.
СЛУШАЛИ
ПОСТАНОВИЛИ
Дело 1056, 1У-го Отдела УНКВД по Николаевской области № 25198, по обвинению:
ГУДЗЬ – ЗАСУЛЬСКОГО Христанфа Михайловича – 1906 года рождения, украинца, граждан. СССР, урож. с.Троицко-Сафоново. До ареста преподаватель фельдшерского техникума.
Обвиняется в том, что будучи участником антисоветской украинской националистической организации проводил вредительскую работу по линии народного образования. Протаскивал националистическую контрабанду в лекциях и распространял среди учащихся произведения украинских писателей – сепаратистов Винниченко и др. Хранил у себя запрещенную националистическую литературу.
Арестован 16 июня 1937 г., содержится под стражей в тюрьме г.Николаева.
ГУДЗЬ – ЗАСУЛЬСКОГО Христанфа Михайловича
РАССТРЕЛЯТЬ
№ 257 ОГУ 1443 – 5+5 т.
Верно: Секретарь Тройки
ШЕЙНБЕРГ

Витяг з протоколу засідання Трійки при УНКВС по Миколаївській області по обвинуваченню Х. Гудзь-Засульського. 1937 р.

Так, 21 вересня 1937 р. заарештовано актора Миколаївського театру Г. Юдченка. Йому висунуто звинувачення у причетності до «української антирадянської націоналістичної організації», до якої його завербував у 1935 р. М. Лагута. Згадали йому і членство у 1918–1920 рр. у Миколаївській організації УКП (боротьбистів), обласній культурно-громадській організації «Просвіта» у 1920–1922 рр.[10]

Під пресингом слідства Г. Юдченко свідчив про отримання завдань про організацію повстанських груп на селі, залучення нових учасників від М. Лагути. Виконуючи їх, він у 1937 р. начебто особисто заагітував до вступу в організацію технічних працівників Миколаївського театру – П. Возовика та Ф. Ілляшенка. Як і в більшості справ того періоду, залишається невідомим, що конкретно слугувало підставою для арешту Г. Юдченка, традиційно відсутні речові докази.[11]

Особливо цинічним виглядає звинувачення Г. Юдченка щодо перебування у лавах партії УКП (боротьбистів). Адже Українська комуністична партія (боротьбистів) до своєї самоліквідації в березні 1920 р. була союзником більшовиків у громадянській війні, брала участь у виборах до рад, чимало її членів

[10] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1574. Арк. 13–14.
[11] Там само. Арк. 23, 25–26.

після розпуску поповнило лави більшовицької партії. У період бойових дій УКП(б) позиціонувалася більшовиками як спільник у розбудові «нового суспільства». Процес входження УКП(б) до КП(б)У перебував під особистим контролем В. Леніна. Тобто, відповідно до логіки слідчих НКВС, сама КП(б)У теж повинна бути звинуваченою у «націоналізмі» за співпрацю з УКП(б). Між тим після зарахування боротьбистів у середині 1930-х рр. до «націоналістичного табору» репресовано їхніх колишніх лідерів, наявних керівників КП(б)У – О. Шумського, П. Любченка та інших.

Слідчі процедури по справі Г. Юдченка тривали лише місяць, протягом якого проведено два допити та очна ставка з М. Лагутою. На першому з них та на очній ставці (відбулися 7 та 27 жовтня 1937 р.) Г. Юдченко заперечував звинувачення. У протоколі допиту містяться слова заарештованого про «повну нісенітницю» щодо його «антирадянської діяльності». Прогнозованою стала відповідь і на колишнє членство в УКП(б). Актор цілком логічно не вбачав нічого «антирадянського» в цьому, запевняв, що дотримувався позиції «розбудови української національної культури й автономії в рамках створення нового, вільного, рівноправного суспільства». Зазначав, що й у «Просвіті» (якій більшовицька влада на початку 1920-х рр. дозволяла легальне існування) актор займався культурно-мистецькою роботою, брав участь у постановці театральних вистав для робітників та селян Миколаївщини. Причому в репертуарі, як наголошував Г. Юдченко, поряд із творами українських класиків були п'єси революційного та ідеологічного характеру.[12]

Утім, 28 жовтня 1937 р. актор дає потрібні чекістам свідчення, повністю «визнаючи свою антирадянську, буржуазно-націоналістичну діяльність, у чому він глибоко розкаюється та сподівається на пролетарську гуманність при ухваленні йому справедливого покарання». Але шаблонні «щиросердні зізнання» та сподівання на «гуманність пролетарського суду» не допомогли йому врятувати життя. Постановою Трійки при УНКВС по Миколаївській області від 15 листопада 1937 р. Г. Юдченка засуджено до вищої міри покарання.[13] Реабілітовано постановою президії Миколаївського суду від 16 лютого 1957 року.[14]

Іншого актора Миколаївського театру С. Галіцина-Галича арештували 2 вересня 1937 р. – на місяць раніше, ніж Г. Юдченка. Але обвинувачення були іншої направленості – шпигунство на користь кількох іноземних розвідок. Зауважимо, що за матеріалами справи проходять понад 30 осіб – працівників миколаївських і одеських закладів культури, обвинувачених у шпигунстві на користь різних країн. Архівно-кримінальна справа С. Галіцина-Галича ґрунтовно проаналізована в книзі V «Реабілітовані історією. Миколаївська область»,

[12] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1574. Арк. 52–61.
[13] Там само. Арк. 71.
[14] Там само. Арк. 114.

зупинимось лише на її ключових аспектах, що допоможе нам глибше розкрити окреслену в статті проблему.

С. Галіцина-Галича спочатку звинуватили у «шпигунстві на користь Англії, починаючи з 1920 р. та до кінця 1927 р.». Його завербували співробітники англійського посольства у Москві.[15]

Надалі слідчі «з'ясували», що в 1932 р. С. Галіцин-Галич, працюючи актором театру в місті Одеса, завербований турецьким консулом Зекибеєм та секретарем турецького консульства Каншиним для шпигунської роботи на користь турецької та польської розвідок. Також актор мав зв'язки з італійською розвідкою. Проходив як фігурант двох агентурних розробок «Актори» та «Босфор» про діяльність шпигунських організацій.

У матеріалах справи зустрічається ціла низка грубих помилок, що свідчать про поверхове розслідування, вільну інтерпретацію фактів про чекістську версію «роботи шпигунської мережі». Чимало технічних неточностей відображають бажання чекістів якомога скоріше сформулювати звинувачення. Так, у протоколі допиту від 4 грудня 1937 р. йдеться про шпигунську роботу обвинуваченого на Одеському суднобудівному заводі імені А. Марті протягом 1930–1935 рр., коли насправді підприємство розташоване в м. Миколаєві, та ін.[16]

У рамках справи С. Галіцина-Галича чекістами заарештовано та згодом розстріляно інших акторів і театральних працівників. УНКВС по Одеській області рапортувало про «розкриття розгалуженої шпигунської мережі, сформованої з театральних працівників». Зокрема, за шпигунство на користь Туреччини заарештовано художників Миколаївського театру П. Степанова та В. Дем'яненка, акторів Колгоспного театру І. Криничека та П. Михайлова, актрису Одеської кінофабрики З. Гасаненко. Артистка Одеського театру К. Городницька заарештована 27 серпня 1937 р. за шпигунство на користь Туреччини і Польщі та розстріляна 4 грудня того ж року. Режисера театру юного глядача міста Одеси Я. Мирато репресовано як «агента польської розвідки». Самого С. Галіцина-Галича було розстріляно 20 січня 1938 р.[17] Реабілітовано в 1989 р. як особу, яка підпадає під дію Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по встановленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х та початку 50-х років».[18]

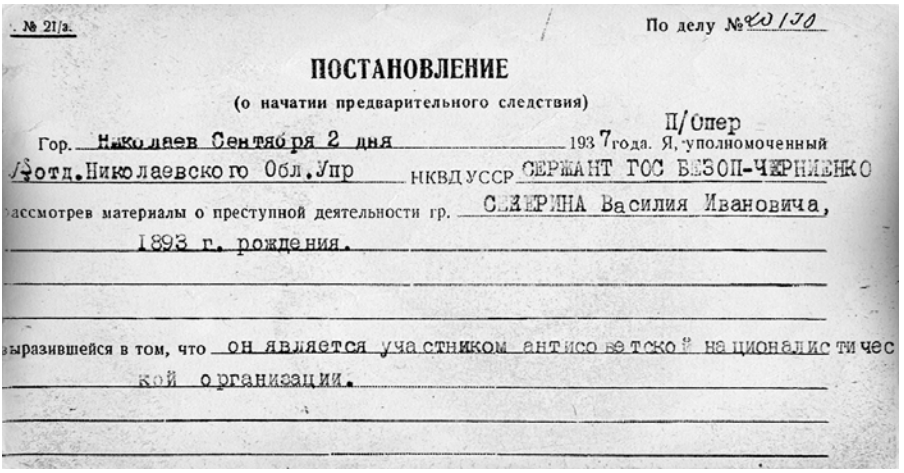
Ще однією показовою справою боротьби з «українським націоналізмом» стала сфальсифікована восени 1937 р. справа по розкриттю «контрреволюційної націоналістичної організації» серед освітян та діячів культури м. Миколаєва. Враховуючи факт, що вона стала своєрідним узагальненням чекістських заходів по «викриттю антирадянських організацій» серед освітян та творчої

---

[15] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1219. Арк. 5–6.
[16] Там само. Арк. 73–75.
[17] Там само. Арк. 101–103.
[18] Там само. Арк. 101.

інтелігенції Миколаєва, зупинимось на ній детально. Також по вказаній справі проходять згадані вище М. Лагута, Г. Юдченко та інші миколаївці, які були причетні до роботи товариства «Просвіта» на початку 1920-х рр. і брали активну участь в «українізації».

2 вересня 1937 р. заарештовано викладача української мови фінансово-економічного технікуму м. Миколаєва В. Северина. Згідно з обвинувальним висновком, він з 1933 р. був членом «антирадянського націоналістичного угруповання, яке проводило контрреволюційну роботу на культурному фронті».[19]

. № 21/з. По делу №40130

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о начатии предварительного следствия)

Гор. Николаев Сентября 2 дня 1937 года. Я, уполномоченный П/Опер
2 отд. Николаевского Обл. Упр НКВД УССР СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОП-ЧЕРНИЕНКО
рассмотрев материалы о преступной деятельности гр. СЕВЕРИНА Василия Ивановича,
1893 г. рождения.
выразившейся в том, что он является участником антисоветской националистической
кой организации.

Постанова про початок попереднього слідства стосовно підозрюваного в участі в «антирадянській націоналістичній організації» В. Северина. 1937 р.

За матеріалами карної справи, члени організації методом «боротьби з радянською владою» обрали «терор проти керівників партії та радянського уряду». Головним об'єктом терору обрано голову Раднаркому СРСР В. Молотова. Також, за версією слідства, миколаївська організація «є складовою частиною антирадянської троцькістсько-правої організації, керованої Київським центром».[20]

Згідно з реаліями того часу, арешт однієї особи спонукав чекістів на «розкриття контрреволюційної мережі». Але за короткий термін співробітникам НКВС не вдалося отримати від обвинуваченого «щиросердні зізнання» про існування «націоналістичної антирадянської організації» серед освітян м. Миколаєва. Так, на допитах третього, сьомого, одинадцятого, чотирнадцятого та сімнадцятого вересня 1937 р. В. Северин наполягав, що «антирадянською діяльністю він не займався, про існування контрреволюційної організації йому нічого не відомо. З освітянами був пов'язаний лише по роботі. Вів розмови

[19] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 14.
[20] Там само. Арк. 51.

стосовно покращення педагогічної роботи з учителями Григором Опанасенком та Порфиром Кравченком…».[21]

Показовим є допит від 11 вересня 1937 р., на якому слідчий, помічник уповноваженого четвертого відділу УНКВС сержант П. Черненко, ставив у провину В. Северину його зв'язок з відомими українськими письменниками, представниками так званого «розстріляного відродження української літератури 1920–1930-х рр.». Під час перебування в Харківському інституті народної освіти, де В. Северин навчався з 1927 по 1930 рр., він постійно приходив до будинку письменників, де слухав виступи Миколи Хвильового, Остапа Вишні, Бориса Антоненка-Давидовича, Андрія Головка та інших. Із Остапом Вишнею та Миколою Хвильовим В. Северин зумів познайомитись особисто. Цей факт особливо зацікавив слідчого, внаслідок чого він робить висновок: «Нам відомо, що познайомившись з окресленими письменниками, ви, повернувшись у 1930 р. до Миколаєва, всіляко пропагували їх націоналістичні, антирадянські твори на курсах українізації, де ви працювали викладачем до 1933 р.». Але В. Северин визнав лише факт знайомства з письменниками та їх творами, а не «націоналістичну пропаганду».[22]

Із огляду на стійку позицію заарештованого, слідчі НКВС взяли майже місячну паузу в допитах. Після 17 вересня 1937 р. наступний допит проведено 14 жовтня 1937 р. Вів його помічник начальника відділення УНКВС по Миколаївській області Воронін. Зазначимо, що якщо протоколи вересневих, «безрезультатних» для чекістів, допитів були рукописними та короткими за обсягом (лише дві-три сторінки), то допит від 14 жовтня нараховує дванадцять машинописних сторінок. Перебування під арештом не пройшло без наслідків для В. Северина, змусивши його на початку допиту заявити наступне: «Усвідомлюючи всю важкість своїх злочинів перед Радянською владою, я вирішив не приховувати власну злочинну діяльність, оскільки намагатись її приховати безглуздо. Тому я хочу розповісти всю правду слідству по суті висунутих мені обвинувачень».[23]

Достатньо стандартними стали «щиросердні» зізнання В. Северина. Чекісти збільшили обвинуваченому «контрреволюційний стаж» на десять років. «Активну націоналістичну діяльність» В. Северин проводив уже не з 1933, а з 1920 року. Як вказував з цього приводу заарештований: «Із 1920 по 1923 рр. я перебував у лавах «Просвіти»… Я добре розумів, що головною метою організації «Просвіта» є відрив молоді від радянського виховання та прищеплення націоналістичних поглядів… Таким чином, уже на початку 1920-х рр. разом з «просвітянами» проводив активну контрреволюційну роботу з підготовки контрреволюційних націоналістичних кадрів… Весною 1933 р. мене було

[21] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 16–17.
[22] Там само. Арк. 54.
[23] Там само. Арк. 18.

завербовано до антирадянської контрреволюційної націоналістичної організації директором державних курсів з вивчення української мови Федором Романовичем Скринченком. Тоді ж Скринченко повідомив про існування української контрреволюційної організації, яка ставила за мету насильницьке відторгнення України від СРСР. Основу її складають колишні петлюрівці, учасники інших політичних банд, репресовані Радянською владою, та особи з різко вираженими контрреволюційними настроями».[24]

Виконуючи накази Ф. Скринченка, В. Северин «залучив» до «контрреволюційної організації» низку викладачів і вчителів української мови з різних навчальних закладів м. Миколаєва. Так, восени 1935 р. він привів до організації завідуючого навчальною частиною фінансового технікуму Мазуркевича та викладача миколаївського педагогічного інституту Івана Миронця. Зі свого боку Мазуркевич завербував викладачів технікуму – Василенка та Спутая, про що особисто повідомив В. Северина.

Втім, зупинятися лише на працівниках факультетів чекісти не збиралися. Надалі в протоколі допиту склад «антирадянської організації» значно розширено. До її складу «ввійшли» співробітники різних миколаївських навчальних закладів та працівники народної освіти. Це дало каральним органам підстави для гучної констатації: «розкрито та знищено безпрецедентне за своїм розмахом терористичне кубло в галузі народної освіти міста Миколаєва». Серед «націоналістів» і «терористів» опинилися: викладач української мови суднобудівельного робітничого факультету Порфирій Кравченко, викладач педагогічного інституту Ніколаєвський (разом з трьома студентами), викладач школи № 5 Вихтоденко, викладач середньої школи Опанасенко, колишній інструктор народної освіти Арсентій Зайченко, викладач суднобудівного інституту В. Куць, викладач Федір Тараненко, викладач з індивідуальної освіти Г. Стожило, викладач другої школи Х. Гудзь-Засульський, учитель української мови школи № 10 Романенкова, викладач медичної школи Величко, викладач Бобиль, професор Миколаївського педагогічного інституту Пашковський. 27 жовтня 1937 р. заарештовано та засуджено до десяти років виправно-трудових таборів директора робітничого факультету при педагогічному інституті В. Малагушу, матеріалом для обвинувачень якого в «націоналістичних діях» став рукопис неопублікованої поеми «Дума про Сагайдаків». Загалом по справі як підозрювані та обвинувачені проходило 26 осіб. Сімох фігурантів засуджено до вищої міри покарання.[25]

16 жовтня 1937 р. чекісти влаштували другий, після «щиросердних зізнань», допит В. Северина. Він же стане й останнім у «розслідуванні». Враховуючи, що необхідну для слідства інформацію вже здобуто, було поставлено лише три питання, що мали формальний, загальний характер: «На допитах

[24] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 54.
[25] Там само. Арк. 93.

14 жовтня Ви зізнались, що контрреволюційна організація ставить за мету терористичні акти? Конкретизуйте – які?», «Розмови про терористичні акти зі Скринченком були на курсах українізації чи в інших місцях?», «Які, Ви особисто, терористичні завдання отримали від Скринченка?».[26]

Того ж дня проведено очну ставку В. Северина з його «вербувальником» та «керівником» миколаївського «терористичного осередку» Федором Скринченком. Надамо належне стійкості Ф. Скринченка, який тримався мужньо та не визнав фактів «контрреволюційної діяльності» як своєї, так і В. Северина. На всі звинувачення від слідчого та «щиросердні зізнання» В. Северина – він відповідав короткими фразами: «Не визнаю», «Категорично заперечую участь у контрреволюційній організації», «В. Северина знаю давно, але нічого про його контрреволюційну діяльність не знаю».[27]

Також 16 жовтня 1937 р. допитали Миколу Лагуту. Зломлений слідством Лагута дав необхідні свідчення: «Я знаю, що Северин входив до складу антирадянської терористичної групи, до якої в різний час мною було завербовано акторів Григора Юдченка, Якова Романовського та інших… Ми часто збирались у себе на квартирах та розробляли плани впровадження націоналістичної агітації в навчальних закладах. Організаторами цих зібрань були Северин, Гудзь-Засульський і Куць…».[28]

Зазначимо, що після перших «щиросердних зізнань» В. Северина від 14 жовтня 1937 р. чекісти дуже швидко «розпочали відповідні заходи з ліквідації націоналістичного підпілля». До кінця жовтня заарештовано викладачів українських курсів робітничих факультетів при підприємствах міста: Л. Автутову, П. Цигана, Є. Остапуха, К. Величко, І. Миронця, О. Соколова, С. Кравченка, О. Стожила. Згідно з обвинуваченнями УНКВС, вони «проводили шкідницьку роботу в галузі народної освіти, приносили та розповсюджували заборонену націоналістичну літературу на лекціях та засіданнях літературних гуртків, спотворювали положення про вибори…».[29]

Також у рамках справи «антирадянської націоналістичної організації м. Миколаєва» 27 жовтня 1937 р. заарештовано та засуджено до десяти років виправно-трудових таборів директора робітничого факультету при педагогічному інституті В. Малагушу, якого звинуватили в причетності до вигаданої чекістами антирадянської організації. Матеріалом для обвинувачення його в «націоналістичних діях» став рукопис неопублікованої поеми «Дума про Сагайдаків».[30]

На підставі «зізнань» В. Северина 19 листопада 1937 р. до вищої міри покарання засуджено викладача фельдшерського технікуму села Троїцько-

[26] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 29–30.
[27] Там само. Арк. 33–35.
[28] Там само. Арк. 36.
[29] Там само. Арк. 91.
[30] Миколаївський державний університет імені В. Сухомлинського: віхи історії (1913–2008) / укл.: В. Д. Будак та ін. Миколаїв: Іліон, 2009. С. 150–151.

Сафонове Христофора Гудзя-Засульського, брата заарештованого на початку 1930-х рр. як одного з керівників миколаївської філії «Спілки визволення України» Зиновія Гудзь-Засульського. Зазначимо, що заарештували освітянина в червні 1937 р., але протягом чотирьох місяців він відкидав звинувачення.[31]

Х. Гудзь-Засульський обвинувачувався як «активний учасник контрреволюційної організації, що проводила підривну роботу в галузі культури та науки». У «зізнаннях» В. Северина він згадується як «прихований троцькіст і націоналіст, якого В. Северин завербував особисто». Надалі Х. Гудзь-Засульському додано звинувачення в «націоналістичній пропаганді, шкідницькій роботі, розповсюдженні на лекціях творів українських письменників-фашистів – В. Винниченка та інших, збереженні націоналістичної літератури».[32]

Сам Христофор Гудзь-Засульський на допиті від 26 жовтня 1937 р. свідчив наступне: «Протягом чотирьох місяців я дотримувався тактики відмови від зізнань, намагаючись приховати свою антирадянську діяльність. Наразі я визнаю себе повністю винним… На шлях боротьби з Радянською владою я вступив задовго до 1936 року… В період 1920–1927 рр. я був учасником «Просвіти», керівниками якої були М. Лагута та мій брат Зиновій Гудзь-Засульський… Я був активним учасником «Спілки визволення України», виконував усі завдання організації. Розгром «СВУ» не поклав край моїй антирадянській роботі, я продовжив її в галузі народної освіти… Безпосередньо до антирадянської націоналістичної організації мене було завербовано зимою 1936 р. викладачем фінансового технікуму В. Северином».[33]

Аналізуючи звинувачувальний висновок справи, зазначимо, що одним з його базових положень стало «розповсюдження на лекціях творів українських письменників-фашистів, впровадження їх у навчальний процес». Це стало відмінною рисою «антирадянської» організації освітян Миколаєва від десятків інших викритих «контрреволюційних груп» нашого міста. Терористичні акти стосовно лідерів радянської країни, зокрема В. Молотова, були все ж таки більш абстрактними звинуваченнями. Оскільки «тероризм» стосовно перших осіб СРСР тією чи іншою мірою приєднувався до переважної більшості справ «контрреволюційних організацій» Миколаївщини, викритих у період Великого терору (замахи на К. Ворошилова, Л. Кагановича, В. Молотова, різних галузевих наркомів та інше), а серед його доказів, як і у справі В. Северина, – виключно «щиросердні зізнання» заарештованих, то «націоналістичне виховання» молоді у масштабах всього міста стало своєрідним чекістським «новаторством».

В обвинуваченні йшлося: «Практична діяльність учасників антирадянської групи полягала в тому, що через широку мережу педагогів-націоналістів виховувалася у потрібному їм руслі учнівська молодь старших курсів та впро-

[31] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 38.
[32] Там само. Арк. 39.
[33] Там само. Арк. 38–40.

ваджувалася база для створення власних кадрів у всіх учбових закладах міста Миколаєва. Для цього поруч з наявними програмами наркомату освіти учасниками організації складалися нові програми викладання, в котрі вносилися націоналістичні твори Винниченка, Коваленка та інших націоналістів. Таким чином, підривна робота проводилася системно та протягом кількох років. Шкідницька діяльність організації спонукала до того, що вона зуміла розставити власні націоналістичні кадри у всіх навчальних закладах міста Миколаєва. Завдання розстановки кадрів у навчальних закладах полегшувалося тим, що інспектор наркомосвіти В. Романенко також входила до складу організації. Підсумком її діяльності стало те, що всі предмети українських дисциплін стали монополією учасників організації: Миронця, Кравченка, Вихтоденка, Величка, Спутая, Василенка та інших… У питанні зовнішніх відносин керівний центр нашої організації орієнтувався на Німеччину та Польщу, з урядами цих країн у нас були певні домовленості. У випадку виникнення повстання на Україні уряди Німеччини та Польщі негайно втручалися з військовою допомогою, після чого Радянську владу було б повалено».[34]

На підставі викладеного В. Северина звинувачено в наступному: «1. Був активним учасником антирадянської націоналістичної організації, яка існувала в Україні та планувала терористичні акти проти керівників партії і Радянського уряду. 2. Знав про підготовку терористичного акту проти т. Молотова та повністю поділяв терористичні установи організації. 3. Проводив контрреволюційну підривну роботу в галузі народного господарства та в злочинах, передбачених ст. 54-8, 54-11 КК УРСР».[35]

Справу передано на розгляд судової Трійки при Миколаївському УНКВС, постановою якої від 14 листопада 1937 р. Северина Василя Івановича, 1893 р. н., уродженця с. Лютинка Гадячського району Харківської області, засуджено до вищої міри покарання – розстрілу.[36]

Перегляд справи та подальша його реабілітація припали на початок хрущовської десталінізації. Постановою № 7 президії Миколаївського суду від 16 лютого 1957 р. відмінено постанову Трійки при УНКВС Миколаївської області та за відсутністю доказів злочину закрито судочинство стосовно В. Северина. Так само в другій половині 1950-х рр. реабілітували «за відсутністю складу та доказів злочину» інших фігурантів справи – Федора Романовича Скринченка, Х. Гудзь-Засульського, М. Куць, В. Романенкова та інших.[37] Втім, загублені життя вже було не повернути.

Зазначимо, що після розкриття «справи освітян» Миколаївщини репресії проти викладацької, наукової та творчої інтелігенції краю не припинилися,

[34] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304. Арк. 51.
[35] Там само. Арк. 52.
[36] Там само. Арк. 60.
[37] Там само. Арк. 159–161.

хоча вже не мали такого широкого розмаху. Так, 11 квітня 1938 р. заарештовано завідуючого військовою кафедрою інституту І. Старицького. УНКВС у Миколаївській області зробило висновок, що він «керівник антирадянської військової офіцерської організації у Миколаєві, ще з 1919 р. був агентом англійської розвідки». За вироком Трійки при УНКВС від 12 листопада 1938 р. його засуджено до розстрілу.[38]

Таким чином, із закріпленням комуністичного єдиновладдя в другій половині 1920-х рр. значно погіршується становище творчої інтелігенції. Посилюється ідеологічний контроль в управлінні культурою й освітою, дедалі більше число повноважень та розпорядчих функцій делегуються до центральних радянських установ. Принципи управління культурою й освіти на практиці не мали нічого спільного з гаслами, проголошеними після «жовтневої революції» в період формування державного апарату: децентралізація, самоврядування культурних установ, організований предметний контроль і вирішальна участь громадськості у діяльності державних органів та інші. Державна регламентація соціально-культурної й освітньої діяльності мала, по суті, тоталітарний характер. Вона порушувала принцип зворотного зв'язку між освітою й культурою та державним апаратом, суттєво обмежувала свободу та творчі можливості радянської інтелігенції.

Сукупність цих факторів призвела до загострення терору проти наукової і творчої інтелігенції в 1930-х рр. У рамках «очищення» на місцях від «буржуазного націоналізму» заарештовано десятки представників творчої інтелігенції Миколаївщини за справою «Спілки визволення України». Свого піку репресивні кампанії досягли в 1937 р., про що свідчить справа В. Северина.

Виокремлюючи специфіку протистояння влади та науково-творчої інтелігенції Миколаївщини в друге комуністичне десятиріччя, слід звернути увагу, що переважна більшість обвинувальних вироків стосувалася саме боротьби з «націоналізмом». Фігурантів справ звинувачено у «впровадженні націоналізму в заклади культури та народної освіти м. Миколаєва». Таким чином, влада остаточно ліквідовувала позитивні надбання національно-культурного розвитку, започатковані політикою коренізації.

Репресії зумовили моральну деформацію інтелігенції і величезні людські втрати. На місце знищених кадрів висувалися нові, нерідко обдаровані, однак їхня професійна підготовка, загальноосвітній і культурний рівень були, як правило, значно нижчими порівняно з репресованими фахівцями. Адміністративно-командна система, що склалася в перші два більшовицьких десятиріччя, вимагала не творчої особистості з характерним для неї свідомим ставленням до своїх громадських обов'язків, а лише «гвинтиків», бездумних виконавців наказів.

---

[38] Миколаївський державний університет імені В. Сухомлинського... С. 129.

О. Г. Бажан, В. А. Золотарьов

«ОБЛИЧЧЯ ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»: СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ КАПІТАНА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ П. В. КАРАМИШЕВА

Вивчення доби «Великого терору» – масштабної кампанії масових репресій громадян, що була розгорнута в СРСР у 1937–1938 рр., – потребує не лише аналізу регіональних особливостей перебігу і характеру каральних акцій сталінського режиму, а й оприлюднення імен тих особистостей, хто був причетним до проведення генеральної чистки радянського суспільства. Серед низки організаторів «Великого терору» на Півдні України вирізняється начальник УНКВС по Миколаївській області у 1938 р. Петро Карамишев. На сьогодні відомі докладні біографічні відомості про цього чекіста[1], висвітлені окремі факти його діяльності[2], докладно описаний судовий процес над ним та його поплічниками[3]. Втім, жодний із опублікованих матеріалів не можна розглядати як біографічний нарис, у зв'язку з цим постає потреба відтворити життєвий шлях П. Карамишева та охарактеризувати його багаторічну діяльність у радянських органах держбезпеки.

Петро Васильович Карамишев народився 16 січня 1905 р. у Сердобську, повітовому місті Пензенської губернії, у бідній селянській родині. Здобути ґрунтовну освіту П. Карамишеву не судилося. У силу життєвих обставин йому вдалося закінчити парафіяльну школу та провчитися 2 роки в школі 2-го ступеня. До 15-річного віку допомагав батьку у веденні сімейного господарства, яке складалося з однієї кобили, 1,5 десятини землі та хати. У січні 1921 р. Петро Карамишев спробував себе як статистик у Сердобському повітовому статистичному бюро. Бажання оволодіти методами прикладної статистики спонукало Петра стати слухачем губернських статистичних курсів у Саратові. Однак потяг до опанування методології статистичної науки швидко минув, і з 1922 р. Карамишев поринає в комуністичний молодіжний рух. Саме з комсомолом 17-річний юнак прагне пов'язати свою подальшу кар'єру: у 1923 р. – завідувач волосною політпросвітою та секретар волосного базового осередку в селі Куракиному Сердобського повіту; у 1924–1925 рр. – секретар Чубаровського волосного комітету комсомолу Сердобського повіту; в 1925–1926 рр. –

---

[1] Шаповал Ю. І., Пристайко В. І., Золотарьов В. А. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. С. 483; Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД. 1934–1941. Справочник. М.: Звенья, 1999. С. 222.

[2] Золотарьов В. А. Олександр Успенський: особа, час, оточення. Х.: Фоліо, 2004. 366 с.; Масові політичні репресії на Миколаївщині в 20–30-ті роки ХХ століття // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга перша. Миколаїв: Світогляд, 2005. С.10–106.

[3] Протокол огляду архівно-слідчої кримінальної справи колишніх співробітників УНКВС Миколаївської області від 7 лютого 1959 р. // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга перша. Миколаїв: Світогляд, 2005. С. 264–269.

співробітник Саратовського губкому комсомолу; в 1926–1927 рр. – секретар редакції газети «Красная деревня» у Сердобську; в 1927 р. – завідувач агітаційно-пропагандистським відділом Сердобського повіткому комсомолу. Після вступу до лав ВКП(б) перед Карамишевим відкрилися подальші перспективи кар'єрного зростання. Недовго пропрацювавши виконавцем Сердобського районного народного суду, Карамишев стає секретарем Сердобського райвиконкому[4]. Як «кращого з кращих» його відряджають на роботу до органів комуністичної держбезпеки.

Чекістську кар'єру розпочав 1 серпня 1928 р. експедитором-діловодом Балашовського окружного відділу ОДПУ тодішнього Нижньо-Волзького краю. Наприкінці лютого 1929 р. він обійняв посаду помічника уповноваженого Інформаційного відділення Камишинського окрвідділу ОДПУ та зосереджується на розробці заходів по знищенню «контрреволюційних повстанських осередків у Камишинській окрузі»[5]. У розпал насильницької колективізації сільського господарства в країні Рад П. Карамишева у 1930 році було направлено до одного з найбільших районів Камишинської округи – Єланського – для керівництва чекістсько-військовими операціями з розкуркулення заможних селян. Після успішного проведення політичних репресій, на підставі постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 року «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», Карамишева було призначено начальником Єланського райвідділка ДПУ[6]; невдовзі, 1 травня 1930 р., він був призначений тимчасово виконуючим обов'язки районного уповноваженого ДПУ по Єланському району (нині у складі Волгоградської області Російської Федерації), а вже 1 червня того ж року затверджений повноцінним уповноваженим (слід зазначити, що на той час у багатьох районах не було створено районних відділків ДПУ і всю оперативну роботу проводили уповноважені по району). В 1932 р. по розпорядженню відділу кадрів повноважного представництва ОДПУ по Нижньо-Волзькому краю перспективного чекіста було відправлено навчатися на курсах удосконалення при вищій школі ОДПУ[7].

Після закінчення курсів 1 січня 1933 р. П. Карамишев був призначений заступником начальника політвідділу Бандурської машинно-тракторної станції (МТС) в Арбузинському районі Одеської області. Варто зазначити, що це призначення відбулося раніше відповідного рішення про створення політвідділів МТС, яке було прийняте на VIII об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б), який проходив у Москві 7–12 січня 1933 р. Політвідділи МТС були наділені

---

4 ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 11.
5 Там само. Арк. 20.
6 Там само. Арк. 11.
7 Там само.

повноваженнями політичних, господарських органів, а у начальника політвідділу було два заступники – з партійно-масової роботи та з ОДПУ. Перелік завдань, якими мав опікуватися П. Карамишев на посаді заступника начальника політвідділу по ОДПУ, містилися в спеціальній директиві ДПУ УСРР і політсектору МТС Наркомзему УСРР від 17 червня 1933 р.: «…маючи головне завдання – агентурне виявлення та своєчасну ліквідацію контрреволюційного активу та антирадянських елементів у МТС і колгоспах, які вони обслуговують, проводять свою роботу в тісному контакті з начальником політвідділу, якому вони цілковито підлягають». У той же час у службовому документі радянських спецслужб підкреслювалося, що заступники по ДПУ зберігають повну самостійність в оперативній роботі, про результати якої вони повинні в усній формі інформувати начальників політвідділів[8].

Під час роботи в політвідділі Бандурської МТС Карамишеву впродовж 1933–1934 рр. вдалося «викрити та ліквідувати ряд контрреволюційних куркульських груп»[9], після чого, у грудні 1934 р., він був відкликаний на роботу до Одеського облвідділу НКВС. Уже в середині січня 1935 р., згідно з розпорядженням відділу кадрів НКВС СРСР, П. Карамишева направляють на роботу в Управління НКВС по Ленінградській області[10], яке після вбивства 1 грудня 1934 р. першого секретаря Ленінградського обкому ВКП(б) С. М. Кірова зазнало значних пертурбацій. Саме через призму підсилення чекістського апарату (значне число ленінградських чекістів на чолі з начальником УНКВС Ф. Д. Медведєм[11] було позбавлено посад) і слід розглядати переведення Карамишева до Ленінграда. На перший погляд, логіку кадровиків з Луб'янки зрозуміти важко, чому вибір ліг саме на Петра Карамишева – малоосвіченого провінційного чекіста, який ніколи не займався оперативною роботою у великих промислово розвинених містах, за винятком Одеси, і за всю свою професійну кар'єру боровся лише з «куркульським елементом на селі». Чим міг такий, на перший погляд, пересічний співробітник радянських спецслужб пригодитися для роботи у найважливішому після Москви економічному, промисловому, науковому та культурному центрі, великому транспортному вузлі північного заходу Російської Федерації? Втім, саме на таких, необтяжених спогадами про революцію та громадянську війну, чекістів і почали робити ставку в НКВС. Для таких молодиків був уже єдиний партійний авторитет – Й. В. Сталін, волю якого вони будуть виконувати беззастережно.

---

[8] Зеленин И. Е. Политотделы МТС – продолжение политики «чрезвычайщины» (1933–1934 гг.) // Отечественная история. 1992. № 6. Відомості доступні також з Інтернету: http://annales.info/rus/small/politmts.htm

[8] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 20.

[10] Там само. Арк. 11.

[11] Бережков В. Питерские. Руководители органов госбезопасности Санкт-Петербурга. М.: Яуза, Эксмо, 2005. С. 139.

Приїзд П. Карамишева до Ленінграда співпав з боротьбою чекістів з членами місцевої «зінов'євсько-троцькістської організації». Лише за 2,5 місяці після вбивства С. Кірова у місті на Неві було арештовано 843 особи[12]. Крім того, планувалося провести у період з 5 по 15 лютого 1935 р. висилку всіх «опозиціонерів» з родинами у віддалені райони СРСР. Проте результати репресивної акції виявились більш ніж скромними. На 20 лютого 1935 р. з Ленінграда було вислано 446 родин «опозиціонерів» (всього 1 117 осіб). З'ясувалося, що за існуючими в УНКВС обліковими матеріалами на «троцькістів і зінов'євців» неможливо було здійснити масштабне виселення «контрреволюціонерів» за межі міста. За таких обставин операцію було продовжено на невизначений термін «до повного розгрому зінов'євсько-троцькістської організації»[13].

Провідну роль у викритті «замаскованого ворога» мав грати секретно-політичний відділ (СПВ) Управління державної безпеки (УДБ) УНКВС Ленінградської області під керівництвом Г. А. Лупекіна, і перш за все перший відділок, який безпосередньо спеціалізувався на боротьбі з троцькістами та опозиціонерами. Саме уповноваженим цього підрозділу і був призначений 22 січня 1935 р. Петро Карамишев. Уже в першій «ленінградській атестації» чекіста Карамишева за 1935 р. відзначалася його добра загальноосвітня та політична підготовка, дисциплінованість і працездатність, уміння проводити «серйозне слідство» та знання агентурної роботи[14]. На підставі гарної атестації 1 серпня 1935 р. П. Карамишев отримав посаду оперуповноваженого 1-го відділка СПВ і зосередився на реалізації агентурних розробок «Акорд», «Шахісти», «Осколки»[15].

Після впровадження спеціальних звань для співробітників ГУДБ П. Карамишев 23 березня 1936 р. отримав посвідчення лейтенанта державної безпеки. В його атестації на отримання спецзвання підкреслювалося вміння «вести серйозне слідство» і знання «агентурної роботи»[16]. Саме ці навички і допомогли П. Карамишеву успішно розв'язувати поставлені перед ним завдання, про що свідчить службова атестація 1936 року: «…брав безпосередню участь у розгромі троцькістсько-зінов'євської організації в Ленінграді. Провів особисто дуже успішно слідство по одній з груп цієї організації (група Томсинського[17] – Зайделя[18] – Печерського), яка готувала терористичний акт проти секретаря

---

[12] Реабилитация. Политические процессы 30–50-х годов. М.: Политиздат, 1991. С. 124.

[13] Тумшис М., Папчинский А. 1937. Большая чистка. НКВД против ЧК. М.: Яуза, Эксмо, 2009. С. 47.

[14] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 26.

[15] Там само. Арк. 20.

[16] Там само. Арк. 23.

[17] Томсинський Семен Григорович (1894–1938), академік АН СРСР, директор Історико-археографічного інституту АН СРСР. У лютому 1935 р. висланий до Алма-Ати. Заступник голови Казахського філіалу АН СРСР. Заарештований 29 квітня 1936 р. Розстріляний.

[18] Зайдель Григорій Соломонович (1893–1937) – директор Інституту історії Ленінградського відділу Комуністичної академії та декан історичного факультету Ленінградського університету. У грудні 1934 р. висланий до Саратова, професор Саратовського пединституту. Арештований 5 травня 1936 р. Розстріляний.

ЦК і Ленобкому ВКП(б) тов. Жданова. Вмілим і ретельно проведеним слідством забезпечив отримання цінних відомостей про керівну роль та зв'язки троцькістсько-зінов'євського об'єднаного центру і терористичної діяльності останнього. Особливо слід відзначити успішну роботу над терористом Ванаг[19], який дав надзвичайно цінні свідчення»[20]. Заслуга П. Карамишева – і в умілому розкритті ним під час допитів контрреволюційної діяльності О. А. Лідака[21], С. Г. Томсинського, Л. І. Васильєва, Т. Д. Дмитрієва, Печерського, Орлова[22], що стало підставою застосування до них вищої міри соціального захисту – розстрілу[23].

Оперативні успіхи П. Карамишева дозволили начальнику УНКВС по Ленінградській області комісару державної безпеки Л. М. Заковському в листопаді 1936 р. порушити клопотання про його підвищення по службі: «Дисциплінований. Добре знає агентурно-оперативну роботу по троцькістах, зінов'євцях, меншовиках. Чудовий слідчий працівник. У 1936 р. провів одну з найкрупніших справ по троцькістсько-зінов'євській терористичній організації (терористична група Томсинського та інших), ряд справ на троцькістів-одинаків. Добрий агентурист. У 1936 р. завів і ліквідував ряд агентурних розробок по троцькістах і зінов'євцях. Вербувань не проводив через перезавантаження слідством. Підлягає висуванню на посаду помічника начальника відділка»[24]. Відмінна характеристика сприяла призначенню П. Карамишева 4 грудня 1936 р. помічником начальника 1-го відділення (за деякими записами в особовій справі цю посаду він обійняв ще 1 червня 1936 року).

Високо цінував роботу П. Карамишева і новий начальник 4-го відділення (так став називатися СПВ) майор державної безпеки Петро Андрійович Коркін, який називав свого підлеглого «кращим слідчим 4-го відділу». Саме П. Коркін домігся призначення Карамишева 1 травня 1937 р. начальником 5-го відділу 4-го відділу УДБ УНКВС по Ленінградській області, відзначивши при цьому, що його підлеглий на початку 1937 р. провів ряд вдалих вербовок агентури по троцькістах і зінов'євцях[25].

Заслуги П. Карамишева та його колег по Ленінградському УНКВС у боротьбі з контрреволюцією були помічені в Кремлі. 25 червня 1937 р. Центральний виконавчий комітет СРСР (постанова найвищого органу державної влади

---

[19] Микола Миколайович Ванаг (1899–1937) – професор, заступник директора Історико-археографічного інституту АН СРСР. Арештований 21 червня 1936 р. Розстріляний.

[20] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 20.

[21] Лідак Отто Августович (1891–1937) – директор Інституту історії партії Ленінградського обкому ВКП(б).

[22] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 25.

[23] Брачев Б. С. Историк Залман Борисович Лозинский (1898–1936) // Общество. Среда. Развитие. 2015. № 4. С. 25–26.

[24] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 24–24 зв.

[25] Там само. Арк. 25.

Радянського Союзу була попередньо затверджена на засіданні політбюро ЦК ВКП(б)[26]) «за зразкове та самовіддане виконання завдань уряду» нагородив орденами 9 співробітників УНКВС по Ленінградській області. Кавалерами ордена Леніна стали: начальник УНКВС Л. М. Заковський; начальник 3-го (контррозвідувального) відділу та за сумісництвом помічник начальника УНКВС старший майор державної безпеки Н. Є. Шапіро-Дайховський; начальник 4-го відділу П. А. Коркін і П. В. Карамишев[27].

Слід звернути увагу на той факт, що серед 55-ти нагороджених співробітників НКВС СРСР орденом Леніна лише П. Карамишев займав незначну посаду та мав невисоке спеціальне звання. За що конкретно він отримав орден Леніна, в матеріалах його особової справи не йдеться. Ймовірно належним чином був оцінений персональний внесок П. Карамишева у ліквідацію контрреволюційного підпілля в Ленінграді.

Відкрити завісу у з'ясуванні істинних заслуг П. Карамишева в органах держбезпеки дозволяють матеріали його липневої (1937 року) атестації, затвердженої новим начальником 4-го відділу УДБ УНКВС Ленінградської області капітаном державної безпеки Г. Г. Карповим (П. А. Коркін на той час уже очолював УНКВС по Воронезькій області): «Працюючи з травня 1937 р. начальником 5-го відділу, внаслідок уміло організованої агентурно-слідчої роботи викрив сіоністську організацію зі зв'язками за кордоном (зараз заарештовано 13 учасників), викрив анархістську терористичну організацію і в цей час почав ліквідацію викритої ним меншовицької терористичної організації. Посаді, що займає, цілком відповідає та підлягає призначенню звільненим помічником начальника IV відділу»[28].

Помічником начальника 4-го відділу П. Карамишев був затверджений 1 серпня, але вже 16 жовтня 1937 р. його відкликали до НКВС СРСР і наступного дня призначили заступником начальника УНКВС по Рязанській області; він був підвищений у званні до капітана державної безпеки, «перестрибнувши» через старшого лейтенанта державної безпеки.

Новоутворене УНКВС по Рязанській області очолював полковник С. Я. Вершинін, призначений з посади начальника Управління прикордонної та внутрішньої охорони УНКВС Калінінської області. Кадровий прикордонник не володів усіма тонкощами оперативно-чекістської роботи, і, ймовірно, весь тягар у здійсненні масових політичних репресій на Рязанщині перебрав на

---

[26] Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937–1938 / Сост. В. Н. Хаустов, В. П. Наумов, Н. С. Плотникова. М.: МФД, 2004. С. 227.

[27] О награждении тт. Заковского Л. М., Шапиро-Дайховского Н. Е., Коркина П. А., Карамышева П. В. и др. Постановление Центрального Исполнительного Комитета СССР // Известия. 1938. № 148 (25 июня).

[28] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 20–21.

себе орденоносець П. Карамишев. Утім, в його особовій та кримінальній справі «рязанський період» не згадується взагалі. Авторам нарису вдалося лише встановити, що 11 грудня 1937 р. заступник начальника УНКВС по Рязанській області П. Карамишев затвердив матеріали групової справи по обвинуваченню 19 колишніх офіцерів, що мешкали у м. Скопин, у створенні контрреволюційної військово-офіцерської організації. Відомо, що 18 осіб по цій справі були розстріляні (в 1957 р. всі обвинувачення зі страчених були зняті)[29].

У матеріалах рязанського товариства «Меморіал» відсутні відомості про участь П. Карамишева в засіданнях судової Трійки УНКВС по Рязанській області. Органом позасудового винесення вироків у рязанському краї керував начальник обласного управління НКВС С. Я. Вершинін. Однак це не означає, що П. Карамишев не був причетним до фабрикації справ, які там заслуховувалися позасудовим органом. Ще 13 жовтня 1937 р. С. Я. Вершинін звернувся з проханням до наркома внутрішніх справ СРСР М. І. Єжова встановити «розстрільний ліміт» для Рязанської області в 1500 чоловік. Утім, перший заступник наркома внутрішніх справ комкор М. П. Фриновський, який добре знав начальника УНКВС по спільній службі, 20 жовтня 1937 р. встановив рязанським чекістам ліміт за першою категорією в 1000 осіб, за другою – в 2000 осіб[30], а 16 лютого 1938 р. дозволив додатково заарештувати та розстріляти 250 осіб (цікаво, що, за офіційною статистикою Федеральної служби безпеки Російської Федерації, в 1937 р. УНКВС по Рязанській області було заарештовано 890 чоловік[31]).

Тим часом в Україні з призначенням у січні 1938 року наркомом внутрішніх справ УРСР О. І. Успенського разючих змін зазнав керівний склад обласних управлінь НКВС республіки. За наполяганням О. Успенського наказом НКВС СРСР № 485 від 26 лютого 1938 р. були призначені: «Начальник управління НКВС по Одеській області, комбриг Федоров М. М. – начальником управління НКВС по Київській області. Начальник управління НКВС по Красноярському краю, капітан державної безпеки Гречухін Д. Д. – начальником управління НКВС по Одеській області. Заступник народного комісара внутрішніх справ Білоруської РСР, майор державної безпеки Жабрєв І. А. – начальником управління НКВС по Кам'янець-Подільській області. Начальник відділка 6-го відділу ГУДБ НКВС СРСР, капітан державної безпеки Вяткін Г. М. – начальником управління НКВС по Житомирській області. Начальник 4 відділу УДБ управління НКВС по Київській області, капітан державної безпеки О. О. Волков – начальником управління НКВС по Полтавській області. Начальник управління НКВС по Челябінській області, майор державної безпеки Чистов П. В. – начальником

[29] Рязанский мартиролог: сайт. URL: http://www.stopgulag.org/object/137210411?lc=ru

[30] Рязанский мартиролог. Ф. 8. Оп. 4. Д. 4. Большой террор и рязанская тройка УНКВД. С. 79.

[31] Мозохин О. Б. Право на репрессии: Внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918–1953). Жуковский; М.: Кучково поле, 2006. С. 336.

управління НКВС по Донецькій області. Заступник начальника відділка 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР, капітан державної безпеки Єгоров А. І. – начальником управління НКВС по Чернігівській області. Начальник управління НКВС по Воронезькій області, майор державної безпеки Коркін П. А. – начальником управління НКВС по Дніпропетровській області».

Іншим наказом НКВС СРСР № 501 від 3 березня 1938 р. були призначені: «Начальник управління НКВС по Тамбовській області, капітан державної безпеки Телешев Г. Г. – начальником управління НКВС по Харківській області. Заступник начальника управління НКВС по Рязанській області, капітан державної безпеки Карамишев П. В. – начальником управління НКВС по Миколаївській області. Заступник начальника 3-го відділу УДБ управління НКВС по Ленінградській області, капітан державної безпеки Корабльов І. М. – начальником управління НКВС по Вінницькій області»[32].

Призначенню П. Карамишева очільником Миколаївського управління НКВС, ймовірно, посприяв другий заступник наркома внутрішніх справ СРСР Л. М. Заковський, який добре знав можливості свого колеги по спільній роботі в Ленінграді. Місто корабелів для подальшого проходження служби теж було обрано не випадково, оскільки П. Карамишев раніше перебував на оперативній роботі в Арбузинському районі. До того ж у березні 1938 р. УНКВС по Миколаївській області залишилося без керманичів. Начальник обласного управління капітан державної безпеки Й. Б. Фішер та його заступник старший лейтенант державної безпеки Л. І. Мейтус втратили довіру керівництва, були усунуті з роботи в головному управлінні НКВС та направлені працювати до Головного управління виправно-трудових таборів, трудових поселень і місць ув'язнення[33]. За таких обставин П. Карамишеву, який прибув до Миколаєва 23 березня 1938 р., довелося приймати справи у виконуючого обов'язки начальника управління, начальника 5-го (особливого) відділу УДБ УНКВС Миколаївської області старшого лейтенанта державної безпеки Ф. Т. Овчиннікова[34].

---

[32] Золотарьов В. А. Олександр Успенський: особа, час, оточення. Х.: Фоліо, 2004. С. 95–96.

[33] Керівний склад територіальних підрозділів НКВС УРСР // Україна в добу «великого терору». 1936–1938 роки. К.: Либідь, 2009. С. 151–152.

[34] Овчинников Федір Тимофійович (1902 – ?). Народився у селі Смолки Чауського повіту Могильовської губернії у бідній селянській родині. Білорус. Закінчив церковно-парафіяльну школу та 2-класну школу міністерства просвіти. Член ВКП(б) з 1931 р. (виключений у 1941 р.) З дитинства працював у господарстві батька та підробляв пастухом. У 1916–1921 рр. навчався в Могильовській центральній фельдшерсько-акушерській школі, після закінчення якої деякий час працював санітаром, а потім секретарем сільради у с. Смолки, секретарем селянського комітету громадської взаємодопомоги, уповноваженого роботземлісу. У 1924–1931 рр. служив у Червоній Армії, де був завербований ДПУ і став таємним співробітником. У вересні 1931 р. – січні 1937 р. працював уповноваженим і оперуповноваженим Особливого відділу ДПУ/УДБ НКВС УСРР. З січня 1937 р. – оперуповноважений, а з травня 1937 р. – помічник начальника відділка 3-го (контррозвідувального) відділу УДБ УНКВС УРСР. З 8 серпня 1937 р. – заступник начальника 5-го (особливого) відділу УДБ НКВС УРСР. З 27 вересня 1937 р. – особливоуповноважений НКВС УРСР. З 9 листопада 1937 р. до 20 липня 1938 р. – т.в.о. начальника 5-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. У березні

Розглянемо керівний склад УНКВС Миколаївської області «доби Карамишева». 3-й (контррозвідувальний) відділ очолював лейтенант державної безпеки В. М. Кушнір[35]. Після від'їзду останнього у травні 1938 р. посада начальника відділу була вакантна протягом року. Весь цей час роботою відділу керував старший лейтенант державної безпеки Л. Т. Готовцев[36], який офіційно обіймав посаду заступника начальника відділу (до Миколаєва останній прибув у квітні 1938 року, рятуючись, за власними словами, від гніву наркома О. І. Успенського за «слабку роботу проти німецької контрреволюції та небажання порушувати соціалістичну законність»[37]. Утім, «законник» Л. Готовцев

1938 р. – т.в.о. начальника УНКВС Миколаївської області. З 20 червня 1938 р. – т.в.о. начальника особливого відділу НКВС 15-го стрілецького корпусу. З 9 вересня 1938 р. – т.в.о. начальника особливого відділу НКВС Проскурівської кавалерійської групи Київського особливого військового округу. 5 серпня 1939 р. – заарештований. 28 березня 1940 р. – звільнений з-під варти. 20 січня 1941 р. – заарештований. 13 жовтня 1941 р. військовим трибуналом військ НКВС Київського особливого військового округу засуджений до 10 років позбавлення волі за ст. 206 п. «б» КК УРСР. Амністований. 27 квітня 1943 р. призваний до армії Новосибірським військкоматом і направлений на фронт. Влітку 1945 р. – санінструктор 790-го Червонопрапорного імені Олександра Невського полку. Звання: молодший лейтенант державної безпеки (9 січня 1936 р.), старший лейтенант державної безпеки (11 листопада 1937 р.), капітан державної безпеки (31 травня 1939 р.), молодший сержант. Нагороджений знаком почесного працівника ВЧК–ДПУ (XV) (26 січня 1937 р.), медаллю «За відвагу» (29 червня 1945 р.).

[35] Кушнір Бен'ямін (Веніамін) Михайлович (15.10.1906 – ?). Народився в Одесі у міщанській родині. Єврей. Освіта початкова. Член ВКП(б) з 1931 р. В ДПУ з 1929 р. З 1937 р. – помічник начальника відділка, а з 2 серпня 1937 р. – начальник відділка 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 1 жовтня 1937 р. – начальник 3-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. 17 травня 1938 р. відкликаний до НКВС УРСР. З 28 травня 1938 р. – начальник 3-го відділу УДБ УНКВС Удмуртської АСРР. 5 червня 1939 р. звільнений з НКВС. Звання: молодший лейтенант державної безпеки (9 січня 1936 р.), лейтенант державної безпеки (17 листопада 1937 р.).

[36] Готовцев Леонід Трохимович (15.03.1903 – ?). Народився в селі Рижанівка Звенигородського повіту Київської губернії у селянській родині. Українець. Закінчив 4-річну міську школу. Член ВКП(б) з 1931 р. Служив у Звенигородському повітовому політбюро (у 1921 р. – діловод, у 1921–1922 рр. – секретар). З 1922 р. – помічник уповноваженого Корсунь-Шевченківського окружного відділка ДПУ. Служив в особливому відділі (ОВ) 100-ї стрілецької дивізії в Білій Церкві (з 1924 р. – таємний помічник уповноваженого, з 1925 р. – секретар, з 1927 р. – помічник уповноваженого). З 1928 р. – уповноважений ОВ 75-ї стрілецької дивізії, Лубни. З 1929 р. – уповноважений ОВ 100-ї стрілецької дивізії, м. Біла Церква. З жовтня 1930 р. – уповноважений ОВ Київського оперативного сектора ДПУ. З 27 лютого 1932 р. – уповноважений ОВ Київського облвідділу ДПУ. З 1935 р. – оперуповноважений 6 відділка ОВ відділу УДБ НКВС УСРР. З 1937 р. – помічник начальника 1-го відділка 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 2 вересня 1937 р. – заступник начальника відділка 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 20 квітня 1938 р. – заступник начальника 3-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. З 15 червня 1939 р. до 12 квітня 1941 р. – начальник 3-го відділу УНКВС Миколаївської області. З 22 вересня 1939 р. до 10 вересня 1941 р. – заступник начальника УНКВС Миколаївської області. 10 вересня 1941 р. заарештований; 29 червня 1942 р. за ст. 206-17 «а» КК в рахунок заліку слідства «за самовільну відлучку з місця служби». 15 липня 1944 р. реабілітований. У 1951–1956 рр. – начальник відділу по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності Управління міліції УРСР. Звання: старший лейтенант державної безпеки (08.01.1936), майор державної безпеки, полковник. Нагороджений орденом Леніна та двома орденами Червоного Прапора.

[37] Протокол допроса бывшего сотрудника Особого отдела НКВД УССР Л. Готовцева в Военной прокуратуре КВО о его причастности к расследованию дела «НСНУ» от 3 декабря 1955 г. // Дело «Национального союза немцев на Украине» 1935–1937 гг.: документы и материалы. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016. С. 498–499.

разом з П. Карамишевим неодноразово на очах підлеглих били арештованих, зокрема вчителя Чистякова[38]). На посаді начальника 4-го (секретно-політичного) відділу перебував старший лейтенант державної безпеки Ю. М. Толкачов[39]. На його прохання П. Карамишев відправив на роботу в міліцію заступника начальника відділу лейтенанта державної безпеки Б. М. Гольдштейна[40], оскільки Ю. М. Толкачов хотів бачити своїм заступником начальника відділка лейтенанта державної безпеки П. С. Волошина[41] – свого давнього знайомого по службі в Одесі[42]. Саме П. С. Волошин очолював 4-й відділ після відкликання до Києва Ю. М. Толкачова у травні 1938 р. Останній був заарештований 2 червня 1938 року. Під час слідства та на суді Ю. М. Толкачов визнав себе винним у тому, що з 1921 р. був польським шпигуном, а з літа 1937 р. входив до антирадянської троцькістської організації в НКВС УРСР, до якої був залучений тодішнім особливо уповноваженим В. М. Блюманом. Працюючи в слідчій групі по справах заарештованих чекістів, Ю. М. Толкачов, за завданням В. М. Блюмана, не фіксував у протоколах прізвища багатьох співробітників НКВС УРСР, на яких давали свідчення заарештовані[43].

28 травня 1938 р. новим начальником 4-го відділу був призначений старший лейтенант державної безпеки Я. Л. Трушкін[44] (з посади заступника на-

---

[38] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 258.

[39] Толкачов Юрій Михайлович (23.04.1900 – 23.09.1938). Народився на Троїцькому винокурному заводі, Ново-Оскольський повіт, Курська губернія. Росіянин. Із робітників. Кандидат у члени ВКП(б) з 1931 р. З 1928 р. – уповноважений секретного відділу Одеського окрвідділу ДПУ. З квітня 1931 р. – оперуповноважений секретно-політичного відділка Одеського оперсектора ДПУ. З 20 лютого 1934 р. – начальник 4-го відділка секретно-політичного відділу Одеського облвідділу ДПУ. З червня 1937 р. – заступник особливоуповноваженого НКВС УРСР. З 8 грудня 1937 р. – начальник 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. 28 травня 1938 р. відкликаний до НКВС УРСР. 2 червня 1938 р. заарештований. 23 вересня 1938 р. засуджений на смерть і розстріляний у Києві. Звання: старший лейтенант державної безпеки (22 березня 1936 р.).

[40] Гольдштейн Борис Маркович (1898 – ?). Народився у м. Речиця Мінської губернії. Єврей. До 1 жовтня 1937 р. – начальник 4-го відділка Шепетівського окрвідділу НКВС. З 1 жовтня 1937 р. – заступник начальника 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. З 19 червня 1938 р. – заступник начальника відділу по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності УРСМ НКВС УРСР. З 20 вересня 1938 р. – начальник будівництва Житомирського вузла НКВС. Подальша доля невідома. Звання: лейтенант державної безпеки (23 березня 1936 р.).

[41] Волошин (Лайзерзон) Петро Соломонович (1900 – ?). Народився в с. Сестринівка Козятинського району Вінницької області. Єврей. Освіта середня. З 1936 р. – начальник відділка секретно-політичного відділу УДБ УНКВС Одеської області. 9 жовтня 1937 р. – начальник відділка 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. У 1939–1940 рр. – заступник начальника слідчої частини УНКВС Миколаївської області. 11 листопада 1940 р. звільнений на пенсію. Звання: лейтенант державної безпеки (23 березня 1936 р.).

[42] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 12.

[43] Там само. Ф. 6. Спр. 701117. Т. 3. Арк. 30.

[44] Трушкін Яків Лук'янович (09.10.1900 – 1941). Народився у Керчі в родині робітника. Росіянин. Освіта початкова. Член ВКП(б) з 1919 р. Працював учителем. У 1919–1921 рр. служив у Червоній Армії. З 1921 р. працював у ЧК. З 1927 р. – старший уповноважений Дніпропетровського окрвідділу ДПУ. З 1930 р. – начальник Новомосковського райвідділу Дніпропетровського оперсектора ДПУ. З 1931 р. – начальник Велико-Токмацького райвідділу Дніпропетровського оперсектора

чальника 4-го відділу УДБ УНКВС Чернігівської області). Як свідчив пізніше Я. Трушкін, П. Карамишев вимагав від нього здійснювати арешти громадян на підставі одного прямого або побіжного свідчення (всього за санкцією Трушкіна співробітниками 4-го відділу було заарештовано 121 особу)[45]. Крім того, начальник УНКВС П. Карамишев радив Я. Трушкіну користуватися під час допитів «конвеєром», який «широко застосовується в Москві, Ленінграді, Києві»[46].

На вакантну посаду помічника УНКВС по відділах, що не входять в управління державної безпеки, П. Карамишев провів свого давнього знайомого по роботі в Одеському облвідділі ДПУ молодшого лейтенанта державної безпеки Григорія Львовича Гончарова і домігся надання останньому в серпні 1938 р. позачергового звання – старшого лейтенанта державної безпеки (через звання лейтенанта) та нагородження знаком почесного працівника ВЧК–ДПУ (XV). П. Карамишев саме через дружбу з Г. Гончаровим ладен був іти на порушення чинного законодавства та моралі. У липні 1938 р. Скадовським райвідділом НКВС був заарештований колишній директор місцевої середньої школи Н. Н. Трубій, який, за свідченням начальника 3-го (контррозвідувального) відділу Л. Готовцева, був таємним співробітником НКВС[47]. Задовго до арешту Н. Трубій написав заяву до НКВС УРСР, в якій розповів про наміри начальника Скадовського райвідділу НКВС Г. Гончарова завербувати його для роботи на користь польської розвідки. Розбиратися з отриманим компроматом на Г. Гончарова доручили начальнику миколаївського облуправління НКВС П. Карамишеву. В одну з листопадових ночей 1938 р. П. Карамишев викликав Н. Трубія до себе в кабінет на допит і змусив його відмовитися від поданої заяви на Г. Гончарова, який мав можливість спостерігати за дійством. Тоді ж був складений протокол допиту не очної ставки з Г. Гончаровим, а про відмову Н. Трубія від тверджень, викладених у заяві. Справу Н. Трубія у незавершеному вигляді (знаходилася у виробництві особливо уповноваженого НКВС УРСР) було внесено до одного з неоформлених протоколів засідання Трійки, яка засудила Н. Трубія до вищої міри покарання[48]. При розгляді кримінальної справи колишнього директора Скадовської середньої школи П. Карамишев

ДПУ. З 1932 р. – начальник Щорсівського райвідділу ДПУ Чернігівської області. З 1933 р. – начальник Новгород-Сіверського райвідділу ДПУ Чернігівської області. З квітня 1935 р. – начальник 1-го відділка секретно-політичного відділу УДБ УНКВС Чернігівської області. З квітня 1938 р. – заступник начальника 4-го відділу УДБ УНКВС Чернігівської області. З червня 1938 р. – начальник 4-го (секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. З січня 1939 р. – начальник 2-го (секретно-політичного) відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. 30 липня 1939 р. звільнений з посади. З серпня 1939 р. заарештований. 23 березня 1941 р. засуджений на смерть. Розстріляний. Звання: старший лейтенант державної безпеки (22 березня 1936 р.).

[45] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 12. Арк. 87.

[46] Там само. Т. 7. Арк. 184.

[47] Там само. Т. 6. Арк. 47.

[48] Золотарьов В. А. Олександр Успенський: особа, час, оточення. Х.: Фоліо, 2004. С. 246.

заявив присутнім членам позасудового органу, що Н. Трубій відмовився від своїх свідчень про шпигунську діяльність, однак «він велика сволота і його слід розстріляти»[49].

Це був далеко не єдиний випадок, коли П. Карамишев на власний розсуд вирішував долі громадян. Про правову вакханалію в діях миколаївських чекістів «у часи П. Карамишева» свідчив комендант УНКВС по Миколаївській області Ф. А. Крюковський[50]. Як керівник розстрільної команди, Ф. А. Крюковський (до нього «ворогів народу» знищував Орлов, у Херсонському міському відділі НКВС страчував місцевий комендант Павленко, а в Кіровоградському міському відділі НКВС – комендант Пугач[51]) одного разу виявив плутанину з прізвищами засуджених, через що відтермінував виконання смертного вироку. Тоді П. Карамишев викликав до себе Ф. Крюковського та начальника тюрми Штерна і наказав: «Все одно і тих і інших доведеться розстріляти, так що не слід розбиратися у прізвищах, беріть і розстрілюйте, а потім розберемося!»[52]

Наприкінці травня 1938 р. П. Карамишев отримав офіційного заступника. Ним став старший лейтенант державної безпеки Аким Пилипович Поясов[53],

---

[49] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 6. Арк. 47.

[50] Крюковський Федір Адамович (1906 – ?). Народився в селі Ріжки Таращанського повіту Київської губернії. Українець. Освіта – 7 класів. Член ВКП(б) з 1931 р. Був батраком, у 1921–1928 рр. – член комуни, у 1928–1929 рр. служив в армії. З 1931 р. працював у Миколаєві. З осені 1937 р. – комендант УНКВС Миколаївської області (перебував на цій посаді і в 1939 р.). 14 серпня 1938 р. нагороджений знаком почесного робітника ВЧК–ДПУ (XV).

[51] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 5. Арк. 259.

[52] Там само. Арк. 262.

[53] Поясов Аким Пилипович (22.04.1892 – ?). Народився в селі Березники Юр'ївського повіту Іванівської губернії в селянській родині. Росіянин. Освіта початкова – закінчив сільську школу. Член ВКП(б) з лютого 1919 р. У 1908–1912 рр. – ткач на фабриці Каретникова, с. Тейково Іванівської губернії. У 1912–1913 рр. – ткач на фабриці Ганшина, Юр'їв-Польський. У 1913–1914 рр. – рядовий 68-го Бородинського піхотного полку, Володимир-Волинський Волинської губернії. У серпні 1914 р. в бою під селом Комаровці потрапив у австрійський полон. У серпні 1914 р. – листопаді 1918 р. – військовополонений на території Австро-Угорщини. З грудня 1918 р. – ткач на фабриці Прохорова, Юр'їв-Польський. З червня 1919 р. – червоноармієць загону Володимир-Волинської ЧК. З листопада 1919 р. – червоноармієць, командир взводу революційно-військового трибуналу (РВТ) 14-ї армії. З травня 1920 р. – комендант РВТ 14-ї армії. З вересня 1920 р. – член Колегії РВТ 47-ї стрілецької дивізії, Гайсин. З грудня 1920 р. – член Колегії РВТ 17-ї кавалерійської дивізії. У серпні 1922 р. – помічник військового коменданта полку 2-ї дивізії. З серпня 1922 р. – помічник уповноваженого особливого відділу (ОВ) 2-ї кавалерійської дивізії, Чернігів. З 1923 р. – слідчий ОВ 1-го кавалерійського корпусу, Старокостянтинів. З 1924 р. – член колегії РВТ 2-ї кавалерійської дивізії. У 1925–1927 рр. – уповноважений, заступник начальника, т.в.о. начальника ОВ 1-го кавалерійського корпусу. З 1927 р. – помічник начальника ОВ 100-ї дивізії, Бердичів. З 1928 р. – слухач вищої прикордонної школи ОДПУ, Москва. У 1929–1930 рр. – помічник начальника Секретно-оперативного відділу, помічник начальника ОВ Первомайського окрвідділу ДПУ. У 1930–1932 рр. – помічник начальника ОВ Первомайського райвідділу ДПУ. У 1932–1933 рр. – оперуповноважений та начальник 4-го відділка ОВ Київського облвідділу ДПУ. З 1933 р. – заступник начальника ОВ НКВС 45-го механізованого корпусу. У квітні 1934 р. – вересні 1937 р. – начальник Білоцерківського райвідділу ДПУ/НКВС Київської області та за сумісництвом начальник ОВ НКВС 2-ї Туркестанської стрілецької дивізії. У серпні 1936 р. – вересні 1937 р. – начальник ОВ НКВС 13-го стрілецького

який перед цим був начальником 11-го (водного) відділу УДБ УНКВС Київської області і за сумісництвом очолював Білоцерківську міжрайонну оперативну слідчу групу. У грудні 1937 р. А. Поясов отримав орден Червоної Зірки, а через два тижні після приїзду до Миколаєва був підвищений у званні до капітана державної безпеки. А. Поясов при першій зустрічі з П. Карамишевим відверто заявив: «Мене послали до тебе навчатися, бо у мене кругозір районний»[54]. Про те, у який спосіб відбувалося «навчання» А. Поясова як заступника начальника обласного управління НКВС, згадував слідчий Л. І. Вінницький[55]: «У цей час до кабінету увійшов Карамишев і втрутився в нашу розмову. Він велів Поясову підписати всі 4 довідки, заявляючи при цьому: «Підписуй всі довідки, нам потрібні арештовані, заарештуємо, а лінію організації знайдемо, якщо не бажаєш підписувати, я сам підпишу. При цьому Карамишев виражався самими нецензурними словами»[56]. За словами лейтенанта державної безпеки А. Ю. Федоровського[57], «під час нічної роботи з арештованими в порядку нагляду Карамишев і Поясов обходили кімнати слідчих і показували приклади рукоприкладства»[58].

Ймовірно, призначення А. Поясова на відповідальну посаду не сподобалося тимчасово виконуючому обов'язки начальника особливого відділу НКВС 15-го стрілецького корпусу Федору Овчинникову, який сам сподівався обійняти посаду офіційного заступника начальника УНКВС та, за словами підлеглих, «бив майже всіх арештованих», один з яких, начальник майстерень 15-ї авіаційної бригади О. І. Городинський, після побиття помер[59]. Овчинников у перших числах червня написав рапорт особливо уповноваженому НКВС УРСР капітану

корпусу. У 1937–1938 – начальник Білоцерківської міжрайонної слідчої групи. З 27 вересня 1937 р. – начальник 11-го (водного) відділу УДБ УНКВС Київської області. З 25 травня 1938 – т.в.о. заступника начальника УНКВС Миколаївської області. З 01.06.1938 – в.о. заступника начальника УНКВС Миколаївської області. 25 квітня 1939 р. звільнений з НКВС. Перед війною працював директором бондарного заводу в Ярославській області. Подальша доля невідома. Звання: старший лейтенант державної безпеки (9 лютого 1936 р.), капітан державної безпеки (15 червня 1938 р.). Нагороджений орденом Червоної Зірки (19 грудня 1937 р.).

[54] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 8. Арк. 98.

[55] Вінницький Лазар Ілліч (1915 – ?). Народився в Одесі. Єврей. Освіта незакінчена середня. Член ВКП(б) з 1939 р. До жовтня 1937 р. – помічник оперуповноваженого УНКВС Одеської області. У жовтні 1937 р. – 1939 р. працював в УНКВС Миколаївської області (помічник оперуповноваженого 3-го та 4-х відділів УДБ, слідчий слідчої частини). У 1940 р. – старший оперуповноважений УНКВС Дрогобицької області. Звання не мав.

[56] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 275.

[57] Федоровський Арон Юдкович (Адольфович) (1902 – ?). Народився у Радомишлі Київської губернії в родині дрібних торговців. Єврей. Закінчив 7 класів. У 1935–1938 рр. працював в УНКВС Дніпропетровської області. З червня 1938 р. – помічник начальника, а з серпня 1938 р. – начальник 3-го відділка 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. З березня 1939 р. – начальник 5-го відділка економічного відділу УНКВС Миколаївської області. У жовтні 1940 р. звільнений на пенсію. У 1955 пенсіонер МВС у Миколаєві. Звання: лейтенант державної безпеки (23 березня 1936 р.).

[58] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 12. Арк. 78.

[59] Там само. Т. 4. Арк. 80.

державної безпеки Ф. П. Малишеву про недоліки в керівній роботі П. Карамишева. Першим ішло звинувачення у відриві від партійної організації: мовляв, досі не був на жодному засіданні партійного комітету чи на загальних зборах, не співпрацює з парторгом УНКВС. Потім Овчинников сигналізував про недоліки в оперативній роботі: «…2. Карамишев досі не бачився з жодним агентом і заарештованим. 3. Будучи головою особливої судової Трійки, Карамишев брав участь лише у 8 засіданнях Трійки, а на інших 10 засіданнях Трійки головував я (згідно з наказом т. Єжова, я призначений був заступником голови Трійки). В роботі міліцейської Трійки Карамишев зовсім не брав участі, і до приїзду тов. Поясова я головував весь час»[60]. Далі йшли нарікання на те, що Карамишев заборонив парткому виводити зі свого складу та виключати з партії Ю. Толкачова, чутки про арешт якого в Києві вже гуляли по УНКВС; про призначення Г. Гончарова (з посади начальника Скадовського райвідділу НКВС); про гоніння на окремих чекістів[61]. У Києві на цей рапорт не прореагували, але на всяк випадок копію в особову справу не поклали.

З 13 по 18 червня 1938 р. у Києві проходив XIV з'їзд КП(б)У. В його роботі взяло участь 474 делегати, серед яких було 44 співробітники НКВС, в тому числі і П. В. Карамишев. У власноруч заповненій анкеті делегата з'їзду П. Карамишев вказував: «1905 року народження, росіянин, із службовців. Член ВКП(б) з 1928 року. Освіта незакінчена середня. Нагороджений орденом Леніна. Начальник Управління НКВС по Миколаївській області з березня 1938 року»[62].

З'їзд відкрив перший секретар ЦК КП(б)У М. С. Хрущов, який зазначив, що після призначення О. І. Успенського наркомом внутрішніх справ «почався на Україні справжній розгром ворожих кубел»[63]. Комуністи України високо оцінили роботу чекістів та обрали: кандидатом у члени політбюро ЦК КП(б)У О. І. Успенського; членами ЦК КП(б)У: О. І. Успенського, начальника особливого відділу НКВС Київського військового округу Д. Д. Гречухіна; начальника Кам'янець-Подільського прикордонного загону НКВС А. М. Волкова (зазначалось, що за 6 місяців той «провів велику роботу по очищенню прикордонного загону від ворогів. Веде рішучу боротьбу з ворогами»[64]); начальника 2-го відділу Могилів-Подільського прикордонного загону капітана Т. А. Строкача. Кандидатами у члени ЦК стали: начальник УНКВС Київської області О. Р. Долгушев та начальник УНКВС Донецької області П. В. Чистов. Членом ревізійної комісії КП(б)У обрали начальника УНКВС Кам'янець-Подільської області І. А. Жабрєв. Слід зазначити, що спочатку планувалося ввести більшу

60 ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Арк. 10.
61 Там само. Арк. 11–14.
62 ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 559. Арк. 90.
63 Комуністична партія України: з'їзди і конференції. К., 1991. С. 176–177.
64 ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 544. Арк. 390.

кількість чекістів до складу ЦК, але П. В. Карамишев і начальник УНКВС Харківської області Г. М. Кобизєв відвели свої кандидатури. Небажання працювати у якості члена ЦК КП(б)У П. Карамишев пояснив наступним чином: «Я достатньо завантажений вже партійною роботою. Я обраний членом міськкому та бюро обкому. Вважаю, що для мене цього достатньо»[65].

Висування кандидатури П. Карамишева для обрання в члени ЦК, на нашу думку, свідчить про те, що і Успенський і Хрущов вважали його одним з кращих начальників обласних УНКВС. Його ж відмова свідчить, що сам Петро Васильович не вважав, що партійні регалії якось допоможуть йому в кар'єрному зростанні. Такими були реалії доби «Великого терору», адже важко собі уявити, щоб хтось із співробітників органів радянської державної безпеки «в мирний час» відмовився бути зарахованим до партійної номенклатури. Проте стати депутатом Верховної Ради УРСР першого скликання П. Карамишев погодився.

Про зневажливе ставлення П. Карамишева до місцевого партійного активу свідчать висловлювання його підлеглих. Сержант державної безпеки Олександр Федотов[66] пригадував, що «на партійній нараді Карамишев заявив: «Годі вам засідати в партійних комітетах. Потрібно буде – прийдуть та узгодять з вами. Я ж не ходжу на всі засідання обкому партії, а до мене приходять та питають»[67]. Підтверджував слова колеги помічник оперуповноваженого 4-го відділу Тарас Черкес[68]: «Карамишев заявив: «При арештах поменше говоріть і узгоджуйте з партійним комітетом. Нам потрібно зараз посадити не менше 2000 чоловік, оскільки в майбутньому уряд[69] нам не дозволить проводити такі масові арешти, а зараз нам потрібно поспішати. Поменше звертайте увагу на справи-формуляри та обробки, заарештовуйте по об'єктивних даних. Якщо ми помилимося, то з тисячі на одного»[70].

Не з кращого боку характеризував Т. Черкес і приватне життя П. Карамишева. Начальник обласного управління НКВС особисто допитував привезену з кіровоградської в'язниці лікарку, яка у розмові зі слідчими визнала свою причетність у здійсненні шпигунської діяльності. Після допиту жінку звільнили і вона кілька днів прожила на квартирі П. Карамишева. Через два-три тижні,

---

[65] ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 544. Арк. 421.

[66] Федотов Олександр Павлович (1913 – ?). Народився у Кадіївці Луганської області. Росіянин. Освіта середня. Кандидат у члени ВКП(б) з 1938. У 1938 р. – співробітник 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. У 1939 – заступник начальника відділка УНКВС Миколаївської області. Сержант державної безпеки (23.08.1938).

[67] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 79.

[68] Черкес Тарас Тихонович (1906 – ?). Народився у с. Цибулівка Кіровоградської області. Українець. Із батраків. Освіта початкова. Член ВКП(б) з 1931 р. Начальник спецчастини хлібного тресту. У травні 1938 р. був мобілізований на роботу в НКВС, працював помічником оперуповноваженого 4-го відділу.

[69] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 16.

[70] Там само. Арк. 17.

згідно з показами Т. Черкеса, лікарка знову приїхала з міста Олександрія і «її перебування на квартирі у Карамишева супроводжувалося розгулом і п'янкою»[71] (дружина Павла Васильовича померла у 1935 р., і він сам виховував доньку Валентину).

За свідченням сержанта державної безпеки Г. С. Зельцмана[72], на одній з нарад П. Карамишев дозволив співробітникам проводити арешти без санкції прокуратури та суду, оскільки «там засіли вороги і… ними потрібно зайнятися». Невдовзі після цього були заарештовані голова Миколаївського обласного суду Онищенко та його заступник Примак (згодом були звільнені з-під варти)[73]. Зневажати діяльність прокуратури П. Карамишев радив підлеглим і надалі[74].

Восени 1938 р. поновили свою роботу судові Трійки. Після повернення з чергової наради в Києві П. Карамишев повідомив підлеглим, що нарком внутрішніх справ УРСР О. І. Успенський дав вказівку закінчити кримінальні справи на «ворогів народу» та пропустити їх через Трійку до 7 листопада 1938 року[75]. Крім того, П. Карамишев роз'яснив, що отримав вказівки з Києва про те, що, «по-перше, робота Трійки має бути закінчена в місячний термін, а не за два місяці[76], як це було вказано в наказі з Москви; по-друге, на розгляд Трійки підлягають всі справи на осіб, які обвинувачуються в шпигунстві, незалежно від національності обвинуваченого, за винятком справ на інженерів та спеціалістів високої кваліфікації; по-третє, всі справи, раніше направлені для розгляду в особливому порядку в Москву, у кількості до 500 справ, будуть повернуті з Москви для їхнього розгляду на особливій трійці УНКВС»[77].

Однак наполегливість і сумлінність П. Карамишева по виконанню злочинних директив партії та уряду не врятувала його у часи так званої «беріївської відлиги». 14 січня 1939 р. він був звільнений з посади, а 4 серпня 1939 р. заарештований. Про перебіг судового процесу над П. В. Карамишевим і його поплічниками докладно написав у своїх роботах німецький дослідник Марк Юнге[78].

---

[71] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 21.

[72] Зельцман Григорій Семенович (1911 – ?). Народився у Юзівці. Єврей. Освіта середня. До 1938 р. – оперуповноважений 4-го відділу УДБ УНКВС Донецької області. З 1938 р. – оперуповноважений 4-го відділу УДБ УНКВС Миколаївської області. З 1939 р. – старший слідчий слідчої частини УНКВС Миколаївської області. 20 травня 1940 р. звільнений з НКВС. Сержант державної безпеки (22 березня 1936 р.).

[73] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13025. Т. 4. Арк. 148.

[74] Там само. Арк. 127–128.

[75] Там само. Арк. 86.

[76] Там само. Т. 6. Арк. 42.

[77] Там само. Арк. 43.

[78] Юнге М. «Козлы отпущения» сопротивляются: процессы над нарушителями «социалистической законности» в Николаевской области в 1939–1941 гг. // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2015. № 2. С. 6–90; Юнге М. «Козлы отпущения» защищаются. Процессы над нарушителями «социалистической законности» в Николаевской области в 1939–1941 гг. // Чекисты на скамье подсудимых. Сборник статей. М.: Пробел-2000, 2017. С. 369–476.

Зазначимо, що 3 березня 1941 р. військовий трибунал військ НКВС Київського особливого військового округу за статтею 206-17 «б» Карного кодексу УРСР засудив Петра Карамишева на смерть «за проведення необґрунтованих арештів партійних і радянських працівників і спеціалістів оборонних заводів за сфальсифікованими документами, допущення викривлених методів слідства у слідчому апараті УНКВС». У вироку по його справі зазначалося: «Внаслідок застосування викривлених і провокаційних методів слідства до арештованих… санкціонованих Карамишевим, арештовані давали свідчення про нібито приналежність їх до контрреволюційної організації та контрреволюційну та шпигунську діяльність, яку вони нібито проводили…

Карамишев, будучи головою Трійки при УНКВС по Миколаївській області у 1938 р., припускав грубі порушення революційної законності, свідомо засуджував людей на трійці за явно сфальсифікованими матеріалами, що діставалися від арештованих незаконними методами слідства, які ним заохочувалися та стимулювалися. За час роботи Трійки під головуванням Карамишева засуджені такі особи високої кваліфікації, як інженер, агроном, учитель – 31 чол., а також особи, заарештовані після 01.08.1938 р., – 11 чоловік, які, згідно з наказом НКВС СРСР від 17.09. та 21.09.1938 р., не були підсудні трійці.

Карамишевим припускалися одноосібні виправлення рішень Трійки, а також засудження до вищої міри покарання. Мали місце випадки, коли справи на засуджених Трійкою до різних термінів позбавлення волі переглядалися повторно за ініціативою секретаря Трійки Шейнберга[79] та заступника начальника УНКВС Поясова, після чого понад 150 чоловік робітників і колгоспників були звільнені з-під варти як такі, що були необґрунтовано заарештовані та засуджені Трійкою.

Карамишев також дозволяв слідчим допитувати засуджених до вищої міри покарання. У зв'язку з цим вироки не виконувалися своєчасно і це сприяло фальсифікації матеріалів на арештованих»[80].

Довідки про виконання смертного вироку над П. Карамишевим у його архівно-кримінальній справі немає, але, скоріш за все, він був страчений навесні 1941 року.

Молох репресій поглинув свого слугу…

---

[79] Шейнберг Самуїл (Самсон) Мойсейович (25.12.1903 – 1942(?). Народився в Одесі. Єврей. Освіта нижча. Член ВКП(б) з 1927 р. В ЧК з 6 грудня 1920 р. До 9 жовтня 1937 р. – інспектор 9-го (спеціального) відділка УДБ УНКВС Одеської області. З 9 жовтня 1937 р. – інспектор 9-го відділка УДБ УНКВС по Миколаївській області. У січні – листопаді 1938 р. – секретар особливої Трійки УНКВС Миколаївської області. З літа 1938 р. – начальник 2-го спецвідділу УНКВС Миколаївської області. 15 травня 1939 р. звільнений з НКВС. 12 червня 1942 р., будучи співробітником особливого відділу НКВС Південно-Західного фронту, пропав без відома.

[80] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 1966. Арк. 98–105.

Марк Юнге

«ЦАПИ-ВІДБУВАЙЛИ»: ПРОЦЕСИ НАД ПОРУШНИКАМИ «СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ЗАКОННОСТІ» У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ В 1939–1941 РОКАХ*

Секретні агенти з псевдонімами «Герд», «Добровольський» та «Іванов» у квітні-травні 1939 р. в один голос інформували керівництво 2-го (секретно-політичного) відділу УНКВС по Миколаївській області про небезпечну змову серед колишніх обвинувачених, які нещодавно вийшли на волю. Задача секретно-політичного відділу якраз і полягала в боротьбі з політичними ворогами радянської влади, включаючи троцькістів, правих ухильників, «церковників» і сектантів, а також націоналістів. За версією агентів, змова виглядала настільки небезпечною, що начальник УНКВС по Миколаївській області І. Т. Юрченко особисто повідомляв республіканське керівництво НКВС про її існування.

У змові, крім інших, нібито брали участь особи, які займали керівні посади на Миколаївському суднобудівному заводі № 200 (близько 9000 робітників і службовців), що мав величезне оборонне значення.[1] Ці особи за півроку до цього були заарештовані чекістами як члени троцькістської групи за звинуваченням у спробі організації саботажу і диверсій на заводі з метою знищення верфі за допомогою пожежі.

Однак караюча рука держави неймовірним чином влітку 1939 р. вдарила не по так званих «троцькістських змовниках», а по трьох керівних співробітниках 2-го (Секретно-політичного) відділу УНКВС, на зв'язку з якими знаходилися згадані вище агенти. Чекісти були заарештовані і засуджені 23 березня 1941 р. трибуналом військ НКВС Київського особливого військового округу за «порушення соціалістичної законності» і «зловживання службовим становищем» до розстрілу та до 10 і 8 років позбавлення волі. Разом з ними свій вирок також отримав колишній начальник УНКВС по Миколаївській області П. В. Карамишев, засуджений до розстрілу.

Ядром обвинувачувального висновку проти співробітників НКВС стало те, що вони примусили агентів фальсифікувати свідчення про таємну групу змовників з метою виставити свої дії під час масових операцій НКВС у вигідному світлі і тим самим врятувати «свої шиї». Ці дії, згідно з обвинуваченням,

---

* Стаття подана в скороченні. При здійсненні перекладу редколегія намагалася максимально дотримуватись особливостей стилістики та орфографії автора, специфіки викладу матеріалу.

[1] Справка временно исполняющего обязанности начальника 7-го отдела УГБ УНКВД по Николаевской области Давиденко о количестве рабочих на оборонных заводах № 198 и № 200 // «Через трупы врага на благо народа». «Кулацкая операция» в Украинской ССР 1937–1941 гг.: в 2 т. Т. 2: 1938–1941 гг. Второй этап репрессий. Завершение Большого террора и восстановление «социалистической законности» / сост. М. Юнге, Б. Бонвеч, И. Е. Смирнова и др. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН): Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина»: Германский исторический институт в Москве, 2010. С. 585–586.

зводились до «незаконних засобів впливу», тобто до застосування тортур по відношенню до підслідних, а також фабрикації справ, доказів і матеріалів слідства.

Як же сталось так, що були заарештовані і засуджені не учасники вигаданої «контрреволюційної саботажницької організації», які обвинувачувались у підготовці великої диверсії на оборонному суднобудівному підприємстві, а співробітники НКВС, які всього декілька місяців тому були всесильними? Чи відповідало дійсності обвинувачення у грубому порушенні чекістами «соціалістичної законності» в ході допитів підслідних? Може, у випадку з засудженими співробітниками УНКВС по Миколаївській області йшлося про тих посадових осіб, які, відповідно до «напівофіційної»[2] постанови ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 17 листопада 1938 р., своїми «помилковими» діями дискредитували в цілому правильну і необхідну кампанію по боротьбі з внутрішніми ворогами, що велась протягом півтора року?[3] Або співробітників НКВС треба розглядати, передусім, як «цапів-відбувайлів», які повинні були звільнити партію і державу від відповідальності за масовий терор, лише нещодавно зупинений за наказом Москви? Чи може головною метою репресій по відношенню до чекістів була нейтралізація клану опального колишнього наркома внутрішніх справ М. І. Єжова? Основу даного дослідження складають матеріали слідства і двох судових процесів проти трьох співробітників секретно-політичного відділу УНКВС по Миколаївській області, заарештованих за неправомірні дії по відношенню до підслідних.[4] У результаті вони були засуджені разом зі своїм начальником П. В. Карамишевим, який очолював УНКВС по Миколаївській області в період з березня 1938 р. по січень 1939 р. Оскільки Карамишев проходив по справі головним обвинувачуваним, вся слідча справа носить його ім'я[5]. «Справа Карамишева» складається з 13-ти томів, кожен том вміщує до 500 аркушів, загальний обсяг справи складає близько 6000 аркушів. У ній вміщені також постанови про початок слідства, допити свідків, протоколи очних ставок, допитів обвинувачуваних та їх жертв, матеріали про діяльність агентури та розслідування обвинувачення про фальсифікацію документів слідства, а також весь комплекс документів двох судових процесів над чекістами.

---

[2] «Напівофіційний» – тут мається на увазі, що ця постанова ніколи не публікувалась, однак широко обговорювалась у партії, державному апараті та співробітниками НКВС на спеціальних зборах.

[3] Див.: Постановление СНК СССР и ЦК ВКП(б) «Об арестах, прокурорском надзоре и ведении следствия». 17.11.1938 // Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. 1937–1938 / сост. В. Н. Хаустов, В. П. Наумов, Н. С. Плотникова. М.: МФД, 2004. С. 607–611.

[4] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990.

[5] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017; Основну інформацію про Карамишева можна знайти у: Золотарьова В. Олександр Успенський. Особа, час, оточення. Х., 2004. С. 95, 100, 101, 140, 246–247, 299. Золотарьов вписує Карамишева у клан нач. УНКВС Ленінградської області Л. М. Заковського. Там само. С. 95, 100, 101.

Як додаткове джерело були використані матеріали особової справи П. В. Карамишева. Ця справа дає можливість розглядати окремо взятого співробітника НКВС як особистість у контексті державно-бюрократичної (каральної) машини НКВС, зробивши це більшою мірою в порівнянні з трьома його поплічниками, особові справи яких до цих пір не знайдені.

Включення «справи Карамишева» в загальний контекст кампанії проти «порушників соціалістичної законності» в Миколаївській області здійснювалося за допомогою матеріалів розслідування по відношенню до інших трьох співробітників обласного управління НКВС, обвинувачуваних у службових злочинах за статтею 206-17 КК Української РСР[6]. Дві слідчі справи в складі трьох та двох томів, відповідно, були заведені на співробітників УНКВС і міліції районного рівня. По першій справі проходив колишній начальник Володимирівського РВ НКВС З. Д. Лівшиць, по другій – начальник Долинського РВ НКВС П. Я. Коробцов і помічник оперуповноваженого міліції Є. Ф. Демчук[7]. Усі вони були засуджені в кінці 1939 р. за службові злочини: Лівшиць – до 6, Коробцов – до 10 і Демчук – до 8 років ВТТ. Автор також отримав можливість ознайомитися з особовими справами Лівшиця і Демчука[8].

Під час роботи над даним дослідженням були використані також матеріали слідчої справи в 6 томах ще одного чекіста, який був високопоставленим співробітником Миколаївського обласного управління НКВС. Йдеться про колишнього начальника 5-го відділу УНКВС по Миколаївській області Ф. Т. Овчинникова, який 13 березня 1941 р. був засуджений до 10 років таборів за ст. 206, п. 17 «б».[9]

Крім того, в розпорядженні автора знаходились численні слідчі справи співробітників НКВС УРСР усіх рівнів, від рядових чекістів до працівників центрального республіканського апарату. Вони були використані з метою порівняння особливостей покарання «порушників соціалістичної законності» в Україні в загальному контексті кампанії.

---

[6] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 31017. Ст. 206-п. 17 а: Зловживання владою, перевищення повноважень, бездіяльність у службі осіб начальницького складу Робітничо-Селянської Червоної Армії, якщо ці дії здійснювалися систематично, або з корисливих міркувань, або в зв'язку з іншою особистою зацікавленістю, а також в разі, якщо вони своїм наслідком мали дезорганізацію доручених їм сил або дорученої їм справи, або розголошення військових таємниць, або інші тяжкі наслідки, або в разі, якщо вони і не мали зазначених наслідків, але свідомо могли їх мати, або були здійснені у військовий час або в бойовій обстановці, – карається позбавленням волі на строк не менше ніж на 6 місяців. [Ст. 206-п. 17] б: Ті ж самі дії, але при особливо обтяжуючих обставинах, – вища міра соціального захисту. [Ст. 206-п. 17] в: в редакції постанови ЦК та РНК УРСР від 25.01.1928 р. […]. Див. : Кримінальний кодекс УРСР. Офіційний текст зі змінами та доповненнями на 1 жовтня 1938 р. К., 1938. С. 132.

[7] Обидва райони входять сьогодні до складу нинішньої Кіровоградської області. Див.: ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 48240; ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 38809.

[8] ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 4518-ос; ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 4461-ос.

[9] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 38324; 5-й відділ був особливим відділом, який курирував армію. Після від'їзду І. Б. Фішера і до приїзду Карамишева Овчинников був тимчасовим виконувачем обов'язків начальника УНКВС по Миколаївській області.

Також були задіяні матеріали, що не мали прямого відношення до судових процесів, але відображали економічну і політичну ситуацію в Миколаївській області. З цією метою використовувались не тільки документи і матеріали радянської політичної поліції, але і фонди державного архіву Миколаївської області, а також документи колишнього обласного партійного архіву[10]. В цих архівах також зберігаються слідчі справи жертв масових операцій часів Великого терору.

Усе дослідження обертається навколо специфічної переломної ситуації, що склалась незадовго до і відразу після закінчення Великого терору, тобто з літа 1938 р. до літа 1939 р. Цей проміжок часу знаходиться в центрі нашої уваги, оскільки саме тоді герої статті, четверо співробітників НКВС, в ім'я комуністичної партії і радянського уряду виступали спочатку атакуючою стороною, але згодом все в більшому ступені, перш за все персонально, перейшли до глухої оборони і, врешті-решт, самі потрапили на лаву підсудних. Також нашу увагу буде сконцентровано на висвітленні механізмів слідства і судових процесів над обвинуваченими чекістами. Насамперед необхідно виявити, яку роль повинно було зіграти їх засудження і які інтереси переслідувала військова прокуратура, а також чи мало місце втручання зверху – як з боку республіканських структур, так і з боку Москви.

У хронологічній послідовності необхідно конкретно дослідити, за яких обставин у Миколаєві відбувся арешт, а потім несподіване звільнення членів «змовницької троцькістської групи» і яким чином несподівано на місці «троцькістів» обвинуваченими опинились чекісти. В рамках цієї задачі нами також передбачається скласти особисті портрети чотирьох обвинувачуваних. Необхідно з'ясувати, чи мали місце в зв'язку з пожежею на Миколаївському суднобудівному заводі об'єктивні причини, які могли послужити приводом для арешту «троцькістських саботажників», чи співробітники НКВС від початку до кінця сфабрикували справу із кар'єристських міркувань? У випадку з засудженими чекістами чи йдеться про «звичайних людей» («ordinary men»), які з чистою совістю і без тіні сумнівів робили свою справу в ім'я партії і держави і перетворились на катів тільки під впливом тиску зверху? Чи те, що сталося з ними, більш адекватно описує термін «ситуативне насилля»? Переадресували вони частину вини та обвинувачень на їх адресу державі і партії? Відчули вони моменти прозріння і навіть розкаяння? Були вони злочинцями-одинаками, чи їх злочини слід віднести до масових? Були вони деформованими особистостями, які всупереч всім інструкціям, наказам і законам із садистським задоволенням мучили підслідних, чи обвинувачення в катуваннях, знущаннях і фальсифікації справ були необґрунтованими і служили тільки меті деформації діяльності таємної поліції?

[10] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 424.

Наша головна теза свідчить, що кампанія по засудженню співробітників НКВС була засобом для того, щоб перемістити фокус поведінки рядових співробітників органів державної безпеки з політичної лояльності на лояльність виключно по відношенню до сталінської держави. Показова акція покарання «цапів-відбувайлів» повинна була також допомогти завершити процес пристосування індивідуума до державної структури.

Пожежа

Пожежа на великому суднобудівному заводі № 200, розташованому на березі р. Інгул, почалася 2 серпня 1938 р., близько 19-ї години, причому епіцентр загоряння знаходився на території серця верфі – в її корпусному цеху. Для швидкого розповсюдження пожежі були свої причини, оскільки на «території об'єкта, наскільки сягає око, були розкидані стружки, балони з киснем, різний мотлох та ін.». Пожежна охорона не змогла впоратись із вогнем, і заводу загрожувало повне знищення.[11] В результаті дві людини загинули, тридцять отримали поранення, матеріальні збитки від пожежі склали 2,6 млн рублів.[12]

Пожежа ще тривала, коли на завод прибуло керівництво УНКВС по Миколаївській області. Начальник обласного управління П. В. Карамишев пізніше не без гордощів повідомляв про те, що «ціною величезних зусиль нам вдалось ліквідувати пожежу і врятувати завод за допомогою місцевих комуністів і визваних нами військових з'єднань [і] частин»[13].

Розташувавшись у кабінеті директора заводу, чекісти негайно розпочали допити і пошуки винних. Пізно ввечері Карамишев уже брав участь в екстре-

---

[11] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 165.

[12] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 330–331; Для порівняння: У 1937 р. зарплата оперскладу зросла приблизно вдвічі, так що місячна зарплата рядових оперативників досягла 500–800 руб. У 1937 р. начальник Бійського РВ НКВС М. Н. Буторін отримував 900 руб. Основні працівники – від 500 до 700, начальник в'язниці – 450; зарплат менше 400 руб. не було ні в кого з оперативників (265). Платня наркома республіканського НКВС доходила до 3.500 руб. замість колишніх 1.200. Решта вищої номенклатури серйозно відстала від керівних чекістів: до осені 1938 р. зарплата секретаря обкому становила 2.000 руб. на місяць, голова Верховного Суду СРСР у 1938 р. отримував щомісяця 1.200 руб., а голова військової колегії Верхсуду – 1.100 руб. Таким чином, начальник КРВ УНКВС по Північній області капітан ДБ (підполковник) А. С. Ройтгерінг у травні 1937 р. отримував 1.200 руб. на місяць (266), тобто більше, ніж голова військової колегії Верхсуду армвоєнюрист (генерал-полковник) В. В. Ульріх. При цьому слід врахувати, що за вислугу років чекіст-оперативник міг отримувати до 50% надбавки до окладу. Високими були і пенсії: в 1937 р. пенсія колишнього начальника Ачинського окрвідділу ОДПУ К. П. Болотного становила 270 руб., що було вище за середню зарплату рядових громадян: робітники отримували щомісячно близько 200–250 руб., а більшість категорій службовців – набагато менше (267). Велика різниця в оплаті праці між начальниками і рядовими співробітниками зберігалася і після 1937 р.: так, помоперуповноваженого Полтавського РВ УНКВС по Омській області мав у 1939 р. зарплату всього 650 руб., а оперуповноважений КРВ УНКВС – 800 руб. на місяць. Див.: Тепляков А. Г. Машина террора: ОГПУ–НКВД Сибири в 1929–1941 гг. М.: Новый Хронограф; АИРО-XXI, 2008. С. 528–529.

[13] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 165.

ному засіданні оргбюро ЦК КП(б)У по Миколаївській області[14], де він сподівався заручитись підтримкою партійного керівництва для здійснення заходів по лінії УНКВС.[15] В оцінці, даній пожежі на засіданні оргбюро, говорилось: «Бюро Обкому вважає, що [...] пожежа є диверсійним актом ворогів, проведеним у результаті втрати класової пильності і злочинної недбалості заводоуправління і заводського партійного керівництва»[16].

Карамишев, будучи від самого початку впевненим у тому, що йшлося не про звичайну пожежу через недбалість, а про акт диверсії, зберіг цю впевненість до кінця, наказав зібрати всі компрометуючі матеріали на персонал заводу і провести арешти підозрілих осіб. Після того, як чекістам стало зрозуміло, кому належить виступити в ролі головних підозрюваних, керівництво управління відправило в Москву телеграму, в якій проінформувало про випадок вище керівництво[17].

Розслідування справи доручили СПВ, тобто 4-му відділу УНКВС по Миколаївській області, який у кінці 1938 р. був перейменований у 2-й відділ[18], оскільки на той час «під контролем» відділу також знаходилось відділення, яке обслуговувало підприємства оборонної промисловості, на чолі з його начальником П. С. Волошиним[19].

З числа заарештованих працівників заводу, зрештою, до суду було притягнуто 11 чоловік. За ініціативою начальника СПВ УНКВС Я. Л. Трушкіна 8 головних підозрюваних у підпалі верфі були передані в руки Військового трибуналу, ще 3-х другорядних обвинувачених слідчі направили на суд особливої («національної») Трійки[20].

У той час як судовий процес проти головних обвинувачуваних у рамках розгляду Військового трибуналу відкладався, особлива Трійка 26 жовтня

---

[14] Після поголовних арештів членів бюро обкомів КП(б)У в областях створювалися оргбюро ЦК КП(б)У, які діяли до проведення обласних партійних конференцій та офіційного обрання нових складів обкомів і бюро обкомів КП(б)У.

[15] ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 130–131.

[16] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 112, 121, 129, 229.

[17] Там само. Арк. 424.

[18] У більшості використовуваних документів, які датуються переважно 1939 роком та пізніше, йдеться не про 4-й, а про 2-й відділ УНКВС. Це пояснюється тим, що в кінці 1938 року відбулася реорганізація структури органів НКВС, в ході якої 4-й відділ (СПВ) був перейменований у 2-й відділ.

[19] За даними П. С. Волошина, 4-й відділ знаходився на той час у стані реорганізації. З його складу має бути виділено відділення, відповідальне за «обслуговування» оборонних підприємств, яке підлягало перетворенню в самостійний відділ. Але на момент пожежі на суднобудівному заводі цього ще не сталося. Лише наприкінці 1939 р. відбулося виділення самостійного 7-го відділу, який займався суднобудуванням. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–01.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–236.

[20] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Арк. 226; Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // Там само. Т. 13. Арк. 424. Про засудження цих трьох осіб «національною» Трійкою див.: Вирок Військового трибуналу військ НКВС Київського Особливого військового округу щодо П. В. Карамишева, Я. Л. Трушкіна, М. В. Гарбузова, К. А. Вороніна. 23.04.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 484–488.

1938 р., тобто через два місяці після інциденту, засудила всіх трьох обвинувачених до смертної кари. Вирок був приведений до виконання негайно[21].

Через кілька днів після пожежі УНКВС по Миколаївській області знову розгорнуло кипучу діяльність. Спочатку К. І. Єфремов[22], який так само, як і Волошин, був свого часу начальником «оборонного» відділення СПВ УНКВС по Миколаївській області, об'їхав з інспекцією для перевірки заходів з протипожежної безпеки два найбільших суднобудівних заводи Миколаєва – завод № 200 ім. 61 Комунара[23] і завод № 198 ім. Андре Марті[24]. Інспекція виявила катастрофічно незадовільний рівень пожежної безпеки. На території заводу № 200 поряд із залізничними коліями знаходились нафтові цистерни, які в будь-який момент могли загорітись від іскор паровозів, що курсували повз. На території заводу № 198 повсюди було складовано дерево. Однак Єфремов зміг відрапортувати: «Лише завдяки втручанню УНКВС все це було усунуто». Про результати своєї перевірки Єфремов також доповідав на засіданні Миколаївського обкому КП(б)У.[25]

Після Єфремова до розслідування підключився П. В. Карамишев. Він ретельно і детально ознайомився з матеріалами справи і після цього проінформував обком КП(б)У, який на основі доповіді Карамишева прийняв постанову «Про очищення фабрики» та дозволив додаткові арешти, проведені співробітниками НКВС.[26] 1 вересня 1938 р. Карамишев представив на засіданні обкому КП(б)У широку програму, направлену на запобігання нових пожеж на обох суднобудівних заводах. У свою чергу в постанові бюро обкому КП(б)У однозначно стверджувалось, що на підприємствах не дотримувались і не дотримуються елементарних правил пожежної безпеки. Директору заводу І. Г. Міляшкіну[27]

---

[21] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 486

[22] Костянтин Іванович Єфремов у 1940 р. працював помічником директора заводу ім. Марті з кадрами. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–01.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226.

[23] Одне з найстаріших суднобудівних підприємств Російської імперії. На цьому заводі був побудований «Броненосець Потьомкін». У 1920 р. підприємство було реорганізовано під назвою «Тремсуд» («Трест морського суднобудування») шляхом злиття трьох заводів: «Руссуд», «Ремсуд», «Темвод». У 1931 р. завод був перейменований у пам'ять про шістдесят одного робітника суднобудівного заводу «Руссуд», які були розстріляні денікінцями в ніч на 20 листопада 1919 р.

[24] Андре Марті (André Marty) (1886–1956) – французький комуністичний діяч, член Національних зборів 1924–1955 (з перервами), секретар Комінтерну 1935–1943, політичний комісар Комінтерну, який керував інтернаціональними бригадами в Іспанії у 1936–1938 роках.

[25] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[26] Там само. Арк. 174.

[27] Міляшкін Іван Георгійович (1904–1979), з березня 1934 р. по грудень 1936 р. працював інженером-будівельником на суднобудівному заводі № 194 ім. Марті в Ленінграді, де був будівельником і відповідальним здавачем головного підводного човна серії V-біс. У 1937 році призначений інженером-будівельником, а потім головним інженером. У 1939 р. став директором Миколаївського суднобудівного заводу № 200, з серпня 1939 року – директор Ленінградського суднобудівного заводу ім. А. О. Жданова.

була винесена сувора догана по партійній лінії, він отримав доручення в строк до 15 жовтня 1938 р. надати звіт про прийняті заходи.[28]

Слід зазначити, що органи держбезпеки і до пожежі не випускали суднобудівні заводи з поля свого зору. За словами Єфремова, Карамишев особисто неодноразово відвідував верфі, і йому вдалось «намітити заходи» для покращення організації робочого процесу.[29] Сам Карамишев заявляв про цілий «букет» проблем. Так, суднобудівний завод ім. Марті з року в рік не виконував план і на заводі «систематично» виникали пожежі і нещасні випадки. Цей завод, за даними Карамишева, занепав настільки, що там постійно знаходилася група співробітників НКВС, і якби не апарат НКВС, підтриманий обкомом КП(б)У, то пожежа остаточно знищила б доки підприємства.[30] Також Карамишев намалював жахливу картину становища вже обох суднобудівних заводів: «Співробітники УНКВС цілими групами сиділи на заводах та усували всі недоліки. Якби не співробітники УНКВС, то безкінечні аварії та пожежі загрожували б знищити заводи».[31]

Арешти, що супроводжували діяльність НКВС із контролю над ситуацією на заводах, Карамишев у кінцевому підсумку розцінював як великий успіх: «У результаті наших заходів, проведених по лінії судової Трійки, ми створили умови і добились того, що оборонні заводи стали не тільки виконувати, але й перевиконувати державні завдання і плани по товарній продукції».[32] Ще один ключ до успіху начальник УНКВС вбачав в оперативних чекістських заходах. Зокрема, Карамишев писав: «У результаті наших оперативних заходів, зміни ворожого керівництва […], а також і більш енергійного втручання парторганів заводи стали швидко виходити з проривів».[33]

Таким чином, НКВС був тепер не тільки політичною поліцією, головною метою якої була боротьба з ідейними противниками режиму, але й установою, що відповідала за усунення соціальних і економічних проблем каральними методами. Функція нагляду органів держбезпеки за економікою в роки Великого терору була серйозно посилена. На чекістів покладалися задачі здійснення контролю за ключовими галузями народного господарства аж до вирішення організаційних питань. Головною задачею органів державної безпеки в економічній сфері була стабілізація роботи найважливіших промислових підприємств і – про що тут буде згадано мимохідь – забезпечення функціонування колгоспної системи.

---

[28] ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 54–55.
[29] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 174.
[30] Там само. Арк. 227.
[31] Там само.
[32] Там само. Арк. 263.
[33] Там само. Т. 1. Арк. 165.

Троцькістська саботажницька організація

Ядро троцькістської саботажницької організації, яка, за версією НКВС, несла відповідальність за пожежу на суднобудівному заводі № 200, складали інженери і техніки. Провідне місце серед них займав Л. П. Фомін[34], який з 1933 р. обіймав посаду начальника корпусного цеху заводу, О. Є. Гаврилов[35], заступник начальника цеху, що вигорів від пожежі, і Л. М. Гладков[36], помічник начальника цеху і начальник деревообробної майстерні.[37] До керівництва організації також були зараховані С. С. Меламуд[38] – заступник начальника корпусного цеху, Г. П. Афанасьєв[39] – начальник дільниці корпусного цеху, Г. П. Бондар[40] – начальник ще однієї ділянки цього ж цеху, М. І. Базилевич[41] – майстер елект-

---

[34] Фомін Леонід Павлович (1906 р.н.), член ВКП(б) з 1931 р., виключений у зв'язку з даною справою. Із селян – малих середняків, виробничий стаж з 1925 р. На заводі № 200 почав працювати з 1929 р., а до цього працював на заводі № 198. На заводі № 200 пройшов шлях від суднового розмітника до начальника корпусного цеху. У 1933–1936 рр. служив у Військово-морському флоті. Службовець, вища освіта. У 1940 р. працював начальником корпусного цеху заводу № 200, на цій посаді перебував з 1933 р. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–01.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–236; Протокол судового засідання Військового трибуналу Київського особливого воєнного округу по звинуваченню Л. П. Фоміна, Л. М. Гладкова, С. С. Меламуда, Г. П. Афанасьєва, Д. А. Бондаря, М. І. Базилевича, Т. І. Чикалова та В. І. Носова. 04–08.04.1939 // Архів Управління Служби безпеки України в Миколаївській області (далі – архів УСБУ в Миколаївській області). Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[35] Гаврилов Олександр Єпіфанович (1906 р.н.), член ВКП(б) з 1925 р., до арешту працював заступником начальника відділу заводу № 200, в 1940 р. працював в обласному земельному управлінні Миколаївської області. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–01.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–236.

[36] Гладков Леонід Михайлович (1901 р.н.), член ВКП(б) з 1923 р., виключений у зв'язку з даною справою. З селян-середняків, службовець, за професією токар по металу, освіта вища. У 1935 році закінчив кораблебудівний інститут. На заводі № 200 працював з 1915-го по 1932 рік. У 1932–1937 рр. навчався в інституті. З 1937 року по день арешту знову працював на заводі № 200. У 1940 р. – помічник начальника цеху заводу № 200. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–01.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–236; Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[37] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 129, 112.

[38] Меламуд Самуїл Соломович (1904 р.н.), із службовців, службовець, з вищою освітою, безпартійний. На заводі № 200 працював з 1929 р. Див.: Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[39] Афанасьєв Григорій Петрович (1910 р.н.), з робітників, службовець, із середньотехнічною освітою, член ВКП(б) з 1938 р., виключений з ВКП(б) у зв'язку з даною справою. Виробничий стаж з 1924 р., у 1941 р. працював на заводі № 200 техніком-будівельником. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв. Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[40] Бондар Дмитро Антонович (1910 р.н.), за походженням із селян-бідняків, середня освіта, безпартійний. З 1931 р. постійно працював на заводі № 200. У 1941 р. працював техніком, до арешту був начальником цеху. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.; Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[41] Базилевич Микола Іванович (1909 р.н.) із селян-бідняків, робітник, безпартійний, з нижчою освітою. Див.: Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

розварки заводу, Т. І. Чикалов[42] – старший майстер корпусного цеху і В. І. Носов[43] – сортувальник корпусного цеху заводу № 200.[44]

Особами, меншою мірою замішаними в саботажі, чекісти вважали завідуючого технічним нормуванням корпусного цеху О. О. Барсукова, майстра цеху М. В. Чернохатова і начальника штабу ППО заводу № 200 С. В. Мацковського.[45]

Спочатку чекісти також включали в групу саботажників директора суднобудівного заводу М. В. Щербину,[46] головного інженера Г. В. Бабенка[47] і викладача кораблебудівного інституту М. Ф. Чулкова.[48]

Розслідування справи у відношенні Фоміна, Щербини, Базилевича і Гаврилова було доручено СПВ УНКВС на чолі з Трушкіним. Допитував заарештованих Трушкін із підлеглими Г. С. Зельцманом[49], М. В. Гарбузовим і К. А. Вороніним.[50] Слідство у відношенні Бабенка вели співробітники «оборонного» відділення СПВ УНКВС.[51]

---

[42] Чикалов Тимофій Іванович (1888 р.н.), із селян-бідняків, робітник, з нижчою освітою, член ВКП(б) з 1922 р., виключений у зв'язку з даною справою, виробничий стаж з 1903 р., в 1941 р. працював старшим майстром заводу № 200. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.; Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[43] Носов Василь Іванович (1894 р.н.), із селян-бідняків, робітник, безпартійний, з нижчою освітою. На заводі № 200 працював з 1928 р. Див.: Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[44] Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 19.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 30–32; Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 05.10.1939 // Там само. Т. 3. Арк. 274–287.

[45] Обвинувачувальний висновок старшого слідчого слідчої частини УДБ НКВС УРСР Бурдана у справі П. В. Карамишева, Я. Л. Трушкіна, М. В. Гарбузова і К. А. Вороніна. 11.05.1940 // Там само. Т. 11. Арк. 347–358; Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 25 вересня 1939 // Там само. Т. 2. Арк. 42–47; Протокол допиту обвинуваченого П. В. Карамишева. 03.10.1939 // Там само. Т. 1. Арк. 131–134.

[46] Щербина Микола Васильович (1890 р.н.), до арешту працював директором заводу № 200. Протокол судового засідання Військового трибуналу… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[47] Бабенко Георгій Васильович (1904 р.н.), із робітників, інженер-суднобудівник, безпартійний. Див.: Продовження допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 17.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 23–26; Протокол допиту обвинуваченого П. В. Карамишева. 19.10.1939 // Там само. Т. 1. Арк. 165; Протокол судового засідання Військового трибуналу… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[48] Постанова старшого слідчого слідчої частини УДБ НКВС УРСР Бурдаєва про обрання запобіжного заходу по відношенню до М. В. Гарбузова. 03.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 79–81; Чулков Матвій Федорович (1904 р.н.), із сім'ї робітника, член ВКП(б) з 1930 р., мав партійну догану, знятий під час «чищення». У 1940 р. – старший майстер на суднобудівному заводі. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ… 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[49] Зельцман Григорій Семенович (1911 р.н.), член ВКП(б) з 1940 р., в кінці 1940 р. працював керуючим справами заводу ім. Сталіна, до цього працював в УНКВС по Миколаївській області на посаді старшого слідчого. Не судився.

[50] Продовження допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 17.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 23–26.

[51] Протокол допиту обвинуваченого П. В. Карамишева. 19.10.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 165.

У сценарії саботажу, «реконструйованого» спільними зусиллями ряду підрозділів обласного НКВС, ключова позиція відводилась Фоміну. Співробітники СПВ добились від нього показань про те, що він та інші особи планували акт диверсії. Особисто Фомін не зміг взяти участь у підпалі лише тому, що був заарештований майже за два тижні до пожежі – 20 липня 1938 р. Однак на допиті, який відбувався відразу після пожежі, Фомін показав: «Практичну роботу з підготовки диверсійного акту проводив начальник ділянки Афанасьєв».[52]

Обвинувачення проти Фоміна підкріплювалось інформацією про його підозріле минуле. Зокрема, Карамишев повідомляв: «Ще до арешту Фомін був викритий заводською парторганізацією в тому, що він підтримує постійний зв'язок з кадровим троцькістом [Ф. Я.] Плетньовим[53] – колиш[нім] директором заводу № 200, який проживає в Сталінграді».[54] Доказом виступало листування між Фоміним і Плетньовим, конфісковане при арешті.[55] Крім того, чекісти стверджували, що Фомін використав службове відрядження в Ленінград для того, щоб по дорозі зустрітися з Плетньовим у Сталінграді, а після цього «за взаємною змовою» зі своїм безпосереднім начальником, головним інженером Бабенком, «сфальсифікував» документи, в яких Плетньов описувався як хороший керівник суднобудівного заводу, хоча під час його директорства верф не виходила із «хронічного прориву» і виконувала план тільки на 40–50%.

У той же час, згідно з Карамишевим, в УНКВС надійшли додаткові матеріали про Фоміна, які звинувачували його в прямій (і багаторічній) саботажницькій діяльності.[56] Так, дві спеціально створені комісії, першу з яких очолювали інженери М. М. Гордієнко[57] і Ф. С. Степаненко, а другу – Гордієнко (до її складу увійшли начальник планово-виробничого відділу Є. Г. Могилевський і майстер цеху № 1 заводу № 200 Г. І. Цекановський), встановили наявність «конкретних даних» про те, що Фомін ще в 1933 р., всупереч протестам робітників [О. М.] Шоріна та ін., свідомо ігноруючи механічні умови та вимоги, запропонував будувати підводний човен «Малютка» із явно недоброякісних

---

[52] Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 19.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 30–32.

[53] Плетньов Федір Якович (1889 р.н.), уродженець м. Москва. Заарештований УНКВС у Сталінградській області. Засуджений Військовою колегією Верховного Суду СРСР 13 серпня 1938 р до п'ятнадцяти років таборів за статтями 17-58-8, 58-7 та 58-11 КК РСФСР. Див.: Нач. обліково-архівного відділу УКДБ Трапезніков помічникові військового прокурора ДСО Калько (м. Миколаїв). 14.09.1956 // ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 294.

[54] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 159.

[55] Там само.

[56] Там само. Арк. 160.

[57] Гордієнко Михайло Миколайович (1906 р.н.), член ВКП(б), вища освіта. З березня 1938 р. по січень 1941 р. працював на заводі ім. 61 Комунара на посаді ст. інженера. Див.: Протокол судового засідання Військового трибуналу… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

матеріалів. Майстер Шорін[58] був відсторонений від роботи, а замість нього Фомін виділив троцькіста Васильєва, який допускав суцільний брак у роботі разом з ворогом Щербиною. Фомін організував шкідницьку роботу на суднах 1075 і 1076, призначених для ДВК (Далекосхідний край; рос. – Дальневосточный край);[59] у 1936 р. Фомін і Бабенко організували аварійний спуск корабля № 208. У 1938 р. Фомін і Бабенко з ворожими цілями створюють диктову [тобто фанерну] огорожу навколо надважливого об'єкта (дослідні відсіки), свідомо захаращуючи цей об'єкт легкозаймистими матеріалами і т.д.[60]

Карамишев дійшов висновку, що троцькістська саботажницька група свідомо створила умови для пожеж, вибухів і нещасних випадків за рахунок того, що «вони явно саботували протипожежні заходи, ігнорували технічні вимоги безпеки, захламлюючи заводи непотрібними і легкозаймистими матеріалами».[61] Для того, щоб очистити територію заводу, знадобилось декілька робочих потягів і місяці роботи.

Однак навіть «докладні і конкретні заходи з загальної протипожежної охорони заводів», опрацьовані під контролем УНКВС на основі проведених обстежень і підтримані, в свою чергу, авторитетом ЦК КП(б)У, який зобов'язав директора суднобудівного заводу негайно втілити їх у життя, не змогли відвернути пожежу 2 серпня 1938 р., оскільки саботаж, за словами Карамишева, пустив глибоке коріння.[62]

Пряма ув'язка «головки» троцькістської саботажницької організації з пожежею була, таким чином, тільки «справою техніки». О. П. Федотов,[63] співробітник ЕКВ УНКВС[64] по Миколаївській області, пізніше повідомляв зі знанням справи: «Як тільки його [Фоміна] доставили в НКВС, він розплакався і відразу дав свідчення про участь його в к[онтр]р[еволюційній] організації».[65]

Згідно з Карамишевим, Фомін зізнався в тому, що «він багато наробив шкоди Радянській владі».[66] Вже через 10 днів після його арешту, тобто за три дні до пожежі на заводі, завдяки об'ємним свідченням Фоміна, чекісти змогли

---

[58] Шорін Олексій Михайлович (1900 р.н.), член ВКП(б), партійний організатор цеху суднобудівного заводу № 200. Протокол судового засідання Військового трибуналу… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[59] Далекосхідний край, тобто для Тихоокеанського флоту.

[60] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 330–331; ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 323–324 зв; ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 159.

[61] Там само. Арк. 164.

[62] Там само. Арк. 164.

[63] Федотов Олександр Павлович (1913 р.н.), член ВКП(б), з березня 1938 р. працював у підпорядкуванні Трушкіна, в 1941 р. був заступником начальника відділення ЕКВ УНКВС по Миколаївській області.

[64] Де-факто ЕКВ в управліннях НКВС Української РСР були відновлені на початку 1939 р.

[65] Протокол закритого судового засідання ВТ… 27.12.1940–04.01.1941 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[66] Там само.

документально підтвердити існування великої троцькістської групи, яка під його керівництвом нібито вела саботажницьку підривну діяльність.

Відразу після ліквідації пожежі співробітники НКВС в ході допитів отримали від Фоміна свідчення, частково власноручні, в яких він підтверджував свою керівну роль у попередніх актах саботажу і визнав свою вину за пожежу. Це сталося 24 серпня 1938 р. під час очної ставки Фоміна з Барсуковим і Афанасьєвим; 28 серпня 1938 р. – в присутності військового прокурора і заступника прокурора зі спецсправ Карпенка; 8 грудня 1938 р. – під час очної ставки з Меламудом, а також 1 і 14 грудня 1938 р. «в розширення» попередніх свідчень. Причому в грудні 1938 р. Фомін «знову клявся в тому, що він дав слідству відверті, правдиві і вичерпні свідчення про свою шкідницьку діяльність».[67] 8 грудня 1938 р. Фомін, у тому числі, підтвердив результати перевірки обох «експертних» комісій.[68] Але й цього було недостатньо. На провідну роль Фоміна в диверсіях указували в свідченнях, а також на очних ставках численні свідки. Серед них Муратов, колишній секретар Миколаївського міськкому У, заарештований 12 чи 13 травня 1938 р., і М. Ф. Волков, колишній секретар оргбюро ЦК КП(б)У по Миколаївській області, засуджений 23 вересня 1938 р. до розстрілу.[69]

Афанасьєв, «права рука» Фоміна, був заарештований увечері 2 серпня 1938 р. на робочому місці заступником начальника СПВ М. В. Гарбузовим.[70] Під час пожежі Афанасьєв працював на заводі в свою зміну.[71] Він визнав свою участь в організації пожежі, пізніше його свідчення були підтверджені Чикаловим, який зізнався в тому, що здійснив підпал разом з Афансьєвим.[72]

Загальна картина, згідно з якою в Миколаєві діяла масштабна троцькістська саботажницька організація, весь час доповнювалась і уточнювалась за рахунок нової інформації про основних «соратників» Фоміна. Так, інженер Гладков, який, як і Фомін, заарештований до пожежі (а саме 28 липня 1938 р.), був до того часу виключений з партії (за даними Карамишева) «за правотроцькістську діяльність і різкі випади проти вождя партії Сталіна», причому цьому було багато підтверджень з боку комуністів і безпартійних.[73] Гладков

---

[67] Протокол допиту обвинуваченого П. В. Карамишева. 19.10.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 1. Арк. 161–162.

[68] Там само. Арк. 163.

[69] Протокол допиту свідка П. С. Волошина. 23.01.1940 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 6. Арк. 100–107; Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[70] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 30–32.

[71] Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[72] Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

[73] Заява П. В. Карамишева голові Військового трибуналу військ НКВС Київського Особливого військового округу Я. М. Васютінсому. 13.07.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 46–49 зв.; Протокол допиту свідка М. В. Гарбузова. 21.01.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 155–164.

також підтримував прямий контакт із троцькістом В. К. Клігерманом, секретарем Сталінського райкому КП(б)У Одеси. [74]

Інженер Гаврилов, заарештований миколаївськими чекістами 27 липня 1938 р., був виключений з лав ВКП(б) ще в 1937 р. «за покровительство і зв'язок з троцькістами», а також «за втрату класової пильності і зв'язок з ворогами».[75] За даними Гарбузова, в 1-му відділенні 4-го відділу також був «опрацьований матеріал на вербування Гаврилова» з метою розробки троцькістської організації, а також «виписка зі свідчень засудженого [троцькіста і колишнього директора суднобудівного заводу ім. Андре Марті] С. О. Степанова[76] про участь Гаврилова в троцькістській організації і матеріали партійної перевірки про зв'язки Гаврилова з репресованими троцькістами». Ще один чекіст, начальник 1-го відділення 2-го відділу УНКВС області К. А. Воронін, заявив, що Гаврилов «упродовж ряду років був зв'язаний з кадровими троцькістами: Клігерманом, Гаєвим, Сухановським та ін.».[77] Крім цього, згідно з Карамишевим, у співробітників НКВС були свідчення, що звинувачували Гаврилова у «відкритих фашистських висловлюваннях в камері».[78] Арешт інженера Гаврилова, який до цього працював під керівництвом Фоміна й Афанасьєва завідуючим бюро технічних вдосконалень, був, у тому числі, проведений у результаті свідчень, даних проти нього «троцькістом» Д. Т. Стародубцевим.[79] Пізніше Воронін заявляв: «Гаврилов відразу ж після арешту чи наступного дня дав мені широкі свідчення про належність до правотроцькістської організації».[80] Карамишев додав до цього «букета» ще й обвинувачення в «антирадянській агітації», яку Гаврилов начебто вів «навіть на

---

[74] Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв. Клігерман був засуджений за звинуваченням у троцькізмі.

[75] Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв; Продовження допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 17.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 2. Арк. 23–26; Протокол закритого судового засідання Військового трибуналу військ НКВС Київського Особливого військового округу за звинуваченням П. В. Карамишева, Я. Л. Трушкіна, М. В. Гарбузова, К. А. Вороніна. 18.03.1941–23.03.1941 // Там само. Т. 13. Арк. 405–458.

[76] Степанов Сергій Олександрович (1894 р.н.), член ВКП(б) з 1913 р., 1920–1921 рр. голова губраднаргоспу в м. Миколаєві, 1921–1925 рр. – директор суднобудівного заводу в Миколаєві, 1925–1926 рр. – заступник керуючого тресту (Южмаштрест), 1927–1929 рр. – директор заводів ім. Петровського та ім. Леніна у Дніпропетровську, 1929–1931 рр. навчався в Промакадемії, в 1931–1934 рр. – керуючий Центросталі. У травні 1930 р. отримав партстягнення: («Поставить на вид за пассивное обывательское отношение к распространению контрреволюционных сплетен и слухов, дискредитирующих партию»), постановою ЦКК ВКП(б) та Колегії РСІ СРСР від 09.04.1933 «О работе по устранению недочетов в работе Центростали» було оголошено сувору догану. Арештований в кінці 1937 р. Див.: Оглядова довідка з особової справи директора суднобудівного заводу № 198 Степанова Сергія Олександровича // ГДА СБУ Ф. 12. Спр. 321. Арк. 127–127 зв.

[77] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 155–164; Там само. Т. 3. Арк. 244–253.

[78] Там само. Т. 13. Арк. 405–458.

[79] Там само. Т. 3. Арк. 155–164.

[80] Там само. Т. 13. Арк. 405–458.

вулиці».[81] За свідченням чекістів, Гаврилов, Гладков і Фомін знаходились під спостереженням «органів» протягом останніх шести-семи років.[82]

Відносно інших членів «троцькістської саботажницької організації УНКВС мало значно меншу кількість компрометуючих матеріалів. Однак, на думку чекістів, їх було достатньо для арешту і засудження. Меламуд, заарештований 5 жовтня 1938 р. на підставі свідчень Фоміна, був, за даними Карамишева, «старим кадровим сіоністом», членом сіоністської націоналістичної організації і займався вербуванням у троцькістську групу. Він знав, як потрібно поводитися на допитах, а також нібито знав поіменно багатьох членів цієї групи. Щоб викрити саботажницьку діяльність Меламуда, були знову сформовані дві експертні комісії: одна під керівництвом інженера М. Ч. Нікіфорова, друга – під керівництвом інженера Гордієнка, який вже виступав експертом по справі Фоміна. Додатково були також проведені допити чотирьох свідків.[83]

Технік Бондар був заарештований 3 серпня 1938 р. перед пожежею в ранкову зміну.[84] В ході декількох очних ставок із Чикаловим, які відбувались у присутності помічника військового прокурора Курова (Чикалов був допитаний у перші години після пожежі 2 серпня і заарештований 7 серпня 1938 р.), Бондар засвідчив, що він і Чикалов є членами «антирадянської організації», причому Чикалов брав особисту участь у підпалі.[85] Згідно зі свідченнями Чикалова, Бондар дослівно заявив під час однієї з очних ставок наступне: «Ми здійснили підпал і повинні стати на коліна перед радвладою».[86]

Але найбільш небезпечним, за версією керівництва УНКВС, було те, що троцькістська саботажницька організація діяла не сама, а була складовою правотроцькістської змови, яка охоплювала всю Миколаївську область та мала зв'язки з троцькістами в інших областях СРСР. Так, у 1937 році, під час одного з виїзних засідань Військової колегії Верховного Суду СРСР, імена Фоміна, Гаврилова і Меламуда вже згадувались у свідченнях обвинувачених. Також у ході відкритого судового процесу проти С. О. Степанова, колишнього директора заводу № 200, неодноразово «спливало» ім'я Гаврилова.

Карамишеву неважко було показати, в якій сумнівній компанії перебували особи, на яких покладалась відповідальність за пожежу. На згаданих вище судових процесах їх імена називались разом з іменем другого секретаря Миколаївського обкому КП(б)У Д. Х. Дерев'янченка, протеже «ворога народу»

---

[81] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

[82] Там само. Т. 13. Арк. 232; Там само. Т. 1. Арк. 166.

[83] Там само. Т. 13. Арк. 111–226 зв; Там само. Т. 1. Арк. 166.

[84] Там само. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[85] Всього Бондар назвав п'ятьох членів антирадянської організації. При цьому Трушкін вказував на тісний зв'язок між Бондарем і Афанасьєвим. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв., 405–458.

[86] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

С. В. Косіора – колишнього першого секретаря ЦК КП(б)У.[87] Колишнього анархіста Дерев'янченка як «політичного дворушника» затаврували ще в квітні 1938 р. на Миколаївській обласній партійній конференції 2-й секретар ЦК КП(б)У М. О. Бурмистенко і заступник редактора газети «Южная правда», «кращий політлектор» Буранов. Крім того, Дерев'янченко обвинувачувався у тому, що він «обманним шляхом отримав від держави 2 мільйони рублів, його сестра за диверсійний акт була засуджена до ВМП».[88]

Таким чином, УНКВС «викрило» причетність обвинувачуваних в організації пожежі на суднобудівному заводі як частини широкої мережі троцькістських змовників, «щупальця» якої простягнулись далеко за межі області, аж до верхівки партії і держави. Крім цього, «троцькісти», на думку чекістів, підтримували зв'язки з правими ухильниками і навіть сіоністськими націоналістичними колами. В результаті пожежа на суднобудівному заводі являла собою лише один, хоча й кульмінаційний, акт із цілої черги актів саботажу, які свідомо й активно здійснювалися членами організації. «Головка» троцькістського підпілля мала настільки широкі зв'язки, що була в змозі добитися здійснення своїх злочинних намірів навіть із тюрми за допомогою численних прибічників.

У такій ситуації НКВС було важко боротися з ворогом. Продемонструвати це наочно була призвана пожежа, якій чекісти не змогли своєчасно запобігти. Однак завдяки значним зусиллям обласне управління НКВС досягло певного успіху, зумівши не допустити найгіршого і назавжди покінчити зі шкідницькою ворожою мережею за допомогою своїх специфічних методів, у тому числі – масових арештів.

Свої викриття УНКВС підкріплювало агентурними матеріалами, показаннями свідків, протоколами очних ставок, зізнаннями, іноді навіть власноручно записаними підслідними, показаннями свідків, добутими із матеріалів судових процесів, які вже відбулись, експертними довідками як власних співробітників, так і залучених «зовнішніх» експертів, в яких аналізувалася ситуація на заводах. Використовувались також матеріали партійних зібрань про виключення обвинувачених з партії, завдану ними шкоду, корупцію, а також їх політичну і моральну неблагонадійність. Прямі докази були присутні у справах тільки у виключних випадках. Чекістам вочевидь було невідомо таке поняття, як «презумпція невинуватості». Діяло інше правило: НКВС невинуватих людей не заарештовує.

---

[87] Косіор Станіслав Вікентійович (1889–1939), член Політбюро ЦК ВКП(б) з 1930 р. З 1928 р. – генеральний секретар, з 1934 року – перший секретар ЦК КП(б)У. Особисто курирував сільське господарство УРСР. 3 травня 1938 р. заарештований за звинуваченням у приналежності до «Польської військової організації». 26 лютого 1939 р. засуджений до ВМП Військовою колегією Верховного Суду СРСР. Розстріляний.

[88] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

Втручання зверху

УНКВС по Миколаївській області функціонувало не у вакуумі, і свої енергійні зусилля по боротьбі з саботажницькою троцькістською організацією чекісти обґрунтовували, в тому числі, посиланнями на директиви і накази, що надходили згори, насамперед з Москви. Крім того, Миколаїв з інспекційною метою відвідували високопоставлені співробітники державної безпеки з Москви і Києва, які спеціально цікавилися станом суднобудівних заводів і давали відповідні вказівки.

Так, 17 червня 1938 року всім управлінням НКВС була розіслана шифротелеграма за підписом заступника наркома внутрішніх справ СРСР М. П. Фриновського, в якій стверджувалось, що «незважаючи [на] ліквідацію основних гнізд (правотроцькістських, шпигунсько-диверсійних та інших контрреволюційних формувань) [на] найважливіших оборонних заводах, що відіграють вирішальну роль [в] технічному переозброєнні РСЧА, ці заводи минулі п'ять місяців 1938 року систематично зривають урядові завдання».[89]

Серед цілого ряду інших підприємств оборонного значення з виробництва авіаційних моторів, артилерії і порохів у телеграмі, як негативний приклад, згадувався суднобудівний завод № 198 ім. Андре Марті, який лише на 58% виконав планові завдання з передачі суден військово-морському флоту і т.п.[90] За однозначною оцінкою Фриновського, «таку злочинно-недбалу роботу оборонних заводів по оснащенню РСЧА далі терпіти не можна».

Загальне пояснення, яке Фриновський давав такому жалюгідному стану справ, зводилось до високого відсотка «засміченості, починаючи [з] сумнівного, закінчуючи явно антирадянським елементом, які становлять сприятливе середовище для всіляких ворожих формувань». Що ж стосується чекістських апаратів, то Фриновський з обуренням вказував:

- на відсутність «серйозної планомірної боротьби з наслідками шкідництва», яке було здійснене уже ліквідованими троцькістськими групами;
- на незадовільну організацію боротьби з залишками недобитих «ворожих формувань», передусім – з «диверсійною низівкою»;
- на відсутність «заходів боротьби [з] повного очищення» підприємств від ворожих елементів;
- і, нарешті, на недостатність «оперативно-попереджувальних заходів, направлених [на] надання практичної допомоги заводам з виконання виробничого плану».[91]

---

[89] Телеграма заступника наркома НКВС СССР М. Фріновського начальнику УНКВС Миколаївської області П. Карамишеву про ліквідацію «шпигунсько-диверсійних та контрреволюційних формувань» на оборонних заводах. 17.06.1938 // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга четверта. Київ; Миколаїв, 2008. С. 261–263.

[90] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

[91] Там само. Арк. 262.

Після такої критики заступник наркома НКВС СРСР вимагав виправити всі вказані недоліки до кінця липня 1938 р., тобто протягом шести тижнів, доповідаючи йому кожні 15 днів про проведену роботу. Телеграма Фриновського мала безпосередні наслідки. На першій сторінці документа, який призначався управлінню НКВС по Миколаївській області, збереглись рукописні помітки Карамишева: «Тов. Поясов! [1]. Затребуйте санкцію на арешт виявлених учасників організації [2]. Про інші заходи по заводу переговоріть зі мною. 21.VI [1938 р.].[92]

Під час слідства і судового процесу колишні співробітники УНКВС по Миколаївській області Карамишев, Трушкін та його заступник Гарбузов на виправдання арештів, проведених ними в липні 1938 р. серед співробітників суднобудівних заводів, посилались саме на цю телеграму Фриновського, а Трушкін – конкретно на третій пункт вимог.[93] Цей пункт був сформульований наступним чином: «По всіх слідчих та агентурних справах негайно, ще раз, перегляньте всіх виявлених, але не репресованих ворогів, щоб провести їх арешти [в] найближчі дні».[94] Саме реалізація цієї вимоги і призвела до арешту Фоміна. Трушкін заявляв на слідстві: «На основі цієї телеграми Фриновського за пропозицією Карамишева була складена довідка на Фоміна».[95]

Після цього Карамишев погодив арешт Фоміна з першим секретарем Миколаївського обкому КП(б)У П. І. Старигіним[96] і першим заступником народного комісара оборонної промисловості СРСР І. Ф. Тевосяном[97], майбутнім наркомом суднобудівної промисловості СРСР, який знаходився з інспекційною поїздкою в Миколаєві. Гарбузов, у свою чергу, заявляв на слідстві про те, що візит Тевосяна призвів до численних арештів серед інженерів. Свідчення Гарбузова про пряме втручання Тевосяна в «справу інженерів» підтверджував також і Трушкін. Підпис заступника наркома присутній на довідках у від-

---

92 ГДА СБУ. Ф. 9. Спр. 672. Арк. 187–194;

93 ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458; Т. 3. Арк. 274–287, 133–141.

94 Телеграма заступника наркома НКВС СССР М. Фріновського... 17.06.1938 // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга четверта. Київ; Миколаїв, 2008. С. 263.

95 ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 274–287.

96 Старигін Павло Іванович (1897–?), член РКП(б) з 1921 р. В травні 1938 – лютому 1939 року перший секретар Миколаївського обкому КП(б)У. З 18 червня 1938 р. по 13 травня 1940 року – член ЦК КП(б)У. У 1939–1949 рр. – народний комісар / міністр м'ясної і молочної промисловості Української РСР.

97 Тевосян Іван Федорович (1902–1958), радянський державний діяч. У серпні 1937 р. був утворений наркомат оборонної промисловості СРСР, у відання якого було також передано суднобудування. Тевосян був призначений начальником 2-го головного управління та першим заступником наркома оборонної промисловості СРСР. Призначення збіглося з початком реалізації постанови радянського уряду про створення надводного флоту. У січні 1939 р., після створення народного комісаріату суднобудівної промисловості СРСР, Тевосян очолив цей наркомат (1939–1940). Пізніше – нарком чорної металургії СРСР (1940–1946), заступник голови Радміну СРСР (1949–1953).

ношенні ряду співробітників суднобудівного заводу, підшитих у справі. Вони були заарештовані ще до великої пожежі.[98]

16 липня 1938 р., через місяць після телеграми Фриновського, Миколаїв відвідав народний комісар внутрішніх справ УРСР О. І. Успенський. Він брав участь у нараді, на якій був присутній весь оперативний склад і яка була підготовлена бригадою під керівництвом начальника 3-го відділу НКВС УРСР у кооперації з місцевим УНКВС. Ця бригада була спеціально відправлена в Миколаїв за три дні до приїзду Успенського. В своєму рапорті про проведення наради Успенський вказував, що чекістами була встановлена підривна робота японської, англійської і німецької розвідок у порту і на верфях, причому на заводі № 200 вона велась у контакті з директором заводу Щербиною. Останній був негайно заарештований. За версією чекістів, Щербина також входив до складу правотроцькістської організації, серед членів якої Успенський назвав ім'я Стародубцева – майбутнього головного свідка по справі про пожежу на верфі. Особливе занепокоєння в Успенського викликало те, що завод не був захищений від атак підводних човнів.[99] Можна припустити, що Фриновський згадав Миколаїв у своїй телеграмі від 17 червня 1938 р. не без сприяння Успенського, який, у свою чергу, тепер чинив тиск на Карамишева, щоб той вирішив проблему якомога оперативніше.[100]

Інтерес вищих органів до ситуації на суднобудівних заводах Миколаєва був ще більше підігрітий у результаті пожежі, яка сталася за два тижні по тому, тим більше що вимоги Фриновського, а також візити Успенського і Тевосяна не принесли бажаних наслідків. У результаті республіканський апарат НКВС взяв безпосередню участь у «розкритті» ролі саботажницької групи троцькістів у підпалі верфі. До Миколаєва літаком негайно була направлена з Києва бригада 7-го відділу НКВС Української РСР, який відповідав за стан справ на підприємствах оборонної промисловості.[101] Бригаду очолив начальник 7-го відділу О. М. Злобинський.[102] Разом з ним до Миколаєва вилетіли че-

---

[98] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 274–287, 147–149.

[99] ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 300. Арк. 42–49.

[100] «16 июля 1938 г. в г. Николаеве было созвано областное оперативное совещание, на котором присутствовал Успенский». Див.: Рапорт колишнього начальника Херсонського міськвідділу НКВС П.І. Каткова на ім'я особливоуповноваженого НКВС УРСР О. М. Твердохлібенко. [1939 р.] // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 8. Арк. 105.

[101] У наказах НКВС УРСР з особового складу за 1938 р. 7-й відділ (відділ оборонної промисловості) вперше згадується як підрозділ у перших числах серпня 1938 року як 7-й відділ 1-го Управління НКВС УРСР. Однак, виходячи зі свідчень колишнього начальника 6-го відділу 1-го Управління НКВС УРСР Василя Романовича Грабаря, очолюваний ним відділ (а, отже, і 7-й) був сформований в кінці червня 1938 р. За відомості автор дякує В. Золотарьову.

[102] Злобінський Олександр Михайлович (1902 – ?), член ВКП(б) з 1931 р. З 1937 р. начальник 3 відділення 3-го (КРВ) відділу УДБ УНКВС у Вінницькій області, з березня 1938 р. заступник навальника 3-го відділу УДБ УНКВС в Кам'янець-Подільській області. У квітні–серпні 1938 року

кісти, які добре зарекомендували себе в справі «оперативного обслуговування» підприємств радянської індустрії, а їх кар'єри в майбутньому будуть пов'язані з цією сферою чекістської діяльності.[103] Йдеться про А. Г. Назаренка, начальника 1-го спеціального (обліково-реєстраційного) відділу НКВС УРСР (з вересня 1938 р. – начальник 7-го відділу (оборонної промисловості) НКВС УРСР), З. А. Новака[104], який займав з квітня 1938 р. посаду оперуповноваженого 10-го відділення 3-го (контррозвідувального) відділу НКВС УРСР, а також уповноважених 3-го відділу НКВС УРСР П. К. Пугача[105] та О. Є. Рудного.[106]

У розслідування пожежі втрутилась навіть Москва, яка наполягала на прискоренні темпів розслідування. Згідно зі свідченнями Трушкіна, з центру по лінії прокуратури була отримана телеграма, яка містила відповідну директиву.[107]

Цілком очевидно, що УНКВС по Миколаївській області знаходилось під значним тиском зверху ще до пожежі на суднобудівному заводі. В результаті чекісти намагались виправити ряд власних помилок у справі ліквідації саботажницької групи, що, на їх думку, мало привести до істотного зростання продуктивності верфей. Вони оперативно виконали всі вимоги вищого керівництва, але не змогли запобігти пожежі на заводі № 200, що, в свою чергу, стало причиною розширення кола арештів.

начальник 6 відділення 3-го відділу УДБ НКВС УРСР, потім в.о. начальника 7-го відділу (відділу оборонної промисловості) 1 Управління НКВС УРСР. З вересня 1938 року на різних посадах в системі ГУШОСДОР НКВС СРСР. У серпні 1941 р. направлений у діючу армію, в подальшому на роботі в ГУШОСДОРі НКВС–МВС. У жовтні 1949–1951 рр. заступник начальника ВТТ і будівництва № 8 ГУШОСДОРу МВС (Запорізька область). З 1951 р. пенсіонер. Автор дякує за надані відомості В. Золотарьову.

[103] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 131–134; Т. 3. Арк. 274–287; Див.: також відповідь П. С. Волошина на запитання суддів Військового трибуналу. Протокол закритого судового засідання ВТ. 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[104] Зіновій Абрамович Новак (28.08.1908 –?), народився в Єкатеринославі в родині коваля. Єврей. Освіта нижча. У 1935–1938 рр. працював в УНКВС Дніпропетровської області (до 20.04.1938 – оперуповноважений 3-го (контррозвідувального) відділення УДБ Запорізького МВ НКВС). З 20.04.1938 – оперуповноважений 10-го відділення 3-го відділу УДБ НКВС УРСР. З 03.10.1938 по 11.11.1938 член слідчої групи при Особливому відділі НКВС Київського Особливого військового округу. На 23.01.1939 – начальник відділення 7-го відділу 1-го управління НКВС УРСР. На 20.01.1940 – начальник відділення Економічного управління НКВС УРСР. Молодший лейтенант держбезпеки (23.03.1936). Член ВКП(б) з 1930 р.

[105] Пугач Петро Кузьмич, співробітник 3-го відділу УДБ НКВС УРСР (до 02.09.1937 – оперуповноважений, з 02.09.1937 – помічник начальника 9-го відділення, до 01.11.1938 – в.о. начальника відділу). 27.12.1938 призначений в.о. начальника відділення 8-го (промислового) відділу НКВС УРСР. Звання: молодший лейтенант держбезпеки, лейтенант ДБ. Нагороджений знаком почесного працівника ВНК–ДПУ (XV) (14.08.1938).

[106] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 274–287; Т. 12. Арк. 109–121.

[107] Там само. Т. 13. Арк. 405–458.

Звільнення «троцькістів»

Однак пізніше сталось дещо зовсім незвичайне. На початку квітня 1939 р. заарештовані члени троцькістської саботажницької організації, які, за версією керівництва УНКВС по Миколаївській області та НКВС УРСР, були винні в організації пожежі на суднобудівному заводі № 200, опинились на свободі. Підставою для звільнення став вирок Військового трибуналу Київського військового округу, винесений на початку квітня 1939 р.[108] З цього вироку зникли всі обвинувачення щодо участі в троцькістській змовницькій організації, а також у саботажі й організації пожежі. Всі обвинувачені, а також сорок свідків, запрошених на суд, одностайно дистанціювались від своїх попередніх свідчень. Підсудні – всі вони раніше не притягувались до суду – заявили, що дали зізнавальні свідчення під моральним та фізичним тиском з боку слідчих.[109] Голова експертної комісії Гордієнко, чий висновок значною мірою слугував доказом участі обвинувачених у саботажі, заявив на суді як свідок, що співробітники НКВС примусили його підписати заздалегідь підготовлені ними документи.[110] Крім того, чергова експертна комісія, створена в 1939 р., дійшла висновку, «що пожежа могла статися не тільки як результат диверсійного акту, а могла виникнути і цілком випадково».[111] З великою мірою вірогідності пожежа виникла, як на це неодноразово вказувалось у ході процесу, від іскри в ході зварювальних робіт і не була своєчасно погашена з причини відсутності на місці пожежної команди. Це, в свою чергу, призвело до порушення слідства у відношенні керівного персоналу пожежної команди в особі Зайцева, Андреєва і Лепкіна.[112]

Більша частина звільнених навіть повернулась назад на свої робочі місця. «Глава саботажників» Фомін, який вийшов на волю 8 квітня 1939 р., знову став начальником корпусного цеху заводу. Афанасьєв, який, за версією слідства, мав реалізувати злочинні задуми Фоміна, замість своєї попередньої посади – начальник дільниці цеху – став техніком-будівельником. Однак через травми, завдані йому в ході слідства, він помер на початку 1940-х рр.[113] Посадою тех-

---

[108] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 274–276; ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 272–273.

[109] Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[110] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 323–224 зв. Проте залишається неясним, чи дійсно Гордієнко виступав на засіданні трибуналу як свідок. Згідно з протоколом службового засідання трибуналу, він перебував на той момент у службовому відрядженні. Проте свої свідчення дав тоді голова нової експертної комісії Нікіфоров. Протокол судового засідання Військового трибуналу. 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр.1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[111] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 451.

[112] Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

[113] Витяг з протоколу допиту свідка О. Є. Гаврилова. 24.05.1956 // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга перша. Київ; Миколаїв, 2005. С. 269–270. Проте на другому судовому процесі проти Карамишева, Трушкіна, Гарбузова та Вороніна він виступав ще як свідок. Протокол судового засідання Військового трибуналу військ НКВС Київського Особливого військового округу в закритому судовому засіданні. 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–424.

ніка задовольнився колишній начальник дільниці цеху Бондар. Вони обидва були звільнені в один день з Фоміним. Через два дні, 10 квітня 1939 р., було звільнено і Гаврилова, який отримав роботу в обласному земельному управлінні.[114] 9 квітня 1939 р. на волю вийшов Гладков, який знову став працювати помічником начальника цеху. Чикалов після звільнення поновив свою трудову діяльність майстра.[115] М. Ф. Чулков, один з небагатьох «змовників» не з числа заводчан, повернувся на свою посаду викладача Миколаївського кораблебудівного інституту. Також були виправдані Базилевич, Меламуд і Носов.[116]

На волю вийшов навіть колишній другий секретар Миколаївського обкому КП(б)У, «викритий» як троцькіст і хабарник.[117] Тоді ж був звільнений Д. Ф. Кобцев,[118] який з травня про липень 1938 р. працював другим секретарем Миколаївського міськкому КП(б)У і був заарештований 24 липня 1938 р. за звинуваченням у троцькізмі і хабарництві. Після звільнення він зайняв посаду старшого конструктора заводу № 198 ім. Марті.[119] Вони обидва не входили, на відміну від Чулкова, Гаврилова чи Гладкова, в число безпосередніх учасників саботажницької організації, однак органи державної безпеки звинувачували їх за участь у розгалуженій троцькістській змові, що охопила всю Миколаївську область.

Колишні арештовані отримали грошові компенсації, швидше за все, в розмірі втраченого ними заробітку, безкоштовні путівки в санаторій, а також були поновлені в партії.[120] Співробітник УНКВС Воронін мав виплатити Кобцеву дев'ятсот рублів, конфіскованих під час арешту і не врахованих належним чином. Додатково Кобцев отримав від фінвідділу УНКВС тисячу рублів, які в нього були конфісковані офіційно.[121]

---

[114] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–424.

[115] Там само. Т. 13. Арк. 111–226 зв., 405–458.

[116] Чи отримали ці люди після суду свої попередні посади, залишається невідомим. Див.: Обвинувачувальний висновок старшого слідчого слідчої частини УДБ НКВС УРСР Бурдана у справі П. В. Карамишева, Я. Л. Трушкіна, М. В. Гарбузова та К. А. Вороніна. 11 травня 1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 11. Арк. 347–358.

[117] Протокол огляду архівно-слідчої справи колишніх співробітників УНКВС Миколаївської області. 07.02.1956 // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга перша. Київ; Миколаїв, 2005. С. 264–269. На обласній партійній конференції, яка проходила в Миколаєві 29 травня 1938 року, Дерев'янченко, як випливає з публікації в пресі, був затаврований «як відірваний від мас бюрократ, [який] глушив і маринував тривожні сигнали про нині викритих ворогів і тим самим, свідомо чи мимоволі, покривав лютого ворога народу Волкова і йому подібних негідників і завадив партійній організації своєчасно розкрити справжнє обличчя замаскованих шпигунів і шкідників». Див.: «Полностью выполнить решения областной партийной конференции партии» // Южная правда. 30.05.1938. № 116. С. 1.

[118] Кобцев Данило Пилипович (1899 р. н.), член ВКП(б) з 1930 р.

[119] Кобцев був звільнений 2 квітня 1939 р. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226 зв.

[120] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 132–133, 147–152.

[121] Там само. Т. 13. Арк. 201.

Однак для тих «учасників троцькістської саботажницької організації», засуджених особливою («національною») Трійкою як позасудовою інстанцією для розгляду справ так званої «низівки», рядового складу контрреволюційних організацій,[122] допомога прийшла надто пізно. Як уже згадувалось, Барсуков, Чорнохатов і Мацковський були засуджені Трійкою до ВМП у вересні 1938 р. і розстріляні 4 листопада 1938 р. о 12-й годині ночі.[123] Пізніше, в 1941 році, Військовий трибунал військ НКВС Київського особливого військового округу скасував смертний вирок Трійки по цій справі, що, принаймні, давало можливість родичам розстріляних клопотати про виплату компенсації.[124] Їх реабілітували тільки в 1957 році.[125]

Змова проти НКВС

Проте учасники «троцькістської організації» не були задоволені своїм звільненням та іншими «благодіяннями» радянської держави і компартії. Через два тижні після того, як змовники вийшли на волю, агент з псевдонімом «Герд» повідомив керівництву СПВ УНКВС, на той час уже перейменованого у 2-й відділ, наступне: «Зібрані мною факти говорять з безперечною точністю про те, що к[онтр]р[еволюційні] розмови, чутки народжуються в середовищі колишніх арештованих, а нині звільнених [...]. [Серед них почали] посилено розповсюджуватись антирадянські розмови, різні домисли».[126]

Щоб описати вибухонебезпечні ситуації, «Герд» та інші агенти декілька разів повідомляли про найбільш активних членів «троцькістської організації» на заводі № 200 з числа звільнених. За словами джерела «Герда» – вчителя школи № 20 Т. Бондаренка, група колишніх арештованих, а саме – Чулков, Гладков, Кобцев та інші, «систематично після звільнення збираються один в одного», щоб провести «обмін думками» і виробити «спільну орієнтацію».

Від Бондаренка «Герд» дізнався, настільки негативно Чулков оцінює політичну ситуацію в країні. Він стверджував, що «в країні безумовно орудує к[онтр]р[еволюційна] сила», яка пробралась аж до «верхівки партії», про що

---

[122] «Поясов: Карамишев був налаштований передати справу про підпал у Військовий трибунал, але Трушкін пропонував передати туди тільки організаторів підпалу, а другорядних учасників пропустити по трійці. Барсуков, Чернохатов, Мацковський [були засуджені за] 1-й кат[егорією] Трійки, а першорядні учасники Військовим трибуналом виправдані». Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 429.

[123] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5747. Арк. 354; Виписка з акта розстрілу О. О. Барсукова за підписом коменданта УНКВС по Миколаївській області Крюковського. Без дати // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 356; Виписка з акта розстрілу М. В. Чернохатова за підписом коменданта УНКВС в Миколаївській області Крюковського. Без дати // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 358.

[124] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 485–486 зв.

[125] Барсуков Олексій Олександрович, 1892 // Реабілітовані історією. Миколаївська область. Книга перша. Київ; Миколаїв, 2005. С. 458.

[126] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 135–136.

свідчить розстріл О. І. Рикова[127] та інших. Чулков також порівнював царські та радянські тюрми і стверджував, що радянські тюрми гірші для відбування покарання в порівнянні з найтемнішими часами царської деспотії. Як приклад, він говорив, що арештанти при царі завжди мали в камерах достатньо світла, «зараз же вікна забиті спеціальними щитами», які не пропускають сонячне світло. Крім того, Чулков, за словами «Герда», в спеціально влаштованій розмові з його сусідкою Фесенко-Макєєвою заявив, що «там у центральних організаціях хтось звернув увагу […], що в країні проводиться контрреволюція, [і] якби не це, то неодмінно відбувся б політичний переворот…».

Про Гладкова агент «Герд» повідомляв, посилаючись на студентку Сліпувату, подругу дружини Гладкова, що той розповсюджує чутки, що в тюрмі Миколаєва «щоденно пачками розстрілювали засуджених».

Брат Гаврилова, який працював у педагогічному інституті, в розмові з «Гердом» розповів про погляди свого брата наступне: в центрі панує «повна розгубленість», там не знають, що робити з дев'ятьма мільйонами засуджених. З одного боку, нелогічно залишати їх у тюрмах і концтаборах, оскільки «на місцях ростуть діти, численні родичі, а біля них маси співчуваючих їм». З іншого боку, їх не можна відпускати на волю разом, тому що тоді «на місцях відбудеться концентрація людей з глибокою ворожістю до керівництва».

Донесення «Герда» закінчувалось повідомленням, згідно з яким Гладков привселюдно розповідав про те, що їх група, коли знаходилась під арештом, знала все про хід слідства, однак їм лише з великими труднощами шляхом перестукування вдалось добитись від людини (яка їх зрадила), а саме Д. Т. Стародубцева, відмовитись від своїх свідчень.[128]

Через 10 днів агент «Герд» у своєму повідомленні від 3 травня 1939 р. доповнив інформацію про Стародубцева, цього разу на основі розмови, яка відбулась на вулиці між А. К. Стародубцевою, дружиною цього «репресованого троцькіста», і директором школи № 14 П. Балдуком. Згідно з донесенням «Герда», Балдук запевнив Стародубцеву в скорому звільненні її чоловіка, тому що «суд[129] тепер перетворили на іграшку, за допомогою якої намагаються загладити те, що натворили». В ході розмови Балдук яскраво розписав цю сприятливу для репресованих ситуацію: «Працівників НКВС половину вже перестріляли не тільки в Молдавії, а й в інших місцях».

---

[127] О. І. Риков був засуджений до ВМП разом з М. І. Бухаріним як глава т.зв. «правого ухилу» на третьому Московському показовому процесі в березні 1938 р.

[128] Всі наведені вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Герду». Див.: Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС по Миколаївській області. 12.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 132–133.

[129] Йдеться про Військовий трибунал, в обов'язки якого входила систематична перевірка справ підслідних. Трибунал також міг прийняти рішення про їх звільнення.

Однак «Герд» не обмежився лише описом тієї підтримки, яку дружина заарештованого троцькіста отримала від високопоставленого радянського чиновника, але й повідомив про те, яку катастрофічну картину загальних настроїв населення окреслив Балдук і як він розповсюджував свої «вигадки». На першотравневій демонстрації, яку вони відвідали разом, Балдук звернув увагу «Герда» на, мовляв, величезну кількість людей, які в цьому році стояли в стороні і не брали участі в демонстрації. За словами Балдука, це був «результат п'яної кампанії Єжова. Це дружини, діти, родичі і просто люди, які співчувають тій масі арештованих, що сидять у тюрмах, або тим, хто загинув на засланні». Кінця цьому тиску на населення не видно, і під пресом – заявляв Балдук – опинились не тільки дорослі, але й діти. Зокрема, він говорив: «Те, що діти [так погано] поводяться в школах, на вулицях, пояснюється також озлобленням, яке охопило й дітей».

Ще один звільнений, арештований Свірса, колишній керівник відділення українського товариства «Просвіта»[130], якого «Герд» і Балдук зустріли на вулиці, в ході розмови своїми риторичними запитаннями дискредитував московське керівництво: «А як ти думаєш, хто в цьому винуватий? Не можна ж думати, що це творчість на місцях? Сидячи в тюрмі, я впевнився, що це мало місце по всьому Радянському Союзу, причому всюди застосовувались одні і ті ж методи. Крім того, не можна припускати, що це робилось без відома центра, оскільки кожного дня в центральні організації направляються тисячі заяв і ніхто не отримав відповіді на заяви, ніякої уваги не звертають. Значить, відповідати їм нічого, проти своїх же заходів іти незручно».

У своєму донесенні «Герд» зафіксував також твердження Свірси, яке стосувалось політики вибіркових звільнень. Заяви Свірси супроводжувались фундаментальною критикою всієї каральної системи Радянського Союзу. За його словами, «НКВС має директиву згладжувати ситуацію, насамперед за рахунок звільнення членів партії. В тюрмі сидить ще дуже багато безпартійних, яких всіма засобами будуть затримувати, щоб масове звільнення не привернуло до себе уваги широких мас». Крім того, репресовані були «засуджені судом, який не передбачений жодними законами в світі». Вінчала аргументацію Свірси заява про те, що «успіх фашистського руху і треба пояснити тим, що робітничі організації побачили в нас великі протиріччя між законами Радянської держави і дійсністю».

«Справжнє обличчя» Свірси і ворожість його точки зору «Герд» викривав, наводячи його слова про поновлення в партії. Свірса відкрито визнав, що в результаті арешту був «вибитий із тієї політичної спрямованості, яку він мав до арешту».

---

[130] Громадська організація, утворена в Україні у 1886 р. Ставила собі за мету просвітництво широких народних мас в інтересах формування української нації.

Компрометація Свірси служила для агента НКВС засобом для того, щоб додатково скомпрометувати своє головне джерело інформації – Балдука, представивши в похмурому світлі його «сумнівне» минуле: під час перебування вчителем у селі Варварівка Балдук був пов'язаний з троцькістом І. Скрипниковим, оскільки вони були одружені на сестрах, і ділив з ним одну квартиру. Крім цього, Балдук підтримував контакт із засудженим грецьким громадянином Матісто, який працював у Миколаєві в клубі інтернаціоналістів. Кримінал полягав у тому, що Балдук приймав у себе вдома Матісто разом з членами команд іноземних суден. Не в останню чергу також згадувалися численні контакти Балдука з дружинами заарештованих[131].

12 травня 1939 р., через дев'ять днів після останнього донесення, 2-й відділ УНКВС отримав свіжу інформацію від «Герда». Цього разу агенту вдалося зібрати відомості не тільки в результаті вуличних зустрічей, але і побувати безпосередньо в гостях у звільнених членів «троцькістської саботажницької організації». У Чулкова він зустрів Гаврилова і Гладкова з дружинами, а також невідому йому юну персону. У той час як жінки накривали на стіл, чоловіки грали в шашки. Раптом, як описував «Герд» у донесенні, присутні відкрито запідозрили в ньому провокатора і стали його всіляко чорнити. Вони пригадали його знайомство зі Стародубцевим, яке чомусь не мало для «Герда» сумних наслідків, на відміну від членів «троцькістської організації». Зрозуміло, що агенту, за його власними словами, вдалося зберегти свою таємницю, оскільки він зумів переконати всіх у своїй невинності. Серед іншого «Герд» заявив, що він сам не повірив своєму щастю, коли його не заарештували, що він навіть зважував можливість зі страху перед арештом тікати до Сибіру.

Очевидно, справжня мета «Герда», яку він переслідував, описуючи цю історію, полягала в тому, щоб показати, що також і у свідомості членів «саботажницької групи» Стародубцев фігурував як слабка ланка, базіка, член троцькістської організації, що дійсно існувала в минулому; використовуючи його, НКВС зумів викрити багатьох «троцькістів».

Після того як «Герд» зумів трохи розвіяти підозри на свою адресу, він поцікавився у «товаришів»: «...як ви себе почуваєте і що чутно, як треба розуміти всю цю історію, кажуть, що ті, які сидять у в'язниці, набагато більше обізнані, ніж ті, які на волі». Гладков дав свою відповідь з іронічною усмішкою на обличчі: «Ми [там були] не одні, ми складаємо якусь мільйонну частину, значить, почувати себе погано немає підстав».

Із факту дуже хорошої інформованості членів групи не тільки в ув'язненні, а й на волі «Герд» зробив висновок, що вони вже в курсі того, що в Миколаєві

---

[131] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Герду». Див.: Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС по Миколаївській області. 03.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 137–138.

буде засідати Військовий трибунал, і тепер вони спекулюють на тему того, чи не буде незабаром звільнений і Стародубцев[132].

Для «Герда» було особливо важливим у цьому контексті продемонструвати та підкреслити групову свідомість присутніх, а саме те, що всі ці люди сприймали себе саме як групу і пишалися взаємною довірою. Наочне вираження цього «Герд» побачив під час застільного тосту, сказаного Гладковим: «Нехай раби і підлабузники п'ють «за кого», а ми будемо пити за нашу дружбу».

Гладков, судячи з донесення «Герда», був зайнятий аналізом загального настрою широких мас, при цьому, як писав «Герд», надає своїм судженням форми неприємної критики каральної політики радянської держави. Згідно з «Гердом», Гладков висловлював думку, що влада своїми середньовічними методами намагалася спочатку усунути незадоволених. Тепер вона перейшла до того, щоб залучити їх на свій бік, пропонуючи потерпілим гроші та курорти. Однак це ні до чого не привело. Влада всіма своїми заходами домоглася лише того, «що на заводі тисячі робітників, інженерів, техніків влаштували нам таку зустріч, як ніби ми повернулися після звершення великого подвигу. Отже, ви тепер можете собі уявити, як народ сприйняв цю справу і який настрій склався в широких масах»[133].

Через сім днів, 19 травня 1939 р., «Герд» у своєму черговому донесенні ще раз приділив увагу крайній самовпевненості групи, яка знайшла своє відображення в розповсюджуваних її членами чутках про появу в Миколаєві суддів Військового трибуналу. Гладков був упевнений в тому, що суд прибув лише для того, щоб звільнити всіх поголовно. Як приклад, Гладков наводив слідство у своїй справі: «Коли деякі свідки почали заминатися, стали натякати на провину, то голова трибуналу звернувся до таких свідків і сказав: «Ви намагаєтеся притягнути звинувачення, раз люди не винні, так і говоріть». Згідно з Гладковим, «голова трибуналу цим прямо сказав або дав зрозуміти, що у звинуваченнях трибунал не має потреби». У результаті серед свідків більше не знайшлося нікого, хто виступив би проти обвинуваченого. У його випадку всі десять свідків дали «блискучі» свідчення на його користь[134].

Того ж самого дня Секретно-політичний відділ УНКВС отримав ще одне донесення, на цей раз від агента на прізвисько «Добровольський». Об'єктом спостереження агента була все та ж група, сформована навколо відпущених

---

[132] Стародубцева дійсно звільнили з-під варти, але коли це точно сталося, встановити не вдалося.

[133] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Герду». Див.: Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС по Миколаївській області. 12.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 132–133.

[134] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Герду». Див.: Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС по Миколаївській області. 19.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 139.

на волю членів «троцькістської саботажницької організації», винних у пожежі на заводі. Головною темою донесення було прибуття до Миколаєва уповноваженого НКВС, який отримав завдання першого секретаря ЦК КП(б)У Хрущова перевірити роботу обласного УНКВС. Уповноважений заслуховував свідчення колишніх арештантів про те, як з ними поводилися у НКВС під час їх перебування під вартою.

«Добровольський» повідомив, що Гаврилов, Дерев'янченко, Фомін та інші займаються поширенням чуток, а саме: писали листи Хрущову і прокурору СРСР А. Я. Вишинському, в яких вони описували, що з ними сталося під час ув'язнення. Фомін, зокрема, заявляв про те, що «свідчення у нього та в інших вимагали методом тортур і що він доходив до того, що підписував чистий аркуш паперу». За словами М. Ф. Головастікова, якого зумів розговорити «Добровольський», Фомін нібито дослівно заявляв: «Я був справжнім комуністом і боровся за щастя народу, а що вони зі мною зробили. Я ніколи не міг собі уявити, що у нас в СРСР може бути [те], що я побачив і дізнався [...]. Я перенесені муки не забуду [...], і ми, тобто Гаврилов, Дерев'янченко і Фомін, – їм цього не пробачимо». Від опису Фоміна, за співчутливою характеристикою Головастікова, «віяло середньовіччям». Фомін, проте, також підкреслював, що тепер у чекістів виникли серйозні проблеми: «За це їм [...] влетить, і влетить здорово».

Ці «чутки, пущені в народ», згідно з «Добровольським», вели до того, що тепер у розмовах населення з'явилися «ми і вони», тобто народ і НКВС, які «начебто знаходяться в двох протилежних таборах». Що ж стосується горезвісного прагнення змовників групуватися, то «Добровольський» стверджував: ініціатором і керівником усіх «кампаній» Фоміна, Гаврилова і Дерев'янченка, за даними Фоміна, є Дерев'янченко[135].

Ще через три дні, 21 травня 1939 р., знову було отримано повідомлення від «Герда». На цей раз він проінформував співробітників УНКВС про те, що Чулков був неприємно вражений тим, чому трибунал все ще не розібрав справу Стародубцева, і що він вважав – це було б вкрай важливим для остаточного припинення справи стосовно своєї власної групи, оскільки, за словами Чулкова, «за характером своїм ці справи однакові». За словами «Герда», оцінка Чулковим актуальності ситуації зводилася до наступного: «Зараз почали знову підпалювати: масове звільнення припинилося»[136]. Провину за це Чулков також покладав на дружину Стародубцева, цю «дурепу», яка хотіла передати

[135] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Добровольському». Див.: Зведення агента «Добровольський» 2-му відділу УНКВС Миколаївської області. 20 травня 1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 134.

[136] Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС Миколаївської області. 21.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 140.

звісточку своєму чоловікові через одного з охоронців, але була на цьому спіймана, арештована і засуджена. Тепер єдиним шляхом для неї було все заперечувати – і те, що вона передавала своєму чоловікові повідомлення, і те, що під час очної ставки сигналізувала йому, і нічого більше не видавати чекістам.

Наступного дня, 22 травня 1939 р., «Герд» на підставі зібраних ним відомостей, слідом за «Добровольським», повідомив про прибуття в місто уповноваженого НКВС. У своєму донесенні він, спираючись на слова дружини Чулкова, описав велике збудження, що охопило групу. Зокрема, «саботажникам» було відомо, «що в обласне управління НКВС приїхав з Наркомату внутрішніх справ якийсь дуже відповідальний працівник, прізвище Твердохліб (здається, так) [...]. Сидить він у НКВС і приймає заяви від колишніх арештантів». Як вважала дружина Чулкова, приїзд уповноваженого міг бути хитрим кроком з боку НКВС «для заспокоєння умів». Свою ідею вона розвивала в такий спосіб: «Так чи інакше, але, на думку «наших», треба зараз докласти всіх зусиль для того, щоб розповсюдити цю інформація якомога ширше серед колишніх арештантів, щоб вони буквально засипали цього представника заявами, щоб вони не соромилися формою і змістом викладу, нехай пишуть – били, мучили, знущалися». Далі дружина Чулкова нібито закликала: навіть якщо уповноважений приїхав pro forma, щоб підшити до справи два-три свідчення і цим обмежитися, необхідно організувати все так, щоб він отримав «вагон і маленький візок» драматичних заяв, незалежно від того, хоче він цього чи ні. «Герд» повідомляв, що навіть йому вона доручила оповістити всіх «ображених».

Щоб ще раз довести високий ступінь організованості групи, «Герд» наостанок заявляв, що план «саботажників» також зводиться до того, щоб безперервно дзвонити уповноваженому, а саме за телефонним номером 1-26, що належав комендатурі УНКВС[137].

Донесення «Герда» і «Добровольського» у своїй сукупності малюють антирадянську троцькістську групу, що має високий ступінь організованості та міцні внутрішні зв'язки, володіє внутрішньою, суто довірчою інформацією, яку група отримує від «джерел» у партійно-радянських органах, а також із НКВС. Члени цієї групи всіляко намагалися видати себе як жертви за допомогою чуток, перебільшень і брехні. Їхньою безпосередньою злочинною метою було УНКВС по Миколаївській області, включаючи його керівництво, але вони також намагалися очорнити і дискредитувати всю судову та каральну систему СРСР. НКВС у них був порушником законів, катом і фальсифікатором. Засудження судової та каральної системи проводилося шляхом проведення паралелей з «темним середньовіччям», деспотією царизму і фашизму. У свою чер-

[137] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, належать агенту «Герду». Див.: Зведення агента «Герд» 2-му відділу УНКВС Миколаївської області. 22.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 131.

гу, населення, в інтерпретації «змовників», виказувало симпатії до колишніх арештантів, при цьому значною мірою почувалося пригнобленим, приниженим і ображеним. Москва уявлялася, з одного боку, головним організатором і співучасником репресій, з іншого – із втраченими орієнтирами і вкрай нерішучою у ситуації, що склалася.

Всі донесення агентів про звільнених арештантів були 3 серпня 1939 р. зведені СПВ УНКВС в єдину агентурну справу під кодовою назвою «Ретивые», на справі була зроблена позначка «Троцькісти»[138].

НКВС: стратегії виправдання

Після того як у травні 1939 р. керівництву УНКВС із повідомлень агентів «стало зрозуміло», що серед відпущених на волю арештантів сформувалася небезпечна група змовників, діяльність якої була спрямована, зокрема, проти чекістів, новий начальник І. Т. Юрченко, тимчасово призначений на посаду після зняття Карамишева в січні 1939 р., направив на початку червня 1939 р. рапорт заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. З. Кобулову[139]. Безпосереднім автором тексту рапорту став Трушкін, причому до цього він передав донесення агентів особливоуповноваженому НКВС УРСР Твердохлібенку, який проводив розслідування діяльності чекістів за дорученням Хрущова[140].

Рапорт Юрченка складався з компіляції цитат з уже відомих нам донесень агентів «Герда» і «Добровольського», коментарів та оцінок. Новою була тільки інформація ще одного агента – «Іванова». Однак керівництво УНКВС озвучило у своєму документі аж ніяк не всі теми, які були присутні в донесеннях агентури.

Діючими персонами, про яких ішлося в документі, знову були члени «троцькістської саботажницької організації», нібито винні у пожежі на заводі № 200, включаючи їхнє найближче оточення. Головна увага зверталася на Гаврилова, Гладкова, Чулкова і Кобцева, а також Дерев'янченка. Особливу увагу чекісти приділили «групуванню» підозрюваних, при цьому підбір та інтерпретація цитат чіткіше, ніж у донесеннях агентури, підкреслювали, що група мала на меті передусім дискредитацію співробітників УНКВС. Згідно з рапортом Юрченка, члени групи «систематично збиралися один в одного» для «встановлення загальної орієнтації своєї поведінки в обкомі КП(б)У, в заявах вищим партійним органам і в НКВС СРСР і УРСР про те, що всім потрібно писати, що їх били і знущалися над ними».

---

[138] Висновок заступника нач. 2-го відділу УДБ НКВС УРСР М.О. Казіна за агентурною справою «Ретивые». 05.12.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. 164–171.

[139] А. З. Кобулов був першим заступником народного комісара внутрішніх справ УРСР з 07.12.1938 по 02.09.1939. Див.: Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД, 1934–1941: Справочник / О-во «Мемориал» и др.; Под ред. Н. Г. Охотина и А. Б. Рогинского. М.: Звенья, 1999. С. 236. У той час наркома НКВС не було, і Кобулов де факто був тимчасово виконуючий посаду наркома.

[140] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 23–33.

Слідом за цим Юрченко цілеспрямовано вказував, що діюча в даний час група була в минулому частиною великої троцькістської саботажницької організації та, як і раніше, підтримує контакти з «троцькістським оточенням». Обґрунтовувалося це, по-перше, повідомленням про відчайдушні зусилля членів групи змусити замовкнути головного свідка звинувачення Стародубцева, котрий видав усіх їх. По-друге, за допомогою повідомлень агента «Іванова» вказувалося на збережені контакти групи з троцькістами або з їх посередниками. Так, цитувалося повідомлення «Іванова» про зустріч Гаврилова з батьком «кадрового троцькіста» Бородаєва, який перебував на засланні. Зустріч відбулася після звільнення Гаврилова, який висловлював свою зацікавленість у долі засланого троцькіста.

Далі в рапорті повідомлялося про антирадянську агітацію членів групи, спрямовану проти радянської каральної системи в цілому, її ототожнення з каральною практикою царизму і фашизму.

На закінчення в рапорті наводилася оцінка, яку члени групи давали політиці центру, спрямованій на звільнення репресованих. В їхній інтерпретації вона поставала сумбурною і тупиковою: з одного боку, «невигідно» тримати в ув'язненні дев'ять мільйонів зеків, оскільки їх чекають їхні діти та родичі, а навколишні їм співчувають, з іншого боку, звільнення могло призвести до концентрації осіб, налаштованих невиправно вороже по відношенню до радянського керівництва. Показово, що в рапорті були опущені місця з донесень агентів, у яких ішлося про висловлювання «троцькістів» на тему співучасті Москви в репресіях[141]. В останніх рядках Юрченко повідомляв, що віддав розпорядження про проведення подальших «глибоких розробок» групи, що і було виконано (про це свідчить рапорт Юрченка від 22 липня 1939 р.).

У цьому донесенні керівництво УНКВС повідомляло про дії, спрямовані на те, щоб за допомогою таємної «прослушки» перевірити донесення агента «Герда». У його квартирі, де поставили пристрій, 16 липня 1939 року о 22 годині була організована зустріч з А. К. Стародубцевою, дружиною головного свідка звинувачення Д. Т. Стародубцева, який в рапорті згадувався як «учасник троцькістського підпілля». Юрченко в присутності Гарбузова, заступника начальника 2-го відділу УНКВС, прослуховував розмову, що відбулася між Стародубцевою і «Гердом».

Однак перш ніж перейти до опису цієї розмови, Юрченко в рапорті докладно розповідає про арешт А. К. Стародубцевої, що відбувся у травні 1939 р. Тоді вона спробувала передати своєму чоловікові через охоронця Островського

[141] Всі наведені тут вище цитати, авторство яких не було обумовлено окремо, ґрунтуються на: Доповідна записка нач. УНКВС в Миколаївській області І. Т. Юрченка заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. З. Кобулову про угруповання колишніх заарештованих, звільнених з-під варти в м. Миколаєві. 02.06.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 142–146.

лист, у якому радила відмовитися від даних раніше свідчень і заявити про те, що він піддавався фізичному впливу з боку слідчих, що і змусило його дати свідчення про свою причетність і причетність інших осіб до троцькістського підпілля. НКВС, у свою чергу, за допомогою агента «Герда» дізнався про місце і час передачі листа та грошей і здійснило арешт жінки. У результаті Стародубцева, як випливає з рапорту, була засуджена Військовим трибуналом до двох років позбавлення волі умовно, проте після свого звільнення тут же вступила в контакт із колишніми підслідними Кобцевим, Гавриловим, Гладковим і Чулковим. Як би між іншим Юрченко проінформував Кобулова також про те, що агент «Герд» уже тривалий час вів спостереження за троцькістом Стародубцевим, який ще до свого арешту в червні 1938 року в присутності своєї дружини і «Герда» відкрито вів «антирадянські розмови і навіть [розмови] організаційного порядку про троцькістське підпілля».

Згідно з Юрченком, Стародубцева, увійшовши до конспіративної квартири і переконавшись у тому, що в ній нікого немає, заявила: «Значить, тут і контрреволюцією займатися можна». Потім вона розповіла, що під час зустрічі з Кобцевим, Гавриловим, Гладковим і Чулковим, що відбулася відразу ж після її звільнення, з'ясувалося, що всі вони, особливо Кобцев, «метають грім і блискавки на адресу керівників партії і влади», «зі скреготом зубів висловлюють ненависть і злобу проти партійного керівництва». Гаврилов, у свою чергу, нібито сказав Стародубцевій: «Успенського розстріляли, Єжов знаходиться у психіатричній лікарні». Про високий ступінь організованості групи свідчив опис Стародубцевою стратегії «троцькістів»: «Вони наймають підставних осіб, посилають до центру, збирають відомості і, збираючись, усіх і вся дискредитують, чорнять і будують різні підступності». Кобцев нібито дослівно сказав: «Ми діяли, діємо і будемо діяти».

Масивний тиск, який група змовників здійснювала на Стародубцеву, виразився у нескінченних закидах на адресу її чоловіка, який зрадив їх усіх. Не можна пробачити, заявляли вони, що він усе «розповів». Гаврилов нібито навіть оголосив, що якщо Стародубцева відпустять, то йому доведеться «виїхати з Миколаєва» – як покарання за «його боягузтво і м'якотілість, яку він проявив під час слідства і в результаті того, [що] розповів усе повністю про свою і їхню антирадянську діяльність». Стародубцев «їх викрив і розповів слідству все, що дійсно було з ними». У результаті «змовникам» знадобилося багато зусиль, щоб його «надоумити» і «примусити» відмовитися від усіх своїх свідчень.

У цій делікатній ситуації, якщо вірити рапорту Юрченка, «Герд» специфічним чином представив свою співрозмовницю «у кращому світлі». На питання Стародубцевої, чому він також не був арештований, хоча з ним вели свої контрреволюційні розмови її чоловік, Гаврилов, Гладков і Чулков, «Герд» дав

спочатку «відповідні пояснення». Стародубцева ж у відповідь абсолютно несподівано підтвердила, що всі ті розмови, на підставі яких ще до пожежі на заводі були виявлені ватажки троцькістської групи, дійсно були «контрреволюційними» за змістом.

Після опису операції по прослуховуванню в кінці свого рапорту Юрченко інформував Кобулова про те, що найближчим часом Миколаївський обком КП (б)У мав затвердити відновлення в партії Кобцева, Гаврилова, Гладкова, Чулкова і Дерев'янченка, проте не забув при цьому згадати, що у Гаврилова і Дерев'янченка антирадянська поведінка, за яку вони і були звільнені зі своєї роботи на «оборонному заводі». Цю згадку можна трактувати як підказку для Кобулова втрутитися в справу на рівні ЦК КП(б)У[142].

Що ж стосується власне операції по прослуховуванню, то, з точки зору Юрченка, можна було виділити два її головних результати. По-перше, цілком і повністю отримала підтвердження оцінка «Герда», згідно з якою існувала добре організована злочинна група змовників, налаштованих різко та вороже стосовно партії і держави, які прагнули, насамперед, дискредитувати органи НКВС. По-друге, і це був новий аспект, з'ясувалося, що група робила сильний тиск на дружину головного свідка звинувачення Стародубцеву, підтвердивши тим самим свої троцькістські погляди в минулому та на даний час, і цей тиск став причиною, з якої Стародубцева раптом нібито солідаризувалася з НКВС.

Рапорти начальника УНКВС, а також організована ним операція по прослуховуванню стали наріжним каменем скоординованої акції по захисту чекістів від загрожуючого їм звинувачення в порушенні соціалістичної законності. Про таку можливість вони підозрювали, найпізніше, з початку січня 1939 року, коли Карамишев, ще на тодішньому своєму посту начальника УНКВС, на спеціальних зборах співробітників зачитав спільну постанову РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 року і дав відповідні пояснення. Безпосередньо слідом за цим, 15 січня 1939 р., відбулась ганебна відставка Карамишева. Він втратив усі свої політичні пости: членство в Миколаївському обласному комітеті КП(б)У і мандат депутата Верховної Ради УРСР. Навесні 1939 р. Карамишев отримав ще один удар: чергова експертна комісія, як уже згадувалося вище, дійшла висновку, що пожежа на суднобудівному заводі № 200 могла бути також наслідком випадку[143]. Нове керівництво УНКВС стало діяти на захист корпоративних інтересів, а значить, і Карамишева, тільки в квітні 1939 року, під час кампанії по звільненню підслідних і паралельно з початком допитів

---

[142] Доповідна записка нач. УНКВС в Миколаївській області І. Т. Юрченка зам. наркома внутрішніх справ УРСР А. З. Кобулову про угруповання колишніх заарештованих, звільнених з-під варти в м. Миколаєві. 22.07.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 147–152.

[143] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 451.

Карамишева[144]. Організувавши стеження за «троцькістами», керівництво Миколаївського УНКВС аж ніяк не порушувало нової інструкції Л. П. Берії № 00262, яка, в тому числі, вимагала «всіх звільнених [...] взяти на оперативний облік НКВС»[145].

Виникає відчуття, що чекісти, які мали опинитися на лаві підсудних, грали основні ролі в апараті УНКВС і в своїй спробі убезпечити себе і досягти виправдання могли розраховувати на потужну підтримку колег, особливо з боку керівництва управління.

Арешт співробітників державної безпеки

Незважаючи на всі зусилля нового начальника УНКВС відбілити своїх підлеглих і дискредитувати колишніх підслідних «троцькістів», на початку серпня 1939 р., тобто менш ніж через три тижні після рапорту Юрченка від 22 липня 1939 р., відбувся арешт начальника СПВ УНКВС Трушкіна і його колишнього начальника Карамишева[146]. Арешт Карамишева не був позбавлений певної іронії та елементів інсценізації. Карамишев пізніше описував його в листі особливоуповноваженому НКВС УРСР, який вів слідство: «Мене схопили на очах у публіки, в тому числі моїх виборців, тягли з одного кінця вокзалу в інший з криком «Давай зброю!». Так розправляються з обранцями народу на очах у самих виборців. Що це таке? І згідно з чим це? Дивно і незбагненно! [...] Мене заарештували без пред'явлення санкції Верховної Ради УРСР»[147].

У постановах прокуратури м. Миколаєва на арешт Трушкіна і Карамишева значилося, що вони винні в службових злочинах за статтею 206, пункт 17 «а» КК УРСР, тобто їх звинувачували за менш тяжкі проступки[148]. Конкретні звинувачення на адресу Трушкіна свідчили, що він проводив «[...] необґрунтовані

---

[144] Допити Карамишева почались у квітні 1939 р. Див.: Заява П. В. Карамишева Л. П. Берії. 27.11.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 186–186-зв.

[145] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 232.

[146] Ордер на арешт Трушкіна був датований заднім числом, дата змінена з 7 на 5 серпня 1939 р. Див.: Ордер на арешт Я. Л. Трушкіна. 5.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 34. Однак фактично він був арештований 3 серпня 1939 р. Див.: Анкета арештованого Я. Л. Трушкіна. 11.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 36. Ордер на арешт П. В. Карамишева датований 07.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 7. Насправді Карамишев був узятий під варту вже 4 серпня 1939 р. Див.: Анкета арештованого П. В. Карамишева. 15.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 8–8 зв.

[147] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 219–220 зв.

[148] Постанова Військового прокурора прикордонних і внутрішніх військ Київського Особливого військового округу Морозова про санкціонування арешту П. В. Карамишева. 02.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 6. Перша санкція на оформлення ордера на арешт Трушкіна була дана 1 серпня 1939 р. У ній ще згадується § 206, пункт 17 «б» КК УРСР. Див.: Постанова на арешт Я. Л. Трушкіна. 01.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 31. Друга постанова на арешт була датована 2 серпня 1939 р. Див.: Постанова на арешт Я. Л. Трушкіна. 02.08.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 29. Арешт Карамишева санкціонував військовий прокурор Морозов, а арешт Трушкіна – заступник народного комісара внутрішніх справ УРСР А. З. Кобулов.

арешти, надавав довідки, що не відповідали дійсності, на партійних працівників і фахівців заводів, допускав грубі порушення в слідстві, протоколи складалися за відсутності обвинувачених, після чого він коригував їх, заохочував і культивував провокаційні методи слідства. У 1939 році, після рішення ЦК і РНК, Трушкін навмисне затримував звільнення ряду заарештованих, які були обмовленими, в той же час без будь-яких підстав звільнив понад 40 осіб заарештованих, на яких є відповідні серйозні компрометуючі матеріали. За свідченнями заарештованих [Л. М.] Тейтеля і [А. М.] Шепетіна[149], Трушкін характеризується як антирадянська особистість, яка підтримує троцькістські погляди»[150].

Санкція на арешт Карамишева ґрунтувалася на наступних звинуваченнях: «Будучи начальником Миколаївського УНКВС, проводив арешти по фальсифікованих довідках, фальсифікував слідчі документи, застосовував по відношенню до арештованих фізичні методи впливу, прикривав факти вбивства заарештованих під час слідства, підтримував зв'язок з особами, підозрюваними в антирадянській діяльності»[151]. Крім того, вказувалося, що Карамишев ігнорував доноси агентів щодо вороже налаштованих осіб[152].

Через півроку, на початку березня 1940 р., за службові злочини були заарештовані ще два колишніх підлеглих Трушкіна – М. В. Гарбузов, начальник відділення і заступник начальника СПО, і К. А. Воронін, також начальник одного з відділень цього ж відділу УНКВС. Головним звинуваченням проти них було «застосування заходів фізичного впливу». Цим евфемізмом описувалися тортури і знущання над заарештованими[153].

Головними свідками, на свідченнях яких будувалося звинувачення, були люди, заарештовані за підозрою в підпалі заводу № 200 і які на той час вийшли на свободу. У своїх зверненнях до місцевого і центрального партійного керівництва – партійно-радянським функціонерам вони скаржилися на те, що в ході слідства співробітники органів держбезпеки вимагали від них зізнань в антирадянській діяльності, штучно об'єднали їх в троцькістську групу і систематично відмовляли їм у контактах з прокуратурою та іншими органами нагляду; на те, що їх обманювали, били, обпльовували, мучили і погрожували арештом близьких. Колишні заарештовані в один голос повідомляли про багатогодинні, які часто тривали цілодобово, «вистойки», жахливо опухлі від цього ноги, позбавлення води, їжі і сну, побиття різними предметами, нанесення важких травм, багатодобові покарання карцером та утримання в пере-

[149] Йдеться про товаришів по службі Трушкіна по СПВ УДБ УНКВС Чернігівської області Лазаря Мойсейовича Тейтеля (1902–1938) та Авраама Мордкович Шепетіна (1896–1939).

[150] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 29.

[151] Там само. Арк. 91–94.

[152] Там само. Арк. 2–3.

[153] Там само. Т. 13. Арк. 111 зв. – 113.

повнених понад міру камерах. Уже під час слідства багато з них відмовилися від своїх раніше наданих свідчень і звернулися до працівників прокуратури із заявами про те, як погано з ними поводилися[154].

Однак справжнісінький потік скарг викликав приїзд до Миколаєва в травні 1939 р. спеціальної комісії на чолі з особливоуповноваженим НКВС УРСР А. М. Твердохлібенком, оскільки вона приділила велику увагу скаргам потерпілих[155]. Особливоуповноважений працював в апараті НКВС УРСР і був наділений повноваженнями вести розслідування щодо заарештованих співробітників НКВС і підозрюваних у порушенні соцзаконності[156]. Саме комісія Твердохлібенка, як і попередня, яка працювала в Миколаєві у вересні 1938 р., мала завдання ознайомитися з ситуацією, що склалася в обласному управлінні НКВС[157]. Вона збирала свідчення жертв масових репресій, допитувала трьох співробітників СПВ УНКВС на чолі з Карамишевим, проти яких уже були висунуті звинувачення, а також багатьох співробітників управління[158]. В результаті було зроблено висновок, що відповідальність за посадові злочини несуть Карамишев, Трушкін, Гарбузов і Воронін[159].

У 1939–1940 рр., в ході подальших слідчих дій, що здійснювалися співробітниками 2-го відділу НКВС УРСР, у результаті додаткових допитів як жертв, так і співробітників Миколаївського УНКВС були отримані підтвердження того, що особовий склад управління практикував тортури і фальсифікував документи слідчих справ[160].

---

[154] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 8. Арк. 37–39, 40–42, 53–56.

[155] Твердохлібенко Олексій Михайлович (1905–?). Народився в Одесі. Українець. Із службовців. Член ВКП(б) з 1945 р. В НКВС з 1937 р. або з 1938 р. З серпня 1938 р. заступник нач. відділення 8-го (промислового) відділу 1-го управління (держбезпеки) НКВС УРСР. З 29.08.1938 по 1939 р. в. о. особливоуповноваженого НКВС УРСР. У 1940 р. начальник 1-го відділу ЕКУ НКВС УРСР. У 1941 – заступник начальника СПВ НКВС Північної Осетії. У 1942–1943 рр. начальник ЕКУ НКВС Північної Осетії. Останні відомості про роботу в органах держбезпеки датуються 1949 р. Неодноразово нагороджувався. Автор дякує за надані відомості В. Золотарьову.

[156] Твердохлібенко на момент кампанії «щодо відновлення соціалістичної законності» був новачком в органах НКВС. До 1938 року він працював заступником завідувача шахтою «Софія» тресту «Макіїввугілля». У березні 1938 р. Сталінським обкомом КП(б)У був направлений в розпорядження ЦК КП(б)У, звідти – на роботу в органи НКВС. Див.: Автобіографія Твердохлібенка Олексія Михайловича. 21.10.1938 // ГДА СБУ. Ф. 12. Спр. 166. Т. 2. Арк. 5–8.

[157] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 131.

[158] Там само. Т. 13. Арк. 197.

[159] Там само. Арк. 234.

[160] 13 вересня 1939 р. колишній начальник ділянки корпусного цеху суднобудівного заводу № 200 Г. П. Афанасьєв заявив про те, що його систематично бив Гарбузов, причому побиття почалися ще в кабінеті директора заводу в ході попереднього розслідування пожежі співробітниками НКВС. Див.: Протокол допиту свідка М. В. Гарбузова. 03.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 194–201. Викладач Миколаївського суднобудівного інституту М. Ф. Чулков безпосередньо відразу ж після свого звільнення написав заяву на ім'я державного прокурора Карпенка. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 220.

Співробітники НКВС перекладали провину один на одного. Так, Гарбузов дав свідчення, що бачив, як Трушкін бив підслідного[161]. Згідно з його свідченнями, рукоприкладством займався цілий ряд його товаришів по службі, але ні в якому разі не він, Гарбузов[162]. Лише Воронін зізнався, що бив підслідного Прікера, однак це нібито була лише захисна реакція на нападки арештованого на його колег, яких той називав «фашистами». Прікер, за свідченнями Воронін та Гарбузова, в ході допиту раптово напав на Гарбузова і, дико лаючись, схопив слідчого НКВС за волосся, вкусив його і вдарив. Гарбузов, який також вважав, що те, що трапилося, давало чекістам право побити підслідного, проте стверджував, що спочатку він у присутності співробітника Волошина проінформував про інцидент колишнього начальника СПВ УНКВС Толкачова. Отримавши від нього санкцію, співробітники відділу Воронін, Басов і Козачук «застосували [до Прікера] фізичні заходи впливу»[163].

Ще один підлеглий Гарбузова, Федотов, у свою чергу, неодноразово давав свідчення про фальсифікацію протоколів допиту та внесення до них записів Гарбузовим і Трушкіним за відсутності підслідних[164]. Слідом за цим Гарбузов зізнався, що на свій розсуд виправляв і доповнював протоколи допитів, але тільки в стилістичному відношенні або на підставі інформації з інших достовірних джерел, таких, як рішення партії. Однак Гарбузов заявляв, що він ніколи не наполягав на тому, щоб слідчі з його відділення вимагали від підслідних підписати ці видозмінені протоколи[165]. Помічник начальника ще одного відділення СПВ П. Д. Козачук докладно описав, яким чином Трушкін вносив корективи в протоколи допитів[166].

Головне звинувачення на адресу Карамишева наголошувало, що він не тільки «заохочував і культивував незаконні методи допитів», але змирився з ненормальностями в роботі УНКВС і сам сприяв цьому. В результаті окремі справи на Трійці представляли не ті співробітники держбезпеки, які складали короткі обвинувачувальні висновки для протоколів Трійки (так звані доповідачі), а ті чекісти, які не були знайомі зі справами, наприклад, начальники відповідних відділів, у яких працювали «доповідачі»[167]. Крім цього, деякі протоколи Трійок оформлялися за відсутності обласного прокурора і першого секретаря Миколаївського обкому КП(б)У – постійних членів Трійки. Як правило, протоколи підписувалися членами Трійки; через два-три дні після засі-

[161] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 212–223.
[162] Там само.
[163] Там само. Т. 3. Арк. 270–278, 212–223.
[164] Там само. Т. 3. Арк. 212–223.
[165] Там само.
[166] Там само. Т. 7. Арк. 108–124.
[167] Там само. Т. 13. Арк. 46–49-зв.; Т. 3. Арк. 244–253.

дання і, щонайменше, тричі з протоколів були видалені прізвища засуджених, хоча на той момент протоколи вже були підписані[168].

Також у провину Карамишеву ставилася, з опорою на свідчення Зельцмана, досвідченого слідчого НКВС, його заява на оперативній нараді співробітників, згідно з якою чекісти мали право проводити арешти без санкції прокуратури. Крім цього, Зельцман згадав про антисемітські нападки Карамишева на співробітника НКВС Бромберга, який виділявся своїм «ліберальним» ставленням до підслідних. Карамишев нібито погрожував «вирвати це бідне єврейське серце»[169].

Що ж стосується пожежі на заводі № 200, то комісія поступово встановила, що багато компрометуючих даних щодо уявних учасників саботажницької групи або повністю, або частково не узгоджувалися між собою, а слідство закривало очі на ці суперечності. Так, у матеріалах слідства неодноразово вказувалося на те, що інженер А. Є. Гаврилов, колишній заступник начальника вигорілого цеху, був у 1937 р. виключений з ВКП(б) за троцькістські погляди і контакти з троцькістами, але слідчі вважали за краще «забути» про те, що в тому ж 1937 р. він був відновлений в партії[170]. Арешт Гаврилова не був пов'язаний з важкою ситуацією на заводі, а був покаранням за відмову стати негласним інформатором НКВС. Щоб зламати опір Гаврилова, цілий тиждень, аж до арешту 27 липня 1938 року, його кожен день викликали в управління НКВС на допит, який тривав з десятої години вечора до п'ятої години ранку, після чого Гаврилов вирушав на роботу[171]. Тільки після арешту інженера чекісти стали збирати на нього компрометуючі матеріали, фальсифікували протоколи допитів і знайшли свідка, що дав свідчення про те, як він завербував Гаврилова до складу троцькістської групи. Як було встановлено пізніше, «27 липня 1938 року на його арешт була складена співробітниками УНКВС Федотовим, Гарбузовим і Трушкіним фіктивна довідка, в якій було зазначено, що Гаврилов викривається в приналежності до організації свідченнями арештованого Стародубцева, проте таких свідчень у слідчій справі і взагалі в справах Миколаївського облуправління НКВС – немає»[172].

Зрештою, співробітники НКВС Танфільєв, Федоровський, Воронін, Гарбузов і Трушкін змусили Гаврилова в ході тривалих допитів (так званого «конвеєра») і в результаті «застосування провокаційних і незаконних методів

---

[168] Там само. Т. 3. Арк. 212–223; Т. 1. Арк. 277–281, 288–295.

[169] Там само. Т. 3. Арк. 139–149.

[170] Там само. Т. 13. Арк. 111–226 зв.; Т. 2. Арк. 23–26; Т. 13. Арк. 405–458.

[171] Гаврилов повідомив про це під час його допиту від 8 вересня 1939 р., і Гарбузов пізніше підтвердив ці свідчення на допиті. Див.: Протокол допиту свідка М. В. Гарбузова. 03.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 181–186; Протокол допиту свідка К. А. Вороніна. 20.01.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 244–253.

[172] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 164–171.

слідства» підписати фальсифіковані протоколи допитів[173]. Пізніше Гаврилов у показаннях свідків від 8 вересня 1939 р. намалював образи чекістів, які відчували себе всесильними. За його словами, одного разу під час допиту Гарбузов заявив: «Ми самі суд і самі слідство, на нашому боці все – громадськість, суд. Вам ніхто не повірить, що ми захочемо, те з вас і зробимо. Пам'ятайте, ви в єжових рукавицях, Микола Іванович [Єжов] нам все дозволив. Ми вас розстріляємо, як скажених собак, якщо ви не будете писати того, що ми від вас вимагаємо»[174].

Незважаючи на те, що постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 р. поклала край масовим операціям, співробітники НКВС продовжували використовувати тортури і знущання, хоча і робили тепер це не так часто і не в таких обсягах. Підслідні, якщо порівнювати з періодом Великого терору, рідше давали про це свідчення. У новій ситуації чекісти повинні були проявити всю свою професійну майстерність і застосувати всі прийоми, щоб виграти в нечуваній «війні нервів», а також «дисциплінувати» підслідних, у масовому порядку відмовлялися від своїх показань. Однак на цей раз на кону стояло вже власне життя співробітників держбезпеки. Тому ті свідчення заарештованих, в яких вони дистанціювалися від наданих раніше, а також самообмови, слідчі не фіксували[175].

Справа колишнього другого секретаря Миколаївського міськкому КП(б)У Д. Ф. Кобцева була однією з тих, у рамках якої підслідного продовжували бити і після 17 листопада 1938 р. Однак у даному випадку головне місце все ж займали так звані «білі тортури» (заходи психічного і фізичного впливу, які не залишали явних слідів), які мали змусити Кобцева підтвердити дані ним раніше свідчення. На допитах 2 грудня 1938 року і 16 лютого 1939 року співробітники СПВ УНКВС по Миколаївській області поставили Кобцева на «вистойку», тобто змусили стояти на ногах протягом багатьох годин, можливо, днів, у результаті чого ноги у Кобцева опухли настільки, що він не міг носити взуття, а також у нього йшла носом кров. «Вистойка» супроводжувалася лайкою й образами. Кобцеву було відмовлено в лікарській допомозі, хоча він скаржився на серцеві болі і, очевидно, перебував на межі нервового зриву, оскільки розридався, коли просив викликати для нього лікаря, тим більше що слідчі погрожували йому провести 20 очних ставок з іншими свідками. І все ж Кобцеву надали можливість звернутися з листом на ім'я прокурора СРСР А. Я. Вишинського. У цьому зверненні він знову відмовився від своїх свідчень про приналежність до троцькістської організації, які він змушений був підтвердити на

[173] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 69–77; Т. 9. Арк. 164–171.

[174] Там само. Т. 3. Арк. 181–186.

[175] Фомін і Гладков виступили з аналогічними свідченнями, в яких описали цю чекістську практику. Див.: Протокол судового засідання Військового трибуналу… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

двох останніх допитах. Крім цього, Кобцев просив Вишинського захистити його від «звірячого побиття» з боку слідчих. Скарга на ім'я Вишинського не принесла Кобцеву полегшення, навпаки, під час допиту, що відбувся 18 або 19 лютого 1939 року в кабінеті Вороніна, він був жорстоко побитий Гарбузовим у присутності господаря кабінету. Побиття викликало у Кобцева кілька серцевих нападів[176].

Підслідний М. П. Дудін, колишній начальник виробничого цеху суднобудівного заводу ім. Марті, будучи допитаним у Києві в березні 1939 р., показав, що його також передопитували Трушкін і Гарбузов, оскільки він відмовився від своїх попередніх свідчень. Виготовлений у результаті протокол допиту був, згідно з правилами, зачитаний Дудіну, але слідчі не дали йому окуляри, щоб він міг перевірити коректність запису. Слідом за цим у результаті чергового допиту, на цей раз проведеного прокуратурою Миколаївської області, з'ясувалося, що слідчі не зачитали Дудіну місця, що мали вирішальне значення, в яких той нібито знову підтверджував свої старі свідчення[177].

Прямі докази, що викривають Трушкіна в службових злочинах, слідство отримало в результаті обшуку, проведеного на квартирі чекіста в день його арешту. Відразу ж після того, як Трушкін у кінці липня – на початку серпня 1939 року отримав з Києва наказ про звільнення, він брав додому цілком таємні матеріали, щоб підготувати вмотивовані скарги на ім'я народного комісара внутрішніх справ України та його заступника, а також щоб у всеозброєнні особисто поїхати зі скаргами до Києва і Москви. Під час обшуку було знайдено копії повідомлень агентів, які вели стеження за випущеними на свободу «троцькістами» з заводу № 200, матеріали, що містили статистичні дані про людей, заарештованих Трушкіним з моменту початку його роботи в Миколаєві у червні 1938 року, а також відомості про інформаторів і агентів, які були у Трушкіна «на зв'язку» до і після 17 листопада 1938 р., і надані ними доноси. Серед цих документів була виявлена копія телеграми М. П. Фріновського від 17 червня 1938 р. з вимогою провести арешти на промислових підприємствах, у тому числі і на суднобудівному заводі № 200. Також були знайдені статистичні дані, метою яких було довести, що тільки після призначення Трушкіна в червні 1938 р. співробітники 4-го відділу УНКВС стали працювати з повною віддачею, в результаті чого різко зросла кількість завершених ними справ. Увагу слідства також привернули дві довідки: перша була написана самим Трушкіним, але відправлена за підписом Юрченка на початку червня 1939 р.

---

[176] Протокол очної ставки між обвинуваченим Я. Л. Трушкіним і свідком Д.Ф. Кобцевим, колишнім обвинуваченим, який утримувався під вартою в УНКВС по Миколаївській області. 05.02.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 7. Арк. 21–31.

[177] Гаврилов повідомив про це в ході його допиту від 8 вересня 1939 року, і Гарбузов пізніше підтвердив на допиті ці свідчення. Див.: Протокол допиту свідка М. В. Гарбузова. 03.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 181–186.

Кобулову, Берії і в ЦК КП(б)У. У ній ішлося про донесення агентів, які «висвітлювали» діяльність звільнених з-під варти «паліїв». У другій містилася інформація про акцію за фактом прослуховування, організованого в липні 1939 р. в квартирі агента «Герда»[178].

Головний козир, який опинився в руках співробітників слідчого відділу НКВС УРСР, що розслідували злочини миколаївських чекістів, також належав до періоду після завершення Великого терору. Йдеться про свідчення все того ж агента «Герда», який викриває Трушкіна і його підлеглих – Вороніна та Гарбузова[179]. Будучи заступником директора Миколаївського педагогічного інституту[180], «Герд» як агент вів профільне спостереження за педагогами. Однак, як з'ясувалося в жовтні 1939 р. в ході слідства, співробітники 2-го відділу УНКВС почали «активно» використовувати цього агента головним чином для роботи з інженерами заводу № 200, яких випустили на свободу[181]. За словами «Герда», Трушкін «наполегливо пропонував мені активно висвітлювати Чулкова, Гаврилова, Кобцева та інших». Зокрема, Трушкін заявляв: «Це група ворогів, і їх потрібно глибоко розробити»[182]. Тепер же «Герд» відкрито зізнався в тому, що не мав конкретних фактів, його інформація була випадкового походження, зібрана ним з третіх рук, оскільки група, яку йому доручили «розробляти», знала, що у випадку з «Гердом» мова йде про таємного інформатора НКВС. Заява, яку агент зробив у ході свого допиту 25 жовтня 1939 р., була для чекістів убивчою: «[...] я визнаю, що відомості [...] сильно перебільшені, узагальнені [...]. Ці дані я під натиском Трушкіна і Гарбузова [...] натягував, вносив у зведення свої припущення, і в результаті створювалося враження, що ця група осіб пов'язана спільністю антирадянських поглядів. [...] Матеріали [...] неправдоподібні. Єдине, що відповідає дійсності [...], – це їх деяка озлобленість проти тих працівників НКВС, які вели слідство у їхній справі, і зайва балакучість у методах допиту тощо. Гаврилов, Чулков та інші особливо лаяли працівників НКВС Трушкіна, Гарбузова, Вороніна за ті методи, які останні застосовували до них під час допитів»[183].

---

[178] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 80–85.

[179] Там само. Т. 9. Арк. 153–163.

[180] Ніколаєвський Ф. Ф. (1881 р. – ?), уродженець с. В. Кириївка Вінницької області, українець, безпартійний, з робітників, під судом і слідством не був // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 153–163.

[181] В ході неодноразових допитів «Герда» і Трушкіна з'ясувалося, що Трушкін визначав зміст інструкцій, які давалися агентам, з самого початку, а не тільки з червня 1939 р. Див.: Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 26.10.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 1–6; Протокол допиту обвинуваченого Я. Л. Трушкіна. 27.10.1939–28.10.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 23–33; Протокол допиту Ф. Ф. Ніколаєвського. 19.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 11. Арк. 256–257 зв.

[182] Пізніше «Герд» показав на допиті, що таким же чином його інструктував Поясов у присутності Трушкіна // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 153–163.

[183] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 153–163.

На питання слідчого Н. А. Казіна, заступника начальника 2-го відділу УДБ НКВС УРСР[184], що ж спонукало «Герда» до «спотворення» фактів, агент повідомив про тиск, що чинився на нього в червні 1939 р. Трушкіним і заступником начальника УНКВС по Миколаївській області А. Ф. Поясовим[185]. Вони не тільки гостро критикували «Герда» за його донесення, які не містили конкретних даних про антирадянські настрої і підривну діяльність членів троцькістської групи, але і шантажували агента: «Трушкін мені заявив, що я капітулянт, що я не бажаю продовжувати активну розробку групи ворогів. [...] Відсутність конкретних матеріалів [...] він буде розцінювати як небажання з мого боку боротися з ворогами, і повідомив мені про наявність на мене компрометуючих матеріалів у НКВС. Ці матеріали [...] будуть використані для розправи зі мною, в тому випадку, якщо я не продовжу і не розкрию антирадянську діяльність цієї групи осіб. Трушкін мені прямо заявив, дослівно, наступне: "Врахуйте це, бо ми з вами серйозно розрахуємося"»[186].

Той факт, що на «Герда» чинило тиск усе керівництво Миколаївського УНКВС, підтвердився в ході подальших допитів Трушкіна. Так, Юрченко дав у червні 1939 р. вказівку підкріпити опитуваннями на місцях свідчення з особової справи агента про те, що той на посаді голови сільської ради під час громадянської війни знущався над селянами, займався самосудом і підтримував зв'язок з білогвардійцями. Однак проведені чекістами опитування не дали потрібного результату[187]. Крім того, Юрченко запрошував до себе «Герда» на бесіду, присвячену цьому епізоду в біографії агента. Бесіда проходила в присутності Трушкіна і Федоровського. «Герд», у свою чергу, намагався вибратися з пастки, заявивши, що джерелом компрометуючої інформації є куркулі, з якими він боровся в роки громадянської війни[188].

Високопоставлений слідчий УДБ НКВС УРСР Н. А. Казін, чиї повноваження підтверджувалися документом за підписом заступника народного комісара внутрішніх справ Української РСР Н. Д. Горлинського[189], на підставі свідчень

---

[184] Пізніше заступник начальника і начальник слідчої частини НКВС УРСР.

[185] Поясов Яким Пилипович (1891–?), колишній заступник начальника УНКВС по Миколаївській області. Прибув до Миколаєва у травні 1938 р. У 1941 р. працював директором бондарного заводу в Ярославській області. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 424, 430.

[186] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 424, 430.

[187] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 1–6; Т. 9. Арк. 164–171.

[188] Там само. Т. 3. Арк. 44–56.

[189] Горлінський (Дрищев) Микола Дмитрович (1907–1965), співробітник органів державної безпеки, генерал–лейтенант (1945). На службі в органах ВНК–НКВС з 1920 року, у віці 13 років став діловодом органів НК. З 1930 р. на оперативній роботі, з 1932 р. – курсант Центральної школи ОДПУ в Москві. З лютого 1937 року – начальник відділення в УНКВС Харківської та Чернігівської областей, в 1938 р. – оперуповноважений 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР, капітан ДБ. З грудня 1938 року – заступник наркома внутрішніх справ Української РСР, в лютому 1941 року – заступник начальника, начальник 3-го управління НКДБ СРСР. У роки війни також обіймав посади начальника

агента «Герда» щодо агентурної справи «Ретивые» від 5 грудня 1939 р. дійшов висновку, що Трушкін, Гарбузов і Воронін навмисно використовували чотирьох агентів для розробки уявної троцькістської групи, щоб «будь-якою ціною [довести наявність] ворожої діяльності» з «метою прикриття своєї злочинної діяльності в органах НКВС». Що ж стосується агента «Герда», то Казін пропонував заарештувати його і провести «найретельніше розслідування» щодо наявних на агента компрометуючих матеріалів, що і було зроблено[190].

Однак Гарбузов і Воронін, які в той момент залишалися на волі, не збиралися здаватися, діючи цілковито в дусі Трушкіна. Через два дні після того, як Казін підписав свій розгромний висновок у справі «Ретивых», Гарбузов написав рапорт на ім'я Берії та заступника наркома внутрішніх справ УРСР Н. Д. Горлинського, в якому повністю виправдовував свої дії. Юрченко, у свою чергу, віддав розпорядження про повторний допит «Герда», в якому взяли участь як заступник Юрченка Л. Т. Готовцев[191], так і оперуповноважений УНКВС області Нікітін. Проведений допит приніс сенсаційний результат: «Герд» відмовився від своїх свідчень від 25 жовтня 1939 р., на які головним чином спирався Казін, складаючи документ, що компрометував миколаївських чекістів. При цьому «Герд», як пізніше підкреслював Гарбузов, «категорично» заперечував, що на нього чинився тиск за допомогою «провокаційних і злочинних методів»[192].

«Герд» повторив ці свідчення в ході ще одного допиту, який провів у березні 1940 р. помічник начальника слідчого відділу УДБ НКВС УРСР М. Л. Хайтін. Показово, що саме Хайтін під час допиту фактично допоміг «Герду» обрати правильну стратегію, завдяки якій той зміг представити метаморфози своїх показань у вигідному світлі. Тепер «Герд» заявив Хайтіну, що всі зібрані ним

УНКДБ по Краснодарському краю, брав участь в організації надзвичайної охорони Тегеранської конференції. З вересня 1945 року по травень 1947 року – уповноважений НКВС–НКДБ по Естонській РСР, з травня 1947 року по лютий 1949 року очолював УМДБ по Краснодарському краю. У лютому – квітні 1949 року – міністр держбезпеки Литовської РСР. З квітня 1949 по серпень 1951 рр. очолював УМДБ по Ленінградській області. Керував арештами фігурантів «Ленінградської справи». 29 серпня 1951 р. знято з посади «за порушення соціалістичної законності». Перебував у розпорядженні Управління кадрів МДБ СРСР до 25 жовтня 1951 року, після чого був переведений в систему ГУЛАГ заступником начальника Волзького УВТТ. У березні 1953 року призначений начальником 5-го (економічного) управління МВС СРСР. У червні 1954 року звільнений з органів держбезпеки і позбавлений військового звання, в 1956 р. виключений з партії. З кінця 1954 до 1957 рр. працював заступником начальника Будівельно-монтажного управління Міністерства середнього машинобудування СРСР, у 1957 році вийшов на пенсію. В кінці 1964 р. відновлений у військовому званні. Помер у 1965 р. від інфаркту.

[190] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 9. Арк. 164–171. Агент «Герд» був звільнений пізніше. Див.: Постанова Бурдана. 03.03.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 79–81.

[191] Готовцев Леонід Трохимович (1903 – ?), член ВКП(б) з 1931 р., в органах НКВС із 1921 р., в 1939–1940 рр. – заступник начальника УНКВС по Миколаївській області.

[192] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 181–186.

відомості щодо троцькістської групи відповідали дійсності, він лише трохи «згущав барви», з огляду на ту особливу увагу, яку співробітники УНКВС Трушкін, Гарбузов і Воронін приділяли цій справі. В результаті перебільшення фактів трансформувалося в «деяку упередженість» щодо троцькістів, яку «Герд» нібито відчував через їх критичні висловлювання на адресу співробітників НКВС Трушкіна, Гарбузова і Вороніна. Навіть «розкопки» в минулому «Герда», під час його перебування на посту голови сільської ради в роки громадянської війни, які в ході допиту в жовтні 1939 р. агент характеризував як спробу серйозного тиску на нього з боку співробітників НКВС, тепер були зведені до банальної перевірки, після чого слідчий і допитуваний швидко перейшли до головної теми – стеження за звільненими особами, що були під слідством. На питання, чому на допиті в жовтні 1939 р. він вдався до таких перебільшень, «Герд» заявив, що його фактично змусив це зробити слідчий Казін, який стверджував, що «мені має бути відомо, що вороги, котрі пробралися в органи НКВС, намагалися побити чесних людей». Крім цього, свою роль нібито зіграли чутки, що ходили по Миколаєву, про те, що Трушкін, Карамишев та інші співробітники НКВС виявилися ворогами народу[193].

Те, що ця версія показань «Герда» насправді набагато більше відповідала дійсності, ніж його перші свідчення, випливає із заяв агента в березні 1941 р. на другому судовому процесі над Карамишевим, Трушкіним, Гарбузовим і Вороніним. Тут тиск з боку Юрченка та Трушкіна вже не виглядає таким «невинним» – «Герд» розповів, що він чекав свого допиту до пізньої ночі в коридорі і думав про те, що буде неминуче заарештований. Однак агент не погодився з тим, що слова Юрченка («Ми з Вами добряче розрахуємося, якщо матеріали про Вас підтвердяться») були «залякуванням», а також заперечував, що свої донесення він писав під тиском співробітників НКВС. Навпаки, «Герд» знову підкреслив, що для нього вираження невдоволення з боку колишніх заарештованих на адресу бездоганних чекістів було нічим іншим, як «антирадянськими розмовами», після чого, вибачаючись, додав: «Адже так мене виховували 20 років»[194].

Таким чином, арешт співробітників НКВС проводився головним чином на підставі свідчень як їх колег-чекістів, так і звільнених осіб, що знаходились під слідством. Документальні докази провини чекістів були рідкісними і стосувалися головним чином порушення наказів і не завжди коректного – з процедурної точки зору – осуду репресованих Трійкою. І все ж секретні матеріали,

---

[193] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 11. Арк. 256–257 зв.

[194] Зокрема, Ніколаєвський заявив з цього приводу: «У Наркоматі мені роз'яснили, що ці прояви не є антирадянськими, так як, пробувши в ув'язненні, ці особи мали деякі підстави до таких настроїв». Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 445 об, 446.

знайдені під час обшуку квартири Трушкіна, були серйозними доказами, що викривали грубі порушення службових обов'язків чекістом.

Серйозну роль у викритті Трушкіна, Гарбузова і Вороніна також зіграв агент «Герд». Однак проблема тут полягала в тому, що «Герд» доходив до крайнощів. Спочатку він виступав як головний свідок звинувачення, потім несподівано знову став солідарним з чекістами, заявляючи, що він так само, як і вони, перестав розуміти, чому поведінка осіб, за якими він вів спостереження, більше не розглядається як «троцькістська» і «ворожа». Врешті-решт, виникає враження, що в цілому «Герд» весь час, за винятком невеликої перерви, дотримувався тієї ж лінії, що і Трушкін, Гарбузов та Воронін, і намагався, разом з керівництвом УНКВС в Миколаївській області, надати їм підтримку. Те, що ця підтримка не завжди відповідала очікуванням заарештованих чекістів, було вже іншою справою.

Перший процес

Варто зазначити, що свідчення агента «Герда», які він дав у середині березня 1940 р., не знайшли свого відображення в обвинувачувальному висновку щодо Карамишева, Трушкіна, Гарбузова і Вороніна від 11 травня 1940 р. Навпаки, автори обвинувачувального висновку вважали за краще використовувати «старі» свідчення «Герда», дані ним у жовтні 1939 р., які містили набагато більше компрометуючих відомостей про чекістів. Також усі інші пункти звинувачення, згадувані в постанові про арешт, підкріплювалися тепер, як здавалося, достатньою кількістю свідчень колег заарештованих з числа співробітників НКВС, їх жертв, а також матеріалами численних очних ставок і деякими іншими викривальними матеріалами[195].

Місяць по тому Військова колегія Верховного Суду СРСР у Москві санкціонувала пред'явлення звинувачення і доручила організацію та проведення судового процесу Військовому Трибуналу військ НКВС Українського округу[196].

Однак безпосередньо судовий процес відбувся тільки через півроку і тривав цілий тиждень, з 27 грудня 1940 р. до 4 січня 1941 р. Місцем проведення суду стала будівля обласного управління НКВС у Миколаєві. Процес проходив

[195] Обвинувачувальний висновок був складений співробітниками апарату держбезпеки НКВС УРСР, а саме слідчого відділу. Затвердили висновок начальник слідчого відділу Н. А. Казін і заступник народного комісара НКВС УРСР Н. Д. Горлінський. Див.: Обвинувачувальний висновок. 11.05.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 11. Арк. 347–358.

[196] В документі міститься помилка. Український військовий округ був ліквідований в 1935 р., йдеться про Київський особливий військовий округ. Протокол підготовчого засідання Військової колегії Верховного Суду СРСР у справі П. В. Карамишева, Я. Л. Трушкіна, М. В. Гарбузова і К. А. Вороніна. 21.06.1940 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 2. Лише незадовго перед цим був офіційно встановлений порядок, згідно з яким співробітники НКВС підлягали суду Військового трибуналу. Див.: Указ Президиума Верховного Совета СССР «Об изменении подсудности военных трибуналов». 13.12.1940 // Организация суда и прокуратуры СССР / сост. Н. А. Баженова. М., 1988. С. 69.

за зачиненими дверима під головуванням військового юриста 1-го рангу Гур'єва. Членами суду були народні засідателі Чепікова і Лискова, секретарем – технік-інтендант 1-го рангу Миляков. Прокурор і захист до процесу допущені не були. Звинувачення було наступним – посадові злочини, стаття 206, пункт 17 «б» КК УРСР, тобто тяжкі злочини, за які передбачалася смертна кара.

Трибунал запросив 44-х свідків, з них шестеро не змогли з'явитися на суд. У випадку зі свідками йшлося виключно про (колишніх) співробітників УНКВС по Миколаївській області, а також про звільнених заарештованих, які стали жертвами методів роботи НКВС. Однак серед останніх було проведено попередній ретельний відбір – свідками були запрошені тільки ті, хто працював на підприємствах і суднобудівних заводах Миколаєва як до свого арешту, так і, в основному, після звільнення. Що ж стосується свідків із числа колгоспників, справи яких також були темою як слідства, так і судового розгляду, то їх не запросили. У відповідь на клопотання Карамишева суд також викликав для дачі показань ще п'ятьох свідків, які всі без винятку були співробітниками НКВС[197]. Відсутність захисників обернулася на шкоду обвинуваченим чекістам. Вони повинні були захищати себе самі, і їх ознайомили, хоча і досить пізно, з усіма зібраними проти них матеріалами.

У випадку з обвинуваченими йшлося про молодих людей, які, за винятком Трушкіна, лише відносно недавно стали співробітниками НКВС і вступили в партію. Незважаючи на це, вони швидко досягли кар'єрних успіхів. Так, на початок судового процесу Петру Васильовичу Карамишеву було 35 років. Він народився в 1905 р., був уродженцем м. Єкатеринбург, росіянин, мав незакінчену середню освіту. У 33 роки Карамишев став капітаном держбезпеки і начальником УНКВС по Миколаївській області (з квітня 1938 по грудень 1938 р.), хоча на той момент він відпрацював в органах тільки десять років, починаючи з 1928 р. У 1928 р. він також вступив у ВКП(б), членству в партії передували шість років перебування в комсомолі[198]. У РСЧА Карамишев не служив. Мав на утриманні дочку.

Яків Лук'янович Трушкін народився в 1904 р. в місті Керч Кримської АРСР і був лише на рік старшим за Карамишева, але вже в 15 років став членом РКП(б), а в 17 років, тобто з 1921 р., працював на різних посадах в органах ВНК–ОДПУ–НКВС. Однак його кар'єрний зліт почався тільки в роки Великого терору. З 1 червня 1938 по 30 липня 1939 р. Трушкін тимчасово виконував обов'язки начальника 4-го (потім 2-го) відділу УНКВС по Миколаївській області, йому було присвоєно звання «старший лейтенант держбезпеки». За націо-

[197] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–111 зв.

[198] Петр Карамышев. Наши кандидаты в депутаты Верховного Совета УССР // Южная правда. 30.05.1938. № 116. Автор дякує Марії Пановій та Ірині Бухарєвій за пошук і перегляд газети «Южная правда».

нальністю росіянин, раніше не судимий, дисциплінарних стягнень не мав, був одружений, мав на утриманні дружину і двох дітей.

Михайло Васильович Гарбузов, уродженець станції Дерюгіно Курської губернії, росіянин, народився в 1909 р. На момент суду йому виповнився 31 рік, він був наймолодшим з обвинувачених. До служби в органах держбезпеки Гарбузов три з половиною роки працював на виробництві, в РСЧА не служив. Членом ВКП(б) він став у 1931 р., з 1932 по 1940 рр. працював в органах ОДПУ–НКВС. Вже у віці 29 років, з 15 серпня 1938 р. по 10 березня 1940 р., він займав посаду заступника начальника СПВ УНКВС у Миколаївській області, йому було присвоєно звання «сержант держбезпеки». За час роботи в органах мав одне дисциплінарне стягнення – 10 діб арешту, але навіть його не відбував, згодом це стягнення з нього зняли. Був одружений, мав на утриманні дитину.

Костянтину Опанасовичу Вороніну на момент суду виповнилося 34 роки. Він народився в 1906 р. в Одесі, за національністю – українець. До приходу в органи держбезпеки протягом шести років працював на виробництві мотористом. З 1928 р. по квітень 1929 р. служив у військах ОДПУ, звідки був переведений в органи ОДПУ–НКВС, в яких служив до 1 березня 1940 р. З жовтня 1937 р. по 15 серпня 1938 р. Воронін займав посаду начальника одного з відділів СПВ УНКВС по Миколаївській області. Мав звання сержанта держбезпеки. Раніше не мав судимості.

Таким чином, крім Карамишева, який виріс у селянській родині, інші підсудні були пролетарського походження і мали нижчу освіту. Ніхто з них не був раніше судимий, навпаки, вони неодноразово заохочувалися за свою роботу. Так, Трушкін мав кілька заохочень і подяк, Гарбузов був нагороджений знаком «Почесний працівник ВНК–ДПУ» в 1938 р., Воронін «кілька разів отримував премії за хорошу роботу в органах НКВС», а Карамишев навіть був нагороджений орденом Леніна в 1937 р.[199]

Обвинувачені застосовували стратегію захисту, яка мала кілька аспектів. Перш за все, Карамишев ні на секунду не допускав сумнівів у необхідності і правильності тієї діяльності, яку під його керівництвом здійснювало обласне управління НКВС. Він невпинно підкреслював досягнення управління, а також труднощі, які чекісти подолали, усуваючи величезні економічні та організаційні проблеми, особливо на суднобудівних заводах. При цьому вони діяли в умовах постійної внутрішньої і зовнішньої загрози. «Тут активно працювала англійська, німецька, японська та польська розвідка, особливо польська. [...] Було дуже важко орієнтуватися. У 1938 р. [...] тут же на великих заводах, особливо кораблебудівних, було багато класово-чужих елементів. Тут же була

[199] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 112–113 зв.

батьківщина Троцького. [...] Ми мали великий розмах по знищенню ворогів, але все одно їх розвідка так працювала, що не встигли ще поставити на з[аво]ді «Марті» агрегат, як уже стало про це відомо в іноземній пресі», – заявляв суду Карамишев[200].

Усі звинувачені підкреслювали, що відносно тих осіб, яких вони арештовували й допитували, у них була достатня кількість як викривальних агентурних матеріалів, так і показань свідків, які вони розцінювали як рівнозначні речовим доказам[201]. Окрім того, вони знову й знову наводили приклади того, що їх дії здійснювались у безпосередньому контакті й навіть за активної участі партійних органів і прокуратури, особливо в тих випадках, коли йшлося про осіб з високим політичним та адміністративним статусом[202].

Як беззаперечний доказ фактичної участі колишніх підслідних в антирадянській контрреволюційній троцькістській групі, що, в свою чергу, заднім числом повністю виправдовувало їх арешт улітку 1938 р., усі четверо чекістів називали матеріали агентурної справи «Ретивые», заведеної в серпні 1939 р. Неодноразово вони підкреслювали, що ця агентурна справа була заведена й розроблялася за активної підтримки діючого начальника УНКВС по Миколаївській області Юрченка.

Що ж стосується свідків обвинувачення з числа робітників суднобудівних заводів, передусім тих, що були заарештовані у справі про пожежу, то підсудні чекісти характеризували їх як сумнівних свідків, особливо тому, що ті мали підозріле минуле, частина з них була виключена свого часу з партії, і тепер вони були озлоблені своїм арештом і взяттям під варту. Для Карамишева звільнені не були справжніми комуністами, оскільки вони занадто швидко зізналися у скоєному, та ще такому слідчому, як Федотов, молодому, недосвідченому співробітнику: «Я все ще хочу відзначити, що ряд осіб після звільнення все-таки не були знову поновлені в партії, і це досить правильно»[203].

Компрометуючі свідчення більшості своїх колишніх колег звинувачені співробітники НКВС розцінювали як бажання звести з ними «особисті рахунки», оскільки як Карамишев, так і Трушкін нібито неодноразово карали цих співробітників за те, що вони своїми протиправними діями порушували закон. Згідно з Карамишевим, ці свідки не заслуговували на довіру і діяли виключно «в інтересах кар'єри й особистої вигоди»[204].

---

[200] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 262.

[201] На суді Карамишев заявив: «Ні я, ні хто [-небудь] із числа членів Трійки не засумнівалися в правдивості доказів – зізнань» // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 233.

[202] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 114–115 зв., 232, 242.

[203] Там само. Арк. 232.

[204] Там само.

З усіх підсудних чекістів саме Карамишев відрізнявся умінням продемонструвати – як у ході попереднього слідства, так і на суді – свою безперечну відданість партії і державі. Він крок за кроком спростовував усі висунуті йому звинувачення й підкреслював, що він у минулому й зараз робив усе, аби попередити порушення соціалістичної законності. Так, його першою дією на посаді начальника УНКВС по Миколаївській області стала ліквідація у квітні 1938 р. «спеціальної кімнати для побиття арештантів», яку завів його попередник на посту начальника управління І. Б. Фішер[205].

Безпосередньо під час процесу Карамишев спробував використати в своїх інтересах висновки двох комісій, які були створені за наказом НКВС Української РСР у кінці вересня 1938 р. і в січні 1939 р. під керівництвом Н. Д. Горлинського, що діяв уже в ранзі заступника народного комісара внутрішніх справ УРСР. Згідно із заявою Карамишева, комісія Горлинського охарактеризувала його як начальника управління НКВС «одного з кращих обласних міст України» і не мала до нього «ніяких претензій»[206]. СПВ під керівництвом Трушкіна також отримав виключно позитивні оцінки[207]. Всі помилки в роботі управління, відмічені комісіями – і в цьому Карамишева підтримав також Трушкін, – були чекістами взяті до уваги й ліквідовані. Передусім ішлося, згідно з Трушкіним, про покращення агентурної роботи, як того вимагала постанова РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 р.[208]

За особистими свідченнями Карамишева, після інспекції у вересні 1938 р. і далі, після 17 листопада 1938 р., він працював не покладаючи рук, проводячи цілий ряд дисциплінарних розслідувань щодо співробітників управління, які відзначились «неформальностями» в роботі чи схильними порушувати соціалістичну законність. У випадку з деякими чекістами це пізніше призвело до арешту й засудженню на тривалі терміни позбавлення волі. Найбільш яскравим прикладом Карамишев неодноразово наводив свої дії відносно колишнього начальника Володимирівського райвідділення НКВС З. Д. Лівщиця. Окрім нього, він згадував інших начальників райвідділень НКВС, а саме – Гав-

---

[205] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 91–94.

[206] Комісія під керівництвом Горлінського працювала в Миколаєві 17 і 21 вересня 1938 року, а потім, починаючи з січня 1939 році, протягом декількох місяців. Див.: Протокол закрытого судебного заседания ВТ... 27.12.1940–04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 115, 173, 232. Наскільки можна судити на підставі наявної інформації, М. Д. Горлінський у вересні 1938 р. ще служив оперуповноваженим 4-го відділу ГУДБ НКВС СРСР. Якщо це вірно, то можна припустити, що у вересні 1938 р. він очолював комісію, відправлену безпосередньо за наказом Москви, тоді як січнева 1939 року комісія була вже сформована за наказом із числа співробітників республіканського апарату НКВС України, оскільки в грудні 1938 р. Горлінський був призначений заступником народного комісара внутрішніх справ України.

[207] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 245.

[208] Там само. Арк. 113–115, 232.

риленка й Дарова, яких він віддав під суд[209], а також І. Г. Бєлова[210], якого він за довільні арешти кидав у в'язницю на 20 днів[211]. Карамишев також називав імена Лавриненка[212], А. І. Мішустіна[213], Мартиненка[214], І. І. Вінницького[215] та Ю. М. Побережного[216]. По відношенню до цих співробітників НКВС ним застосовувалися дисциплінарні стягнення, переведення на інші посади та, у виняткових випадках, звільнення з органів[217]. «Якщо з боку співробітників мали місце окремі випадки незаконних методів слідства, то я на таких співробітників накладав дисциплінарні стягнення, доручав коменданту обходити кімнати і зобов'язав вести стеження Гончарову[218] – помічнику начальника Управління», – заявив на суді Карамишев[219].

Ця аргументація Карамишева спиралась на стратегію, вироблену ним ще під час слідства. Вона зводилась до того, щоб представити тенденційним слідство по відношенню до нього та його співробітників, у той же час виставивши чекістів у кращому світлі. Карамишев неодноразово заявляв про «безпринципний і провокаційний підхід до справи» і до підбору свідків. Ось декілька прикладів критичних заяв Карамишева: «[...] дані про роботу Трійки, викладені в

---

[209] Відомості про те, що ці особи були засуджені, див.: Приговор Военного трибунала войск НКВС Киевского Особого военного округа касательно П. В. Карамышева, Я. Л. Трушкина, М. В. Гарбузова, К. А. Воронина. 04.01.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 305–310.

[210] Бєлов Іван Григорович (1897), член ВКП(б) з 1925 р., в органах ВНК–ОДПУ–НКВС працював з 1919 р., у 1938 р. був начальником Ново-Троїцького РВ НКВС, в 1940 р. – займав посаду начальника Голо-Пристанського РВ УНКВС по Миколаївській області.

[211] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 111–226-зв.

[212] Лавриненко був звільнений за «ненормальності» в ході слідства.

[213] Мішустін також був звільнений за «ненормальності» в ході слідства, але Карамишев заявив про це тільки на другому судовому процесі. Див.: Протокол закрытого судебного заседания ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

[214] Секретар Єланецького РВ НКВС. Розглядалось питання щодо передачі Мартиненка суду, оскільки той приховував факти «перекручення» соціалістичної законності.

[215] Вінницький Лазар Ілліч (1915 р. н.), в 1940 р. старший оперуповноважений УНКВС по Дрогобицькій області. У 1938 р. Вінницький працював спочатку в 3-му відділі УНКВС по Миколаївській області, а потім був переведений у 2-ге відділення в підпорядкування Трушкіна.

[216] Аналогічний ряд співробітників згадується в іншому місці. Див.: ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 113. Через нестачу інформації нам не вдалося встановити, хто з цих співробітників (за винятком Мішустіна і Лавриненка) був звільнений з органів держбезпеки. Відносно Лавриненка та Побережного проводилося лише дисциплінарне провадження. Побережний продовжував працювати в УНКВС по Миколаївській області начальником 4-го відділення 4-го відділу після реорганізації НКВС в кінці 1938 р. Див.: Заява колишнього оперуповноваженого 4-го відділу УДБ УНКВС по Миколаївській області Т. Т. Черкеса про викривлення соцзаконності особливоуповноваженого НКВС УРСР А. М. Твердохлібенка. 16.05.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 12. Арк. 80–85. Очевидно, дисциплінарний розгляд не завдав шкоди кар'єрі Побережного. У 1940 р. він очолював слідчий відділ УНКВС по Дрогобицькій області, яка була утворена в грудні 1939 р.

[217] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 112–113 зв., 232.

[218] Гончаров Григорій Львович, у 1940 р. працював помічником начальника управління Держбанку по інкасації, до цього працював начальником Скадовського РВ НКВС і помічником начальника УНКВС по Миколаївській області.

[219] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 232.

акті комісії, складеному слідчим Бурданом, приховують сутність справи і фальсифікують стан речей»[220] або «Директива НКВС СРСР № 00606 коментується слідством довільно й на основі тенденційно підібраних даних»[221].

У цьому Карамишева активно підтримував Трушкін, який неодноразово скаржився в ході попереднього слідства й на суді на спричинений тиск, фальсифікацію показань свідків і навіть побиття[222]. Трушкін не сприймав велику кількість звільнень колишніх арештантів як знак того, що співробітники його відділу помилились, для нього хвиля звільнень була лише ознакою того, що влада кидалася з однієї крайності в іншу. Карамишев виявляв, передусім, незадоволення з приводу того, що слідство й суд не згадували про його високі політичні посади й нагороди, а також замовчували «самовіддане виконання важливих управлінських завдань». Усе це було, як вважав Карамишев, чим завгодно, «але тільки не партійно-об'єктивним підходом»[223].

Повністю в дусі постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 р. Карамишев пояснював самому собі й трибуналу упереджене ведення попереднього слідства проникненням в органи НКВС «ворогів народу», які все ще займаються своєю «чорною справою». В Україні такими «ворогами народу» були протеже Успенського, в тому числі й слідчі, які вели попереднє слідство за його справою. Вказівка на зв'язок з колишнім наркомом внутрішніх справ УРСР Успенським була тяжким звинуваченням, оскільки «ворог народу Успенський», щоб уникнути загрози арешту, фальсифікував самогубство («Труп мій […] шукайте в Дніпрі») й перейшов на нелегальне становище. Колишній нарком був знайдений з великими труднощами, засуджений і розстріляний[224]. Карамишев також заявляв: «Усі ці Твердохлібови, Калужські – це ставленики Успенського, які перебили добру половину чекістських кадрів, те ж саме вони зробили зі мною, неправильно інформуючи керівництво»[225].

Проводячи поділ на добрих і злих чекістів, Карамишев відкрив для себе і для інших звинувачених можливість, по-перше, віднести себе до «світлої» сторони, по-друге, пояснити таким чином усі помилки та ексцеси в діяльності органів держбезпеки. Так, відносно себе особисто Карамишев, Трушкін, Гарбузов і Воронін визнавали лише наявність у роботі «окремих недоліків», але ні в якому разі не вчинення злочинів[226]. Якщо ж помилки і ексцеси все ж мали у них місце, то в цьому, згідно з Карамишевим, були знову ж таки винні

---

[220] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 233.

[221] Там само. Арк. 263.

[222] Там само. Арк. 254, 46–49 зв., 14–19 зв.

[223] Там само. Арк. 46–49 зв.

[224] Золотарьов В. Олександр Успенський. Особа, час, оточення. Харків, 2004; Посмертное письмо А. И. Успенского. Без даты // ГДА СБУ. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 409. Арк. 3.

[225] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 233.

[226] Там само. Арк. 245 (Трушкін), 261 (Воронін), 262 (Карамишев), 265 (Гарбузов).

«вороги», які пробралися в органи, діяльність яких зробила ці помилки неминучими: «[...] треба зважити на той період часу: в органах НКВС виявилась велика кількість ворогів, які замість правильного керівництва пішли по ворожій лінії, і як результат цього було багато помилок не лише у нас, але й в інших місцях»[227]. Далі він риторично питав: «Що я міг зробити в цих реальних умовах? Відомо, що суб'єктивна воля окремих працівників тут виявлялась безсилою. Однак я робив усе для того, щоб запобігти можливості цих помилок, а допущені помилки – виправити»[228].

На цій підставі Карамишев, щоб реабілітувати себе якомога більше, оскаржував кожен пункт з боку звинувачення. У відповідь на звинувачення в тому, що ним був створений в управлінні загальний клімат, який сприяв застосуванню фізичної сили, тобто тортур, він спочатку посилався на дозвіл з боку московського керівництва застосовувати заходи фізичного впливу щодо окремих «ворожих елементів»[229] і, крім цього, він стверджував, що лише п'ять разів давав своїм підлеглим санкцію на застосування цих заходів, і кожен раз у нього були для цього вагомі підстави, наприклад, коли Дерев'янченко накинувся на слідчого[230]. Що ж стосується тих випадків застосування «незаконних методів слідства», коли його санкція була відсутня, то Карамишев пояснював цей недогляд своєю перевантаженістю в роботі, а також тим, що його не повідомляли про побиття ні його заступник, ні інші підлеглі. Дослівно Карамишев показав наступне: «[...] мої часті відсутності були використані у відділах, а можливо, Поясов більше знав про незаконні методи слідства, але він мені не говорив. Якщо ще додати мої депутатські обов'язки та обов'язки як члена обкому, то я часто був відсутній»[231]. Звинувачення в неправомірних арештах колишній начальник УНКВС також відхиляв, посилаючись у найбільш важливих випадках на прямі накази Москви або Києва[232].

Карамишев також заперечував порушення приписів наказу № 00606 «Про створення Особливих Трійок для розгляду справ на арештованих у порядку наказу НКВС СРСР № 00485 та інших» за підписом М. І. Єжова від 17 вересня 1938 року, згідно з яким були створені так звані «національні Трійки» (в дже-

---

[227] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 262 (Карамишев).

[228] Там само. Т. 1. Арк. 186–186 зв.

[229] Документ, що санкціонував застосування тортур, до цих пір не знайдений. Згадка про нього наводиться тільки в телеграмі І. В. Сталіна від 10 січня 1939 р., в якій пояснювалося, що ЦК ВКП(б) санкціонував у 1937 р. застосування заходів «фізичного впливу» у виняткових випадках. Більш детально про цю телеграму див.: «Через трупы врага на благо народа». «Кулацкая операция» в Украинской ССР 1937–1941 гг. Т. 2 / сост. М. Юнге, Б. Бонвеч, И. Е. Смирнова, Р. Биннер, Г. А. Бордюгов, С. А. Кокин, О. А. Довбня. М., 2010. С. 418–420.

[230] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 232.

[231] Там само. Арк. 262.

[232] І одна з характерних заяв Карамишева говорила: «Справа Трубія була нам прислана з Москви для розгляду». Див.: ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 232. За заявою слідчого НКВС, зробленою на суді, справа Гущина також розслідувалася в Миколаєві на вимогу керівництва НКВС УРСР.

релах також часто іменуються «судовими Трійками»)[233]. Але у слідства були документальні підтвердження того, що Карамишев діяв усупереч положенням наказу № 00606 і доповнюючого його циркуляра № 189, згідно з якими засудженню «національними» Трійками підлягали тільки особи, заарештовані до 1 серпня 1938 р. Крім того, «національна» Трійка була каральною інстанцією, передбаченою виключно для позасудового засудження представників національних діаспор, проте в Миколаївській області її використовували також для засудження значного числа росіян, українців, євреїв і представників інших національностей. Не дотримувалося також обмеження, відповідно до якого цим Трійкам заборонялося засуджувати фахівців високої кваліфікації.

Карамишев стверджував на свій захист, що всі ці порушення мали місце у виняткових випадках, причому найчастіше з санкції Києва або Москви. Так, за його словами, Успенський дав дозвіл на те, щоб контингент жертв Трійки міг до 30% складатися з представників «непрофільних» національностей[234]. Коли в таких випадках Трійкою засуджувалися росіяни, українці та євреї, то йшлося про порушників кордону та/або про осіб, що проходили по групових справах. Ці групи нібито ні в якому разі не можна було розділяти, «виходячи з державних інтересів»[235]. У результаті Карамишев підкреслював: «Я вважав і вважаю, що судова Трійка діяла цілком правильно і в інтересах державної безпеки»[236].

І для Карамишева, і для Трушкіна було дуже важливо дистанціюватися від «ворога народу» Успенського. У їхніх свідченнях колишній нарком фігурував виключно як прихильник жорстких методів, у той час як самі ці чекісти намагалися «вихолостити» його накази і тому весь час відчували себе під «дамокловим мечем». При цьому Карамишев не упускав можливості виставити свого колишнього заступника А. Ф. Поясова як довірену людину Успенського: «Від Успенського ж була установка на арешт 1000 осіб, яку я не виконав. Він мене ненавидів і на наради викликав Поясова, а не мене. […] Питання про покарання за Трійки перед нами було поставлено жорстко, оскільки там, у директиві, вказувалося, що Трійка може виносити рішення тільки ВМП або 10 років позбавлення волі і лише в деяких випадках – 8 років позбавлення волі, але ми в дечому брали на себе відповідальність. За це мені Успенський дзвонив і по телефону сказав: «Ви киньте ліберальничати, готуйте сухарі на посадку»[237].

---

[233] Див. Наказ № 00606 Народного комісара внутрішніх справ СРСР «Об образовании Особых Троек для рассмотрения дел на арестованных в порядке приказов НКВД СССР № 00485 и др[угих]» 17.09.1938 // Большевистский порядок в Грузии. Т. 2: Документы о Большом терроре в Грузии / сост. М. Юнге, О. Тушурашвили, Б. Бонвеч. М., 2015. С. 165–167.

[234] ОГА СБУ Ф. 5. Спр. 67990. Т. 1. Арк. 277–281.

[235] Там само. Т. 1. Арк. 100–104, 142–145; Т. 13. Арк. 263.

[236] Там само. Т. 13. Арк. 263.

[237] Там само. Арк. 231. Фігурально мова йде про арешт, засудження і відправку в табір.

Загалом, за заявою Карамишева, УНКВС по Миколаївській області «опрацювало» під його керівництвом у 5–6 разів менше справ, ніж в інших областях України, що свідчило про те, що «ми підходили обережніше до арештів і тільки на підставі наявних матеріалів»[238].

Ще один пункт звинувачення свідчив, що Карамишев погано поводився з підлеглими, а також закинув партійну роботу. У відповідь на це він наводив такий аргумент: «[...] Незважаючи на те, що у мене був фонд нагородних 12000 руб., я витрачав на місяць 18000 руб. Це говорить про те, що я чуйно прислухався до потреб співробітників і ніколи не чув докорів співробітників»[239]. З боку партійних організацій до нього також ніколи не було претензій, оскільки навіть «у самий розпал операції я запропонував виділити спеціальний день для політзанять»[240].

Основна думка, яку Карамишев неодноразово висловлював на свій захист у різних варіаціях і в різних обставинах, зводилася до наступного: «Протягом десяти років я працював по суті на низовій оперативній роботі, працював день у день, [з] ночі в ніч, не користуючись роками відпусткою в натурі [...] і ніколи не втрачав революційні перспективи. [...] бо я завжди виходив з чистих спонукань – партійних і державних інтересів. Особистих інтересів у мене не було, немає і не може бути!»[241]; «Я не злочинець і злочинною діяльністю не займався; навпаки, я все своє свідоме життя боровся зі злочинцями і ворогами, відстоюючи позиції партії і радвлади [...]»[242]; «[...] за що мене обрали депутатом Верховної Ради і нагородили найвищою нагородою – орденом Леніна [...]»[243]; «[...] за самовіддане виконання урядових завдань»[244]; «Я – жертва, і партія не потребує такої жертви, а тому і я прошу мене виправдати»[245].

Решта обвинувачених, вибудовуючи лінію свого захисту, могла почасти розставляти інші акценти. Це залежало насамперед від специфіки тих завдань, які вони вирішували свого часу як слідчі. Як правило, за родом своїх занять вони були набагато ближче, ніж Карамишев, до слідчих справ і підслідних. Тому поряд з головним звинуваченням у застосуванні «заходів фізичного впливу» їм також ставилася в провину фальсифікація слідчих справ. Йшлося про датування документів заднім числом, внесення змін і доповнень до протоколів допитів за відсутності підслідного, про перебільшення, знищення доказів та інші формальні порушення. Головними поясненнями «окремих»

238 ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 232.
239 Там само. Арк. 264.
240 Там само. Арк. 113.
241 Там само. Т. 1. Арк. 98–99 зв.
242 Там само. Т. 13. Арк. 46–49 зв.
243 Там само. Арк. 264.
244 Там само. Т. 1. Арк. 98–99 зв.
245 Там само. Т. 13. Арк. 264.

помилок, які вони визнавали, чекісти називали тиск Києва і Москви, «зайнятість» по партійній лінії, свою завантаженість роботою[246].

Крім цього, вони намагалися применшити тяжкість скоєних ними «помилок». Так, Воронін, єдиний зі звинувачених, хто не настільки послідовно заперечував усі пред'явлені йому звинувачення, визнавав, що в окремих випадках, особливо коли загорілася верф, дійсно застосовувались «вистойки», але обвинувачених ні в якому разі не примушували стояти на ногах п'ять діб поспіль, ішлося «всього лише» про два-три дні. При цьому до «вистойки» чекісти вдавалися лише тому, що Миколаївський обком КП(б)У і ЦК КП(б)У вимагали від них швидких результатів слідства[247]. Те, що в результаті «вистойки» у підслідних жахливо опухали ноги, Воронін нібито не помічав. Гарбузов, у свою чергу, також стверджував, що тривалі «вистойки» підслідних були узаконені «з приїздом у відрядження до Миколаєва працівників НКВС УРСР» і після цього застосовувалися повсюдно. Заключна частина цього вимушеного визнання, проте, свідчить, що сам Гарбузов вдавався до «вистойки» не тільки під тиском зверху: «[...] я вважав тоді цей захід цілком законним»[248]. Трушкіна, Гарбузова і Вороніна з Карамишевим об'єднувало також те, що вони ні в якому разі не погоджувалися з інтерпретацією своїх помилок як «порушення соціалістичної законності», категорично заперечуючи, що їх дії заслуговують на покарання. Воронін показав: «рукоприкладством до арештантів я не займався і нюхати палицю я нікому із заарештованих не давав»[249]. У своєму останньому слові на суді Воронін заявив: «Я хочу сказати щиросердно, що ніколи жодного [арештованого] не вдарив. Я працював чесно, сумлінно і те, що мені партія довіряла [...] все виконував [...] був чесним більшовиком [...] прошу суд дати мені можливість бути корисним для нашого суспільства»[250].

Трушкін також наполягав на тому, щоб його вважали справжньою радянською людиною, яка «чесно і віддано» виконувала покладені на неї обов'язки. Коли ж він дізнався про застосування незаконних методів слідства, то прийняв «найрішучіші заходи до усунення таких неподобств» і зажадав на оперативній нараді, щоб слідчі «ні в якому разі до арештованих не застосовували фізичні заходи впливу». На закінчення він, як і Карамишев, оголосив себе жертвою, яку суд безумовно повинен звільнити[251].

У своєму останньому слові Гарбузов наполягав на наступному: «Дні і ночі сидів, допитуючи заарештованих, кожен факт аналізував, і завдяки моїй напо-

---

[246] Про тиск, який на них чинився, див. свідчення чекістів: ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 242 (Воронін), 245 (Трушкін). Про перевантаженість роботою див.: Там само. Арк. 239 (Гарбузов).

[247] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 242 (Воронін).

[248] Там само. Арк. 239.

[249] Там само. Арк. 241.

[250] Там само. Арк. 261, 262.

[251] Там само. Арк. 266.

легливій роботі я домігся гарних результатів. [...] Незаконних арештів з мого боку не було. Фальсифікацією слідчих справ я не займався»[252].

Підсудні чекісти з успіхом зіграли нав'язану їм роль власних адвокатів. Як професійні захисники вони добре розбиралися у справі аж до найдрібніших деталей і вимагали, щоб звинувачення ґрунтувалося на неспростовних доказах і несуперечливих свідченнях свідків. Що ж стосується висунутих звинувачень у політичній та особистій неблагонадійності, то вони їх відмітали, заявляючи про свої високі моральні якості та успіхи, яких досягли на чекістських теренах.

Попереднє слідство і суд над чекістами залишають загалом враження коректної формально-юридичної дії. Час затримання підслідних під вартою було дотримано, моральні тортури не застосовувалися, і тільки в поодиноких випадках ішлося про психологічний тиск. Підсудні отримали в своє розпорядження всі необхідні документи, і за невеликим винятком суд задовольнив усі їхні прохання про виклик свідків і надання додаткових матеріалів.

Виправдувальний вирок

Стратегія Карамишева виявилася успішною. Військовий трибунал військ НКВС виправдав його 4 січня 1941 р. Крім того, звільнений був також Гарбузов. Дворічний термін табірного ув'язнення був замінений йому на трирічний умовний термін, при цьому суд зазначив, що Гарбузов не становить небезпеки для суспільства. Його «подільник» Воронін був засуджений до трьох років позбавлення волі. Гарбузов і Воронін були засуджені відповідно до статті 206-17 КК УРСР (посадові злочини), пункт «а», хоча спочатку їм ставилися в провину злочини, які каралися згідно з пунктом «б» цієї ж статті. Найтяжче було покарано Трушкіна, але і він зміг звільнитися порівняно легко. Згідно з пунктом «б» статті 206-17, він був засуджений до ВМП – розстрілу, але, з огляду на його безперервну, починаючи з 19 років, службу в органах державної безпеки та Червоній Армії, а також на те, що злочини були скоєні ним не з корисливих інтересів, суд помилував Трушкіна і замінив йому смертний вирок на вісім років позбавлення волі[253].

Трибунал визнав доведеним, що Трушкін проводив арешти робітників і службовців, не маючи достатніх на те підстав, а також штучно створив на суднобудівному заводі № 200 «троцькістську групу» шляхом грубого порушення порядку судочинства і конституційних прав підслідних, тобто за допомогою грубості, образ, «вистойок», погроз і безперервних допитів. Далі у вироку вказувалося, що підлеглі Трушкіна в його присутності били заарештованих, і в

[252] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 266.
[253] Там само. Арк. 305–310.

одному з випадків він особисто доклав руку до побиття. Важливе місце у вироку займали звинувачення в самовільному виправленні протоколів допитів, тиску на ув'язнених з метою отримання необхідних показань, у заохоченні наклепу з боку свідків, перевищенні строків утримання підслідних під вартою, в неправомірному звільненні обвинувачених. Суд зміг документально довести фальсифікацію дат арештів, а також зберігання на квартирі цілком таємних документів.

У таких же злочинах обвинувачувались Воронін і Гарбузов, однак визнавався менший ступінь їхньої вини. Крім того, багато з обвинувачень Гарбузову трибунал не зміг підкріпити документальними доказами. Свою позитивну роль зіграло і те, що Гарбузов свого часу виступив з ініціативою звільнення заарештованих, про що він неодноразово заявляв у ході слідства. Історія з агентурною справою «Ретивые» не вплинула на винесений вирок, оскільки агент «Герд» відмовився від своїх свідчень.

Звільнення Карамишева було обумовлено тим, що суд фактично погодився з його захистом по кожному пункту. Дисциплінарні стягнення, накладені Карамишевим на ряд співробітників, розцінювалися в обґрунтуванні вироку як вирішальний внесок у справу збереження соціалістичної законності. Неправомірні арешти були віднесені на рахунок Успенського, а не Карамишева. Трибунал також продемонстрував розуміння ситуації у випадку з неправомірним використанням «національної» Трійки як каральної інстанції для засудження українців, росіян і євреїв. Судді запозичили аргументацію Карамишева, згідно з якою той мав на це повне право, оскільки ці люди були нібито викриті в шпигунстві, саботажі і терорі, тобто в злочинах, тісно пов'язаних із закордоном. Трибунал у своїй солідарності з підсудними пішов ще на крок далі, дозволивши собі критику директиви № 00606 і додаткового циркуляра № 189. Зокрема, у вироку трибуналу говорилося: «Затвердження акта, що забороняє розглядати справи осіб цих національностей, незважаючи на контрреволюційну діяльність цих осіб, розслаблює боротьбу органів з к-р елементами»[254]. Суд прийняв на віру інтерпретацію Карамишева, згідно з якою він не засуджував фахівців високої кваліфікації через «національну» Трійку.

Суд з поблажливістю поставився і до всього, що могло розцінюватися як службовий злочин, оскільки йшлося нібито про окремі інциденти, викликані оперативною необхідністю. Це, насамперед, стосувалося неправомірних засуджень Трійкою осіб, заарештованих після 1 серпня 1938 року, а також виправлень протоколів засідань Трійки заднім числом[255].

---

[254] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 305–310.

[255] Там само.

Головним «цапом-відбувайлом» трибунал виставив Трушкіна в подвійній ролі злочинця та організатора порушень соціалістичної законності. Зате все інше керівництво УНКВС по Миколаївській області суд щадив усіма можливими способами, особливо Карамишева.

Другий процес. «Засудити до ВМП – розстрілу»

Виправдувальний вирок відносно Карамишева був, за його словами, «співчутливо зустрінутий більшістю чекістського колективу». Самого Карамишева він був покликаний повернути «до життя того колективу», з яким той був «органічно пов'язаний і активно боровся на передових ділянках класової боротьби, відстоюючи позиції партії і радянської влади»[256].

Тим більшим був шок, коли через п'ять днів після звільнення, 9 січня 1941 р., стався черговий арешт Карамишева. У своєму листі секретарю ЦК КП(б) України і голові Верховної Ради УРСР М. А. Бурмістенку Карамишев написав: «це вище моїх сил», як і раніше вірячи «в перемогу більшовицької правди»[257].

Чого Карамишев не міг знати, так це того, що головуючий Військового трибуналу військ НКВС Київського особливого військового округу Гур'єв уже 4 січня 1941 р., в день винесення виправдувального вироку, офіційно виклав свою «особливу думку». У цьому документі Гур'єв, хоча і не критикував виправдувальний вирок Карамишеву, проте охарактеризував вирок, винесений щодо Трушкіна і Вороніна як надто «м'який»[258]. «Особлива думка» Гур'єва, а також відповідний протест, який слідом за цим з великою ймовірністю був направлений на адресу народного комісара юстиції СРСР, очевидно, стали головною причиною повторного арешту Карамишева і Гарбузова.

Формальне рішення про відновлення судової процедури в ході апеляційного провадження було прийнято лише через два місяці після завершення першого процесу, 4 березня 1941 р. Це рішення приймалося на найвищому московському рівні – Військовою колегією Верховного Суду СРСР. Найважливішою новацією в порівнянні з першим судовим процесом було те, що обидва народні засідателі, які несли відповідальність за неприйнятний вирок, були цілеспрямовано замінені двома співробітниками НКВС, Свірським і Воєдилом. Був замінений і головуючий – замість Гур'єва трибунал очолив військовий юрист Фельдман. Ці заміни, поряд з негайним повторним арештом Карамишева, були ще однією ознакою того, що вирок від 4 січня 1941 р. викликав різке невдоволення Москви. «Особлива думка» Гур'єва не врятувала ситуацію[259].

---

[256] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 510.
[257] Там само.
[258] Там само. Арк. 304а (конверт).
[259] Там само. Арк. 369–369 зв.

Другий судовий процес був організований швидко. Він відбувся з 18 по 23 березня 1941 р. Місцем його проведення знову стала будівля обласного управління НКВС в Миколаєві[260]. Другий процес загалом не відрізнявся від першого. Поряд з уже відомими свідками було залучено лише кілька нових, таких як колишній заступник начальника УНКВС по Миколаївській області А. Ф. Поясов. Однак ні нові свідки, ні повторно виступаючі «старі» не надали суду нової якості. Як і раніше, свідки не тільки різко критикували і звинувачували підсудних чекістів, а й безмірно їх вихваляли. Однак, як відомо, диявол криється в дрібницях. Тільки при повторному розгляді стає помітним посилення тенденції, вже властивої першому процесу, але яка не отримала розвитку через «неправильний» склад трибуналу. Відповідно до цієї тенденції, суд прагнув викрити обвинувачених чекістів у самоправності і схильності до ексцесів. У результаті все більше уваги стало приділятися свідомому нехтуванню чекістами своїх обов'язків з нагляду за слідством, фактам безвідповідального поводження з підслідними та їх свідченнями, а також із доказами.

Свідок Ю. С. Лейзеровський, колишній співробітник з відділу Трушкіна, ще раз повторив свої свідчення про те, що Трушкін послідовно критикував його за прагнення проявляти поміркість у «викритті ворогів», однак на цей раз Лейзеровський дослівно відтворив заяву Трушкіна: «Ти не чекіст, нічого не розумієш, я заберу від тебе справу»[261].

Колишній підслідний, начальник дільниці корпусного цеху суднобудівного заводу № 200 Афанасьєв, показав цього разу, що Трушкін прекрасно знав про те, що його підлеглі – Зельцман і Зайкін – били його[262].

Трушкін і Гарбузов описувалися свідками як ті, хто забороняв підслідним скаржитися, і жорстоко карали, якщо скарги мали місце. Так, Трушкін навіть не зупинився перед тим, щоб побити арештованого, який намагався покінчити життя самогубством. Згідно зі свідченнями нового свідка, Б. М. Куклінського[263], який короткий час працював співробітником СПВ УНКВС, Трушкін повівся неправильно після невдалої спроби самогубства колишнього директора заводу № 200 Щербини. Зокрема, Трушкін розірвав прощальну записку, в якій говорилося: «Йду з життя із чистою совістю. Ворогом ніколи не був і не буду. Хай живе Сталін і соціалізм» [...]. Далі Куклінський показав: «[Трушкін] її розірвав і з лайкою «мерзотник», «провокатор» кинув її Щербині в обличчя. [...] Щербина розповів, що після спроби самогубства його взяли до Трушкіна і там побили так, що зараз сидіти йому боляче»[264].

---

[260] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458.

[261] Лейзеровський Юзеф Семенович (1906 р. н.), член ВКП(б) з 1932 року, в НКВС з 1931 р., у 1941 р. працював начальником відділення ЕКВ УНКВС по Миколаївській області // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 410–424.

[262] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 410–424.

[263] Куклінський Борис Мойсейович (1910 р. н.), в липні 1938 р. тимчасово працював у 4-му відділі УНКВС по Миколаївській області.

[264] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 436.

Крім того, як з'ясувалося, Трушкін 16 листопада 1938 р., тобто за день до прийняття постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 р., коли «земля вже починала горіти під ногами» у чекістів, отримав від заарештованого М. П. Дудіна, начальника виробничого цеху заводу ім. Марті, свідчення, які компрометують секретаря Миколаївського обкому КП(б)У П. І. Старигіна. Текст свідчень був сформульований Трушкіним заздалегідь, зробив він це як підстраховку або для того, щоб мати можливість шантажувати партійного функціонера[265].

Воронін на другому процесі виступав уже не стільки в ролі жорстокого слідчого, скільки під сумнів ставилася його вірність системі. М. Ф. Гладков, один з тих, хто був заарештований у справі про пожежу на суднобудівному заводі, розповів про те, як у ході допиту він послався на свої права, гарантовані радянською конституцією. У відповідь Воронін заявив йому дослівно: «Вона [Сталінська конституція] мене не стосується», – і при цьому висловився нецензурно щодо Конституції»[266]. Коли інженер Бондар сказав, що відкличе на суді вибиті з нього свідчення і розповість правду, Воронін нібито відповів: «Я – тобі слідчий, і ми ж будемо судити тебе»[267].

Цілий ряд показань свідків розвінчував Гарбузова, який раніше стверджував, що піднімав руку на заарештованих тільки у виняткових випадках, а в іншому завжди виступав на варті соціалістичної законності. Тепер свідки стверджували, що Гарбузов систематично бив підслідних.

Неодноразові заяви Карамишева про те, що він, будучи начальником УНКВС, нічого не знав про побиття, в іншому випадку він би покарав винних, були спростовані ще одними свідченнями Бондаря. Зокрема, Бондар повідомив, що якось відразу ж після побиття його привели на допит до Карамишева. «Карамишеву про побиття мене я не говорив, але мій стан він прекрасно бачив і так», – заявив Бондар[268].

Оперуповноважений УНКВС по Миколаївській області в 1938 р. Т. Т. Черкес, запрошений як новий свідок, заявив, що Карамишев на оперативних нарадах налаштовував апарат уникати, по можливості, контролю з боку партії і прокуратури в ході масових операцій і не проявляти надмірного педантизму в окремих випадках. Зокрема, він закликав «поменше ходити до парткомітетів і в прокуратуру. Нам потрібно посадити 2000 чол. [...] Не страшно, якщо помилимося при арештах в одній людині [...]»[269]. Аналогічні свідчення дав новий

---

[265] Дудін Михайло Петрович (1894 р. н.), член ВКП(б) з 1921 р., заступник начальника цеху заводу ім. Марті до і після арешту // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 410–424.

[266] Там само. Арк. 410–424.

[267] Там само.

[268] Там само.

[269] Федотов також майже дослівно цитував цей вислів Карамишева // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 442.

свідок А. П. Федотов, також колишній співробітник Трушкіна[270]. Він розповів: «Одного разу на оперативній нараді один працівник висловився, що потрібно б радитися з секретарем міськкому. [...] Карамишев заявив: "Що Ви все секретарі та секретарі: Ви більше, ніж секретар міськкому, і самі повинні вирішувати питання"»[271].

Д. Ф. Кобцев, колишній 2-й секретар Миколаївського міськкому КП(б)У, стверджував, що грубість Карамишева була добре відома партії: «Карамишев був грубий у спілкуванні, на засіданнях обкому лаявся матом, у зв'язку з чим [йому] навіть робилися зауваження»[272].

Колишній керівник УНКВС був єдиним з чотирьох обвинувачених, хто відзначив нові риси в процесі, які спочатку не кидалися в очі, але які не варто було недооцінювати, виходячи з нового складу суддів. Карамишев вербально на них відреагував. Він не змінив свою лінію захисту, лише зі ще більшим завзяттям відхиляв усі звинувачення. Більш детально, ніж на першому процесі, він описував свої зусилля по наведенню порядку при прийнятті справ як начальник обласного управління. Спочатку він розповів про те, що за його наказом були звільнені 600–700 чоловік із 2000 заарештованих ще його попередником Фішером. Потім підкреслив свої зусилля, спрямовані на впорядкування роботи Трійки, а також указав на свою заборону використовувати негласних співробітників як «штатних» свідків, що було до цього звичайною практикою. Під час перебування на посаді начальника УНКВС, вказав Карамишев, ним було заарештовано в 10 разів менше людей (на першому процесі він приводив іншу цифру – в п'ять разів), ніж в інших областях України. На закінчення Карамишев указав на ініційовану ним чистку чекістського апарату і мобілізацію нових співробітників, на 30–40% рекрутованих із числа партійних кадрів[273].

Після цього Карамишев перейшов до наступного пункту захисту: всі здійснені ним заходи безпосередньо випливали з наказів московського центру. Як і на першому процесі, він вказав, насамперед, на дозвіл з боку ЦК ВКП(б) застосовувати заходи «фізичного впливу»: «Оскільки фізичні методи були санкціоновані ЦК партії і застосовуються донині»[274]. Але на цей раз Карамишев набагато докладніше зупинився на провідній ролі Москви в репресіях. У результаті тактика, яка застосовувалася їм на першому процесі – щадити Москву, покладаючи відповідальність за неправомірні дії хороших чекістів на ворогів, що пробрались у керівництво держави і партії, – тепер втратила своє значення. «У той період директивами центру нам надавалося право арешту за

[270] Федотов Олександр Павлович (1913 р.н.), з березня 1938 року працював у підпорядкуванні у Трушкіна.

[271] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 442.

[272] Там само. Арк. 405–458.

[273] Там само. Арк. 448.

[274] Там само.

оперативними списками без санкції прокурора. Перебіжчики ж і харбінці[275] підлягали арешту навіть без наявності на них матеріалів, і для розгляду справ обвинувачувальні висновки були не обов'язкові. [...] Цей порядок був встановлений не Карамишевим, а авторитетними вищими органами. Та й судові інстанції в тій ситуації розглядали справи в такому ж примітивному порядку, та й одна дуже авторитетна судова інстанція розглядала в день 30 справ», – заявляв Карамишев[276]. Оцінюючи роботу Трійки, Карамишев висловився ще більш недвозначно: «По цьому пункту звинувачення [про роботу Трійки] прокуратура посилається на закон, але я вважаю, що тут говорити про закони недоречно, оскільки самі Трійки не були передбачені законом»[277].

Однак колишній начальник не допускав найменшого сумніву в тому, що репресії і форма їх проведення були правильними. Його турбувало тільки те, що тепер звинувачення прагнуло використати це для максимального покарання. «Справи на цих осіб розглянуті правильно, як по суті, так і за формою, і політиці партії дії Трійки не суперечать», – стверджував Карамишев[278].

Його підхід критикувати ті чи інші деталі в діяльності московського керівництва, але в цілому хвалити його, супроводжувався старою стратегією, випробуваною на першому процесі. Вину за «ексцеси» він перекладав на українські республіканські структури. Так, Карамишев спочатку визнав, що під його керівництвом в управлінні мали місце «неподобства» в процесі слідства, але слідом за цим відразу ж усю провину за це повністю переклав на Київ: «[...] неподобства продовжували ще мати місце, що пояснюється тим, що в окремі періоди я фактично був відсторонений від керівництва, яке переходило до бригад, що приїжджали з Києва»[279]. В результаті у нього залишався тільки один вихід – якимось чином виправити помилки, вчинені київськими «гастролерами». Скаржитися ж Києву на те, що бригада з НКВС УРСР під керівництвом Злобінського била підслідних, стверджував Карамишев, було марно[280].

Трушкін, на відміну від Карамишева, практично вже не захищався. Очевидно, він зрозумів, що настав його останній час. Він не тільки відмовився від останнього слова, але і зробив під час суду спробу втекти і був затриманий у вестибюлі будівлі УНКВС[281].

---

[275] Так звані харбінці – названі на честь маньчжурського міста Харбін – були радянськими громадянами, які повернулися в Радянський Союз після продажу в 1935 році Східно-Китайської залізниці Радянським Союзом Японії. Вони працювали службовцями, інженерами або залізничниками на Китайсько-Східній залізниці (рос. – КВЖД – Китайско-Восточная железная дорога). В рамках «національної операції» проти харбінців (наказ № 00593 від 20 вересня 1937 р.) було засуджено 46 317 осіб, 30 992 з них – розстріляні.

[276] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 447.

[277] Там само. Арк. 449.

[278] Там само. Арк. 449 зв.

[279] Там само. Арк. 448.

[280] Там само.

[281] Там само.

Вирок, винесений Карамишеву на другому суді, вже був далеко не виправдувальним. Тепер його засудили до розстрілу. Така ж доля спіткала Трушкіна. Покарання Вороніна було серйозно збільшено – десять років таборів замість трьох, а Гарбузов, який отримав раніше умовний термін, був тепер засуджений до восьми років таборів. Акта про приведення вироку у виконання по відношенню до Карамишева і Трушкіна в справі немає. Напевно, їх розстріляли відразу ж після винесення вироку в березні 1941 р.

Мотивувальна частина вироку цього процесу оперувала переважно старими, лише злегка доповненими матеріалами, які вже використовувалися для обґрунтування першого вироку, але в цей раз матеріали інтерпретував «правильний» склад нових суддів[282]. Тепер суд визнав доведеним, що Карамишев був прекрасно обізнаний про всі порушення «соціалістичної законності», їм же були санкціоновані протиправні дії Трушкіна, Вороніна і Гарбузова щодо заарештованих, а також фальсифікація матеріалів слідства. Суд більше «не бачив» ніяких аргументів на користь Карамишева. Раптом з'ясувалося, що він діяв усупереч наказам і директивам, тобто давав розпорядження про те, щоб фахівців – осіб, що мали професійну кваліфікацію, – судила «національна» Трійка, при цьому були репресовані люди, заарештовані вже після 1 серпня 1938 р.

Відносно Вороніна і Гарбузова, порівняно з першим судом, з вироку повністю зникло формулювання про те, що щось було «не доведене» слідством. Всі висунуті проти них звинувачення тепер вважалися повністю доведеними за допомогою показань свідків і документальних матеріалів.

Що стосується Трушкіна, то тепер мотивування вироку було значно лапідарнішим, і в ньому більше не згадувалася його багаторічна служба в органах держбезпеки і Червоній Армії[283].

Зміна складу Військового трибуналу і невеликі зміни в підборі складу свідків призвели до того, що двоє підсудних чекістів отримали тепер «розстрільний» вирок, а ще двоє були засуджені до більш тривалих термінів ув'язнення. Ядро звинувачення в посадових злочинах утворювали халатне ставлення до службових обов'язків, нехтування агентурною роботою, внесення виправлень у протоколи допитів та інші матеріали слідства заднім числом, їх неповнота і виборчий підбір, порушення директив і наказів, самовільні дії і застосування «заходів фізичного впливу».

[282] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 484–488.
[283] Там само.

Диктатура виховання

Процеси у справах чекістів, у тому числі співробітників УНКВС по Миколаївській області, мали багато спільного з Великим терором. Як і операції НКВС 1937–1938 рр., арешти і суди над «порушниками соціалістичної законності» були головною складовою масової каральної кампанії, що здійснювалася повсюдно у всесоюзному масштабі. Проте суди над чекістами відбулися далеко не у всіх республіках та областях Радянського Союзу. Так, у 1939–1941 рр. не було жодного суду над співробітниками НКВС у Грузії. Тут у результаті втручання нового народного комісара внутрішніх справ СРСР Л. П. Берії все обмежилося лише розслідуванням «перегинів». Зате в Україні процеси у справах чекістів були організовані у всіх областях, а також у Молдавській АРСР. Суди відбулися і в «нових» областях України, виділених у 1939–1941 рр. зі складу «старих», як це було у випадку з Кіровоградською областю, виділеною в січні 1939 р. зі складу Миколаївської області[284].

Кампанію по відновленню «соціалістичної законності» також ріднило з масовими репресіями Великого терору таємне проведення судових процесів, незважаючи на те, що суди над чекістами можна визнати «напівпублічними», оскільки в них брали участь численні свідки з числа колишніх підслідних та колег-чекістів. Однаковим також був «примус» суддів до засудження підсудних, спеціально відсортованих у дусі кампанії. Нам не відомо жодного випадку, щоб хто-небудь з відданих під суд чекістів був у кінцевому підсумку виправданий. Характерні збіги є також на рівні деталей. Як і у випадку з масовими операціями 1937–1938 рр., у обвинувачених чекістів не було офіційних захисників, хоча вони і могли захищати самі себе, на відміну від жертв позасудових каральних інстанцій Великого терору. При цьому підсудні чекісти особисто були присутні на засіданнях суду, що, в свою чергу, ріднило ці суди з Московськими показовими процесами.

Тепер про відмінності. Важливою відмінністю від Великого терору було змістовне наповнення кампанії. Чекістів засуджували за службові злочини. Це головне обвинувачення, висунуте на їхню адресу з боку радянської держави, замінило, починаючи приблизно з осені 1938 року, звинувачення політичного характеру, як правило, в троцькізмі, яке практично завжди використовувалося раніше в разі засудження чекістів та інших представників партійно-державних еліт. Відповідно, «політичні» статті КК відступили на задній план. Якщо сформулювати більш абстрактно, то тепер на першому місці у еліт

[284] В розпорядженні колективу авторів є матеріали судових процесів над співробітниками НКВС, що відбулися у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Кам'янець-Подільській, Київській, Кіровоградській, Харківській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Хмельницькій та Чернігівській областях, а також у Молдавській АРСР .

повинна була знаходитися не політична «правовірність», а лояльність по відношенню до радянської держави. Ритуальне звинувачення в троцькізмі (або правий ухил), доведене в 1936–1938 рр. до абсурду і позбавлене сенсу, було тепер замінено (і, очевидно, не тільки у випадку з чекістами) більш раціональною каральною практикою, головним орієнтиром для якої виступали інтереси радянської державності. Тим самим були посилені тенденції, які вже спостерігалися в ході Великого терору в рамках масових репресій, коли звинувачення політичного характеру і відповідні статті КК найчастіше використовувалися радше як допоміжний засіб, за допомогою якого слідство прагнуло гарантувати осуд[285].

Така зміна каральної політики мала в собі істотні переваги як для слідчих УНКВС по Миколаївській області та республіканського апарату НКВС, так і для юристів зі складу військ НКВС Київського особливого військового округу, задіяних у кампанії по покаранню «перегинщиків». Тепер їм не потрібно докладати зусиль для того, щоб довести участь чекістів у міфічній троцькістській організації, щоб лише потім, попутно і начебто мимохідь, покарати їх за посадові злочини. Тепер вони могли відразу ж починати з викриття підслідних у тортурах, фальсифікації матеріалів слідства, корупції і порушенні наказів. Це було тим легше зробити після Великого терору, чим більше перед цим влада терпіла і навіть заохочувала посадові злочини, – тепер же державне і партійне керівництво раптом стало вимагати за них покарання як за неприпустимі ексцеси. Те, що попередньо слідство і самі розглянуті судові процеси в Миколаєві залишають враження відносно «чистих» формально-юридичних процедур, пояснюється саме відпаданням фіктивних «політичних» пунктів звинувачення, а також попереднім відбором як «цапів-відбувайлів» тих співробітників держбезпеки, які найбільше заплямували себе.

Уваги заслуговує та обставина, що слідчі комісії, а потім і самі слідчі, рекрутувалися з особового складу того ж самого закладу, який вони повинні були піддати перевірці. У випадку з ними не йшлося про професійних юристів. Можливо, за цим приховувалося прагнення більш зручно маніпулювати кампанією по відновленню «соціалістичної законності» для досягнення цілей, намічених в інтересах держави.

Однак безпосередня тісна участь співробітників НКВС у чистці власних рядів не була покликана захистити НКВС від «нападок». Навпаки, це можна трактувати як важливу програмну частину кампанії по відновленню «соціалістичної законності». Очевидно, на тлі повернення московському центру каральної компетенції, делегованої раніше периферії, слідство і судові процеси в Миколаєві відігравали важливу дидактично-виховну роль.

---

[285] Каральні і партійні органи продовжували успішно використовувати звинувачення в троцькізмі і далі, але не настільки систематично, як у 1930-ті роки.

Таким чином, концепція широкомасштабної беріївської чистки зводилася до наступного: НКВС мав сам себе «висікти» під керівництвом і наглядом політичного центру в Москві і військової прокуратури. Спочатку були утворені внутрішні слідчі комісії НКВС, завданням яких було «розкрити» загальні прояви порушень соціалістичної законності апаратом і показово виявити із загальної маси чекістів головних «козлів», у тому числі й тих, що займали високі посадові пости. Тут ідеться про попередню селекцію і показовість покарання, яке повинно було справити на органи держбезпеки вплив необхідного діапазону. Про це свідчить те, що інші високопоставлені співробітники НКВС, стосовно яких були матеріали, що викривають їх у катуваннях, знущаннях тощо, не були заарештовані й засуджені. Їх лише понизили в посаді, перевели на нове місце роботи або звільнили, як це було у випадку з колишнім заступником начальника УНКВС по Миколаївській області А. Ф. Поясовим або колишнім начальником УНКВС по Миколаївській області І. Б. Фішером, звільненим ще в березні 1938 р. Паралельно тема посадових злочинів в обов'язковому порядку обговорювалася на зборах співробітників управлінь НКВС, що проходили в кожній області за участю представників партії і прокуратури.

Після цього на місцях були проведені «напіввідкриті» судові процеси за участю великої кількості свідків з числа партійно-радянських і функціональних еліт, апарату НКВС і нечисленних свідків – представників простого населення. Місцем проведення процесів свідомо вибиралась будівля (або клуб) обласного управління чи навіть районних відділень НКВС. Їх метою була критика колишнього стилю роботи на конкретних прикладах, а також розробка майбутніх методів діяльності органів держбезпеки. Крім цього, передбачалося, що виступаючі на процесах свідки з числа еліт і простого населення, а також колишні жертви масових операцій НКВС, повністю очищені від колишніх звинувачень, послужать для суспільства неформальним джерелом інформації про те, що співробітники НКВС, винні в масових репресіях минулих років і які обманули партію і державу, тепер виявляються і караються партією і державою. Тріумфальний прийом, влаштований звільненим інженерам і технікам на суднобудівному заводі в Миколаєві їх колегами, побічно підтверджує успіх цього концепту в рамках всього Радянського Союзу. Крім судових процесів, багато співробітників НКВС отримали догани і стягнення, були переведені на інші посади і навіть звільнені з органів за звинуваченнями в посадових проступках, пов'язаних з порушенням «соціалістичної законності»[286].

Дидактична функція кампанії по відновленню соцзаконності була обмежена рамками, встановленими Москвою. Вона не викликала масового звіль-

[286] Точні відомості про те, хто був звільнений з органів НКВС, а хто відбувся осудженням за «порушення соціалістичної законності», можуть бути отримані тільки в результаті систематичного перегляду матеріалів суду і слідства.

нення вже засуджених жертв «куркульської» і «національних» операцій НКВС, так само як і вже засуджених представників радянських еліт. Може йтися лише про окремі звільнення[287]. Головне щастя випало на долю тих заарештованих, у справах яких ще не було завершено слідство або винесений вирок ще не був приведений у виконання. Відповідно до неформального характеру кампанії радянська преса, за рідкісним винятком, трималася осторонь. Так, центральний орган ЦК КП(б)У «Комуніст» протягом трьох днів у кінці грудня 1938 р. – на початку січня 1939 р. публікував на задніх сторінках звіт про судовий процес над чекістами Молдавії, яких звинувачували в порушенні соціалістичної законності[288]. Незважаючи на те, що це був одиничний випадок такого роду в Україні, дана газетна стаття зіграла свою роль у дисциплінуванні апарату держбезпеки, оскільки в газеті відкрито писалося про те, що всі четверо обвинувачених були засуджені до смертної кари.

Дидактичний концепт кампанії по відновленню «соціалістичної законності» мав для партії і держави сталінської формації одні лише переваги. Засудження чекістів і звільнення частини заарештованих стали наріжним каменем у справі заспокоєння ситуації, але при цьому влада не зробила суспільству будь-яких серйозних поступок. Навпаки, шлях радикальної перебудови економіки та соціуму, обраний раз і назавжди, був збережений без будь-яких коректив. Але стратегія охолодження гарячих голів і зниження градуса репресій прекрасно функціонувала. Навіть наймолодші і завзяті кар'єристи та «благоздобувачі» сталінської системи, такі як перший секретар Миколаївського обкому ВКП(б) П. І. Старигін і його наступник С. І. Бутирін, дуже швидко усвідомили, що полювання на «ворогів народу» (тобто тих, хто був помічений у нелояльності) ведеться тепер не в масовому порядку, а вибірково. Тому не-

---

[287] З 17 листопада 1938 р. по 10 лютого 1939 р. в Україні було звільнено тільки 2,8% осіб, репресованих у рамках операції НКВС за наказом № 00447 і за Особливими нарадами (3441 × 100/121 994 = 2,8%). У Миколаєві частка звільнених була ще нижчою – 1,1% (216 × 100/18 930 = 1,1%). При цьому навіть передача справи на розгляд суду або Особливої наради істотно підвищувала шанси на звільнення (по Україні до 10 лютого 1939 р. були досліджувані справи на 10 130 осіб, з них прокуратурі на предмет звільнення були передані справи на 3441 особу, по Миколаєву були досліджувані справи на 853 осіб, з них звільнено 216). Протокол оперативної наради при НКВС УРСР. 02.03.1939 // ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 324. Арк. 65; «Через трупы врага на благо народа». «Кулацкая операция» в Украинской ССР 1937–1941 гг. Т. 2 / сост. М. Юнге, Б. Бонвеч, И. Е. Смирнова, Р. Биннер, Г. А. Бордюгов, С. А. Кокин, О. А. Довбня. М., 2010. С. 483–487.

[288] Справа групи колишніх співробітників НКВС Молдавської АРСР // Комуніст. 5876. 30.12.1938. № 299. С. 4; 5877. 31.12.1938. № 300. С. 4; 5878. 01.01.1939. № 1. С. 4. У пресі Сибіру теж з'явилися статті. Див.: Тепляков А. Г. «Детское дело» в Кузбассе: к вопросу о подоплеке открытого процесса 1939 г. над чекистами – «нарушителями законности» // Судебные политические процессы в СССР и коммунистических странах Европы: сборник материалов франко-российского семинара (Париж, 29–30 ноября 2010 г.). Новосибирск, 2011. С. 141–154.

обхідно скоротити «антиворожу» риторику і, що особливо важливо, значно обмежити публічне бичування конкретних людей[289].

У провину режиму слід поставити тривалу проміжну фазу кампанії після 17 листопада 1938 р., протягом якої проводилася селекція «цапів-відбувайлів» і статистів, що значно продовжило страждання заарештованих жертв Великого терору. Співробітники держбезпеки продовжили їх мучити і після 17 листопада 1938 р., на цей раз для того, щоб захистити самих себе від звинувачень у посадових злочинах.

Про те, наскільки кордони між катами і жертвами були розпливчастими, свідчить реакція на тортури деяких «справжніх» жертв масових операцій. Так, колишній 2-й секретар Миколаївського міськкому КП(б)У Д. Ф. Кобцев, якого самого катували під час слідства, вважав, що застосування до нього заходів фізичного впливу було незаконним, у той же час він вважав, що їх можна і слід застосовувати по відношенню «до бандитів і їм подібних»[290].

«Вірні сталінці» в годину змін

Найбільш гаряча фаза кампанії по відновленню соціалістичної законності припала в Миколаєві на осінь 1938 р. і весну 1939 р. Комісії, різноманітні особливоуповноважені та оперативні уповноважені НКВС зондували ґрунт для того, щоб «відфільтрувати» з числа співробітників держбезпеки конкретних обвинувачених. Для УНКВС області це було нелегким завданням, оскільки «взяті на приціл» чекісти отримали повну підтримку керівництва управління, яке використовувало для цього всі ресурси, в тому числі агентуру. У свою чергу потенційних «цапів-відбувайлів» було не розлити водою, вони всіляко підтримували один одного, чинили опір арешту і засудженню, яке їм погрожувало.

У ході цієї самої справжньої боротьби з'ясувалось навіть те, про що чекісти думали, але не могли безпосередньо висловити в свій захист: у донесеннях агентів, якими вони «диригували», в якості «ворожих» заяв звільнених підслідних насправді фігурувала власна критика чекістів на адресу дій керівництва

---

[289] Старигін знаходився в травні 1938 року на «передовому фронті» боротьби з «ворогами», але вже в лютому 1939 р., менше ніж за рік, він тримався нейтрально і змінив місце роботи, перебравшись до Києва, в республіканський народний комісаріат харчової промисловості. Бутирін, що зайняв посаду першого секретаря Миколаївського обкому КП(б)У, обмежувався в 1939 р. загальною риторикою на адресу «ворогів народу» і закликами до більшовицької пильності. Така «помірність» була властива переважній більшості його виступів, у тому числі з приводу справ в оборонній суднобудівній промисловості. Див. наприклад: Протокол і стенографічний звіт першої обласної партійної конференції КП(б)У в Миколаївській області. 24.05. 29.05.1938 // ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1–271. Арк. 1–19 (Старигін); Протокол і стенограма другої конференції КП(б)У в Миколаївській області. 26.02. 01.03.1939 // ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1–186. Див. Тут: АРК. 2–6 (Бутирін), 88–92 (Самарін, директор заводу імені Марті), 127–135 (М. Г. Півень про морський флот), 163–185 (Філіппов і Максимов про зачищення партії в індивідуальному порядку).

[290] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 264.

країни. Московський центр уявлявся в цих повідомленнях наївним і нерішучим, а також звучали непрямі попередження про небезпечні наслідки кампанії по покаранню порушників «соціалістичної законності». Мова тут підспудно заходила про те, що держава і партія самі готували ґрунт для масових репресій. Однак не варто розуміти такого роду пасажі як критику самої системи, чекісти лише натякали владі на можливість м'якого і коректного поводження з тими, хто, не шкодуючи сил, запроваджував у життя директиви держави. Влада не відреагувала на ці попередження і заклики, як і не звернула уваги на спробу дискредитації колишніх жертв, яка була зроблена чекістами за допомогою агентурних повідомлень. Оскільки співробітники НКВС формулювали своє звернення до влади в звичному, але застарілому стилі боротьби з «троцькізмом», воно так і не було почуто.

І все ж спочатку обвинувачені чекісти мали всі причини, щоб не впадати у відчай. Почуття солідарності, яке відчувало до них місцеве миколаївське начальство, простягалося настільки далеко, що восени 1940 року з допомогою місцевих суддів і лояльного судді Військового трибуналу вони були виправдані або отримали порівняно м'які покарання. Здавалося, що чекістський обов'язок захищати радянську державу, в крайньому випадку, навіть нехтуючи законом, зміг, у дусі розуміння чекістами власної ролі у Великому терорі, повністю нейтралізувати звинувачення у важких посадових злочинах. У результаті тільки втручання з боку Москви, яка вказала на важливість завдань кампанії та її виховну мету, призвело до винесення жорстких вироків у відношенні всіх чотирьох обвинувачених. При цьому нове слідство користувалося «старими» матеріалами, але тепер Москва свідомо обмежила свободу суду в їх інтерпретації. Вироки, що прозвучали на адресу Карамишева і його подільників, тепер виглядали особливо суворими на тлі аналогічних процесів, наприклад, в Одесі. Можна припустити, що новий суддя, який очолив трибунал, так само як і його засідателі, були впевнені в пильній увазі з боку Москви. Вони показували особливе завзяття, відчуваючи себе зобов'язаними винести особливо суворі вироки. Якщо розглядати ситуацію під цим кутом, то стає очевидним, що спочатку винесений Карамишеву виправдувальний вирок, який був результатом специфічного збігу обставин, і, відповідно, порівняно м'які вироки, винесені його подільникам, мали в кінцевому підсумку фатальні наслідки для звинувачених чекістів. Те ж можна стверджувати щодо організованих і активних тактик самозахисту, до яких вдалися обвинувачені та які звернули на себе увагу. Все це тепер було жорстко покарано.

На тлі виправдувальних вироків, які прозвучали на першому суді, є всі підстави говорити про сильний корпоративний дух чекістів, але не варто надавати йому особливо дієвої сили. Навпаки, найголовніший заступник обвинувачених, начальник УНКВС Юрченко, мобілізований на роботу в «органи» з

партійних рядів, через своє заступництво, а також аматорські методи роботи, потрапив у немилість[291]. Його зліт у кар'єрі від співробітника партійної газети і першого секретаря Базарського райкому КП(б)У (Житомирська область) до начальника УНКВС у Миколаївській області завершився крахом. У вересні 1940 р. Юрченко був знятий з посади і в жовтні 1940 р. звільнений з органів. З лютого до червня 1941 року він працював директором млина, а потім йому «допомогла» війна – з жовтня 1941 р. Юрченко служив у системі армійських Особливих відділів. Все, що сталося, можна також трактувати наступним чином: московський центр провів кампанію по відновленню «соціалістичної законності» і пов'язаний з нею поворот у каральній політиці з позиції сильного політичного актора в інтересах консолідації та зміцнення системи, не боячись внутрішньої конкуренції. На користь цього припущення говорять відносно великі масштаби акції зі звільнення «ворогів народу» – людей, які до 17 листопада 1938 р. розцінювалися як надзвичайно небезпечні елементи.

Для засуджених чекістів падіння зі службових вершин психологічно було важким випробуванням. Всі вони без винятку були вірними сталінцями, які, на їхню думку, робили все можливе для досягнення цілей режиму. Їх особиста мета в ході судових процесів зводилася до того, щоб довести свою політичну і моральну лояльність по відношенню до влади, – що вони і робили, на відміну від нацистів на Нюрнберзькому трибуналі, причому голосно і з великим запалом. Вони не могли і не хотіли ставити під сумнів сталінський режим.

Виходячи з цієї перспективи, чекісти з повним правом могли наполягати на тому, що вони стали жертвою раптової зміни політики держави, яка успішно використовувала їх як «цапів-відбувайлів», покаравши за свої власні «гріхи». У своєму сприйнятті, яке в цілому відповідало дійсності, чекісти завжди робили те, що від них вимагалося, і навіть якщо при цьому допустили «пару помилок», то покладалися на те, що помилки легко піддаються виправленню і не заслуговують на покарання. В таких умовах не було необхідності демонструвати каяття за скоєні злочини. Тому тема злочинного наказу як підстави їх дій (Befehlsnotstand), на відміну від нацистських злочинців, відігравала в захисній стратегії підсудних співробітників органів НКВС лише другорядну роль. Не виникає враження, що вони порушували закон виключно під тиском начальства, в сліпому слідуванні, керуючись конформізмом чи стадним почуттям або зі страху, і що при цьому вони переступили через сумніви або моральні переконання. Чекістів мало цікавила законність наказів і директив, оскільки ці злочинні накази скоріше були їм близькі та зрозумілі[292], і про моральні сумніви тут також не йшлося. Ці накази для них були узаконені

[291] ГДА СБУ. Ф. 16. Спр. 421. Арк. 108–119.

[292] Дискуссия о виновности индивидуума, см: Viola L. The Question of the Perpetrator in Soviet History // Slavic Review. 72. 2013.№ 1. P. 4.

авторитетом вищих партійно-радянських органів, або, якщо говорити словами Ханни Арендт, воля політичного керівництва мала вирішальне значення для визначення правомірності або протизаконності дії[293].

Але з юридичної точки зору неможливо звільнити чекістів від відповідальності за скоєні злочини. За рідкісним винятком, ні під час, ні після Великого терору вони не задумалися про злочинний бік своїх діянь, як не замислювалися вони про те, що їхні кумири в Києві і Москві також діяли незаконно та злочинно[294].

Авангард чи «звичайні люди»?[295]

Падіння чекістів, що підтверджує і «миколаївський випадок», було особливо глибоким тому, що НКВС у роки Великого терору став відігравати в цій області України роль ключового органу управління і контролю. Політична поліція з великим завзяттям брала на себе, поряд із соціальними завданнями, завдання з підтримання функціонування найбільш важливих галузей народного господарства. УНКВС по Миколаївській області на чолі з Карамишевим посилено контролювало суднобудівні заводи і своїми специфічними методами боролося з дезорганізацією виробництва, корупцією і халтурою, які, без сумніву, отримали тут значне поширення[296]. При цьому Карамишев діяв не з примусу і не тільки під тиском Києва та Москви, але, головним чином, за власною ініціативою і з великим індивідуальним завзяттям. Якщо формулювати абстрактно, то даний співробітник каральних органів був не лише жертвою збігу обставин і часу або сліпим знаряддям державних та партійних метаструктур. Він був тим, хто пліч-о-пліч зі Старигіним, новим першим секретарем Миколаївського обкому КП(б)У, молодим та ідеологічно підкованим функціонером, на VI міській та на обласній партійних конференціях, що відбулися в травні 1938 року, звинувачував різні парторганізації області, насамперед

---

[293] Arendt H. Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft. Antisemitismus. Imperialismus. Totalitarismus. München, 2003. S. 844.

[294] Були ті, хто все розумів. Колишній начальник УНКВС по Челябінській області Ф. Г. Лапшин, заарештований у 1939 р., у своїх свідченнях виділив особливу главу «Як я став злочинцем», в якій, зокрема, писав: «Були моменти, коли в мені прокидалися почуття совісті, сорому і каяття. Було бажання розповісти про це відверто і припинити творені злочини. Але острах відповідальності зупиняв, і я знову замикався в собі. Машина продовжувала працювати як і раніше...» Вепрев О. В., Лютов В. В. Государственная безопасность: три века на Южном Урале. Челябинск, 2002. С. 311–312 (автор дякує Олексію Теплякову за вказівку на цю роботу).

[295] Тут застосовується калька терміна «ordinarymen», яким в історіографії націонал-соціалізму описують феномен рядових виконавців, що в руках держави є не тільки слухняним, але і добровільним активним інструментом для здійснення масових каральних акцій.

[296] Див. з цього приводу негативні висловлювання свідків про методи та організацію роботи обвинувачених інженерів і фахівців, які пролунали на судовому процесі 4–8 квітня 1939 р. Протокол судебного заседания Военного трибунала… 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

заводські. Посилаючись на Сталіна, Карамишев вимагав справжньої більшовицької пильності і непримиренності до ворога. При цьому він відчитав обком КП(б)У і радянські структури публічно і навіть зі згадуванням конкретних імен – за провали в галузі економіки (промисловість і торгівля) і народної освіти. Різкої критики зазнав другий секретар Миколаївського обкому КП(б)У Д. Х. Дерев'янченко, який, як вважав Карамишев, приділяв недостатньо уваги кампанії з критики і самокритики в рядах оргбюро ЦК КП(б)У. Карамишев публічно скомпрометував начальника корпусного цеху заводу № 200 Л. П. Фоміна, який заступився за колишнього директора заводу Ф. Я. Плетньова[297]. Після цього на першій обласній партконференції Миколаївської області, що відбулася 24–29 травня 1938 року, Карамишев був обраний членом обкому КП(б)У. В газетах його ім'я згадувалося відразу за іменами трьох секретарів обкому партії[298]. 25 червня 1938 року його обрали депутатом Верховної Ради УРСР і за заслуги перед партією й державою нагородили орденом Леніна – врешті-решт, телеграма Фриновського не заподіяла йому шкоди[299].

Однак Карамишев цим не обмежився. Навесні 1938 р. він фактично очолив в області кампанію зі зміцнення суднобудівної галузі, розпочату за вказівкою Москви. Старт цій кампанії в Миколаєві дала стаття під назвою «Навести більшовицький порядок у водному транспорті», опублікована в газеті «Південна правда» в кінці березня 1938 р.[300] Упродовж місяця, починаючи з кінця травня і до кінця червня 1938 р., місцева преса опублікувала п'ять великих статей Карамишева, кожна з яких займала близько третини газетної шпальти. На роботі та в публічних виступах на партконференціях, у газетах начальник УНКВС підносив себе як справжнього «яструба», кожен раз лякаючи всіх загрозою «діяльності іноземних фашистських розвідок і їх троцькістсько-бухаринської, буржуазно-націоналістичної та іншої агентури», інструментом якої служили незліченні саботажники[301].

---

[297] Карамышев П. В. Выше революционную бдительность // Южная правда. 23.05.1938. № 110. Див. також: Выступления П. И. Старыгина и П. В. Карамышева на вечернем заседании Первой областной партийной конференции Николаевского обкома КП(б)У 24.05.1938 // ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1–7, 167–170.

[298] Первая Николаевская партийная конференция закончила свою работу // Южная правда. 30.05.1938. № 116. С. 1.

[299] Сегодня все на выборы Верховного Совета Украины // Южная правда. 25.06.1938. № 139. С. 8.

[300] Навести большевистский порядок на водном транспорте // Южная правда. 30.03.1938. № 67. С. 1.

[301] Саме таке враження Карамишев справляв на своїх підлеглих: «Карамишев прибув на роботу в Миколаївське УНКВС у березні м-ці 1938 року. У травні м-ці 1938 року, виступаючи на обласній конференції КП(б)У, він у своєму виступі намалював досить похмуру картину, яка зводиться до того, що скрізь і всюди кишать вороги-шпигуни». Див.: Протокол допроса свидетеля М. В. Гарбузова. 10.09.1939 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 3. Арк. 133–141; Карамышев П. В. О методах и приемах подрывной работы фашистских разведок и их троцкистско-бухаринской и буржуазно-националистической агентуры // Южная правда. 23.05.1938. № 110; 24.05.1938. № 111; 04.06.1938. № 120; 09.06.1938. № 124; 30.06.1938. № 144; 04.07.1938. № 146; 10.07.1938. № 151. Статті публікувалися під однією і тією ж назвою як продовження першої.

Його численні виступи на сторінках газети «Південна правда» отримали недвозначну підтримку на високому «московському» рівні. Карамишев заявляв: «Відділ друку ЦК партії схвально відгукувався про мою участь у пресі і навіть запропонував написане мною видати окремою брошурою»[302]. Статті Карамишева супроводжувалися резолюціями і закликами зборів робітників відповідних заводів, які перед лицем небезпеки обіцяли працювати ще краще і більше[303]. Ці обіцянки не в останню чергу були результатом виступів Карамишева на масових зборах трудових колективів[304].

Обласна парторганізація також зробила вагомий внесок у кампанію по зміцненню суднобудівної промисловості, публічно заявивши на облпартконференції про надзвичайні недоліки в роботі заводів № 200 і № 198. Насамперед – про «ворожий саботаж» на заводі № 200, який призвів до вибуху котлів, унаслідок чого були загиблі і поранені, а також який став причиною виробничого браку і падіння робочої моралі[305]. Через місяць, 22 червня 1938 р., бюро Миколаївського обкому КП(б)У прийняло постанову, яка затаврувала плачевне технічне, організаційне, ідеологічне та політичне становище заводу № 200 і його керівництва. У заключній частині постанови говорилося, що «завод став на антидержавний шлях невиконання завдання уряду і партії в питанні створення потужного військового флоту для держави»[306]. На початку липня 1938 р. «Рідне Прибужжя» опублікувало промову Голови Президії Верховної Ради СРСР М. І. Калініна перед робітниками, інженерно-технічними працівниками і службовцями ленінградського заводу ім. Орджонікідзе від 19 червня 1938 р. «За великий радянський морський флот». Калінін вимагав будувати морські судна якомога швидше, якомога дешевше і з максимальною якістю. Він заявив, що радянська країна знаходиться в стані гострої конкуренції з капіталістичними країнами, і в цій боротьбі необхідно перемогти. Певним контрапунктом до виступів Карамишева прозвучала заява Калініна про те, що «всі недоліки хочуть звалити на шкідників». Навпаки, він закликав до рішучої самокритики[307].

На цьому тлі Карамишев поставав уже не як підлеглий, дії якого визначалися вищою інстанцією, а як найактивніший учасник кампанії по будівництву

---

[302] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 430 зв.

[303] «До конца разгромить вражескую агентуру. Обзор писем и откликов трудящихся на статьи П. В. Карамышева “О методах и приемах подрывной работы фашистских разведок и их троцкистско-бухаринской и буржуазно-националистической агентуры”» // Южная правда. 15.07.1938. № 155. С. 3.

[304] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 430 зв.

[305] ДАМО. Ф. 7. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 87–89; ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Спр. 5. Арк. 110.

[306] ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Спр. 18. Арк. 128–131.

[307] Калинин М. И. За большой советский морской флот. Из речи на собрании рабочих, инженеров и технических работников и служащих завода им. Орджоникидзе в Ленинграде от 19 июня 1938 // Южная правда. 08.07.1938. № 148. С. 2.

військово-морського флоту. Її важливість у Миколаєві засвідчували в середині липня 1938 року візит наркома внутрішніх справ УРСР Успенського, телеграма заступника наркома внутрішніх справ СРСР Фриновського, візит першого заступника наркома оборонної промисловості СРСР Тевосяна. Пожежа, що сталася на суднобудівному заводі на початку серпня 1938 року, стала для Карамишева справжнім ударом, який він і його апарат спробували з великим завзяттям компенсувати звичними «чекістськими» методами.

У ході судових процесів над чекістами з'ясувалося, що всупереч зовнішньополітичним моментам, які превалювали в ідеологічній кампанії, розгорнутій навколо військово-морського флоту, Карамишева цікавили майже виключно місцеві проблеми, і він, у тісному симбіозі та співробітництві з партійним керівництвом області[308], при потужній підтримці республіканського керівництва держбезпеки і КП(б)У, а також прокуратури, боровся з «внутрішніми ворогами» й активно використовував для цього надану йому свободу дій. Упевненою рукою він завжди інтерпретував у потрібну для себе сторону розпливчасто сформульовані накази Москви. Практично виключається, що Карамишев міг дозволити собі, як він стверджував заднім числом, будь-які «ліберальні» відхилення від жорсткої лінії, що диктувалася з Києва наркомом Успенським. Звичайно, слід перевірити свідчення Карамишева, згідно з якими він заарештував у 5–6, а то і в 10 разів менше людей, ніж в інших областях, бо і тут існують серйозні сумніви[309].

Засуджені співробітники СПО УНКВС на чолі з Трушкіним діяли з не меншим ентузіазмом, ніж Карамишев, але вже на рівні безпосереднього виявлення і знищення «ворогів». Навряд чи можна охарактеризувати цих чекістів, включаючи Карамишева, як ordinarymen. Хоча вони були малоосвіченими вихідцями з соціальних низів, фактично саме ці люди були «видатним елементом» радянського суспільства і саме так вони сприймали самі себе. Вони чудово уживалися з системою, продуктом якої вони були і всередині якої вони зробили запаморочливу кар'єру. Ця система в період Великого терору знову запропонувала прихильникам крайніх заходів і кар'єристам із числа чекістів велике поле для діяльності. Засуджені співробітники УНКВС нічого не мали проти тортур і фальсифікації документів в інтересах «полегшення» і «прискорення» своєї роботи, але вони не були садистами, що діяли в своїх особистих інтересах. Їх мета полягала в тому, щоб забезпечити на місцях без-

---

[308] Піком такого співробітництва була безпосередня участь першого секретаря Миколаївського обкому КП(б)У П. І. Старигіна в допитах членів КП(б)У. Див.: Протокол закритого судового засідання ВТ... 18.03.1941–23.03.1941 // ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 430 зв.

[309] Цифри репресованих по Миколаївській області за січень – листопад 1939 р. далеко не повні і досі не піддавалися перевірці на достовірність. Див. текст наказу № 00447: Сводная таблица о приказе № 00447 в УССР // «Через трупы врага на благо народа». Т. 2. М., 2010. С. 384–385.

пеку молодої соціалістичної системи, що розвивається. У цих умовах ситуативне[310] насильство також відігравало підпорядковану роль. Їх злочин не можна документально обґрунтувати надзвичайно високим градусом ідеологізації. Швидше вони діяли в умовах надзвичайно «перегрітої атмосфери» нещадної насильницької стабілізації потрясінь, викликаних сталінською перебудовою суспільства й економіки. Через колосальне зростання повноважень і масштабу покладених на них суспільно-політичних та економічних завдань органи держбезпеки неминуче повинні були опинитися між молотом і ковадлом. Вимоги до промислових підприємств Миколаєва були перевантажені необґрунтованими очікуваннями, в той час як технічні та організаційні можливості підприємств були вкрай обмеженими, а кадри фахівців – недостатніми. На виробництві не вистачало матеріалів, наявна сировина не відповідала нормам, організація трудового процесу носила хаотичний характер, були відсутні необхідні фахівці[311]. Рішення проблеми, за версією місцевого управління НКВС – стабілізувати ситуацію за допомогою арештів та залякування, приписуючи робітникам та інженерам активний і свідомий саботаж, – принесло дуже скромний успіх, хоча чекісти і змогли таким чином застрахуватися від можливих звинувачень у недбалості. Пожежа на суднобудівному заводі № 200 влітку 1938 р. була не тільки великим фіаско миколаївських чекістів, а насамперед – символом плачевного провалу державної політики, спрямованої на те, щоб вирішувати нагальні проблеми суспільства й економіки за допомогою органів держбезпеки та міліції.

[310] Під ситуативним насильством маються на увазі форми насильства, які неможливо інтерпретувати як стратегічні дії. Йдеться, як правило, про локальне, безконтрольне і спонтанне насильство.

[311] Див. з цього приводу: Протокол судового засідання Військового трибуналу... 04.04.1939–08.04.1939 // Архів УСБУ в Миколаївській області. Ф. 6. Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57.

С. М. Березний

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ДО БАТЬКІВЩИНИ: «ПЕТИЦІЙНА КАМПАНІЯ» У М. МИКОЛАЄВІ ПОЧАТКУ 1950-х РОКІВ

У 1950-х рр. єврейський національний рух став потужною силою і відстоював честь і гідність, боровся за права і свободи людини. У цьому контексті піднесення єврейського руху в УРСР можна розглядати як цілком закономірну реакцію на відкриті або приховані антисемітські кампанії, дискримінацію євреїв.

Не останню роль у розгортанні національного руху відіграло утворення в 1948 р. держави Ізраїль, що стала своєрідним символом відродження єврейської нації. Ось як висловив почуття євреїв, відірваних від своєї історичної батьківщини, завідувач архівом Інституту «Укрлісбудпроект» Борис Сандлер: «…відродження єврейського народу, утворення держави Ізраїль і важка боротьба, що відбувалася в зв'язку з цим, викликали велике піднесення в середовищі єврейського населення і пробудили в багатьох серцях гарячі почуття любові і повної готовності йти на допомогу своїм братам у Палестині… Треба було чекати близько 2000 років, щоб збулося таке велике чудо, коли древній народ знову воскрес до нового життя і героїчної боротьби»[1].

Своєрідною прелюдією розгортання єврейського національного руху стала локальна спроба організувати «петиційну кампанію» на початку 1950-х років. Аналіз документальних матеріалів вищого політичного керівництва, органів державної влади та державного управління засвідчив помітне зростання кількості скарг, заяв та листів на адресу ЦК КПРС, ЦК КПУ, союзного та республіканського урядів, засобів масової інформації, в яких порушувалися питання дискримінації євреїв. Деякі з них мали широкий резонанс.

Дослідникам відомі листи до ЦК КПРС із Києва, підписані «Михайло Правдін» і «професор М. Б. Н.». У них певною мірою відображалося становище та настрої єврейського населення, засвідчувалося його небажання миритися із проявами антисемітизму в школах, вищих навчальних закладах, наукових установах тощо[2].

Спростування вказаних у листах фактів першим секретарем ЦК КПУ М. В. Підгорним хоча і містило чимало різноманітних цифр та прізвищ, однак загалом виглядало непереконливо[3].

---

[1] ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 3736. Арк. 89.

[2] Бажан О., Данилюк Ю. Опозиція в Україні, друга половина 50–80-х років XX ст. К.: Рідний Край. 2000. С. 354.

[3] ЦАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 2736. Арк. 109.

Ми акцентуємо увагу на локальному прикладі спроби організації «петиційної кампанії» євреїв на початку 1950-х рр. у місті Миколаєві. Цей випадок має свої специфічні риси, що виділяють його в окремий сюжет загальної петиційної кампанії.

По-перше, вона характерна відсутністю анонімних листів. Усі документи, матеріали мають своїх авторів; по-друге, в цьому випадку звернення євреїв відбувається не до партійних, державних керівників радянської України чи СРСР, а до уряду Ізраїлю, ООН, світової спільноти.

«Ініціативна група євреїв» (так вони себе називали) виникла наприкінці 1949 р. у Миколаєві[4]. Але серед чекістів вона отримала назву «Справа Вайнштока і Країнського», хоча фігурантів було значно більше. Миколаївських й одеських євреїв, які бажали полишити СРСР і переїхати до Ізраїлю, згуртували навколо себе миколаївський інженер Мирон Йосипович Країнський і колишній завідуючий швацьким цехом миколаївської контори «Торгмортранс» Володимир Давидович Вайншток. Це все були люди зрілого віку з вагомим життєвим досвідом, тому їхні кроки були обмірковані та зважені. Саме навколо цих осіб розгорнулися основні події і діяльність ініціативної групи.

Керівником групи, її засновником, координатором став В. Д. Вайншток. Під час обшуку 28 грудня 1953 р. у його оселі по вул. Комсомольській співробітниками МВС було знайдено листа до президента Ізраїлю Іцхака Бен-Цві та голови уряду Давида Бен-Гуріона. Автори листа також зверталися до ізраїльського народу. Лист був написаний російською мовою і містив додаток.

Володимир Давидович Вайншток народився в 1904 р. у Варшаві, відомості про його батьків відсутні[5], мав незакінчену вищу економічну освіту. У 1929 р. в Москві він одружився на росіянці Марії Тимофіївні, яка народилася під Гжатським Смоленської губернії[6].

У 1930 р. народився у них син Віктор, у 1939-му – син Едуард. Може, так стандартно і розвивалося б життя Вайнштока, коли б його не заарештували та не засудили 15 січня 1933 р. згідно з Указом від 7 серпня 1932 р. до 10 років ув'язнення. Його відправили будувати Біломорканал. Але після скарги вирок було скасовано. Вже у травні 1933 р. він був звільнений і повернувся до Москви. Але 4 серпня 1934 р. був засуджений за ст. 116 частини 2 Кримінального кодексу РРСФР до 3 років позбавлення волі, через рік його знову звільнили достроково. Втретє Володимира Давидовича заарештовано відділом кримінального розшуку Куйбишевського району м. Москви 15 лютого 1942 р. за ст. 193-10«а», 192«а» КК РРСФР та засуджено за прогул до 3 років позбав-

[4] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 69.
[5] Там само. Арк. 73.
[6] Там само. Арк. 122.

лення волі. Звільнено знову достроково в 1944 р.[7]. Щоб не дратувати московських правоохоронців, він виїхав до Середньої Азії. Його дружина з цим не погодилася, запропонувала розлучитися. У 1945 р. вони оформили розлучення, але ніяких поганих, недобрих спогадів про чоловіка Марія Тимофіївна Вайнштok не мала. Під час слідства як свідок на допитах вона підкреслювала, що як чоловік і батько він був добрим, чуйним, турботливим[8]. У 1945–1947 рр. Вайнштok проживав в Узбекистані. Наприкінці 1947 р. він переїхав до Миколаєва, влаштувався завідуючим швацького цеху миколаївської контори «Торгмортранс». Одружився на швачці Клавдії Казначеєвій. На думку керівництва, був непоганим фахівцем, але його громадянська позиція непокоїла адміністрацію підприємства. У характеристиці, наданій слідству, підкреслюється: «Вайнштok В. Д. не брав участі у громадському житті та політичних заходах, що проводились в установі. Так, у 1951 і 1952 роках під час проведення підпису на державну позику Вайнштok В. Д. як керівник підрозділу підприємства замість організації робітників швацької майстерні на підписання позики сам відмовився від того, щоб підписуватись на позику, деморалізував робітників майстерні»[9]. Тільки втручання керівництва підприємства контори, тиск з боку адміністрації, партійної, профспілкової організацій примусили його підписатися на позику із сумою нижче доведеного йому завдання[10]. У 1953 р. він звільнився з миколаївської контори «Торгмортранс» за власним бажанням[11].

Володимир Давидович втратив роботу, але своєї мрії – жити в правовому демократичному суспільстві – не втратив. Він познайомився з багатьма миколаївцями, євреями за походженням. Це такі як Мирон Йосипович Країнський, Вольф Хаймович Бирчанський, Григорій Мойсейович Поліщук, Мендель Беркович Корних, Ісаак Володимирович Мар'яновський, Яків Мойсейович Сомуар, Лейзер Зейлекович Хаіт. Вони часто збиралися в різних місцях, але найчастіше на квартирі Лейзера Хаіта. З Одеси часто навідувалися сюди Арон Васильович Фукс, Єхіл Лейбович Бірінберг, Чарльз Мойсейович Белинський. Це була основа так званої «ініціативної групи євреїв» у м. Миколаєві[12].

Ще однією центральною фігурою ініціативної групи став Мирон Країнський. Він народився в 1903 р. у Миколаєві в родині міщан Йосипа Юзефовича та Неллі Лейбовни Країнських. Батько був кравцем. До «жовтневого перевороту» працював самостійно, згодом став членом артілі.

---

7 Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 238.
8 Там само. Арк. 245.
9 Там само. Арк. 268.
10 Там само. Арк. 283.
11 Там само. Арк. 292.
12 Там само. Арк. 297.

У 1921 р. М. Країнський одружився на Софії Ісааківні Бродській. Із 1925 р. працював різноробом на будівництві у Миколаєві, навчався на вечірньому відділенні Миколаївського судномеханічного технікуму. Після його закінчення у 1932 р. став майстром-суднобудівником і працював на заводі ім. А. Марті. У 1935 р. він розлучився і в 1939 р. одружився на Марії Григорівні Розенфельд. У 1941–1945 рр. він перебував в евакуації, працював майстром на суднобудівній верфі у м. Астрахань. Повернувшись до Миколаєва, працював майстром на заводі ім. 61 Комунара, з 1952 р. – пенсіонер, інвалід 2 групи, але продовжував працювати на базі «Миколаївшкірвзуття» на різних посадах. Із Вайнштоком він познайомився у 1949 р., з яким заприятелювали[13].

Ініціативна група не мала офіційних списків, статуту, програми. Що ж робили ці люди? На квартирі у Л. Хаіта слухали «Голос Америки», «Голос Ізраїлю», обговорювали життя євреїв в Ізраїлі, інших країнах світу, порівнювали його з радянським повсякденням, ставленням радянської влади до єврейської культури, релігії, звичаїв, традицій. Вони шукали шляхи та можливості для переїзду із родинами до Ізраїлю, оскільки вважали, що для їх дітей «не буде в СРСР майбутнього»[14].

Учасники ініціативної групи піклувалися про конспірацію не випадково. Вайншток завжди підкреслював, що необхідно оберігати молодь від переслідування МДБ та МВС. Тому до ініціативної групи вона не залучалася, щоб у випадку провалу, невдачі, переслідування з боку МДБ молодь не постраждала. У травні 1953 р. ініціативна група направила В. Вайнштока до Москви для налагодження контакту з ізраїльським представництвом у СРСР і вирішення питання переїзду до Ізраїлю. Але на той час відносини між СРСР та Ізраїлем були напруженими. В. Вайнштоку не зміг зв'язатися із представниками Ізраїлю і повернувся до Миколаєва.

Ініціативна група обговорювала три шляхи вирішення «єврейського питання» в СРСР та можливості євреїв потрапити з УРСР до Ізраїлю. Перший шлях – «…це домовленість між урядами СРСР та Ізраїлю про вільний виїзд євреїв з СРСР до Ізраїлю на історичну батьківщину»[15]. Такий варіант обговорювався після смерті Й. Сталіна та справи про зраду Л. Берії. Але реальних кроків демократизації внутрішньої і зовнішньої політики не відбулося.

Другий шлях – «…це звернення євреїв Ізраїлю, євреїв СРСР до ООН, яка б вплинула на уряд СРСР та під таким впливом, тиском ООН уряд СРСР дозволив би євреям вільно виїжджати з СРСР до Ізраїлю»[16].

---

[13] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 301.
[14] Там само. Арк. 305.
[15] Там само. Арк. 307.
[16] Там само. Арк. 316.

Третій шлях: – «…США та інші демократичні країни світу починають війну проти СРСР. Поразка СРСР у війні приводить до падіння комуністичного уряду, в СРСР відбуваються демократичні реформи, змінюється уряд, змінюється політика стосовно євреїв, вони можуть вільно виїжджати до Ізраїлю»[17]. Цей останній варіант був утопічним, оскільки СРСР володів значним військовим потенціалом.

Найбільш перспективним вважався так званий «петиційний» тиск – звернення до урядів інших держав, єврейських діаспор, ООН тощо. На початку вирішили написати листа-звернення до президента, голови уряду, народу Ізраїлю. Такий лист було доручено підготувати Вайнштоку і Українському. Вони і їх товариші вважали, що, дізнавшись про стан євреїв у СРСР, – ООН, світова спільнота вплинуть на вище політичне керівництво СРСР. Останні, зважаючи на міжнародний резонанс, дозволять євреям вільно виїхати до Ізраїлю.

Вайнштоk та Український підготували лист, ознайомили з його змістом членів ініціативної групи[18]. Автори підкреслили своє позитивне ставлення до створення єврейської держави. Далі вони описали важке становище євреїв у СРСР: «…євреї не мають можливості навчати своїх дітей рідною мовою, відправляти свої релігійні обряди…»[19], складнощі у вирішенні матеріальних проблем, «відсутність будь-яких перспектив у молоді». Автори просили розповсюдити листа у засобах масової інформації різних країн, щоб світова громадськість дізналася про проблеми радянських євреїв. Цікаво, що для контакту автори листа вказали домашню адресу В. Д. Вайнштока. Але листа не вдалося переслати до Ізраїлю. Вайнштоk зберігав листа, написаного рукою Українського, у себе вдома, оскільки чекав нагоди для відправки листа до Ізраїлю. Цілком вірогідно, що у складі групи був або агент держбезпеки чи людина, яка злякалася свого діяння і донесла про наміри групи. Про це свідчать хоча б дії співробітників органів державної безпеки, які прийшли з обшуком до квартири Вайнштока, коли там знаходився Український.

Під час обшуку 28 грудня 1953 р. чекісти знайшли листа. М. Український не заперечував свого авторства. В. Вайнштока і М. Українського арештували, перевезли до Одеси й ув'язнили у тюрмі № 1. Пізніше до тієї ж тюрми привезли ще одного миколаївця з ініціативної групи євреїв – Менделя Берковича Корниха.

Справу № 537 на В. Вайнштока, М. Українського та інших розслідували співробітники Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР у Північно-Чорноморському басейні. В. Вайнштоk, М. Український одразу заявили слідчим

[17] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 322.
[18] Там само. Арк. 328.
[19] Там само. Арк. 339.

про власну ініціативність у написанні листа, намагаючись відвести підозру від інших членів ініціативної групи євреїв (усього по справі проходило 47 осіб). Водночас В. Вайнштоκ не визнав жодного звинувачення слідства і не підписав жодного протоколу.

Справа ініціативної групи євреїв м. Миколаєва виявилася складною. Сталінські часи формального слідства вже пройшли, слідчим потрібно було задокументувати і довести провину фігурантів. Очевидно, що доказова база ґрунтувалася лише на виявленому листі і свідченнях свідків. Всього було «напрацьовано» і складено 141 документ, які були підшиті у 2 томи (всього 408 аркушів). Чекісти викликали до Одеси свідків із Миколаєва, оплачуючи за державний кошт проїзд і проживання. Але ці витрати були марними. В. Вайнштоκ не визнав звинувачення, М. Країнський з перших хвилин слідства визнав, що листа написано його рукою. Слідство провело графологічну експертизу. Вона підтвердила, що листа було написано саме Країнським, але ж він від цього і не відмовлявся[20].

Для слідчих важливо було підтвердити наявність організованої ініціативної групи. Однак ні В. Вайнштоκ, ні М. Країнський таких шансів слідству не надали. Тому 25 березня 1954 р. їм пред'явили обвинувачення за статтями 54-1«а» і 54-10 («зрада батьківщині» й «антирадянська пропаганда та агітація»). Але ні В. Вайнштоκ, ні М. Країнський обвинувачення не визнали.

Особливо дратував слідство В. Вайнштоκ, оскільки «його важко було розговорити»[21]. У травні 1954 р. він оголосив голодування, яке тривало майже два з половиною місяці. Заарештовані відчували родинну підтримку товаришів. Зокрема, К. Казначеєва, дружина Вайнштока, щотижня їздила до Одеси, возила передачі з харчами і необхідними речами. Працівники одеської тюрми не говорили їй про оголошене голодування і продовжували приймати передачі з харчами вагою до 15 кг, запевняючи Казначеєву, що арештант отримує всі передачі регулярно[22].

У червні 1954 р. слідчі повторно пред'явили обвинувачення заарештованим, вдруге Вайнштоκ і Країнський відмовилися від підпису. Водночас призначені адвокати арештантів плідно працювали. Вони подали декілька протестів до Генерального прокурора та уряду СРСР. У липні 1954 р. слідство втретє пред'явило обвинувачення. Вайнштоκ знову відмовився підписувати протокол, а Країнський визнав провину лише частково.

26 липня 1954 р. в одеській тюрмі помер В. Вайнштоκ. Чим була викликана його смерть – голодуванням, хворобою? Інформація з цього питання у

[20] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 351.
[21] Там само. Арк. 351.
[22] Там само. Арк. 380.

справі відсутня. Довідка начальника тюрми МВС № 1 м. Одеси про неможливість етапувати арештованого В. Вайнштока до тюрми МВС м. Миколаєва через його смерть[23] лише констатувала сам факт.

М. Країнський, який визнав провину частково, був перевезений до Миколаївської слідчої тюрми МВС № 1. Його пересилали через етапну тюрму м. Харкова. Пізніше тим же шляхом етапували з Одеси до Миколаєва М. Корниха.

М. Розенфельд, дружина М. Країнського, написала листа-скаргу до М. Хрущова. У листі вона стверджувала про відсутність складу злочину М. Країнського і В. Вайнштока, розповіла про згаданий вже безлад із передачами для арештованих в одеській тюрмі, просила партійного очільника гуманно поставитися до арештованих євреїв.

Етапування арештованих до Миколаєва мало свою пропагандистську мету. Вже 20 жовтня 1954 р. Миколаївський обласний суд ухвалив вирок, де визнав винним М. Країнського і, згідно зі ст. 54-10, засудив його до 5 років позбавлення волі та обмеження прав строком на 3 роки, згідно зі ст. 29 КК УРСР. М. Розенфельд подала скаргу до комісії про перегляд архівно-кримінальних справ засуджених за контрреволюційні злочини. Але 19 листопада 1954 р. комісія визнала покарання М. Й. Країнського «правильним»[24].

Як склалася доля М. Країнського та інших членів ініціативної групи євреїв м. Миколаєва – невідомо. Лише 28 грудня 1988 р. постановою Пленуму Верховного Суду України було відмінено рішення Миколаївського обласного суду стосовно М. Й. Країнського і В. Д. Вайнштока[25]. Таким тернистим виявився шлях людей, які лише хотіли жити на історичній батьківщині.

---

[23] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 7842. Арк. 393.

[24] Там само. Арк. 406.

[25] Там само. Арк. 407.

Розділ II
МОВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

№ 1
Протокол судового засідання Військового трибуналу про звинувачення Л. Фоміна, Л. Гладкова, С. Меламуда, Г. Афанасьєва, Д. Бондаря, М. Базилевича, Т. Чикалова, В. Носова

4–8 квітня 1939 р.

Дело № 0056. I939 г. Сов[ершенно] секретно

ПРОТОКОЛ СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ

I939 года апреля 4-8 дней 434-й Военный Трибунал Киевского Особого Военного Округа в закрытом судебном заседании в г. Николаеве в составе: Председательствующего Военного юриста 3 ранга СЕЛИВАНОВА. Членов: Политрука НОЗДРАЧЕВА и Лейтенанта ЯКОВЛЕВА при секретаре Технике Интенданте 2 ранга ХМЕЛИНЕ.

В I2 час[ов] 30 мин[ут] 4 апреля I939 года, Председательствующий открывает судебное заседание и объявляет, что будет слушаться дело по обвинению: ФОМИНА Леонида Павловича, ГЛАДКОВА Леонида Михайловича, МЕЛАМУДА Самуила Соломоновича, по ст. ст. 54-7, 54-8, 54-9 и 54-II УК УССР, АФАНАСЬЕВА Григория Петровича, БОНДАРЯ Дмитрия Антоновича, БАЗИЛЕВИЧА Николая Ивановича, ЧИКАЛОВА Тимофея Ивановича и НОСОВА Василия Ивановича по ст. ст. 54-8, 54-9 и 54-II УК УССР.

Секретарь докладывает о том, что в судебное заседание доставлены под конвоем подсудимые: ФОМИН, ГЛАДКОВ, МЕЛАМУД, АФАНАСЬЕВ, БОНДАРЬ, БАЗИЛЕВИЧ, ЧИКАЛОВ и НОСОВ. По делу явились свидетели: МИНАКОВ Л.Ф., ЧЕРВОНООЧЕНКО Н.Д., КРАСОВСКИЙ Н.С., ШУЛЬМАН А.Б., ДРОБОТ Л.П., БРЕСЛЕР М.М.,

СТОРЧАЕВА В.А., ЦЫРУЛЬНИКОВ А.А., ОСКОЛКОВ Л.К., ДМИТРИЕВ П.Д., СЕРЕДА А.В., БЕСЧАСТНЫЙ Н.Г., КРИЖАНОВСКИЙ И.П., ЗАВИСТОВСКИЙ Н.У., ДАНЬШИН Н.А., ШМЕЛЕВ З.Д., ФЕЙДИН М.Л., ЗДРОГ Г.И., БОНДАРЕНКО З.П., КАН В.М. и эксперты: НОРОВ А.П., МОГИЛЕВСКИЙ Э.Г., НИКИФОРОВ М.Г., НАУМОВЕЦ А.П. и ДУБРАВИН А.П. В судебное заседание не явились: свидетель ЯКУШКИН С.Д. - находится в очередном отпуске с выездом из гор. Николаева, эксперты СТЕПАНЕНКО Ф.С. и ГОРДИЕНКО М.Н. находятся в служебной командировке в гор[оде] Ленинграде.

На вопросы Председательствующего о самоличности подсудимых, последние отвечают:

Я - ФОМИН Леонид Павлович, родился в 1906 году в семье маломощного крестьянина с. Благодатное, Херсонского района, Николаевской области, по соцположению служащий, до ареста работал начальником корпусного цеха завода 200, с высшим техническим образованием, состоял членом ВКП(б), исключен в связи с данным делом, по национальности украинец, ранее не судимый, под арестом по данному делу содержусь с 19 июля 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ[1] о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 г.

Я - ГЛАДКОВ Леонид Михайлович, родился в 1901 году в семье служащего гор. Николаева, той же области, по соц[иальному] положению служащий, до ареста по данному делу работал Начальником деревообделочной мастерской завода 200, состоял членом ВКП(б), исключен в связи с данным делом, по национальности украинец, женат, ранее не судимый, по данному делу под арестом содержусь с 28 июня 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

Я - МЕЛАМУД Самуил Соломонович, родился в 1904 году в семье служащего с. Братского, того же района, Одесской области, по соц[иальному] положению служащий, с высшим техническим образованием, по национальности еврей, беспартийный, женат, до ареста работал зам. начальника корпусного цеха завода 200, ранее не судимый, по данному делу под арестом содержусь с 5 октября 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

Я - АФАНАСЬЕВ Григорий Петрович, родился в 1910 году в семье рабочего гор. Николаева, той же области, по соц[иальному] положению служащий, до ареста работал Начальником участка корпусного цеха завода 200, состоял членом ВКП(б), исключен в связи с данным делом, женат, по национальности русский, со средним техническим образованием, ранее не судимый, под стражей по данному делу содержусь с 2 августа 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

---

[1] ВТ – военный трибунал (військовий трибунал – укр.)

Я - БОНДАРЬ Дмитрий Антонович, родился в 1910 году в семье крестьянина бедняка с. Новый Буг, того же района, Николаевской области, по соц[иальному] положению служащий, до ареста занимал должность Начальника участка корпусного цеха завода 200, беспартийный, по национальности украинец, женат, со средним техническим образованием, ранее не судимый, под стражей по данному делу содержусь с 2 августа 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

Я - БАЗИЛЕВИЧ Николай Иванович, родился в 1909 году в семье крестьянина бедняка с. Богва, Жошковского района, Киевской области, по соц[иальному] положению рабочий, до ареста работал мастером электросварщиком на заводе 200, беспартийный, с низшим образованием, по национальности украинец, женат, ранее не судимый, под стражей по данному делу содержусь с 9 августа 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

Я - ЧИКАЛОВ Тимофей Иванович, родился в 1888 году в семье крестьянина бедняка с. Богоявленского, Херсонского района, Николаевской области, по соц[иальному] положению рабочий, с низшим образованием, состоял членом ВКП(б), исключен в связи с данным делом, женат, по национальности украинец, ранее не судимый, под стражей по данному делу содержусь с 7 августа 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 года.

Я - НОСОВ Василий Иванович, родился в 1894 году в семье крестьянина бедняка с. Неверовка, быв[шей] Владимировской губернии, по соц[иальному] положению рабочий, до ареста работал сортировщиком корпусного цеха завода 200, беспартийный, с низшим образованием, женат, по национальности русский, ранее не судимый, под стражей по данному делу содержусь с 8 августа 1938 года, с обвинительным заключением и определением ВТ о предании меня суду ознакомлен 3 апреля 1939 г.

Председательствующий разъясняет подсудимым состав суда, а также разъясняет, что по их делу для дачи заключения вызваны эксперты: НОРОВ, МОГИЛЕВСКИЙ, НИКИФОРОВ, НАУМОВЕЦ и ДУБРАВИН.

На вопрос председательствующего - имеют ли подсудимые отвод составу суда или экспертам - подсудимые заявили, что отводов составу суда и экспертам они не имеют.

Председательствующий удостоверившись в наличии явившихся свидетелей и экспертов, установил их самоличность, предупреждает свидетелей об ответственности за дачу ложных показаний, а экспертов за дачу ложного заключения по ст. 89 УК УССР, после чего свидетели удаляются из зала судебного заседания в свидетельскую комнату.

На вопрос Председательствующего - возражают ли подсудимые против слушания дела в отсутствии не явившегося свидетеля ЯКУШКИНА, последние заявили, что слушать дело в отсутствии свидетеля ЯКУШКИНА считают возможным.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Дело слушанием в отсутствии свидетеля ЯКУШКИНА и экспертов СТЕПАНЕНКО и ГОРДИЕНКО продолжать, в случае надобности или по ходатайству подсудимых огласить показания свидетеля Якушкина данные им на предварительном следствии.

Председательствующий разъясняет подсудимым их права во время судебного следствия о том, что они имеют право задавать вопросы свидетелям, экспертам и другим подсудимым и давать объяснения как по существу всего дела, так и по поводу отдельных обстоятельств в любой момент судебного следствия.

На вопрос Председательствующего - имеют ли подсудимые, какие либо ходатайства или заявления перед началом судебного следствия, последние отвечают:

ФОМИН - ходатайство изложенное в моем заявлении, я поддерживаю и кроме того ходатайствую вызвать свидетелей ШОЛЬ и ЖУРЕНКО по вопросу спуска судна 208.

ГЛАДКОВ - Ходатайство изложенное в моем заявлении я поддерживаю. Других ходатайств не имею.

НОСОВ - Ходатайства изложенные в моем заявлении, я поддерживаю. Других ходатайств не имею.

ЧИКАЛОВ - Ходатайства изложенные в моем заявлении, я поддерживаю, кроме того ходатайствую вызвать свидетелем пом[ощника] начальника заводской охраны ШЕРСТЮКА.

АФАНАСЬЕВ - Ходатайство изложенное в моем заявлении, я поддерживаю и дополнительно ходатайствую вызвать свидетеля мастера ЖИГАЛОВА.

МЕЛАМУД - Я ходатайствую вызвать в суд в качестве свидетеля Начальника спецотдела РОДИОНОВА, пом[ощника] начальника пожарной охраны ЗАЙЦЕВА и начальника материальной подготовки ПЯТИГОРСКОГО, которые покажут, что я вредительством не занимался.

БАЗИЛЕВИЧ - Ходатайствую вызвать в суд свидетелей мастера МУЗЫКА и инструктора ЛЕВИЦКОГО, которые покажут обстоятельства возникновения пожара, как работавшие в то время на объекте I066.

БОНДАРЬ - Ходатайствую вызвать свидетелей мастеров корпусного цеха ЛЕВИЦКОГО и РОДИОНОВА и техника ЦВЕТКОВА.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Вопрос о ходатайствах подсудимых в части вызова свидетелей и истребования некоторых документов решить в процессе судебного следствия.

Военный Трибунал приступает к судебному следствию.

Оглашается обвинительное заключение и разъясняется подсудимым сущность предъявленного им обвинения.

На вопрос Председательствующего - понятно ли подсудимым предъявленное им обвинение, признают ли они себя виновными в этом обвинении и желают ли суду давать показания, подсудимые отвечают:

ФОМИН - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

ГЛАДКОВ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

МЕЛАМУД - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

АФАНАСЬЕВ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

БОНДАРЬ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

БАЗИЛЕВИЧ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

ЧИКАЛОВ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

НОСОВ - Обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

На вопросы суда подсудимый ФОМИН Леонид Павлович отвечает:

Я арестован I9 июля I938 года за принадлежность к троцкистской террористической организации. Фактически же в этой организации я никогда не состоял.

На заводе 200 я начал работать с I929 года, а до этого работал на заводе I98. На заводе 200 я начал с судового разметчика и выдвинулся до начальника корпусного цеха. За период с I929 по день ареста я за работу не однократно премировался, вносил ряд ценных рационализаторских предложений. В I93I году внес предложение в постройку спецсудов, благодаря этому постройка объектов сокращалась на 45 дней. С I933 по I936 год я служил в армии в Военно-морском флоте, после демобилизации из армии я снова стал работать на заводе 200, директором завода в то время был ПЛЕТНЕВ. Знал я Плетнева очень мало, никогда к нему не заходил и по работе сталкивался мало.

В контрреволюционную организацию я никогда и никем завербован не был. Показания на предварительном следствии дал под моральным и физическим воздействием со стороны следственных органов.

(Оглаш[аются] - л.д. 23, 24, 25, том I. Из показаний подсудимого ФОМИНА на предварительном следствии).

Подс[удимый] Фомин - Я категорически отрицаю все свои показания на предварительном следствии. Они не соответствуют действительности. В марте 1937 года, Щербина работал на заводе, но он меня не вызывал к себе в кабинет и не вербовал в контрреволюционную организацию. Все это я категорически отрицаю, так как в жизни этого не было.

3 января я отрицал свои показания на предварительном следствии, но следователь мои отрицания не фиксировал.

(Оглаш[аются] - л.д. 29, 30, том 1. Из показаний подсудимого Фомина на предварительном следствии).

Подс[удимый] Фомин - Я категорически отрицаю эти показания. Письмо на имя Бабенко я писал. Оно было вызвано с дачей характеристики быв[шему] директору завода Плетневу. Когда мне предстояла командировка в гор[од] Ленинград, Бабенко мне дал поручение заехать в Сталинград и проверить как обстоит дело в партийном и служебном отношении у Плетнева, прежде чем дать ему производственную характеристику. Я приехал в Сталинград на завод где работал в то время Плетнев, поинтересовался в парткоме завода и у некоторых руководящих работников завода о работе Плетнева, последние сообщили, что за Плетневым ничего плохого не значится, поэтому я написал письмо Бабенко. Впоследствии мы дали Плетневу производственную характеристику, которую подписали все Начальники цехов, в том числе и я.

(Оглаш[аются] - л.д. 31, том 1. Из показаний подсудимого Фомина на предварительном следствии).

Подс[удимый] Фомин - Бабенко я уважал как хорошего специалиста и верил ему. С Барсуковым на очной ставке я был, где мы друг на друга показали ложно.

(Оглаш[аются] - л.д. 157, 158, том 1. Из протокола очной ставки подсудимого Фомина с Барсуковым).

Подс[удимый] Фомин - Я дал такие показания под моральным и физическим воздействием со стороны следствия. Показания Барсукова на очной ставке я отрицаю. Личных счетов с ним не имел.

(Оглаш[аются] - л.д. 241-244, том 1. Из протокола допроса Даникера на предварительном следствии).

Подс[удимый] Фомин - Я не помню в каком году я познакомился с Даникером и показания его я категорически отрицаю. Личных счетов с Даниккером я не имел.

(Оглаш[аются] - л.д. 291, том 1. Из показаний Мацковского на предварительном следствии).

Подс[удимый] Фомин - Показания Мацковского я отрицаю.

На вопросы суда подсудимый ГЛАДКОВ Леонид Михайлович отвечает:

На заводе 200 я работал с 1915 по 1932 год. С 1932 по 1937 год учился в институте и с 1937 года по день ареста я снова работал на заводе 200.

В троцкистскую организацию я никогда, никем не был завербован, это выдумка следователя.

(Оглаш[аются] - л.д. 26,28, том 2. Из показаний подсудимого Гладкова на предварительном следствии).

Подс[удимый] Гладков - Так я показывал на предварительном следствии, но в действительности этого не было. Все я подписывал, что мне говорили, а делал это под физическим воздействием со стороны следователя.

В половине февраля м[еся]-ца 1939 года я отказывался от своих показаний, писал об этом заявление, но следователь мое заявление к делу не приложил.

Волкова я знал и на очной ставке с ним был, где он показывал, что я развалил агитмассовую работу и политучебу. Это не верно. Его показания я отрицаю.

Проектов я не составлял, а составлял эскизы, которые не имели никакой силы и по ним не работали.

(Оглаш[аются] - л.д. 90, том 2. Из протокола очной ставки Гладкова с Афанасьевым на предварительном следствии).

Подс[удимый] Гладков - Когда мы с Афанасьевым приходили на очную ставку, то у следователя уже протокол был заготовлен и нам лишь дали его подписать. Сейчас показания на очной ставке с Афанасьевым я отрицаю.

(Оглаш[аются] - л.д. 106, 107, том 2. Протокол очной ставки Гладкова с Кобцовым на предварительном следствии).

Подс[удимый] Гладков - Кобцов на меня показал ложно, его показания я отрицаю полностью.

Деревянченко, Дудина и Кутвицкого я знаю с 1932 года по институту. В своих показаниях я их оклеветал.

(Оглаш[аются] - л.д. 177-179, том 2. Из показаний Деревянченко на предварительном следствии).

Подс[удимый] Гладков - Показания Деревянченко не верны. Я отрицаю. На очной ставке Деревянченко мы оба с ним отрицали показания, но в деле этого протокола нет.

На вопросы суда подсудимый МЕЛАМУД Самуил Соломонович отвечает:

На заводе 200 я работаю с 1929 года. По работе был связан с Фоминым и Афанасьевым.

На предварительном следствии я показывал, что в троцкистскую организацию меня завербовал Буряк. Это не верно.

(Оглаш[аются] - л.д. 18, том 3. Из протокола допроса подсудимого МЕЛАМУДА на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Эти показания вымышленные. Дал их под физическим воздействием. Правильно, что Буряка я знаю с 1930 года, но он в к[онтр]-р[еволюционную] организацию меня не вербовал. Это все ложь.

(Оглаш[аются] - л.д. I9, 20 том 3. Из протокола допроса подсудимого Меламуда на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Не верно, что Буряк высказывал антисоветские анекдоты. Не было таких случаев, чтобы я игнорировал стахановское движение. Показания на предварительном следствии являются вымышленными. Вредительством в области планирования я не занимался.

(Оглаш[аются] - л.д. 22, том 3. Из протокола допроса подсуд[имого] Меламуда на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Эти показания я отрицаю. Буряк мне не говорил, что в контрреволюционной организации состоят: Фомин, Бабенко, Гвозденко и Кузьменко.

В I923 году, Френкелем я был завербован в сионистскую организацию и состоял в ней по I924 год. Цель этой организации заключалась в том, чтобы уехать в Палестину и строить там Социалистическое общество. В I925 году Френкель и другие участники организации уехали в Палестину, но писем я от них не получал.

(Оглаш[аются] - л.д. 52-55, том 3. Протокол допроса подсудимого МЕЛАМУДА на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Правильно, что мои родственники живут за границей. Они уехали туда в I905 г[оду]. Никакой связи я с ними не имею. В протоколе записано не правильно, что я принимал активное участие в сионистской организации.

(Оглаш[аются] - л.д. 46, 47, том 3. Из протокола допроса подсудимого Меламуда на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Эти показания ложные. Следователю я так не говорил.

(Оглаш[аются] - л.д. I93, том 3. Из показаний обвиняемого Барсукова на предварительном следствии).

Подс[удимый] Меламуд - Барсуков показывает ложно. Я прошу его допросить на судебном следствии по этому моменту.

На вопросы суда подсудимый АФАНАСЬЕВ Григорий Петрович отвечает:

С Меламудом я познакомился в I932 году. Взаимоотношения с ним были нормальные.

В контрреволюционную троцкистскую организацию я никогда не вербовался и сам в нее никого не вербовал. После очной ставки с Фоминым, под давлением следователя я сам написал заявление о том, что я состою в контрреволюционной организации, что в эту организацию завербовал меня Меламуд. Эти показания я дал 3 августа, т.е. на второй день после моего ареста.

(Оглаш[аются] - л.д. 50 и 5I, том 4. Из показаний подсудимого Афанасьева на предварительном следствии).

Подс[удимый] Афанасьев - Эти показания вымышленные. Они даны под давлением следователя.

(Оглаш[аются] - л.д. 23, том 4. Из протокола допроса подсудимого Афанасьева на предварительном следствии).

Подс[удимый] Афанасьев - С Меламудом я был знаком лишь по работе, но организационной связи с ним не имел. Все мои показания на предварительном следствии являются не правильным. Следователь писал с моих слов. Сейчас все свои показания на предварительном следствии я отрицаю. 2 августа в момент пожара я находился на стадионе и когда возник пожар я на велосипеде приехал на завод, где был вызван в спецотдел и следователем арестован.

(Оглаш[аются] - л.д. 291, 297 и 299, том 4. Из показаний: Бабенко, Даникера и Мацковского на предварительном следствии).

Подс[удимый] Афанасьев - Это все ложь. Ни в какой контрреволюционной организации я не состоял и меня никто в нее не вербовал.

На вопросы суда подсудимый НОСОВ Василий Иванович отвечает:

На заводе 200 я работаю с 1928 года. Последнюю должность занимал сортировщиком корпусного цеха.

Арестован я 5 августа 1938 года и до 9 августа отрицал свою принадлежность к к.р. организации и подготовке диверсионного акта, но под давлением следователя 9 августа я был вынужден признать все то, что мне говорил следователь. Сейчас я все показания на предварительном следствии отрицаю.

(Оглаш[аются] - л.д. 18, том 8. Из протокола допроса подсудимого Носова на предварительном следствии).

Подс[удимый] Носов - В к[онтр]-р[еволюционную] организацию меня Афанасьев не вербовал. Все это ложь. Мои показания на предварительном следствии не верны. Ни одного протокола я не читал, а подписывать их меня заставляли. Причины возникновения пожара 2.8.19[38][2] на об[ъ]екте 1066 мне не известны. В момент возникновения пожара я находился в цехе, а не на об[ъ]екте 1066.

(Оглаш[аются] - л.д. 22, том 8. Из протокола допроса подсудимого Носова на предварительном следствии).

Подс[удимый] Носов - На предварительном следствии я так говорил, но это ложь. Иначе я говорить не мог.

На вопросы суда подсудимый ЧИКАЛОВ Тимофей Иванович отвечает:

В троцкистской организации я никогда не состоял и ничего о ней не знаю. Все показания данные мною на предварительном следствии я отрицаю,

[2] В документі помилково – 1939.

как вымышленные. В момент пожара на объекте I066 я находился в конторе Начальника цеха. Это подтвердят свидетели, которых я выставил в своем ходатайстве.

(Оглаш[аются] - л.д. 23, том 7. Из протокола допроса подсудимого Чикалова на предварительном следствии).

Подс[удимый] Чикалов - На предварительном следствии я говорил, что объект мы подожгли с Бондарем, но это не верно, я показывал со слов Бондаря на очной ставке.

На вопросы суда подсудимый БАЗИЛЕВИЧ Николай Иванович отвечает:

В контрреволюционной [организации] я не состоял. Я арестован 5 августа I938 года за участие в совершении диверсионного акта на объекте I066. Сначала я не признавался, а 6 августа когда я пришел на допрос, у следователя уже лежал заготовленный протокол, который меня насильно заставили подписать и с тех пор я подписывал все, что мне давали.

8 августа I938 года я был на очной ставке с Афанасьевым, где он подтвердил, что меня завербовал в контрреволюционную организации 28 июля I938 года на стапеле.

Объект I066 я не поджигал и в это время находился в конторе с мастером Бесчастным, которого я ходатайствую вызвать в суд для подтверждения этого момента.

На вопросы суда подсудимый БОНДАРЬ Дмитрий Антонович отвечает:

Арестован я 3 августа I938 года и до 7 августа показаний не давал, лишь 7 августа под физическим воздействием со стороны следователя я признался, что поджог объект I066.

2 августа I938 года в I7 час. 30 мин. я ушел с завода домой на ул. Херсонскую, это подтвердят свидетели перечисленные в моем ходатайстве. В момент возникновения пожара я купался на речке, об этом могут подтвердить сверловщица завода Малая и Родионов, они меня видели когда я шел с женой на реку.

Я на предварительном следствии показывал, что состою членом контрреволюционной организации и что я поджег объект I066. Эти показания ложные. Даны вынужденно.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Ходатайства подсудимых в части вызова свидетелей: Шестакова, Иванова, Журенко, Миляшкина, Эпштейна, Гаврилова, Котенко, Кирюхина, Мирошника, Прутанова, Жигалова, Васильченко, Шерстюк, Щербакова, Дранникова, Филевского, Родионова, Пятигорского, Левицкого, Музыка, Цветкова и Родионова УДОВЛЕТВОРИТЬ.

В I0 час[ов] 20 мин[ут] 5 апреля I939 года объявляется перерыв судебного заседания.

В II час[ов] 5 апреля I939 года судебное заседание продолжается.

На вопросы суда подсудимый ФОМИН отвечает:

Вредительством и диверсией на заводе я не занимался. Я еще раз повторяю, что все мои показания на предварительном следствии вымышлены.

Диктовую[3] маскировку на объекте I066 делали потому, что не было железа, а замаскировать этот [об'єкт] было необходимо ввиду его специального назначения. Это делалось с ведома дирекции завода и главка.

На вопросы суда подсудимый Афанасьев отвечает:

Неудачный спуск судна 208 был, но причины этого сказать не могу, т.к. по этим вопросам я не специалист. Я отрицаю свои показания на предварительном следствии в части того, что Фомин с вредительской целью задержал спуск судна 208. Спуском судна руководил Буряк, а не Фомин, как это указано в моих показаниях на предварительном следствии.

От Меламуда вредительских заданий я не получал по строительству подводных лодок.

Вредительской работы на заводе я не проводил, кроме полезной. Диверсию на объекте I066 я не организовывал.

На вопросы суда подсудимый ГЛАДКОВ отвечает:

Вредительством на заводе я не занимался. На предварительном следствии я много говорил о вредительстве, но это все не верно, они даны вынужденно.

Акт экспертизы на предварительном следствии я подтверждал, но сейчас это отрицаю.

На вопросы суда подсудимый Меламуд отвечает:

Во время предварительного следствия я говорил, что задерживаю чертежи, но это не верно. Децентрализованного планирования на производстве не было. Акты экспертизы я подтверждал. Мои показания на предварительном следствии не верны.

Свидетельница СТОРЧАЕВА Валентина Алексеевна, I9I5 года рождения, член ВЛКСМ, пом[ощник] Начальника участка з[аво]-да 200, не судимая. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Я могу показать о работе Меламуда. В корпусном цехе планирование было децентрализованное, что вносило дезорганизацию в производство.

Каждый свой участок планировал самостоятельно. Планированием должен был заниматься Меламуд, как Начальник ЦРБ.

Децентрализованное планирование существовало на заводе с I935 года и по день ареста Меламуда. Теперь планирование в цехе централизованное.

Часто в цехе терялись судовые детали и по разыскиванию их тратилось много времени.

---

[3] Диктовая – деревянная (дерев'яна – укр.)

Старые фундаменты не использовались, которые можно было использовать, а делались новые, что вызывало дополнительную затрату средств и времени.

Бондарь работал хорошо. Его участок работы программу выполнял.

Фомин, как Начальник цеха тоже работал хорошо, и цех Фомина всегда выполнял заданные планы.

На вопросы подсудимого Меламуда, свидетельница Сторчаева отвечает:

Я не знаю по чьей разработанной программе проводится централизованное планирование. В мою бытность Начальником ЦРБ, так же планирование было централизованное.

Свидетель ЦЫРУЛЬНИКОВ Александр Анисимович, 1906 года рождения, Начальник участка завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимым нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Я могу дать показания по делу быв[шего] Начальника цеха Фомина. Фомин одно время меня и Костылецкого за неполадки в работе назвал вредителями.

В 1937 году, после консервации судов по проекту 7, перешли к постройке судов по проекту «7У». Детали судов проекта 7 можно было использовать на суда проекта 7-У, но так как учет их отсутствовал, детали разбрасывались по всему цеху и в нужный момент не находились, вследствие чего приходилось делать новые детали затрачивать лишнее время и средства.

Учетом деталей в цехе должно ведать новое ЦРБ возглавляемое Меламудом.

Планами участки Меламуд обеспечивал не своевременно, от чего иногда не выполнялись задания.

Из слов других я знаю, что формировавшийся эшелон на Дальний Восток не был своевременно отправлен, но причины задержки этого эшелона я не знаю.

О диктовой маскировке на объекте 1066 сам лично ничего не знаю, но слышал от других, что объект был не правильно замаскирован, ему нужно было дать металлическую маскировку, но не деревянную.

Меламуд спускал сроки выполнения, но материалами их не обеспечивал, в результате чего срывался план выполнения.

Был случай, когда Меламуд обрабатывающей мастерской дал планы позже, а разметке раньше, в то время как это должно быть на оборот.

На вопросы подсудимого Меламуда, свид[етель] Цырульников отвечает:

В потере деталей виновато ЦРБ, как ведающее учетом их.

В 1937 году было много фактов, когда планы спускались в начале месяца, а не в конце прошедшего месяца.

На вопросы подсудимого Фомина, свид[етель] Цырульников отвечает:

Выполнение плана Фомин требовал, но не требовал с участков обеспечивающих выполнение планов.

Свидетель ОСКОЛКОВ Леонид Кузмич, 1908 года рождения, старший мастер весового отдела, беспартийный, не судим. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

В день пожара на объекте 1066 я находился дома и причину возникновения пожара я сказать не могу. Пожар возник вечером, но было еще видно.

Пропуск на объект 1066 имел из весового бюро один Носов.

О Меламуде сказать ничего не могу, т.к. по работе с ним сталкивался мало.

Детали не прошедшие весовое бюро поступали на объект 1066, чего не должно быть.

Судовые детали после их сборки не взвешивались и учета их не было.

Свидетель Дмитриев Павел Дмитриевич, 1895 года рождения, бригадир сборщик на заводе 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Когда Афанасьев был Начальником участка, то с его стороны я замечал грубое отношение к рабочим.

Был факт, когда рабочий Кравцев написал заметку в газету критикующую работу Афанасьева, то Афанасьев его вызвал и предупредил, чтобы он больше таких заметок не писал.

Зажим стахановского движения выражался в том, что Афанасьев не возглавлял этого движения, а любил продвинуть свою карьеру. Одно время он заставлял написать заметку о том, что Афанасьев возглавляет стахановское движение.

Выполнялись ли планы на участке Афанасьева, я сказать не могу.

Подс[удимый] Афанасьев. - Свидетель Дмитриев показывает не верно.

Свидетель СЕРЕДА Андрей Васильевич, 1886 года рождения, рабочий цеха № 1 зав[о]-да 200 б/б, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Когда работали на строительстве Дальне-Восточных кораблей, я был мастером, а Афанасьев Начальником участка. Афанасьев с рабочими обращался грубо, на запросы рабочих не реагировал. Демобилизованным красноармейцам и поступившим на наш завод на работу помощи не оказывал, в результате чего красноармейцы с производства уходили.

При погрузке платформы предназначенной для Дальнего Востока, погружались не те части какие следовало грузить, в последствии эта платформа была разгружена и загружена нужными частями. Распоряжение для погрузки платформы давал Афанасьев.

Подсуд[имый] Афанасьев - Такого случая не было, чтобы я давал распоряжение грузить платформу не положенными частями, а если даже он об этом знал, то должен был доложить. Не было такого случая, чтобы я отказывал в помощи демобилизованным красноармейцам и с моего участка рабочие не уходили.

Свидетель ДРОБОТ Леонид Павлович, 1897 года рождения, старший мастер, б[ес]партийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Плохих сторон о Гладкове я не знаю. В отношении установки станка в цехе знаю то, что установка станка была произведена не правильно, но кто в этом виноват, я сказать не могу.

При испытании вальцев произошла их поломка. Я лично свидетелем этого не был, но слышал, что сначала вальцы не нужно было нагружать марганцевой сталью. Я лично расцениваю это так, что при ремонте вальцев была поставлена не качественная сталь, и при приемке из ремонта вальцы нужно было проверить. Приемку вальцев производил Эпштейн, а не Гладков. Виновность Гладкова заключается в том, что он для загрузки вальцев дал марганцевую сталь.

Кто составлял проект реконструкции цеха, я не знаю.

Подсуд[имый] Гладков - В разработке и составлении эскиза я участие принимал, но проект был составлен Ленинградским институтом.

Проект реконструкции цеха составлен был правильно. Об этом проекте знает директор завода. Вальцевальный станок допускает вальцевания до 22 листов, а пускал только 18, и при том мягкой стали.

Свидетель БЕСЧАСТНЫЙ Николай Гаврилович, 1908 года рождения, рабочий завода 200, б[ес]партийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Я работал на объекте 1066. При сварке переборок были забракованы 2 переборки из-за некачественной сварки, и предложено было эти переборки переделать.

2 августа 1938 года в день пожара на объекте 1066, я работал во второй смене, т.е. до 12 час[ов] ночи.

В момент пожара я находился в конторе вместе с Базилевичем и когда нам сказали, что на объекте 1066 пожар, мы с Базилевичем выбежали из конторы и вместе пришли на место пожара. Причины возникновения пожара мне не известны. Когда мы с Базилевичем прибежали на место пожара, там уже было много народа и судно находилось уже кругом в огне. Бондаря, Чикалова и Носова в этот день я не видал.

На вопросы суда свидетель КРАСОВСКИЙ Николай Самуилович, 1907 года рождения, начальник участка на зав[оде] 200, кандидат в члены ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает.

В корпусном цехе планирование было децентрализованное. Я считаю, что такая система планирования наносила вред производству.

На пожаре, происходящем на объекте 1066 я был, но от чего возник пожар я сказать не могу. Поджар возник в начале 7-го часа вечера, когда я шел из цеха, на стапеле увидел белый дым, я зашел в контору и сказал находившимся там Базилевичу и Красовскому, что на объекте 1066 пожар. На объекте 1066 во вторую смену люди работали, но кто конкретно я не знаю.

Фомин, как Начальник корпусного цеха руководил работой хорошо. Жалоб со стороны рабочих на Фомина я не слышал, а наоборот его все хвалили.

Искусственное завышение плана со стороны Фомина выражалось в том, что он иногда не обеспечивал рабочими, говорил, что план нужно выполнить на 100%.

Я не могу сказать умышленно или не умышленно Меламуд так руководил планированием.

Свидетель ЧЕРВОНООЧЕНКО Николай Данилович, 1911 года рождения, Начальник участка завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

О контрреволюционной деятельности Фомина мне ничего не известно.

При переходе постройки судов с проекта 7 на проект 7-У, Фомин предлагал выкинуть стенки коридора на судне, что по моему мнению, являлось делать не нужным.

Планирование на объектах сверху не осуществлялось и в этой части объекты шли самотеком. На всех объектах планированием должно было бы заниматься ЦРБ, но в этом виноват и Фомин, как допустивший такую систему планирования в цехе.

Фомин как работник был опытный, часто приходил на участки для оказания помощи инженерно-техническому составу.

В 16 час[ов] 30 мин[ут] объявляется перерыв суд[ебного] заседания.

В 17 час[ов] судебное заседание продолжается.

Свидетель ЗАВИСТОВСКИЙ Николай Ульянович, 1887 года рождения, беспартийный, не судимый, личных счетов с подсудимыми не имел.

На вопросы суда отвечает:

Я работал на объекте 1066. Объект загорелся во второй половине дня, т.е. перед вечером, я в это время на объекте не работал и кто работал во вторую смену, я не знаю. Где находились Чикалов и Бондарь в момент пожара я не знаю.

Антисоветской деятельности со стороны подсудимых Чикалова и Бондаря я не замечал. Они работали по-моему хорошо.

Свидетель ДАНЬШИН Николай Александрович, 1907 года рождения, зав[едующий] технологической секции з[аво]-да 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Бондаря я знаю с 1937 года, последнее время он работал начальником участка. В период постройки масштабных отсеков. Бондарь на работу ставил очень много людей, в результате этого рабочие не все использовались и проявляли недовольство.

В момент пожара я на объекте не работал и не знаю причины возникновения пожара.

Подсуд[имый] Бондарь - На постройку отсеков я действительно ставил много людей для того, чтобы скорее закончить работу. Этого требовало производство.

На вопросы суда эксперт Никифоров отвечает:

В расстановке рабочей силы на постройке отсеков нельзя сказать, что Бондарь преследовал цели подрыва производства. Постройку отсеков нужно было форсировать и я считаю, что Бондарь правильно в этой части поступил.

Свидетель МИЛЯШКИН Иван Георгиевич, 1904 года рождения, директор завода 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Фомина я знаю как начальника корпусного цеха. За все время работы со мной я его считал лучшим начальником цеха, всегда ему давал преимущества, он пользовался не измеримым авторитетом не только у инженерно-технического состава, но у всех рабочих его цеха. Фомин неоднократно премировался, я лично ему выделил легковую машину для служебного пользования, в то время как другие Начальники цехов этого не имели. Фомин активно участвовал в общественной жизни. Стахановское движение в корпусном цехе было развито не плохо. Фомин старался выращивать стахановцев, часто бывал у них на квартирах, создавал им хорошие бытовые условия. Мои приказания, Фомин выполнял добросовестно и аккуратно.

Афанасьев был способный работник, хорошо справлялся с возложенными на него обязанности, принимал активное участие в общественной работе. Последнее время, как хорошего работника, я его назначил для работы на объект 1066.

Меламуд работал по планированию. Его работу я считал хорошей, но у него есть один недостаток, выражающийся в том, что он не достаточно инициативен и настойчив.

Бондарь почти все время работал на подводных лодках. Я его считал в числе передовых работников инженерно-технического состава.

Гладков при разработке проекта реконструкции цеха показал не плохую способность, но энергии в работе не проявлял.

Объект I066 строился очень быстро и в целях сохранения секретности этого объекта мы решили сделать диктовую маскировку о чем поставили Главк в известность. Применение диктовой маскировки на объекте я считал возможной. Объект I066 круглосуточно охранялся. На объекте были стояки с водой для поливки.

Спуск судна 208 и плавдока, который задержался, при спуске производились до моего прихода на завод.

В момент пожара на объекте I066 я находился в командировке, и сказать по этому вопросу ничего не могу.

На вопросы подсуд[имого] Гладкова, свид[етель] Миляшкин отвечает:

Гладков принимал участие в разработке эскизного наброска по проекту, а проект утверждался Ленинградским судостроительным институтом. Я не считаю, что в эскизе Гладков применил какое-либо вредительство.

Я не знаю во время или не во время было заложено судно I066, но мне помнится, что как будто бы, оно заложено на несколько дней раньше плана.

На вопросы подсуд[имого] Фомина, свид[етель] Миляшкин отвечает:

Поставка леса не зависела от Начальника корпусного цеха Фомина. С лесом имеются перебои и в настоящее время. Спуск подводных лодок производился хорошо, о чем я отмечал в приказе Фомина, как Начальника корпусного цеха руководившего спуском.

Переходящее красное знамя присуждалось корпусному цеху и продолжительное время было за корпусном цехом.

Свидетель ШМЕЛЕВ Захар Дмитриевич, I896 года рождения, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Бондаря я знаю с I936 года, я работал бригадиром в отсеках, Бондарь ставил на отсеки много рабочих, где требовалось ставить 2 чел[овека], он ставил 5. Это я считаю не правильно.

Свидетель ЗДОР Григорий Иванович, I9II года рождения, сортировщик на зав[о]де 200, беспартийный, не судимый, взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Носова я знаю с I936 года. Когда возглавлял Носов складское хозяйство, судовые детали терялись. После ареста Носова на его должность назна-

чили меня. При приеме должности сортировщика я обнаружил, что учет имущества был запущен, книги не велись. Учет пришлось завести заново.

О пожаре происшедшем на объекте I066 я ничего не знаю. В эту смену я не работал.

Свидетель БОНДАРЕНКО Зиновий Павлович, I905 года рождения, старший сортировщик на заводе 200, цех № I, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Кто поджег объект I066, я не знаю, следователю я не говорил, что объект поджог Носов. В день пожара Носов работал сверхурочно, но где он работал я не знаю.

Подсуд[имый] Носов - 2 августа я работал сверхурочно в мастерской, но не на стапеле, где загорелось судно.

Свидетель ФЕЙДИН Михаил Лазаревич, I896 года рождения, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Чикалова я знаю с I929 года, последнее время я работал в его корпорации. Среди рабочих Чикалов пользовался хорошим авторитетом. Больше показать я ничего не могу.

Свидетель МИНАКОВ Леонид Федорович, I907 года рождения, Пом[ошник] нач[альника] сектора на заводе 200, кандидат в члены ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

В I936 году я работал Начальником участка. Быв[ший] Начальник корпусного цеха Челноков назначил Фомина Начальником спуска судна 208. При спуске судно не сошло из-за плохого качества сала. Кто виноват в этом я не знаю, но отвечал за всю работу по спуску Фомин, как начальник спуска.

В бытность Начальником цеха Фомина, в чертежах по постройке судов I069 и I070 были допущены не точности, о чем я Фомину доложил и он принял меры к устранению этих не точностей.

Планирование в цехе было не на должной высоте, а когда я обратился к Меламуду, последний вынул из стола схему планирование и сказал, что мы будем так проводить планирование. Эта разработанная Меламудом схема и утвержденная директором завода предусматривала централизованное планирование, когда я сказал Меламуду, почему он не проводит в жизнь эту схему, последний ответил, что ему не дает людей Начальник цеха Фомин.

Мне известно, что после не удачного спуска судна 208, Фомин ездил в Одессу за салом.

Подсуд[имый] Фомин - Я знал, что сало было некачественное, но у меня не было сомнения в том, что судно задержится при спуске. Если бы я знал, что так получится, то я бы отказался от спуска судна при наличии не качественного сала.

На вопросы подсуд[имого] Чикалова, свид[етель] Минаков отвечает:

2 августа 1938 года в момент возникновения пожара на судне я видел Чикалова около бытового помещения метрах в 500 от объекта, где возник пожар.

Свидетель ШУЛЬМАН Александр Борисович, 1914 года рождения, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные.

На вопросы суда отвечает:

Подсудимого Гладкова я знаю с 1931 года по институту. В институте я за Гладковым ничего плохого не замечал. Активно он участвовал в общественной жизни и к студентам относился не плохо. Вторично с Гладковым встретился на заводе 200 в 1937 году, но по характеру своей работы, общения с ним не имел. На совещании, созванном главным инженером БАБЕНКО, по вопросу реконструкции цеха, Бабенко дал Гладкову задание разработать план по реконструкции мастерской корпусного цеха. Больше о Гладкове я сказать ничего не могу.

Свидетель ШЕСТАКОВ Иван Андреевич, 1884 года рождения, Начальник цеха завода 200, член ВКП(б), не судимый, взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Фомина показал:

При насалке полозьев для спуска судна я не говорил Фомину, что сало не качественное и судно на этом сале не пойдет. Фомин ездил в гор[од] Одессу за салом не потому, что сало было не качественное, а потому, что сала на заводе не хватало.

На вопросы суда свидетель ШЕСТАКОВ отвечает:

Фомин как специалист-корпусник очень хороший и работал хорошо. За ним я плохого ничего не замечал.

Свидетель ЭПШТЕЙН Семен Сергеевич, 1905 года рождения, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Чикалова показал:

2 августа 1938 года Чикалов со мной вместе находился в конторе Начальника цеха и кроме нас с Чикаловым в конторе еще находились Меламуд и Гайдамак, в это время в контору зашел Минаков и сообщил нам о том, что на объекте 1066 пожар. Из конторы мы все вместе побежали на пожар.

На вопросы суда свидетель Эпштейн отвечает:

В конторе мы сидели примерно минут 40, за это время Чикалов из конторы никуда не выходил. Я не заметил в каком месте возник пожар.

На вопросы подсудимого Гладкова, свидетель Эпштейн отвечает:

Вальцы ремонтировал ремонтный цех, он несколько раз пытался сдавать эти вальцы, но комиссия их браковала.

На вопросы экспертной комиссии, свидетель Эпштейн отвечает:

Толщина листа на вальцы пускалась в I8 миллиметров, но качество стали я не знаю. Приехавший из Ленинграда инженер Бадаев взял с собой не готовые планы для утверждения, а эскизы разработанные комиссией с участием Гладкова.

На вопросы подсудимого Меламуда, свидетель Эпштейн отвечает:

Постановка крана с июня месяца на октябрь месяц была отставлена из программных соображений. Электрик Гайдамак не погиб во время пожара, а он утром 3 августа был убит током, т.к. в эту ночь он в цеху оборудовал проводку и закончив работу предупредил всех ему подчиненных электриков, чтобы последние одели галоши и резиновые перчатки. Гайдамак для пробы включил в один объект электроток и забыв очевидно об этом при выходе голыми руками схватился за провод и тут же был убит электротоком.

На вопросы суда свидетель Минаков отвечает:

Я подтверждаю показания свидетеля Эпштейна в части смерти Гайдамака.

Свидетель КИРЮХИН Алексей Павлович, I903 года рождения, Начальник АХО завода 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Афанасьева отвечает:

До момента возникновения и в момент возникновения пожара на объекте I066 я Афанасьева видел на стадионе, я еще у него просил веломашину, чтобы поехать на пожар, но Афанасьев мне сказал, что он сам сейчас поедет на завод.

Свидетель ЩЕРБАКОВ Семен Иванович, I905 года рождения, Пом[ошник] Мастера на заводе 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Носова отвечает:

2 августа, до возникновения пожара на объекте I066, Носов, Грановников и я стояли в цехе, я с Грановниковым пошли в контору, а Носов остался в цехе, минут через пять в контору зашел и Носов, и находился вместе с нами до возникновения пожара.

На вопросы суда свидетель Щербаков отвечает:

Пожар возник около 7 часов вечера. Работал ли кто в это время на объекте я не знаю. Расстояния от цеха до объекта I066 метров 500. Для того

чтобы из цеха дойти до объекта и вернутся обратно в контору, потребуется времени не меньше 20 мин., т.к. спуск к объекту крутой и нужно много пройти лестниц. Носов не мог сходить на объект и вернутся обратно за то время, которое он остался от нас в цехе, т.к. он мин[ут] через 5 пришел в контору.

В 23 часа 45 мин[ут] объявляется перерыв судебного заседания до II час[ов] 6 апреля I939 года.

В II час[ов] 6 апреля I939 года судебное заседание продолжается.

Свидетель РОДИОНОВ Григорий Платонович, I897 года рождения, пом[ошник] Мастера на заводе 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Бондаря отвечает:

2 августа I938 года, примерно в 6 час[ов] 30 мин[ут] вечера, я Бондаря встретил на улице, он шел с женой на речку. Пожар на объекте возник примерно в 7 часов. Расстояние от места встречи с Бондарем до завода примерно 2 километра.

На вопросы суда свидетель Родионов отвечает:

Со времени встречи со мной Бондаря до момента возникновения пожара прошло мин[ут] 30 и за это время, Бондарь не мог дойти до завода от места встречи со мною. Бондаря вместе с Афанасьевым я видел в день пожара на заводе в 4 часа дня. 2 августа I938 года на объекте I066 люди работали, помню из них бригадира Салкиндера, а остальных фамилий не помню.

Свидетель ЛЕВИЦКИЙ Евгений Кириллович, I9I2 года рождения, мастер цеха на заводе 200, член ВЛКСМ, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы Базилевича отвечает:

2 августа, Базилевич, Жигалов, я и еще два бригадира /фамилии не помню/ находились в конторе. Я в контору до возникновения пожара пришел примерно за час, там уже находился Базилевич. Базилевич до пожара из конторы никуда не выходил, а когда в контору зашел Красовский и сообщил о пожаре, мы все из конторы выбежали.

На вопросы суда свидетель Левицкий отвечает:

Я знаю, что в день пожара на объекте во вторую смену работал Половенко с бригадой.

В момент возникновения пожара я находился в конторе за выписыванием нарядов, когда мы выскочили из конторы, то увидели с правой стороны объекта большой белый дым, а когда подбежали к объекту, вся правая сторона судна была охвачена огнем. Вследствие сухой погоды и большого ветра, пожар очень быстро распространялся. Маскировка снизу была железная, а сверху диктовая. Причины возникновения пожара не знаю.

Свидетель ГАВРИЛОВ Владимир Павлович, 1904 года рождения, студент судостроительного техникума, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Гладкова показал:

При Гладкове на вальцах листы не вальцевались, а вальцевались полосы длиною в 20 метров и не менее 20 миллиметров толщины. Материал для вальцовки на вальцы я давал сам и санкции Гладкова на это не требовалось.

На вопросы подсудимого Носова, свидетель Левицкий отвечает:

Заработная плата распределялась по выработке. Жалоб со стороны рабочих на Носова я не слышал.

Свидетель ЖИГАЛОВ Дмитрий Иванович, 1884 года рождения, Пом[ошник] Мастера на заводе 200, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи Предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Базилевича показал:

2 августа 1938 года, примерно в 7 час[ов] вечера я находился в конторе, был ли там Базилевич я не знаю, т.к. я выписывал пропуска и не обращал внимания на присутствующих. Пожар возник в начале 8-го часа вечера.

На вопросы суда свидетель Жигалов отвечает:

Где был Базилевич в момент возникновения пожара, я не знаю, и были ли в это время в конторе Музыка и другие я не заметил.

На вопросы подсудимого Афанасьева, свидетель Жигалов отвечает:

Я не помню случаев, чтобы демобилизованные красноармейцы уходили с производства из-за того, что Афанасьев им не оказывал помощи в материальном положении. Пожарная команда от объекта 1066 находилась в 50-ти метрах. Афанасьева я знаю как хорошего работника. Производственная программа на его участке всегда выполнялась.

На вопросы подсуд[имого] Фомина, свидетель Жигалов отвечает:

Фомин на производстве работал хорошо, и его качество работы было хорошее. Был такой момент, когда Фомин ездил в Одессу за салом, т.к. его не хватало для насалки полозьев по спуску судна. При вторичном спуске судно 208 сошло хорошо. Спуском руководил Фомин.

СВИДЕТЕЛЬ ЖУРЕНКО Константин Михайлович, инженер корпусного цеха, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Фомина отвечает:

Судно 1075 было отправлено сверхсрока, за это Фомин и другие получили премию. Судно 1075 сдано без дефектов. Судно 1076 было готово к отправке в срок, но по причинам не зависящим от цеха, судно в срок не было отправлено. Суда предназначенные для Дальнего Востока были заложены в

срок, о чем на заводе имеются документы. Сроки для закладки судов давались планово-производственным отделом.

На вопросы суда свидетель Журенко отвечает:

Чертежи по строительству кораблей Черноморского флота были составлены вредительски, но Фомин отношения к этим чертежам не имел. Эти чертежи перепутали Бабенко и Владинец, что и сейчас приходится распутывать.

На вопросы подс[удимого] Фомина, свид[етель] Журенко отвечает:

Технологическая секция организована Фоминым. До поступления его на должность Начальника Корпусного цеха, технологической секции не существовало. Технологи к судам I073 и I074 были прикреплены Чепов и Житлов. Инструкция по сборке 2-го дня была составлена и утверждена на совещании с начальниками участков. Фомин будучи в Ленинграде прислал письмо о развороте работы на кораблях, с использованием опыта на аналогичных кораблях в Ленинградском судостроительном заводе. С этим письмом я ознакомил всех Начальников участков.

На вопросы подс[удимого] Афанасьева, свид[етель] Журенко отвечает:

Бригадир Кравцев на строительстве кораблей I075 и I076 работал хорошо, но занимался склокой. Носов работал хорошо и оставался часто на сверхурочные работы, поэтому он и получал больше зарплаты чем другие сортировщики.

ВТ, совещаясь на месте, ОПРЕДЕЛИЛ: Затребовать выписку из раздаточной ведомости на выплату зарплаты сортировщикам корп[усного] цеха за первый квартал I938 года.

Свидетель ВАСИЛЬЧЕНКО, рубщик цеха № I, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимым нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК, на вопросы подсудимого Чикалова отвечает:

В момент пожара я находился на объекте I066 и был в курилке, я в то время работал в бригаде Половенко. Чикалова на объекте в этот день я не видел.

На вопросы суда свидетель Васильченко отвечает:

В момент пожара мы находились в курилке, к нам прибежал плотник / фамилии не помню/ и сообщил, что горит на объекте, когда мы выбежали из курилки, заметили дым у левого борта судна, но огня в то время не заметили, а когда перебежали на правый бок увидали огонь. Горели клетки под судном и тут же по правую сторону горело рештование. Мы с Марселюком начали тушить клетки, но скоро мы почувствовали сильную жару и стали убегать с объекта. В эту смену дежурил пожарник на объекте, но в момент пожара я его не видел. Фамилии пожарника я не знаю. Ведер для тушения пожара на объекте не было. В момент пожара погиб рубщик, фамилии его не помню. Он работал на скуле судна от воды и там погиб, оставив инструмент.

Свидетель МИРОШНИК Роман Матвеевич, 1905 г. рождения, работник тарифного отдела завода 200, член ВКП(б), не судимый, взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Афанасьева отвечает:

Афанасьев работал хорошо. Обладал хорошими организационными способностями. Со стороны рабочих жалоб на Афанасьева не поступало.

На вопросы суда свидетель Мирошник отвечает:

О Меламуде я никаких отрицательных сторон не знаю. Знаю только положительные его стороны, как и об Афанасьеве.

На вопросы подс[удимого] Фомина, свид[етель] Мирошник отвечает:

Фомина я знаю еще по заводу 198 и по заводу 200, на всем протяжении времени Фомин работал хорошо. Пользовался авторитетом среди ИТР и рабочих. Неоднократно премировался. Фомин был против насаливания полозьев недоброкачественным салом по спуску суда 208, но его убедили, что судно сойдет благополучно.

Свидетель ПРУТЯНОВ Петр Григорьевич, 1900 года рождения, работник ППО завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимым нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК - на вопросы подсудимого Афанасьева отвечает:

2 августа 1938 г. с 17 часов, я с Афанасьевым находились на стадионе смотрели футбольный матч. При возникновении пожара на заводе 200, я пошел на завод пешком, а Афанасьев поехал на веломашине. На производстве Афанасьева знаю только с положительной стороны. В личной жизни я его не знаю.

На вопросы подсуд[имого] Меламуда, свид[етель] Прутянов отвечает:

Цеховое планирование Меламуд знал хорошо. Принимал участие в разработке новых планов по планированию.

Свидетель РОДИОНОВ Александр Иванович, начальник спецотдела завода № 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Меламуда отвечает:

Разговор с Зайцев был по вопросу поливки проекта 1066, но кто говорил я сейчас не помню.

Свидетель ШОРИН Алексей Михайлович, 1900 года рождения, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Фомина отвечает:

Был случай, что в 1932 году Фомин внес рационализаторское предложение, в результате чего завод сэкономил 196 тысяч рублей. В 1937 году,

когда произошел не удачный спуск судна 208, мне как парторгу цеха было поручено проверить заявление, по которому Фомин обвинялся в умышленной задержке этого судна и что якобы он имел связь с чуждыми элементами. В результате проверки мною, факты указанные в заявлении не подтвердились.

Свидетель ШЕРСТЮК Ефим Степанович, 1901 года рождения, Пом[ошник] Начальника заводской охраны, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения в подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Чикалова отвечает:

До возникновения пожара Чикалов находился в столовой цеха. По работе Чикалова характеризовать я не могу.

Свидетель МУЗЫКА Федор Петрович, 1898 года рождения, сборщик цеха № 1, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Базилевича отвечает:

2 августа 1938 года до возникновения пожара я находился в конторе мастеров, вместе со мной в конторе были Жигалов, Левицкий, Цветков, Базилевич и другие /фамилии не помню/. Когда возник пожар, мы все вместе выскочили на улицу.

На вопросы суда свидетель Музыка отвечает:

Когда я зашел в контору, там уже Базилевич был. Это было до пожара мин[ут] за 30. Пожар возник с правой стороны, т.е. от воды. В одном или не в одном месте возник пожар, я сказать не могу.

Свидетель ИВАНОВ Александр Иванович, 1889 года рождения, зав[едующий] тарифным бюро зав[ода] 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Фомина отвечает:

Мероприятия со стороны Фомина по стахановскому движению были приняты. Фомин к себе вызывал стахановцев и беседовал с ними о поднятии производительности труда. Были в цехе доски популяризирующие стахановское движение и опыт их работы доводился до рабочих. Были случаи, когда Фомин обследовал бытовые условия стахановцев.

На вопросы подсуд[имого] Меламуда, свид[етель] Иванов отвечает:

Я знаю, что Меламуд разрабатывал схему по планированию в корпусном цехе.

Свидетель ПЯТИГОРСКИЙ Леонид Рафаилович, 1904 года рождения, Зав[едующий] ЦРБ завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Меламуда отвечает:

Подготовители работавшие на судах непосредственно подчинялись Начальникам участков. Планы не всегда обеспечивались металлами.

Свидетель ТЕТЕЛЬМАН Яков Львович, сортировщик завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Носова показать ничего не может.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Представленную выписку из ведомости на выдачу зарплаты за I квартал I938 года сортировщикам - приобщить к настоящему делу.

На вопросы суда подсудимый Носов отвечает:

В отношении роста моей заработной платы объясняется тем, что я работал больше сверхурочных часов, чем другие сортировщики моего разряда.

Свидетель КОТЕНКО Георгий Ефимович, I905 года рождения, сменный мастер на зав[о]де 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Гладкова отвечает:

В отношении расшатывания труд[овой] дисциплины Гладковым я сказать ничего не могу. Знаю, что Гладков на I0-ти минутках мобилизовывал массы на поднятие трудовой дисциплины, предупреждал опаздывающих на работу рабочих.

Свидетель ДРАННИКОВ Абрам Соломонович, планировщик на заводе 200, кандидат в члены ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Носова отвечает:

До пожара минут за 25 и в момент возникновения пожара, Носов находился в конторе вместе с нами, по тревожным гудкам мы все вместе выскочили из конторы и побежали к объекту I066 на место пожара.

На вопросы суда свидетель Дранников отвечает:

Носов после нас в контору зашел минут через пять. От цеха до объекта и вернутся обратно в контору можно минут за 20. Когда мы выбежали из конторы, увидали дым и при подходе к объекту раздался взрыв баллона. Судно уже почти все было охвачено огнем. В то время был сильный ветер.

Свидетель ФИЛЕВСКИЙ Андрей Денисович, I889 года рождения, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Носова отвечает:

2 августа я Носова не видал, а видел его лишь 3 августа, он стоял с Щербаковым и разговаривали о пожаре.

Свидетель ЦВЕТКОВ Григорий Николаевич, 1900 года рождения, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Бондаря отвечает:

2 августа 1938 года, Бондарь с объекта 1066 ушел в 14 часов и второй раз в этот день я увидел его на объекте уже после пожара.

В 15 час[ов] 15 мин[ут] 6 апреля 1939 года судебное заседание прерывается до 10 час[ов] 7 апреля 1939 года.

В 12 часов 15 мин[ут] [7 апреля 1939 года] судебное заседание продолжается.

ВТ совещаясь на месте, ОПРЕДЕЛИЛ: вызвать на суд в качестве свидетелей, подследственных: Щербину, Буряка, Бабенко и Стародубцева Дмитрия.

Свидетель Щербина Николай Васильевич, 1890 года рождения, до ареста работал директором завода 200, в данное время подследственный. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

Проект по реконструкции цеха был составлен Ленинградским институтом и прислан на завод для обсуждения на совещании ИТР[4], проект не отвечал технологическим процессам, и мы на совещании ИТР внесли ряд предложений. Мое предложение было, чтобы все инженеры корпусного цеха внесли свои предложения. Мы составили эскизный набросок и отправили в главк на утверждение. Эскизными набросками мы не должны были руководствоваться и в действительности не руководствовались, т.к. он не являлся окончательным планом. В кабинете Гладкова я не был и не одобрял эскизный проект составленный Гладковым.

Гладкова и Фомина в контрреволюционную организацию я не вербовал и сам в ней не состоял.

(Оглаш[аются] - л.д. 28, том 2).

Свид[етель] Щербина - Таких разговоров с Фоминым у меня никогда не было. Это все ложь.

На очной ставке с Гладковым я был, на ней Гладков показывал, что, якобы, я Гладкову приказывал задержать проект и этим самым оттянуть реконструкцию цеха, я его показания подтверждал. На очной ставке я показы-

[4] ИТР – инженерно-технические работники (інженерно-технічні робітники – укр.)

вал потому, что морально и физически чрезвычайно много пережил. Сейчас я все свои показания на предварительном следствии отрицаю.

Свидетель БУРЯК Петр Антонович, 1902 года рождения, в данное время находится под следствием. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

Подсудимого Бондаря я знаю с 1936 года. Знаю его как хорошего энергичного работника.

Фомина я знаю по работе, он одно время был у меня помощником, когда я был начальником цеха. Фомин как инженер технически грамотный, работал хорошо, он собирал материал писать книгу по разметочным материалам.

Афанасьев был энергичный работник. Прекрасно справлялся с работой.

Я знаю, что делали диктовую маскировку, но почему я не знаю. Свои показания на предварительном следствии я отрицаю полностью. В контрреволюционную организацию Бондаря и Меламуда я не вербовал и сам в ней не состоял. Я не знаю, что подсудимые Фомин, Афанасьев, Гладков и другие состоят в контрреволюционной организации.

Свидетель БАБЕНКО Георгий Васильевич, 1904 года рождения, до ареста работал главным инженером завода 200, в данное время нахожусь под следствием. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

Я обвиняемых знаю всех, кроме Носова.

Фомина знаю с 1930 года, он в то время работал разметчиком и в последнее время работал Начальником корпусного цеха. Гладкова знаю с 1937 года, Афанасьева с 1936 года, в последнее время он работал Начальником участка. Бондаря знаю с 1930 года, он работал под моим руководством техником по планированию. Меламуда знаю с 1929 года.

Плетнева я знаю два года.

В 1938 году, Фомину предстояла научная командировка в гор[од] Ленинград. К этому времени, Плетнев прислал письмо, в котором просил дать ему производственную Характеристику. Это письмо я показал Фомину и посоветовавшись с ним, мы сначала дать ему характеристику не решались не проверив факты, как обстоит дело у Плетнева в партийном и производственном отношении, т.к. до этого мы слышали, что Плетнев уволен со Сталинградского завода. Фомин тогда высказал мнение, что он поедет в Ленинград, на обратном пути заедет в Сталинград и проверит, работает ли Плетнев на заводе и как обстоит его дело в партийном порядке, я на это дал согласие и с санкции директора завода выдал Фомину документы в Ленинград, а из Ле-

нинграда в Сталинград, и затем вернутся в Николаев. Фомин будучи в Сталинграде прислал мне письмо, в котором говорилось, что Плетнев работает на заводе и что на него никаких компрометирующих материалов нет, кроме того по приезде, Фомин сказал, что директор завода дает положительный отзыв о Плетневе как о работнике. Тогда мы написали Плетневу производственную характеристику и подписали её все Начальники цехов. Фомин в конце своего письма писал, чтобы я это письмо уничтожил. Эту фразу я считаю, что он написал по глупости.

(Оглаш[аются] - л.д. I07, том 5).

Свид[етель] Бабенко - Эти мои показания на предварительном следствии вымышлены.

(Оглаш[аются] - л.д. I74, том 5).

Свид[етель] Бабенко - Это тоже вымышлено, как и все мои показания на предварительном следствии. В своих вымышленных показаниях я не показывал на непосредственных исполнителей поджога объекта I066. Мне не известно, что Фомин, Гладков и другие подсудимые состоят в контрреволюционной организации. Сам я лично не состоял в контрреволюционной организации и не знал о существовании таковой на заводе.

Свидетель СТАРОДУБЦЕВ Дмитрий Трифонович, I904 года рождения, до ареста работал зав[едующим] группой бюро технических усовершенствований завода 200, в данное время нахожусь под следствием. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

На заводе 200 я работал в подчинении Афанасьева и Фомина. По отзывам на совещаниях я знаю их, как не плохих работников.

На очной ставке с подсудимым Гладковым я был и что там я подтверждал - это ложно, такие показания перед судом я признать не могу.

(Оглаш[аются] - л.д. I0I, том 2).

Свид[етель] Стародубцев - Показания данные мною на предварительном следствии я отрицаю. Состоят ли кто из присутствующих подсудимых в контрреволюционной организации - я не знаю. На очной ставке с Каном я был и говорил, что Кан состоит в контрреволюционной организации - это не верно. Я называл ряд лиц кроме Кана, что они состоят в к[онтр]-р[еволюционной] организации - это тоже не верно потому, что я был вынужден так говорить, ибо это для меня был единственный выход. В Киевской тюрьме я не содержался.

Свидетель КАН Вениамин Михайлович, I906 года рождения, до ареста работал на заводе 200, в данное время нахожусь под следствием. Взаимоотно-

шения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

На очной ставке я показывал о том, что со слов Стародубцева знаю Фомина, как участника контрреволюционной организации - это не верно, ложь, клевета. Следователю Федотову я не однократно заявлял, что мои показания на предварительном следствии являются вымышленными, но следователь этого не писал. Показания на предварительном следствии дал под физическим насилием со стороны следственного аппарата, в результате чего я наклеветал на себя и на других. Прокурор меня ни разу не допрашивал.

ВТ совещаясь на месте, ОПРЕДЕЛИЛ: в целях полноты исследования дела вызвать в качестве свидетелей на судебное заседание работников завода 200: Малую, Половенко, Коротеева, Аксенова, Марсенюк, Ярош, Скляр, Сузанского и Пошивалова.

В I3 час[ов] 7 апреля I939 года объявляется перерыв судебного заседания.
В I4 час[ов] 40 мин[ут] того же дня судебное заседание продолжается.

Свидетельница МАЛАЯ Александра Силовна, I898 года рождения, сверловщица корпусного цеха завода 200, беспартийная, не судимая. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупреждена об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы подсудимого Бондаря отвечает:

2 августа I938 года мы шли со свадьбою, по дороге нам попал [на] встречу Бондарь с женой, они еще со мной здоровались.

На вопросы суда свидетельница Малая отвечает:

Я точно не помню в какое время с нами встретился Бондарь, но это было перед вечером не задолго до пожара. Бондарь с женой шли по направлению к речке и встретились с нами примерно в двух километрах от завода. Как работал Бондарь, я сказать не могу. С рабочими грубо он не обращался.

Свидетель ПОЛОВЕНКО Иван Федорович, 38 лет, бригадир сборщик на заводе 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

В день пожара на объекте I066, я, Марсенюк и другие работали на объекте I066 и почти закончили уже работу пошли в контору, чтобы получить на следующий день задание. Будучи в конторе я услышал крики - пожар, а когда я прибежал на объект, увидел выскочившее пламя из под судна. Работал ли кто в это время под судном - я не знаю. Внутри на правом борту судна работали рубщики. Когда я подошел к судну, то увидел с правого борта дым, а потом заметил огонь. Пожар я заметил в одном месте.

На вопросы суда свидетель Васильченко отвечает:

Рабочий который погиб во время пожара, работал на борту от воды, но где сначала возник пожар, я не знаю, об этом знает Марселюк.

Свидетель КОРОТЕЕВ Василий Андреевич, 1904 года рождения, бригадир корпусного цеха завода 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа 1938 года, я с поручным Деданом и одним рубщиком /фамилии не помню/ работали с 4 час[ов] дня на объекте 1066. В этот же вечер разметчик Шмелев с рубщиком работали на верху судна на переборках, а мы работали внизу. Примерно около семи часов или в семь часов с верху с борта судна высыпали горячие отходы из горн, эта зола повлекла за собой большую пыль, которая засыпала нам глаза и вскоре после этого через несколько секунд нас покрыло дымом, тогда я своему подручному стал говорить, что нам нужно уходить, а то мы погибнем и мы стали выходить к выходу, и увидели с правой стороны из под судна показалось большое пламя огня, тогда мы стали кричать пожарника, но в это время пожарника на объекте не оказалось. Перед выходом с объекта я встретил Васильченко, Марсенюка и Аксенова, которые шли к судну, после чего я стал искать огнетушитель, но его не нашел. Горячую золу с верхней части судна иногда высыпали и раньше, но ее тут же моментально убирали пожарники. Пламя огня я заметил в одном месте с правой стороны судна от воды, в этом месте как раз и работал погибший старик - Безрук. Прогревы автогеном, где работал Безрук не производились, там не было даже автогенного аппарата, но в соседнем отсеке работали автогенщики. Что работали автогенщики и прогревали ли они автогенным аппаратом что-либо - я не знаю. Я утверждаю, что сверху сыпалась перегоревшая зола, от чего образовалась черная пыль и закрыла нам глаза.

Свидетель АКСЕНОВ Петр Иванович 1892 года рождения, сборщик на заводе 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа 1938 года, я работал в первой смене и после остался работать на вторую смену сверхурочно, моя бригада работала в середине судна, когда я вылез из судна увидал черную пыль от перегоревшей золы в горне, после чего я спустился вниз по трапу и через некоторое время почувствовал запах дыма и из подсудна показалось пламя огня, тогда я взял огнетушитель и стал тушить пожар, но безрезультатно потому, что пламя очень быстро распространялось, и моментально огонь перебросился на диктовую маскировку. Пожар возник под судном где работала бригада Склярова.

Подсуд[имый] Афанасьев - Бригада Склярова работала с автогенным аппаратом на наклепке угольников, а днище судна было не склепано, поэтому возможно, что искры от автогенного аппарата могли попадать через днище на деревянные клетки под судно и в результате этого могли загореться клетки под судном. Кроме того, когда разжигают автогенный аппарат и разогревают место для клепки, наливают на это место горючее, а потом его зажигаю и вследствие нагрева металла деревянные клетки под судном сначала могли тлеть, а потом загореться.

Свидетель МАРСЕНЮК Николай Иванович, 1908 года рождения, рабочий завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа 1938 года, я работал во второй смене в бригаде Половенко, когда я вышел с рабочего места за борт, встретил Васильченко и пошли с последним курить в курилку. Вскоре в курилку вбежал плотник и сообщил, что на судне пожар. По выходе из курилки мы пошли на правый борт судна и увидали, что под судном справа от воды горят клетки и моментально через 2-3 минуты, уже было охвачено огнем все судно, и тут же быстро, загоралась диктовая изгородь. Причины возникновения пожара я сказать не могу.

Свидетель ЯРОШ Кирилл Константинович, 1876 года рождения, мастер корпусного цеха завода 200, член ВКП(б), не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

Я думаю, что вальцы из строя вышли потому, что там не было втулков, вернее втулки были, но их нужно было заменить.

На вопросы подсудимого Гладкова, свидетель Ярош отвечает:

О замене втулков должен давать распоряжение не Начальник участка, а механик.

Свидетель АКСЕНОВ на вопросы суда отвечает:

Я точно помню, что пожар возник в одном месте с угла судна от реки. Был ли там разлит бензин, я не видел.

В 15 часов 07 мин[ут] объявляется перерыв суд[ебного] заседания.

В 22 часа 10 мин[ут] заседание продолжается.

Свидетель СКЛЯРОВ Павел Андреевич, 1891 года рождения, сборщик корпусного цеха, завода 200, по строительству судна 1066, работал бригадиром, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа I938 года, я с бригадой работал до 8 часов вечера. Сначала мы работали на подгонке усиливающих планок от левого до правого бортов. Когда закончили работу я там оставил двух, а сам с рубщиком пошли на правый борт, подгонять усиливающие планки, когда мы работали на правом борту, я услышал запах дыма и послал рубщика выйти на волю посмотреть, после ухода рубщика я почувствовал, что дым больше и больше поступает через дыры днища, т.к. днище было не заклепано… [далі текст документа не розбірливий – ред.]. Я вышел на верхние мостки, там уже было много дыма и бегали люди, принимая меры к тушению пожара. Причины возникновения пожара мне не известны, т.к. я работал в середине суда, а пожар возник под низом судна.

На вопросы экспертной комиссии, свидетель Скляров отвечает:

На борту к воде работал Сузанский с рубщиком, а я работал ближе к стапелю. С подручным рубщиком на второй борт работать я перешел примерно в 5 часов, а в какое время я почувствовал дым, точно сказать не могу. В какую сторону дул ветер я не обратил внимания. Сварщиком в то время работал Подшивалов, а кто работал автогенщиком /фамилии не помню/.

ВТ совещаясь на месте, ОПРЕДЕЛИЛ: затребовать от органов НКВД справку - привлекалась ли к уголовной ответственности, как участница сионисткой организации, Гурович Сарра Зильмановна.

В 23 часа 05 мин[ут] 7 апреля I939 года суд[ебное] заседание прерывается до I0 час[ов] 8 апреля I939 года.

В I2 час[ов] I0 мин[ут] 8 апреля I939 года суд[ебное] заседание продолжается.

Свидетель СУЗАНСКИЙ Федор Александрович, I9I2 года рождения, молотобоец корпусного цеха завода 200, беспартийный, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа I938 года я работал в бригаде Склярова на днище крайнего отсека - приваривал балки. Пожар возник под низом днища, но где точно сказать не могу, т.к. я работал внутри судна.

На вопросы экспертной комиссии, свидетель Сузанский отвечает:

Автогенщик все время находился со мной и разжигал он аппарат, тогда, когда только что мы влезли в судно. Это было после 4-х часов. Где мы работали, там заклепки были все выклепаны, но дыры в том отсеке были. Дым в отсек поступал снизу с угла, где еще не был приклепан лист. Бензина в днище разлито не было.

На вопросы суда свидетель Сузанский отвечает:

На предварительном следствии меня допрашивали, где я давал такие же показания. Пожарника на объекте я не видел, а видел его у входных ворот вместе с охранником завода.

Свидетель Подшивалов Павел Кириллович, 1911 года рождения, электросварщик корпусного цеха завода 200, не судимый. Взаимоотношения с подсудимыми нормальные. Будучи предупрежден об ответственности за дачу ложных показаний по ст. 89 УК на вопросы суда отвечает:

2 августа 1938 года я работал во второй смене на объекте 1066. Мы работали на днище, с нами работал еще автогенщик и сборщик. Когда сборщик вышел наверх и крикнул нам, что пожар. Пожар мог возникнуть от искры попавшей в дыры днища на клетки под судном, т.к. не все дыры на днище были заклепаны. Кроме того когда автогенщик разжигает аппарат, он пускает горючее и зажигает его спичкой. Пожар возник в том месте, где работали мы и автогенщик, дым в отсек стал поступать постепенно через дыры днища. Возможно, что когда автогенщик открывал свой аппарат, разлил горючее, и оно могло попасть на деревянные клетки под судном. На предварительном следствии меня допрашивали.

ВТ совещаясь на месте определил: Представленную органами НКВД, справку о Гурович Сарре Зильмановне приобщить к делу. Кроме того, в процессе судебного следствия установлено, что проходящие по настоящему делу свидетели Сузанский и Подшивалов на предварительном следствии допрашивались органами НКВД, по моментам возникновения пожара на объекте 1066, а их протоколов допроса к настоящему делу не приобщено, а затребовать от Органов НКВД протоколы допроса свидетелей Подшивалова и Сузанского на предварительном следствии для приобщения их к делу.

На постановленные судом вопросы эксперты отвечают:

МОГИЛЕВСКИЙ - По ходу судебного заседания и свидетельских показаний дают основание считать, что пожар возник в одном месте под днищем судна, где производились работы по приварке книц и усиливающих планок с нагревом их автогенным аппаратом. Автогенный аппарат разжигался путем выпуска бензина, и бензин мог попасть в дыры днища на клетки под судном и последние могли разгореться. Противопожарные мероприятия на объекте почти отсутствовали. В первую очередь за это отвечает Начальник пожарной охраны завода и во вторую очередь Начальник цеха.

НАУМОВЕЦ - В цехе № 1 по форме планирование было централизованным, а по существу децентрализованным, т.к. планировщики хотя и подчинялись Меламуду, но работали по заданиям начальников участков, что приводило к

дезорганизации работы цеха. Детали первоочередных судов поступали на суда второй очереди.

Гладков на заводе работал много. Вины Гладкова при проектировании эскизов по реконструкции цеха считаю нет.

По механической части Гладков не компетентен и не имел права подписывать акт приема вальцев из ремонта. За вальцы в основном отвечает ремонтный цех. В этом вопросе я считаю, что вины Гладкова, так же нет. В проектировании эстакады Гладков не принимал никакого участия, считаю, что и в этом вопросе Гладков не виноват.

ДУБРАВИН - Я считаю, что вины Фомина в переделке чертежей 7-У нет. Фомин будучи в Ленинграде прислал письмо и в разрезе этого письма работы по настилке дна были выполнены не плохо.

НОРОВ - Ответственность за спуск судна 208 нес Начальник цеха Фомин. Он должен был проследить за качеством насалки, а не доверяться авторитету Бабенко. Вся работа цеха по строительству судов I75 и I76 была сдана, и качество ее было хорошее.

Дополнительный расход по этим судам был вызван спешкой отправки судов.

Председательствующий дает экспертной комиссии вопросы в письменной форме и предлагает им дать заключение на поставленные вопросы в письменном виде.

Подсуд[имый] Фомин - С заключением комиссии по вопросу спуска судна 208 я не согласен. Я очень молодой специалист по спуску судов, и не мог не послушать более опытных работников таких как Бабенко и Буряк. Я не был уверен в том, что насалка не качественная. О планировании в цехе. Не верно, что планирование было децентрализованное.

Подсудимый Меламуд - По вопросу о планировании я не согласен. Планирование в цехе было централизованное.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Представленные протоколы допроса свидетелей на предварительном следствии: Сузанского, Щербакова, Демьяненко, Подшивалова и протокол очной ставки между свидетелями Подшивалова и Демьяненко приобщить к делу.

Эксперт НОРИН зачитывает протокол экспертной комиссии.

ВТ совещаясь на месте ОПРЕДЕЛИЛ: Протокол экспертной комиссии приобщить к настоящему делу.

Дополнить судебное следствие подсудимые ничем не имеют оно объявляется законченным и подсудимым представляется последнее слово, в котором они сказали:

ЧИКАЛОВ - Считаю, что я ни в чем не виновен и прошу суд меня оправдать.

ГЛАДКОВ - Врагом народа я никогда не являлся в к[онтр]-р[еволюционной] организации никогда не состоял и вредительством не занимался. Прошу суд учесть это и оправдать меня.

НОСОВ - Показания мои на предварительном следствии являются вымышленными. В к[онтр]-р[еволюционной] организации я не состоял. Диверсионной и подрывной работой не занимался. Прошу суд оправдать меня.

БАЗИЛЕВИЧ - В контрреволюционной организации я не состоял. Показания данные мною на предварительном следствии являются ложными. Прошу суд освободить меня из под стражи.

БОНДАРЬ - Я на заводе работал 8 лет честно и предано. На предварительном следствии меня заставили написать, что я враг народа. Прошу учесть мои показания на суде, а также показания свидетелей и оправдать меня.

АФАНАСЬЕВ - Я на заводе работал хорошо. Неоднократно премировался. Показания мои на предварительном следствии являются вымышленными. Прошу поверить моим показаниям на суде и показаниям свидетелей и оправдать меня.

МЕЛАМУД - Я честно и преданно работал для своей родины. Интересы Советской власти это мои интересы. Меня ни что не могло заставить пойти в к[онтр]-р[еволюционную] организацию. Мои показания на предварительном следствии не правильны. Прошу суд поверить в искренности моих показаний и показаний свидетелей на суде и оправдать меня.

ФОМИН - В контрреволюционной организации я никогда не состоял. Меня воспитал Ленинский комсомол и партия, я все свои силы вкладывал в производство. Прошу верить моим показаниям на суде и оправдать меня.

В I5 часов 25 мин[ут] суд удаляется на совещание.

В I8 час[ов] I0 мин[ут] оглашается приговор и разъясняется оправданным срок и порядок его обжалования.

Председательствующий оглашает частное определение.

Имея в виду, что в процессе судебного следствия установлено наличие халатного отношения к службе быв[шего] Начальника пожарной охраны объекта № I066 ЗАЙЦЕВА, Начальника строительства этого объекта АНДРЕЕВА и дежурного пожарника ЛЕПКА, первых в том, что они совершенно не предпринимали никаких мер по обеспечению пожарной безопасности на указанном объекте в результате чего 2 августа I938 года пожаром уничтожен объект. Убытки со-

ставляют 2.600.000 рублей и последний будучи в тот момент дежурным по объекте I066 вместо того, чтобы следить и охранять объект, ушел с места поста по личному делу. Таким образом Военный Трибунал руководствуясь ст. 293 УПК УССР ОПРЕДЕЛИЛ: Возбудить против ЗАЙЦЕВА, АНДРЕЕВА И ЛЕПКА уголовное преследование по признакам ст. 206-I7 п. «а» УК УССР и данное определение вместе с выпиской из протокола судебного заседания направить Военному Прокурору Военизированной охраны для расследования.

Рассмотрев вопрос о мере пресечения суд ОПРЕДЕЛИЛ: Ранее избранную меру пресечения в отношении: Фомина, Гладкова, Меламуда, Афанасьева, Бондаря, Базилевича, Чикалова и Носова - содержание под стражей - ОТМЕНИТЬ.

В I8 час[ов] 20 мин[ут] заседание объявляется закрытым.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ -
ВОЕННЫЙ ЮРИСТ 3 РАНГА (подпись) /СЕЛИВАНОВ/

СЕКРЕТАРЬ -
ТЕХНИК ИНТЕНДАНТ 2 РАНГА (подпись) /ХМЕЛИН/

Архів УСБУ в Миколаївській області.
Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 41–57. Оригінал. Машинопис.

№ 2

Вирок Військового трибуналу про звинувачення Л. Фоміна, Л. Гладкова, С. Меламуда, Г. Афанасьєва, Д. Бондаря, М. Базилевича, Т. Чикалова, В. Носова як учасників антирадянської троцькістської організації

4–8 квітня 1939 р.

Сов[ершенно] секретно

ПРИГОВОР №
ИМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК
1939 г. апреля 4-8 дней 434 Военный Трибунал

Киевского особого Военного Округа в закрытом судебном заседании в г. Николаеве в составе:
ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЕЩЕГО военного юриста 3 ранга СЕЛИВАНОВА и членов политрука НОЗДРАЧЕВА и ст[аршего] лейтенанта ЯКОВЛЕВА при секретаре технике интенданте 2 ранга ХМЕЛИНЕ,

рассмотрев дело по обвинению:

1. ФОМИНА Леонида Павловича, 1906 года рождения, происходящего из крестьян - мал[ых] середняков; села Благодатного, Херсонского района, Николаевской области, служащего ИТР, бывш[его] чл[ена] ВКП(б), исключенного в связи с данным делом, по национальности - украинца, женатого, ранее не судимого, с высшим образованием;

2. ГЛАДКОВА Леонида Михайловича, 1901 г. рождения, происходящего из служащих г. Николаева, той же области, служащего - ИТР, бывш[его] чл[ена] ВКП(б), исключенного в связи с данным делом, по национальности - украинца, женатого, ранее не судимого, с высшим образованием;

3. МЕЛАМУДА Самуила Соломоновича, 1904 г. рождения, происходящего из служащих с. Братского того же р[айо]на Одесской области, служащего ИТР, с высшим образованием, беспартийного, по национальности еврея, женатого, ранее не судимого, всех троих по ст. ст. 54-7, 54-8, 54-9 и 54-11 УК УССР;

4. АФАНАСЬЕВА Григория Петровича, 1910 г. рождения, происходящего из рабочих г. Николаева той же области, служащего ИТР, бывш[его] члена ВКП(б), исключенного в связи с данным делом, по национальности русского, женатого, ранее не судимого, со среднетехническим образованием;

5. БОНДАРЬ Дмитрия Антоновича, 1910 г. рождения, происходящего из крестьян-бедняков, м. Новый Буг того же района Николаевской области, служащего ИТР, беспартийного, по национальности украинца, женатого, со средним образованием, ранее не судимого;

6. БАЗИЛЕВИЧА Николая Ивановича, I909 г. р., происходящего из крестьян-бедняков с. Багва[1], Жошковского района Киевской области, рабочего, беспартийного, с низшим образованием, по национальности украинца, женатого, ранее не судимого;

7. ЧИКАЛОВА Тимофея Ивановича, I888 г. рождения, происходящего из крестьян-бедняков, с. Богоявленского Херсонского района, Николаевской области, рабочего, с низшим образованием, бывш[его] члена ВКП(б), исключенного в связи данным делом, по национальности украинца, женатого, ранее не судимого, и

8. НОСОВА Василия Ивановича, I894 г. рождения, происходящего из крестьян-бедняков, с. Неверова б[ывшей] Владимировской губернии, рабочего, беспартийного, с низшим образованием, по национальности русского, женатого, ранее не судимого - всех пятерых по ст. ст. 54-8, 54-9 и 54-II УК УССР.

Данными судебного следствия Военный Трибунал установил; что подсудимым по данному делу: ФОМИНУ, ГЛАДКОВУ, МЕЛАМУДУ, АФАНАСЬЕВУ, БОНДАРЬ, БАЗИЛЕВИЧУ, ЧИКАЛОВУ и НОСОВУ предъявлено обвинение в том, что они являлись участниками антисоветской троцкистской организации, подготовили и осуществили диверсионный акт - поджог объекта № I066 и дополнительно ФОМИНУ, ГЛАДКОВУ и МЕЛАМУДУ в проведении вредительства на оборонном заводе.

Судебным следствием предъявленное обвинение ничем не подтвердилось.

На основании изложенного, руководствуясь ст. 302 УНК УССР Военный Трибунал

ПРИГОВОРИЛ:

ФОМИНА Леонида Павловича, ГЛАДКОВА Леонида Михайловича, МЕЛАМУДА Самуила Соломоновича, АФАНАСЬЕВА Григория Петровича, БОНДАРЬ Дмитрия Антоновича, БАЗИЛЕВИЧА Николая Ивановича, ЧИКАЛОВА Тимофея Ивановича и НОСОВА Василия Ивановича - всех считать по суду оправданными и из-под стражи немедленно освободить.

Приговор может быть обжалован в течении 5 дней с момента вручения копии приговора осужденным, путем подачи ка[ссационной] жалобы в Военную Коллегию Верх[овного] суда СССР через 434 Военный Трибунал.

Подлинный надлежащими подписями:

ВЕРНО: СЕКРЕТАРЬ ТЕХНИК ИНТЕНДАНТ 2 РАНГА ХМЕЛИН

Архів УСБУ в Миколаївській області.
Спр. 1192-с. Т. 9. Арк. 61–62. Оригінал. Рукопис.

[1] У документі помилково – Богва.

№ 3

Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника відділення Святського тимчасово виконуючому обов'язки начальника 3 відділу УДБ УНКВС по Миколаївській області Готовцеву про затримання виконання вироку

1 жовтня 1938 р.

ВРИД НАЧ[альника] 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТ[аршему] ЛЕЙТЕНАНТУ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ

тов. ГОТОВЦЕВУ.

Р А П О Р Т.

Прошу задержать исполнение приговора над осужденным ЗАДИРАКА Лаврентием Ивановичем, т.к. таковой проходит по второму делу, арестованного нами ЕДАМЕНКО, по которому ЗАДИРАКУ необходимо допросить.

ВРИД НАЧ[АЛЬНИКА] 3 ОТ[ДЕЛЕ]НИЯ 3 ОТДЕЛА УГБ
СЕРЖАНТА ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ (СВЯТСКИЙ)

НАЧ[альник] УНКВД

Прошу временно задержать выполнение
приговора в отношении ЗАДИРАКИ

I/X.[19]38 г. КАРАМЫШЕВ
I/X.[19]38 г. Л. ГОТОВЦЕВ.

В Е Р Н О: НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНКО)

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 8. Копія. Машинопис.

№ 4

Витяг із припису коменданту УНКВС по Миколаївській області Крюковському про виконання смертного вироку стосовно 38 осіб

2 жовтня 1938 р.

В Ы П И С К А

Из предписания коменданту УНКВД по Николаевской области т. КРЮКОВСКОМУ.

Согласно решения Особой Тройки при УНКВД по Николаевской области протокол № 3 от 29-го сентября 1938 г. приведите в исполнение приговора над осужденными к вышей меры наказания - РАССТРЕЛУ:

1. БЕЛИНСКИЙ Герш Шлемович 1888 г. рождения.

ВСЕГО 38 ЧЕЛОВЕК.

Осужденные содержатся под стражей в тюрьме г. Николаева, акт о приведении приговоров в исполнение в 4-х экземплярах представьте мне.

ЗАМ[еститель] НАЧ[альника]
УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПОЯСОВ.

2/X-1938 года.
В Е Р Н О:
НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ САМОЙЛЕНКО.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 6. Оригінал. Машинопис.

№ 5

Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника 7 відділу Єфремова начальнику УНКВС по Миколаївській області Карамишеву про відкладення виконання вироку для проведення слідчих дій

7 жовтня 1938 р.

НАЧАЛЬНИКУ УНКВД ПО НИК ОБЛАСТИ
КАПИТАНУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. КАРАМЫШЕВУ.

Врид. Нач[альника] 7 Отдела УГБ УНКВД

Ст[аршего] Лейтенанта Госбезопасности
ЕФРЕМОВА

Р А П О Р Т.

тов. ПОЯСОВУ.
ПЕРЕГОВОРИТЕ СО МНОЙ
КАРАМЫШЕВ.
[резолюция слева на полях]

В связи с необходимостью произвести следственные мероприятия (очные ставки и дополнительные допросы) между арестованным МЕЛАМУДОМ - бывш[его] Пом[ошника] Нач[альника] корпусного цеха завода 200 - активным участником правотроцкистской диверсионной организации, он же участник диверсионного акта на заводе с другими участниками этой организации и совершении диверсионного акта АФАНАСЬЕВЫМ, ВАЗИЛЕВИЧЕМ и БАРСУКОВЫМ, последние осуждены Судтройкой при УНКВД по I-й категории.

Прошу отстрочить приведение в исполнение приговоров над ними на I0 суток.

ЕФРЕМОВ.

[В тексте не разборчиво]ЕЙНБЕРГУ
Протокол не вносить до доклада мне.
ПОЯСОВ.
7/X.[19]38 г.
[резолюция слева на полях]

ВЕРНО: НАЧАЛЬНИК I СПЕЦ ОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНКО)

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 10. Копія. Машинопис.

№ 6

Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника 7 відділу Єфремова начальнику УНКВС по Миколаївській області Карамишеву про відкладення виконання вироку стосовно Олександра Яковича Смирнова для проведення додаткових слідчих дій

7 жовтня 1938 р.

НАЧАЛЬНИКУ УНКВД ПО НИК ОБЛАСТИ
КАПИТАНУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. КАРАМЫШЕВУ.

Врид. Нач[альника] 7 Отдела УГБ УНКВД
Ст[аршего] Лейтенанта Госбезопасности
ЕФРЕМОВА

Р А П О Р Т.

СОГЛАСЕН.
КАРАМЫШЕВ.
8/X.[1938 г.]
[резолюция слева на полях]

В связи необходимостью проведения очных ставок между обвиняемыми: СМИРНОВЫМ, КОВАЛЕВЫМ, СТЕПАНОВЫМ и др., прошу вашего распоряжения задержать на 10 суток приведение в исполнение приговора в отношении обв[иняемого] СМИРНОВА Александра Яковлевича, осужденного Тройкой УНКВД по I категории.

/ ЕФРЕМОВ /

7 октября 1938 г.
г. Николаев.
ВЕРНО: НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНКО)

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 11. Копія. Машинопис.

№ 7

Припис заступника начальника УНКВС по Миколаївській області А. Поясова коменданту УНКВС по Миколаївській області Крюковському про виконання вироків Трійки

19 жовтня 1938 р.

Копія.
Таємно

КОМЕНДАНТУ УНКВД ПО НИК[олаевской] ОБЛАСТИ

Тов. КРЮКОВСКОМУ

Согласно решения Особой Тройки при УНКВД по Николаевской области /протокол № 3 от 29-го сентября I938 г./ приведите в исполнение приговора над осужденными к высшей мере наказания к РАССТРЕЛУ:

I. ИОДИС Чарльз Томашкевич - I887 г.р.
2. ПРЖИГОДА Вильгельм Юлиусович - I909 г.р.

ВСЕГО ДВА ЧЕЛОВЕКА.

Осужденные содержатся под стражей в тюрьме г. Николаева.
Акт о приведении приговоров в исполнение в 4-х экземплярах предоставьте мне.

ЗАМ[еститель] НАЧ[альника] УНКВД ПО НИК ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПОЯСОВ

I9/X.[19]38 г.
ВЕРНО:
НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ САМОЙЛЕНКО.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 5. Копія. Машинопис.

№ 8

Акт виконання смертного вироку

26 жовтня 1938 р.

А К Т.

I938 года, октября 26-го дня, гор[од] Николаев.

Мы, комендант УНКВД по Николаевской Области КРЮКОВСКИЙ и Пом[ошник] Нач[альника] УНКВД по Николаевской Области СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОНЧАРОВ, согласно решения Особой Тройки УНКВД по Николаевской Области /протокол № 3 от 29 сентября I938 года/, на основании предписания Зам[естителя] Нач[альника] Управления НКВД по Николаевской Области КАПИТАНА ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ тов. ПОЯСОВА, привели исполнение приговора над осужденными к высшей мере наказания расстрелу, в ночь с 26-го на 27-е сентября I938 г.

I.БЕЛИНСКИЙ Герм Шлемович I883 года рожд[ения]
2.ИОДИС Чарльз Томашевич I887 -"-
3.ПРЖИГОДА Вильгельм Юлиусович I909 -"-

ВСЕГО ТРИ ЧЕЛОВЕКА.

ПРИГОВОРА ПРИВЕЛИ В ИСПОЛНЕНИЕ:

КОМЕНДАНТ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

/КРЮКОВСКИЙ/

ПОМ[ощник] НАЧ[альника] УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/Г О Н Ч А Р О В/

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 7. Оригінал. Машинопис.

№ 9

Рапорт про тимчасове затримання виконання смертних вироків

28 жовтня 1938 р.

НАЧ[альник] УНКВД

[Про]шу временно задержать
ведение в исполнение
[при]говоров в отношении
указанных лиц.

3 ОТДЕЛ УГБ
[ЛЕЙТ]ЕНАНТ
ГОСБЕЗОП[асности]
ПЕТРОВ[1].

НАЧАЛЬНИКУ 3 ОТДЕЛА УГБ УНКВД

СТ[аршему] ЛЕЙТЕНАНТУ
Тов. ГОТОВЦЕВУ.

Р А П О Р Т .

Считаю необходимым дополнительно допросить арестованных -

I) КАРНЫЕЛЯ Иосифа Лукьяновича
2) ТУСИНГЕРА Николая Францевича
3) САКСЕНГАУЗА Ефима Давидовича

дела на которых уже рассмотрены. Эти лица будут допрошены дополнительно по сути их повстанческой и шпионской работы.

Прошу вашего ходатайства о том, чтобы задержать приведение приговора на указанных лиц на 3 дня.

ВРИД НАЧ[альника] I ОТДЕЛЕНИЯ 3 ОТДЕЛА УГБ

28/IX.[19]38 г (ПЕТРОВ)

В Е Р Н О: НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНКО)

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 9. Копія. Машинопис.

[1] У документі помилково – Готовцев.

№ 10

Акт виконання смертного вироку

16 листопада 1938 р.

А К Т

1938 года ноября 15 дня гор[од] Николаев.

Мы, Комендант УНКВД по Николаевской области КРЮКОВСКИЙ и Начальник Отдела Связи УНКВД ШЕХТМАН, согласно решения Особой Тройки УНКВД по Николаевской области /протокол № 9 от 5 ноября 1938 года/, на основании предписания Зам[естителя] Нач[альника] Управления НКВД по Николаевкой области Капитана Государственной Безопасности тов. ПОЯСОВА, привели в исполнения приговора над осужденными к высшей мере наказания расстрелу, в ночь с 15-го на 16-е ноября 1938 года:

1. ГЕЙН Гейгарят Петрович - 1902 г.р.
2. ГЕЙН Абрам Петрович - 1896 -"-
3. НЕЙФЕЛЬД Павел Корнеевич - 1896 -"-
4. ПОЗНОВИЧ Владимир Анатолиевич - 1895 -"-
5. ТЕРИК Федор Игнатович - 1891 -"-
6. ВИЛЬЧЕНСКИЙ Григорий Григорьевич - 1896 -"-
7. ЗДАНСКИЙ Григорий Николаевич - 1891 -"-
8. ЧЕОТНЫЙ Яков Абрамович - 1898 -"-
9. ПРОКОПЬЕВ Степан Дмитриевич - 1896 -"-
10. БУЗНИК Иван Константинович - 1878 -"-
11. ТРУБИЙ Нестор Назарович - 1893 г.р.
12. УДАЛОВ-ЗИНЬКОВ Николай Константинович - 1894 -"-
13. ЧУМАЧЕНКО Виталий Федорович - 1910 -"-
14. МОГИЛЕВСКИЙ Натан Ильич - 1914 -"-

ВСЕГО ЧЕТЫРНАДЦАТЬ ЧЕЛОВЕК

ПРИГОВОРА ПРИВЕЛИ В ИСПОЛНЕНИЕ:
КОМЕНДАНТ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ /КРЮКОВСКИЙ/

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА СВЯЗИ УНКВД /ШЕХТМАН/

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 39–40. Оригінал. Машинопис.

№ 11

Зведення по агентурній інформації агента «Герд» про приїзд особливоуповноваженого НКВС УРСР О. Твердохлібенка для розслідування зловживань співробітників обласного УНКВС

22 травня 1939 р.

С В О Д К А

Аг[ент] «ГЕРД»
22/У.[19]39 г.

Сегодня ко мне прибежала жена ЧУЛКОВА по поручению своего мужа и сообщила, что ЧУЛКОВ встречался вчера с ГАВРИЛОВЫМ, ВОЛКОВЫМ, КОБЦЕВЫМ и другими. Все они установили, что в Областное Управление НКВД приехал из наркомата Внутренних Дел, какой то очень ответственный работник, фамилия ТВЕРДОХЛЕБ /кажется так/. Сидит он в НКВД и принимает заявления от бывших под арестом.

ЧУЛКОВА говорит, что это может быть ход со стороны Наркомата Внутренних Дел с тем, чтобы этим собрать заявления, пообещать разобрать, но это только так для успокоения умов.

Так или иначе, но, по мнению «наших», надо сейчас приложить все усилия к тому, чтобы распространить возможно шире среди бывших арестованных, чтобы они буквально засыпали этого представители заявлениями, чтобы они не стеснялись формой и содержанием изложения, пусть пишут, были, мучили, издевались.

Если этот представитель приехал для проформы, то он возьмет 2-3 заявления и уедет, а нужно сделать так, чтобы он повез отсюда вагон самых крепких заявлений, независимо от того, хочет он этого или нет.

ЧУЛКОВА передала поручение, чтобы «я сегодня», завтра приложил усилия к тому, чтобы сообщить всем, кого я знаю из «обиженных».

Она говорит, будут приложены все усилия к тому, чтобы звонили ему беспрестанно по телефону. Телефон его по коммутатору НКВД I-26.

«ГЕРД»

22/У.[19]39 г.

Верно: секретарь 2-го отд[ела] /КОСТЕНКО/

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 131. Копія. Машинопис.

№ 12

Зведення по агентурній інформації агента «Герд» про оцінку результатів Великого терору директором школи Балдуком

[Датування в документі відсутнє]

С В О Д К А

Аг[ент] «ГЕРД»

Агент «ГЕРД» сообщил, что до ареста СТАРОДУБЦЕВОЙ жены репрессированного троцкиста, он в апреле 1939 г. встретил, стоявших на улице вместе СТАРОДУБЦЕВУ и директора школы № 14 БАЛДУКА.

Пройдя к ним, БАЛДУК, не стесняясь, заявлял, обращаясь к СТАРОДУБЦЕВОЙ, чтобы она не волновалась, так как ее муж на днях будет освобожден. Он заявил: «Суд теперь превратили в игрушку, которой пытаются сгладить то, что наделали. Работники НКВД половину уже перестреляли не только в Молдавии, а и в других городах».

Касаясь первомайских торжеств, БАЛДУК, будучи вдвоем с агентом «ГЕРД», обращал внимание последнего на то, что якобы огромное количество людей в этом году как никогда стояло в стороне, ходили по улицам и не принимали никакого участия в демонстрации.

По этому вопросу БАЛДУК заявил: «Это результат пьяной компании Ежова. Это жены, дети, родственники и просто люди сочувствующие той массе арестованных, что сидят в тюрьмах или тех, кто погиб в ссылке».

Подошедшему в это время к ним СВИРСЕ, бывший руководитель «Просвіти», освобожденный из под стражи, БАЛДУК по его адресу заметил: «Вот за что человека держали полгода в тюрьме?», а, продолжая, говорил, что «это насилие, которое продолжалось в стране, направлялось не только на взрослых, но и на детей. То, как дети ведут себя вне школы, на улицах объясняется также озлоблением, которое также охватило и детей».

Присутствовавший при этом разговоре СВИРСА, обращаясь к БАЛДУКОВУ говорил: «А как ты думаешь, кто в этом виноват. Нельзя же думать, что это творчество на местах. Сидя в тюрьме, я убедился, что это имело место по всему Советскому союзу, причем везде и всюду применялись одни и те же методы. Кроме того, нельзя допускать, что это делалось без ведома центра, так как каждый день в центральные организации отправляются тысячи заявлений и никто не получает ответа на заявления никакого внимания не обращают. Значит отвечать им нечего, против своих же мероприятий идти неудобно».

Касаясь своего освобождения из-под стражи, СВИРСА заявил, что НКВД имеет директиву сглаживать положение, в первую очередь за счет освобождения членов партии. В тюрьме сидят еще очень много беспартийных, которых всячески будут выдерживать, чтобы массовое освобождение не обратило на себя внимания широких масс.

Касаясь высланных, СВИРСА говорил, что они осуждены судом, который не предусмотрен никакими законами, которые окончательно подорвали нашу конституцию в глазах других государств.

Успех фашистского движения и надо объяснить тем, что рабочие организации увидели у нас большие противоречия между законами Советского государства и действительностью.

СВИРСА также указал, что он сейчас восстанавливается в партии, но тем не менее, он ясно ощущает, что он выбит из той политический направленности, которой он обладал до ареста.

По сообщению агента «ГЕРД», БАЛДУК Павел по окончанию Пед[агогического] Института, работал учителем в с[еле] Варваровке, там был связан с репрессированным троцкистом СКРЫПНИКОМ Иваном, женат на сестре его жены и все время жил с СКРЫПНИКОМ в одной квартире.

Был также тесно связан с греческим поданным МАТИСТО - репрессирован, работал в интерклубе. Дом БАЛДУКА вместе с МАТИСТО посещали лица из команд иностранных пароходов.

БАЛДУК имеет связь с женами арестованных: ТАРАНА, БЕЛИКОВА и др.

Агенту «ГЕРД» дано указание продолжать разработку деятельности БАЛДУКА, СВИРС и связи этих лиц.

ВЕРНО: СЕКРЕТАРЬ II ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ КОСТЕНКО

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 137–138. Копія. Машинопис.

№ 13

Доповідна записка начальника УНКВС по Миколаївській області І. Юрченка заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. Кобулову про настрої звільнених з-під варти арештованих у м. Миколаєві

2 червня 1939 р.

ЗАМ[естителю] НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
МАЙОРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. КОБУЛОВУ
г. Киев.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О группировании бывших арестованных,
освобожденных из под стражи в гор[оде] Николаеве.

По донесениям агентов «ГЕРД», «ИВАНОВА» и «ДОБРОВОЛЬСКОГО», освобожденные из под стражи ДЕРЕБЯНЧЕНКО, ГАВРИЛОВ, ГЛАДКОВ, КОБЦЕВ, ЧУЛКОВ и др., работавшие до ареста на ответственных работах в г. Николаеве систематически собираются друг у друга на квартирах, где устанавливают общую ориентацию своего поведения в Обкоме КП/б/У, в заявлениях вышестоящим партийным органам и в НКВД СССР и УССР о том, что всем нужно писать, что их били и издевались над ними.

С приездом в г. Николаев Особо Уполномоченного НКВД УССР тов[арища] ТВЕРДОХЛЕБЕНКО к агенту «ГЕРД» спешно явилась жена ЧУЛКОВА, которая ему передала: «По мнению наших надо сейчас приложить все усилия к тому, чтобы распространить возможно шире среди бывших арестованных, чтобы они буквально засыпали этого представителя заявлениями, чтобы они не стеснялись формой и содержанием изложения, пусть пишут: били, мучили, издевались».

«Нужно сделать так, чтобы он повез отсюда вагон самых крепких заявлений».

«Будут приложены все усилия к тому, чтобы звонили ему беспрерывно по телефону».

На квартире у ЧУЛКОВА в присутствии ГАВРИЛОВА и ГЛАДКОВА, последний интересовался участью КОЛОМКА - бывшего секретаря Горкома КП/б/У в Николаеве, осужденного Военной Коллегией Верховного суда СССР к ВМН.

ЧУЛКОВ, обращаясь к агенту «ГЕРД», заявил: «Вы родились под счастливой звездой. Когда арестовали СТАРОДУБЦЕВА, я был уверен, что на другой же день посадят и Вас, а когда арестовали меня и вот всех остальных, то я был уверен, что Вы провокатор. Наши настроения знали только Вы, СТАРОДУБЦЕВ откровенно беседовал только с Вами. Я даже однажды предупреждал СТАРОДУБЦЕВА о том, что такая откровенность излишняя. Но по ходу следствия моего и других я отказался от такого мнения».

«Вы один из очень немногих счастливцев».

ГЛАДКОВ и ГАВРИЛОВ ругают СТАРОДУБЦЕВА за то, что он все выболтал на следствии.

В одной из таких бесед на квартире у КОБЦЕВА, ЧУЛКОВ говорил: «В стране, безусловно, орудует контрреволюционная сила, причем эта сила партии. Расстрел РЫКОВА и других - это есть результат действия той же вражеской силы, которая их всех посадила в тюрьму».

Касаясь пребывания в тюрьме, заявил, что режим в Советской тюрьме во много раз превосходит режим царской тюрьмы в самые худшие аракчеевские времена. По его заявлению Николаевская тюрьма, выстроенная при царизме, давала якобы достаточно света заключенным, а сейчас эти же окна заколотили специальными щитами и этим лишили совершенно света заключенным в Советской тюрьме.

ГАВРИЛОВ заявил, что в центре, якобы, полная растерянность и не знают, что делать с девятью миллионами арестованных, которых в тюрьмах и лагерях держать невыгодно, так как на местах растут дети, многочисленные родственники, а около них масса якобы сочувствующих им. Освободить всех сразу также невозможно, так как на местах произойдет концентрация людей с неизгладимой враждой к руководству.

Касаясь освобождаемых из под стражи, ЧУЛКОВ заметил: «Если бы не это, то несомненно произошел бы политический переворот и арестованные все вошли бы в историю русской революции, как поборники ее».

ГАВРИЛОВ заявил, что путем перестукивания ему с большим трудом удалось убедить СТАРОДУБЦЕВА отказаться от показаний, которые он дал против их и самого себя.

Они ругают жену СТАРОДУБЦЕВА, что неумело передала письмо через вахтеров тюр[емного] под[вала], для своего мужа об отказе от показаний, мотивируя избиениями, в связи с чем и сама арестована.

По донесению агента «КАРСКОГО», ГАВРИЛОВ после освобождения из под стражи посетил квартиру отца кадрового троцкиста, находящегося в ссылке БОРОДАЕВА и интересовался его судьбой.

Освобожденный из под ареста СВИРСА - бывш[ий] руководитель «Просвиты», касаясь согласных заявлял: «Они осуждены судом, который не предусмотрен никакими законами в мире, законами, которые окончательно подорвали нашу конституцию в главах государств».

«Успех фашистского движения и надо объяснить тем, что рабочие организации увидели у нас большие противоречия между законами Советского государства и действительностью».

Принимаю меры к глубокой разработке этой группы лиц.

НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ / Ю Р Ч Е Н К О /
№ 453I489
2/УI.I939 г.
г. Николаев.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 142–146. Оригінал. Машинопис.

№ 14

Висновок службового розслідування про діяльність помічника начальника УНКВС по Миколаївській області Г. Гончарова

21 червня 1939 р.

«У Т В Е Р Ж Д А Ю»
НАРКОМА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(Горлинский)
«2I» июня I939 года.

З А К Л Ю Ч Е Н И Е -

гор[од] Киев, «I3» июня I939 года.

Я, Пом[ощник] оперуполномоченного ОУ НКВД УССР, мл[адший] лейтенант госбезопасности ПЕТРОВ, рассмотрев материалы расследования на Пом[ошника] Нач[альника] УНКВД по Николаевской области лейтенанта госбезопасноти ГОНЧАРОВА Григория Львовича I900 г.р., урож[енца] гор. Таганрога, украинец, из рабочих, служащий, с низшим образованием, член ВКП(б) с I9I9 г., в органах НКВД с I920 г., проживает в Николаеве,

Н А Ш Е Л:

на имя Наркома Внутренних Дел СССР 22/УI-3 от членов ВКП(б) ШОСТАК Ф.И. и БЕЛЕНКОВА Ф. были посланы заявления о том, что Нач[альник] Скадовского Райотделения НКВД мл[адший] лейтенант госбезопасности ГОНЧАРОВ, на почве связей с секретарем РПК.Пред.РИКА, директором МТС /ныне репрессированы/, имея сигналы об их вражеской деятельности, не принял мер к разоблачению этих врагов.

На партсобраниях, бюро РПК и пленумах восхвалял секретаря РПК ДАНЕНБУРГА, затушевывая его троцкистскую деятельность.

Имея сигналы с к[онтр]-р[еволюционной] деятельности секретаря Скадовского РИКА АЛЕКСЕЕНКО и его связи с Пред. РИКА /репрессирован/, не принял мер к разоблачению, покрывал его троцкистские действия: относя все это к уголовным преступлениям.

Также не принял мер к разоблачению члена партии ГЕРХОВСКОГО и кандидатов ВКПб ЯМКОВОЙ, БЕГУНА, СЕРГЕЕВА, КУДРЯ и др.

9 сентября I938 года из 26 погранотряда поступил рапорт от старшого лейтенанта ШЕЙНДЕРМАНА, в котором указано, что из беседы с Начальником Скадовского Райотделения НКВД ШОРОМ, ему стало известно, о том, что ГОНЧАРОВ в бытность на работе в Скадовске, слабо вел борьбу с врагами народа, что арестованный ШОРОМ польский агент /секретный сотрудник Райотделения НКВД/, на следствии дал серьезные показания на ГОНЧАРОВА.

РАССЛЕДОВАНИЕМ УСТАНОВЛЕНО:

Из поступивших заявлений от членов ВКПб ШОСТАК Ф.А. и БЕЛЕНКОВА в адрес Наркома Внутренних Дел СССР видно, что в руководстве района сидели враги, тесно связанные между собой, как Пред[ставитель] РИКа ШЕПЕЛЬ /репрессирован/, секретарь РИКА АЛЕКСЕЕНКО, бывш[ий] участник банды Махно.

АЛЕКСЕЕНКО перетягивался ШЕПЕЛЕМ на работу с района в район и и под его руководством проводил троцкистскую работу.

В группу ШЕПЕЛЯ входил также и секретарь РПК ДАНЕНБУРГ, все они между собой были тесно связаны и зажимали критику в райпарторганизации.

ДЕНЕНБУРГ, после исключения из партии АЛЕКСЕЕНКО, создавал ему авторитет и добивался восстановления его в ВКПб.

ГОНЧАРОВ, располагая материалами на АЛЕКСКВИНКО, покрывал его от разоблачения, будучи с ним в близких отношениях.

Заявление гражданки ШОСТАК, направление в НКВД СССР, по адресу не попало, а было направлено инспектором при руководстве Одесского УНКВД ФАТЬЯНОВЫМ для расследования ГОНЧАРОВУ, в то время, когда в заявлении ШОСТАК просила расследование поручить незаинтересованному - лицу.

ГОНЧАРОВ, получив заявление гр[аждан]-ки ШОСТАК, вызвал ее к себе и потребовал от нее письменного объяснения с указанием, кто ей помог написать это заявление Наркому Союза.

ШОСТАК, в своем объяснении изложила, что она написала по своей инициативе, тогда ГОНЧАРОВ принять объяснение отказался и копию заявления передал Скадовскому РПК.

При проверке фактов, изложенных в заявлениях ШОСТАК и БЕЛЕНКОВА, представителем Одесского УНКВД было установлено, что ДАНЕНБУРГ, БЕЛЯЕВ и др. оказались врагами народа.

ГОНЧАРОВ находился под влиянием вышеуказанных лиц, будучи членом бюро РПК, восхвалял ДАНЕНБУРГА как хорошего партийного руководителя.

Располагая компрометирующими материалами на ряд коммунистов, как БЕЛЕНКОВ, СЕРГЕЕВ, ГЕРХОВСКИЙ и др., мер к своевременному их разоблачению не принял.

ДАНЕНБУРГ, БЕЛЯЕВ, СЕРГЕЕВ и БАЙТУС были разоблачены Одесским Облуправлением НКВД по показаниям бывшего зав[едующего] сельхозотделом Одесского Обкома КП(б)У ИВАНЧЕНКО и Нач[альника] Хлопковокого управления ОблЗУ КИСЕЛЬГОФА.

ГОНЧАРОВ, имея вполне определенные данные о махновце АЛЕКСЕЕНКО и его связи с ШЕПЕЛЕМ, покрывал его троцкистскую деятельность за счет его уголовных преступлений. В результате, АЛЕКСЕЕНКО только был исключен из ВКПб.

Кроме этого, ГОНЧАРОВА распологал материалами о явной троцкистской деятельности члена партии, зав[едующего] РАЙФО ВЕРХОВНОГО /показания ШОМИНА от I3/I-38 г./, которые на день расследования реализованы не были.

В начале августа 1938 г. Нач[альником] Скадовского Райотделения НКВД ШОРОМ было принято заявление от жителя этого же города, директора средней школы ТРУБИЯ Нестора Назаровича, о том, что он является на протяжении 9 лет секретным сотрудником и работал несколько лет под руководством ГОНЧАРОВА.

ТРУБИЙ в своем заявлении изложил, что в беседах с ним ГОНЧАРОВ много ему рассказывал о методах иностранных к[онтр]-р[еволюционных] разведок, а 20 апреля пригласил его к себе в Райотделение и заявил, что органы НКВД пошлют его в Польшу для соответствующей работы, от чего, якобы, ТРУБИЙ не отказывался.

Далее в разговоре ГОНЧАРОВ предложил ТРУБИЮ, что когда он будет ехать заграницу, он даст ему адрес, чтобы последний зашел в одну из иностранных разведок, где ему дадут соответствующее задание, а по возвращении он это задание должен был вручать ГОНЧАРОВУ.

За это ГОНЧАРОВ, якобы обещал ТРУБИЮ хорошее вознаграждение.

ТРУБИЙ, якобы, от предложения ГОНЧАРОВА отказался, что очень смутило последнего, и ГОНЧАРОВ предупредил ТРУБИЯ следующими словами: «Помни, что если ты про это где-нибудь пискнешь, то я тебя посажу и сделаю шпионом».

ТРУБИЙ о разговоре с ГОНЧАРОВЫМ написал заявление в адрес Наркома Внутренних Дел УССР в то время, когда ГОНЧАРОВ уже работал в Николаеве.

В июле 1938 г. в Скадовское Райотделение НКВД ШОРУ позвонил Нач[альник] Отделения 3 отдела ПЕТРОВ и предложил немедленно выслать все материалы на ТРУБИЯ, в процессе разговора заявил: «ТРУБИЯ хорошо знает ГОНЧАРОВ, он большая сволочь, и его нужно репрессировать».

В конце этого месяца ТРУБИЙ, по санкции УНКВД, был арестован Скадовским Райотделением НКВД.

Уже будучи арестованным, ТРУБИЙ написал заявление Нач[альнику] УНКВД, где также излагал о разговорах его с ГОНЧАРОВЫМ и просил разобраться в этом вопросе.

В августе ШОР, будучи в Херсонском Горотделе НКВД, где велось следствием дело ТРУБИЯ, зашел к своему бывшему помощнику ТУСТАНОВСКОМУ, последний в то время допрашивал ТРУБИЯ, и ТРУБИЙ еще раз в присутствии ТУСТАНОВСКОГО подтвердил, что ГОНЧАРОВ вербовал его для шпионской работы в пользу Польши, и передал тогда вторично заявление на имя Нач[альника] УНКВД.

Заявление ТРУБИЯ было доложено ШОРОМ находившемуся там Зам[естителю] Нач[альника] УНКВД ПОЯСОВУ, от коего ШОР получил приказание подробно допросить ТРУБИЯ по другому заявлению, где он указывал, что является польским шпионом. И одновременно предупредил ШОРА, чтобы он в протокол допроса не вносил ГОНЧАРОВА, т.к. ТРУБИЙ по этому делу будет им и КАРАМЫШЕВЫМ допрошен в УНКВД.

Во время допроса ТРУБИЯ ШОРОМ, где присутствовал и ПОЯСОВ, он также подтверждал вербовку его ГОНЧАРОВЫМ для работы в пользу Польши, но это в протокол допроса внесено не было.

На следующий день ТРУБИЙ вместе с делом был направлен в Николаевское УНКВД, КАРАМЫШЕВЫМ и ПОЯСОВЫМ был еще раз передопрошен, отказался и заявил, что он оклеветал ГОНЧАРОВА.

В ноябре 1938 г. дело ТРУБИЯ было закончено, доложено на тройку и он был осужден к ВМН.

Из вышеуказанного видно, что благодаря отсутствию агентурной работы РО НКВД по выявлению к[онтр]-р[еволюционного] подполья и семейственности ГОНЧАРОВА с бывшим руководством района, не были своевременно разоблачены ДАНЕНБУРГ, БЕЛЯЕВ, АЛЕКСЕЕНКО и др.

ГЕРХОВСКИЙ и ЯМКОВАЯ привлечены к ответственности не были: потому что Райотделение НКВД не располагало достаточными материалами.

Преследование и компрометация БЕЛЕНКОВА со стороны ГОНЧАРОВА не установлена. Имеющиеся в Райотделении НКВД материалами на БЕЛЕНКОВА, заслуживают доверия.

По делу ТРУБИЯ установить факт вербовки его ГОНЧАРОВЫМ для работы в пользу Польши, не представляется возможны, т.к. ТРУБИЙ осужден, а других свидетелей, могущих подтвердить это, нет.

По биографическим данным жена ГОНЧАРОВА происходит из семьи служителя культа.

Сестра жены, КОРНЕЕВА с 1914 г. проживала в гор[оде] Сарны /Польша/, где и умерла. Связь с ней установить не удалось.

В 1929 г. ГОНЧАРОВ дважды привлекался к ответственности, Черниговским Окротделом ГПУ за злоупотребления служебным положением. Результаты по делу неизвестны, и за нарушение правил моб[илизационной] работы постановлением Чрезвычайной Сессии от 7/X-[19]29 г. ему вынесено общественное порицание.

На основании вышеизложенного,

П О Л А Г А Л - Б Ы:

Пом[ощника] Начальника Николаевского УНКВД, ст[аршего] лейтенанта госбезопасности ГОНЧАРОВА ГРИГОРИЯ Львовича, из органов НКВД уволить, за невозможность дальнейшего использования.-

ПОМ[ошник] ОПЕРУПОЛНОМОЧ ОУ НКВД УССР
МЛ[адший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/ПЕТРОВ/

СТ[арший] ОСОБУПОЛНОМОЧЕННЫЙ НКВД УССР
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ТВЕРДОХЛЕБЕНКО/

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 43–51. Оригінал. Машинопис.

№ 15

Доповідна записка начальника УНКВС по Миколаївській області І. Юрченка заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. Кобулову про настрої колишніх арештантів

22 липня 1939 р.

Твердохлебенко
К материалам по Николаеву

ЗАМ[естителю] НАРОДНОГО КОМИССАРА
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УССР
МАЙОРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. КОБУЛОВУ
г. Киев.

Докладной запиской № 453I489 от 2/УI.I939 года я Вас информировал о группировании освобожденных из-под стражи лиц, занимавших до ареста ответственные посты в г[ороде] Николаеве как: ГАВРИЛОВА, КОБЦЕВА, ДЕРЕВЯНЧЕНКО, ЧУЛКОВА, ГЛАДКОВА и других, которые с освобождением из под стражи, систематически собираясь друг у друга на квартирах, устанавливают общую ориентацию своего поведения в Обкоме КП/б/У, в заявлениях вышестоящим органам и в НКВД СССР и УССР, с целью дискредитации органов НКВД, что их били, издевались и т.п.

В целях перепроверки основных материалов, которые давал по этому вопросу «ГЕРД», мы, воспользовавшись освобождением из-под стражи жены участника троцкистского подполья, находящегося у нас под стражей СТАРОДУБЦЕВА Д.Т. - СТРАРОДУБЦЕВОЙ Анны Кирилловны, дали задание агенту «ГЕРД» устроить у себя на квартире встречу со СТАРОДУБЦЕВОЙ и установить подслушивание их разговора.

СТАРОДУБЦЕВА А.К. была арестована в мае I939 года согласно Вашего распоряжения, которая через вахтера комендатуры Облуправления НКВД ОСТРОВСКОГО, за взятку передала последнему письмо для своего мужа СТАРОДУБЦЕВА Д.Т. с установками об отказе от своих показаний и с наставлением, чтобы он жаловался, что над ним издевались и что в связи с этим он вынужден был давать показания о своем и участии других лиц, как ГАВРИЛОВА, ЧУЛКОВА и др. в троцкистском подполье.

СТРАРОДУБЦЕВА А.К. в июле с.г. Военным трибуналом осуждена к 2-м годам лишения свободы условно и с освобождением под стражи имела встречи с друзьями ее мужа, освобожденными из под стражи: КОБЦЕВЫМ, ГАВРИЛОВЫМ, ЧУЛКОВЫМ и др.

Квартиру агента «ГЕРД» СТАРОДУБЦЕВА посещала неоднократно и агент «ГЕРД» был первоисточником сообщений нам о связях, которые завязывала СТАРОДУБЦЕВА с вахтером ОСТРОВСКИМ, дне и месте где она должна передать письмо и деньги ОСТРОВСКОМУ.

В квартире СТАРОДУБЦЕВА ее муж в присутствии жены вел открыто с агентом «ГЕРД» антисоветские беседы и даже организационного порядка о троцкистском подполье.

В связи с изложенным эта встреча агента «ГЕРД» со СТАРОДУБЦЕВОЙ А.К. представляла для нас определенный интерес и она была организована подслушиванием, которое проводил лично я и Зам[еститель] Нач[альника] II Отдела УНКВД Сержант Госбезопасности тов. ГАРБУЗОВ в смежной комнате, путем проделанного отверстия и соответствующе задрапированного.

Встреча агента «ГЕРД» со СТАРОДУБЦЕВОЙ А.К. была обусловлена I6 июля с[его] г[ода] в 22 часа. Мы же явившись ранее провели, что все необходимое для конспирации соблюдено, слышимость разговора из смежной комнаты хорошая и ждали прихода СТАРОДУБЦЕВОЙ, которая в обусловленное время и явилась.

Войдя в квартиру и убедившись, что в доме никого нет, первым заявлением СТАРОДУБЦЕВОЙ А.К. было: «Значит здесь и контрреволюцией заниматься можно».

СТАРОДУБЦЕВА сообщила, что с освобождением из тюрьмы она успела побывать у КОБЦЕВА, ГАВРИЛОВА, ГЛАДКОВА и ЧУЛКОВА и что они в частности КОБЦЕВ мечут гром и молнией по адресу руководителей партии и власти. Она дословно заявила: «Они нанимают подставных лиц, посылают в центр, собирают сведения и собираясь всех и вся дискредитируют, чернят и строят разные козни».

КОБЦЕВ и ГАВРИЛОВ ей заявили, что если ее муж будет освобожден из-под стражи, то они не потерпят его здесь в Николаеве: «Он все рассказал на следствии, что соответствует действительности и нам много стоило образумить его, принудить к отрицанию всего этого».

По заявлению СТАРОДУБЦЕВОЙ в беседе с ней КОБЦЕВ дословно заявил: «Мы действовали, действуем и будем действовать».

КОБЦЕВ, ГАВРИЛОВ, ГЛАДКОВ и ЧУЛКОВ, как заявляет СТАРОДУБЦЕВА, со скрежетом зубов высказывают ненависть и злобу против партийного руководства.

Касаясь своей беседы с ЧУЛКОВЫМ, она заявила, что ЧУЛКОВ зол на мужа за то, что он в НКВД раскис и все разболтал. При этом она, обращаясь к агенту «ГЕРД», добавила, что: «Антисоветские беседы муж вел с Вами, ГАВРИЛОВЫМ, ГЛАДКОВЫМ, ЧУЛКОВЫМ и др., которые были арестованы, но как случилось, что ты не сидел с мужем?».

Агент «ГЕРД» давал соответствующие пояснения и при этом соглашаясь со СТАРОДУБЦЕВОЙ по сути антисоветских бесед, которые велись, стал ей припоминать отдельные из них, по сути которых соглашалась СТАРОДУБЦЕВА.

СТАРОДУБЦЕВА заявила, что после ужина, уходя от ЧУЛКОВА, она перед последним поставила вопрос: «Когда и чем все это кончится?». На что ЧУЛКОВ ответил, что он скажет ей, что это такое, но если она где-нибудь разболтает, то он категорически откажется и она будет виновата, что разносит всякие враждебные разговоры. ЧУЛКОВ сказал: «Фашизм не там, а здесь, больше говорить ничего не стану и Вы сами должны понимать положение вещей».

Касаясь своей встречи с ГАВРИЛОВЫМ, заявила, что к нему заходила уже неоднократно и там заставала пьянки и ругательные возгласы, и различные двусмыслицы по адресу партии и власти.

Там же жена ГАВРИЛОВА говорила СТАРОДУБЦЕВОЙ, что УСПЕНСКИЙ расстрелян, ЕЖОВ находится в психиатрической больнице. Эти сведения муссируются в этом кругу.

В конце беседы с «ГЕРДОМ» СТАРОДУБЦЕВА говорила, что если ее муж будет освобожден из-под стражи, то ему за его трусость и мягкотелость, которую он проявил на следствии и в результате этого рассказал все полностью о своей и их антисоветской деятельности, придется из Николаева выехать: «СТАРОДУБЦЕВ их разоблачил и рассказал следствию всю действительность, что было с ними».

После этого, разговор был переведен на отвлеченные темы и подслушивание было прекращено.

Поскольку КОБЦЕВ, ГАВРИЛОВ, ГЛАДКОВ, ЧУЛКОВ восстановлены в партии, вопрос о них будет стоять в Обкоме КП/б/У на предмет их пребывания в рядах ВКП/б/.

ГАВРИЛОВ и ДЕРЕВЯНЧЕНКО также антисоветски себя проявляет, с роботы на оборонном заводе сняты и вопрос о ДЕРЕВЯНЧЕНКО так же будет предметом обсуждения Бюро Обкома КП/б/У на предмет пребывания его в партии.

В отношении этих лиц, принимаю меры к документации их антисоветской деятельности для оперативных выводов.

НАЧАЛЬНИК УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ / Ю Р Ч Е Н К О /
№ 4532065
22/УII. I939 г.
г.Николаев.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 147–152. Оригінал. Машинопис.

№ 16

Протокол допиту Фауста Пилиповича Ніколаєвського

25 жовтня 1939 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
НИКОЛАЕВСКОГО Фауста Филипповича

от 25 октября I939 года.

НИКОЛАЕВСКИЙ Ф.Ф., I88I г. рождения, уроженец с. Б.Кириевка, Винницкой области, украинец, беспартийный, из рабочих, под судом и следствием не был. Заместитель директора Педагогического института в г. Николаеве.

ВОПРОС: С какого города вы сотрудничаете с органами НКВД?

ОТВЕТ: С сентября месяца I9I9 года. К работе в качестве осведомителя я был привлечен бывшим Пред[седателем] Одесского ГубЧека ДАЙЧЕМ, в селении Нечаянное Телигуло-Березанского района, Одесской области. С марта I920 года я использовался в качестве старшего по группе и был связан с осведомлением в количестве от I2 до I5 человек в Нечаянской волости.

Начиная с I924 и до I928 года включительно я работал резидентом в гор[оде] Очакове и Очаковском районе, имея на связи до 25 человек.

С конца I928 года и до I934 года я использовался в качестве резидента в гор[оде] Николаеве и был связан с осведомлением работающих в системе Нарком проса. В I934 году сеть у меня была отобрана бывшим в то время начальником Николаевского Горотдела НКВД - тов. ЛЕОНИДОВЫМ и я продолжал использоваться уже в качестве осведомителя.

Должен заявить, что моя квартира, в которой я проживаю с I933 года на протяжении 6-ти лет вплоть до настоящего времени использовывается II отделом Николаевского УНКВД для приема секретных сотрудников.

ВОПРОС: Имеются ли у Вас предположения или подозрения о том, что о вашей связи с органами НКВД известно посторонним лицам?

ОТВЕТ: Да, такие подозрения у меня имеются.

ВОПРОС: Изложите их подробно?

ОТВЕТ: В I930 году мне было поручено бывш[им] начальником отделения Николаевского Горотдела НКВД - ГИТЛЕРОМ пойти на квартиру к одному из секретных сотрудников и предложить ему явиться в Горотдел.

Этот сотрудник действительно явился в тот же день и был арестован. Через некоторое время его освободили. Учитывая, что этот человек работал в одной системе со мной, он по специальности учитель, он, возможно, и

рассказал о моих связях с НКВД в кругу тех лиц, где я вращался, т.е. преподавательский и учительский состав.

Летом 1939 года жена арестованного бывшего инженера завода 61 в гор[оде] Николаеве - СТАРОДУБЦЕВА, СТАРОДУБЦЕВА Анна Кирилловна, рассказывала мне о том, что она встречалась с одним человеком, освобожденным из тюрьмы, который сидел в одной камере с ее мужем. Этот человек ей передал, что СТАРОДУБЦЕВ меня подозревает в том, что я связан с органами НКВД, т.к. содержание задаваемых ему на следствии вопросов сводилось только к тем беседам, которые он вел только со мной.

В конце 1937 года в беседе с бывшим секретарем Парторганизации Николаевского Пединститута - ТРЕЖЕСКАЛОВЫМ он высказался таким образом, что можно было предположить, что о моей связи с НКВД ему известно. В частности при разборе одного из вопросов, он прямо задал мне вопрос «Известно ли это органам НКВД».

В июне 1939 года мне были высказаны прямые подозрения в том, что я являюсь секретным сотрудником НКВД. Эти подозрения мне высказал некто ЧУЛКОВ Матвей Федорович - инженер Николаевского кораблестроительного института, освобожденный из под ареста в апреле 1939 г.

ЧУЛКОВ был освобожден из под ареста почти одновременно с группой лиц, работавших ранее в Николаевском Кораблестроительном институте. Этими лицами являлись: ГАВРИЛОВ Александр /отчества не знаю/ - инженер. ГЛАДКОВ /имя и отчества не знаю/ - инженер, КОБЦЕВ /имя и отчество не знаю/.

После их освобождения из под ареста меня начали активно направлять на разработку этих лиц работники Николаевского УНКВД тов. ТРУШКИН, ГАРБУЗОВ и ПОЯСОВ.

В мае 1939 года я пришел на квартиру к ЧУЛКОВУ, где застал ГАВРИЛОВА и ГЛАДКОВА. Они собрались для небольшой выпивки, в связи с освобождением их из под ареста.

В процессе беседы, уже сидя за столом, ЧУЛКОВ, в присутствии ГАВРИЛОВА, ГЛАДКОВА и других лиц, фамилии их я не помню, заявил, что находясь под следствием он и его товарищи были уверены в том, что я являюсь провокатором.

Пояснил ЧУЛКОВ это таким образом, что я долгое время был близок к СТАРОДУБЦЕВУ - инженер, который дал показания о их, якобы, вражеской деятельности, при чем эти показания вымышленные. По этим показаниям их всех арестовали. Поэтому ЧУЛКОВ свои подозрения строит на том, что я как близкий к СТАРОДУБЦЕВУ человек, должен был быть арестован, а так как этого не произошло, следовательно, я сообщил в НКВД данные, по которым его и арестовали.

ВОПРОС: Какие у вас имелись возможности по разработке этой группы лиц?

ОТВЕТ: Мои возможности по разработке ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА, ГЛАДКОВА, КОБЦЕВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО были весьма ограничены.

В личной жизни я с ними не общался, по работе я также никакого отношения к ним не имел.

До их ареста и освобождения из тюрьмы я встречался с ними редко и вообще знал их весьма поверхностно.

Какими либо данными об их антисоветских настроениях или же проявлениях я совершенно не располагал.

Как я уже показал выше на их освещение я был направлен работниками Николаевского УНКВД т.т. ГАРБУЗОВЫМ, ПОЯСОВЫМ и особенно ТРУШКИНЫМ, уже после их освобождения из под ареста.

ВОПРОС: Расскажите, кем осуществился инструктаж вас по разработке, ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА и другими работниками УНКВД?

ОТВЕТ: Особенно настаивал на глубоком освещении этих лиц работник УНКВД ТРУШКИН, который установив со мной связь в июне месяце 1939 года. До этого я был связан с тов. ФЕДОРОВСКИМ.

ТРУШКИН настойчиво предлагал мне активно освещать ЧУЛКОВА, КОБЦЕВА и других, подвергая резкой критике те материалы, которые мне удавалось о них собрать. Мои предупреждения о невозможности сблизиться с ними и получения конкретных данных, которые свидетельствовали бы о их антисоветских настроениях или же действиях, ТРУШКИН отвергал, заявляя, что это группа врагов и их нужно глубоко разработать.

ВОПРОС: Изложите, какие вам удалось добыть факты, свидетельствующие об антисоветских настроениях или же деятельности: ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА, КОБЦЕВА, ГЛАДКОВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО?

ОТВЕТ: Конкретных фактов, которые могли бы свидетельствовать об антисоветских проявлениях этой группы лиц у меня не было. Я должен заявить, что все они относились ко мне с большим недоверием и мои встречи с ними носили в большинстве случаев случайный характер.

В моем присутствии антисоветских разговоров никто из них не высказывал.

ВОПРОС: В своих донесениях вы характеризуете: ЧУЛКОВА, КОБЦЕВА, ГАВРИЛОВА, как антисоветски настроенных лиц, группирующих вокруг себя недовольный элемент.

Эти данные соответствуют действительности?

ОТВЕТ: Нет, я признаю, что, сведения, которые я сообщал НКВД о ЧУЛКОВЕ, ГАВРИОВА, КОБЦЕВА, ГЛАДКОВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО сильно преувеличены, обобщены и не соответствуют действительности.

В основном эти данные я черпал от разных лиц в той или иной мере близко стоящих к этим лицам. Эти данные я под нажимом ТРУШКИНА и ГАРБУЗОВА, которые требовали конкретной информации по этому делу, натягивал, вносил в сводки свои предложения и в результате создавалось впечатление, что эта группа лиц связана общностью антисоветских взглядов.

Я повторяю, что в процессе моей разработки: - ГЛАДКОВА, ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА, КОБЦЕВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО никаких данных, которые могли бы свидетельствовать о их антисоветских настроениях и, тем более, проведении контрреволюционной работы, мне добыть не удалось.

Материалы, которые я передал в НКВД в отношении этих лиц неправдоподобны.

Единственно, что соответствует действительности в тех материалах, которые я сообщал по освещению этой группы лиц, это их некоторая озлобленность против тех работников НКВД, которые вели следствие по их делу и излишняя болтливость в методах допроса и т.п.

ГАВРИЛОВ, ЧУЛКОВ и другие особенно ругали работников НКВД ТРУШКИНА, ГАРБУЗОВА, ВОРОНИНА за те методы, которые они применяли к ним при допросах.

ВОПРОС: Объясните конкретно, что побудило вас к извращению фактов, добытых вами при освещении указанных лиц?

ОТВЕТ: Раньше всего меня побудило к этому то обстоятельство, что ТРУШКИН и ГАРБУЗОВ в категорической форме требовали у меня вскрытия антисоветской группы среди этих лиц, проявляя при этом особенный интерес к ним.

В июле 1939 года во время одной из встреч ТРУШКИН и ПОЯСОВ раскритиковали мою работу по освещению: ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА и др. и после моего заявления о том, что более глубоко освещать этих лиц, для меня не представляется возможным, они, т.е. ТРУШКИН и ПОЯСОВ начали мне угрожать.

ВОПРОС: В какой форме были высказаны эти угрозы?

ОТВЕТ: ТРУШКИН мне заявил, что я капитулянт, что я не желаю продолжать активную разработку группы врагов. Далее ТРУШКИН предупредил меня, что отсутствие конкретных материалов по освещению ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА и других лиц, связанных с ними он будет расценивать как нежелание с моей стороны бороться с врагами, и сообщил мне о наличии на меня компрометирующих материалов в НКВД.

Эти материалы, - заявил ТРУШКИН,- будут использованы для расправы со мной, в том случае, если я не продолжу и не вскрою антисоветскую деятельность этой группы лиц.

ТРУШКИН мне прямо заявил, дословно, следующее: «Учтите это, а то мы с вами крепко посчитаемся».

Хочу еще рассказать о таком факте, имевшем место в августе 1939 года. Я был вызван по телефону на квартиру к ТРУШКИНУ. После непродолжительной беседы, ТРУШКИН вышел в другую комнату и принес оттуда готовый протокол допроса, составленный, якобы от моего имени.

Он, т.е., ТРУШКИН, предупредил меня, что этот протокол допроса составлен его помощником ГАРБУЗОВЫМ, на основании моих донесений и тут же потребовал его подписать. Этот протокол был мною подписан, причем содержание протокола допроса я не знаю т.к. подписал его не читая.

Протокол допроса мною прочитан. Записан с моих слов правильно, в чем и расписываюсь.

НИКОЛАЕВСКИЙ

ДОПРОСИЛ: ЗАМ[еститель] НАЧ[альника] 2 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
СТ[арший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ / ХАЗИН /
ВЕРНО: [підпис]

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 153–163. Копія. Машинопис.

№ 17

Висновок по агентурній справі «РЕТИВЫЕ» УНКВС по Миколаївській області

25 жовтня 1939 р.

З А К Л Ю Ч Е Н И Е

/по агентурному делу "РЕТИВЫЕ" - Николаевского УНКВД/

г. Киев, октября 28 дня, 1939 года, зам[еститель] нач[альника] 2 Отдела НКВД УССР - старший лейтенант госбезопасности - ХАЗИН, рассмотрев агентурное дело № 116 под кличкой «РЕТИВЫЕ», заведенное 3августа 1939 года 2 Отдела УГБ УНКВД по Николаевской области по окраске троцкисты, - на:

1. ГАВРИЛОВА Александра Епифановича, 1906 года рождения, уроженца г. Николаева, члена ВКПб с 1935 г., инженера-кораблестроителя.

2. ГЛАДКОВА Леонида Михайловича, 1901 года рождения, уроженца г. Николаева, члена ВКПб с 1925 года, инженера - кораблестроителя.

3. КОПЦЕВА Данила Филипповича, 1899 года рождения, уроженца г. Макеевки, Сталинской области, члена ВКПб с 1930 года, ранее работавшего секретарем Николаевского горкома КПБУ.

4. ДЕРЕВЯНЧЕНКО Дмитрия Хрисановича, 1908 года рождения, уроженца г. Макеевки, Сталинской области, члена ВКПб с 1933 года, ранее работавшего 3-м секретарем Николаевского обкома КП(б)У.

5. ЧУЛКОВА Матвея Федоровича, 1903 года рождения, уроженца села Алгасово Тамбовской области, члена ВКПб с 1930 года, бывшего преподавателя кораблестроительного института в г. Николаеве.

Н А Ш Е Л:

В июне - июле 1938 года ГАВРИЛОВ, ГЛАДКОВ, КОПЦЕВ, ЧУЛКОВ, ДЕРЕВЯНЧЕНКО были необоснованно арестованы Николаевскими Облуправлением НКВД и обвинялись в активном участии в контрреволюционной троцкистской, террористической организации.

О необоснованности их ареста свидетельствуют следующие факты: ГАВРИЛОВ А.Е. был арестован 27.VI-1938 года, на его арест была составлена сотрудниками УНКВД ФЕДОТОВЫМ, ГАРБУЗОВЫМ и ТРУШКИНЫМ фиктивная справка, в которой было указано, что ГАВРИЛОВ изобличается в принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации, показаниями арестованного СТАРОДУБЦЕВА, однако, таких показаний в следственном деле и вообще в делах Николаевского Облуправления НКВД - не имеется.

ДЕРЕВЯНЧЕНКО был арестован 19.VII-1938 года согласно справки, составленной теми же ГАРБУЗОВЫМ и ТРУШКИНЫМ, в которой указывалось, что он является активным участником троцкистской организации и изобличается в этом показаниями ГЛАДКОВА и ГАВРИЛОВА.

Установлено, что ГАВРИЛОВ никаких показаний на ДЕРЕВЯНЧЕНКО не давал, а показания ГЛАДКОВА были получены 4 августа 1938 года, т.е. уже после ареста ДЕРЕВЯНЧЕНКО.

Все остальные показания, изобличающие ГАВРИЛОВА, ДЕРЕВЯНЧЕНКО, КОПЦЕВА и других, были также добыть после их ареста.

В процессе следствия ими в результате применения провокационных и незаконных методов следствия, были даны вымышленные показания о принадлежности к контрреволюционной организации, от которых они в последствии отказались.

В апреле 1939 года в связи с отсутствием уликовых данных, все они были из-под стражи освобождены и дело в отношении их было прекращено

Произведенным особоуполномоченным НКВД УССР тов. ТВЕРДОХЛЕБЕНКО расследованием по этому делу было установлено, что незаконные и явно провокационные методы при ведении следствия -действительно применялись к ним сотрудниками Николаевского УНКВД - ВОРОНИНЫМ, ГАРБУЗОВЫМ, под руководством содержащегося в настоящее время под стражей, бывшего начальника 2 Отдела УГБ УНКВД - ТРУШКИНА.

К этому периоду и относится возникновение агентурного дела «РЕТИВЫЕ» - на ГЛАДКОВА, ГАВРИЛОВА, КОПЦЕВА, ДЕРЕВЯНЧЕНКО и ЧУЛКОВА, которое было провокационно создано ТРУШКИНЫМ, ГАРБУЗОВЫМ и ВОРОНИНЫМ в целях прикрытия своей преступной деятельности в органах НКВД.

В связи с тем, что после освобождения из-под стражи, ГАВРИЛОВ, ЧУЛКОВ, КОПЦЕВ и другие подали ряд заявлений в партийные органы и в НКВД о тех методах, которые к ним применялись при следствии работниками УНКВД, ТРУШКИН, ГАРБУЗОВ и ВОРОНИН начали усилено направлять на них агентуру, ориентируя ее на вскрытие во чтобы то ни стало вражеской деятельности указанных выше лиц.

На разработку ГАВРИЛОВА, КОПЦЕВА, ЧУЛКОВА и др. было направлено 4 агента, из которых «ИВАНОВ», «ДОБРОВОЛЬСКИЙ» и «ГЕРШОВ» никаких материалов об антисоветских проявлениях с их стороны не дали. Их донесения сводились к изложению фактов посещения секретаря обкома выезда на лечение, восстановление в партии и т.п.

Четвертый агент, работавший по этому делу под кличкой «ГЕРД» был взят на личную связь бывшим начальником 2 Отдела УНКВД ТРУШКИНЫМ, сейчас же, после расследования особоуполномоченным НКВД фактов незаконного ареста-ГАВРИЛОВА, ДЕРЕВЯНЧЕНКО, КОПЦЕВА и применения к ним извращенных методов при следствии со стороны работников НКВД - ГАРБУЗОВА, ТРУШКИНА и ВОРОНИНА.

В своих материалах агент «ГЕРД» характеризовал ГАВРИЛОВА, КОПЦЕВА, ЧУЛКОВА, как антисоветски настроенных лиц, группирующих недовольный элемент, главным образом освобожденных из-под ареста и проводящих среди них контрреволюционную агитацию, направленную против генеральной линии ВКПб.

При тщательном ознакомлении с донесениями агента «ГЕРД», было установлено, что сообщаемые им факты антисоветских проявлений со стороны этой группы лиц явно неправдоподобны, неконкретны и носят тенденциозный характер.

Для перепроверки этого, агент «ГЕРД» был вызван 23.IX.-с[его] г[ода] в Киев и после ряда заданных ему вопросов, касающихся конкретизации его материалов об антисоветской деятельности ГАВРИЛОВА, КОПЦЕВА, ГЛАДКОВА, ЧУЛКОВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО после освобождения из-под ареста, на которые он не смог ответить, сознался в том, что его материалы неправдоподобны.

Будучи подробно допрошен по этому вопросу, агент «ГЕРД» показал, что его возможности по разработке указанных выше лиц были весьма ограничены, так как до их ареста и после освобождения из-под стражи, он встречался с ними очень редко и вообще он знал их весьма поверхностно. На разработке этих лиц, особенно наставали работники УНКВД ТРУШКИН и ГАРБУЗОВ и по их заданию, агент «ГЕРД» несколько раз посетил их.

Далее, агент «ГЕРД» показал, что под нажимом ТРУШКИНА и ГАРБУЗОВА он извращал добытые им факты в отношении ГЛАДКОВА, ЧУЛКОВА и др. и характеризовал их как лиц, проводящих контрреволюционную работу:

«Я признаю, что сведения, которые я сообщал в УНКВД о ЧУЛКОВЕ, ГАВРИЛОВЕ, КОПЦЕВЕ, ГЛАДКОВЕ и ДЕРЕВЯНЧЕНКО сильно преувеличены, обобщены и вообще не соответствуют действительности. В основном эти данные я черпал от разных лиц в той или иной мере близко стоящий к ним и под нажимом ТРУШКИНА и ГАРБУЗОВА, которые требовали конкретной информации по этому делу, натягивал, вносил в сводки свои предложения и в результате получалось, что эта группа лиц, связана общностью антисоветских взглядов.

Я повторяю, что в процессе моей разработки ГЛАДКОВА, ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА и др. Никаких данных, которые могли бы свидетельствовать о их антисоветских настроениях и тем более, проведении контрреволюционной работы, мне добыть не удалось.

Материалы, которые я передал в УНКВД в отнесении этих лиц - неправдоподобны».

(Из показаний агента «ГЕРД» от 25.X.1939 г.)

При выяснении причин, побудивших агента «ГЕРД» стать на путь провокации, последний заявил, что ТРУШКИН и ГАРБУНОВ в категорической форме требовали от него «раскрытия» антисоветской группы среди этих лиц и применяли к нему методы угроз:

«ТРУШКИН мне заявил, что я капитулирую, не желаю продолжать активную разработку группы врагов и предупредил меня, что отсутствие конкретных материалов по освещению ЧУЛКОВА, ГАВРИЛОВА и др., связанных с ними лиц, он будет расценивать, как нежелание бороться с врагами и сообщил мне о наличии на меня в НКВД компрометирующих материалов.

Эти материалы, сказал ТРУШКИН, будут использованы для расправы со мной, в том случае, если я не продолжу и не вскрою антисоветскую деятельность этой группы лиц».

В августе 1939 года агента «ГЕРД», будучи на квартире у ТРУШКИНА, подписал протокол допроса, не читал его, так как ТРУШКИН ему заявил, что этот протокол составлен ГАРБУЗОВЫМ на основании его донесений.

Агент «ГЕРД» за время своей связи с органами НКВД /с 1919 года/ неоднократно был расшифрован, о чем свидетельствуют имеющиеся в его личном деле агентурные материалы, а также данные им 25.X-с[его] г[ода] показания.

Несмотря на это обстоятельство, квартира его до настоящего времени используется 2 Отделом УНКВД, как конспиративная квартира. Сам он производит впечатление человека, не внушающего доверия.

Кроме того, о нем имеются серьезные компрометирующие материалы, в которых он подозревается в издевательствах над крестьянами, устройстве самосуда и связях с белогвардейцами. Эти данные требуют самого тщательного расследования.

Таким образом, установлено, что агентурное дело «РЕТИВЫЕ» было провокационно создано работниками Николаевской УНКВД - ТРУШКИНЫМ, ГАРБУЗОВЫМ, ВОРОНИНЫМ при активном участии агента «ГЕРД» с определенной целью сокрытия своей преступной деятельности, выразившейся в незаконном аресте ГАВРИЛОВА, ЧУЛКОВА, ДЕРЕВЯНЧЕНКО, КОПЦЕВА и ГЛАДКОВА и применении к ним провокационных и извращенных методов при ведении следствия.

На основании вышеизложенного, -

П О Л А Г А Л - Б Ы:

1. Агентурное дело «РЕТИВЫЕ», как сфальсифицированное работниками УНКВД ГАРБУЗОВЫМ, ВОРОНИНЫМ и быв[шим] нач[альником] 2 Отдела УГБ УНКВД ТРУШКИНЫМ, дальнейшей разработкой прекратить и сдать в архив.

2. Проходящих по этому делу ГАВРИЛОВА, КОПЦЕВА и ДЕРЕВЯНЧЕНКО с оперативного учета снять.

3. Агента «ГЕРД», как провокатора и расшифровавшегося - немедленно из состава действующей сети исключить.

4. По имеющимся на него компрометирующим материалам провести самое тщательное расследование и при подтверждении данных о его связях с белогвардейцами и издевательстве над крестьянами - решить вопрос о его аресте.

5. Все находящиеся в производстве Николаевского Областного управления НКВД агентурные дела, дела - формуляры и т.п., заведенные по материалами агента «ГЕРД» тщательно перепроверить.

6.Копию настоящего заключения направить особоуполномоченному и в следственную часть НКВД УССР для использования при следствии по делу бывших работников Николаевского Облуправления НКВД.

ЗАМ[еститель] НАЧ[альника] 2 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ХАЗИН/

С О Г Л А С Е Н: НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ /ПАВЛЫЧЕВ/

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 164–172. Оригінал. Машинопис.

№ 18

Акт про перегляд протоколів засідання «особливої трійки» УНКВС по Миколаївській області за 23 вересня – 5 листопада 1938 р.

18 січня 1940 р.

А К Т.

Гор[од] Николаев, I940 года, января I8-го дня Мы, нижеподписавшиеся Ст[аршие] Следователи Следчасти УГБ НКВД УССР БУРДАН и ТОЧИЛКИН и Начальник I-го Спецотдела УНКВД по Николаевской области САМОЙЛЕНКО, составили настоящий акт в том, что сего числа нами просмотрены I269 повесток, составленных заседаниями Особой Тройки УНКВД по Николаевской области, переплетенных в 4-х томах и имеющие резолюции бывш[его] Нач[альника] УНКВД по Николаевской области КАРАМЫШЕВА об осуждении к ВМН и другим срокам наказания, датированные начинания с 23-го сентября и кончая 5-м ноябрем I938 года, из которых установили, что Особой Тройкой были осуждены:

I. УКРАИНЦЕВ - 203 чел.
   из них:
   к ВМН - I29 чел.
   с разными сроками - 74чел.
   в том числе - 9 чел. специалисты
2. РУССКИХ - 57 чел.
   из них:
   к ВМН - 40 чел.
   с разными сроками - I7 чел.
   в том числе - 5 чел. специалисты
3. ЕВРЕЕВ - 5I чел.
   из них:
   к ВМН - 34 чел.
   с разными сроками - I7 чел.
4. БЕЛОРУССОВ - I9 чел.
   из них:
   к ВМН - I3 чел.
   к разным срокам - 6 чел.
   в том числе - I чел. специал[ист]

Кроме этого, установлено, что Особой Тройкой, во главе КАРАМЫШЕВА осуждены:

I. Инженеров - 2 чел.
2. Агрономов - 7 чел.
3. Учителей - 22 чел.

Согласно приказа НКВД СССР от I7/IX.I938 года за № 00606 и циркуляра Зам[естителя] Наркома Внутренних Дел СССР от 2I.IX.I938 года за № I89 в дополнение к приказу № 00606, лица украинской, русской, еврейской и белорусской национальностей, а также специалисты высокой квалификации, как - то инженеры, агрономы, учителя и т.д. не подлежат рассмотрению Особой Тройкой.

В процессе просмотра повесток выявлено, что Особой Тройкой осуждены II человек арестованных после I-го августа I938 года, которые согласно приказа № 00606 и циркуляра № I89, так же не подлежат рассмотрению Особой Тройкой.

Кроме того, установлено, что в 7-ми повестках отсутствует указание национальностей, а в 29-ти повестках не указана специальность обвиняемых.

СТ[арший] СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ УГБ НКВД УССР
МЛ[адший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

(БУРДАН)

СТ[арший] СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ УГБД НКВД УССР
МЛ[адший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

(ТОЧИЛКИН)

НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

(САМОЙЛЕНКО)

I-I940 г.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 2–3. Оригінал. Машинопис.

№ 19

Акт слідчих УДБ НКВС УРСР про затягування виконання вироків Трійки УНКВС по Миколаївській області

19 січня 1940 р.

А К Т.

гор. Николаев, I940 года, января I9 дня. Мы, нижеподписавшиеся ст[аршие] следователи след[ственной] части УГБ НКВД УССР - БУРДАН и ТОЧИЛКИН и начальник I-го спец. Отдела на УНКВД по Николаевской области - САМОЙЛЕНКО, сего числа составили настоящий акт в том, что просмотрев и сверив предписания о приведении приговоров в исполнение на имя коменданта УНКВД по Николаевской области - за подписями КАРАМЫШЕВА и ПОЯСОВА, с протоколами заседаний Особой Тройки установили, что на осужденных согласно протокола

№ 3 от 29 сентября I938 года - предписание от 2/X-38 г.
№ 2 от 26 -"- -"- - -"- от I0/X-38
№ I от 23 -"- -"- - -"- от I0/X-38
№ I от 23 -"- -"- - -"- от 27/X-38
№ 2 от 26 -"- -"- - -"- от I/X-28 г.
№ I от 23 -"- -"- - -"- от 25/IX-X8

и т.д., т.е. по предписаниям видно, что приговора приходились в исполнение примерно на две-три недели и месяц позже осуждения их Тройкой.

Имеется также целый ряд предписаний, на которых отсутствуют даты их составления.

СТ[арший] СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ УГБ НКВД УССР
МЛ[адший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ
(БУРДАН)

СТ[арший] СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ УГБ НКВД УССР
МЛ[адший] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ
(ТОЧИЛКИН)

НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД по Николаевской области
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНО)

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 4. Оригінал. Машинопис.

№ 20

Відповідь на усний запит про список повернутих «трієчних» справ та «альбомів» із НКВС УРСР

22 січня 1940 р.

СТ[аршему] СЛЕДОВАТЕЛЮ СЛЕДЧАСТИ УГБ НКВД УССР
МЛ[адшему] ЛЕЙТЕНАНТУ ГОСУДАРСТВ БЕЗОПАСНОСТИ
тов. БУРДАНУ.
з д е с ь

Согласно Вашего устного запроса от 2I/I-I940 г. сообщаю, что все след[ственные] дела в I937 и I938 гг., представляемые на рассмотрение в Особом Порядке, оформлялись 3-м Отделом УНКВД и, минуя 8-е Отделение, (теперь I-й Спецотдел), направлялись в НКВД УССР.

По проверенным архивным материалам 3 Отдела УНКВД, находящимся в I-м Спецотделе на хранении, установлено, что в I938 г. были оформлены 3-м Отделом, направленные дела на 470 чел. и, минуя 8-е Отделение, направлены вместе с альбомами в НКВД УССР, для представления на рассмотрение в Особом Порядке.

После просмотра в Киеве дела были возвращены в УНКВД для хранения до получения результатов суда по делам.

Вскоре, после издания или несколько дней перед изданием приказа № 00606, из НКВД УССР были возвращены в 3-й Отдел и альбомы. По альбомам 8 Отделением и были розданы по Отделам след[ственные] дела.

Установить список возвращенных дел не представляется возможным, т.к. возвращенные альбомы 3-м Отделом были расформированы, а дела переданы на рассмотрение Тройки. Были ли какие указания при возвращении из Киева след[ственных] дел в отношении представления их на рассмотрение Тройки - по-моему - нет. Даже по проверенным архивным материалам I-го Спецотдела за I938 г. подобного рода документа не обнаружено.

НАЧАЛЬНИК I СПЕЦОТДЕЛА УНКВД по Николаевской области
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕН БЕЗОПАСНОСТИ (САМОЙЛЕНКО)
№ I23I770
22/I-I940 г.
г. Николаев.

ГДА СБУ. Спр. 147070. Т. 9. Арк. 35. Оригінал. Машинопис.

№ 21

Протокол судового засідання Військового трибуналу військ НКВС Київського округу по обвинуваченню П. Карамишева, Я. Трушкіна, М. Гарбузова та К. Вороніна

18–23 березня 1941 р.

СОВ[ершенно] СЕКРЕТНО

ПРОТОКОЛ
СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ

I94I г. марта I8-23 дня, Военный трибунал войск НКВД Киевского округа в г. Николаеве, в помещении УНКВД по Николаевской области, в закрытом судебном заседании в составе:

Председательствующего т. ФЕЛЬДМАН

Членов: мл[адшего] лейтенанта госбезопасности СВИРСКОГО и ВОЕДИЛО

при секретаре военном юристе ПИСАРЕВЕ

без участия обвинения и защиты рассмотрел дел по обвинению:

I. Бывш[его] нач[альника] УНКВД по Николаевской области капитана госбезопасности КАРАМЫШЕВА Петра Васильевича,

2. Бывш[его] нач[альника] 2-го отдела УНКВД по Николаевской обл[асти] старшего лейтенант госбезопасности ТРУШКИНА Якова Лукьяновича,

3. Бывш[его] зам[естителя] нач[альника] 2-го отдела УНКВД по Николаевской обл[асти] сержанта госбезопасности ГАРБУЗОВА Михаила Васильевича и

4. Бывш[его] нач[альника] I-го отделения 2-го отдела УНКВД по Николаевской области сержанта госбезопасности ВОРОНИНА Константина Афанасьевича

всех четырех - по ст. 206-I7 п. «б» УК УССР.

Судебное заседание начато в I3 час. 45 мин.

Секретарь доложил, что подсудимые КАРАМЫШЕВ, ТРУШКИН, ГАРБУЗОВ и ВОРОНИН в суд[ебное] заседание доставлены.

По делу вызваны 48 свидетелей, из них явились: ЖЕРНОКЛЮЕВ, СУХОЛЕНЦЕВ, ГАВРИЛОВ, ЧУЛКОВ СЕДНЕВ, ДУДИН, ВОЛКОВ, ГЛАДКОВ, БОНДАРЬ, АФАНАСЬЕВ, ЧИКАЛОВ, СЫЧКОВ и КОБЦЕВ.

Остальные свидетели вызваны на I9, 20 и 2I марта.

Пред[седательствую]щий удостоверился в самоличности подсудимых, которые дали о себе такие сведения:

I. КАРАМЫШЕВ Петр Васильевич, I906 г. (по старому стилю I905 г.) рождения, уроженец г. Сердобска Пензенской области, по соц[иальному] происхождению из крестьян, по соц[иальному] положению служащий, русский, вдов[ец], на иждивении дочь I0-ти лет, член ВКП(б) с I928 г. - исключен ли - не знаю.

В РККА не служил, был в частях особого назначения с 1922 по 1923 г. в органах НКВД работал с 1928 г. по день ареста, последняя должность - нач[альник] УНКВД по Николаевской области, капитан госбезопасности, депутат Верховного Совета УССР, в 1937 г. награжден орденом Ленина, взысканиям не подвергался, не судился.

С обвинительным заключением ознакомился до первого суд[ебного] заседания, с определением Военной Коллегии об отмене приговора - 15 марта с.г.

2. ТРУШКИН Яков Лукьянович, 1900 г. рождения, уроженец г. Керчи, из рабочих, по соц[иальному] положению служащий.

В РККА служил добровольно с 1919 г. по октябрь 1921 г., в органах НКВД - с 1921 г. по день ареста, старший лейтенант госбезопасности, образование низшее - окончил 2 класса ж[елезно]д[орожного] училища и подготовительный класс пед[агогической]школы, женат, член ВКП(б) с 1919 г. - из партии не исключался, не судился.

С обвинительным заключением ознакомился до первого судебного заседания, с определением Военной Коллегии об отмене приговора - 15 марта с. г.

3. ГАРБУЗОВ Михаил Васильевич, 1909 г. рождения, уроженец ст. Дерюгино, Дмитриевского района Курской области, по соц[иальному] происхождению из рабочих, сам до 1931 г. тоже рабочий, а затем служащий.

В РККА не служил, в органах НКВД работал с марта мес[яца] 1932 г. - сержант госбезопасности, образование низшее, член ВКП(б) с 1931 г., из партии не исключался, женат, детей нет, не судился.

С обвинительным заключением ознакомился до первого суд[ебного] заседания, с определением Военной Коллегии об отмене приговора - 15 марта с.г.

4. ВОРОНИН Константин Афанасьевич, 1906 г. рождения, уроженец г. Одессы, по соц[иальному] происхождению из рабочих, сам до 1926 г. тоже рабочий, затем служащий, женат, на иждивении жена и ребенок, образование низшее, с 1931 г. состоял членом ВКП(б).

В органах НКВД наработал с 1929 г., присвоено звание - сержант госбезопасности, не судился.

С обвинительным заключением ознакомился до первого суд[ебного] заседания, с определением Военной Коллегии об отмене приговора - 15 марта с. г.

Пред[седательствую]щий объявил состав суда и разъяснил подсудимым порядок его отвода. Отвода составу суда подсудимые не заявили.

Пред[седательствую]щий удостоверился в самоличности явившихся свидетелей и предупредил их об ответственности за дачу ложных показаний, после чего свидетели были удалены в отдельную комнату.

Пред[седательствую]щий разъяснил подсудимым их право ходатайствовать о вызове дополнительных свидетелей, об истребовании и приобщении к делу иных доказательств, а также о том, что в процессе суд[ебного] следствия они могут через Трибунал задавать вопросы как друг другу, так и свидетелям, и давать пояснения по их показаниям.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Я прошу приобщить к делу мое письменное заявление от I5 марта с. г. В нем изложены обстоятельства, без уяснения которых нельзя правильно подойти к разрешению моего дела.

Кроме того, я имею ряд ходатайств о приобщении документов к делу и о вызове дополнительных свидетелей. Эти ходатайства я также изложил в письменном виде и прошу их удовлетворить (вручает пред[седательствую]щему 2 заявления).

Подсуд[имый] ТРУШКИН:

Я прошу приобщить к делу:

I. Копия приказов по УНКВД о наложении по моей инициативе взысканий: а) на Лейзеровского - за присвоение им вещей и денег арестованных и б) на Белова - за применение извращенных методов следствия.

2. Телеграмму райпарткома о диверсионном акте в совхозе им. Фрунзе, в коей Брант и другие прошедшие с ним по делу упоминались как совершившие этот акт.

3. Справку УНКВД о том, что Бабаев проходил по показаниям Нуринова как участник организации, что послужило основанием к его аресту.

4. Справку УНКВД о том, что на Садомова имелись аналогичные показания Чучмана, так что и его арест был обоснованным.

5. Мое заявление от 29.X.[19]39 г. об отводе следователю Грунину, явно фальсифицировавшему протокол моего допроса.

6. Мое заявление пом[ощнику] военного прокурора Барткову от 25.II.[19]40 г. о том, что следователь Бурдан на очной ставке между мной и свидетелями Лейзеровским и Казачуком показания последних в протоколе фиксировал неправильно.

7. Справку завода № 200 о том, что Мацковский и Барсуков являлись не специалистами, а просто служащими.

Подсуд[имый] ГАРБУЗОВ:

Я прошу затребовать аг[ентурную] разработку «Ретивые», из обозрения которой суд убедится, что на Гаврилова имелись показания Степанова, изобличавшего его как троцкиста, что были также материалы на Деревянченко и что, таким образом, справки на арест этих лиц были даже неполны.

Кроме того, прошу в качестве свидетелей вызвать:

I. Быв[шего] нач[альника] УНКВД Юрченко. Он освобождал Кобцева и Деревянченко, и они ему заявили, что я к ним физических методов не применял. Юрченко также подтвердит, что мною были вскрыты и задокументированы факты фальсификации следствия Лившицем.

2. Ширкова - быв[шего] нач[альника] Варваровского РО НКВД. Он подтвердит конкретные факты своей борьбы с незаконными арестами и вообще охарактеризует мое отношение к работе.

3. Богуславского - в подтверждении того, что физических методов ни к кому не применял.

4. Артемьеву - быв[шего] особоуполномоченного, которая подтвердит, что мною передавались ей для расследования материалы об извращенных методах следствия.

5. Гандельсмана - в опровержении показаний Кобцева.

Подсуд[имый] ВОРОНИН:

Я со своей стороны поддерживаю ходатайство Гарбузова об истребовании для обозрения аг[ентурной] резработки «Ретивые».

Кроме того, прошу приобщить к делу:

I. Письмо Стародубцевой о том, что ныне освобожденные свидетели вели организованную подготовку за отказ арестованных от своих показаний.

2. Выписку из показаний Степанова, изобличавшего Гаврилова как участника троцкистской организации.

Пред[седательствую]щий огласил обвинительное заключение, постановление ВП, определением ПЗ ВТ, резолютивную часть приговора и определение ВК, разъяснил подсудимым сущность предъявленного им обвинения, после чего спросил, признают ли они себя виновными и желают ли давать суду объяснения.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Предъявленное обвинение мне понятно. Виновным себя не признаю. Объяснения суду давать буду.

Подсуд[имый] ТРУШКИН:

В чем обвиняюсь мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

Подсуд[имый] ГАРБУЗОВ:

В чем обвиняюсь мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

Подсудимый ВОРОНИН:

В чем обвиняюсь мне понятно. Виновным себя не признаю. Показания суду давать желаю.

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Учитывая, что подсудимые виновными себя не признают, исследованием дела начать с допроса свидетелей, а затем заслушать объяснения подсудимых.

В I4 ч. 35 м. объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I4.45 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] ЖЕРНОКЛЮЕВ Феодосий Никифорович, I90I г. рождения, быв[ший] секретарь райкома партии, с подсудимыми не в родстве, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован 20 октября I938 г. Арест произвели Трушкин и Воронин без предъявления ордера, и после доставления в УНКВД я с 20 по 30 октяб-

ря находился в кабинете Зельцмана. Все эти I0 суток я сидел на стуле, причем мне не разрешили вставать и спать. Допрос, проводившийся Зельцманом, сопровождался оскорблениями и отъявленной бранью. Ежедневно в кабинет Зельцмана по несколько раз заходил Воронин, и раз в день - Трушкин. Последний меня не оскорблял, но заявлял: «Почему не пишите? Подпишите, так отсюда не выйдите». Каждый раз после его ухода оскорбления и ругательства еще более усиливались и, требуя от меня показаний, мне заявляли: «Ты слышал, что начальник сказал».

К концу десятых суток у меня началось обморочное состояние, я стал терять сознание и в итоге подписал протокол очной ставки с Муратовым, списанный Зельцманом с какого-то образца. После этого меня отправили в тюрьму и только 2I ноября предъявили обвинение, причем постановление было датировано задним числом.

Вызывая меня, Зельцман давал разрешение написать домой письмо, затем требовал назвать ему как участников организации людей и, когда я отказывался, написанное мною письмо рвал.

В последних числах декабря Трушкин за отказ от показаний посадил меня в карцер.

На вопросы суда свид[етель] ЖЕРНОКЛЮЕВ:

Я был арестован Трушкиным и Ворониным у себя в кабинете в райкоме партии во время обмена партдокументов.

Под стражей содержался 6 месяцев. Следствие по моему делу вел Зельцман, но ежедневно навещали Воронин и Трушкин.

Разницы между Ворониным и Зельцманом в обращении со мной не было. Меня не били, но на протяжении I0 суток мне не давали спать, а заставляли все время сидеть на стуле в положении «смирно». И Зельцман и Воронин мне говорили: «Не хотите писать, так будете писать своей кровью. Ведь, если вы здесь сдохните, мы отвечать не будем, так как отвечаем только за побег».

Трушкин, заходя, говорил: «Пишите, для вас лучше будет, так как до тех пор не освободят».

Очная ставка у меня была с Муратовым, и сначала я на ней все отрицал. В связи с этим очную ставку прервали, и после ухода Трушкина Зельцман и другие работники стали меня ругать. Ночью очную ставку продолжили. Происходило это на десятые сутки, у меня в то время уже началось обморочное состояние и, будучи обессиленным, показания Муратова я подтвердил.

Протокол Зельцмана был записан не с моих слов, а списан с какого-то образца. Я его подписал, так как в то время у меня было такое безразличное состояние, что я подписал бы себе и смертный приговор.

Мои собственноручные показания также почти полностью написаны под диктовку Зельцмана, так как все, что я писал сам, он рвал и требовал другое.

Отказ от своих показаний я заявил Зельцману после того, как побыв в тюрьме, оправился немного и осознал происшедшее.

Свид[етель] СУХОЛЕНЦЕВ Федор Васильевич, 1889 г. рождения, быв[ший] зам[еститель] пред[седателя] Николаевского горсовета, а до того 35 лет работал на заводе, член ВКП(б) с 1920 г., подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован 22 октября 1938 г. Ворониным. На допрос вызвали 25 октября, и следователи Бас и Свердлов потребовали от меня признания в принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации. Я отрицал это обвинение, указывал на то, что с 1920 г. состою членом партии, но мне заявили, что я маскировался, и требовали признания. На допросе я все время стоял, мне не разрешали ни присесть, ни уснуть. Бас же и Свердлов работали посменно и заявляли: «Пиши, будешь стоять, пока не напишешь». Простояв так до вечера 29 октября, я вынужден был написать, что был связан с Муратовым и что он меня завербовал. На очной ставке Муратов это подтвердил и показал, что давал мне задание через Карасева. Я относительно Карасева все отрицал. Потом мне дали очную ставку с Гущиным, и тогда я заявил, что о моей принадлежности к их организации ему известно со слов Плетнева.

Меня не били, но во время допроса я слышал, как в соседней комнате следователь Киреев избивал допрашиваемого.

На вопросы суда свид[етель] СУХОЛЕНЦЕВ:

Моими следователями были Бас и Свердлов. Из начальства во время допросов заходили Воронин, заместитель Карамышева, Трушкин.

Трушкин и заместитель Карамышева мне ничего не говорили, а Воронин на мои слова, что я ни в чем не виновен, заявил в присутствии следователей: «Врешь, будем держать, пока не добьемся показаний». Кроме того, он, как и Бас, ругал меня, называл «к[онтр]-р[еволюционной] сволочью», «троцкистской мордой». Киреев также заходил во время допроса и говорил: «Ух, ты, троцкистская морда, к[онтр]-р[еволюционная] сволочь. Ишь, как рыло нажрал. Передайте его мне, он у меня скорее даст показания».

В своих показаниях я признал а[нти]с[оветскую] связь с Муратовым. Меня не били и эти показания я дал под влиянием следователя, и под тяжестью созданных условий: беспрерывный допрос без сна на протяжении 6 суток, крики избиваемых в соседней комнате и общение в камере с избитыми арестованными.

Очную ставку с Муратовым мне проводил Трушкин и, когда я не подтверждал слова Муратова, Трушкин мне заявил: «Не можешь держать себя, замолчи». Муратова я знал с полгода, а Гущина - около года.

На вопросы суда подс[удимый] ВОРОНИН:

Показания Сухоленцева отрицаю, объяснения дам потом.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА свид[етель] СУХОЛЕНЦЕВ:

Мой арест был ускорен инцидентом в связи с незаконным занятием УНКВД помещения облземотдела. Я по этому поводу возражал, и Гончаров мне тогда заявил: «Поговорим в другом месте».

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Занятие помещения производилось по решению обкома партии и облисполкома.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА свид[етель] СУХОЛЕНЦЕВ:

С Муратовым у меня было 2 очных ставки. На первой я все отрицал, и так было записано в протоколе.

Свид[етель] ГАВРИЛОВ Александр Епифанович, 1906 г. рождения, в момент ареста - зам[еститель] нач[альника] цеха завода № 200, член ВКП(б) с 1925 г., подсудимым не родственник, личных счетом с ними не имеет, по делу показал:

За несколько дней до ареста ко мне на улице подошли 2 гражданина, пригласили в УНКВД и доставили в кабинет к Воронину. Там мне было предложено написать на имя нач[альника] УНКВД заявление о своей принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации. Я отказался. Меня продержали до 5 часов утра и отправили, обязав снова явкой к 10-ти часам вечера. Так продолжалось 5-6 суток подряд, а 27 июня арестовали и водворили в камеру. На допрос вызвали на 6-е сутки к тому же Воронину. На допросе я находился беспрерывно на протяжении 7-8 суток. Со мной работами Танфилов, Альбрехт, Чередниченко. Допрос все время сопровождался бранью и угрозами. Танфилов и Альбрехт «штурхали» кулаками в бок, а Воронин подносил к носу палку и говорил: «Видишь эту дубину, она уже не на одном трещала». Раздавшиеся в это время из соседнего кабинета крики избиваемого подтверждали его слова, но сам Воронин меня не бил, а только угрожал: «Пиши, фашистская морда, иначе расстреляем. Мы - суд и следствие», харкал в лицо, не разрешал вытирать плевки и заставлял то вставать, то садиться». Однажды зашел Гарбузов и, подойдя ко мне со словами: «Что, фашистская морда, не пишешь?» [и] два раза ударил по лицу и вышел. Когда зашел Трушкин, я пожаловался ему на издевательство надо мной. В ответ он мне заявил: «Помни, фашистская морда, что, если враг не сдается, мы его уничтожаем. Нам Николай Иванович разрешил. Мы и суд, и следствие, и расправа. Пиши, фашистская морда. В камере я сидел вместе с полковником авиации Даниловым. Он был весь исполосан и гнил заживо. Второй арестованный также был в не лучшем состоянии и все время содержания с тюр[емном] под[вале] сверху из кабинетов раздавались крики избиваемых.

Постановление о предъявлении мне материалов следствия в порядке ст. 200 УПК было подделано и об этом я потом заявил следователю по важнейшим делами.

С подсудимым Карамышевым я не встречался.

На вопросы суда свид[етель] ГАВРИЛОВ:

Лично Воронин меня не бил, но угрожал и плевал в лицо.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Гаврилова - л.д. 67, 68 т. 5).

Да, об этих словах Воронина я подтверждаю и сейчас. Никаких изобличающих меня материалов мне на следствии не предъявляли, а только требовали писать о принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации.

Гарбузов потребовал, чтобы я в показаниях дал «вражеские формирования и вредительские кадры по заводам» и при этом 2 раза ударил. «Мы вас перестреляем, как бешеных собак, если не будете писать, что нам нужно. Нам Ежов разрешил», - это слова Трушкина. Воронин и Федоровский заявляли: «Сдохнешь здесь в кабинете, а показания подпишешь».

В результате этих издевательств от меня получили собственноручные «показания», дал я их на 6-й день.

Танфилов бил меня в бок и по голове. Палку, которой Воронин угрожал, поднося к моему лицу, он доставал из-за шкафа.

В партии я был восстановлен сразу же после освобождения.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА свид[етель] ГАВРИЛОВ:

Трушкин в присутствии Воронина заявил мне, что им Николай Иванович все разрешил, и что могут расстрелять нас, как бешеных собак.

Подс[удимый] ТРУШКИН пояснил:

Гаврилова я впервые увидел в кабинете Федоровского, а у Воронина его не встречал.

Дело Гаврилова было подсудно военному трибуналу. Как же в этом случае я мог заявлять ему, что мы - суд и расправа и проч. Я отрицаю его показания.

На вопросы суда подсуд[имый] ТРУШКИН:

Материалы на Гаврилова мне принес Воронин. Сейчас я их не помню, но утверждаю, что они имелись, иначе не была бы дана санкция на арест.

На вопросы суда свид[етель] ГАВРИЛОВ:

Мне никаких материалов не предъявляли, а только требовали писать о к[онтр]-р[еволюционной] деятельности.

На вопросы суда подсуд[имый] ВОРОНИН:

На Гаврилова имелись показания троцкиста Степанова, осужденного Военной коллегией. Как участник организации фигурировал он и в собственноручных показаниях Стародубцева. Почему эти показания сейчас отсутствуют в деле Гаврилова - не знаю.

Свид[етель] ГАВРИЛОВ (реплика).

Впервые слышу о Степанове.

[...]

На вопросы суда св[идетель] ГАВРИЛОВ:

С Чулковым очной ставки у меня не было. Под стражей я находился II месяцев.

Свид[етель] ЧУЛКОВ Матвей Федорович, 1903 г. рождения, ст[арший] преподаватель кораблестроительного института, член ВКП(б), подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован в ночь на 5 июля 1938 г. На допрос вызвали 7-го и он длился беспрерывно 5 суток. Все это время я сидел на стуле в одном положении, мне не давали спать и требовали показать о принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации, назвать участников и признать участие в диверсионном акте на заводе. В результате такого допроса на 3-4 сутки у меня появились галлюцинации и опасение, что схожу с ума, [это] обусловило дачу мной «признания».

Моими следователями были Танфилов и Федотов, часто заходили Воронин, Гарбузов и раз-два Трушкин. К последнему я обратился с жалобой на методы следствия, но он ответил: «Пишите, трудитесь», и ушел.

В одно из своих посещений Гарбузов после того, как Танфилов доложил ему, что я не даю показаний, бил меня по лицу.

Суд, куда было передано дело, меня оправдал.

На вопросы суда свид[етель] ЧУЛКОВ:

Я был арестован 2-мя гражданами в милицейской форме. Ордер при аресте мне не предъявили.

Следствие по моему делу вели Федотов и Танфилов, и они же заставляли меня сидеть все время на стуле в одном положении.

Бил меня Гарбузов.

И Танфилов, и Федотов в целях воздействия показывали мне палку, а также заявляли, что могут проделать мне дырку во лбу, и что она стоит дешево.

(Оглаш[аются] показа[ния] св[идетеля] Чулкова л. д. 88-89 т. 5).

Да, я подтверждаю эти свои показания. Мне заявляли, что на меня имеются показания арестованных Гаврилова других. И по требованию следователей я также указал Гаврилова в своих показаниях.

Когда я согласился писать показания, но не знал с чего начать, Федотов предложил назвать всех секретарей парторганизации института.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА свид[етель] ЧУЛКОВ:

Подсказыванием мне фамилий для включения их в показания занимался Федотов.

По партлинии я имел выговор за то, что не изъял политически вредного тезиса, но этот выговор в 1936 г. был снят.

Свид[етель] СЕДНЕВ Анатолий Федорович, 1895 г. рождения, член ВКП(б) с 1920 г., подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован в октябре 1938 г. и попал к Воронину. Там мне было объявлено, что я - враг народа и предложено написать показание с разо-

блачением себя и других. Завели в 37 комнату, поставили на «стойку», и так я стоял 5 дней.

Дали очную ставку с Муратовым, который заявил, что я являюсь активным членом к[онтр]-р[еволюционной] организации. От меня потребовали подтверждения показаний Муратова, но я ответил отказом, и за это после ухода Воронина и Зельцмана молодые работники, в том числе, кажется, Крикуненко, избили меня.

На следующий день Зельцман вновь потребовал подтвердить показания Муратова, но я опять отказался. Тогда он стал бить меня об стену и пресспапье в грудь.

После этого меня снова поставили на «стойку» и продолжали требовать признание, что я завербован Карасевым, как об этом показывал Муратов.

Пришел в себя я лишь I0 октября, меня вызвал Зельцман и потребовал подписать протокол, при этом заявил: «Тебя же предупреждали, что будешь подписывать своей кровью. У нас есть все основания, все проверено». Мои доводы не помогали и дежурившие при мне Берестовой и Ганкин говорили: «Пиши, ведь что нам стоит спустить тебя в подвал и израсходовать там на тебя 7 копеек».

Воронин вызвал меня еще раз и уговаривал: «Нужно подтверждать. Ты рабочий, тебе много не дадут - получишь 2 года, а потом освободят».

8 февраля I939 г. меня вызвал Трушкин и в категорической форме потребовал подтвердить показание о Карасеве. Я написал заявление о действительном положении. Оно попало к Эльзону, и тот стал читать мне мораль, а потом отправил к Воронину. От Воронина я попал в одиночку, Воронин вызывал меня оттуда и издевательски спрашивал: «Ну, как, хорошо? Посиди еще».

К Трушкину потом был вызван I5 февраля. Он стал обвинять меня в провокации и грозил расстрелом.

На вопросы подс[удимого] ТРУШИНА свид[етель] СЕДНЕВ:

Протокол моего отказа от показаний писал Берестовой. Воронин физического воздействия ко мне не применял.

Расстрелом Трушкин мне угрожал I5 или I6 февраля в присутствии представителя из Киева.

Подс[удимый] ТРУШКИН пояснил:

Этим представителем был нач[альник] следчасти НКВД УССР Калужский. Как же в его присутствии я мог угрожать Седневу расстрелом.

На вопросы подс[удимого] Трушкина свид[етель] СЕДНЕВ:

Показания на Карасева я лично не писал, их могли написать другие.

Подс[удимый] ТРУШКИН:

Я прошу для изобличения Седнева во лжи в этой части затребовать для обозрения его следственное дело.

На вопросы суда свид[етель] СЕДНЕВ:

Зельцман требовал от меня подтвердить показания Муратова о том, что я завербован Карасевым.

В 17 ч[асов] объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 20 ч[асов] суд[ебное] заседание продолжается.

Свидетель ДУДИН Михаил Петрович, 1894 г. рождения, зам[еститель] нач[альника] цеха завода им. Марти, член ВКП(б) с 1921 г., подсудимым не родственник, личных счетов в ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован без предъявления ордера, сразу после решения об исключении меня из партии. В УНКВД мне предъявили обвинение в связях с Гавриловым и Гладковым, и следователь Зельцман, а одну ночь и Заикин, осыпая меня площадной бранью, издеваясь и избивая, требовали «Пиши». 6 суток мне не давали возможности отдохнуть и все время заставляли то вставать, то садиться. Я потерял сознание, но меня облили водой, и снова началось: «Пиши». Однажды, когда в соседней комнате кого-то избивали, вошел Трушкин с группой сотрудников, человек 8 и сказал мне: «Пиши. Ты слышишь, что там делается? Это и с тобой будет. Мы оставим тебе только одну правую руку, и ты все же напишешь». После этого он ушел, а Зельцман заявил: «Пиши. Ты в наших руках. Мы - партия и что захотим, то и сделаем». Начал диктовать и под его диктовку я стал писать. На седьмые сутки он спросил, кого я знаю по Николаеву. Знакомых в Николаеве у меня много, я их назвал, он записал и сразу вышел. Когда потом вернулся, против ряда названных мною фамилий были проставлены птички, и он предложил писать о к-р деятельности этих лиц. Этот протокол переписывался несколько раз.

16 ноября мне предложили написать заявление на 2-х членов партии Филиппова и Старыгина. Продиктовали содержание, я написал, и потом меня отправили в Киев. Там я от всех своих показаний отказался, после чего месяца полтора меня не вызывали. Затем в Киев приехали Трушкин и Гарбузов и стали допрашивать снова. Написали протокол и сказали, что ряд ранее предъявленных ст.ст. отпадает. Перед подписание протокола я просил их дать мне мои очки, так как без них читать не могу, но они не дали, заявив: «Что вы, не верите?». Я подписал, не читая, а потом оказалось, что в этих показаниях я продолжал признавать себя участником к[онтр]-р[еволюционной] организации, чего я в действительности не говорил.

На вопросы суда свид[етель] ДУДИН:

Я был арестован 20 июля 1938 г. Арест производил Воронин совместно с другим работником, фамилии которого не знаю.

Как мне стало известно уже впоследствии, причиной исключения меня из партии послужили представленные Карамышевым в обком 2 заявления Гладкова и Гайта, добытые от них на меня путем применения незаконных методов.

Меня сильно не били. В первый вечер меня бил Заикин пресс-папье. Когда Зельцман сказал мне: «Мы - партия, за нами весь народ», я ему отве-

тил: «Вы такие же г…ки, как и я». Зельцман после этого трижды ударил меня и я упал.

Следователем моим все время был Зельцман и он же спросил у меня - кого я знаю по Николаеву. Я назвал человек 40, он их записал и ушел, а, вернувшись, потребовал писать об отмеченных птичками как об участниках к[онтр]-р[еволюционной] организации.

Куклинский - комсомолец, рядовой следователь. Мне кажется, что он относился ко мне сочувственно, так как говорил: «Дудин, пиши, иначе ты будешь жертвой, они тебя убьют. Что писать - они тебе скажут, а будут проверять - вскроется правда».

После освобождения, идя за паспортом, я встретил Зельцмана. Он спросил: «Ну как, на партию не обижаешься?». Я ответил: «На партию никогда не обижался, да и на тебя нет, т. к. ты был слепец». Во время моего допроса из соседней комнаты раздавались громкие крики «Убивают».

Всего под стражей я пробыл 10 мес[яцев] 9 дней.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА св[идетель] ДУДИН:

С Трушкиным, когда он угрожал мне расправой, вошло 8 чел. Из них знаю только одного Заикина.

При допросе меня в Киеве Трушкиным и Гарбузовым присутствовал незнакомый мне сотрудник, но в допрос не вмешивался, а только сказал: «Эх, вы. Дайте его мне, сразу все подтвердит».

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ДУДИН:

На этом допросе никаких пометок на протоколе, составленном в Николаеве, я не делал.

Подсуд[имый] ГАРБУЗОВ:

В Киеве я тогда был по поводу утверждения меня в должности. В наркомате сказала, что Дудин и Муратов от данных в Николаеве показаний отказались, потому и предложил Трушкину допросить их. Допрос мы производили совместно с Казиным. На допросе Муратов от первых своих показаний отказался, Дудин не попросил для ознакомления протокол допроса по Николаеву, прочитал его без очков и против той части показаний, от которой отказывался, на полях сделал отметки, в отношении остального сказал, что подтверждает. Так и было записано в протокол. Писал его я, а ответы Дудина формулировал вслух Трушкин. Дудин протокол подписал без каких либо возражений и предварительно прочитал его, не требуя очков. В качестве производивших допрос протокол был подписан мною и Трушкиным. Казин протокола не подписывал, но в допросе Дудина все время принимал участие.

На вопросы суда свид[етель] ДУДИН:

Казин участия в допросе не принимал. А только сказал: «Что вы с ним няньчетесь? Дали бы мне, я с ним разделался бы сразу».

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА свид[етель] ДУДИН:

На бюро обкома, когда меня исключали из партии, Карамышев не присутствовал. По-моему, без ведома начальника учреждения материал в обком передаваться не может, поэтому я и считаю, что материалы на меня передал Карамышев. В связи с этим, я на второй день своего ареста требовал даже, чтобы меня повели к Карамышеву, но Зельцман заявил: «Ему с вами нечего делать».

Заявление о принадлежности Филиппова к троцкистской организации я написал под диктовку Зельцмана. После этого был вызван в Карамышеву, где присутствовал также Поясов, и у меня спросили, подтверждаю ли я написанное? Я ответил, что писал под диктовку. Карамышев на это сказал: «Я тебя, врага, 15 лет знаю».

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Никаких заявлений в обком на Дудина я не подавал и при исключении Дудина из партии не присутствовал.

Дудина я вызвал к себе по существу его заявления на Филиппова, так как оно было путанным, и в присутствии Поясова разругал Дудина за клеветнические сведения.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Зайти с бригадой в 8 чел к Зельцману при допросе им Дудина я никак не мог и до сегодняшнего дня Дудин об этом нигде не заявлял.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] Дудина - л. д. 64 об., т. 6.

Свид[етель] ВОЛКОВ Иван Петрович, 1903 г. рождения, член ВКП(б) с 1922 г., инженер-механик, нач[альник] отдела подготовки кадров завода № 200, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован ночью 26 июня 1938 г. и месяц сидел без допроса. Потом меня вызвал следователь Эльзон, обругал «матом», обозвал фашистом, врагом и потребовал разоблачиться. Дня через 2-3 вызвал снова, продержал свое суток на «стойке» и не давал пить. В третий раз на «стойке» держал четверо суток и я вынужден был под его диктовку написать, что являюсь участником право-троцкистской организации. Во время моего нахождения у Эльзона, туда часто заходил Воронин и слышал, как Эльзон понуждал меня писать. Спустя недели 3 дали подписать написанный Эльзоном протокол. Я отказался подписывать и заявил, что все изложенное в нем - ложь. Тогда меня снова поставили на «стойку», держали на ней 5 дней и в итоге понудили подписать протокол. Сразу после этого дали очную ставку с Гладковым и на ней я подтвердил изложенное в протоколе, а затем устроили очную ставку с Чулковым. Потом Воронин с Эльзоном потребовали дать список всех врагов. Я снова заявил, что мои показания являются ложью, и просил пригласить прокурора. На это Эльзон сказал: «Я сам - прокурор», а на мое

замечание о Конституции ответил бранью. Под первое января 1939 г. Воронин отправил меня в камеру, по-моему, для смертников, и в ней я пробыл 28 суток. Оттуда он вызывал меня и требовал подтверждения показаний, но я отказывался.

На вопросы суда свид[етель] ВОЛКОВ:

Зельцман подготавливал меня к очной ставке с быв[шим] секретарем обкома партии Деревянченко, но я отказывался.

Показания на Карасева от меня требовал Эльзон.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Волкова - л. д. 86 т. 6).

Да, и Зельцман требовал показания о Карасеве.

Извращенные методы следствия Эльзон применял ко мне с ведома и благословения Воронина. Меня не били, но ставили на «стойку» с лишением воды, изнуряли.

На вопросы подсуд[имого] ВОРОНИНА св[идетель] ВОЛКОВ:

Воронин, по-моему, являлся начальником Эльзона, так как последний всегда подавал команду: «Встать!», когда тот заходил.

Сам Воронин, когда я ему жаловался на водворение меня в камеру смертников, заявлял мне: «Напишешь. У нас есть еще не такие места: там сгниешь, и никто об этом не узнает. За нами печать, народ».

О том, что водворение меня в камеру смертников было произведено по указанию Воронина, заключаю из того, что через день он вызывал меня оттуда к себе.

Когда от меня требовали дать показания по списку, со мной работали Эльзон и Воронин. Мне подсказывали писать показания на профессуру, но, кто первый из них назвал фамилию Карасева - не помню.

Протокол об отказе от показаний записал Воронин.

Подсуд[имый] ВОРОНИН пояснил:

Участия в допросе Волкова Эльзоном я не принимал.

Показаний на Карасева от Волкова я не требовал и в протоколах допроса Волкова о Карасеве ничего не указано.

Ко мне Волков перешел уже после своего отказа от показаний, и у меня на допросе больше моего рабочего дня не находился.

На вопросы суда св[идетель] ВОЛКОВ:

Воронин знал, что я сижу в камере смертников. Известно ему было и о методах следствия Эльзона, так как тот применял их в его присутствии. Однако, когда по этому поводу я обращался к Воронину, то он, вместо облегчения моего положения, ухудшал его.

Подсуд[имый] ВОРОНИН пояснил:

К размещению арестованных в тюрьме я никакого отношения не имел и не мог иметь, так как это находится в компетенции исключительно начальника тюрьмы.

Показания Волкова не соответствуют действительности.

На вопросы суда свид[етель] ВОЛКОВ:

Камера, в которой я до того находился, не была заполнена и потому перевод из нее перегрузкой объяснять нельзя.

На вопросы суда подсуд[имый] ТРУШКИН:

Эльзон и Воронин работали в моем отделе, Волкова я не знал, и о рассказанном им здесь слышу впервые.

На вопросы суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

В тот период, о котором говорит Волков, начальником УНКВД был я. Если все, о чем показал Волков, действительно имело место, то я об этом не знал, иначе бы вмешался. Показания Волкова голословны. Он - инженер, а Эльзон - малограмотный, и как же под диктовку этого малограмотного он мог писать показания. К тому же откуда ему известно, что камера, в которой он содержался, предназначена для смертников. Исходя только из одних его показаний, ничего предосудительного в действиях следователя видеть не могу.

На вопросы суда св[идетель] ВОЛКОВ:

Эльзон - далеко не малограмотный, так как, по его же словам, он учился в водном институте.

Фамилии, которые нужно было внести в протокол, мне подсказывали Эльзон и Воронин.

Свид[етель] ГЛАДКОВ Леонид Михайлович, 1901 г. рожд[ения], пом[ощник] нач[альника] цеха завода № 200, член ВКП(б) с 1920 г., подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я был арестован, и на 4-е сутки меня вызвал к себе Воронин. За что я арестован, он мне не сказал, а заявил: «Сами об этом напишете». Я ответил, что писать мне не о чем, но он сказал «Заставим написать». Я стал объяснять, что ни в чем не виновен, что являюсь первым организатором комсомола на заводе. Воронин на это ответил: «Нам таких и надо. Разоружайся и пиши», причем все это сопровождалось отборной руганью. На мое замечание, что его действия противоречат Сталинской конституции, Воронин сказал: «Она меня не касается», и при этом выразился нецензурно по адресу Конституции. После ухода Воронина его сменил Федотов. Он сидел со мной до утра и все время уговаривал: «Пиши. Арестованные на свободу не выходят. Учти это и пиши, если не хочешь остаться инвалидом». Утром пришел Воронин, и я ему написал о себе: кто я, с кем учился и прочее. В эту ночь дежурить при мне остался следователь из Варваровки, фамилии его не знаю. Этому следователю Воронин сказал, чтобы со мной не церемониться, и он, требуя признания, несколько раз уколол меня иголкой. Так продержали меня трое суток без пищи, после чего отправили в тюрьму. Через месяца полтора мне предложили подписать протокол допроса, составленный якобы по

моим записям. Я отказывался, но под нажимом Воронина и Федотова, угрожавших: «Хочешь сделаться трупом, так будешь им», подписал. В середине августа меня вызвал Танфилов и предъявил обвинение, что я - организатор поджога одного объекта на заводе. Об этом поджоге и ничего не знал, так как был арестован до него, но в результате рукоприкладства со стороны Танфилова, вынужден был дать показания, что о подготовке поджога мне было известно. Этот протокол забрал с собой Гарбузов.

Перед судом меня вызвал Зельцман и с помощью Воронина и Трушкина подготавливал дать те же показания, что и в протоколе. Военный трибунал, рассмотрев мое дело, оправдал меня.

На вопросы суда свид[етель] ГЛАДКОВ:

На незаконные методы следствия в отношении меня я жаловался как Воронину, так и Трушкину. Последний старался замалчивать, обходить этот вопрос, а однажды сказал: «Должны же понять, что идет глубокая вспашка».

Однажды меня на легковой автомашине доставили из тюрьмы к Трушкину, и тот потребовал немедленно дать ему показания о Гайзере и секретаре парткомитета Диденко как об участниках к[онтр]-р[еволюционной] организации. Я ответил, что об этих лицах ничего не могу сказать плохого, и, по-моему, требуемых от меня показаний не дал.

Больше всех меня избивал Танфилов. Бил и следователь из Варваровки. Воронин размахивал перед лицом руками, но не бил.

Под стражей я пробыл 9 месяцев. [...]

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Я не помню случая, чтобы разговаривал с Гладковым. Не помню также, чтобы посылал за ним в тюрьму легковую автомашину. И если у меня была надобность в его показаниях на Гайзера и Диденко, то почему же я не добился их от него.

В 22.15 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 22.25 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] БОНДАРЬ Дмитрий Антонович, 1910 г. рождения, техник-судостроитель, начальник участка завода № 200, беспартийный, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

3-го августа 1938 г., в 4 ч[аса] дня, я прямо с завода был доставлен к Воронину, и тот мне заявил: «Ты - враг, бандит, фашист и диверсант и отсюда не выйдешь. Нам известно, что ты подпалил отсек, так садись и напиши все». Я ответил, что ничего не знаю, и что в день пожара даже не был на заводе, но Воронин, не обращая на это внимания, ругался и требовал дать признание. Я отказался. После ухода Воронина со мной остался Калюжный и тоже ругал меня и требовал писать показания. Часов в 10 вечера Воронин пришел снова и, узнав, что показания я не дал, сказал: «Сейчас напишешь». После этого пришли 2 неизвестных мне сотрудника, отвели меня

наверх и там заявили, что если через I0 мин[ут] я не напишу на имя Успенского заявление о причастности к поджогу, они будут бить меня. Такого заявления я не написал, и они действительно стали избивать меня. От побоев я потерял сознание, меня облили водой и продолжали требовать признание. Я и на этот раз ответил отказом. Тогда они разложили меня на полу и биллиардными киями стали бить по груди, животу и спине. Я вторично потерял сознание, но меня снова облили водой, и избиение продолжалось всю ночь. От сильной боли я громко кричал, и потому фуражкой мне заткнули рот. Пришел я в себя уже в коридоре весь в крови, избитый. Утром 4-го августа меня снова завели в 4I-й кабинет, и там Воронин опять требовал показаний о принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации и причастности к поджогу. Я держался и не писал. 5 или 6 августа Воронин отвел меня к Карамышеву. Последнему я заявил то же, что говорил до того своим следователям, и после этого меня снова отправили к Воронину. От нанесенных мне побоев я не мог ни лежать, ни сидеть, заболел кровавым поносом, однако медпомощи мне не оказывали. Пробыв в таком состоянии без сна по 7-е августа, я ночью вынужден был под диктовку Воронина написать о причастности к к-р организации, и все, что он мне предлагал. Потом Воронин составил протокол допроса, но я подписать его отказался, заявив, что все написанное в нем - неправда. К Воронину заходили Трушкин, Гарбузов и друг. Работники, и все они требовали, чтобы я подписал протокол.

Когда мне объявили, что дадут очную ставку с Чикаловым, я отказался от нее, говорил Трушкину, что о Чикалове ничего не знаю, но Трушин стал ругать меня и, угрожая арестом всей семьи, предложил пойти на очную ставку и «разоружить» Чикалова. Очная ставка проводилась в кабинете Трушкина. По его и других следователей настоянию я дал против Чикалова показания, но он их не подтвердил, и после этого я также отказался от них. В связи с этим, очную ставку прервали, меня вновь стали подготавливать к «изобличению» Чикалова, но когда на следующий день очную ставку возобновили, я заявил на ней, что о Чикалове мне ничего не известно. Чикалов же, наоборот, на этой очной ставке дал признание, и после нее Воронин угрожал, что о моем поведении доложит капитану, и меня расстреляют. Я сказал ему, что на суде ведь все равно расскажу правду. На это Воронин заявил: «Я - тебе следователь и мы же будем судить тебя». В итоге, в результате угроз и избиений (Воронин бил ключом, а Калюжный - линейкой), я вынужден был подписывать протокол очной ставки. Так проводились очные ставки и с другими арестованными. Руководил очными ставками Трушкин.

I2 августа в кабинете Воронина я подписал составленный им протокол допроса. Этому предшествовали новые угрозы избить покрепче: «Дадим тебя стрелкам, а они бьют не так, как следователи». При подписании протокола

я сказал Воронину, что подписываю ложь, и что на суде она вскроется. Воронин ответил: «Никогда ничего вынесено не будет. Все здесь останется».

Помимо следователей, угрозы при допросе наносил мне и комендант Митрофанов. Это был физически исключительно сильный человек. Засучив рукава, он мне заявлял: «Подпиши парень. А то дам так, что хуже будет».

В результате примененных ко мне методов «допроса» у меня были выбиты 2 зуба, рассечено ухо, я был весь синий, распухший и гнил заживо. На меня было страшно смотреть, и дежуривший при мне следователь Гандельсман даже просил, чтобы я отворачивал от него свое лицо. В таком состоянии меня водили в Карамышеву, и он видел это мое состояние.

[...]

В 23 ч[аса] объявлен перерыв суд[ебного] заседания до I0 ч[асов] I9.III.[19]4I г.

I9.III.[19]4I г. в I0.I5 суд[ебное] заседание продолжается.

Секретарь доложил о прибытии свидетелей ЛЕЙЗЕРОВСКОГО, ЧЕРКЕС, ФЕВРАЛЬСКОЙ, ШЕЙНБЕРГ и КРЮКОВСКОГО.

Пред[седательствую]щий удостоверился в самоличности названных свидетелей, предупредил их об ответственности за дачу суду ложных показаний, после чего свидетели были удалены в отдельную комнату.

Пред[седательствую]щий огласил определение ВТ по поводу ходатайств подсудимых, заявленных ими в начале суд[ебного] заседания I8-го марта.

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Ходатайство подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА о приобщении к делу его заявления от I5.III.[19]4I г. удовлетворить. Также удовлетворить его ходатайство в части обозрения приказов по УНКВД, коими он, будучи начальником УНКВД, привлекал к административной ответственности сотрудников, допускавших нарушение соцзаконности.

Остальные ходатайства подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА о вызове свидетелей и друг., изложенные в его заявлении, отклонить в виду наличия достаточных материалов в деле и вызова свидетелей Готовцева, Поясова и других, могущих подтвердить обстоятельства, на которые подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ ссылается.

В отношении ходатайства подсуд[имого] ТРУШКИНА о приобщении документов, Учитывая, что по всем этим эпизодам в деле имеется достаточно материалов, истребование дополнительных документов необходимостью не вызывается; кроме того, показаниями вызванных свидетелей также можно уточнить все эти моменты, в силу чего ходатайства ТРУШКИНА отклонить.

Также отклонить ходатайства подсудимых ГАРБУЗОВА и ВОРОНИНА, так как по всем эпизодам, на которые они ссылаются, в деле имеется достаточно материалов и, кроме того, эти эпизоды могут осветить вызванные по делу свидетели.

[...]

Свид[етель] АФАНАСЬЕВ Григорий Петрович, 1910 г. рождения, член ВКП(б), зам[еститель] нач[альника] цеха завода № 200, по специальности судостроитель, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

2-го августа 1938 г., будучи на стадионе, я заметил дым в районе завода и поехал туда. Там мне сказали, что меня ждут в главной конторе. Когда я вошел, в конторе находились Гарбузов, следователь Богуславский и еще один работник. Гарбузов мне сразу же сказал: «Ну, рассказывай», и обругал матом. Потом предложил подойти к нему и, когда я подошел, он кулаком нанес мне 2 удара в лицо. Вслед за тем, меня обыскали и минут через пять на машине доставили в УНКВД. Там Богуславский забрал меня к себе в кабинет и, называя диверсантом, вредителем, требовал рассказать о поджоге отсека. Потом отвел к Зельцману, и в его кабинете я был поставлен в угол на «стойку». В кабинет заходили работники и «знакомились». В лучшем случае это «знакомство» ограничивалось руганью, но большей частью ко мне «прикладывались», в том числе и Заикин. Он же остался со мной ночью. Так я стоял там до вечера следующего дня, после чего меня отвели в комнату № 43 к Купному. Там тоже поставили в угол, и Купный стал требовать показаний о к-р троцкистской организации. При этом он заявил, что кто попадет к ним, тот так просто не выходит, и показывал на палку за шкафом. В это время из других кабинетов раздались вопли и крики. Допрашивали меня здесь Купный и Заикин. Последний особенно издевался надо мной: харкал в лицо, давил кулаками в бок, не давал воды. От долгого стояния у меня отекли и опухли ноги. 4-го августа в кабинете Трушкина мне дали очную ставку с Фоминым. На ней Фомин сказал, что я состою в к-р организации, и на этом очная ставка была закончена. Почти все последующие очные ставки также проводились у Трушкина, но протоколы писались не им, а другими работниками, в том числе и Ворониным. 8-го августа меня отправили в тюрьму и поместили в камеру площадью 8 метров, где находилось до 20 чел. Спустя месяц-полтора мое дело было передано Зельцману, и тот также настаивал на признании, уговаривая при этом, что я человек еще молодой.

У Гарбузова в кабинете я был раза 2. Лично он показаний от меня не брал, но говорил, что чем скорее раскаюсь, тем для меня будет лучше.

Пробыл я под стражей 8 месяцев, после чего Военный Трибунал меня оправдал.

[...]

Свид[етель] ЧИКАЛОВ Тимофей Иванович, 1888 г. рождения, член ВКП(б) с 1922 г., старший мастер завода № 200, рабочий стаж с 1903 г., подсудимым не родственник, с ними не спорил, по делу показал:

2-го августа 1938 г. на заводе № 200 произошел пожар, в связи с чем, меня пригласили в УНКВД и там по 4-е августа я давал показания, после чего был освобожден. 7-го августа меня вызвали в отдел найма завода к Воронину, который сказал, что для уточнения некоторых вопросов нужно еще поехать в УНКВД. Там Воронин отвел меня к следователю Федотову, и тот стал допрашивать. На второй день Танфилов принес папку с бумагами о Чикалове, но я доказал, что они относятся не ко мне, а к моему однофамильцу. После этого меня проставили на «стойку» и стали обвинять в причастности к пожару. На «стойке» держали четверо суток, причем следователи Федотов и Танфилов дежурили при мне посменно. На «стойке» мне было очень плохо, и я просил Танфилова об оказании мне помощи. Тот написал какую-то бумажку и положил ее на край стола. Подумав, что это направление к врачу, я хотел ее взять, но Танфилов набросился на меня с бранью. Тут вошел Воронин. Танфилов сказал ему, что я пытался стащить со стола бумагу, и Воронин ударил меня по лицу. На пятые сутки мне дали очную ставку с Бондарем. Проводил ее Трушкин, и на ней Бондарь заявил, что мы совершили поджог и должны стать на колени перед соввластью. Его показания я отрицал, в связи с чем, Трушкин стал кричать на меня, угрожать, и я был отправлен в тюрьму. 24-го августа меня снова привезли в УНКВД и двое суток держали в кабинете, потом дали очную ставку с Афанасьевым. Тот стал говорить, что со слов Меламуда ему известно, что я являюсь членом к-р организации. Я это отрицал. Потом меня передали Зельцману. Ему я сказал, что уже давал подробные показания, но он мне заявил: «Они нам не нужны, нам нужны, какие требуются». На следующий день Зельцман вызвал меня и в присутствии 2-х работников, одетых в штатское (один из них по фамилии Ганкин), спросил, буду ли давать показания. Я ответил отрицательно, и тогда он приказал эти двум работникам взять меня и не выпускать, пока не дам признание. Меня повели наверх в отдельную комнату и там поставили на «стойку». Ночью туда пришел Ганкин, бывший в нетрезвом состоянии, закрыл окна и стал вымогать признание: «Если хочешь видеть жену и ребенка, хочешь остаться живым, то пиши. Учти, что я могу тебя застрелить, а потом составлю акт, что ты нападал не меня. Или застрелю тебя у двери и составлю акт, что убит при попытке бежать». Схватил меня за горло, стал душить, и я потерял сознание. На рассвете Ганкин дал мне бумагу, и по его указке я вынужден был написать, что совместно с Афанасьевым совершил поджог и др. Это заявление он отнес Зельцману. Тот вызвал меня вечером и с написанного мною составил протокол допроса. Я вынужден был подписать его. После этого Зельцман сказал: «Ну, теперь помоги разоблачить ваших инженеров Бондаря, Афанасьева», и мне с Бондарем устроили очную ставку. На ней я подтвердил то, что говорил Бондарь на первой очной ставке у Трушкина, но в этот раз Бондарь стал отрицать свои показания и на мой

вопрос, почему же раньше признавал, сказал: «Тогда я врал, а теперь ты врешь». Спустя некоторое время очная ставка была возобновлена у Трушкина, и Бондарь на ней дал признание. После того как его увели, я спросил у Трушкина, как могло получиться, что Бондарь подтвердил признание. Трушкин ответил: «С ним 2 дня хорошо поговорили».

На вопросы суда св[идетель] ЧИКАЛОВ:

Федотов избивал меня ключом.

Воронин один раз ударил по щеке и выбил шатавшиеся корни зуба.

Ганкин тоже избивал меня.

Трушкин проводил очную ставку, грубо ругал меня, требовал признания. Об избиении меня я не заявлял.

На следствии никаких материалов мне не предъявляли, а только «изобличали» очными ставками.

Оговорил я себя и других по той причине, что не в состоянии был дальше выносить издевательства, которым не видел конца. Ведь я четверо суток стоял на «стойке» без сна и отдыха, мне угрожали, что меня застрелят, и только в надежде, что советский суд разберется, где правда, я дал ложные показания.

[...]

В I2.I0 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I2.20 суд[ебное] заседание продолжается.

Свидетель КОБЦЕВ Даниил Филиппович, I899 г. рождения, инженер-конструктор завода им. Марти, член ВКП(б), подсудимым не родственник, с ними не спорил, по делу показал:

24 июля I938 г. я был приглашен в УНКВД к Карамышеву. Когда пришел в комендатуру, мне приказали: «Руки вверх!», произвели личный обыск, на отобранные вещи составили акт в одном экз[емляре] и меня водворили в кабинку тюрпода. В I0 час. утра вызвали к Воронину. Последний назвался моим следователем и предложил писать показания о принадлежности к право-троцкистской организации. Я потребовал показать мне ордер на арест и предъявить обвинение, но Воронин на это ответил: «Не разговаривать. Мы - хозяева, и что хотим, то и делаем». В связи с этим я написал заявление-протест против незаконного ареста. Воронин его скомкал и заявил: «Не это писать, пишите другое». Потом поставил меня на стойку в угол, и там я стоял 6 суток. Ночью в кабинет Воронина вошел Трушкин и потребовал дать признание, что я - троцкист и состою в к-р организации. Я отказался. В это время за спиной, по-видимому, кого-то избивали, так как слышались ругань, стоны и крики. В ответ на мой отказ признать себя участником организации Трушкин обратил мое внимание на эти крики и сказал: «Вы слышите, что там делается. Тоже и с вами будет». В I2 час. ночи Воронина сменил Богуславский. Оставшись со мной, он схватил меня за плечи и стал головой

бить об стенку. На мои протесты по поводу такого обращения перевел меня в другой кабинет, достал из-за шкафа палку и стал бить ею в область сердца и по ногам, требуя: «Пиши, что состоял в к-р организации». От нанесенных побоев я упал на пол, он поднял меня и продолжал избивать. При этом харкал в лицо и запрещал вытирать плевки. Потом подвел к столу и, не прекращая избиения, приказал писать. Под его диктовку я вынужден был написать, что являюсь участником организации. По его же требованию включил в свои показании зачитанный им список парттысячников. После этого он снова привел меня к себе в кабинет и поставил на «стойку». Утром пришел Гарбузов с заготовленным протоколом и после подписи его мной, отослал меня спать. Потом снова вызвал меня, сказал, что протокол - ерунда и, ударив, предложил переписать его. Протокол я переписывал 3 дня и под диктовку Воронина снова вписал туда парттысячников и ряд лиц по институту, после чего меня отправили в тюрьму. Потом я был вызван в августе или сентябре и стали подправлять показания. Протокол писал Воронин и из ранее названных лиц оставил человек 9, а остальных исключил. Я заявил Воронину, что показания мои ложны, не соответствуют действительности, но он на мои заявления не обращал внимания. В этом протоколе Воронин исключил еще несколько человек и после этого протокол я подписал. На допросе мне удалось выкрасть бумагу и карандаш, я написал заявление Вышинскому о незаконном аресте и извращенном следствии, и это свое заявление 26 или 27 сентября опустил в ящик в тюрьме.

28 сентября меня вызвал Воронин и спросил: «Что, писали?». Я ему рассказал правду. Тут вошел Гарбузов, и я ему заявил, что все предыдущие мои показания вынужденные. В ответ Гарбузов мне заявил: «Так ты дискредитировал органы. Больше этого писать не будешь. Должен все подтвердить», и со всего размаху стал сильно бить по щекам и голове. Я потерял сознание, и меня бросили в камеру. Спустя 2 дня снова вызвали и опять стали «уточнять» и подправлять протокол. В итоге в протоколе остались Кондратьев, Гладков, Деревянченко и еще несколько человек. Подписывать его меня заставляли трое суток, и каждый раз я предупреждал, что это ложные показания. У меня выбивали моего вербовщика и предлагали 2-х - Деревянченко и Коноплева. Я написал последнего. Вызвали потом только 2-го декабря. Воронин предъявил обвинение и, угрожая: «Если хочешь, чтобы семья была жива», «а то долбану так, что и света не увидишь», - потребовал подписать его днем ареста. Я подписал его третьим августа, т. е. днем, когда меня даже не вызывали не допрос.

I5 или I6 февраля меня вызвали к Трушкину. Перед тем Воронин предложил, чтобы я подтвердил свои показания, заявив при этом: «Будешь на стенку лезть, а подпишешь». У Трушкина сидел неизвестный мне сотрудник, и при нем Трушкин спросил: «Ну что, будешь полностью разоружаться?». Я

ответил, что разоружаться мне не в чем, что все мои показания ложны. Трушкин после этого вскочил из-за стола и вышел, а со мной стал говорить сидевший у него сотрудник, оказавшийся начальником следчасти наркомата. Потом меня вызвали в марте мес[яце], и следствие уже вел Эльзон. Он кричал на меня, но большего не допускал. Ночью 2-го декабря я был вызван к начальнику УНКВД Юрченко. Там присутствовали Поясов, Гарбузов, Воронин. Юрченко я рассказал об избиении меня Богуславским и Гарбузовым, и что мои показания о признании - ложные, вынужденные. Через 3 часа меня освободили. Впоследствии я был вызван в Киев на очную ставку с Трушкиным. Последний там заявил, что не знал о намечавшемся моем аресте, но следователь Бурдан уличил его по лжи постановлением на арест, которое было подписано Трушкиным.

Изъятые у меня при обыске вещи мне не возвратили до сего времени, и акта личного обыска в деле не оказалось.

На вопросы суда св[идетель] КОБЦЕВ:

В момент ареста я работал секретарем горкома партии. Под арестом пробыл с 24 июля 1938 г. по 2-е или 3-е апреля 1939 г.

На вопросы подсуд[имого] ВОРОНИНА св[идетель] КОБЦЕВ:

Воронин оскорблял меня, ругал, но не бил.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА св[идетель] КОБЦЕВ:

Трушкин в присутствии Воронина обращал мое внимание на стоны в соседнем кабинете и угрожал, что так будет и со мной.

Подсуд[имый] ГАРБУЗОВ пояснил:

Показания Кобцева категорически отрицаю. Впервые я увидел его на допросе и сказал только, чтобы он показания писал не карандашом, а чернилами. Вторая встреча произошла в момент, когда его вели с допроса и, увидев, что он в белых брюках, я сказал, чтобы написал домой о присылке других брюк.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] КОБЦЕВ:

О замене брюк он действительно говорил, а о том, что писать нужно чернилами, а не карандашом - нет.

Избивал Гарбузов меня в присутствии Воронина и еще одного сотрудника.

На вопросы суда [подсудимый] КАРАМЫШЕВ:

Об аресте Кобцева мне было известно, так как этот вопрос решался ЦК КП(б)У. Обстановку его допроса я не знал.

Свид[етель] КОБЦЕВ:

Я считаю, что в известной мере причиной ареста послужил мой отказ дать в УНКВД скатерть в приезд в Николаев Успенского.

Карамышев был груб в обращении, на заседаниях обкома ругался матом, в связи с чем даже делались замечания.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Ложь все это.

В 13.40 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 14.00 суд[ебное] заседание продолжается.

Больше вопросов к допрошенным свидетелям подсудимые не имеют, и с их согласия допрошенные свидетели от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания освобождены.

Свидетель СЫЧКОВ Николай Емельянович, 1916 г. рождения, нач[альник] следственной части УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

По делу Гущина при проверке впоследствии оснований на его арест значилось, что изобличается Стародубцевым, Гавриловым и Гладковым. В действительности же показаний Гладкова на Гущина не было.

На вопросы суда свид[етель] СЫЧКОВ:

В справке на арест Гайзера значилось, что он проходит по показаниям не то Вегера, не то Душенко, при проверке их в наличии не оказалось.

По делу Онищенко санкция на арест была оформлена спустя 6 дней после ареста.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Сычкова - л. д. 231 т. 4).

Да, я спутал: на Гайзера не оказалось показаний Волкова, а не Вегера. И только в этой части справка является фиктивной.

Следствие по делу Гайзера заканчивал я, и я же освободил Гайзера. Сомнений в его невиновности у меня не возникало.

Мои показания от 29 августа 1939 г. записаны правильно, там ничего не сгущено, я их подтверждаю полностью и сейчас.

Подсуд[имый] ВОРОНИН пояснил:

Гайзер допрашивался в НКВД УССР и дал там развернутые показания. У нас же он написал только собственноручные показания.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Гайзер проходил по показаниям Коссиора и был арестован по распоряжению НКВД УССР. Справка на его арест составлялась по лини 7 отдела Наркомата. На Гайзера имелось минимум 12 показаний. Следствие по его делу велось в Киеве, наша же обязанность заключалось лишь в аресте и отправлении Гайзера в Киев.

На вопросы суда св[идетель] СЫЧКОВ:

Санкция на арест Гайзера была дана по материалам, представленным из Николаева.

На вопросы суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Свидетель не в курсе дела. На арест Гайзера была нужна санкции Москвы и докладная записка по этому поводу составлялась 7 отделом НКВД УССР по имевшимся у них материалам.

Арест Гайзера был правильный, обоснованный, освобождение же его считаю неправильным. По получении из Москвы санкции, мы арестовали Гайзера и отправили в Киев. У нас он находился только в течении 2-3 дней и написал собственноручные показания. После постановления ЦК и СНК от I7.XI.[19]38 г. Наркомат передал Гайзера нам.

На Гайзера имелись также показания Волкова. На горпартконференции Гайзер был изобличен в связях с диверсантами, что вынужден был признать сам, и его вывели из состава ее.

По нашим материалами была составлена справка не на получение санкции на арест, а лишь для оформления самого ареста.

На вопросы суда св[идетель] СЫЧКОВ:

Показания Рогинского на Гайзера были лишь косвенные, со слов Степанова, а Степанов в своих показаниях Гайзера вообще не упоминал.

На вопросы суда [подсудимый] КАРАМЫШЕВ:

Имелись ли показания на Гущина, Гаврилова и Гладкова, не помню. По этому вопросу нужно обратиться к автору справок, так как я только утверждал их, доверяя своим работникам.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Справку на Гущина составлял не я, но точно знаю, что на него имелись показания. Кем сделана дописка в этой справке, не знаю, но почему нельзя считать, что эту дописку произвели уже после подписания мною справки.

На вопросы суда [подсудимый] ВОРОНИН:

Я писал справки на многих лиц, но ни в одной никаких дописок не делал.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА свид[етель] СЫЧКОВ:

На запрос УНКВД Наркомат ответил, что по показаниям Волкова Гайзер не проходил.

Подсуд[имый] ТРУШКИН:

Неправда, из НКВД УССР на запрос поступил ответ, что Гайзер проходит по показаниям Волкова.

На вопросы суда св[идетель] СЫЧКОВ:

Когда я работал в 3 отделе, был задержан некий Чистяков при попытке пройти на территорию завода. Были основания подозревать, что пробраться на завод он пытался с умышленной целью, и на допросе дал показания о вербовке его японцами, но показания были путанные. На третий день зам[еститель] нач[альника] УНКВД Поясов подверг его избиению, кажется, совместно с комендантом Московского НКВД, гостившим у Карамышева. Этот комендант применил потом физическое воздействие к Чистякову еще раз, без Поясова, и дней через 6-I0 Чистяков скончался. Точно сейчас этот эпизод не помню, на предварительном следствии, когда дал показания, помнил лучше.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Сычкова - л. д. 250).

Возможно, что так, но, помню, что после последнего избиения Чистяков несколько раз еще вызывался на допрос.

На вопрос суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Фамилии коменданта я не помню, но на предварительном следствии я указал его приметы и имя. Он был в Николаеве, в то время, когда я болел. О том, что он применял физическое воздействие к Чистякову, мне стало известно лишь на предварительном следствии.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] СЫЧКОВ:

Гарбузова я знаю с 1936 г. исключительно с положительной стороны. С конца 1938 г. он был избран секретарем парторганизации, был отзывчивым и очень много помогал молодым работниками. Много он также сделал в части разгрузки дел и исправления отмеченных постановлением ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г. ошибок.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] СЫЧКОВ:

О Карамышеве мнение всех работников было как о человеке, исключительно хорошо знающем свое дело. Он старался привить молодым работникам чекистские навыки, неоднократно собирал нас и делал целеустремленные установки. В городе и области пользовался большим авторитетом.

На вопросы суда св[идетель] СЫЧКОВ:

Гарбузов по части отдельных арестов высказывал мнение, что они - неправильные, необоснованны, но этим и ограничивался.

Свид[етель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ Юзеф Семенович, 1906 г. рождения член ВКП(б), начальник отделения УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Дело на Бабаева, Садомова, Бранта, Беккера и Наместюка поступило ко мне уже после допроса этих обвиняемых в Ново-Троицком районе с протоколом допроса, составленным следователем Козачуком. Этот протокол Трушкин подкорректировал, и я дал его обвиняемым подписать. В то время Козачук отсутствовал, и в связи с этим Федоровский предложил мне подписать протокол за следователя. Я отказался, но Трушкин накричал на меня, приказал подписать протокол, и я это сделал.

На допросе Брант долго не показывал, что Наместюк является участником троцкистской диверсионной организации, но потом дал такие показания и указал обстоятельства вербовки. Последние были настолько нелепы, что я в них не верил, и о своем сомнении сказал Трушкину в присутствии Гарбузова, Воронина и Купного. Трушкин со мной не согласился и заявил: «Ты - не чекист, ничего не понимаешь, я заберу от тебя дело».

В протоколе допроса Наместюка его показания я фиксировал доподлинно. Трушкин этот протокол скорректировал так, что будто бы Наместюк признает себя участником к[онтр]-р[еволюционной] организации. С этой целью он исключил из протокола часть написанного мною и дополнил протокол своей

редакцией, после чего предложил закончить дело на тройку. Не будучи согласен с тем, что Наместюк является участником к-р организации, я просил Трушкина, чтобы это дело дал доложить мне на тройку, где я имел ввиду рассказать все, как было в действительности, но Трушкин доложил его сам, и Бабаев, Садомов, Брант и Беккер были осуждены по I-й категории, а Наместюк - по второй. По словам работников, дело о Наместюке впоследствии было пересмотрено, и Наместюк якобы освобожден.

На вопросы суда св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Наместюк мне не давал показаний об участии в к[онтр]-р[еволюционной] организации. Это признание в протокол вписал Трушкин.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Лейзеровского - л. д. I90-I94 т. 5).

Да, эти показания подтверждаю и сейчас. Членом к-р организации Трушкин сделал Наместюка, по-моему, с той целью, чтобы у Бабаева, Садомова, Бранта и Беккера была практическая диверсионная деятельность. Скорректированный таким образом Трушкиным протокол допроса я подписал с условием, что дело сам буду докладывать на тройке и расскажу там все правду.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

При корректировке протокола я не указывал, что Наместюк признает себя участников к[онтр]-р[еволюционной] организации, а только о том, что он совершил диверсионный акт.

На вопросы суда подсуд[имый] ТРУШКИН:

Наместюк признал, что Брант и Беккер поручили ему дать овцам удесятеренную дозу медного купороса, так что он знал, какие от этого должны были быть последствия.

На вопросы суда св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Ни о какой удесятеренной дозе медного купороса Наместюк не знал. Падеж овец явился для него полной неожиданностью, он испугался и сразу же побежал заявлять об этом в милицию. Можно представить, какой это был диверсант.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Я считаю, что Брант - это явный враг, но об остальных своего мнения сказать не могу, так как их не допрашивал. По-моему, пропускать это дело по тройке было нельзя, следовало его лучше задокументировать и собрать свидетельские показания.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

На Бабаева имелись показания бывшего директора совхоза «Аскания-Нова» Нуринова как об участнике к[онтр]-р[еволюционной] организации. Садомов проходил по показаниям бывшего директора МТС Чучмана.

На вопросы суда св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

По-моему, Бабаев и Садомов не были подсудны тройке уже по одному тому, что они являлись членами партии.

На вопросы суда подсуд[имый] ТРУШКИН:

Выделить Наместюка из всей этой группы было нельзя, так как дело было тесно связано с Бабаевым и остальными. Наместюк не освобожден, как говорит Лейзеровский, а дело о нем передано в Военный Трибунал, о чем имеется справка.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Мне известен случай, когда быв[ший] нач[альник] УНКВД Фишер на одном из совещаний упрекал Гарбузова в том, что у него мало признаний арестованных. Фишер тогда заявил: «Посажу милиционеров, и они дадут больше признаний, чем вы».

За время моей работы в отделении Гарбузова сменных допросов, стоек, угроз или избиений арестованных там не практиковалось, и Гарбузов таких установок не давал.

В Бериславском районе им было вскрыто искусственное дело на группу колхозников. Их вызвали, допросили и потом освободили.

Поведение Гарбузова как заместителя начальника отдела было поведением исключительно честного партийца. Когда я обращался к нему при возникновении у меня сомнений, он всегда становился на мою сторону.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Ни Бабаева, ни Садомова в период следствия не было. Они были арестованы не только в связи с отравлением овец, а и по показаниям Нуринова и Чучмана. Эти показания должны были быть приобщены к делу Лейзеровским, который заканчивал дело, но он этого не сделал. По материалам дела Бабаев, Садомов, Брант и Беккер осуждены правильно.

На вопрос подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

На оперативных совещаниях Трушкин ставил вопрос о недопустимости рукоприкладства к арестованным, предупреждал об ответственности за применение физических методов без санкции.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Задолго до постановления ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г. КАРАМЫШЕВ на нескольких оперсовещаниях начальников райотделений подвергал резкой критике Дарова за создание искусственной организации, Лившица - за искусственное создание дела на колхозников, и водный отдел, сделавшего одного арестованного врагом с пеленок.

На вопросы суда св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Об истории с Наместюком КАРАМЫШЕВУ я не докладывал, так как думал сделать это на тройке, но выполнить это не удалось, так как дело доложил лично Трушкин.

Свид[етель] ЧЕРКЕС Тарас Тихонович, 1906 г. рождения, спецработник швейной фабрики в Николаеве, в 1938 г. работал оперуполномоченным УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ним не имеет, по делу показал:

Я работал непосредственно с Гарбузовым и в его лице видел человека с партийной и чекистской совестью, всегда находил в нем поддержку.

К Карамышеву отношения я не имел, но, присутствуя однажды весной на оперсовещании, слышал, как он дал установку: «Поменьше ходить в парткомитеты и в прокуратуру. Нам нужно посадить 2000 чел.», а на замечания некоторых работников по этому поводу ответил: «Не страшно, если ошибемся при арестах в одном человеке».

Бражник был арестован по клеветническому заявлению директора совхоза. Поговорив с ним, убедился, что он ни в чем не повинен, и это же мое мнение подтвердилось проверкой по совхозу. После этого я доложил Трушкину, что Бражника нужно освободить, а вместо него посадить клеветника. Трушкин со мной не согласился, дело от меня отобрали, Бражнику дали очную ставку с пристрастием, и после того, как человека изуродовали (Бражник лишился дара речи), его дело снова передали мне. Я вторично поставил вопрос об освобождении Бражника, но освободили его спустя продолжительное время.

Необоснованно был также арестован член партии Василенко.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] Черкеса - л. д. I6, I7 т. 4-й.

На вопросы суда св[идетель] ЧЕРКЕС:

Эти свои показания подтверждаю и сейчас. Говоря о том, что нам нужно посадить 2000 чел., Карамышев сказал, что нужно сделать это сейчас, так как потом правительство может не разрешить этих арестов.

Об освобождении Бражника я ставил вопрос перед Трушкиным, но он с моим мнением не согласился, дело от меня забрали, и в результате применения к Бражнику физического воздействия, Бражник лишился дара речи.

Василенко допрашивался Гохманом, последний был известным извергом, непосредственно на следствии он не сидел, но все новые арестованные попадали к нему, и применением к ним физических методов он подготавливал их к даче признания. Сначала Гохман работал в отделе у Трушкина, а затем в 9-м отделе.

К Бражнику физические методы воздействия были применены Гохманом и Якименко. О том, что Бражника изувечили, я доложил Побережному, а Трушкину об этом не говорил.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЧЕРКЕС:

Совещание, на котором Карамышев дал установку арестовать 2000 чел. и поменьше ходить в прокуратуру, происходило летом I938 г. Карамышев тогда только что вернулся из Киева и говорил о необходимости очистки области в связи с предстоящей войной. Из обкома партии на оперсовещаниях обычно присутствовал секретарь обкома, но на этом его не было.

Совещание, на котором Карамышев критиковал Лившица, Мишустина и ряд других работников за извращение следствия, происходило позже.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Бражник в моем отделе пробыл максимум 2 недели, потом был предан в сельскохозяйственный отдел. Обзором дела Бражника в этом легко убедиться.

На вопрос подсуд[имого] ТРУШКИНА св[идетель] ЧЕРКЕС:

Я не слышал, чтобы на оперативных совещаниях Трушкин прямо предупреждал против рукоприкладства к арестованным.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Василенко был арестован не мною, а сельскохозяйственным отделом с санкции Карамышева, и на первом суде Карамышев это признал.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ЧЕРКЕС:

Лично меня Гарбузов ни на что неправильное не ориентировал.

В I6.30 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I9.I0 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] ФЕВРАЛЬСКАЯ Лидия Петровна, I9I0 г. рожд[ения], секретарь отдела УНКГБ, подсудимым не родственница, личных счетов с ними не имеет, по делу показала:

Я работала машинисткой по оформлению документов тройки. После заседания секретарь тройки собирал повестки у членов тройки с их отметками о решении, и по этим повесткам печатался протокол. Предписания коменданту печатались после оформления протокола, но были, однако, случаи, когда приговора приводились в исполнение еще до подписания протокола всеми членами тройки.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

Протоколы заседания тройки Карамышев подписывал в УНКВД, а на подпись членам тройки Шейнберг вывозил их им на дом. Зачастую членами тройки протоколы подписывались уже после приведения приговоров по ним в исполнение.

Однажды в 3 часа ночи за мной на квартиру прислали машину и, когда я приехала в УНКВД, Чайковский мне сказал, что будет работа. Спустя минут 20 - он вынес от Карамышева для перепечатывания первый листок, по-моему, протокола очной ставки между Гончаровым и Трубием по вопросу поданного последним до ареста заявления о том, что Гончаров в бытность свою начальником Скадовского РО НКВД предлагал ему, Трубию, работать за границей в пользу Польши. Мне помнится, что на первый вопрос Трубий ответил, что никакого заявления на Гончарова не писал, но потом показал, что заявление им было написано с целью оклеветать Гончарова. В кабинете Карамышева в тот момент присутствовали: Карамышев, Поясов, Гончаров и Трубий. По раздавшемуся из кабинета сильному шуму можно было заключить, что Трубия там избили. После того, как отпечатала протокол, Гончаров забрал его и, что меня удивило, предупредил, чтобы об этом протоколе никому не рассказывать. На следующий день я печатала протокол заседания тройки, и

в нем неожиданно для меня оказался включенным Трубий как осужденный по I-й категории. Предписание коменданту о приведении в исполнение решения тройки в отношении Трубия я не печатала. Это предписание мне предъявляли на предварительном следствии, и по расположению текста я считаю, что отпечатано оно не машинисткой.

Были случаи, что уже после подписания протокола составом тройки, из него изымали один-два листа, так как в отношении отдельных осужденных изменяли меру наказания, или этого осужденного вовсе исключали из протокола.

Хорошо помню, что заседание тройки, в протокол которой был включен Трубий, происходило дня за 3 до допроса Трубия в кабинете Карамышева. По-моему дело Трубия вообще не рассматривалось на тройке, и Трубий был расстрелян лишь по решению одного Карамышева.

В протокол Трубия я внесла по приказанию секретаря тройки Шейнберга. Предписание коменданту для приведения в исполнение решения тройки в отношении Трубия я не печатала.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Февральской - л. д. 284 т. 5).

Этого я не говорила. Наоборот, я сказала, что предписание не печатала, и что, судя по расположению текста, оно было отпечатано не машинисткой.

Гончаров - по натуре гордый, но после той ночи, когда я печатала показания Трубия, стал со мной мило раскланиваться.

Когда были приведены в исполнение приговора по протоколу, в который внесли Трубия - до или после оформления протокола - не знаю.

Мое убеждение, что Трубия в кабинете Карамышева избивали, и один сотрудник мне даже сказал тогда: «Вот ему дали».

Случаи изменения первоначально вынесенных тройкой решений имели место, но делалось ли это единично Карамышевым, не могу сказать.

Протоколы заседания тройки Шейнберг диктовал мне обычно с повесток, но в ряде случаев пользовался и делами. Практиковались ли при этом дописки, т. е. включение в протоколы того, чего не было в повестках, не помню, но фраза «агитировал против соввласти» фигурировала почти в отношении каждого осужденного.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Февральской - л. д. 288 т. 5).

Да, в таких случаях Шейнберг обычно говорил: «Допишем, что агитировал против соввласти, а то Карамышев не подпишет».

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Показания Февральской основаны либо на сплепнях, либо на предположениях. Очной ставки между Трубием и Гончаровым я не проводил, а лишь по распоряжению особоуполномоченного НУВД допросил Трубия для уточнения отдельных моментов в связи с поданным им заявлением на Гончарова. На предварительном следствии Февральская показывала, что видела, как я применял

физическое воздействие к Трубию, сегодня же говорит уже иначе. После допроса мною Трубия на него поступили новые материалы, и потому дело о нем было передано для расследования в 3-й отдел Готовцеву. Это расследование было закончено в течении 3-4-х дней, и после того Зайденберг в присутствии Готовцева доложил дело на тройку.

Ночью Февральская потребовалась по той причине, что Трубий не разбирал моего почерка, и потому написанный мною протокол допроса нужно было отпечатать. Указаний вызвать ее из дому я не давал, а просто сказал Чайковскому отпечатать протокол, так как считал, что Февральская еще работала.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Для приведения в исполнение решений тройки коменданту нужно было лишь предписание и никаких выписок из протокола заседания тройки для этого не требовалось. Выписки, по-моему, нужны были только в тех случаях, когда осужденные находились не в Николаеве, а в других городах, но точно по этому поводу может сказать Шейнберг.

Совещаясь на месте, ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

В связи с показаниями свид[етеля] Февральской и подсуд[имого] Карамышева истребовать из УНКВД приказы НКВД СССР по работе тройки.

В 19.40 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 19.50 суд[ебное] продолжается.

Секретарь доложил, что поступили истребованные из УНКВД приказы и директивы по работе тройке.

Пред[седательствую]щий огласил выдержку из приказа НКВД УССР о том, что для приведения в исполнение решений тройки коменданту должны вручаться не только предписания, но и выписки из протокола.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

Коменданту для исполнения приговоров тройки вручались предписания. Выписки из протоколов тоже печатались, но передавались ли они коменданту, не знаю.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Заявление Февральской о том, что приговора приводились в исполнение до подписания протоколов тройки - голословно. Откуда она могла знать такие подробности, так как тот факт, что предписания могли заготавливаться до полного оформления протокола, совсем еще не говорит за то, что приговора сразу же после этого приводились в исполнение.

К Трубию физического воздействия я не применял и слышать шум из моего кабинета Февральская не могла уже по одному тому, что двери его было обиты.

Единолично решений от имени тройки я не выносил и не изменял их.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Случаи пересмотра решений тройки по отдельным делам имели место, но этот пересмотр производился не единолично мною, а всем составом тройки. Такие случаи имели место до подписания протокола при поступлении на осужденных новых материалов.

Свид[етель] ШЕЙНБЕРГ Самсон Мойсеевич, 35 лет, работник областного управления связи, до 1939 г. работал в УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, показал:

Я работал секретарем тройки. К ее заседаниям оперативные отделы составляли по делам повестки, и по одному экземпляру этих повесток получал каждый член тройки. Дела на заседания докладывались в большинство случаев начальниками отделов, и каждый член тройки после доклада дела проставлял на своем экз[емпляре] повестки отметку о решении. После этого повестки вкладывались в дела и вместе с ними передавались мне. Повестки я группировал и с них диктовал протокол. Отпечатанный протокол давал на подпись Карамышеву, а затем секретарю обкома и прокурору. После того, как протокол был оформлен, для коменданта печаталось предписание и к нему прилагались выписки из протокола на каждого осужденного и фотокарточки этих осужденных. Это - основной порядок, но были и отклонения от него: в связи с установлением в последние дня работы тройки жестких сроков, по настоянию зам[естителя] нач[альника] УНКВД Поясова приговора в отдельных случаях приводились в исполнение до оформления протоколов.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Протоколы составлялись с повесток. Могли быть случаи, что я, диктуя протокол, выправлял неграмотную фразу повестки, но никаких добавлений от себя не делал.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

Диктуя протоколы, Шейнберг говорил, что по распоряжению Карамышева в отношении осужденных по I-й категории в протоколе нужно указывать побольше компрометирующих данных.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Первое время мы обычно сокращали содержание повесток, но потом Карамышев предложил в отношении осужденных по I-й категории содержание повесток вносить в протокол полностью. Вот об этом я и говорил Февральской, а отнюдь не о том, что нужно измышлять что-то.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

Почти в отношении каждого осужденного мы вписывали в протокол «агитировал против мероприятий партии и соввласти».

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Эти заученные фразы были в каждой повестке, потому я и приводил их в протоколе. От себя в протокол ничего не добавлял.

Вместе с предписанием коменданту обязательно вручались выписки из протокола, иначе он не мог бы сличить данные об осужденных.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] ШЕЙНБЕРГА - л. д. 230 т. 5).

Здесь просто по ошибке не записано, что к предписаниям прилагались выписки из протокола.

Случаев единоличного принятия Карамышевым решений от имени тройки не знаю. Были отдельные случаи, когда после вынесения тройкой решения оперативные отделы требовали изменения меры наказания, как в сторону увеличения, так и в сторону снижения. Карамышев накладывал резолюцию, изменяющую первоначальное решение, и в этих случаях я ходил затем к секретарю обкома и прокурору для согласования этого изменения.

На заседаниях тройки я не присутствовал и протокола там не вел. Оформлялся он, спустя несколько дней после заседания и, когда я приносил его на подпись секретарю обкома и прокурору, они подписывали даже не читая.

На отдельных повестках после заседаний были резолюции Карамышева «расстрелять и доследовать». Такую повестку я брал на контроль и после возвращения дела из оперативного отдела включал каждый раз с санкции Карамышева в очередной протокол уже без доклада на тройке.

На вопросы суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Резолюции «расстрелять и доследовать» я не писал, за исключением двух случаев, когда такие пометки сделал исключительно для себя, так как в ходе заседания тройки докладчик сообщил сведения, имевшие значение для оперативных отделов. Эти сведения, как, например, о пунктах переправы в Очакове, прямого отношения к рассмотренным делам не имели, последние были полностью закончены, и доследовать по предъявленному обвинению было нечего.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Дела по повесткам с такими резолюциями направлялись в оперативные отделы.

На вопросы суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ: Такие пометки, как я уже сказал, были сделаны мною в 2-х случаях и исключительно для себя. Эти случаи Шейнберг путает с другими пятью случаями, когда я по ходатайству оперативных отделов дал санкцию отсрочить приведение приговора в исполнение для допроса осужденных по вновь поступившим материалам. Такие отсрочки исполнения приговоров были в практике военной коллегии и военных трибуналов.

(Оглаш[аются] повестки - л.д. 29, 30, 31, т. 9).

Отметки «доследовать» на повестках с решением о расстреле я делал лично для себя, а разрешение допрашивать осужденных давал по рапортам оперативных отделов в связи с поступлением новых материалов.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Протоколы заседания тройки оформлены в соответствии с приказом НКВД СССР и находятся в полном порядке.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Профессора, врачи, инженеры тройке подсудными не были. Что же касается национального признака, то, по-моему, все национальности были подсудны тройке, так как они фигурировали в формах отчетных сведений о работе тройки.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Украинцы, русские, белорусы и евреи тройке не были подсудны, но на основании какого приказа, сейчас не помню.

(Оглашена выдержка из циркуляра НКВД СССР [№] 189).

По поводу этой директивы в Киеве было совещание, и на нем зачитывалось разъяснение Москвы, что дела на остальные национальности подлежат рассмотрению тройки, но не должны превышать 30% общего количества рассматриваемых дел. Кроме того, у нас ведь были групповые дела, по которым проходили лица разных национальностей. Ни в одной директиве не говорится о неподсудности тройке учителей, агрономов, и тройка специалистами высокой квалификации их также не считала.

Арестованных после 1-го августа было осуждено тройкой 11 человек. Все это бывшие фабриканты, кулаки и проч., проходившие по групповым делам.

В отношении Мацковского, Чернохатова и других в повестках было указано, что они арестованы до 1-го августа 1938 г. и, таким образом, в этом случае состав тройки просто подвели. В частности, подвел здесь нас и Трушкин.

По ходатайству подс[удимого] КАРАМЫШЕВА ему предоставлен для обозрения циркуляр № 189.

На вопросы суда подсуд[имый] ТРУШКИН:

Меня также подвели здесь, так как я только подписал повестки на этих лиц, но их сам не составлял. Оформление ареста этих лиц производилось 30-31 июля, и тогда же была получена санкция прокурора, но сам арест произведен несколько позднее. Основываясь на дате получения санкции, составлявший повестки и указал, что обвиняемые арестованы 30-31 июля. Дело на тройке докладывал я, но его не читал, так как не имел времени.

Основанием к аресту Мацковского и других служила причастность их к к-р организации.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] ШЕЙНБЕРГА - л. д. 226 том 5.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

За Максимова и Карпенко, участвовавших в заседаниях тройки, протоколы были подписаны Старыгиным и Ланчуковским по той причине, что ни Максимов, ни Карпенко не являлись официальными членами тройки. В заготовке этих протоколов фамилии Старыгина и Ланчуковского я указал по распоряжению Карамышева и Поясова.

На вопросы суда подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Помню один случай, когда, уходя на пленум, Старыгин и Ланчуковский оставили за себя на тройке Карпенко и Максимова, а по возвращении ознакомились с рассмотренными материалами, и потому протокол подписали сами. Такое замещение разрешалось.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Свои показания подтверждаю полностью и сейчас. Имели место случаи, когда представленные к заседанию тройки повестки не соответствовали материалам дел.

После подписания протокола тройки КАРАМЫШЕВ единолично изменения решений по ней не производил. Вычеркивание из протокола осужденного имело место в том случае, если этот осужденный попал туда ошибочно, т. е. его нужно было включить в другой протокол, так как в то время они группировались у нас по национальностям.

В 2I.25 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 2I.40 суд[ебное] заседание продолжается.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Из показаний Шейнберга вытекает, что предписания коменданту выдавались вместе с выписками из протокола. Да иначе и не могло быть, так как в противном случае тюрьма не выдала бы арестованных, и это на прошлом заседании Трибунала подтвердил бывший начальник тюрьмы Штерн.

Задержка приведения приговоров в исполнение имела место только в отдельных случаях по рапортам оперативных отделов, и это диктовалось оперативной необходимостью.

Свид[етель] КРЮКОВСКИЙ Федор Адамович, I906 г. рождения, комендант УНКВД с I93I г., подсудимым не родственник, с ними не в споре, по делу показал:

Был случай, когда я, обходя часов в 7 утра рабочие кабинеты, услышал шум и, войдя в один кабинет, увидел там следователя и арестованного, который стеклом резал себе живот и горло. Я вызвал дежурного коменданта, оказали арестованному первую помощь, а когда пришел Трушкин, доложил ему как начальнику отдела о случившемся.

Исполнение приговоров у нас задерживалось по ряду причин: был не приспособлен участок, а также в связи с тем, что фамилии в предписаниях зачастую не сходились с действительными фамилиями осужденных.

На вопросы суда св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

Предписание - это список на I5-20 чел. В нем указывалась фамилия, имя, отчество и год рождения осужденного. Кроме предписания, ничего не получал, и оно одно служило основанием для исполнения приговоров.

Свид[етель] ШЕЙНБЕРГ:

Крюковский не помнит: помимо предписаний, он получал выписки и фотокарточки.

На вопросы суда св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

Да, вспомнил: на каждого осужденного имелась выписка и фотокарточка, но если фамилия или другие данные не сходились, осужденные из тюрьмы все же не брались. В выписках указывалась фамилия, имя, отчество и год рождения и, как будто, краткое содержание обвинения. Выписки и фотокарточки давались мне к предписанию в том случае, если мне приходилось исполнять приговора не в Николаеве, а в других городах. По Николаеву же иных документов, кроме предписания мне не давали.

По-моему, с приказом по части порядка приведения в исполнение приговоров по тройке я не ознакомился.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Крюковский забыл: мы даже каждый раз подсчитывали вместе, чтобы количество выписок и фотокарточек соответствовало числу осужденных в предписании. Это могут подтвердить Зильберминц и все другие работники, а также и архивные материалы. Они, т. е. выписки и фотокарточки, должны иметься в I-ом спецотделе, но я не знаю, как они подшиты - вместе ли с предписаниями или отдельно от них.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] КРЮКОВСКОГО - л.д. 259-260, т. 5.

На вопросы суда св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

По Николаеву в последнее время никаких документов, кроме предписаний, я не получал и все отметки делал на предписаниях. Как было вначале, не помню. Были случаи, что уже после получения предписания мне могли позвонить и сказать, чтобы над тем или иным осужденным приведение приговора в исполнение задержать. На какой срок отсрочивалось исполнение приговора, сказать не могу, и давал ли лично Карамышев такие указания, не помню.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Крюковского - л.д. 261-263, т. 5).

Помню, что против фамилий осужденных, исполнение приговоров в отношении которых отсрочивалось, на предписаниях делались отметки птичками. Сам ли Шейнберг делал это или по распоряжению Карамышева - не знаю.

Расстрел в Кировограде 2-х лиц, осужденных к лишению свободы, произошел, как я потом уточнил, не при Карамышеве, а в бытность Фишера. Указание приводить в исполнение приговора при наличии расхождений в анкетных данных также относится к Фишеру, а не в Карамышеву, и это было установлено на первом суд[ебном] заседании.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Отметки птичками о приостановленни исполнения приговоров я делал на основании распоряжения Карамышева по рапортам оперативных отделов.

Расстрел в Кировограде 2-х осужденных к лишению свободы произведен по вине быв[шего] нач[альника] I спецотдела в бытность Фишера.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

При ком была введена система фотографирования арестованных - вспомнить не могу, но утверждаю, что она существовала.

Арестованных из тюрьмы я получал только на основании одного предписания, а выписки из протоколов, по-моему, посылались непосредственно в тюрьму.

На вопросы суда свид[етель] ШЕЙНБЕРГ:

В тюрьму на осужденных к ВМН выписки никогда не посылались.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

Мою работу по исполнению приговоров никто не проверял, а в проверке осужденных по документам действительно принимали участие Шейхман, Чайковский. Извращений в приведении приговоров в исполнение, по-моему, не было.

Пред[седательствую]щий огласил показ[ания] св[идетеля] Штерна - л.д. 197-198, т. 12.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

На прошлом судебном заседании Штерн в порядке уточнений заявил, что выдача арестованных коменданту производилась тюрьмой по выпискам из протоколов.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

Для получения осужденных начальнику тюрьмы писалось специальное отношение, в котором указывались фамилия, имя, отчество и общий итог подлежащих выдаче осужденных. Ни о каком приложении к этому отношению в нем не упоминалось.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Из Киева приезжала в Николаев специальная комиссия, которая проводила проверку по протоколам тройки, предписаниям и актам. Никаких нарушений комиссия не установила.

Я еще раз заявляю, что Крюковский для исполнения решений тройки получал предписания, выписки и фотокарточки.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

Случая, чтобы в кабинете лежал арестованный с заклеенными бумагой порезами ног, а уборщица вытирала бы кровь, не было, иначе я знал бы об этом.

На вопросы подсуд[имого] ВОРОНИНА св[идетель] КРЮКОВСКИЙ:

Митрофанов работал дежурным пом[ощника] коменданта и подчинялся непосредственно коменданту. Выполнение распоряжения следователя в части избиения арестованных зависело лично от него.

В 23 ч[аса] 10 м[инут] объявлен перерыв суд[ебного] заседания до 9 ч[асов] 20 марта 1941 г.

20 марта 1941 г. в 10 ч[асов] 20 м[инут] суд[ебное] заседание продолжается.

Секретарь доложил о прибытии свидетелей: СУЛИНОЙ, ГОТОВЦЕВА, ЗАЙДЕНБЕРГА, ПОЯСОВА, ШОРА, ГОНЧАРОВА, БЕЛОВА, АЛЬБРЕХТА, КИРЕЕВА, КОЗАЧУКА.

Пред[седательствую]щий удостоверился в самоличности этих свидетелей, предупредил из об ответственности за дачу суду ложных показаний, после чего свидетели были удалены в отдельную комнату.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Я прошу учесть утверждение св[идетеля] Шейнберга о том, что предписания заготовлялись вместе с выписками из протоколов и одновременно вручались коменданту. Комиссия из Киева, обследовавшая работу тройки в этой части, также пришла к заключению, что никаких нарушений директив допущено не было.

В связи с затронутым вопросом о рассмотрении тройкой якобы неподсудных ей дел, я прошу дать мне возможность ознакомиться со всеми приказами по работе тройки, так как по истечении 3 лет я их уже не помню, и ссылаться на них не могу.

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Имея в виду, что директивы по работе тройки в части инкриминируемых подсудимому Карамышеву моментов ему был предоставлены для обозрения, в ходатайстве о предоставлении всех директив отказать.

[...]

Свид[етель] СУЛИНА Наталия Ильинишна, 1908 г. рождения, делопроизводитель-машинистка УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственница, с ними не спорила, по делу показала:

С 10 декабря 1937 г. по 15 января 1938 г. меня привлекли к работе по печатанию материалов заседаний тройки, а потом этот срок продлили.

Печатала я, в основном, выписки из протоколов заседаний тройки и эти выписки рассылались на районы для сведения.

На вопросы суда св[идетель] СУЛИНА:

Протоколы заседаний тройки мне приходилось печатать редко. Печатала я их под диктовку Шейнберга, Чернобыльского, Богуславского, а иногда и сама, когда они отлучались. Я печатала их с проекта протокола - документа без заголовка и подписи, на котором было поставлено решение тройки. В показания обвиняемых при печатании протокола заглядывала иногда для себя.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Сулиной - л.д. 275, т. 5).

Да, приблизительно так составляла протоколы и мои показания следователь записал правильно. Основным при составлении протоколов являлись справки, но в них могло быть написано лишнее или наоборот.

Имели место случаи, когда уже после заседаний тройки вынесенные ею решения изменялись в связи с тем, что менялись данные о соц[иальном] положении осужденных.

Были также случаи, что Шейнберг и Лигерман уже после решения тройки пересматривали рассмотренные ею дела, сличали их с повестками. Случалось, что данные повесток не сходились с материалами дела, и такие дела вторично пересматривались тройкой, а иногда возвращались в отделы на доследование. Было это и при Фишере, и при Карамышеве.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] СУЛИНА:

Справки, с которых печатался протокол, присылались из района. После рассмотрения дел тройкой на справках проставлялись резолюции «Р», «10 лет», без подписи.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Справки, по которым рассматривались тройкой дела, и с которых печатались протоколы, существовали до меня в бытность Фишера. При мне были только повестки и свою отметку о решении я обязательно подписывал.

При возникновении у меня сомнений я действительно давал указание перепроверить дела уже после вынесения по ним тройкой решений и в случае обнаружения неправильности, такие дела пересматривались тройкой. Считаю, что здесь - не преступление, а моя заслуга.

[...]

Свид[етель] ГОТОВЦЕВ Леонид Трофимович, 1903 г. рождения, зам[ести тель] нач[альника] УНКГБ по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Дело Трубия в 3-й отдел поступило в сентябре 1938 г., после приказа № 0606. До того же оно был направлено в Москву на Особое совещание. Трубий обвинялся в шпионаже и Поясов предложил мне передопросить его. При передопросе Трубий от признания в шпионаже отказался и заявил, что оговорил себя. К этому времени из Киеве были присланы материалы агента иноразведки Гергало, уличавшие Трубия, а от сокамерников Трубия поступило заявление, что он ведет в камере антисоветские разговоры. Заявители были допрошены, я доложил все материалы Поясову и тот, просмотрев с прокурором дело, дал распоряжение направить его на тройку.

Поручая мне допрос Трубия, Поясов сказал, что Трубий написал заявление о том, что Гончаров якобы предлагал ему работать на закордон. При этом Поясов предупредил, чтобы по вопросу заявления Трубия не допрашивать, так как он сам ведет расследование.

По возвращении из Киева Карамышев информировал аппарат, что в органах суда и прокуратуры вскрыта к-р организация, и связи с этим нужно пересмотреть наши материалы и сконцентрировать их у одного Побережного.

Передаваемые на тройку дела предварительно просматривались Поясовым и зам[естителем] обл[астного] прокурора. Докладывались они тройке по повесткам, кратко, сжато. Состав тройки обменивался мнением, и каждый член тройки на своем экз[емляре] повестки писал меру наказания, после чего дела сдавались секретарю тройки.

На вопросы суда св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Дело Трубия поступило из Москвы в числе 400 дел, которые предлагалось рассмотреть на тройке.

Показания Трубия были путанные, потому Поясов дал распоряжение передопросить его. При этом предупредил, чтобы по вопросу заявления о Гончарове Трубия не допрашивать, так как все эти материалы находятся у него по линии особоуполномоченного. Потом уже при окончании дела Поясов дал мне для приобщения к делу протокол допроса Трубия, произведенного им совместно с Карамышевым, и сказал, что от заявления на Гончарова Трубий отказался.

Поступившие из Киева показания Гергало о принадлежности Трубия к к[онтр]-р[еволюционной] организации были приобщены к делу, и Трубий по ним мною допрашивался. Сам Гергало к тому времени уже был осужден Военной коллегией.

Дело на Трубия было доложено на тройке Зайденбергом в моем присутствии. При рассмотрении дел на тройке имели место комментарии со стороны Карамышева. В зависимости от доложенных материалов он мог сказать по отношению обвиняемого: «Это - сволочь», но комментировался ли на тройке Трубий, не помню.

В частном порядке Трубий мне говорил, что Гончаров спрашивал, есть ли у него родственники в Польше и не поехал ли бы он туда работать. Трубий это предложение Гончарова посчитал как сделанное ему в антисоветских целях и потому написал заявление.

Относительно Карамышева и Гончарова мне известно, что они знали друг друга еще по школе.

На вопросы суда св[идетель] ФЕВРАЛЬСКАЯ:

В протокол тройки я внесла Трубия на следующий же день после его допроса в кабинете Карамышева. Этот протокол был начат до допроса Трубия и мне точно известно, что ни в день допроса, ни за день до того тройка не заседала.

После того, как Трубий прошел по протоколу, я специально говорила по этому вопросу с Гарбузовым как с секретарем парторганизации.

Подс[удимый] ГАРБУЗОВ:

Об этом Февральская мне рассказала спустя год. Я тогда же говорил по этому вопросу с Юрченко. Тот мне сказал, чтобы я лично ничего не предпринимал, так как данным вопросом уже занимаются.

На вопросы суда св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Я участвовал в проведении очных ставок между Трубием и двумя свидетелями, подавшими заявления о его к[онтр]-р[еволюционных] разговорах в камере. Через сколько дней после этих очных ставок дело было доложено на тройке, не помню.

(Пред[седательствую]щий удостоверил, что дело Трубия значится рассмотренным на тройке в день проведения очных ставок между Трубием и свид[етелями] по делу).

Возможно, так было и по другим делам.

О том, что Трубий - бывший секретный сотрудник, мне было известно.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Я помню, как на одном совещании Карамышев обрушился с резкой критикой на работников, записывавших показания без критического подхода к ним. По предложению Карамышева проводилось расследование по вопросу извращений в следствии, допущенных начальником Ново-Пражского РО НКВД. Последний за это был арестован и отдан под суд. Тоже было и с Даровым.

На вопросы подсуд[имого] ТРУШКИНА св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Дело Даникера было передано во 2-й отдел по предложению Поясова и Карамышева как имеющее связь с арестованным 2-го отдела.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Из Москвы было возвращено до 400 дел с предложением рассмотреть их на тройке. По этим делам проходили обвиняемые, принадлежавшие к разным национальностям.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Гарбузов неоднократно ставил вопрос, что материалы агента «Герда» сомнительны и требуют проверки. В связи с этим и была проведена оперативная комбинация по подслушиванию.

Свид[етель] ЗАЙДЕНБЕРГ Семен Ефимович, 1907 г. рождения, зам[еститель] нач[альника] 3 отдела УНКГБ по Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Трубий на допросе в районе дал признание в шпионаже, но после возвращения дела из Москвы на допросе у Готовцева от своих показаний отказался. Потом на него поступили материалы о том, что он проводит в камере антисоветские разговоры и для изобличения его в этом ему были даны очные ставки с сокамерниками. Свидетели на очной ставке подтверждали свои показании, а Трубий отрицал их. Повестку к заседанию тройки по делу Трубия подписал я, возможно, я же и докладывал дело, но не помню.

Как-то Зельцман делился со мной, что не находит у арестованных Левицкого и еще одного состава преступления, считает, что их нужно освободить, но Трушкин задерживает это.

На вопросы суда св[идетель] ЗАЙДЕНБЕРГ:

Обвинительное заключение по делу Трубия составлял я. Было ли это в день очных ставок или после - не помню. Докладывал дело на тройку я в тот же или на следующий день. Насколько помню, очные ставки Трубию были даны вечером.

По словам Зельцмана, Трушкин не то что не хотел освобождать Левицкого, а задерживал освобождение.

На вопросы подсуд[имого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЗАЙДЕНБЕРГ:

Мне запомнилось 3 случая, когда Карамышев на оперативных совещаниях критиковал работников, фальсифицировавших материалы следствия. В одном случае - это касалось работников водного отдела, зафиксировавших протокол, по которому проходило 76 шпионов. В двух остальных случаях - это касалось начальников райотделений Дарова и Лившица, которые потом были преданы суду. Карамышев требовал от следователей, чтобы в протоколах были не голые фамилии, а подробные данные о практической работе.

Из Москвы для рассмотрения на тройке было прислано 300-400 дел.

На вопросы подсуд[имого] ВОРОНИНА св[идетель] ЗАЙДЕНБЕРГ:

Воронина я знаю с 1932 г. как растущего работника. На оперативную работу он был выдвинут из гаража и отзывы о нем как о работнике, так и о коммунисте были положительные.

На вопросы подсуд[имого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ЗАЙДЕНБЕРГ:

Еще до постановления ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г. Гарбузов в результате просмотра поступавших с периферии дел установил фальсификацию в ряде случаев и при выездах в районы сам освобождал арестованых. В этом направлении он проделал большую работу.

Как о коммунисте о нем было исключительно хорошее мнение, и разговоров или сигналов о применении им извращенных методов в следствии не было.

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Истребовать из УНКВД протоколы заседаний тройки, коими были осуждены Трубий, Бабаев и другие, Барсуков и другие, а также предписания коменданту на проведение приговоров в исполнение и акты об исполнении приговоров.

Свид[етель] ПОЯСОВ Аким Филиппович, 1891 г. рождения, быв[ший] зам[еститель] нач[альника] УНКВД по Николаевской области, ныне директор бондарного завода в Ярославской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Однажды ночью я услышал шум в одном из кабинетов и, войдя туда, увидел, что гостивший у Карамышева работник наших органов бьет арестованного. Я предложил прекратить избиение, но этот работник меня не послушал и потому мне пришлось обратиться к Карамышеву. Тот этого работника забрал к себе в кабинет.

Трубий после ареста подал заявление о том, что Гончаров в бытность нач[альником] Скадовского РО НКВД вербовал его для работы в Польшу. Будучи в Херсоне, я беседовал с Трубием и по возвращении доложил об этом Карамышеву. Тот предложил вызвать Трубия в Николаев и здесь я допросил его. Трубий подтвердил свое заявление о том, что Гончаров вербовал его для работы в Польше против СССР, и я предложил ему дать письменные показания об этом. Он это сделал, но его показания был не совсем точны и

потому Карамышев решил сам допросить его. Будучи вызванным в кабинет к Карамышеву, Трубий в присутствии Гончарова заявил, что он оговорил последнего и отказался от своих предыдущих показаний. Протокол его допроса отпечатали на машинке и послали Особоуполномоченному НКВД УССР, а дело было передано Готовцеву. Спустя дня три оно поступило на тройку и ею было рассмотрено.

Могу сказать еще и о том, что по возвращении из Киева Карамышев на оперативном совещании заявил, что нужно присмотреться к судебным работникам и прощупать - нет ли среди них врагов.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

Показания на предварительном следствии я давал правдивые и, по-моему, они были записаны правильно.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Поясова - л. д. 17 т. 6).

Нач[альник] райотделения НКВД имел право разговаривать с Трубием по вопросу выяснения возможности использования его на закордонной работе.

Копии допроса Трубия по его заявлению на Гончарова и копии этих заявлений я хранил у себя по распоряжению Карамышева, переданному мне Чайковским.

Когда на заводе № 200 произошел пожар, я по поручению Карамышева выехал туда с несколькими работниками для проведения следствия, но, на второй день меня отозвали, сообщив, что совершившие диверсионный акт установлены. Как потом развивалось следствие по этому делу, я не знаю. Мне только известно, что из Киева в связи с этим приезжал работник, а в Москву была дана телеграмма об установлении виновных. Был арестован также главный инженер Бабенко, но потом Карамышев предложил его освободить и предварительно извиниться, так как, по его словам, Бабенко уже успели «заехать».

Мне помнится, что Карамышев был настроен передать дело о поджоге в Военный трибунал, но Трушкин предлагал передать туда только организаторов поджога, а второстепенных участников пропустить по тройке. В итоге так и было сделано, и 3 человека - Барсуков, Чернохатов и Мацковский были осуждены по I-й категории, а первостепенные участники Военным трибуналом оправданы. Я лично дело о поджоге в то время считал верным, но не видел никакой необходимости выделять 3-х человек на тройку. По-моему, их всех нужно было передать в Военный трибунал.

Если эти лица были арестованы после I августа, тройка рассматривать дело не имела право, и почему все же Трушкин направил дело на тройку, затрудняюсь сказать.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Справки на арест Мацковского, Барсукова и Чернохатова были составлены до пожара на заводе, но арестовали их позже. Отсутствие даты на справке - это упущение работника, составлявшего ее.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

Карамышев мне сказал, что Бабенко нанесли удар по лицу и за это перед ним при освобождении нужно извинить. Кто нанес удар, не знаю.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Такой случай был: мне сказали, что во время ареста Бабенко ему Лигерман нанес удар по лицу. Наложил ли я за это взыскание на Лигермана, не помню.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

С Трушкиным о мотивах выделения им 3-х человек и дела по заводу для пропуска на тройку я не говорил.

(Оглаш[аются] показ[ания] свид[етеля] Поясова - л. д. I38, т. 6).

Не помню. Возможно, и было это.

Как-то я присутствовал на оперативном совещании отдела, и ТРУШКИН на нем ставил вопрос о том, что следствие по делам ведется медленно, один из присутствовавших работников выступил и сказал Трушкину: «Вам же докладываешь, что нужно освободить, а вы не соглашаетесь». После этого совещания я собрал всех работников отдела и предложил им, чтобы в случае если Трушкин и впредь будет так реагировать на дела, докладывать об этом мне.

Увидя, что гостивший у Карамышева комендант бьет арестованного, я приказал ему прекратить избиение, но он меня не послушал. Тогда я пошел к Карамышеву, и тот забрал коменданта к себе.

Установку производить аресты без санкции прокурора Карамышев не давал.

(Оглашены показания свидетеля Поясова - л. д. I40, т. 60).

Да, в основном, это было так, но слова Карамышева касались не вообще прокуратуры, а отдельных работников. Он сказал: «Если отдельные прокуроры мешают нам в работе, буду разрешать аресты без санкции районного прокурора».

На предварительном следствии я просил внести эту поправку в протокол и мне обещали.

По летной школе аресты были произведены без достаточных материалов и несколько человек из арестованных я сам освободил.

Санкцию на арест Пени у меня просил нач[альник] водного отдела Петров. Считая материалы для ареста недостаточными, санкции я не дал. Но Петров все же получил ее у Карамышева. Впоследствии Пеня прокуратурой был освобожден.

О деле Василенко сейчас я ничего не помню.

В I3.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I4.00 судебное заседание продолжается.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ПОЯСОВ:

На сигналы об извращениях в оперативно-следственной работе Карамышев реагировал жестко, по-партийному. Когда из 2-го отдела доложили, что с делами у начальника РО НКВД Лившица не все чисто, что он все время кричит о врагах народа в районе и требует арестов, я с Карамышевым проверили его дела. Они были оформлены должным образом. Но все-же вызывали сомнения. В связи с этим, стали передопрашивать арестованных, в результате установили фальсификацию со стороны Лившица, и Карамышев потребовал предания его суду. Между прочим Лившиц жаловался Назаренко - работнику Наркомата на то, что Карамышев связывает ему руки по части ареста. Фальсификация в следствии была установлена и со стороны Лавриненко, за что Карамышев арестовал его.

Карамышев спустил на места директиву, запрещающую допрашивать в качестве свидетелей агентуру, а также производить аресты без санкции прокуратуры.

Для руководства следствием по делу завода из Наркомата УССР приезжала специальная бригада.

Оперсовещания у нас проводились нечасто, примерно раз в месяц. На двух из этих оперсовещаниях присутствовал секретарь обкома партии. Установки Карамышева на оперсовещаниях были правильны, и нарушений партлинии в этих вопросах за ним я не замечал.

Еще до решения ЦК и СНК от I7.XI.[19]38 г. у нас при Карамышеве проводилась большая работа по исправлению допущенных ошибок, мы разгрузились от арестованных и по сравнению с другими областями имели незначительное число подследственных. Примерно до I50 чел.

Работа УНКВД была обследована комиссией во главе с зам[естителем] наркома т. Горлинским. Комиссия установила отдельные ошибки, но об извращениях не было и речи.

Областные руководители о Карамышеве были неплохого мнения. Он выступал на массовых рабочих собраниях, участвовал в печати.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Отдел печати ЦК партии ободрительно отзывался о моем участии в печати и даже предложил написанное мною издать отельной брошюрой.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ПОЯСОВ:

Случаев единоличного вынесения Карамышевым решений от имени тройки, я не знаю.

Перед направлением на тройку все дела просматривались прокурором.

Пеня до ареста был исключен из партии, но все же с его арестом я согласен не был и в кабинете Карамышева говорил, что материалы нужно предварить проверить.

Случая, чтобы Карамышев ориентировал аппарат на арест 2000 чел. не было.

На вопросы суда св[идетель] ПОЯСОВ:

К работе в Николаеве я приступил в мае мес[яце] 1938 г.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ПОЯСОВ:

На основании каких материалов был арестован Бабенко и имел ли отношение к его аресту Трушкин - я не знаю.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

К аресту Бабенко ни я лично, ни мой отдел никакого отношения не имели.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА свид[етель] ПОЯСОВ:

Мне помнится, что дело по заводу Карамышев предлагал передать в Военный трибунал, а Трушкин настаивал, чтобы часть обвиняемых пропустить по тройке. Кто дал распоряжение направить это дело на тройку - я не знаю, и было ли подписано мною постановление об этом - не помню.

С обвиняемым Фоминым я не беседовал. Мне известно, что следствием по делу о пожаре на заводе вначале руководил Злобинский, специально прибывший для этого из Киева, но какой контакт был у него с Трушиным по этому делу - не знаю. Лично я в дело о пожаре на заводе в тот период верил.

В отношении Ионаса было сообщение, что, будучи в армии, он выдал там в пищу негодные консервы. Все остальное, что ему инкриминировалось, отпало, и Ионаса нужно было освободить, однако Трушкин говорил, что за одну выдачу негодных консервов его нужно судить.

На арест Онищенко материал был представлен Побережным. Он же дал материал на арест Василенко. В тот период Побережный находился в подчинении Трушкина.

Фактов, которые бы говорили о применении в отделе Трушкина физического воздействия к арестованным, у меня не было. Когда Шор ударил арестованного, то вопрос об этом Трушкин вынес на оперативное собрание и говорил там об этом.

[...]

На вопросы суда св[идетель] ГОТОВЦЕВ:

Трубия я передопрашивал по поручению Поясова только в части его показаний о шпионаже. О заявлении на Готовцева и о допросе по этому заявлению Трубий мне рассказал в частной беседе. Копию этого допроса я получил от Поясова лишь в конце окончательного оформления дела Трубия. По вопросу заявления на Гончарова Трубий допрашивался в октябре мес[яце], ко мне же дело поступило в ноябре.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Трубий был допрошен мною по поданному им заявлению на Гончарова, и после этого дело было передано Готовцеву для расследования по части антисоветских высказываний в камере.

В 15.15 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 15.40 суд[ебное] заседание продолжается.

Секретарь доложил о том, что поступили истребованные согласно определения ВТ протоколы заседаний тройки 26.IX, 26.X. и 5.XI.1938 г., а также предписания коменданту и акты об исполнении приговоров.

ВТ, обозрев документы о приведении в исполнение приговоров в бытность начальником УНКВД Карамышева, удостоверил, что приговора исполнялись лишь на основании предписания коменданту за подписью Карамышева или его заместителя Поясова с составлением акта об этом; что предписание на приведение в исполнение приговора над осужденным Трубием было направлено коменданту и начальнику тюрьмы, и приговор приведен в исполнение 15 ноября 1938 г.

Свид[етель] ШОР Сысой Абрамович, 1906 г. рождения, подсуд[имым] не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Вскоре после того, как я приступил к исполнению обязанностей начальника Скадовского РО НКВД, туда из области прибыло распоряжение арестовать Трубия и направить в Херсонскую межоперггруппу. Мною это распоряжение было выполнено. Спустя некоторое время, будучи в Херсоне, я зашел к следователю Тустановскому. Он в тот момент допрашивал Трубия, и последний передал мне заявление, в котором указывал, что бывший нач[альник] Скадовского РО НКВД Гончаров вербовал его для шпионской работы. При этом он сказал, что аналогичное заявление за 5 дней до своего ареста направил в НКВД УССР. И действительно, спустя некоторое время это ранее направленное им заявление поступило в РО НКВД, откуда я переслал его в область. Непосредственно же полученное от Трубия заявление я вручил Поясову.

На вопросы суда св[идетель] ШОР:

Буров был арестован также по распоряжению области. Всего за несколько дней до того он был освобожден из-под стражи и, получив распоряжение снова арестовать его, я звонил во 2-й отдел УНКВД и говорил, что материала на Бурова у меня нет, однако откуда мне все же предложили арестовать Бурова.

Трубий был арестован по официальному распоряжению УНКВД. Гончаров в этот момент работал уже в Николаеве помощником начальника УНКВД.

Когда заявление Трубия я передал Поясову, последний разговаривал с Трубием, предупреждал его против клеветы, однако Трубий написанное в заявлении подтверждал. По поводу заявления Трубия меня в УНКВД не вызывали и не разговаривали со мной.

На вопросы суда св[идетель] ПОЯСОВ:

С Трубием в Херсоне я разговаривал в присутствии Шора, не кричал и не угрожал. В своем заявлении Трубий прямо не указывал, для какой цели вербовал его Гончаров, и на мой вопрос сказал, что об этом Гончаров ему также прямо не говорил. Сам же Трубий считал, что это была попытка его вербовки для шпионской работы в пользу Польши.

Все материалы по вопросу заявления Трубия были направлены особоуполномоченному НКВД УССР. У меня хранились лишь копии этих материалов, я о них забыл и только по этой причине не доложил о них Юрченко, когда он пришел на работу в УНКВД.

На вопросы суда свид[етель] ШОР:

Лично я Трубия как секретного сотрудника не знал и только по материалам дела-формуляра могу судить, что ценности, как источник, он не представлял. Это дело-формуляр было затребовано в УНКВД, но до меня или при мне, не помню.

Кем было подписано распоряжение, поступившее из области об аресте Трубия - не помню.

Анкету на Трубия после его ареста заполнял я. Когда это было, также не помню, но, возможно, что спустя известное время после ареста, в период моего пребывания в Херсоне.

Допрашивавший Трубия в Херсоне Тустановский физических методов, по-моему, к нему не применял, так как Трубий на это мне не жаловался.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

В первые дни моей работы в УНКВД Шейнберг мне заявил, что у него имеются дела на осужденных тройкой, причем эти осужденные социально-близкие нам люди. Просмотр дел убедил меня, что материалы на осужденных были жиденькие, я поговорил с Карамышевым и в результате 150-200 чел. были освобождены. Оформлялось ли это освобождение по тройке, не знаю.

На вопросы суда свид[етель] ШЕЙНБЕРГ:

Эти дела на тройке доложил я, и тройка во изменение своего первого решения вынесла второе - об освобождении до 200 человек. О том, что эти дела нужно пересмотреть, мне никто не говорил, это была моя инициатива.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

Да, инициатива в этом была Шейнберга. Первоначально эти лица были осуждены неверно, по жиденьким материалам.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Были ли эти лица осуждены при мне - не могу сказать. Помню только, что они проходили по делам, поступившим из районов. Когда Поясов сказал мне, что с частью рассмотренных тройкой дел неблагополучно, я дал распоряжение пересмотреть дела и потом тройка освободила проходивших по ним лиц. Возможно, что по протоколу, по которому первоначально прошли эти лица, были и осужденные к ВМН.

Согласно приказу наркомата, дела, поступавшие из районов, докладывались на тройке начальниками межрайперследгрупп и предварительно в УНКВД не проверялись, но после того, как я установил факты фальсификации в этих делах, мною, вопреки приказу, был изменен существовавший порядок и введен просмотр этих дел в УНКВД.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА свид[етель] ШОР:

Помню, что на арест Трубия из области была прислана справка.

Свид[етель] ГОНЧАРОВ Григорий Львович, 1900 г. рождения, нач[альник] отдела инкассации, до 1939 г. работал в органах НКВД, откуда уволен с мотивировкой «за невозможностью использования», член ВКП(б), подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Подсудимого Карамышева я знаю с 1932 г., мы вместе была на курсах в Одессе.

До 1938 г. я работал в Скадовске и у меня на связи находился наш агент - директор школы Трубий. В 1938 г. меня назначили пом[ощником] нач[альника] УНКВД по Николаевской области и, уезжая в Николаев, я передал Трубия на связь Шору. Вскоре Трубий был арестован и после того, во время замещения Карамышева, ко мне поступило заявление Трубия, в котором он сообщал о моей вербовке его в какую-то разведку. Это заявление я распорядился переслать в Херсон, где в то время Трубий содержался под стражей. Спустя дня 3 меня вызвал Карамышев и с серьезным видом стал расспрашивать о Трубие. Я дал исчерпывающие ответы и прямо сказал, что о заявлении, поданном Трубием, мне уже известно. Со своей стороны Карамышева не расспрашивал, так как считал это нетактичным. Через некоторое время я вновь был вызван к Карамышему и по приходе к нему застал там Поясова и Трубия. Трубий там заявил, что его заявление на меня - ложное, и что он оговорил меня по требованию Шора, заставившего его написать такое заявление. Свое присутствие в этот момент в кабинете Карамышева я рассматривал как очную ставку, а оказалось, что это был просто допрос Трубия. Спустя несколько месяцев вопрос о заявлении Трубия возник на партийном собрании. Волошин стал обвинять Поясова в сокрытии им заявления с целью покрытия меня, но в итоге было установлено, что у Поясова находились только копии материалов, а подлинники в свое время сразу же были направлены особоуполномоченному НКВД УССР.

На вопросы суда св[идетель] ГОНЧАРОВ:

Трубия допрашивали Карамышев и Поясов в моем присутствии, и он им заявил, что заявление на меня его понудил написать Шор. До того я перед Трушкиным и Карамышевым ставил вопрос о том, что у Шора с делами не все в порядке, не все чисто.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Я не помню, чтобы на допросе Трубий заявил, что к подаче заявления на Гончарова его понудил Шор, иначе это обязательно было бы зафиксировано в протоколе допроса.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

Я также не помню, чтобы Трубий говорил о понуждении его Шором писать заявление. Если бы он так сказал, это обязательно было бы помещено в протокол.

В Херсоне заявление Трубия мне передал Шор.

На вопросы суда св[идетель] ШОР:

Заявление на Гончарова Трубий мне передал, будучи уже арестованным, и не наедине, а в присутствии Тустановского. Кроме того, аналогичное заявление он, по его словам, послал в Наркомат за 5 дней до ареста.

На вопросы суда свид[етель] ПОЯСОВ:

Мне Трубий говорил иначе, а именно: первое заявление на имя Карамышева он передал жене для отправки в область, будучи уже арестованным.

На вопросы суда св[идетель] ГОНЧАРОВ:

Содержание протокола допроса Трубия, произведенного в кабинете Карамышева, мне неизвестно, и машинистку для перепечатывания этого протокола я не вызывал.

После того, как Трубия увели, я высказал возмущение Поясову тем, что на меня, пом[ощника] нач[альника] УНКВД, принимают заявление и со мной по этом поводу ничего не говорят.

Зачитывали ли Трубию протокол его допроса в кабинете Карамышева, не помню. Также не помню твердо, кто - я или Трубий - вышел из кабинета первым.

Я все время полагал, что в кабинете Карамышева между мной и Трубием происходила очная ставка, так как в противном случае я не должен был там находиться. То обстоятельство, что я не подписывал там протокола, не заставило меня думать иначе, так как считал, что начальник Управления может какими угодно путями выяснить интересующие его вопросы.

В 16.10 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 19.00 суд[ебное] заседание продолжается.

Подсуд[имый] ТРУШКИН:

Я со всей откровенностью заявляю суду, что ни мне, ни работникам моего отдела не было известно, что дела арестованных после 1-го августа не подлежали рассмотрению тройке.

Я прошу обозреть по делу поджога на заводе № 200 постановления 2-го отдела на арест Чернохатова, Барсукова, Мацковского, и суд убедится, что они были вынесены 30-31 июля.

Прошу также обозреть анкеты этих арестованных и протоколы обыска. Это также подтвердит, что никакой фальсификации в делах там нет, и эти документы датированы днем фактического ареста.

ВТ О П Р Е Д Е Л И Л:

Учитывая, что в распоряжении Трибунала имеется подлинное следственное дело по обвинению Барсукова и других, в ходатайстве подс[удимого] Трушкина отказать.

Свид[етель] БЕЛОВ Иван Григорьевич, 1897 г. рождения, член ВКП(б), начальник РО НКВД, подсудимым не родственние, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

В 1938 г., когда я работал начальником Ново-Троицкого РО НКВД, в совхозе им. Фрунзе в результате применения техником-практикантом Наместюком неправильного состава противоглистной прививки было отравлено 503 овцы. Получив сообщение об этом, я выехал в район, задержал Наместюка и, не производя других арестов, сообщил о случившемся в облуправление, а сам по распоряжению УНКВД выехал на совещание в Херсон. В мое отсутствие из Николаева в район приехали Винницкий и Казачук и по делу отравления овец произвели аресты других лиц, материалов на коих у меня в РО совершенно не было.

В отделе Трушкина проводилось следствие по делу арестованных директоров МТС, и один из них - Чучман дал показания о наличии в Ново-Троицком районе повстанческой организации численностью в 300 чел. Когда я был в Николаеве, меня познакомили с этими показаниями, и Трушкин предложил произвести аресты. По показаниям Чучмана проходили в основном актив села и колхозники-бедняки, на которых в райотделении никаких компрометирующих материалов не было, и потому арестов я не провел. Трушкин вторично предложил мне арестовать проходивших по показаниям Чучмана лиц, заявил мне, что они до сего времени маскировались, и когда я снова отказался, он дал официальное предписание об аресте. Я заявил Трушкину, что во исполнение этого предписания аресты произведу, но следствия вести не буду, в связи с чем он распорядился отправить арестованных в Херсон. При этом укорял меня, что я не хочу вести борьбы с врагами, что у меня 300 чел. повстанцев свободно ходят по району, а я этого не вижу.

На вопросы суда св[идетель] БЕЛОВ:

За невыполнение приказания Трушкина об аресте проходивших по показаниям Чучмана колхозников я был арестован на 20 суток.

Никаких материалов на этих колхозников в райотделении не было, показания же Чучмана явно вызывали сомнения, потому я и отказывался произвести аресты. В итоге 18 колхозников я арестовал лишь после того, как Трушкин дал мне официальное предписание об этом, но вести следствие по их делу отказался.

Совхоз им. Фрунзе обслуживал я. Никакими компрометирующими данными на Садомова, Бабаева райотделение не располагало, а на Беккера имелась лишь первичка в связи с тем, что он по национальности был немец.

Исход дела по совхозу им. Фрунзе мне не известен. Арестованные по показаниям Чучмана 18 колхозников пробыли под стражей месяца три.

По сравнению с другими районами у меня было мало арестованных, так как до того Ново-Троицкий район входил в Днепропетровскую область, а там установки по части арестов были иные. В связи с этим, Трушкин мне делал замечание и для помощи в проведении арестов далее прислал 2-х начальников РО. Было это при Фишере.

На оперативном совещании Трушкин, «прорабатывая» меня, заявлял, что у меня на голове ходят 300 повстанцев, а я ничего не знаю.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] БЕЛОВ:

Трушкин ознакомил меня с показаниями Чучмана, а затем дал указание Федоровскому передать эти показания мне, чтобы я сделал выборку проходящих лиц и поехал производить аресты.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

До оформления протокола Чучмана я не мог давать указания об арестах, проходивших по этим показаниям лиц, а в тот момент, о котором говорит Белов, протокол допроса Чучмана еще не был оформлен.

Не давал также указания о проведении следствия по делу этих лиц на месте, так как в условиях Ново-Троицкого РО содержать под стражей столько людей было негде. Поэтому в предписании Белову об аресте проходящих по показаниям Чучмана лиц было прямо указано, чтобы их направить в Херсон.

К арестам этих лиц я отношения не имел. Когда был оформлен протокол допроса Чучмана, я доложил его Карамышеву, тот прокорректировал протокол и лично указал, кого арестовать. Эти лица проходили по показаниям не только Чучмана, но и по материалам, присланным из Днепропетровска, и перед тем, как дать распоряжение об аресте, я предложил Федоровскому проверить совместно с Беловым соц[иальное] положение этих лиц.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] БЕЛОВ:

До последнего случая отправления 503 овец в совхозе имелся только лишь обычный падеж, но массового падежа не было.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Неправда. Можно проверить по переписке, что и до того по совхозу было несколько случаев падежа по 200-300 овец сразу.

На вопросы суда св[идетель] БЕЛОВ:

Наместюка я допрашивал. Он тогда только что сошел со школьной скамьи и в совхозе работал в качестве техника-практиканта. На допросе Наместюк показал, что для прививки овцам растворил по ошибки вместо 250 грамм, 2,5 кило медного купороса, однако вредительство отрицал.

По-моему, Бабаев и Садомов осуждены по этому делу неосновательно.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] БЕЛОВ:

Я работал в группе Гарбузова по проверке дел, поступавших из районов. В результате проверки было вскрыто безобразное отношение к арестам в районах и много неосновательно арестованных мы освободили.

При мне в отделении Гарбузова физические методы к арестованным не применялись.

Св[идетель] АЛЬБРЕХТ Евгений Леонидович, 1904 г. рождения, подсудимым не родственник, с ними не спорил, на вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА ответил:

Я одно время допрашивал арестованных Гаврилова и Кобцева. ГАРБУЗОВ до того, как я приступил к работе с этими арестованными, предупредил меня, что не имею права ни угрожать им, не подсказывать, а также и бить. Сам Гарбузов при мне также не применял таких мер к этим арестованным.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] АЛЬБРЕХТ:

Незаконных установок по части следствия Трушкин мне также не давал.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] АЛЬБРЕХТ:

Я работал в отделении Воронина. Он мне указаний о применили незаконных методов в следствии не давал.

Допрашивая в моем присутствии Гладкова и Гаврилова, Воронин им не угрожал.

Мне известно 2 случая, когда двое арестованных сразу же после разговора с ними Воронина просили бумагу и писали показания о принадлежности к к[онтр]-р[еволюционной] организации без всякого воздействия со стороны Воронина. Фамилии этих арестованных не помню.

Больше вопросов к свидетелю Альбрехт подсудимые не имеют и с их согласия свидетель освобожден от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания.

Свид[етель] КИРЕЕВ Павел Николаевич, 1914 г. рождения, нач[альник] отделения УНКВД по Николаевской области, подсудимым не родственник, с ними не спорил, по делу показал:

Я работал в подчинении Гарбузова и за все время своей работы ничего преступного за Гарбузовым не замечал.

Карамышев неоднократно выступал на совещаниях против незаконных арестов и подвергал резкой критике начальников РО, допускавших такие аресты. С нами, молодыми работниками, Карамышев занимался, оказывая нам помощь.

По распоряжению Карамышева я выезжал в Херсон для разбора дел по Ново-Троицкому району и для уточнения, за что были арестованы проходившие по этим делам лица. На месте установил, что около 25 чел. колхозников по Ново-Троицкому району были арестованы Трушкиным без всяких оснований. Содержались они под стражей больше года и на протяжении этого времени не вызывались на допрос, хотя и обвинялись в принадлежности к троцкистской организации. Несмотря на обвинение, все они сидели в одной камере.

На вопросы суда св[идетель] КИРЕЕВ:

В числе этих арестованных были 2 председателя колхоза, председатели сельсоветов, а остальные - батраки и бедняки.

По этому же делу потом приехал Федоровский и требовал оформлять его на Особое совещание. Трушкин тоже звонил и требовал скорее закончить дело, и только благодаря приезду Гарбузова арестованные были освобождены.

Гаврилов был арестован отделением Воронина. Проходил он по косвенным показаниям, и достаточных материалов на него не было. Протокол по его

делу сфабриковал Федоровский, дал его мне и сказал: «Теперь добивайтесь, чтобы Гаврилов подписал его».

(Оглаш[ены] показания св[идетеля] Киреева - л.д. 207, т. 4).

Да, правильно: Гаврилов находился на конвейерном допросе и в результате такого допроса от него добились подписания сфабрикованного протокола.

Кроме меня, к «конвейеру» привлекались Свердлов, Крикуненко.

Я не помню, чтобы к арестованным применялись физические методы воздействия, но практиковался конвейер и стойка. Трушкину об этом было известно.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] КИРЕЕВ:

Случая, чтобы Трушкин давал указание применять физические меры воздействия к арестованным или фальсифицировать протоколы допроса, не знаю. Наоборот, он говорил, что следователь в протокол должен фиксировать то, что говорит допрашиваемый. О недостойном поведении Федоровского я написал на имя Трушкина рапорт, и это поведение Федоровского было предметом обсуждения.

Арестованные по Ново-Троицкому району содержались под стражей, возможно, меньше года, но, во всяком случае, очень продолжительное время.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] КИРЕЕВ:

Ионас и Комодский были арестованы без достаточных оснований по постановлению, подписанному Ворониным и Трушкиным. Инженером из них являлся только один Комодский.

О применении Ворониным незаконных методов к арестованным мне ничего неизвестно.

Подсудимый ТРУШКИН пояснил:

Ионас подлежал аресту согласно приказу НКВД УССР как литовец, уволенный из армии по компрометирующим материалам.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] КИРЕЕВ:

Я не замечал, чтобы лично Гарбузов или работники его отделения применяли к арестованным незаконные методы.

Мне известно, что когда один работник дернул арестованного за ус, то на это Гарбузов резко реагировал как на совещании, так и по партлинии.

Свид[етель] КОЗАЧУК Петр Дмитриевич, 1909 г. рождения, начальник РО НКВД, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

В 1938 году я был послан Трушкиным в Ново-Троицкий район. При этом Трушкин информировал меня, что там диверсионной группой отравлено более 500 овец, и сказал, что, в связи с этим, мне с Винницким и Беловым надо провести следствие. По части Садомова Трушкин дал задание ареста не производить, а под видом вызова в обком направить Садомова к нему в УНКВД. Когда я и Винницкий прибыли в Ново-Троицкий район, в РО НКВД уже сидели

Брант, Беккер, Наместюк и 2 овцевода. В районе мы пробыли дней 8-9, допросили Беккера, Бранта и Наместюка. Первые двое сознались, что умышленно отправили овец, но Наместюк виновным себя не признавал. Допрашивали их я и Винницкий, а Белов участия не принимал, так как по полученной шифровке должен был произвести ряд арестов. Протоколы допроса мы послали в УНКВД Трушкину и Готовцеву, и спустя пару дней оттуда пришло распоряжение арестовать Бабаева и вместе с ним, Брантом, Беккером и Наместюком выехать в Николаев. По прибытии в Николаев все материалы мы доложили Гарбузову и Трушкину. Последний через Гарбузова предложил допросить Бабаева и добиться от него показаний об участии в диверсионном акте. Допрашивал я Бабаева дней 8-9, но он не только не давал признания по диверсионному акту, а даже отрицал наличие с его стороны халатности. Я был тогда еще молодым работником и потому попросил, чтобы мне помогли. Трушкин распорядился перевести Бабаева на беспрерывный допрос и для этого в помощь мне дал Заикина. Однажды, во время допроса, вошли Карамышев и Трушкин. Я доложил, что Бабаев неискренен. Карамышев только сказал Бабаеву: «Надо писать правду», и вместе с Трушкиным вышел. Трушкин вскоре возвратился и сказал мне: «Что вы разрешаете ему сидеть? Поставьте его». Я выполнил это распоряжение, и после того Бабаев стал писать показания. На очных ставках он также признал себя участником к[онтр]-р[еволюционной] организации. Все протоколы по этому делу корректировал Трушкин и при корректировке приписывал от себя, что организация является троцкистской. Такой прокорректированный Трушкиным протокол Бабаев подписал лишь после продолжительного пребывания на стойке. Наместюк и в УНКВД виновным себя в участии в к-р организации не признал. Когда после того в Асканию-Нова прибыл секретарь ЦК КП(б)У т. Хрущев, Трушкин предложил мне поехать туда и доложить дело по совхозу. Я считал, что это должен сделать, по меньшей мере, зам[еститель] нач[альника] УНКВД, и потому решил не ехать, тем более, что следствие еще не было закончено, и говорить о наличии диверсионной группы было рано. О своих соображениях я доложил Карамышеву, и тот только сказал: «Идите, работайте. Вы не поедете». Потом я был назначен на работу в район и дело по совхозу сдал в незаконченном виде. На предварительном следствии мне предъявили материалы этого дела, и оказалось, что даты протокола и сами протоколы переделаны.

На вопросы суда св[идетель] КОЗАЧУК:

Посылая меня в Ново-Троицкий район по делу отравления овец, Трушкин говорил, что в отравлении повинны Брант и Беккер. На следствии Беккер и Брант признали, что отравление овец было умышленное и, кажется, дали показания на Бабаева, а на Садомова и Наместюка - нет.

Бабаев дал признание под влиянием продолжительного пребывания на «конвейере» и после получения этого признания стали «склеивать» дело.

Оно было создано искусственно Трушкиным. Я, как член партии и чекист, и тогда и сейчас считаю, что со стороны Бранта и Беккера была диверсия, но Бабаев, Садомов и Наместюк к этому не причастны.

С докладом к т. Хрущеву по делу совхоза я отказался поехать по той причине, что не был уверен в наличии в совхозе диверсионной группы.

Ничего отрицательного за Карамышевым, Гарбузовым и Ворониным я не знаю. Гарбузов мне давал установку быть дисциплинированным и предупреждал, что избиение арестованных в органах НКВД недопустимо.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] КОЗАЧУК:

На очных ставках между Садомовым и Бабаевым, а также Бабаевым и Беккером, обвиняемые подтвердили свои показания.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] КОЗАЧУК:

Гарбузов в руководство следствием по делу совхоза не вмешивался.

За исключением этого дела, а также дела Барсукова, ни к одному другому арестованному «конвейер» и стойка в отделении Гарбузова не применялись.

В 2I.I5 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 2I.30 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] КУКЛИНСКИЙ Борис Моисеевич, I9I0 г. рождения, с подсудимыми не в родстве, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

В июле I938 г. я временно работал во 2-м отделе, где был прикреплен к Зельцману и использовался на «конвейере». В тот период на допросе находился Щербина - быв[ший] директор завода, обвинявшийся во вредительстве. Мне по полученной установке нужно было не давать ему спать и заставлять писать показания. Как-то он мне сказал, что решил дать показания, но предварительно хочет составить конспект, для чего попросил бумагу. Я ему дал бумагу, и он стал писать, потом вынул что-то из кармана и стал резать себе живот и горло. После чего упал. Вместо конспекта на бумажке им было написано: «Ухожу от жизни с чистой совестью. Врагом никогда не был, и не буду. Да здравствует Сталин и социализм». Эту записку я передал Трушкину, но он ее разорвал и с ругательством «мерзавец», «провокатор» бросил ее Щербине в лицо. Потом, когда я вновь пришел к Щербине для допроса, увидел, что он не может сидеть. Щербина рассказал, что после попытки к самоубийству его взяли к Трушкину и там избили так, что сейчас сидеть ему больно.

На вопросы суда св[идетель] КУКЛИНСКИЙ:

Моя обязанность в отношении Щербины заключалась в том, чтобы не давать ему спать и подталкивать его к даче показаний.

Резал он себя остро отточенной пряжкой.

В написанной перед попыткой к самоубийству записке он указывал, что показания дал вынужденные. Трушкин эту записку порвал и бросил ему в лицо.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Такой записки я не помню.

На вопросы суда св[идетель] КУКЛИНСКИЙ:

Щербина мне потом рассказал, что после попытки к самоубийству его взяли в кабинет Трушкина и там избили так сильно, что он не может сидеть.

Подсудимый ТРУШКИН пояснил:

На применение физического воздействия к Щербине санкцию дал Карамышев, однако в связи с покушением Щербины на самоубийство физическое воздействие применено не было. Я только взял его за воротник и потрусил. Относительно записки я не помню, чтобы она была.

[...]

Свид[етель] ЗИЛЬБЕРМИНЦ Давид Натанович, 1905 г. рождения, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я работал на оформлении документов тройки.

На вопросы суда св[идетель] ЗИЛЬБЕРМИНЦ:

Протоколы заседаний тройки начинали печататься в день заседания.

Для приведения в исполнение приговоров тройки коменданту вручалось предписание, и кроме него он ничего не получал. В этих предписаниях указывались фамилия, имя, отчество и год рождения осужденных, но часто указанные в предписаниях данные не сходились с данными тюрьмы, и мы вынуждены были производить проверку по воинским билетам и паспортам.

Выписки из протокола заседания тройки коменданту вручались только в тех случаях, когда для приведения приговоров в исполнение он выезжал в другие районы.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] ЗИЛЬБЕРМИНЦ - л.д. 79-80, т. 6).

Я не так говорил, и при записи моих показаний следователь Бурдан сфальшивил. Он мой старый знакомый и, когда вызвал меня на допрос, мы стали беседовать в товарищеской форме. Потом он дал мне подписать протокол и, доверяя ему, я подписал протокол, не читая. В протоколе он записал, что якобы Карамышев самолично изменял решения тройки. Я этого не говорил, так как на заседаниях тройки не присутствовал и не мог видеть, что там делается.

Случаи изменения Карамышевым после заседания тройки вынесенных ею решений имели место, но потом эти изменения согласовывались с прокурором Ланчуковским и секретарем обкома, для чего мне приходилось относить им повестки для исправления мер наказания.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Протоколы заседаний тройки печатались с повесток Карамышева за его подписью.

Больше вопросов к св[идетелю] ЗИЛЬБЕРМИНЦУ подсудимые не имеют, и с их согласия свидетель от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания освобожден.

[...]

В 23.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания до I0 ч[асов] утра 2I марта.

В I0 ч[асов] 2I марта I94I г. суд[ебное] заседание продолжается.

Секретарь доложил о прибытии свидетелей ВИННИЦКОГО, ФЕДОТОВА, КУПНОГО, НАЛИВАЙКО и НИКОЛАЕВСКОГО.

Пред[седательствую]щий удостоверился в самоличности прибывших свидетелей, предупредил их об ответственности за дачу ложных показаний, после чего свидетели были удалены в отдельную комнату.

Свид[етель] ВИННИЦКИЙ Лазарь Ильич, I9I5 г. рождения, ст[арший] оперуполномоченный УНКВД по Дрогобычской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет по делу показал:

Я работал в 3-м отделе, откуда по распоряжению Карамышева был переведен во 2-й отдел к Трушкину. Тот направил меня в Ново-Троицкий район для проведения следствия по поводу отравления овец. При этом сказал, что в отравлении замешаны ст[арший] ветврач, ст[арший] зоотехник и техник Наместюк. Заявил также о наличии материалов, что к подготовке отравления причастен зам[еститель] нач[альника] политотдела Садомов, предложил произвести у него на квартире обыск, но на месте не арестовывать, а под видом вызова в обком партии направить в Николаев, в УНКВД.

По прибытии на место мы это распоряжение ТРУШКИНА относительно Садомова выполнили, и он был с уч[астковым] инспектором милиции под видом его попутчика отправлен в Николаев.

В РО НКВД к нашему приезду уже находились без охраны Беккер, Брант и Наместюк. Мы начали допрос и получили показания от Беккера и Бранта. Беккер показал, что он совместно с Брантом подготовил диверсионный акт по овцам, а Брант дал показания, что завербован директором совхоза в к[онтр]-р[еволюционную] организацию. После этого из УНКВД за подписью Трушкина поступило распоряжение арестовать Бабаева и вместе с ним, а также Беккером, Брантом и Наместюком выехать в Николаев. Это распоряжение было выполнено, и больше отношения к делу по совхозу я не имел.

Протоколы допроса Беккера, Бранта и Наместюка я с Козачуком записали со слов арестованных, но Лейзеровский мне говорил, что они Трушкину не нравятся. Потом мне стало известно, что Садомов и Бабаев вместе с Брантом и Беккером прошли по тройке и были осуждены к ВМН. Считая их осуждение неправильным, я тогда же подал об этом заявление в парторганизацию.

Чистяков был арестован при попытке проникнуть на территорию завода. Его подозревали в шпионаже, и следствие по его делу вел Сычков. Как-то нач[альник] отдела сказал мне, что Чистяков набрасывается на следователя и потому предложил мне пойти присутствовать при его допросе. Я пошел, но пробыл там недолго, так как меня вызвали. Впоследствии мне стало известно,

что Чистяков умер и шли разговоры, что смерть наступила в результате нанесенных ему побоев комендантом Московского НКВД, гостившим у Карамышева.

Был у меня арестованный Андреев, который спустя 2 часа дал показание на 40 чел. как о повстанцах. Мне эти показания не понравились и вызвали сомнение, так как не чувствовалось наличие линии организации. Доложил свои соображения Готовцеву и тот предложил для проверки арестовать 4-х человек из названных Андреевым. Поясов санкции на арест 4-х чел. не дал, сказал, что еще по показаниям Андреева не установлена линия организации и потому достаточно будет арестовать только 2-х человек. При этом присутствовал Карамышев. Услышав ответ Поясова, он грубо сказал: «Сажай, а линию потом найдем».

На вопросы суда св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Я считаю, что Бабаев и Садомов осуждены неправильно и, кроме того, как номенклатурные работники они не являлись подсудными тройке.

В Ново-Троицком районе ни на Бабаева, ни на Садомова нам никто показаний не дал, а в УНКВД от Бабаева получили показания на Садомова.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Винницкого - л. д. 258).

Неправильно: я не видел, чтобы Карамышев применял к Чистякову физические методы и в тот момент, когда Чистяков набросился на Сычкова, Карамышев, по-моему, не присутствовал.

Поясов ударил Чистякова раз, когда тот набросился на Сычкова, а бил ли его Готовцев - не видел.

Я лично видел, как гостивший у Карамышева комендант Московского НКВД допрашивал Чистякова. На допросе Чистяков был им избит и, будучи отправлен в больницу, умер там.

О том, что этот комендант избивал и других арестованных, в протоколе записано неверно, так как об этом мне ничего неизвестно.

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Винницкого - л.д. 274, том 4).

Я перед Ефремовым ставил вопрос об оказании мне помощи в связи с наличием большого количества дел. После этого Карамышев на оперсовещании, критикуя работу водного отдела, допустившего извращение в следственной работе, обратился ко мне и грубо сказал: «Вы заделались старш[им] следователем. Смотрите, не крутите там». Что он этим имел в виду - не знаю.

На вопросы суда св[идетель] ПОЯСОВ:

Эпизода, о котором рассказывал Винницкий, что будто бы Карамышев заявил: «Подписывай, а линию потом найдем», я не помню.

Пред[седательствую]щий огласил показания свид[етеля] ВИННИЦКОГО - л. д. 275 т. 4.

На вопросы суда св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Гончаров в течении короткого времени, будучи младшим лейтенантом, получил сразу звание старшего лейтенанта, значок почетного чекиста и был

выдвинут на должность пом[ощника] нач[альника] УНКВД. Поэтому я и считаю, что Карамышев покровительствовал Гончарову, и последний был у него своим человеком.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Карамышев всегда поддерживал Трушкина, поэтому я и показал, что он покровительствовал ему. Других данных в подтверждение этого привести не могу.

При Фишере Гончаров считался слабым работником, ставился даже вопрос о привлечении его к ответственности по линии комиссии партийного контроля, а с приездом Карамышева сразу пошел вверх. Это и дало мне основание предполагать, что Карамышев покровительствует Гончарову.

Гончаров - не исключение по части выдвижения, и многие оперуполномоченные были назначены на должность начальников отделений.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Гончаров - член партии с 1919 г., давно работал в органах НКВД, являлся толковым работником, почему и был представлен к награждению значком почетного чекиста.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Я видел, как гостивший у Карамышева комендант заходил в комнату, где находился Чистяков, и слышал как он разговаривал с ним. Записывал ли он показания Чистякова - я не видел.

Заявление, сделанное Карамышевым по моему адресу на оперсовещании: «Вы заделались старшим следователем, но смотрите, я Вам голову сломаю», я посчитал как предупреждение против критики, так как до того я критиковал работу Ефремова.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ПОЯСОВ:

Фактов поощрения Карамышевым политики самоснабжения я не знаю. Он даже за собой не следил и у него не было запасного костюма.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Дал ли Беккер в УНКВД показания на Бабаева - я не знаю.

Я считаю, что в тот момент, когда Трушкин направлял меня в Ново-Троицкий район, никаких материалов на Садомова у него не имелось, так как тогда он даже не знал его имени и отчества.

На тройку дело Бабаева и Садомова представить было нельзя, так как оба они являлись коммунистами и номенклатурными работниками. Я считаю, что представлением их на тройку Трушкин совершил преступление.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Указание о представлении дела по обвинению Бабаева и Садомова на рассмотрение тройки мне дал Карамышев.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Трушкин знал директивы о подсудности дел тройке и потому персональных указаний о том или ином деле я ему не давал.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Барсуков, Мацковский, Чернохатов были выделены из общего дела по той причине, что обвинялись в шпионаже и потому были подсудны тройке.

Пред[седательствую]щий огласил протокол заседания тройки по делу Барсукова, Мацковского и Чернохатова.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Здесь этого не записано, но ведь протокол составлялся Шейнбергом, а не 2-м отделом. Если же Вы обратитесь к повесткам, то убедитесь, что все эти лица проходили по шпионажу.

На вопросы суда св[идетель] КОЗАЧУК:

Барсуков 13 суток стоял на конвейере. Все это время не ел и не спал, опух и потому вынужден был дать показания.

Пред[седательствую]щий огласил справку на арест Барсукова - л. д. 277 и на арест Мацковского - л. д. 274 том 9).

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Мацковский - поляк, знал о подготовке диверсионного акта и являлся участником организации, но, поскольку прямого участия в совершении диверсионного акта не принимал, он и был выделен на тройку. Непосредственные же исполнители диверсионного акта были объединены для передачи в гласный суд. Помимо этих данных о Мацковском, на него были также показания Кана и Стародубцева.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Садомов был арестован не как совершивший диверсионный акт, а по показаниям Чучмана.

На вопросы суда св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Садомов был доставлен в Николаев в сопровождении уч[асткового] инспектора. Ордера и постановления на его арест Трушкин мне не дал, но сказал, что Садомов будет арестован.

Подс[удимый] ТРУШКИН пояснил:

Арест Садомова в районе мы не хотели производить с той целью, чтобы этот факт не стал сразу известен другим. По прибытии же в УНКВД Садомову был предъявлен ордер и постановление, незаконного здесь ничего нет.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Бабаев был нами арестован без постановления, а только по одному отношению из УНКВД за подписью Трушкина.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

Воронина я знаю еще по Одессе в течение нескольких лет. Он считался одним из лучших работников, и по материалам проведенных им дел из Одессы был выдворен немецкий консул.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ВИННИЦКИЙ:

При Фишере Гарбузов на оперсовещаниях неоднократно подвергался упрекам. Его обвиняли, что у него нет показаний арестованных, что в кабинетах при допросах тихо. При этом Фишер заявил, что лучше посадить милиционера и от него больше можно получить пользы.

Мне известно, что Гарбузов категорически отказался принять дело на незаконно арестованного Божко. Извращений в его работе я не замечал.

Когда сюда из НКВД УССР приезжал особоуполномоченный Твердохлебенко, он взял меня «на бога» и потребовал дать показание с материалом на Гарбузова о том, что тот избивал арестованных [и] т.д.

В I2.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I2.I5 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] ЛАНЧУКОВСКИЙ Илья Данилович, I907 г. рождения, прокурор Николаевской области, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, после предупреждения его пред[седательствую]щим об ответственности за ложные показания, по делу показал:

Являлся членом тройки при Николаевском УНКВД.

Дела, поступавшие на тройку, предварительно проверялись моим заместителем, а по линии УНКВД - Поясовым.

Случаев, чтобы при рассмотрении дел у членов тройки были расхождения во мнении, не помню.

На вопросы суда св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

На тройке судьбу обвиняемых решали материалы дела и я помню несколько случаев снятия дел с рассмотрения, когда материалы были неубедительными.

Я не могу утверждать, что все дела предварительно просматривались моим заместителем Карпенко. По-видимому, он успевал это сделать лишь в отношении части дел, так как охватить их все физически не было возможно.

Члены тройки на заседании имели у себя повестки по каждому делу и на этих повестках проставляли свои отметки о решении, после чего составлялся протокол. Для подписи протокол привносился мне спустя несколько дней. Так как повестки со своими отметками я забирал с собой, то имел возможность сверить с ними протокол. Утверждать, что повестки я всегда забирал с собой, не могу, и мне кажется, что это было в отдельных случаях.

Нечистоплотности со стороны работников УНКВД я не допускал. Подозрения я этой части у меня никогда не возникало и потому были случаи, что я подписывал протокол без проверки его.

Припомнить сейчас, рассматривалось ли на тройке дело Трубия - не могу, так как их прошло очень много.

Случаев, чтобы при рассмотрении дел Карамышев говорил по отношению обвиняемых: «Это - сволочь, хоть и отказался от показаний. Его нужно расстрелять», - не помню, и вообще за рамки приличия он при мне никогда не выходил.

При рассмотрении дел тройкой зачастую мы зачитывали подлинные показания.

В мое отсутствие заседания тройки проводились с участием Карпенко. Такого случая, чтобы я подписывал протокол тройки, в заседании которой принимал участие Карпенко, не помню. Я не мог и не должен был делать это.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Было несколько случаев, когда в заседаниях тройки вместо Ланчуковского принимал участие Карпенко, однако протоколы подписывал Ланчуковский.

На вопросы суда св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

В таком случае меня просто подвели, т. е. дали подписать протокол и не сказали, что фактически я не участвовал в заседании.

Случаев, чтобы мне давали для перепроверки решения, вынесенные Карпенко, не было.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Ни одного протокола за подписью Карпенко в УНКВД нет.

На вопросы суда св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

Протоколы на подпись мне приносились на второй-третий день, т. е. с опозданием, и потому я мог принять за свои те протоколы, по которым фактически заседал Карпенко.

Если меня подводили к этой части, то при нечистоплотности отдельных работников можно допустить, что в протокол могли быть включены лица, фактически по тройке не прошедшие, однако за неимением фактов этого утверждать я не могу.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

Лично не знаю и от других слышал, чтобы Карамышев единолично выносил решение от имени тройки.

Подс[удимый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

Было максимум 2 случая, когда в заседаниях тройки участвовал Карпенко, но не все заседание, а лишь на время ухода Ланчуковского на пленум. По окончании пленума Ланчуковский возвращался и заседания тройки продолжались уже с его участием. С вынесенными без него решениями он ознакамливался и потому подписывал протокол сам.

На вопросы суда св[идетель] КАРАМЫШЕВ:

Случаев, чтобы Ланчуковский отсутствовал вообще и заседание проводилось полностью с участием лишь Карпенко, не было.

На вопросы суда св[идетель] ШЕЙНБЕРГ:

Точно помню и утверждаю, что были случаи, когда на заседаниях вместо Ланчуковского и Старыгина присутствовали Карпенко и Максимов, и приходили ли до окончания заседания Ланчуковский и Старыгин, не знаю, так как все время там не присутствовал.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

Фактов, которые бы давали основания заподозрить Карамышева в нечистоплотности в работе, у меня не было.

На вопросы суда св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

Я не допускаю мысли, чтобы меня знакомили не со всеми приказами оп работе тройки.

Если тройкой осуждены II чел., арестованных после I-го августа, значит, на заседании тройки докладывалась фиктивная дата арестов.

О неподсудности тройке лиц высокой квалификации мне было известно, и я даже помню случай, когда мы выясняли, является обвиняемый инженером или техником.

Агроном, по-моему, - специалист, и я не помню, чтобы тройка осудила кого-нибудь из агрономов.

Учителя - также специалисты, но подходят ли они под приказ, запрещавший рассмотрение дел на лиц высокой квалификации, не помню. Я считаю, что учитель - это такой же специалист, как и мастер, и его нельзя сравнить с профессором, почему и полагаю, что дела на учителей с политпрошлым тройка вправе была рассматривать.

Мне кажется, что на номенклатурных работников тройка не вправе была рассматривать дела. Является ли таким работником зам[еститель] нач[альника] политотдела совхоза, не могу сказать. Было ли рассмотрено тройкой дело о диверсионном акте в совхозе - не помню.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] ЛАНЧУКОВСКИЙ:

Санкцию на арест прокуратура давала лишь после проверки материалов, которые подставлялись ей на намечавшегося к аресту. Но мне помнится, что одно время аресты производились по спискам без санкции прокуратуры.

Посуд[имый] КАРАМЫШЕВ пояснил:

До постановления ЦК органам НКВД было предоставлено право производить аресты по отдельным видам преступлений без санкции прокуратуры.

Больше вопросов к свидетелю Ланчуковскому подсудимые не имеют, и с их согласия свидетель от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания освобожден.

В I3.30 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I3.40 суд[ебное] заседание продолжается.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ГОНЧАРОВ:

Мои отношения с Карамышевым строились лишь на деловой основе.

Что касается взаимоотношений Карамышева с Трушкиным, мне кажется, что Карамышев последнего не поощрял.

Считаю, что на руководящую работу я был выдвинут по своим объективным данным.

Свидетель ФЕДОТОВ Александр Павлович, 1913 г. рождения, с подсудимыми не в родстве, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

Я с марта месяца 1938 года работал в подчинении у Трушкина и могу сказать, что у него не было критического отношения к показаниям арестованных. Так, когда арестованный Стародубцев дал показание на ряд лиц как участников организации, многих из них арестовали без какой либо предварительной проверки и, как потом оказалось, совершенно необоснованно. В частности я настаивал на освобождении Гребенюка, но Трушкин возражал, и только Гарбузов решился выписать постановление об освобождении. Настаивал я на освобождении и еще по группе дел, но Трушкин не шел на это, страховался.

Показания арестованных я записывал с их слов. Трушкин корректировал протоколы допросов, и были случаи, что дописывал в них: «Являюсь членом к-р террористической организации», тогда как обвиняемый организацию террористической не называл.

Гарбузов в протоколе допроса Стародубцева добавил от себя, что Стародубцев является выходцем из семьи священника, и что это обстоятельство от партии скрыл.

Воронину Стародубцев назвал несколько участников организации, но того это не удовлетворило: «Должно быть больше», - и в итоге число участников организации достигло 40 чел. Сейчас Стародубцев и часть арестованных по его показаниям освобождены.

Еще до постановления ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г. ко мне поступила группа дел по Еланцу. По этим делам как члены к[онтр]-р[еволюционной] организации проходила молодежь. Я вызвал нескольких обвиняемых, поговорил и установил, что они только что вернулись из армии. Создалось мнение, что здесь что-то не то, к тому же организацию они называли реорганизация. Об этих делах и своем мнении доложил Гарбузову, вместе с ним вызвали обвиняемых и в результате часть из них освободили.

Был у нас такой начальник отделения Малиновский. К арестованным он относился жутко. Как-то я был у Киреева, во время допроса им арестованного, и в этот момент туда зашел Малиновский. Узнав от Киреева, что арестованный не дает показаний, Малиновский в моем присутствии стал избивать этого арестованного.

Бывший работник секретариата Прицкер был избит Гарбузовым, Ворониным и Заикиным за то, что вцепился Гарбузову в волосы.

Однажды на оперативном совещании один работник высказался, что нужно бы советоваться с секретарем горкома. В ответ на это Карамышев заявил: «Что Вы все, секретари да секретари. Вы - больше, чем секретарь горкома и сами должны решать вопросы». Вообще же Карамышев, по-моему, правильно ориентировал и мобилизовывал на работу, хорошо относился к молодым работникам.

Пред[седательствую]щий огласил показания свид[етеля] Федотова - л.д. 79, том 4.

На вопросы суда св[идетель] ФЕДОТОВ:

Да, такой случай пренебрежительного отношения Карамышева к парторганизациям имел место после того, как одни из начальников РО сказал, что он не успевает все выполнять, так как приходится заседать в парторганизации. Тогда Карамышев и сказал: «Поменьше ходите в парторганизации».

(Оглаш[аются] показ[ания] св[идетеля] Федотова - л.д. 82, том 4).

Да. Случаи вписывания в протоколы допроса арестованных обстоятельств, о которых арестованные не говорили, имели место. В отношении Гарбузова в этой части мне известен один факт (протокол Стародубцева), а в отношении Трушкина - несколько (Коновалов и др.).

Увеличить число членов организации от Стародубцева потребовал Воронин, и Стародубцев довел их до 40.

На вопросы подс[удимый] ВОРОНИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Мне точно известно, что первые показания Старобудцева получил Воронин, и потом число участников организации в показаниях Стародубцева выросло до 40. Я не присутствовал притом, как Воронин требовал от Стародубцева увеличить число участников организации.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] ФЕДОТОВА - л. д. 84 т. 4).

На вопросу суда св[идетель] ФЕДОТОВ:

Я как молодой работник считал, что показания арестованных, в данном случае - Стародубцева, нужно сначала проверить, а в действительности оказалось, что названные Стародубцевым как участники организации лица сразу были арестованы.

Я несколько раз ставил перед Трушкиным вопрос об освобождении Броуна, но Трушкин все говорил, что нужно еще проработать Броуна.

На Гребенюка имелись показания, но доверия они не внушали. Я перед Трушкиным ставил вопрос об освобождении Гребенюка, но Трушкин не соглашался, и в итоге Гребенюк находился под стражей с июля 1938 г. по март 1939 г. Аналогичные случаи были у Лейзеровского и Зельцмана.

По облзу УНКВД не располагало никакими данными, но для «разворота» арестовали Василенко. Это я говорю со слов других. Впоследствии Василенко был освобожден.

Я и Эльзон неоднократно говорили Трушкину, что он как опытный работник должен сам вызвать обвиняемых и поговорить с ними, однако Трушкин арестованных не вызывал и с ними не говорил.

Быв[ший] нач[альник] РО Лившиц «вскрыл» молодежную организации. За эту «организацию» Карамышев и Поясов резко критиковали Лившица на совещании.

Припоминаю, что Трушкин из показаний Стародубцева вычеркнул ряд названных Старобудцевым как участников организации лиц, сказав, что они будут помещены в отдельный протокол.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Возможно, это были умершие.

На вопросы суда подс[удимый] ФЕДОТОВ:

Да, среди них были и умершие.

Посуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Я корректировал еще неподписанные обвиняемыми протоколы их допроса.

Осужденные или умершие, проходившие по показаниям обвиняемых, включались обычно в другой протокол, чтобы не загружать основной, поэтому я и вычеркивал их основного протокола.

На вопросы суда св[идетель] ФЕДОТОВ:

Свои показания о Познанском подтверждаю. Познанский писал, что является членом к[онтр]-р[еволюционной] организации, а Трушкин при корректировке протокола добавил: «Знал о террористических замыслах организации и разделял их».

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Завербовавший Познанского в своих показаниях писал, что при вербовке Познанского он сообщил ему о задачах организации. Поэтому я в черновике и дописал, что Познанскому были известны цели организации и эту дописку предложил согласовать с Познанским.

На вопросы суда св[идетель] ФЕДОТОВ:

После корректировки Трушкиным протоколов они сразу печатались и их давали арестованным на подпись. Никакого предварительного согласования с арестованными внесенных в их протоколы дописок не было.

Посуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Следователь был обязан до подписи арестованным такого протокола согласовать с ним внесенное добавление.

На вопросы подсудимого ТРУШКИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Были случаи, что при корректировке протокола допроса Трушкин требовал принести ему протокол допроса лица, завербовавшего данного арестованного, и в соответствии с этим протоколом делал дописки.

Броун обвинялся по ст. 54-6 и был прислан к нам из Киева. Оснований к этому обвинению не было, в связи с чем, мы несколько раз писали в Киев, чтобы оттуда прислали материалы. Это, в основном, и являлось причиной задержки его освобождения.

Избиения арестованных Малиновским имело место до приезда Трушкина в Николаев. Тоже и по части избиения Муратова.

Имел ли Трушкин отношение к аресту Василенко, мне неизвестно.

На оперативных совещаниях Трушкин предупреждал работников против применения к арестованным физических методов.

На вопросы суда подс[удимый] ФЕДОТОВ:

О корректировке Трушкиным протоколов допроса арестованных, в результате чего в протоколы вносились добавления, мне рассказывали и друг[ие] работники.

Я лично ни одного арестованного даже пальцем не тронул, и меня крайне удивили показания свидетелей - бывших арестованных на прошлом судебном заседании. Их показания в этой части я категорически отрицаю.

На вопросы подсудимого КАРАМЫШЕВА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Высказывания Карамышева против парторганизации я слышал только лишь раз. Он тогда сказал: «Что Вы сидите в райкоме, Вам работать нужно».

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

О выражении «еврейское сердце». Это слова одного вновь принятого работника, который некоторое время после приема на работу в органы пришел ко мне и заявил, что в таких условиях он со своим еврейским сердцем не может работать. Об этом случае я рассказал на совещании и такого работника квалифицировал как среду, откуда может расти предательство.

На вопросы суда св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Да, так это и было понято всеми на совещании.

На вопросы подсудимого ГАРБУЗОВА св[идетель] ФЕДОТОВ:

В протокол допроса Стародубцева Гарбузов внес добавление, что Стародубцев является сыном священника, и что это обстоятельство от партии скрыл.

Посуд[имый] ГАРБУЗОВ пояснил:

В данном случае я никакой фальсификации не допустил, моя дописка соответствовала действительности, в чем суд может убедиться из протокола по чистке партии на л.д. 330, том II.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Справки на арест Гаврилова и Деревянченко были составлены на основании показаний Стародубцева и Степанова, а также официальных документов. Справки эти не сфальсифицированы и, по-моему, даже неполны.

Впервые с Гавриловым я столкнулся в тот момент, когда он на улице высказывал антисоветские настроения. Он подготавливался к вербовке и в связи с этим вызывался в УНКВД для уточнения ряда обстоятельств.

Чулкова я допрашивал. Он был арестован в результате реализации агентурной разработки. Я не видел, чтобы Гарбузов применял к нему физические меры воздействия.

Посуд[имый] ГАРБУЗОВ пояснил:

Гаврилов был включен в оперативный лист на арест еще до моего приезда на работу в Николаев.

На вопросы подсудимого ТРУШКИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

После вскрытия извращений в Еланецком РО НКВД ГАРБУЗОВ добился предания суду секретаря РО.

Мне пришлось работать с арестованным Фоминым. На него имелись материалы, что он - воспитанник кулака, собирал подписи для реабилитации кадрового троцкиста Плетнева, писал ему письма. Во 2-й отдел он был передан по распоряжению Карамышева и показания дал на вторые сутки. Мне неизвестно, чтобы к нему применялись физические меры воздействия.

Случая, чтобы в кабинете лежал арестованный с порезанными ногами, а вошедший Гарбузов, вытирая нож, заявил: «Ну, теперь с тобой расправимся», не было.

Протокол допроса Фомина Гарбузов составил на основе собственноручных показаний Фомина. Вообще о Гарбузове я могу дать только положительный отзыв. Установки его всегда были правильные и, за исключением случая с Прицкером, я не замечал, чтобы он применял физические воздействия.

К делу Познанского Гарбузов отношения не имел.

На вопросы подсудимого ВОРОНИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Чикалова я никогда не допрашивал.

На Стародубцева действительно в УНКВД имелась агентурная разработка «Монтаж».

Сам ли Стародубцев указал в своих показаниях 40 участников организации или их у него потребовал Воронин, не знаю, но, во всяком случае, отношение Воронина к показаниям Стародубцева было некритичным.

На вопросы суда св[идетель] ФЕДОТОВ:

«Стойка» - это тоже мера физического воздействия. Применялась ли она, не знаю. Когда я заходил к Воронину, то Гладков сидел у него и писал.

Свид[етель] КУПНЫЙ Ипполит Сазонович, 1908 г. рождения, член ВКП(б), нач[альник] отделения УНКВД, с подсудимыми не в споре, им не родственник, по делу показал:

К делам, которые направлялись на рассмотрение тройки, выписывались повестки. На этих повестках докладчиком обычно указывался следователь, который вел дело. Несмотря на это, дела докладывал на тройке Трушкин. Отсюда вытекает, что докладываемых дел Трушкин глубоко не знал.

На вопросы подсудимого ТРУШКИНА св[идетель] КУПНЫЙ:

Установок бить арестованных Трушкин не давал и на оперативных совещаниях предупреждал, что за такие действия будут предавать суду, но это было после решения ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] КУПНЫЙ:

Гарбузов меня предупреждал, что следствие нужно вести правильно, не допускать искривлений.

К делу о поджоге на заводе Гарбузов, по-моему, отношения не имел. Мне также неизвестно, чтобы он применял к арестованным физическое воздействие.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] КУПНЫЙ:

Повестки по делам к заседаниям тройки писали следователи, в производстве которых находились эти дела, а подписывались повестки начальником отделения.

Фактов избиения Ворониным арестованных я не знаю. Воронин - выдвиженец, был парторгом и пользовался авторитетом.

[...]

В I5.45 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I5.40 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] НАЛИВАЙКО Яков Иванович, I896 г. рожд[ения], член ВКП(б), нач[альник] литейного цеха завода № 38I, подсудимым не родственник, личных счетов с ними не имеет, по делу показал:

На протяжении I0 лет я работал на заводе [им.] А. Марти и I5 июля I938 г. был арестован. Следствие по моему делу вели Волошин и работник Наркомата Злобинский. Допрос начался с ругани и, не предъявляя обвинения, мне заявили: «Ты - международный шпион. Раскаивайся, а не станешь писать - будем бить. У нас дело не расходится со словом». В первый же вечер получил от них толчки, а затем от слов Волошин и Злобинский перешли к делу: били книгой, потом кулаками, а, уходя, передавали меня Боровиченко. Тот избивал меня ножкой от стула, запускал пальцы глубоко в область ключицы и сильно давил, бил головой и спиной об стену. Доставал револьвер и угрожал: «Твоя жизнь стоит I6 коп.». Так продолжалось в течение 3-х дней, и ночью I7 июля Волошин буквально продиктовал мне, что писать. После этого бросили в 7-ю камеру. Там находились Ржечицкий и сильно избитый Данилов. Ржечицкий начал обрабатывать меня, советовал писать показания, говоря при этом, что в противном случае изуродуют. У меня сложилось мнение, что выход один, и я вынужден был писать заведомую ложь. Попав потом к новому следователю Винницкому, я заявил ему, что все мои показания ложны, даны под влиянием избиения. Об этом рассказал также прокурору по спецделам и в кабинете у Поясова.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Дело Наливайко я помню, но кто его арестовывал, не знаю и подписывал ли справку на арест, не помню.

Ко мне поступило его заявление, в котором он писал, что, будучи в Италии, рассказал там об объектах оборонного значения и что теперь хочет чистосердечно раскаяться в своей к[онтр]-р[еволюционной] деятельности. Дело Наливайко я поручил Волошину, и Наливайко дал ему обширные собственноручные показания о шпионской деятельности. Показания были правдоподобные, но несколько путанные, и потому я возвратил их для уточнения, но Наливайко от них отказался. Тогда я вызвал его в кабинет Поясова, и там он мне заявил, что от показаний о шпионской деятельности отказывается, но что по его вине в цехе имелся брак. Заявил при этом, что Злобинский и

Волошин избивали его. Я вызвал Волошина, тот отрицал применение физических методов, и Наливайко сказал, что показания о шпионаже он дал не столько под влиянием избиения, сколько под влиянием сидевших в камере арестованных.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] НАЛИВАЙКО:

Карамышеву и Поясову я заявлял об избиении меня Волошиновым, Злобинским и Богуславским. Последнего я назвал ошибочно вместо Боровиченко. Карамышев вызвал Волошинова, и тот в моем присутствии сказал, что следствие велось «интенсивно». Вскоре после того я был освобожден.

Мои претензии к Карамышеву: нужно, чтобы он как начальник раньше видел все, что творилось в его аппарате, а не знать и не слышать этого, было нельзя.

Меня били с I5 июля до глубокой ночи I7 июля.

На вопросы суда св[идетель] НАЛИВАЙКО:

Я - член ВКП(б) с I929 г., мой производственный стаж - 32 года, являюсь сейчас начальником цеха завода, инженерного звания не имею.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Об избиении Наливайко Волошиным материалы были переданы особоуполномоченному.

О Богуславском Наливайко мне ничего не заявлял.

Больше вопросов к св[идетелю] Наливайко подсудимые не имеют, и с их согласия свидетель освобожден от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания.

В I6.20 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I9.I0 суд[ебное] заседание продолжается.

Свид[етель] НИКОЛАЕВСКИЙ Фауст Филиппович, I89I г. рождения, подсудимым не родственник, личных счетов в ними не имеет.

На вопросы суда:

Сведения, которые я сообщил в УНКВД, в основном соответствовали действительности. Были только некоторые сгущения или неправильные обобщения. Материалы я передавал Воронину, Трушкину и друг[им] работникам.

Освобожденные из-под стражи резко выражали недовольство арестами, высказывались, что многие арестованы невинно. В основном слышал я это от близких этим лицам людей. Беседовал также с некоторыми из освобожденных. Они также выражали такие настроения, но не так резко.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Николаевского - л.д. I58-I60, том 9).

Здесь немного не так. Если мои материалы страдали неконкретностью, были недостаточно полны, то Трушкин предлагал углубить их. Мне было дано задание освещать настроения вообще всех освобожденных, а не персонально кого-либо из них. До вызова в Наркомат я твердо стоял на той позиции,

что освобожденные проводили антисоветскую работу, так как они ругали отдельных работников НКВД, ничем тогда не скомпрометированных, высказывали недовольство арестами. В Наркомате мне разъяснили, что эти проявления не являются антисоветскими, так как, пробыв в заключении, эти лица имели некоторое основание с таким настроением. Поэтому и записано в протоколе уже иначе, чем я сначала думал.

Неправильно и другое. Непосредственного нажима со стороны Трушкина и, тем более Гарбузова, на меня не было. Но были созданы такие условия: меня вызывали в УНКВД, сидел там до поздней ночи, и создавалось впечатление, что я арестован. Потом приглашали к Юрченко, и там он и Трушкин заявляли: «Вы - не то лицо, за которое мы Вас считали столько лет, и нам придется крепко рассчитаться». Или другое: ночью вызывает Юрченко и предлагает в течении 3-х дней разработать группу Чулкова и других. Указание на невозможность этого расценивалось как нежелание работать. Вот эти обстановка и отношение ко мне и вызывали обобщение в моих сведениях и получилось, что материалы оказались несколько сгущенными, натасканными. Однако утверждать, что сделано это мною под прямым нажимом, не могу.

Данных утверждать, что разрабатывавшаяся мною группа - антисоветская, у меня сейчас нет, и мои сведения - неправдоподобны в том отношении, что обобщены.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] НИКОЛАЕВСКИЙ:

Когда Трушкин установил со мной связь, не помню. Трушкин ставил передо мной вопрос о необходимости продолжать разработку освобожденных, но не требовал, чтобы я давал сведения о том, что эти лица проводят антисоветскую работу. Когда Юрченко давал мне указания по части разработки группы Чулкова, Трушин не присутствовал. Всего Трушкину я передал материал раз 5-6. Это были не новые сведения, а продолжение данных ранее.

Спустя некоторое время после того, как мне было заявлено, что я якобы не тот, за кого меня принимали много лет, мне сообщили, что материалы на меня не подтвердились.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

С Николаевским я установил связь с I-го июня, а все докладные записки по разработке группы освобожденных составлены по материалам, полученным от Николаевского до того, как он был передан мне на связь.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] НИКОЛАЕВСКИЙ:

Среди моих донесений о высказываниях освобожденных были примерно такие: «В ЦК - растерянность в связи с миллионом арестованных» (Гаврилов), «я хотел бы, чтобы репрессии усилились. Это привело бы к перевороту в стране» (Гаврилов). Эти высказывания я слышал не лично от Гаврилова и Чулкова, а через других лиц.

Впервые Гарбузова я увидел у Трушкина на квартире после того, как стал давать материалы об освобожденных.

Был случай, что Гарбузов или кто-то другой в кабинете Юрченко сказал по поводу моих материалов, что их нужно перепроверять.

Когда я сказал Гарбузову, что освобожденные перестали мне доверять, Гарбузов действительно предложил прекратить связь с ними.

Подслушивание Гарбузовым моего разговора с женой Стародубцева, когда она говорила об антисоветской работе группы освобожденных, имело место.

На дачу ложных сведений Гарбузов меня не провоцировал.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] НИКОЛАЕВСКИЙ:

Мои донесения о том, что освобожденные группируются и собираются звонить Твердохлебенко о методах следствия в УНКВД, что их били на допросах и проч., соответствовали действительности.

С тем, чтобы УНКВД могло убедиться в антисоветских настроениях этой группы, мне было предложено пригласить к себе на квартиру кого-нибудь из освобожденных. Была приглашена Стародубцева. Она говорила, что группа выражает недовольство, и тогда я считал, что это - антисоветские разговоры, ибо так меня воспитывали 20 лет.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] НИКОЛАЕВСКИЙ:

На связи с Трушкиным я находился, по-моему, немного больше месяца. Это Трушкин сказал мне в кабинете Юрченко: «Мы с Вами крепко рассчитаемся, если материалы о Вас подтвердятся». Утверждать, что это было запугиванием, не могу. Материалы о группе освобожденных я давал по собственной инициативе.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

Николаевский был вызван Юрченко не с целью нажима или воздействия, а в связи с поступившими на него материалами, и этот вызов ни в какой мере не был связан с разрабатывавшейся им группой освобожденных.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] НИКОЛАЕВСКИЙ:

На протяжении 1939 г. с Ворониным по разрабатываемой мною группе я не встречался.

Больше вопросов к св[идетелю] Николаевскому подсудимые не имеют, и с их согласия свидетель от дальнейшего присутствия в зале суд[ебного] заседания был освобожден.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ПОЯСОВ:

Арестованного Дудина я и Карамышев вызывали и говорили ему, что он провоцирует нас в отношении Филиппова, но Дудин настаивал на своих показаниях, написал даже заявление, и все материалы мы направили в Киев.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ по делу пояснил:

Никогда преступной деятельностью я не занимался, мог только как и все люди ошибаться или меня могли подвести.

Обвинение в единоличном рассмотрении от имени тройки дел категорически отрицаю. В обоснование этого пункта обвинения следствие проводит

только одно дело Трубия, доказательства по которому зиждятся лишь на показаниях Февральской о том, что якобы на следующий день после допроса мной Трубия, я дал коменданту предписание на расстрел его, а во время допроса применял к нему физическое воздействие.

Показания Февральской - не состоятельны. Трубия я допрашивал 10 октября 1938 г., а после того, 1-го ноября, его допрашивали Зайденберг и Готовцев, и в период между первым и пятым ноября ему были даны ими очные ставки. Таким образом, утверждение Февральской о том, что Трубий был включен в протокол заседания тройки на следующий день после допросов его мною, отпадает.

О применении мною физического воздействия к Трубию Февральская говорит на основе предположения: «Слышала шум». Это ее предположение опровергается свидетелями Поясовым, Гончаровым и Чайковским. К тому же двери моего кабинета были обиты, и слышать, что происходило в нем, вообще нельзя.

Свид[етель] Готовцев утверждает, что он участвовал с Зайденбергом в допросе Трубия, и что дело Зайденбергом докладывалось на тройке в его присутствии. Это подтвердил и Зайденберг. Кроме того, в деле имеется повестка к заседанию тройки, подписанная Зайденбергом и Готовцевым.

Мне кажется, что история с Трубием раздута. Его бессмысленному заявлению почему-то верят, тогда как признания, данные в свое время обвиняемыми, выступающими ныне в качестве свидетелей, берутся под сомнение, несмотря на то, что они подтверждены свидетельскими показаниями. Я имел задание Наркомата допросить Трубия по его заявлению и все материалы направить туда. Я так и сделал. Почему при допросе Трубия я не должен был вызвать Гончарова. Ведь из Наркомата мне сообщили, что все уже в порядке.

Кто такой Трубий? Это - старый кадровый эсер, бежавший в царское время из России и возвратившийся потом нелегально. Согласно директивам Центра, он подлежал аресту, независимо от наличия на него материалов, а ведь он здесь связался с агентами иноразведки. Тройка вопрос о нем решила правильно.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

И у Старыгина, и у Ланчуковского на повестках по делу Трубия также были отметки о расстреле. Правда, сейчас удостоверится в этом не представляется возможным, так как вторые экз[емпляры] повесток были уничтожены после моего отъезда из Николаева.

Подс[удимый] КАРАМЫШЕВ продолжает пояснение:

Поясов заявил здесь, что не знает случая, чтобы дела я рассматривал единолично, а ведь он почти всегда присутствовал на заседаниях тройки. Тоже подтвердили Шейнберг и Самойленко. Последний также показал, что комиссия, проверявшая документы тройки, признала, что по работе тройки наша область была наиболее благополучной.

Тройка как чрезвычайный орган была создана для борьбы со шпионами всех мастей и толков. В тот период директивами центра нам предоставлялось право ареста по оперативным спискам без санкции прокурора. Перебежчики же и харбинцы подлежали аресту даже без наличия на них материалов, и для рассмотрения дел обвинительные заключения были не обязательны. Этот порядок был установлен не Карамышевым, а авторитетными вышестоящими органами. Да и судебные инстанции в той обстановке рассматривали дела в таком же примитивном порядке, и ведь одна очень авторитетная судебная инстанция рассматривала в день по 30 дел. Вот какая была обстановка, когда я приехала в Николаев на должность начальника УНКВД.

От бывшего нач[альника] УНКВД Фишера я принял около 200 арестованных. В области действовали опергруппы, производившие беспорядочные аресты. Вопреки приказам Наркомата, я превратил опергруппы в следственные для разгрузки от арестованных, и из числа принятых мною 2000 арестованных освободил около 600-700 чел.

После этого тройка приступила к работе, однако, когда после одного-двух заседаний поступили сигналы о неблагополучии с рассмотренными тройкой делами, я сразу принял меры к пересмотру этих дел, и часть осужденных тройкой же была освобождена. Считаю, что поступил здесь по-большевистски.

Совместно с облпрокуратурой я издал директиву, запрещавшую аресты на районах без санкции УНКВД и облпрокуратуры, и на I.I.[19]39 г. у нас по области было только I20 арестованных. Разве одно это не говорит за осторожный подход к арестам.

Приказом НКВД не предусматривался просмотр прокурором дел, передаваемых на тройку. Я же ввел такой порядок, а по линии УНКВД проверку дел возложил на своего заместителя Поясова. Ввел также повестки по делам к тройке и начальники отделов своей подписью на них отвечали за правильность содержания повестки.

Отсутствие системы фотографирования арестованных допускало возможность ошибок при приведении приговоров в исполнение и потому я такую систему ввел.

Я запретил допрос в качестве свидетелей агентуры, что широко практиковалось до меня.

Тройки работали по лимитам и эти лимиты предусматривали исключительно первую категорию. Из имеющейся в УНКВД переписки можно установить, что я категорически отказался судить только по I-й категории, а судил и по 2-й, и у нас осуждено в I0 раз меньше, чем в любой области. Я приостановил ряд решений по первой категории, вынесенных Москвой (дело Харитонова и др.), в связи с поступлением новых данных, опровергавших прежние материалы, и добился изменений этих решений.

Считаю, что в меру своих сил я сделал все для предотвращения возможных ошибок.

В 2I.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 2I.40 суд[ебное] заседание продолжается.

Подс[удимый] КАРАМЫШЕВ продолжает свои пояснения.

Инкриминируемое мне стимулирование извращенных методов следствия я отрицаю самым категорическим образом. Этот пункт обвинения - принципиально неправильный и несостоятельный, так как физические методы были санкционированы ЦК партии и применяются по сей день. Что касается меня, то я лично даже недооценивал физические методы и вопрос о них мне стал понятен полностью лишь после ознакомления с разъяснением ЦК от I938 г.

Вскрыв после своего приезда в Николаев наличие искривлений в следствии, я проделал следующее:

ликвидировал по области особые спецкамеры, где избивали арестованных;

принял меры к очистке аппарата от разложившихся работников (Малиновский и друг.).

провел работу по укомплектованию аппарата за счет коммунистов и комсомольцев, мобилизованных по партлинии, и в итоге обновил аппарат на 30-40%.

Установив, что эти мероприятия не полностью достигли цели, я стал на путь применения решительных мер к работникам, продолжавшим извращения, и мною были арестованы с преданием суду Лившиц, Даров, Гавриленко. Одновременно провел обследование всех звеньев областного аппарата и периферии, в результате чего отстранил от работы Мишустина, Лавриненко и других с наложением на них дисциплинарного взыскания или удаления вовсе из органов.

Несмотря на это, отдельные рецидивы все же имели место, что объясняется теми немыслимыми условиями, в которых я находился. Успенский игнорировал меня на каждом шагу и в итоге в присутствии Злобинского, Новак и других заявил мне, что вопрос о моем аресте решен и я должен заготовить сухари. Обвиняя меня в суживании операции, Успенский присылал сюда бригады, которые подменяли меня, самостоятельно производили аресты и действия этих бригад мне потом приходилось исправлять. Эти бригады культивировали среди сотрудников мнение, что на меня не нужно обращать внимание, что физические методы санкционированы свыше и сами показывали пример. Так, демонстрируя методы работы Наркомата, бригада Ратынского избивала здесь Данилова, бригада Злобинского - Бондаря, а сам Злобинский избил Наливайко. По этим вопросам я вел переговоры с руководством Наркомата, но ничего не помогло, так как вопрос обо мне был уже решен. Почему же я должен нести ответственность за те действия, которые делались вопреки моим указаниям или втайне от меня.

Дело Фомина, Гаврилова, Афанасьева, Бондаря изолировано рассматривать нельзя. Оно - часть общей правотроцкистской организации, ликвидированной в Николаеве. Диверсионная группа Степанова также являлась частью этой организации и в открытом судебном заседании Степанов дал показания, изобличавшие Гаврилова. Группа Волкова и Кондратьева, следствие по которой проводилось в НКВД УССР, изобличала Фомина, Деревянченко и других. По этой же организации Военным Трибуналом были осуждены Беликов и Плетнев, и последний также изобличал группу Фомина. Кроме того, на эту группу имелись официальные, а также солидные агентурные материалы. Допросы участников этой группы проводились в разных условиях разными работниками в присутствии представителей военной прокуратуры, и это исключает возможность применения к ним мер воздействия. Ведь все эти лица давали свои признания и после постановления ЦК от 17-го ноября 1938 г., когда и речи не могло быть о физическом воздействии. В делах имелись заключения высокоавторитетных экспертных комиссий о подрывной деятельности этих лиц, невыполнении планов по товарной продукции и проч. Свидетели Федотов, Купный и другие утверждают, что Гаврилов и Фомин давали показания спустя 1-1½ часа после ареста без применения мер. Сухоленцев и Волков также были вынуждены признать, что их показания не обусловливались физическим воздействием. В итоге можно сказать, что при наличии таких данных считать это дело несостоятельным было нельзя, а также не было оснований думать, что к обвиняемым применялось физическое воздействие. Правда, по этому делу были оговорены отдельные лица, как Сухоленцев, но основные фигуры являются врагами и освобождены неправильно, либо по недомыслию, либо в порядке попустительства врагами. Как пример можно указать на Деревянченко. Деревянченко - это бывший второй секретарь обкома, ставленник Косиора. На районной заводской партконференции он был изобличен в связях с врагом Волковым, и конференция поставила вопрос о пребывании его в партии. В апреле месяце на областной партконференции он снова был изобличен в тех же связях, а также как политический двурушник. Разоблачал его здесь секретарь ЦК КП(б)У Бурмистренко и конференция потребовала удаления Деревянченко. В прошлом он анархист, обманным путем получил от государства 2 миллиона рублей, его сестра за диверсионный акт была осуждены к ВМН. Уже по одному этому в соответствии с приказом Москвы он подлежал направлению на Особое совещание, и освобождение его из-под стражи - прямое преступление.

Муратов - старый кадровый троцкист, завербованный бывшим работником Одесского обкома Иванченко, был прислан в Николаев Вегером. Он исключил из партии ряд коммунистов, пытавшихся разоблачить его как троцкиста. Материалы об этом поступили из ЦК и он был исключен из партии. После этого мы и заинтересовались им. И вот этого человека без суда освобождают из-под стражи, а ведь показания он давал в присутствии секретаря обкома.

Гаврилов был исключен из партии и даже на улице открыто на углах проводил антисоветскую агитацию. Показания у нас о своей к[онтр]-р[еволюционной] деятельности он дал в присутствии прокурора. Кроме того, на него имелись показания о его открытых фашистских высказываниях в камере и сговоре как отвечать на суде.

Гайзер - явный враг, окончательно разваливший завод, что сам признал на городской партийной конференции. Арестован он был по линии НКВД УССР, на него имелось I5 свидетельских показаний и сам он дал признание.

Мне инкриминируется отсрочка исполнения приговоров тройки. Такая отсрочка имела место лишь по пяти делам, обуславливалась оперативными соображениями и ничего предосудительного здесь нет, так как осужденные не знали о вынесенном им приговоре.

Оценивать работу тройки только по условиям сегодняшнего дня, отбрасывая положение I938 г., - неправильно. Мне инкриминируется осуждение по тройке II лиц арестованных после I-го августа. Почему так получилось? А получилось это потому, что указанные лица проходили по общим делам и не было никакой целесообразности выделять материал на них в отдельное производство. Кроме того, почти все они являлись кулаками, фабрикантами, белогвардейцами, басмачами, случайно уцелевшими от народной расправы в первые годы Революции. Я считаю, что в части этих лиц тройка действовала правильно, ибо, почему арестованный на один день раньше за те же самые преступления мог быть осужден, а они нет?

Следствие почему-то считает, что тройка не могла рассматривать дела на русских, белорусов, украинцев и евреев. Это произвольный вывод, так как директив, запрещавших рассмотрение таких дел, не было и быть не могло. В директивах, на которые ссылается следствие, говорится лишь об упоре на лиц определенных национальностей, а в Киеве нам зачитывалось разъяснение в Москве, что русские, белорусы, украинцы и другие подсудны тройке, но только в определенном процентном отношении к общему числу рассматриваемых дел. К тому же большинство инкриминируемых мне по обвинительному заключению дел было получено из Москвы с предложением рассмотреть их на тройке.

В 23.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания до I0 ч[асов] 22.III.I94I г.

22.III.[19]4I г. в I0.I5 суд[ебное] заседание продолжается.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ продолжает пояснение по делу:

Следующий пункт обвинения - это рассмотрение тройкой дел на представителей интеллигенции. По этому пункту обвинения прокуратура ссылается на законы, но я считаю, что здесь говорить о законах неуместно, так как сами тройки не были предусмотрены законом. Что представляли из себя осужденные по этим делам? Разве это социалистическая интеллигенция и разве

это лица высокой квалификации? Если Вы к этому делу подходите формально, прошу предъявить мне директиву, где бы учитель считался неподсудным тройке. Таким директив нет. Значит, о них нечего и говорить. Если же разбираться по существу, то тройка вправе была рассматривать эти дела. Так, например:

Дело Гейста прибыло из Москвы с предложением рассмотреть его на тройке. Сам Гейст - член кадетской партии и имеет 20 лет[ний] шпионский стаж. Гордик - дворянин, в прошлом участник восстания, член к[онтр]-р[еволюционной] организации и т. д. Ионас - у него шпионский стаж больше партийного и он продал нас с потрохами. Укрепленный район в Очакове им построен так, что все батареи скоро окажутся в море.

Чучман - офицер польской дефензивы. Дал чудовищные показания, но обманул 2-й отдел и оговорил честных людей. Я дал указание предварительно проверить его показания, но этих людей арестовали без проверки. Однако мы все же разобрались и освободили их. Содержались они под стражей не года, как здесь говорили, а 2-3 месяца.

Я самым категорическим образом отрицаю обвинение по этому пункту и считаю, что дела на этих лиц рассмотрены правильно, как по существу, так и по форме, и политике партии действия тройки не противоречат.

Относительно дела Беккера, Бранта и др. Эти люди развалили совхоз. Были исключены из партии, дали показания, да и сами факты - отравление 500 племенных овец - были налицо. Чем доказано, что это дело не состоятельно, чем опровергнуты показания Садомова? Сейчас свидетели говорят о натяжке дела, но почему же до того не говорили об этом.

Дело Мацковского, Барсукова и других. Какие основания были у тройки считать его неосновательным, да я и сейчас считаю его верным. Материалов по делу было больше чем достаточно, а о том, что обвиняемые были арестованы после первого августа, я не знал.

Дело Онищенко. Онищенко был арестован Наркоматом с санкции республиканской прокуратуры. У нас он задержался по той причине, что, едва переступив порог, стал писать обширные показания, после этого он были направлен в Киев, там, в основном, проводилось следствие, и лишь потом Онищенко снова возвратился к ним, чтобы мы разобрались с его делом.

Меня обвиняют в необоснованных арестах. По этому поводу я должен сказать, что имелась прямая директива Фриновского, предлагавшая произвести аресты всех лиц на оборонных заводах, проходящих по показаниям. Однако этой директивы я не выполнил и, как показал уже выше, к арестам подходил с достаточной осторожностью.

Почему считают необоснованным арест Гаврилова, мне непонятно. Ведь одного того, что имелось на него в горкоме партии, было более чем достаточно для ареста.

Гайзер арестован по распоряжению Наркомата и арестован правильно. Ведь он же развалили завод, и если бы Гайзера не сняли, то ледокол «Каганович» продолжал бы строиться еще 4 года.

Считаю, что у нас необоснованных арестов не было, а если в отдельных случаях была подтасовка, знать об этом не мог.

Основания для заведения разработки по бывшим арестованным, освобожденным из-под стражи, имелись полные, на этот счет есть директива НКВД СССР и Политбюро ЦК партии, и я считаю, что прекращать разработку никаких оснований не было.

По части выписок из протоколов тройки для приведения приговоров в исполнение. По-моему, они вручались коменданту, но если и нет, то это существа дела не меняет.

Многое, относящееся к Фишеру, почему-то переложено на меня.

По части показаний свидетелей мне нечего сказать. Ни один из них не говорил, что являлся свидетелем моей преступной деятельности, да такого свидетеля и быть не может, так как преступлений я не совершал. Показания Черкеса о якобы моих указаниях об аресте 2 тыс. человек объясняется тем, что я его представил к увольнению. Я принадлежу к числу тех немногих людей, которые боролись с Успенским и его окружением, за что подвергался гонению. Однажды на совещании по поводу нашего протокола допроса на I5 листах Успенский заявил, что так работать нельзя. Я спросил: «А если не хватит материалов?». Он ответил: «Должно хватить, это установка Ежова». По поводу такой установки я выступил и сказал, что она пахнет провокацией, за что был выгнан Успенским с совещания. Была еще стычка, и после этого я перестал ездить в Киев и вместо себя на совещания посылал Поясова. Результатом этого явились приезды бригад в Николаев из Наркомата, и Успенский мне заявил, что я буду арестован.

В РСФСР я подвергался гонению со стороны Молчанова, на Украине - со стороны Успенского. Я - не виновен и все дело возникло в результате некритичного подхода к нему. Во имя чего меня держат в тюрьме?

В II.50 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I2.00 суд[ебное] заседание продолжается.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Ни об одном случае ареста по сфальсифицированным справкам, я не знаю. Аресты по заводу были произведены правильно, по показаниям. То же - и по совхозу.

О применении физических методов в аппарате мне было известно, но я принимал все зависящие от меня меры к искоренению этого.

Трубий осужден тройкой правильно. Осуждение лиц, арестованных после I-го августа, объясняется тем, что они проходили по групповым делам, и выделение из них в отдельное производство материалов на кулаков, фабри-

кантов и проч. было бы предательством. Я должен заметить, что не я один заседал в тройке и решал дела. Такими же полноправными членами ее были Старыгин и Ланчуковский, но почему все инкриминируется мне, и они находятся на свободе, а я сижу под стражей?

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

В июне 1938 г. Гарбузов доложил мне о вскрытых им извращениях по Еланецкому РО и действительно поставил вопрос о предании суду секретаря РО Мартыненко. Это было сделано.

Докладывал Гарбузов и о создании Даровым искусственного дела о молодежной организации, и Даров также был предан суду.

Подсуд[имый] ТРУШКИН по делу пояснил:

В Николаев на должность начальника отдела я прибыл 1 июня 1938 г. По отделу принял 177 арестованных и за все время моего пребывания в Николаеве было арестовано 121 чел. Из этого общего числа арестованных в порядке постановления ЦК и СНК от 17.XI.1938 г. было освобождено 37 или 44 чел., судебные инстанции оправдали 14, по тройке прошло от 30 до 40 чел., а остальные осуждены в гласном порядке Военной Коллегией и Военным Трибуналом.

Для обследования работы отдела из Киева приезжала специальная комиссия во главе с зам[естителем] наркома Горлинским, которая проверила все дела и беседовала с каждым арестованным. Серьезных дефектов эта комиссия не обнаружила и работа отдела была признана удовлетворительной.

Мне инкриминируются как необоснованные аресты таких лиц:

Седнев. На него были показания бывшего секретаря горкома Муратова, арестованного еще до меня и эти показания изобличали Седнева как участника организации. Показания Муратова были перепроверены Старыгиным и Карамышевым, и Муратов им также их подтвердил. Старыгин после этого высказал мнение, что Седнева нужно арестовать, и даже сказал, чтобы для приобщения к делу получить имеющиеся у него в обкоме материалы на Седнева по партлинии. Почему считают арест Седнева необоснованным, мне непонятно.

Бражник. От директора совхоза Жугайлова поступило заявление о том, что Бражник за рюмкой водки рассказал ему о существовании к[онтр]-р[еволюционной] организации и предложил вступить в нее. Будучи допрошенным, Жугайлов подтвердил свое заявление и в последних числах июня Бражника арестовали. В первых числах июля был выделен сельскохозяйственный отдел и следствие по делу Бражника велось уже там без всякого участия 2-го отдела. Таким образом, показания Черкеса, что ставил передо мной вопрос об освобождении Бражника, явно не соответствуют действительности.

Василенко. Он арестован сельскохозяйственным отделом и я к его аресту никакого отношения не имел. Правда, до того Побережный несколько раз обращался ко мне за санкцией на арест Василенко, но я, находя материалы недостаточными, в санкции отказал.

Онищенко. К его аресту я вообще никакого отношения не имел. И почему его арест и фальсификация справки инкриминируется мне, совсем не понятно.

Деревянченко. Вопрос о его аресте ставился еще до моего приезда в Николаев, так как уже в то время имелись достаточные материалы. Почему же дело Деревянченко инкриминируется мне?

Справки на арест всех этих лиц я лично не составлял, а указания об аресте давал по материалам дела и после получения самим соответствующих указаний.

Относительно Карасева. Когда я ехал в Николаев, мне в Киеве дали копию протокола допроса Волкова - быв[шего] секретаря обкома, который показал, что он лично завербовал Карасева в организацию. В Николаеве такие же показания были даны Муратовым, Дудиным и другими. О наличии компрометирующих материалов на Карасева Гарбузов составил для Карамышева справку, а в октябре 1938 г. Ворониным была составлена справка на арест Карасева, и ее послали в Киев для получения санкции. Справка составлена правильно, в соответствии с имевшимися материалами, и почему ее считают несоответствующей действительности, мне непонятно.

Об арестах по Ново-Троицкому району. Чучман в своих показаниях назвал как участников повстанческой организации ряд лиц по Ново-Троицкому району. Его протокол корректировал Карамышев и подлежащих аресту лиц обвел карандашом. Я дал указание Федоровскому проверить этих лиц, и когда Федоровский это сделал, мы послали Белову специальное предписание об их аресте. До того по вопросу этих лиц Белов ко мне не обращался, и никаких предложений об арестах по Ново-Троицкому району я ему тогда не делал. После того, как Чучман заявил, что он оговорил 2-х человек, я лично послал работников для перепроверки арестованных по показаниям Чучмана, и они были освобождены. Это имело место до постановления ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г.

Я утверждаю, что арестованных наедине никогда не допрашивал, а беседовал с ними всегда в присутствии следователя.

Показания Гладкова о том, что я посылал за ним легковую машину и требовал дать заявление об участии Гайзера в организации, а потом сразу же отпустил, не получив этого заявления, никак не вяжется.

Дописки я делал на черновых заметках к протоколу. Эти заметки могли пополняться, и из них можно было исключать не представлявшее ценности для дела. В этих дописках ничего преступного нет, они не являлись вымыслом. И если на Стародубцева были показания, что с ним был разговор о террористической организации, то совершенно правильно, что этот пункт я вписал в черновик для того, чтобы выяснить и согласовать его с[о] Стародубцевым.

Мне также инкриминируется торможение освобождения из-под стражи Малюгина, Левицкого, Бражника и Ионаса. На первых двух были показания быв[шего]

секретаря обкома Волкова, что лично вовлек их в организацию, и эти показания Волков подтвердил на Военной коллегии. Сами они также признали свое участие и, кроме того, каждый из них дал показание еще на 2-х лиц. Освобождение из считаю неправильным.

В отношении Ионаса из Донбасса были материалы, что, служа в воинской части, проводил вредительство. В чем заключалось это вредительство - не указывалось, и потому мы запросили подробные материалы. Естественно, что до получения этих материалов мы не могли освободить Ионаса, а по получении, в тот или на следующий день он был освобожден.

На всех оперативных совещаниях я заострял вопрос о недопустимости рукоприкладства к арестованным и это подтвердили все проходящие здесь свидетели - сотрудники. Когда Гарбузов доложил мне, что таким рукоприкладством занимается недавно переведенный ко мне в отдел работник районного аппарата, я сказал об этом Карамышеву, и по моему настоянию этот работник из УНКВД был послан на район.

Об аг[ентурной] разработке «Ретивые» я узнал лишь на следствии, так как она была заведена после моего ареста. «Герда» - Николаевского на связь я принял I-го июня, а I-го июля ушел в отпуск и больше с «Гердом» не работал. Основные материалы по группе освобожденных им были переданы до того, как я с ним стал работать. Когда к нам поступили компрометирующие материалы на «Герда», его вызвал Юрченко и сказал об этом. «Герд» заявил, что материалы не соответствуют действительности, что они в свое время уже проверялись и как необоснованные отпали. Все же Юрченко ему сказал, что он произведет проверку и после проверки «Герду» было сообщено, что материалы не подтвердились. Я в тот момент, возможно, сказал «Герду» почему он своевременно не сообщил нам об этих материалах, но в этом ничего предосудительного нет, и никакого нажима на него я не оказывал. И сам «Герд» здесь, в судебном заседании, подтвердил, что в отношении группы освобожденных я его не провоцировал, и что основные материалы он дал до меня.

Фомин и Гладков были арестованы задолго до диверсионного акта на заводе. Я со всей откровенностью заявляю, что отношение к Фомину было исключительное, и с ним несколько раз беседовали Карамышев, Поясов и Карпенко. После пожара на заводе Фомин без применения к нему какого-либо воздействия признал, что о подготовке этого диверсионного акта ему было известно.

Искусственного в деле по заводу ничего не было. Как говорил здесь Федотов, показания обвиняемыми давали без понуждения, и их потом проверяла бригада Злобинского из Наркомата, руководившая следствием по этому делу. Оправдательный приговор по этому делу суд вынес на том основании, что экспертная комиссия на суде дала заключение, что пожар мог произойти не только как результат диверсионного акта, а мог возникнуть совершенно случайно.

Делом о диверсионном акте по заводу интересовалась Москва и оттуда по линии прокуратуры поступила телеграмма об ускорении следствия. Зам[еститель] облпрокурора Карпенко внес предложение разделить дела, т. е. непосредственных участников диверсионного акта передать в Военный Трибунал, а остальных, связанных со шпионажем, - на тройку. Технически дело на Барсукова, Чернохатова и Мацковского оформлял Зельцман, проводивший следствие по этому делу. Дело на тройке докладывал я и тройкой они были осуждены, так как показания на них были веские. Почему по этому делу указаны неправильные даты арестов - нужно спросить у следователя, который составлял документы по делу.

О деле по совхозу. После того, как стало известно о диверсионном акте в совхозе, туда для проведения следствия по распоряжению Карамышева были направлены Винницкий и Козачук. К тому времени у нас уже имелись показания Чучмана о том, что Садомов является участником организации, а в отношении Бабаева такие показания дал Нуринов. Кроме того, были показания, что Нуриновым завербован в организацию и Брант, принимавший участие в диверсионном акте в совхозе. Таким образом, арест Бабаева и Садомова был произведен вполне обосновано. После ареста Брант, признав причастность к диверсионному акту, дал также показания на Бабаева и Садомова как о членах организации. Беккер, в свою очередь, показал, что в организацию он завербован Бабаевым, и последний эти показания подтвердил. Ни одного арестованного из этой группы не били, никто из свидетелей также об этом не говорил, и утверждать обратное нет никаких оснований.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Чучман отказался от своих показаний лишь в отношении 2-х лиц. По отношению же остальных, в том числе и Садомова, он свои показания подтвердил.

Подсуд[имый] ТРУШКИН:

Винницкий и Белов здесь заявили, что арест Бабаева и Садомова неоснователен, но на каком основании они так говорят, если следствие по делу не вели.

Пред[седательствую]щий огласил показания св[идетеля] КОЗАЧУКА - л.д. 20, том 6.

В I4.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В I4.I0 суд[ебное] заседание продолжается.

Подсуд[имый] ТРУШКИН пояснил:

На предварительном следствии Винниций показал, что Лейзеровский якобы говорил ему об уничтожении первых материалов следствия по совхозовскому делу, добытых на месте в Ново-Троицком районе. Однако Лейзеровский как на предварительном следствии, так и на суде заявил, что он только переписал первый протокол допроса и подписал его от своего имени.

Винницкий и Козачук подтвердили здесь, что как Брант, так и Беккер, дали признание о причастности к к[онтр]-р[еволюционной] организации и ди-

версионному акту. Таким образом, обвинение в неосновательных арестах по совхозовскому делу и в неправильном осуждении обвиняемых по этому делу отпадает.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

От Седнева провокационных показаний на Карасева я не требовал.

(Оглаш[аются] показания св[идетеля] Седнева в суд[ебном] заседании).

Пред[седательствую]щий огласил справку о том, что компрометирующих материалов на Бранта, Беккера, Бабаева, Садомова и Наместюка до их ареста в УНКВД по Николаевской области не имелось - л. д. 188 т. 9.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Справка эта, как было уже установлено на первом суде, не соответствует действительности, и в подтверждение этого я прошу истребовать показания Чучмана.

К ответственности за применение извращенных методов к арестованным я не привлекался.

(Оглаш[ается] - л.д. 299, том II).

Это взыскание было снято и даже не записывалось в учетную карточку.

О записке арестованного Щербины, якобы написанной им перед попыткой к самоубийству, я ничего не помню, Крюковский же завил здесь, что ее вообще не было.

С получением приказа о своем увольнении я с целью реабилитации себя решил написать докладную записку и потому подобрал для нее материалы. Эти материалы взял на дом, поскольку дела окончательно не сдал и преступлением это не считал. Ведь разрешалось же мне иметь при себе совершенно секретные документы при поездках на доклад в Киев и проч.

У меня были ошибки, но преступления я не совершал, а, наоборот, на всех оперсовещаниях мобилизовывал аппарат на борьбу с извращениями.

(Оглаш[аются] показания подс[удимого] ТРУШКИНА - л.д. I, том 2).

Запись эта следователем Груниным сделана неправильно, и подписать ее он меня заставил с кулаками перед лицом. В действительности же на основании только одного показания был арестован лишь Жерноклюев.

На вопросы суда подс[удимый] КАРАМЫШЕВ:

Случаев, чтобы я требовал арестов только на основании одного показания, не было.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА подс[удимый] ТРУШКИН:

Мое указание Гарбузову по части Карасева сводилось к тому, чтобы он составил для Карамышева внутреннюю справку о наличии на Карасева компрометирующих материалов.

Гарбузов или Воронин действительно докладывали мне, что Бондаря избивали работники киевской бригады, и я об этом, в свою очередь, доложил Карамышеву.

Помню также, что Гарбузов докладывал мне о применении физических мер начальником РО НКВД.

Докладывал ли Гарбузов о своем мнении, что Деревянченко оговаривает руководящих работников Филиппова и Старыгина, не помню.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА подс[удимый] ТРУШКИН:

На арест Жерноклюева Воронин поехал по моему приказанию. Руководство следствием по I-му отделению осуществлял начальник отделения, я руководил только отдельными работниками этого отделения.

Пред[седательствую]щий огласил показания Трушкина - л.д. III, том 3.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Применение физического воздействия к Щербине я отрицаю. Санкция на применение этого воздействия к нему была дана Карамышевым в приезд Ратынского и по предложению последнего, однако я, узнав, что Щербина покушался на самоубийство, эту санкцию не применил, а только взял Щербину на воротник и потряс.

Пред[седательствую]щий огласил показания подс[удимого] ГАРБУЗОВА - л.д. I34-I37, том 3.

На вопросы суда подс[удимый] ГАРБУЗОВ:

Эти свои показания подтверждаю.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

На прошлом суде Винницкий и Волошин показали, что «отсидки» арестованных были введены до моего прибытия в Николаев.

Седнев, как я уже показывал, был арестован вполне обоснованно. Ионас как национал подлежал аресту согласно приказу Москвы.

Подс[удимый] ГАРБУЗОВ пояснил:

На Седнева были не прямые, а косвенные показания, а этого для ареста недостаточно. По таким же материалам был составлен ряд справок на аресты по заводу, но, несмотря на согласие наркома Тевосяна на эти аресты, я их в отношении ряда лиц все же не произвел.

Подс[удимый] ВОРОНИН по делу пояснил:

Виновным себя не признаю.

Мне инкриминируется арест Ионаса и Гущина. По этому пункту обвинения следствие основывается на ничем не обоснованных показаниях одного Киреева, но ведь ему неизвестно, как и по чьему распоряжению аресты были произведены.

Ионас был арестован по показаниям Муратова, которые он дал не мне, а другому следователю, и мое участие в его аресте заключалось лишь в выполнении приказания Трушкина по части технического оформления материала на арест. Следствие по делу я не вел.

Такое же отношение я имел и к аресту Гущина. Он проходил по показаниям Старобудцева как участник антисоветской террористической организации. Кроме того, на него были материалы по партлинии. По приказанию начальни-

ка отдела я написал справку, на основании этой справки Гущин был арестован.

Вообще ни одни арест не производился без указания начальника отдела и, таким образом, обвинять меня в необоснованных арестах нельзя. По части Гущина должен сказать, что материалов на него было вполне достаточно, и потому арест его нельзя считать необоснованным. Дописки от руки в справке на арест Гущина я не делал, да и надобности в этом не было.

Гаврилов арестован по показаниям Степанова и Стародубцева. Кроме того, на него имелись материалы по партлинии, и сумма всех этих материалов давала полное право и основание на арест. Справка на него не сфальсифицирована, ее писал Федотов и почему она инкриминируется мне, просто не пойму.

Деревянченко был арестован с санкции ЦК КП(б)У и по вполне достаточным материалам. О фальсификации здесь не могло быть и речи, так как он был довольно крупной фигурой, чтобы Трушкин и Карамышев пошли на это.

О деле Меламуда, Фомина и др. Меламуда я в глаза не видел, он 2-м отделом не арестовывался и, следовательно, составлять справку на него я не мог. На Фомина, как уже здесь установлено, имелось много материалов, и в чем же заключается фальсификация, мне неизвестно.

На Гладкова справка была написана в соответствии [с] имевшимися материалами, и в чем там фальсификация, так и не сказали. Правда, если исходить из условий сегодняшнего дня, то материалов может быть и мало, но в условиях 1938 г. их было больше чем достаточно. И если я здесь виновен, то в равной степени как все чекисты Советского Союза, так как и они проводили аресты по таким материалам.

Обвинение меня в провокационном создании агразработки «Ретивые» просто чудовищно. В моем распоряжении имелись материалы по троцкистам со всех отделов. Поступали они также от агентов «Гершова», «Добровольского», «Герда» и еще одного, и для заведения агразработки их было вполне достаточно. Перед тем, как завести агразработку, мы решили проверить имевшийся агентурный материал, и потому с санкции Юрченко была проведена оперативная комбинация по подслушиванию. Разработка была заведена по указанию Юрченко в полном соответствии с приказом НКВД СССР и никакой фальсификации там нет. Так, где же здесь преступление, и в чем моя вина?

О незаконных методах следствия. Ни в отношении одного из перечисленных в обвинительном заключении лиц следствие я не вел, что подтвердили и свидетели. Чикалов заявил, что я вошел, молча ударил его и вышел. Это же абсурд.

Все свидетели, за исключением Волкова, опровергли обвинение меня в провокации арестованных на дачу показаний о Карасеве. В действительности никакой провокации я не допускал, и показания Волкова голословны, не соответствуют действительности.

О понуждении Стародубцева расширить список участников организации. Свидетель Федотов вынужден был признать здесь, что оснований к такому заявлению он не имеет.

К следствию по делу Жерноклюева я не имел никакого отношения, а то обстоятельство, что вместе с Трушкиным и по его приказанию поехал на арест Жерноклюева, криминалом не является.

Не имел также отношения к следствию по делу Седнева и показания последнего я категорически отрицаю.

Гаврилов показал, что еще до ареста я и Гарбузова вызывали его на протяжении нескольких дней и требовали признания в участии в организации. Это также абсурд. Был лишь случай, что его задержал Федотов на улице как проводившего а[нти]/с[оветские] разговоры, но после установления в УНКВД его личности он был отпущен. Будучи потом арестованным, Гаврилов сразу же после ареста или на следующий день дал мне обширные показания о принадлежности к правотроцкистской организации. Его я не бил, показаний не вымогал, и дал он их вполне добровольно, что подтвердил здесь и свидетель Альбрехт.

К Волкову ни я, ни, насколько мне известно, и Альбрехт никаких угроз также не применяли и признаний не вымогали.

Бондарь предъявил мне здесь претензию, что я якобы избивал его ключом. Это неправда, так как в первый же вызов он добровольно написал обширное заявление. Ко мне он попал от бригады Злобинского и заявил, что его там избивали. Следов побоев на нем заметно не было, но все же об этом его заявлении я доложил Гарбузову, а тот - Трушкину. Бондарь также говорит, что в порядке устрашения я при его допросе вызывал коменданта Митрофанова. Это тоже ложь, да и какое могло быть устрашение, если Митрофанов вдвое ниже Бондаря.

Кобцев дал собственноручное заявление более чем на 100 листах. Составленный же мною протокол допроса значительно от этого заявления отличался, так как на допросе Кобцев от части своих показаний отказался.

Повестки по делам к тройке писали следователи, я их подписывал лишь как начальник отделения.

Показания свидетелей - бывших арестованных - ложны, ими продолжается таже организованная работа, которая отражена в агделе «Ретивые».

В заключение хочу сказать по поводу показаний Трушкина о том, что якобы я писал справку на Карасева. Это ложь. Справка на такие крупные фигуры, как депутат Верховного Совета Карасев, могла писаться по меньшей мере зам[естителем] нач[альника] отдела.

В 16.10 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 16.15 суд[ебное] заседание продолжается.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА подс[удимый] ВОРОНИН:

Случая, чтобы в моем присутствии Трушкин заявлял Гаврилову: «Мы сами суд, сами расправа, Николай Иванович нам разрешил», не было.

Также не было случая, чтобы при мне Трушкин называл Чикалову определенных лиц и требовал дать о них показания как об участниках поджога.

Такого случая, чтобы при допросе Кобцева в соседнем кабинете раздавались крики, и Трушкин в виде устрашения обращал на это внимание Кобцева и требовал давать показания, также не было.

Из Киева действительно была прислана выписка из показаний Волкова о том, что Гайзер является членом организации.

Подсуд[имый] ГАРБУЗОВ по делу пояснил:

Меня обвиняют в фальсификации справки на Деревянченко, но фактически она являлась даже неполной. Помимо показаний, коими Деревянченко изобличался как участник организации, у нас имелись документы о том, что он в прошлом принадлежал к федерации анархистов, что был изобличен в связях с врагами, покровительстве и восстановлении их в партии, что при выборах вычеркнул из бюллетеня Хрущева и, что сестра его за диверсию на шахте осуждена к ВМН. Деревянченко показал, что я с целью понуждения его к даче показаний применял к нему физическое воздействие и даже указал дату - 23 ноября. Ложь его оказалась неудачной, так как 23 ноября я в УНКВД отсутствовал: днем оформлял свой развод, а вечером был на юбилейном вечере в порту. Я не только не вымогал от него показаний, а, наоборот, пресекал его, когда он пытался оговорить Старыгина и Филиппова. И недаром при своем освобождении Деревянченко заявил Юрченко, что претензий ко мне не имеет.

Гаврилов еще за 4 месяца до моего приезда в Николаев был включен в оперлист. Помимо агентурных материалов, на него имелись прямые показания Степанова о принадлежности к троцкистскому подполью, а также официальные материалы по партлинии Федотов уже рассказывал здесь как Гаврилов был приглашен в УНКВД за антисоветский разговор на улице. Гаврилов намечался к вербовке и потому в тот вечер с ним была проведена обработочная беседа, после чего он был отпущен и больше его не вызывали. Арестовали его позднее. Ему я не угрожал и его не бил, что подтвердили здесь свидетели.

Кобцев показал, что я ему нанес несколько ударов по голове. Это неправда. С ним я разговаривал 2 раза, и этот разговор заключается в нескольких словах: в первый раз в присутствии Альбрехта сказал ему, что нужно писать чернилами, а не карандашом, а во вторую встречу, видя, что на нем белые испачканные брюки, предложил написать домой о присылке других. При освобождении он жаловался Юрченко, что его бил Богуславский, а в отношении меня заявил, что никаких претензий не имеет.

Фомин разрабатывался 3-м отделом. В отношении его имелись данные, что он - воспитанник кулака, собирал подписи за реабилитацию троцкиста Плетнева. Допрашивал его Федотов, и Фомин дал собственноручные показания. Я

лично спрашивал Фомина, правдивы ли они, и он утверждал это. 3-го августа Федотов доложил мне, что Фомин дал показания о причастности к поджогу на заводе. Когда я спросил об этом Фомина, он подтвердил свои показания, и на мой вопрос, не оговаривает ли, ответил отрицательно. По его показаниям прошел Барсуков, но косвенно и не как участник поджога, а как член организации. Показания Фомина об арестованном с порезанными пятками - просто бред сумасшедшего.

Показания Чулкова я также категорически отрицаю.

При допросе Дудина в Киеве его ответы формулировал вслух Трушкин, я записал, и Дудин протокол подписал. Никаких искажений в протоколе я не допустил, да и где в этом логика, если допрос производился в феврале 1939 г., уже после постановления ЦК и СНК от 17.XI.[19]38 г.

Бондарь существенно изменил свои показания. Но я заявляю, что видел его только раз. Он тогда мне заявил об избиении его киевскими работниками, после чего я сразу ушел и о его заявлении доложил Трушкину.

Протокол допроса Стародубцева я корректировал. Так как Стародубцев действительно исключался из партии, я в черновике протокола вписал этот момент и предложил Федотову до окончательного оформления протокола согласовать эту дописку с Стародубцевым. Так как эта дописка соответствовала действительности, Стародубцев с ней согласился.

Ни от Кобцева, ни от Фомина показаний на Карасева и Филиппова я не требовал, и они сами это на суде не подтвердили.

Показания Афанасьева не соответствуют действительности. 2-го августа с Афанасьевым в конторе завода я разговаривал не наедине, а в присутствии 2-х работников милиции. Как же в этих условиях я мог ударить его.

«Герда» впервые я увидел в июле 1939 г., когда вел с ним разговор по части выступления его в качестве свидетеля по делу Стародубцева. О материалах «Герда» мне Юрченко сказал, что они Наркоматом взяты под сомнение. В связи с этим, когда на следующий день «Герд» был вызван к Юрченко, я перед ним поставил вопрос, чтобы он прямо сказал, верны ли его материалы. «Герд» это утверждал. Тогда Юрченко предложил провести проверку путем подслушивания, и в результате ее мы убедились в антисоветских высказываниях группы освобожденных. Несмотря на это, я все же говорил Юрченко, что эти материалы нужно еще проверить другими источниками. Спустя пару дней «Герд» заявил мне, что ему разрабатываемые им люди не доверяют, и я тогда же предложил ему прекратить их разработку. Агентурная разработка «Ретивые» была заведена по распоряжению Юрченко на основании приказа НКВД СССР.

Чем объяснить, что свидетели - бывшие арестованные дают на меня клеветнические показания? Я думаю, что здесь влияние Твердохлебенко. Ведь заявлял же Винницкий, что Твердохлебенко твердо ориентировал его на дачу

показаний против меня, жаловался мне на это Федотов. В этом убеждает меня и тот факт, что против меня выступают свидетели, которых я даже в глаза не видел. Как, например, Левицкий.

Меня обвиняют в незаконных арестах. Я чистосердечно заявляю, что ничего подобного не было, наоборот, еще до постановления ЦК и СНК от I7.XI.[19]38 г. я, несмотря на сопротивление быв[шего] нач[альника] УНКВД Фишера, освободил десятки людей.

По Голо-Пристанскому району было арестовано 4 человека. Просмотрев их дело, я убедился, что никаких оснований к аресту не имеется, и доложил свое мнение о необходимости освобождения этих лиц. Толкачев и Фишер не согласились, тогда я пошел к зам[естителю] облпрокурора Карпенко, согласовал этот вопрос с ним, попросил чтобы он официально предложил об освобождении, и арестованные были освобождены.

В I937 г. был арестован секретарь Баштанского РПК. Установив, что арест был вызван на почве личных счетов с ним начальника РО Вальтуха, я арестованного освободил. Такие освобождения я производил по ряду районов самостоятельно, так как начальники РО боялись сами ставить об этом вопрос.

За I938 г. по УНКВД были вскрыты три факта фальсификации следственных дел и создания искусственных орагнизаций, и все эти 3 случая разоблачения принадлежат мне. Все это имело место до постановления ЦК СНК от I7.XI.[19]38 г., и как же в таком случае я мог сам незаконно арестовывать. Я чистосердечно заявляю, что если бы все сотрудники поступали так, как я, то никаких безобразий не было бы. Как только мне становилось известно о фактах применения физических методов воздействия к арестованным, я немедленно принимал все меры и делал все возможное для ликвидации этих безобразий и недопущении их впредь.

По делу пожара на заводе я не провел ни одного ареста и не подписал ни одного документа. О том, что дело на Барсукова, Мацковского и других было выделено из общего дела и передано на тройку, мне стало известно постфактум. По этому вопросу я беседовал с Зельцманом, тот мне сказал, что [по] вопросу выделения дела на Барсукова и других Трушкин беседовал с руководством, после чего предложил ему - Зельцману выделить материал.

На вопросы суда подс[удимый] ГАРБУЗОВ:

Был такой единственный случай, что я зашел к Федотову и Танфилову при допросе ими Чулкова. Последний в тот момент писал показания. Я перебросился с ними несколькими словами и ушел. Какой же смысл было бить Чулкова, если он уже давал показания.

(Оглаш[аются] показ[ания] Чулкова - л.д. 283 об., том 8).

Это заявление Чулкова категорически отрицаю. Между прочим, в заявлении он склоняет Эльзона, а ведь тот никогда и никакого отношения к Чулкову не имел.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА подс[удимый] ГАРБУЗОВ:

У меня лично сменная работа с арестованными и «стойки» никогда не применялись. После приезда в Николаев Трушкина я как-то увидел, что в других отделениях арестованных заставляли стоять и допрос их производили посменно. На мой вопрос работники мне ответили, что это делается по распоряжению Трушкина.

С приказами по работе тройки я не знаком, и на оперативных совещаниях они не оглашались.

Против освобождения арестованных по делу Стародубцева Трушкин не возражал.

Случаев барахольства со стороны Трушкина я не замечал.

На вопросы суда подс[удимый] ГАРБУЗОВ:

Применялись ли «стойки» в отделении Воронина, не знаю.

Фомин - антисоветский человек. После своего освобождения он поехал в Москву, и потом из НКВД СССР поступила ориентировка, что в Москве он проводил антисоветские разговоры, и нам было предложено взять его в активную разработку.

Щербину Трушкин бил.

С Прицкером получилось так. Ко мне пришел Басов и доложил, что не может допрашивать Прицкера, так как тот отказывается отвечать на вопросы. Я пошел к Прицкеру, но он и мне заявил, что отвечать не будет. Я предупредил Прицкера, что если он будет так себя вести, то отправлю в карцер. В ответ на это Прицкер набросился на меня, вцепился мне в волосы, и мы оба вывалились в коридор. Тут подбежал Воронин и оттолкнул от меня Прицкера. Я Прицкера не бил. Били его Толкачев и другие работники.

В 21.00 объявлен перерыв суд[ебного] заседания.

В 21.45 суд[ебное] заседание продолжается.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Следствием по отделению Воронина руководил Трушкин. Вообще последний, по-моему, игнорировал Воронина.

На вопросы подс[удимого] ТРУШКИНА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Справку на арест Гаврилова составлял я на основании показаний Степанова и Стародубцева. Имелись также материалы за 1934 г.

На вопросы подс[удимого] ГАРБУЗОВА св[идетель] ФЕДОТОВ:

Из Москвы нам была прислана ориентировка о том, что Фомин, будучи там в командировке, после освобождения проводил явно антисоветскую работу. Этой же ориентировкой предлагалось изыскать агентурные возможности для активной разработки Фомина. Аналогичные указания были и по другим освобожденным.

На вопросы суда подс[удимый] ТРУШКИН:

Тейтель - бывший зам[еститель] нач[альника] отдела Черниговского УНКВД, взаимоотношения у меня с ним были неважные, мы почти каждый день ругались.

(Оглаш[аются] показ[ания] Тейтеля - л. д. I3-I5 т. 4).

Показания Тейтеля ложны, и я их категорически отрицаю.

С Шепетиным столкновений не имел, и взаимоотношения у нас были нормальные.

(Оглаш[аются] показ[ания] Шепетина - л.д. I0-I2, том 4).

Показания Шепетина не соответствуют действительности, они у него выбиты, и я их отрицаю.

Выговора по партлинии я не получал.

(Оглаш[ается] выписка из прот[окола] засед[ания] парткомитета - л.д. 288, том II).

Горком этого решения не утвердил.

Состав суда обозрел истребованные согласно определения приказы по УНКВД о наложении быв[шим] нач[альником] УНКВД Карамышевым взысканий на работников за извращение следствия, протоколы заседаний тройки от 26.9.[19]38 г. № 2, от 26.X.[19]38 г. № 62 и от 5.XI.[I9]38 г. № 73.

Секретарь доложил, что из вызванных свидетелей в суд[ебное] заседание не явились: ФОМИН, ВОЛОШИН, ЗЕЛЬЦМАН, ДЕРЕВЯНЧЕНКО, ЧАЙКОВСКИЙ, ШКЛЯРОВ, ПОБЕРЕЖНЫЙ, ЕФРЕМОВ, ГОФМАН.

На вопрос пред[седательствую]щего о возможности закончить слушание дела в отсутствии названных свидетелей подсудимые КАРАМЫШЕВ, ТРУШКИН, ГАРБУЗОВ, ВОРОНИН ответили, что они считают возможным закончить слушание дела без этих свидетелей.

Совещаясь на месте, ВТ вынес определение:

Имея в виду, что в деле имеются показания отсутствующих свидетелей, что вопросы, которые эти свидетели могут подтвердить, в достаточной степени выяснены, а потому, учитывая согласие подсудимых,

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Дело закончить слушанием в отсутствии не явившихся свидетелей Фомина, Волошина, Зельцмана, Штерн, Деревянченко, Чайковского, Шклярова, Побережного, Ефремова и Гофмана.

В порядке дополнения судебного следствия подсудимые задали вопросы свидетелям.

На вопросы подс[удимого] ВОРОНИНА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Работой по следствию в I-м отделении руководил не Воронин, а Трушкин.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ПОЯСОВ:

О своих взаимоотношениях с Успенским Карамышев мне не рассказывал, но дважды, несмотря на то, что в Наркомат вызывали лично его, он не поехал, а послал меня.

С приказами НКВД УССР и НКВД СССР начальников отделов всегда ознакамливали.

Других отношений, кроме официальных, я между Трушкиным и Карамышевым не замечал.

На вопросы подс[удимого] КАРАМЫШЕВА св[идетель] ЛЕЙЗЕРОВСКИЙ:

Я помню случай, когда в моем присутствии Карамышев плохо отозвался о Трушкине.

Больше дополнить суд[ебное] следствие подсудимые ничем не имеют, и таковое объявлено законченным.

В 22.45 объявлен перерыв суд[ебного] заседания до I2.00 23.III.[19]4I г.

23.III.[19]4I г. в I2.00 суд[ебное] заседание продолжается.

Комендант суда доложил, что 22.III.[1941 г.], по окончании судебного заседания, подсудимый Трушкин пытался совершить побег, но был задержан в вестибюле УНКВД (вручает пред[седательствую]щему рапорт о попытке побега Трушкина).

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

Рапорт комендант суда о попытке к побегу подс[удимого] ТРУШКИНА приобщить к делу.

Подсудимым предоставлено последнее слово.

Подсуд[имый] КАРАМЫШЕВ:

Я принадлежу к числу работников, выдвинутых на руководящую работу в I938 г., и в должности начальника УНКВД работал всего лишь 7-8 месяцев. Работать мне пришлось в сложной политической обстановке и в условиях вражеского руководства. Однако я делал все в пределах своих сил и возможностей, чтобы сколотить аппарат на борьбу с врагами, на борьбу с извращениями, и свидетели здесь показали, что я боролся против всяких извращений, правильно и по-партийному ориентировал аппарат. Я очистил аппарат от разложившихся работников, укомплектовал его за счет комсомольцев и партийцев, и если рецидивы и безобразия продолжали еще иметь место, что это объясняется тем, что в отдельные периоды я фактически был отстранен от руководства, которые переходило к бригадам, приезжавшим из Киева.

Я принадлежу к числу тех людей, которые не только боролись с Успенским, но открыто выступали против него. О нем же я сигнализировал в соответствующие авторитетные организации.

В постановлении ЦК партии указано, что органы НКВД свои ошибки допустили благодаря плохому контролю со стороны прокуратуры и парторганов. У нас же не было сколько-нибудь значительного оперативного совещания, на котором не присутствовал бы секретарь обкома. Он же во многих случаях присутствовал и при допросе арестованных. Все это говорит за то, что еще тогда я старался приблизить аппарат и работу УНКВД к парторганам, подчинить их влиянию аппарат. Таким образом, показания свид[етеля] Черкеса о моем пренебрежительном отношении к парторганам голословны, не отвечают действительности. Если бы действительно я так относился к парторганам, как говорит Черкес, то разве меня избрали бы секретарем партийного комитета УНКВД по Ленинградской области, где [я] работал до Николаева, и где насчитывалось около полутора тысячи членов партии.

Наша беда заключалась в том, что мы не всегда могли сразу разоблачить клеветников, но, обнаружив ошибку, мы всегда ее исправляли. Если у нас и была арестована группа партийных работников, которых затем пришлось освободить, то аресты их производились либо по требованию Наркомата, либо по требованию авторитетных парторганов.

Тройка при УНКВД действовала в соответствии с директивами НКВД СССР и политикой партии, и по сравнению с другими областями у нас работа была построена много лучше. При рассмотрении работы тройки необходимо учесть, что там не все зависело от меня, и что я имел только один голос. В качестве примеров могу привести такой факт: у нас было дело Топчило, у которого обнаружили взрывчатые вещества в количестве, достаточном для взрыва всего города с заводами. Я настаивал на передаче этого дела в суд, но секретарь обкома предложил рассмотреть его на тройке.

Мою деятельность по УНКВД нужно оценивать в свете всей проделанной работы, а работа была проделана большая. Нам удалось обеспечить нормальную работу оборонных заводов, которые до того находились в хроническом прорыве, мы разгромили шпионско-вредительские кадры по области и ликвидировали повстанческие проявления.

В 16 лет я вступил с комсомол, служил в частях ОСНАЗа, боровшихся с бандами, по линии ЦК был мобилизован в политотдел МТС, а после убийства Кирова был мобилизован в Ленинград, где провел ряд дел, имеющих историческое значение. Мне принадлежит честь вскрытия объединенного правотроцкистского центра, я разоблачил физического исполнителя подготавливавшего убийства Сталина, за что от ЦК партии мне была объявлена благодарность. Мною произведено было также ряд других очень серьезных дел и за проделанную работу Правительство наградило меня орденом Ленина.

В свете этих данных намеки на то, что я мог совершить преступление против политики партии, должны отпасть. Преступной деятельностью я никогда не занимался, а, наоборот, всю жизнь боролся с преступлениями и партии никогда не изменял.

Прошу меня оправдать.

Предоставлено последнее слово подсуд[имому] ТРУШКИНУ.

Подс[удимый] ТРУШКИН ничего не сказал.

Посуд[имый] ВОРОНИН:

По части арестов я являлся лишь исполнителем, к тому же аресты производились с санкции прокурора, который предварительно проверял материалы.

Начальником отделения я считался только юридически, а фактически был рядовым следователем и отделением руководил Трушкин, как это установлено свидетельскими показаниями.

Никакой фальсификации в заведении агдела «Ретивые» не было и отношения к нему я не имел, за исключением того, что вынес постановление о за-

ведении этого дела. Заведено же оно было вполне законно и материалов для этого было достаточно.

На скамье подсудимых я сижу незаслуженно. Я происхожу из семьи рабочего-мельника. С 1923 г. - в комсомоле, с 1931 г. - в партии и за все это время не имел ни одного взыскания. В 1928 г. был призван в РККА и служил в погранчастях, где был комсоргом. В 1929 г. принимал участие в подавлении крупного кулацкого восстания в погранполосе и был ранен в голову. В органах НКВД принимал активное участие в партжизни, избирался секретарем парторганизации, по своей непосредственной работе провел ряд серьезных дел.

Предъявленное мне обвинение не соответствует действительности. Я прошу учесть все обстоятельства дела и вынеси мне оправдательный приговор.

Посуд[имый] ГАРБУЗОВ:

Выступавшие свидетели приводили много фактов, говорящих за то, что я всегда принципиально и последовательно вел борьбу с нарушителями советских законов. Сопоставьте эти показания с показаниями свидетелей, говорящих против меня, и сделайте вывод.

Я - выходец из рабочих, с 15 лет пошел трудиться, в 20-летнем возрасте вступил в партию, работал на производстве, потом на профработе, откуда в 1932 г. был мобилизован в органы. Работал я всегда честно и провел ряд крупных серьезных дел.

В Николаеве до августа 1938 г. работал начальником отделения, затем зам[естителем] нач[альника] отдела, был секретарем парткомитета и в последнее время ни к следствию, ни к арестам по сути отношения не имел.

Прошу меня оправдать.

В 13.00 суд удалился в совещательную комнату.

В 21.15 суд вышел из совещательной комнаты и пред[седательствую]щий огласил приговор и разъяснил подсудимыми порядок его обжалования и право на подачу ходатайств о помиловании.

ВТ ОПРЕДЕЛИЛ:

1. Возбудить перед Президиумом Верховного Совета УССР ходатайство о лишении осужденного КАРАМЫШЕВА депутатских прав.

2. По вступлении приговора в отношении осужденного КАРАМЫШЕВА в законную силу орден Ленина сдать в Президиум Верховного Совета Союза ССР.

3. До вступления приговора в законную силу меру пресечения всем осужденным оставить прежнюю - содержание под стражей.

В 21.30 судебное заседание объявлено закрытым.

Председательствующий Фельдман

Секретарь
военный юрист Писарев

ГДА СБУ. Ф. 5. Спр. 67990. Т. 13. Арк. 405–458 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 22

Протокол огляду архівно-кримінальної справи по обвинуваченню гр. І.Ф.Мартиненка

12 червня 1957 р.

ПРОТОКОЛ ОСМОТРА

Город Николаев 12 июня 1957 года

Старший следователь следственного отдела УКГБ при СМ УССР по Николаевской области - лейтенант АЛЫШЕВ, осмотрев материалы архивно-следственного дела № 4105 по обвинению МАРТЫНЕНКО Ивана Филипповича, 1911 года рождения, уроженца с. Воссиятское Еланецкого района Николаевской области, работавшего до ареста секретарём Еланецкого РО НКВД Николаевской области, в пр.пр.ст.ст.104 ч.1 и 206-17 «а» УК УССР

УСТАНОВИЛ:

МАРТЫНЕНКО И.Ф. арестован 27 августа 1938 года по ст. 54-10 и 54-11 УК УССР как участник правотроцкистской организации в Еланецком районе. Однако 16 апреля 1939 года дело на него было прекращено за недоказанностью указанного состава преступления с выделением в отдельное производство материалов о должностных преступлениях МАРТЫНЕНКО и нарушении им социалистической законности, по существу которых против МАРТЫНЕНКО возбуждено уголовное дело.

Признавая себя виновным в предъявленном ему обвинении, МАРТЫНЕНКО показал, что на протяжении 1937-1938 годов в Еланецком РО НКВД грубейшим образом нарушалась социалистическая законность: многие аресты советских граждан производились без всяких на то оснований, на допросах к арестованным применялись зверские методы физического воздействия, в результате чего они давали любые «показания», угодные работникам НКВД.

Как показал МАРТЫНЕНКО, с назначением в 1937 году на должность начальника Еланецкого РО НКВД СЕДОВА в райотделении по указанию СЕДОВА к арестованным на допросах стали применять меры физического воздействия с целью получения от них признательных показаний. Дачу такого указания СЕДОВ объяснял тем, что на это имеется распоряжение свыше.

К ведению следствия из-за большого количества арестованных были допущены работники Еланецкой милиции: ЧУХНОВ Илья Григорьевич, ЧУХНОВ Николай Григорьевич, РЯБОВОЛОВ Прокофий Семёнович, ГОЛОЛОБОВ, а также по рекомендации Райкома партии к следственной работе был допущен заведующий Райотдела народного образования - ПОЛТОРАЦКИЙ. Фельдъегерь ГУДИМОВ, райпожинспектор ЧАЙКА и сам МАРТЫНЕНКО также допускались к допросам арестованных - на время ухода следователей на обед или на отдых.

Он, МАРТЫНЕНКО, во время ухода СЕДОВА на обед допрашивал арестованных ШАФА, ГИПНЕРА, МИХАЛЬСКОГО, ДЕМЬЯНОВА, ЯКОБСОНА и с разрешения СЕДОВА применял к ним меры физического воздействия - заставлял их садиться на угол стула, выпрямив ноги и руки, бил их рукой по лицу.

Особенными зверствами по отношению к арестованным отличались братья ЧУХНОВЫ. Поэтому всех арестованных, которые не давали признательных показаний, передавали на допросы ЧУХНОВУ Н.Г. и ЧУХНОВУ И.Г. Последний с мая 1937 года стал применять к арестованным, не давшим признательных показаний, пытки: закладывал пальцы рук арестованных между створками дверей и давил; закладывал между пальцами рук карандаши, а затем сдавливал пальцы; закладывал под ногти пальцев арестованным смоченную керосином бумагу и поджигал её.

Такие методы физического воздействия ЧУХНОВ И.Г. применял к арестованным ТЕРЕНТЬЕВУ, ШРЕТЛИНГУ, ТАРАСОВУ, МИРОШНИЧЕНКО, ЦИБУЛЬСКОМУ, КАСЬЯНЕНКО, ЦИБУЛЬСКОМУ, АЛЕКСЕЕНКО, ЯКОБСОНУ и ко многим другим (фамилии других МАРТЫНЕНКО не называл).

Такие же методы ведения следствия стали после ЧУХНОВА применять и другие сотрудники РО НКВД и милиции вплоть до милиционеров ГОЛОЛОБОВА и ПАНАСЕНКО. Начальник же РО НКВД СЕДОВ и его заместитель МАТВИЕНКО, зная об этом, не только не пресекали такие действия своих подчиненных, но, наоборот, поощряли их. ЧУХНОВ Илья всегда ими ставился в пример другим как лучший работник.

В 1938 году Еланецким РО НКВД был арестован МИРОШНИЧЕНКО. Причиной его ареста явилось сведение с ним личных счетов со стороны ЧУХНОВА Ильи.

Рассказывая об обстоятельствах ареста МИРОШНИЧЕНКО, МАРТЫНЕНКО показал, что во время болезни начальника Еланецкого РО НКВД АЛЬБРЕХТА (работал в этой должности до СЕДОВА) его обязанности исполнял ЧУХНОВ Илья и в то время к нему попала папка АЛЬБРЕХТА с оперативными материалами на самого ЧУХНОВА.

В одном из оперативных документов, которые находились в этой папке, секретный сотрудник органов НКВД сообщал, что со слов жителя с. Крутоярка МИРОШНИЧЕНКО отец ЧУХНОВА был тесно связан с помещиком ЯВОРСКИМ и за это во время гражданской войны отца ЧУХНОВА убили в Вознесенском районе красные партизаны. После этого сам ЧУХНОВ Илья вместе с братом, мстя за смерть отца, убили в Вознесенском районе 3-х партизан.

Узнав об этих материалах, ЧУХНОВ Илья установил личность этого секретного сотрудника и арестовал его. Однако тройкой при УНКВД этот человек был освобождён. ЧУХНОВ хотел тогда же арестовать и МИРОШНИЧЕНКО по групповому делу на сектантов, но это ему не удалось.

Как показал МАРТЫНЕНКО, он на допросах по своему делу заявил об этом эпизоде сотрудникам Николаевского Облуправления НКВД - БЕЛОВУ и ФЕДОРОВСКОМУ, но они не стали записывать это в протокол допроса.

Когда же весной 1938 года в РО НКВД стали говорить о том, что в Еланецком районе якобы существует контрреволюционная повстанческая организация, то ЧУХНОВ стал заявлять, что он «подберёт» материалы и арестует МИРОШНИЧЕНКО и тот даст у него на допросах показания о том, что он - МИРОШНИЧЕНКО был якобы завербован в повстанческую организацию бывшим командиром Вознесенского партизанского полка - УРСУЛОВЫМ, а сам в свою очередь завербовал ЛЕБЕДЕВА,- «раз он не пошел с сектантами, то пойдёт с повстанцами». После этого ЧУХНОВ старался провести МИРОШНИЧЕНКО по показаниям других арестованных как участника повстанческой организации. Вскоре МИРОШНИЧЕНКО был арестован.

Когда МИРОШНИЧЕНКО был арестован, то ЧУХНОВ стал просить, чтобы МИРОШНИЧЕНКО дали для допросов ему - ЧУХНОВУ. Однако после первого же допроса, проведенного ЧУХНОВЫМ, МИРОШНИЧЕНКО стал просить, чтобы его передали другому следователю. После этого дело МИРОШНИЧЕНКО было передано ГОЛОЛОБОВУ. Но ЧУХНОВ продолжал участвовать в его допросах.

На допросах ЧУХНОВ применял по отношению МИРОШНИЧЕНКО меры физического воздействия и в результате этого добился от него «признательных» показаний о том, что МИРОШНИЧЕНКО якобы был завербован УРСУЛОВЫМ в повстанческую организацию. Об этом хорошо знали СЕДОВ, ГОЛОЛОБОВ и РЯБОВОЛОВ, т.к. они также допрашивали МИРОШНИЧЕНКО.

У МИРОШНИЧЕНКО не было зубов и ЧУХНОВ, с целью принудить его дать «признательные» показания заставлял МИРОШНИЧЕНКО держать деснами стекло весом около 500 граммов, а также скручивал ему половые органы. Об этом МИРОШНИЧЕНКО заявлял СЕДОВУ, об этом же говорил СЕДОВУ и РЯБОВОЛОВ.

ЧУХНОВ Илья перед ночными допросами всегда напивался пьяным и рекомендовал это другим. Дважды, когда ЧУХНОВ Илья в отсутствие СЕДОВА оставался за него, он и ГОЛОЛОБОВ заходили в кабинет к РЯБОВОЛОВУ. Там ГОЛОЛОБОВ играл на гитаре, а ЧУХНОВ и РЯБОВОЛОВ, оба пьяные, засучив рукава, под музыку избивали МИРОШНИЧЕНКО, а также другого арестованного КАСЬЯНОВА. Об этом МАРТЫНЕНКО докладывал СЕДОВУ, но последний никаких мер не принимал.

В Еланецком РО НКВД содержался арестованный МИХАЛЬСКИЙ и когда МАРТЫНЕНКО допрашивал его, то в кабинет заходил ЧУХНОВ Илья и говорил, что от МИХАЛЬСКОГО во что бы то ни стало надо получить «признательные» показания, чтобы его осудили, т.к. он, ЧУХНОВ, хочет занять квартиру МИХАЛЬСКОГО. При этом ЧУХНОВ показывал, как нужно допрашивать арестованных, закладывая 3 карандаша между пальцами.

ЧУХНОВ Илья был озлоблен на заведующего базой Райпотребсоюза ШТАНЬКО, т.к. тот не сменил ЧУХНОВУ поломанный радиоприёмник на новый. В связи с этим, ЧУХНОВ принуждал арестованного ТАРАСОВА дать на ШТАНЬКО ложные показания как на участника антисоветской организации. Затем ЧУХНОВ аресто-

вал ШТАНЬКО без санкции прокурора, которая была получена только на 9-й день после ареста ШТАНЬКО.

ЧУХНОВ Илья часто говорил арестованным ТАРАСОВУ, МАЛЫХИНУ и ШТАНЬКО: «Пиши показания побольше, вербуй, скорей наш путь к коммунизму». Сам ЧУХНОВ был беспартийный и заявлял по этому вопросу сослуживцам,- «в партии хорошо, но быть беспартийным ещё лучше».

О том, что в Еланецком РО НКВД избивали арестованных, было известно Еланецкому Райпрокурору СИВЕРИНУ, т.к. он часто, сидя в кабинете СЕДОВА, слышал крики избиваемых арестованных в соседнем кабинете.

Так, СИВЕРИН находился в кабинете СЕДОВА, когда в соседнем кабинете кричал арестованный БУША из села Куйбышево (ранее село Ново-Коссиоровка), избиваемый ЧУХНОВЫМ Ильёй за то, что БУША отказался подписывать заранее сфальсифицированный ЧУХНОВЫМ протокол допроса.

Брат ЧУХНОВА Ильи ЧУХНОВ Николай применял такие же, как и ЧУХНОВ Илья, меры физического воздействия к арестованному - ветфельдшеру СИМАКУ.

Во время арестов ГИПНЕРА, ШРЕТЛИНГА, ФЕТА К.К., ГРАМД, СЕРБА, ПАНТЕЛЕЕНКО и других СЕДОВ и ЧУХНОВ Илья присваивали себе имущество и ценности арестованных - облигации госзаймов, овчины, велосипеды, часы, фотоаппараты, ружья, пшеницу. ЧУХНОВ взял лично себе ружьё арестованного АДАМЕНКО. Кроме этого они, а также сам МАРТЫНЕНКО путём составления фиктивных документов присваивали себе деньги, предназначенные на хозяйственные нужды РО НКВД.

По делу МАРТЫНЕНКО в качестве свидетелей были допрошены ряд бывших арестованных, дела на которых были прекращены. Все они показали, что МАРТЫНЕНКО и другие сотрудники Еланецкого РО НКВД применяли к арестованным физические меры воздействия.

Так, свидетель МИРОШНИЧЕНКО Филипп Васильевич показал, что I8 июля I938 года он был арестован Еланецким РО НКВД. В допросах его принимали участие многие работники РО НКВД и все они избивали его. Милиционер РЯБОВОЛОВ бил его линейкой по шее и ремнём, сажал на край стула, заставлял поднимать вверх руки и вытягивать ноги, требуя дать ложные показания на жителей Еланецкого района ЛЕБЕДЯ, КОРКОЦА Силу, АВРАМЕНКО Павла Гавриловича и АВРАМЕНКО Семёна Гавриловича. Но так как МИРОШНИЧЕНКО не стал подписывать ложный протокол, то РЯБОВОЛОВ доложил об этом ЧУХНОВУ Илье и тот сказал, что МИРОШНИЧЕНКО надо дать на допрос МАРТЫНЕНКО, - «у того подпишет».

После этого в кабинет вошли МАРТЫНЕНКО и райпожинспектор ЧАЙКА, которые стали избивать его до потери сознания. При этом МАРТЫНЕНКО избивал его стулом и, когда стул сломался, ножкой от стула переломал ему руку. После избиения его бросили в камеру, где находились арестованные ВОРОНА Константин Гаврилович, ВОРОБЬЁВ, КОВТУН Семен Сергеевич, БАБМЫШУРА из

села Сербуловки и учитель из Еланца - БЕСКРОВНЫЙ, а также ГОНЧАРЕНКО и другие. Все они рассказывали, что МАРТЫНЕНКО избивал и их.

Свидетель МИХАЛЬСКИЙ показал, что его арестовывал МАРТЫНЕНКО, который, доставив его в РО НКВД, сразу же ударил рукояткой нагана по затылку. На допросах он по несколько суток подряд стоял на вытяжку, а МАРТЫНЕНКО избивал его, т.к. он - МИХАЛЬСКИЙ отказывался подписывать ложный протокол допроса. МАРТЫНЕНКО бил его не только в Еланце, но и на допросах в Облуправлении НКВД в гор. Николаеве. В Еланце его также избивал ЧУХНОВ Леня (Илья) бутылкой по животу, а в городе Николаеве его на допросах избивал начальник РО НКВД СЕДОВ и несколько сотрудников Облуправления НКВД. Как показал МАРТЫНЕНКО на очной ставке с МИХАЛЬСКИМ, этими сотрудниками являлись зам. начальника УНКВД - ПОЯСОВ и оперативный работник КИРЕЕВ. ПОЯСОВ бил МИХАЛЬСКОГО рукой по лицу, а КИРЕЕВ сбивал его на пол и топтал ногами. Кроме этого, МИХАЛЬСКОГО на несколько дней в Николаеве запирали в отдельную комнату и не давали пищи и воды.

Как показал МИХАЛЬСКИЙ, в Николаевской тюрьме ему приходилось встречаться с арестованными - жителями Еланецкого района: ЯНЦЕР Рафаилом Георгиевичем - из с. Михайло-Еланец, ВАЛЬТЕР Флорианом Ивановичем - из с. Велидаровки, ГАЙДТ Иваном Григорьевичем - из с. Михайло-Еланец, ОЛЬГЕЙЗЕР Романом Флориановичем - из с. Велидаровки, БЕСКРОВНЫМ - учителем из с. Еланец, ЗАДИРАКОЙ - учителем и ЯКОБСОНОМ - зоотехником. Все они говорили МИХАЛЬСКОМУ о том, что их на допросах избивали МАРТЫНЕНКО и ЧУХНОВ.

Свидетели МАРТЫШКО Павел Иванович и ФИЛИППОВ Корней Денисович показали, что во время содержания под стражей в 1938 г. в Еланецком РО НКВД их избивал МАРТЫНЕНКО, требуя подписать ложные протоколы допросов и в результате избиений они вынуждены были это сделать.

Свидетель ВОРОНА Константин Гаврилович показал, что 1 августа 1938 года он был арестован Еланецким РО НКВД и на 4-й день был вызван на допрос. В кабинете тогда находились работники РО НКВД - ЧАЙКА, РЯБОВОЛОВ, ЧУХНОВ Николай и ещё один ЧУХНОВ. РЯБОВОЛОВ накинул на голову ему - ВОРОНЕ брезентовый плащ, а затем все присутствовавшие в кабинете стали его бить, а когда он упал, то его стали топтать ногами. Затем его облили водой и дали подписать заранее составленный протокол допроса, хотя его и не допрашивали, и он подписал протокол не читая. В камеру ВОРОНУ отнесли на руках, т.к. сам он уже не мог ходить.

В камере вместе с ним содержались арестованные КОВТУН Семен Сергеевич, МИРОШНИЧЕНКО Филипп Васильевич, ДУРНЕВ Ефим, ФИЛИППОВ Корней Денисович, ВАСИЛЬЧЕНКО и другие. Все они также были избиты и в камере жаловались ему на это. Особенно сильно был избит МИРОШНИЧЕНКО, со слов которого его избивал МАРТЫНЕНКО.

Свидетель СОРОЧАН Лука Савельевич показал, что 29 июля 1938 года, когда он содержался под стражей в Еланецком РО НКВД его в присутствии РЯБОВОЛОВА избивали МАРТЫНЕНКО и ЧУХНОВ Николай, требуя, чтобы он «сознался» в проведении контрреволюционной деятельности. В результате избиения СОРОЧАН вынужден был говорить всё то, что они ему подсказывали, а РЯБОВОЛОВ эти слова записывал в протокол. Только в конце 1938 года, когда следствие стали вести нормально, он отказался от ложных показаний. МАРТЫНЕНКО также избивал арестованного МИРОШНИЧЕНКО Филиппа, о чём СОРОЧАНУ известно со слов самого МИРОШНИЧЕНКО.

Свидетель ВОЛОБУЕВ Павел Денисович показал, что в июле 1938 года во время содержания под стражей в Еланецком РО НКВД его избивали до потери сознания работники этого РО НКВД - ГОЛОЛОБОВ и ЧУХНОВ Николай, требуя дачи показаний о якобы проводимой им контрреволюционной деятельности. После избиений ВОЛОБУЕВА отливали водой. Затем его допрашивал РЯБОВОЛОВ. Боясь повторных избиений ВОЛОБУЕВ писал под диктовку РЯБОВОЛОВА всё, что он хотел.

Вместе с ним в камере содержались арестованные САРАФАНЮК Алексей Лаврентьевич, МИРОШНИЧЕНКО - ст[арший] агроном Ново-Бугского совхоза, КОВТУН Семен, БЕСКРОВНЫЙ - учитель, НЕМЧЕНКО - бухгалтер. Их также избивали на допросах, а САРАФАНЮК пришел однажды с допроса с подбитым глазом и сильно плакал.

Свидетель СИМАК Даниил Харитонович показал, что на следствии в 1938 году МАРТЫНЕНКО путём избиений и других издевательств принудил его подписать ложные показания как на себя, так и на других лиц. Вместе с ним в с. Еланце и гор. Николаеве содержались под стражей ГОНЧАРЕНКО, НЕМЧЕНКО, ПАНТЕЛЕЕНКО, ВОРОНА и ФИЛИППОВ. С их слов они также подвергались избиениям в Еланецком РО НКВД и в Николаевском УНКВД.

Свидетель ПАНТЕЛЕЕНКО Дмитрий Александрович показал, что 29 июля 1938 года он был арестован Еланецким РО НКВД. До ареста работал 2-м секретарём Еланецкого Райкома комсомола и по его инициативе МАРТЫНЕНКО был исключён из комсомола. Но Обком восстановил МАРТЫНЕНКО в комсомоле и после этого МАРТЫНЕНКО угрожал ПАНТЕЛЕЕНКО. А когда ПАНТЕЛЕЕНКО был арестован, то на допросе МАРТЫНЕНКО вместе с фельдъегерем ГУДИМОВЫМ мерами физического воздействия принудили его оговорить себя в совершении контрреволюционного преступления. На этом допросе ГУДИМОВ ударил его кулаком по подбородку, а МАРТЫНЕНКО давил ему босые ноги своими ногами в сапогах, а также закладывал ему карандаш между пальцами руки и сдавливал их, причиняя мучительную боль. После этого ГУДИМОВ и МАРТЫНЕНКО обертывали ему пальцы бумагой, намоченной в керосине, и зажигали её. Кроме этого, МАРТЫНЕНКО бил его бутылкой по рукам.

Свидетель КОВАЛЕНКО Евгения Соломоновна (деловод Еланецкого РО НКВД) показала, что лично видела как МАРТЫНЕНКО в кабинете ЧУХНОВА Ильи избивал арестованного КОВТУНА Семёна Сергеевича.

По делу в качестве свидетелей были также допрошены работники Еланецкого РО НКВД: ЧУХНОВ Илья Григорьевич, ЧУХНОВ Николай Григорьевич, ЧАЙКА Михаил Тихонович, ГОЛОЛОБОВ Матвей Андреевич, ГУДИМОВ Куприян Ипатович. Однако, на допросах все они заявили, что мер физического воздействия к арестованным не применяли и применялись ли такие меры в Еланецком РО НКВД в 1937-38 годах они не знают. Только ГОЛОЛОБОВ заявил, что со слов арестованного ТЕРЕНТЬЕВА МАРТЫНЕНКО избивал его - ТЕРЕНТЬЕВА.

3 декабря 1939 года МАРТЫНЕНКО Выездной Сессией Военного Трибунала войск НКВД Одесской области осуждён по ст. ст. 104 ч. 1 и 206-17 УК УССР на 5 лет ИТЛ без поражения в правах.

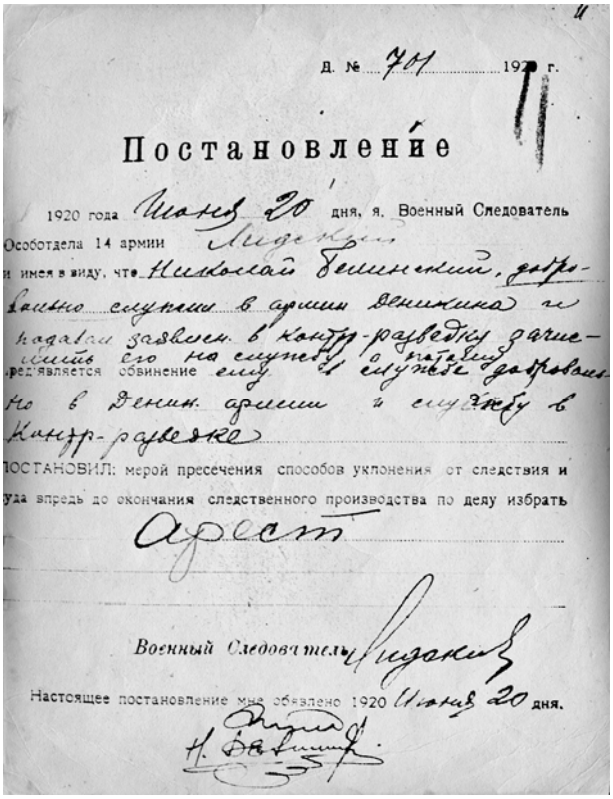
Одновременно Военным Трибуналом было вынесено определение о возбуждении уголовного преследования против бывшего начальника Еланецкого РО НКВД СЕДОВА и работников этого органа ЧУХНОВА Ильи Григорьевича и ГУДИМОВА Куприна Ипатовича и выделении материалов на них из дела и направлении их для расследования Военному прокурору войск НКВД Одесской области. Исполнение этого решения неизвестно.

Архивно-следственное дело № 4105 хранится в УАО УКГБ по Николаевской области.

СТ[арший] СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА
УКГБ ПРИ СМ УССР по Николаевской области
лейтенант (АЛЫШЕВ)

Архів УСБУ в Миколаївській області.
Спр. 2680-с. Арк. 171–177. Копія. Машинопис.

Розділ ІІІ
ФОТОДОКУМЕНТИ З АРХІВНИХ ФОНДІВ

д. № 701 19 г.

Постановление

1920 года Июня 20 дня, я, Военный Следователь Особотдела 14 армии Лидский, и имея в виду, что Николай Белинский, добровольно служил в армии Деникина и подал заявление в контр-разведку о зачислении его на службу, а затем добровольно в Денин. армии и службу в Контр-разведке

ПОСТАНОВИЛ: мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда впредь до окончания следственного производства по делу избрать

Арест

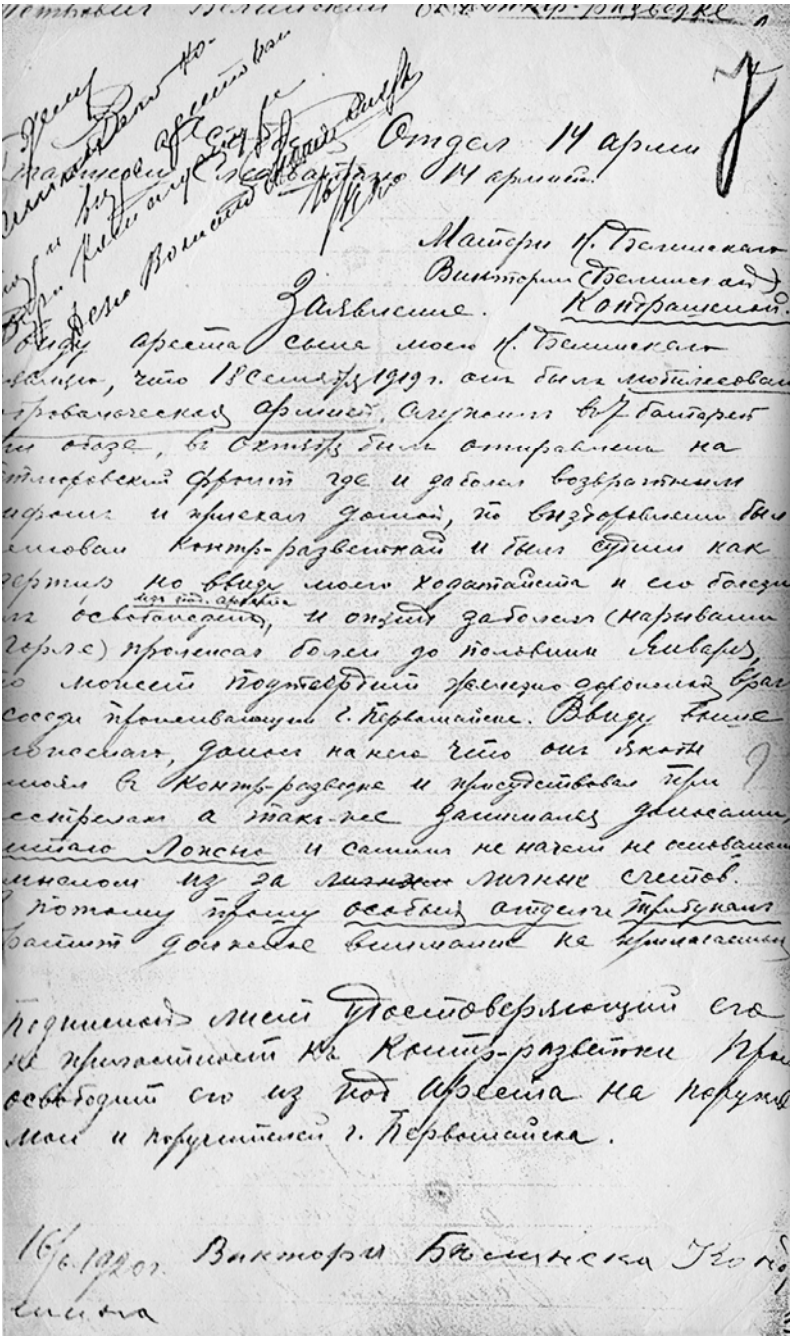
Военный Следователь Лидский

Настоящее постановление мне объявлено 1920 Июня 20 дня.

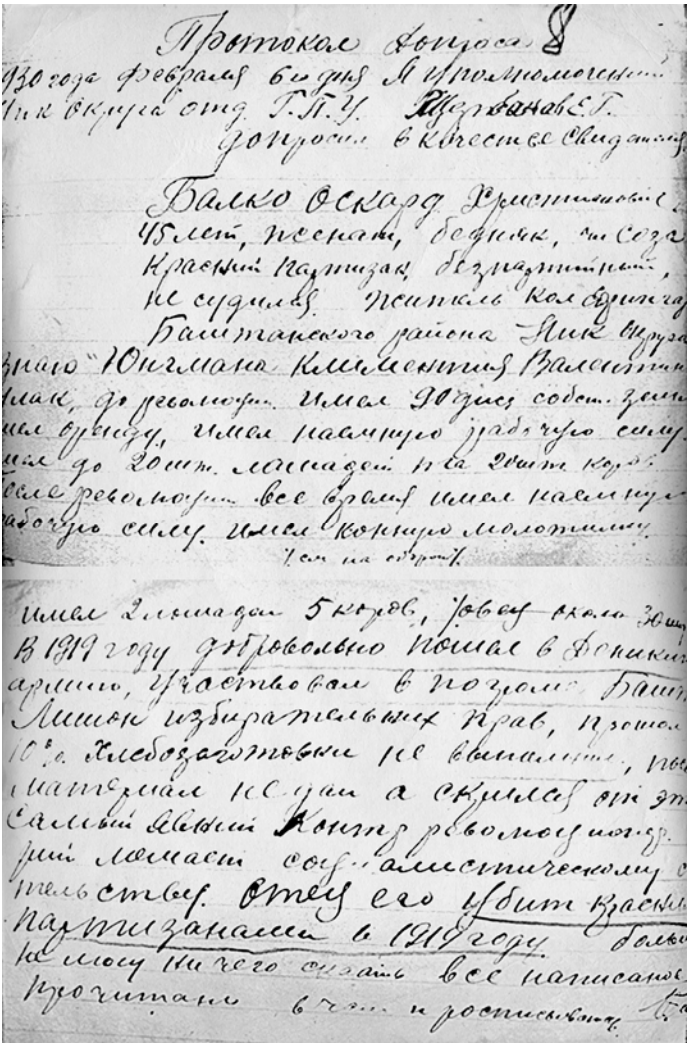
№ 1. Постанова про арешт М. Бєлінського у зв'язку з інформацією про добровільну його службу в армії Денікіна. 1920 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 1171. Арк. 4)

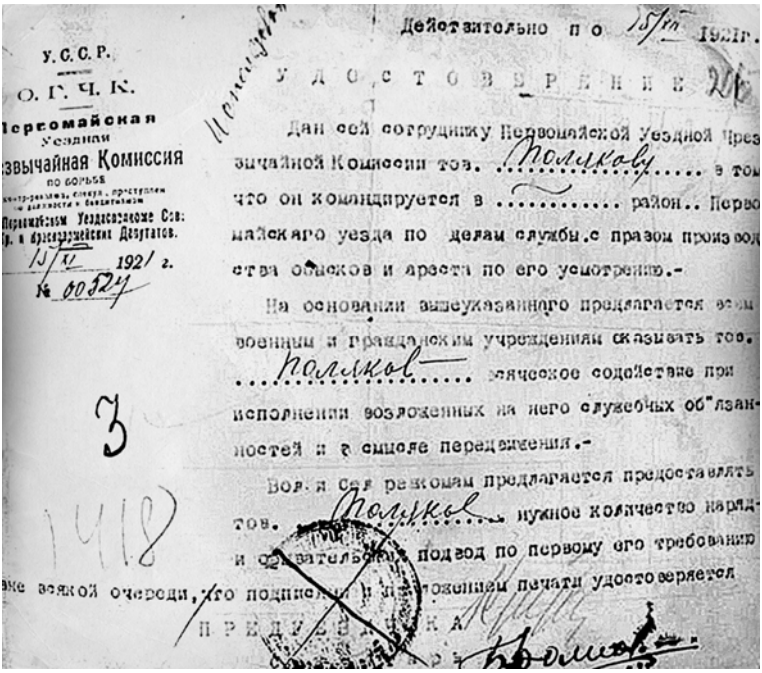
№ 2. Особисте фото М. Бєлінського
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 11715)

№ 3. Особисте звернення – роз'яснення матері арештованого М. Бєлінського до слідчих 14-ї армії з приводу обставин служби сина в білогвардійських підрозділах.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 11715. Арк. 7–8)

№ 4. Протокол допиту свідка О. Балко по справі К. Юнгмана, звинуваченого у розстрілах червоних партизанів Баштанщини в 1919 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 8595. Арк. 8–9)

У. С. С. Р.
О. Г. Ч. К.
Первомайская Уездная
Чрезвычайная Комиссия
по борьбе
Первомайским Уездсоветом Сов. Р. и Крестьянских Депутатов.
15/XI 1921 г.
№ 00524

Действительно по 15/III 1922 г.

УДОСТОВЕРЕНИЕ 26

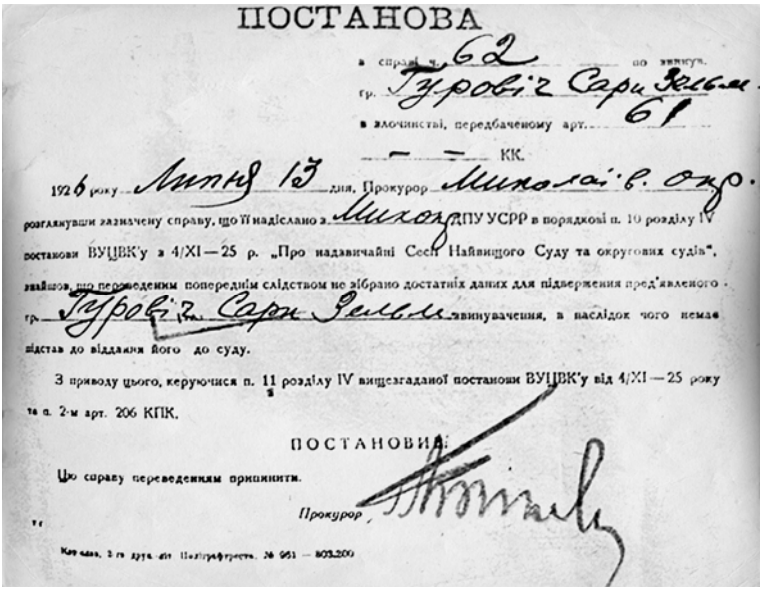
Дан сей сотруднику Первомайской Уездной Чрезвычайной Комиссии тов. Полякову в том что он командируется в ..... район.. Первомайского уезда по делам службы,с правом производства обысков и арест по его усмотрению.-

На основании вышеуказанного предлагается всем военным и гражданским учреждениям оказывать тов. Полякову ..... всяческое содействие при исполнении возложенных на него служебных об"язанностей и в смысле передвижения.-

Всякая сея реквизиция предлагается предоставлять тов. Полякову нужное количество наряд- и обязательно подвод по первому его требованию вне всякой очереди, что подписью и приложением печати удостоверяется

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИССИИ

№ 5. Посвідчення Полякову на право проведення обшуків та арештів у Первомайському повіті. 15 листопада 1921 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6642. Арк. 26)

ПОСТАНОВА

в справі № 62 по звинув.
гр. Гурович Сари Зельм.
в злочинстві, передбаченому арт. 61
КК.

1926 року Липня 13 дня. Прокурор Миколаїв. окр.
розглянувши означену справу, що їй надіслано з Миколаїв. ДПУ УСРР в порядкові п. 10 розділу IV постанови ВУЦВК'у з 4/XI—25 р. „Про надзвичайні Сесії Найвищого Суду та окружних судів",
знайшов, що переведеним попереднім слідством не зібрано достатніх даних для підвершення пред'явленого гр. Гурович Сари Зельм. звинувачення, в наслідок чого немає підстав до віддання його до суду.

З приводу цього, керуючися п. 11 розділу IV вищезгаданої постанови ВУЦВК'у від 4/XI—25 року та п. 2-м арт. 206 КПК.

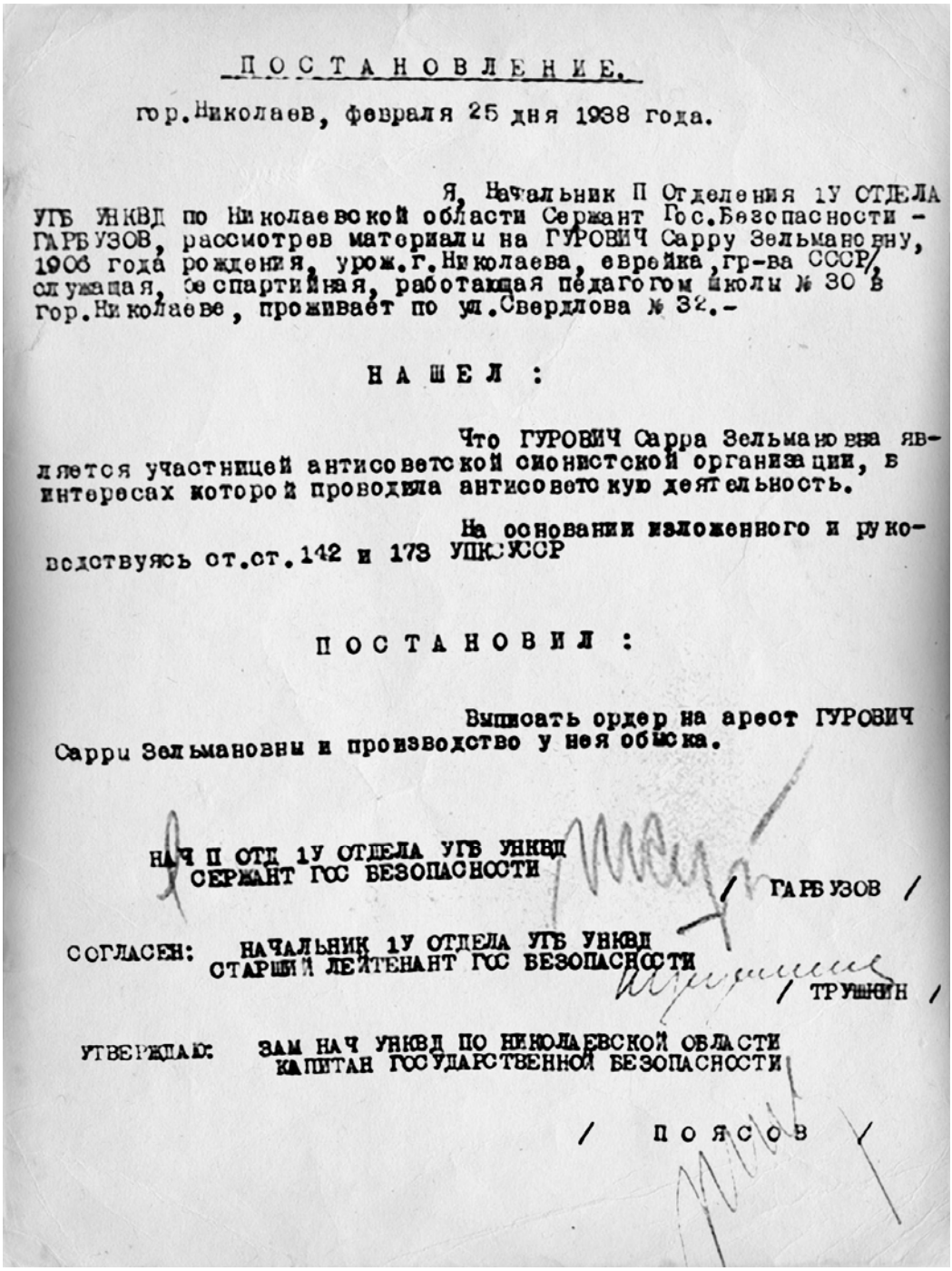
ПОСТАНОВИВ:

Цю справу переведенням припинити.

Прокурор

Копія. З гр. друк. діл. Поліграфтресту. № 951 — 603.200

№ 6. Постанова про припинення слідства стосовно Гурович Сари Зельманівни. 13 липня 1926 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 4168-с. Арк. 12)

ПОСТАНОВЛЕНИЕ.

гор.Николаев, февраля 25 дня 1938 года.

Я, Начальник II Отделения 1У СТДЕЛА УГБ УНКВД по Николаевской области Сержант Гос.Безопасности - ГАРБУЗОВ, рассмотрев материали на ГУРОВИЧ Сарру Зельмановну, 1906 года рождения, урож.г.Николаева, еврейка, гр-ва СССР, служащая, беспартийная, работающая педагогом школы № 30 в гор.Николаеве, проживает по ул.Свердлова № 32.-

НАШЕЛ :

Что ГУРОВИЧ Сарра Зельмановна является участницей антисоветской сионистской организации, в интересах которой проводила антисоветскую деятельность.

На основании изложенного и руководствуясь ст.ст.142 и 173 УПК УССР

ПОСТАНОВИЛ :

Выписать ордер на арест ГУРОВИЧ Сарри Зельмановны и производство у нея обыска.

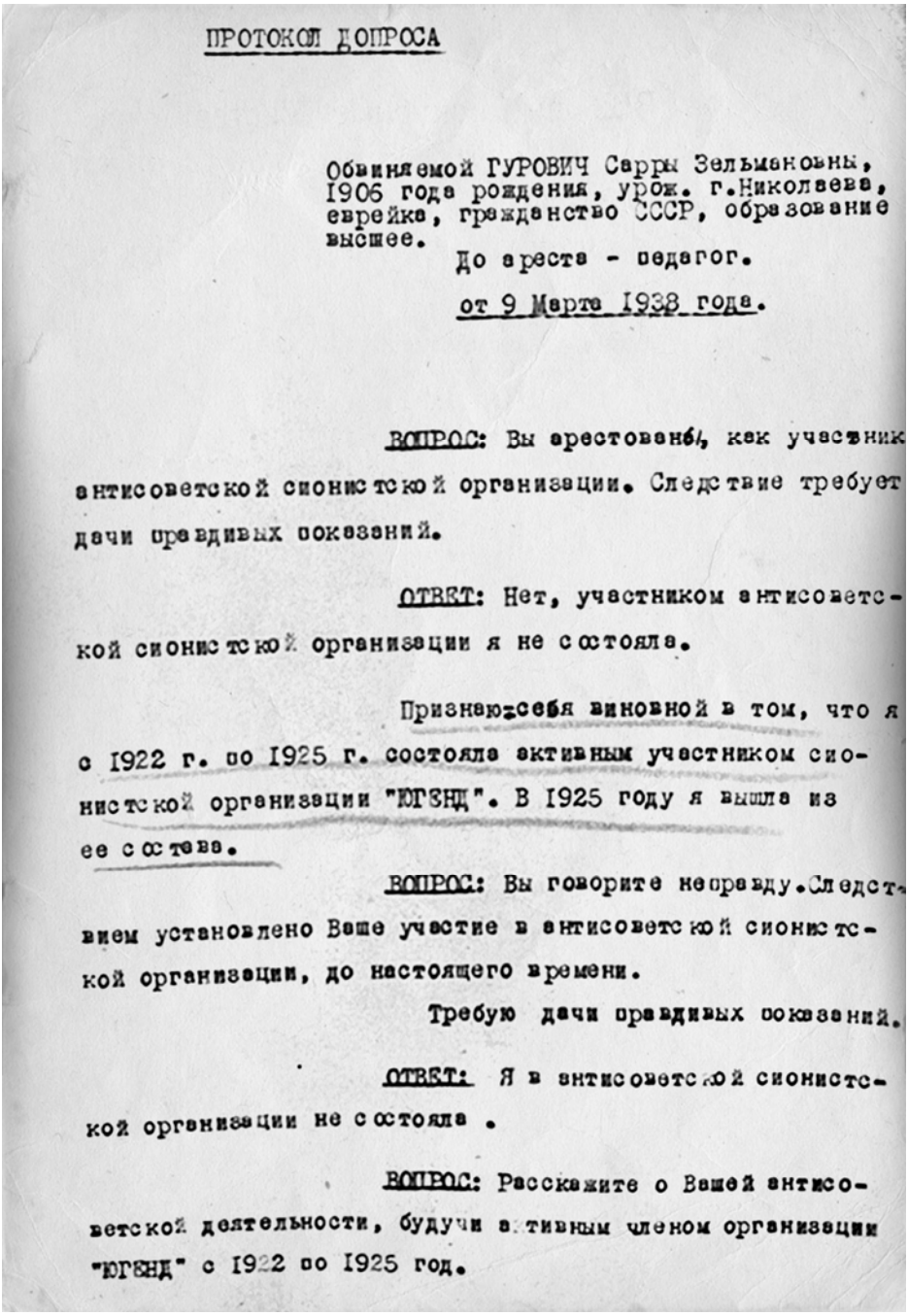
НАЧ II ОТД 1У ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ / ГАРБУЗОВ /

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК 1У ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ ГОС БЕЗОПАСНОСТИ / ТРУШКИН /

УТВЕРЖДАЮ: ЗАМ НАЧ УНКВД ПО НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ ПОЯСОВ /

№ 7. Постанова на арешт Гурович Сари Зельманівни. 25 лютого 1938 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 3249-с. Арк. 5)

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Обвиняемой ГУРОВИЧ Сарры Зельмановны, 1906 года рождения, урож. г.Николаева, еврейка, гражданство СССР, образование высшее.

До ареста - педагог.

от 9 Марта 1938 года.

ВОПРОС: Вы арестованы, как участник антисоветской сионистской организации. Следствие требует дачи правдивых показаний.

ОТВЕТ: Нет, участником антисоветской сионистской организации я не состояла.

Признаю себя виновной в том, что я с 1922 г. по 1925 г. состояла активным участником сионистской организации "ЮГЭНД". В 1925 году я вышла из ее состава.

ВОПРОС: Вы говорите неправду. Следствием установлено Ваше участие в антисоветской сионистской организации, до настоящего времени.

Требую дачи правдивых показаний.

ОТВЕТ: Я в антисоветской сионистской организации не состояла.

ВОПРОС: Расскажите о Вашей антисоветской деятельности, будучи активным членом организации "ЮГЭНД" с 1922 по 1925 год.

№ 8. Протокол допиту Гурович Сари Зельманівни.
9 березня 1938 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 3249-с. Арк. 16–18)

ОТВЕТ: Моя антисоветская деятельность в сионистской организации заключалась в следующем: я являлась членом девятки организации "ЮГЕНД". Принимала активное участие в выпуске газет нашей организации, корректируя материал, который я получала от участников организации. Неоднократно посещала нелегальные сионистские собрания, где зачитывалась и обсуждалась антисоветская сионистская литература.

ВОПРОС: Кого Вы вовлекли в состав организации "ЮГЕНД".

ОТВЕТ: В организацию "ЮГЕНД" я никого не завербовала.

ВОПРОС: Кто был руководителем антисоветской сионистской организации "ЮГЕНД".

ОТВЕТ: Руководителями организации был СЕГАЛ Григорий и БЕРХМАН Элиезер.

ВОПРОС: Кто Вам известен из участников сионистской организации "ЮГЕНД".

ОТВЕТ: Участниками сионистской организации в то время являлись: ВИШНЕВЕЦКАЯ Муся - в данное время находится в Москве, ЭПШТЕЙН Вера Моисеевна - проживает в г.Хмельницкий, МАНЕЛИС Рива Эммануиловна - работает на ф-ке "АСТРА", ВАЙНЕР Дина - проживает в г.Николаеве, ПОЛОНСКАЯ Соня - проживает в г.Николаеве.

№ 8, арк. 2

ВОПРОС: Имеете ли Вы родственников за границей ?

ОТВЕТ: В Палестине проживают мои родственники: ЭПИЛЬМАН Исаак и ЭПИЛЬМАН второй - имя не помню. Связи я с ними никакой не имела и переписки не веду.

ВОПРОС: Кого Вы знаете приехавших из Палестины и где они находятся.

ОТВЕТ: Моя сестра /двоюродная/ ЭПИЛЬМАН Сарра, приехала из Палестины в 1932 или 1933 году. Как она приехала мне мне неизвестно. Других лиц приехавших из Палестины я не знаю.

ВОПРОС: С кем из сионистов Вы встречались последнее время.

ОТВЕТ: С сионистами я ни с кем не встречалась.

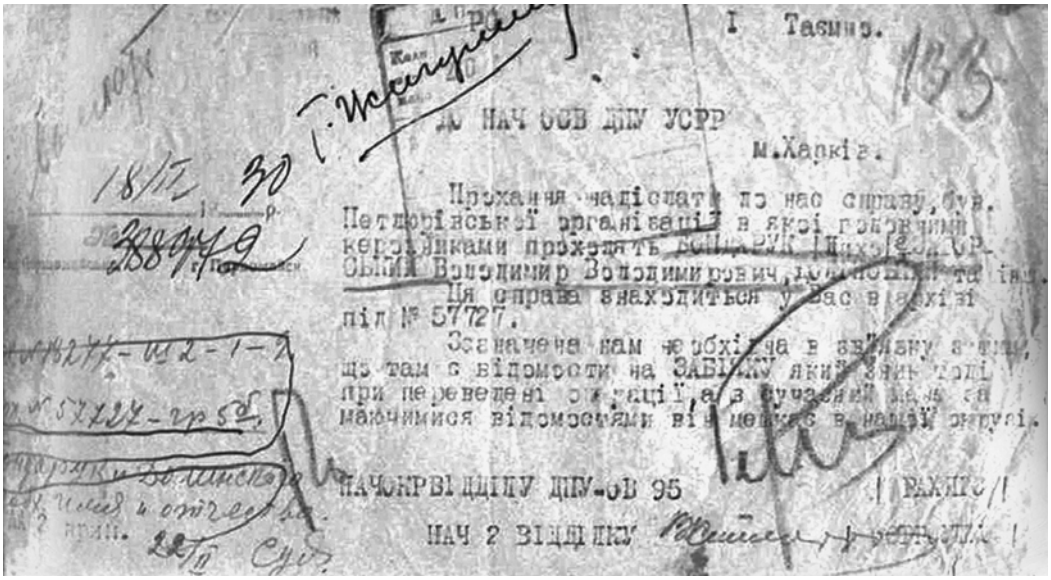
Протокол записан с моих слов верно мною прочитан, в чем и расписываюсь.

обв. ГУРОВИЧ С.З.

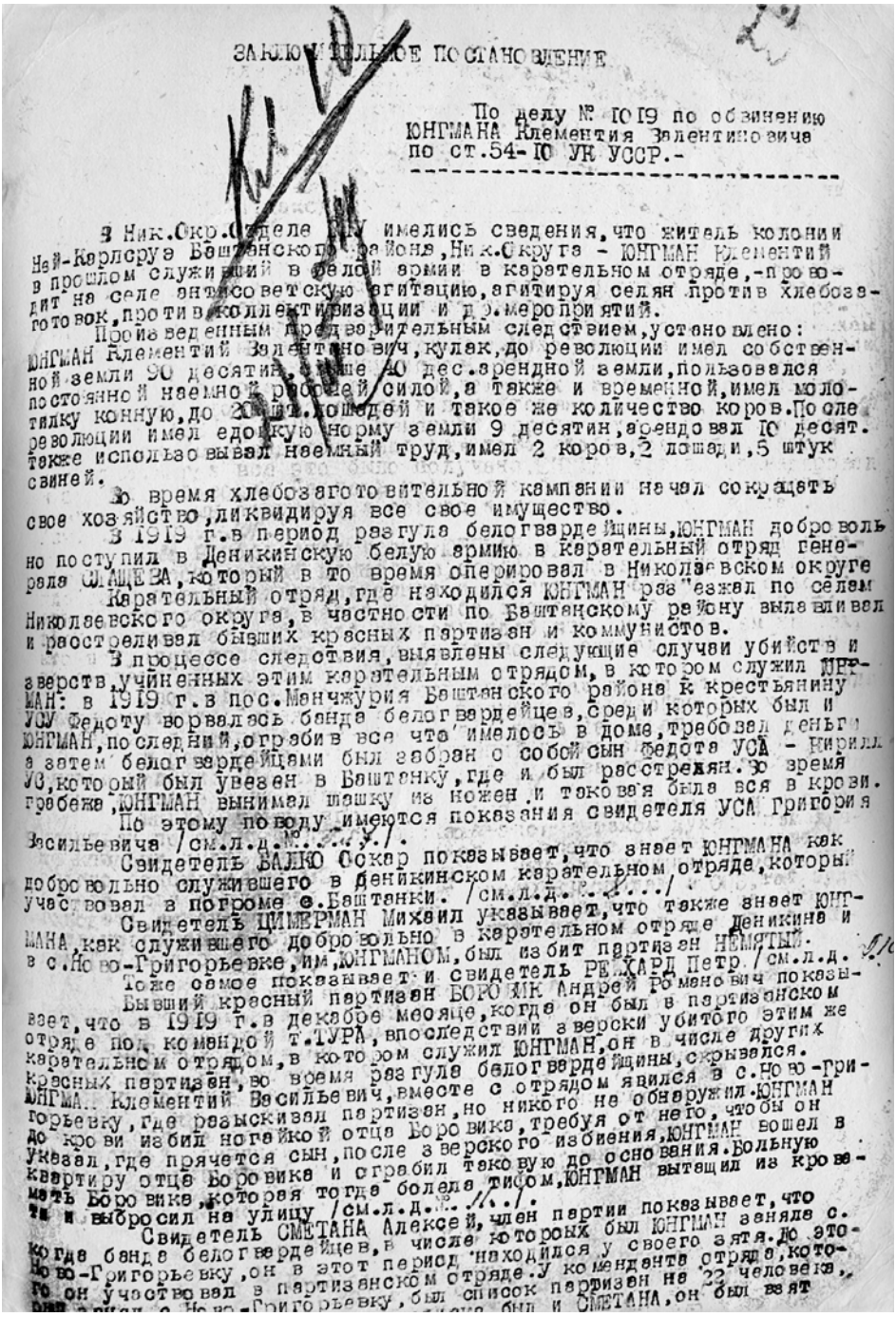
ДОПРОСИЛ: П/ОПЕР УПОЛН IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /КОМИССАРЕНКО/

ВЕРНО: п/опер. уполномоченного IУ отдела УГБ НКВД /З Аллин/.

№ 8, арк. 3

№ 9. Прохання про надання з архіву справи № 57727 петлюрівської організації.
18 лютого 1930 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 6642. Арк. 133)

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ

По делу № 1019 по обвинению ЮНГМАНА Клементия Валентиновича по ст.54-10 УК УССР.-

---

В Ник.Окр.Отделе ГПУ имелись сведения, что житель колонии Най-Карлсруэ Баштанского района, Ник.Округа - ЮНГМАН Клементий в прошлом служивший в белой армии в карательном отряде,-проводит на селе антисоветскую агитацию, агитируя селян против хлебозаготовок, против коллективизации и др.мероприятий.

Произведенным предварительным следствием, установлено: ЮНГМАН Клементий Валентинович, кулак, до революции имел собственной земли 90 десятин, сверх 40 дес.арендной земли, пользовался постоянной наемной рабочей силой, а также и временной, имел молотилку конную, до 20 шт. лошадей и такое же количество коров. По революции имел едоцкую норму земли 9 десятин, арендовал 10 десят. также использовывал наемный труд, имел 2 коров, 2 лошади, 5 штук свиней.

В время хлебозаготовительной кампании начал сокращать свое хозяйство, ликвидируя все свое имущество.

В 1919 г.в период разгула белогвардейщины, ЮНГМАН добровольно поступил в Деникинскую белую армию в карательный отряд генерала СЛАЩЕВА, который в то время оперировал в Николаевском округе

Карательный отряд, где находился ЮНГМАН разъезжал по селам Николаевского округа, в частности по Баштанскому району выявливал и расстреливал бывших красных партизан и коммунистов.

В процессе следствия, выявлены следующие случаи убийств и зверств, учиненных этим карательным отрядом, в котором служил ЮНГМАН: в 1919 г.в пос.Манчжурия Баштанского района к крестьянину УСУ Федоту ворвалась банда белогвардейцев, среди которых был и ЮНГМАН, последний, ограбив все что имелось в доме, требовал деньги а затем белогвардейцами был забран с собой сын Федота УСА - Кирилл УС, который был увезен в Баштанку, где и был расстрелян. Во время грабежа, ЮНГМАН вынимал шашку из ножен и таковая была вся в крови.

По этому поводу имеются показания свидетеля УСА Григория Васильевича /см.л.д. ... /.

Свидетель БАЛКО Оскар показывает, что знает ЮНГМАНА как добровольно служившего в деникинском карательном отряде, который участвовал в погроме с.Баштанки. /см.л.д. ... /.

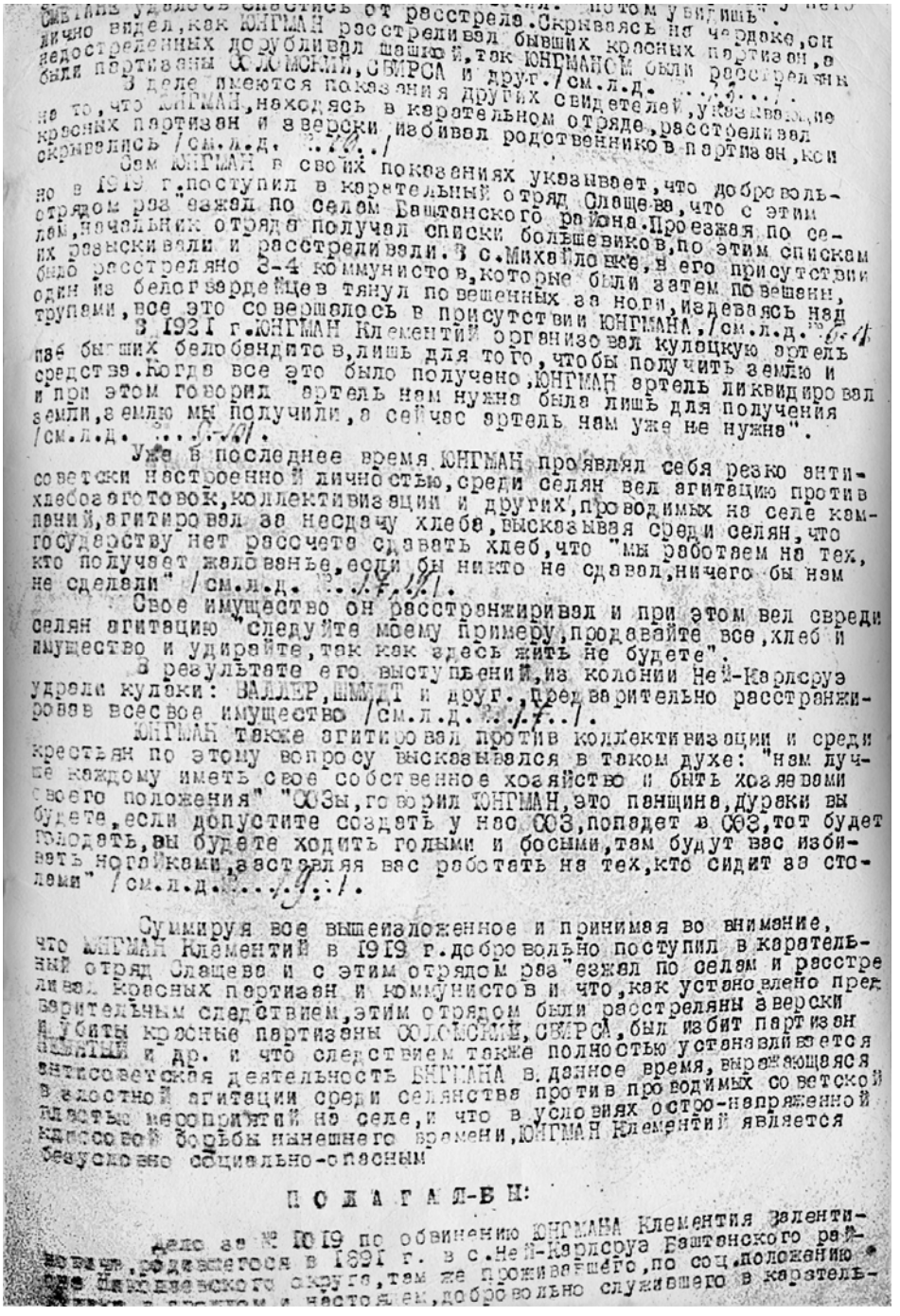
Свидетель ЦИММЕРМАН Михаил указывает, что также знает ЮНГМАНА, как служившего добровольно в карательном отряде Деникина и в с.Ново-Григорьевке, им, ЮНГМАНОМ, был избит партизан НЕМЯТЫЙ. /см.л.д.

Тоже самое показывает и свидетель РЕЙХАРД Петр. /см.л.д.

Бывший красный партизан БОРОВИК Андрей Романович показывает, что в 1919 г.в декабре месяце, когда он был в партизанском отряде под командой т.ТУРА, впоследствии зверски убитого этим же карательном отрядом, в котором служил ЮНГМАН, он в числе других красных партизан, во время разгула белогвардейщины, скрывался. ЮНГМА... Клементий Васильевич, вместе с отрядом явился в с.Ново-Григорьевку, где разыскивал партизан, но никого не обнаружил. ЮНГМАН до крови избил нагайкой отца Боровика, требуя от него, чтобы он указал, где прячется сын, после зверского избиения, ЮНГМАН вошел в квартиру отца Боровика и ограбил таковую до основания. Больную мать Боровика, которая тогда болела тифом, ЮНГМАН вытащил из кровати и выбросил на улицу /см.л.д. ... /.

Свидетель СМЕТАНА Алексей, член партии показывает, что когда банда белогвардейцев, в числе которых был ЮНГМАН заняла с. Ново-Григорьевку, он в этот период находился у своего зятя. Но это-го он участвовал в партизанском отряде. У коменданта отряда, которого был список партизан не 22 человека, ... был и СМЕТАНА, он был взят

№ 10. Обвинувальний висновок по справі №1019 К. Юнгмана. 1930 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 8595. Арк. 23–25)

Светлик удалось спастись от расстрела. Скрываясь на чердаке, он лично видел, как ЮНГМАН расстреливал бывших красных партизан, а недострелянных дорубливал шашкой, так ЮНГМАНОМ были расстреляны были партизаны СОЛОМИНИЙ, СВИРСА и друг. /см.л.д. ...../...../.

В деле имеются показания других свидетелей, указывающие на то, что ЮНГМАН, находясь в карательном отряде, расстреливал красных партизан и зверски избивал родственников партизан, кои скрывались /см.л.д. ...../...../.

Сам ЮНГМАН в своих показаниях указывает, что добровольно в 1919 г. поступил в карательный отряд Слащева, что с этим отрядом раз"езжал по селам Бахтинского района. Проезжая по селам, начальник отряда получал списки большевиков. Приезжая по сел их разыскивали и расстреливали. В с. Михайловке, по этим спискам было расстреляно 3-4 коммунистов, которые были затем повешены, один из белогвардейцев тянул повешенных за ноги, издеваясь над трупами, все это совершалось в присутствии ЮНГМАНА /см.л.д. ...../...../.

В 1921 г. ЮНГМАН Клементий организовал кулацкую артель из числа бывших белобандитов, лишь для того, чтобы получить землю и средства. Когда все это было получено, ЮНГМАН артель ликвидировал и при этом говорил "артель нам нужна была лишь для получения земли, землю мы получили, а сейчас артель нам уже не нужна". /см.л.д. ...../...../.

Уже в последнее время ЮНГМАН проявлял себя резко антисоветски настроенной личностью, среди селян вел агитацию против хлебозаготовок, коллективизации и других, проводимых на селе кампаний, агитировал за несдачу хлеба, высказывая среди селян, что государству нет рассчета сдавать хлеб, что "мы работаем на тех, кто получает жалованье, если бы никто не сдавал, ничего бы нам не сделали" /см.л.д. ...../...../.

Свое имущество он расстраивал и при этом вел среди селян агитацию "следуйте моему примеру, продавайте все, хлеб и имущество и удирайте, так как здесь жить не будете".

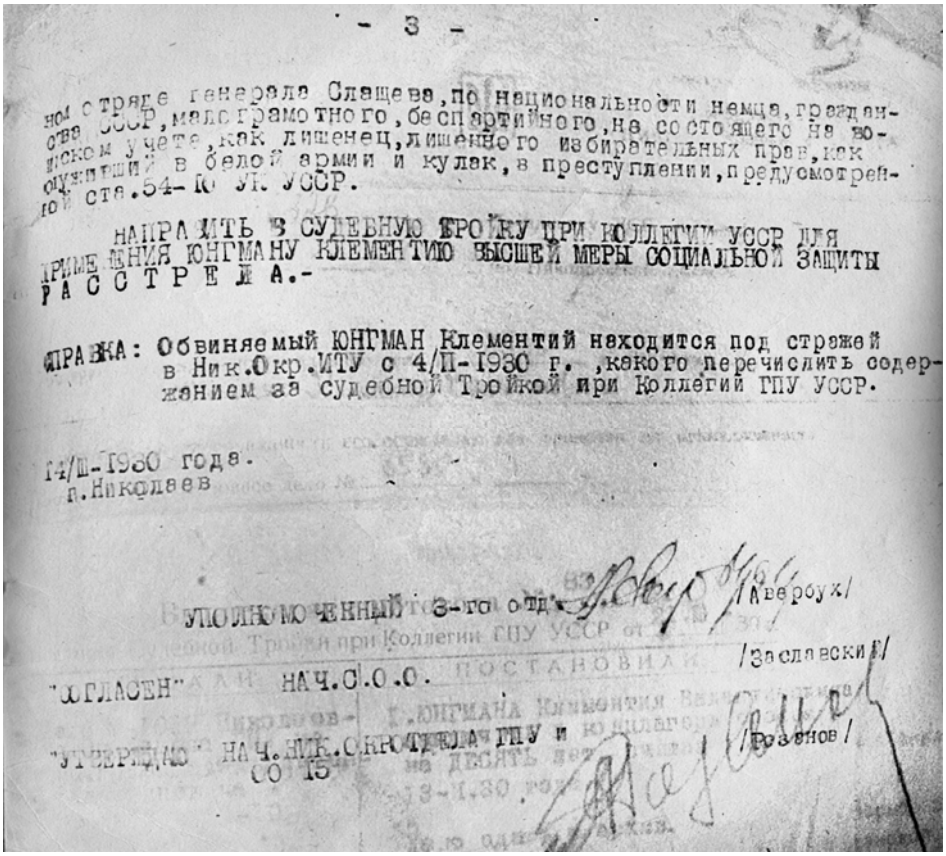
В результате его выступлений, из колонии Ней-Карлсруэ удрали кулаки: ВАЛЛЕР, ШМИДТ и друг., предварительно расстраивав всесвое имущество /см.л.д. ...../...../.

ЮНГМАН также агитировал против коллективизации и среди крестьян по этому вопросу высказывался в таком духе: "нам лучше каждому иметь свое собственное хозяйство и быть хозяевами своего положения" "СОЗы, говорил ЮНГМАН, это пенщина, дураки вы будете, если допустите создать у нас СОЗ, попадет в СОЗ, тот будет голодать, вы будете ходить голыми и босыми, там будут вас избивать ногайками, заставляя вас работать на тех, кто сидит за столами" /см.л.д. ...../...../.

Суммируя все вышеизложенное и принимая во внимание, что ЮНГМАН Клементий в 1919 г. добровольно поступил в карательный отряд Слащева и с этим отрядом раз"езжал по селам и расстреливал Красных партизан и коммунистов и что, как установлено предварительным следствием, этим отрядом были расстреляны зверски и убиты красные партизаны СОЛОМИНИЙ, СВИРСА, был избит партизан ПЕШКИН и др. и что следствием также полностью устанавливается антисоветская деятельность ЮНГМАНА в данное время, выражающаяся в злостной агитации среди селянства против проводимых советской властью мероприятий на селе, и что в условиях остро-напряженной классовой борьбы нынешнего времени, ЮНГМАН Клементий является безусловно социально-опасным

П О Д А Г А Л - Б Н:

Дело за № 1019 по обвинению ЮНГМАНА Клементия Валентиновича, родившегося в 1891 г. в с. Ней-Карлсруэ Бахтинского района, Николаевского округа, там же проживавшего, по соц. положению [illegible] участием и настоящем, добровольно служившего в карательном

- 3 -

ном отряде генерала Слащева, по национальности немца, гражданства СССР, малограмотного, беспартийного, на состоящего на воинском учете, как лишенец, лишенного избирательных прав, как оказавший в белой армии и кулак, в преступлении, предусмотренной ст.ст.54-13 УК УССР.

НАПРАВИТЬ В СУДЕБНУЮ ТРОЙКУ ПРИ КОЛЛЕГИИ УССР ДЛЯ ПРИМЕНЕНИЯ ЮНГМАНУ КЛЕМЕНТИЮ ВЫСШЕЙ МЕРЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ РАССТРЕЛА.-

СПРАВКА: Обвиняемый ЮНГМАН Клементий находится под стражей в Ник.Окр.ИТУ с 4/П-1930 г. ,какого перечислить содержанием за судебной Тройкой при Коллегии ГПУ УССР.

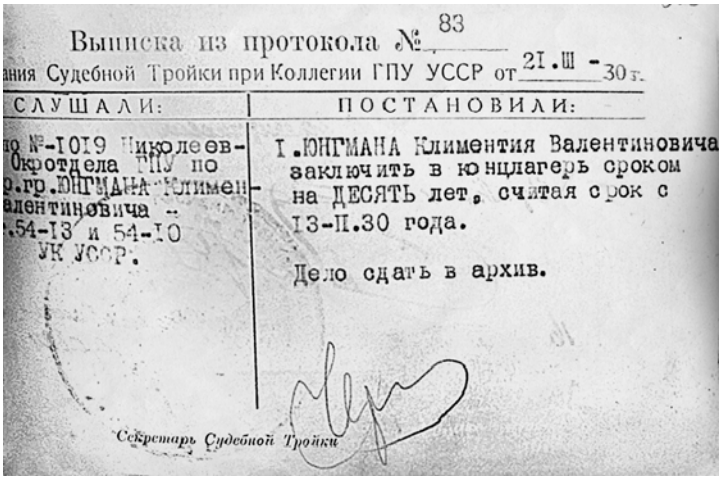
14/Ш-1930 года.
г.Николаев

УПОЛНОМОЧЕННЫЙ 3-го отд. /Авероух/

"СОГЛАСЕН" НАЧ.С.О.О. /Заславский/

"УТВЕРЖДАЮ" НАЧ.НИК.ОКРОТДЕЛА ГПУ /Розенов/

№ 10, арк. 3

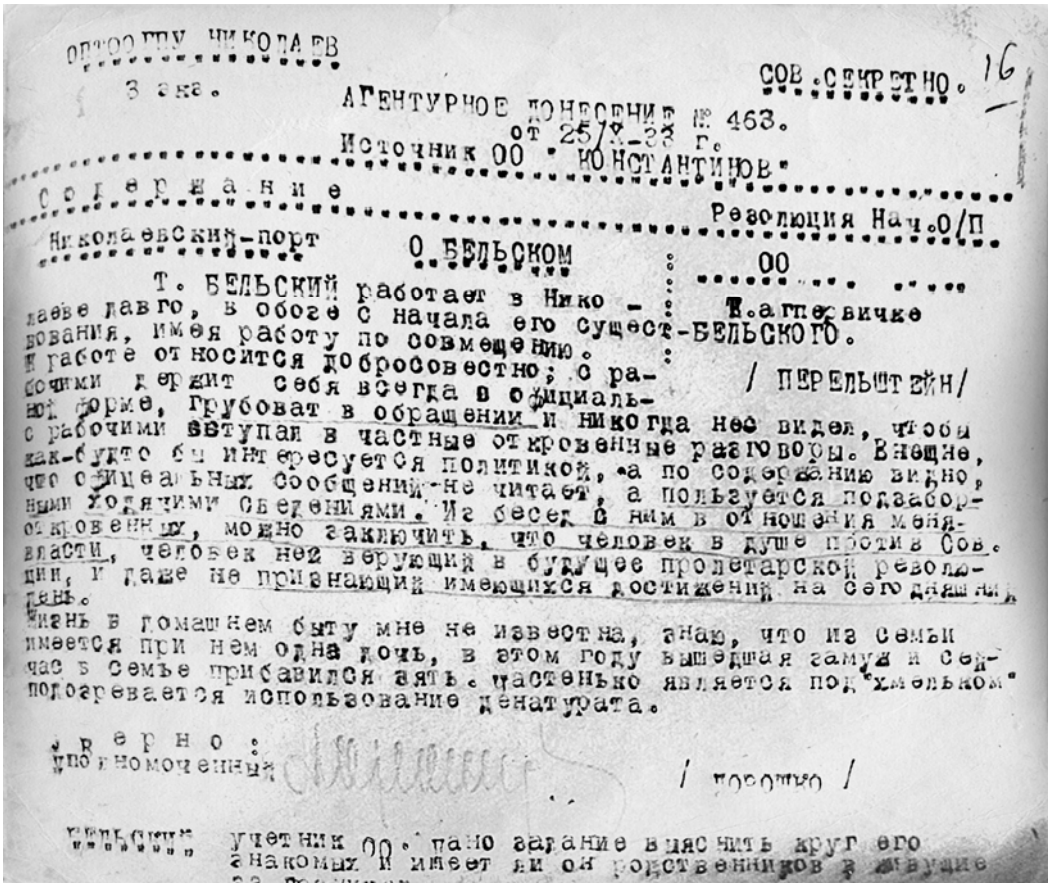

Выписка из протокола № 83
заседания Судебной Тройки при Коллегии ГПУ УССР от 21.III - 30 г.

СЛУШАЛИ:	ПОСТАНОВИЛИ:
по №-1019 Николаев-ского Окротдела ГПУ по обв.гр.ЮНГМАНА Клименти-на Валентиновича - ст.54-13 и 54-10 УК УССР.	1.ЮНГМАНА Климентия Валентиновича заключить в концлагерь сроком на ДЕСЯТЬ лет, считая срок с 13-II.30 года. Дело сдать в архив.

Секретарь Судебной Тройки

№ 11. Витяг з протоколу засідання судової Трійки при колегії ДПУ УРСР від 21 березня 1930 р.
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 8595. Арк. 26)

ОПТОДТУ НИКОЛАЕВ

3 экз. СОВ.СЕКРЕТНО. 16

АГЕНТУРНОЕ ДОНЕСЕНИЕ № 463.

от 25/X-33 г.

Источник 00 "КОНСТАНТИНОВ".

Содержание Резолюция Нач.О/П

Николаевский-порт О БЕЛЬСКОМ 00

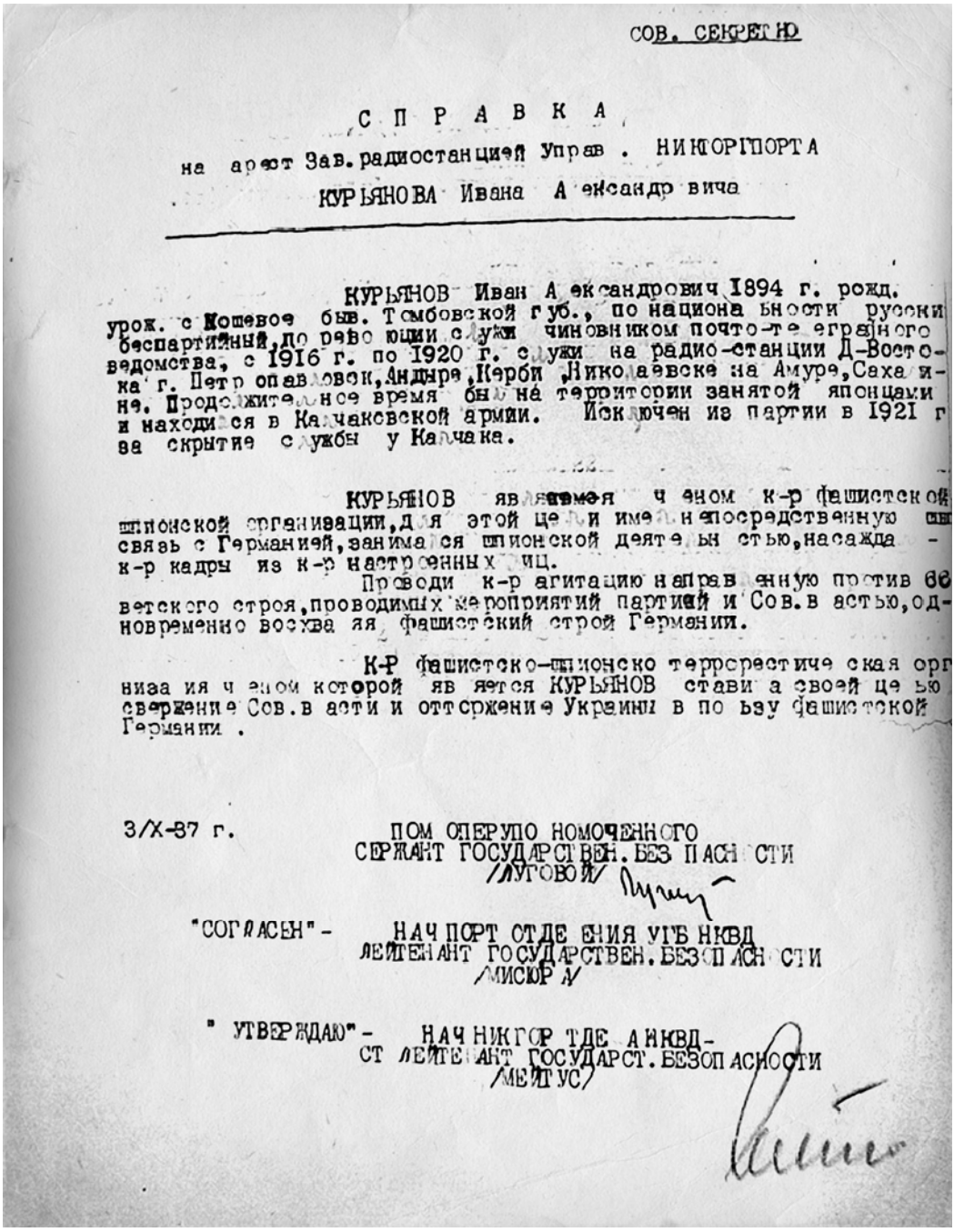
Т. БЕЛЬСКИЙ работает в Нико - лаеве давно, в обоге с начала его существования, имея работу по совмещению. К работе относится добросовестно; с рабочими держит себя всегда в официальной форме, грубоват в обращении с рабочими вступая в частные откровенные разговоры. Внешне, как-будто бы интересуется политикой, а по содержанию видно, что официальных сообщений не читает, а пользуется подаборонными ходячими сведениями. Из бесед с ним в отношения мероприятий власти, человек нет верующий в будущее пролетарской революции, и даже не признающий имеющихся достижений на сегодняшний день.

Жизнь в домашнем быту мне не известна, знаю, что из семьи имеется при нем одна дочь, в этом году вышедшая замуж и сейчас в семье прибавился зять. Частенько является под "хмельком". Подозревается использование денатурата.

Верно:
Уполномоченный / подпись /

"БЕЛЬСКИЙ" участник 00. Надо задание выяснить круг его знакомых и имеет ли он родственников в заграничных

№ 12. Агентурне донесення від джерела «Константинов» на співробітника Миколаївського морпорту О. Бєльського. 1933 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 582. Арк. 16)

СОВ. СЕКРЕТНО

С П Р А В К А

на арест Зав. радиостанцией Управ. НИКГОРПОРТА
КУРЬЯНОВА Ивана Александровича

КУРЬЯНОВ Иван Александрович 1894 г. рожд. урож. с Кошевое быв. Тамбовской губ., по национальности русский беспартийный, до революции служил чиновником почто-телеграфного ведомства, с 1916 г. по 1920 г. служил на радио-станции Д-Востока г. Петропавловск, Андыра, Керби, Николаевске на Амуре, Сахалине. Продолжительное время был на территории занятой японцами и находился в Колчаковской армии. Исключен из партии в 1921 г за скрытие службы у Колчака.

КУРЬЯНОВ является членом к-р фашистской шпионской организации, для этой цели имеет непосредственную связь с Германией, занимается шпионской деятельностью, насаждает к-р кадры из к-р настроенных лиц.

Проводит к-р агитацию направленную против Советского строя, проводимых мероприятий партией и Сов. властью, одновременно восхваляя фашистский строй Германии.

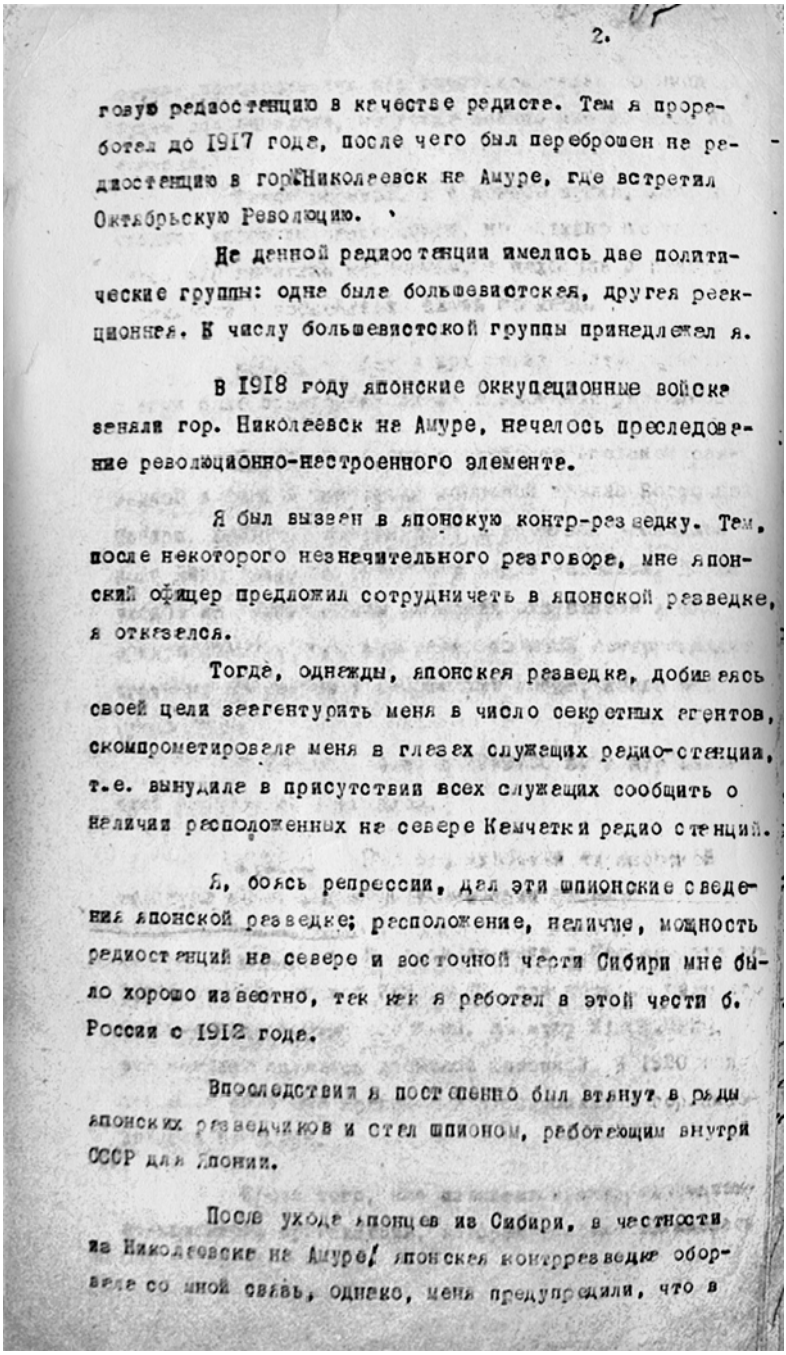
К-Р фашистско-шпионско террористическая организация членом которой является КУРЬЯНОВ ставит своей целью свержение Сов. власти и отторжение Украины в пользу фашистской Германии.

3/X-37 г. ПОМ ОПЕРУПО НОМОЧЕННОГО
СЕРЖАНТ ГОСУДАРСТВЕН. БЕЗОПАСНОСТИ
/ЛУГОВОЙ/

"СОГЛАСЕН" - НАЧ ПОРТ ОТДЕЛЕНИЯ УГБ НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕН. БЕЗОПАСНОСТИ
/МИСЮРА/

" УТВЕРЖДАЮ" - НАЧ НИКГОР ТДЕ А НКВД -
СТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТ. БЕЗОПАСНОСТИ
/МЕЙТУС/

№ 13. Погоджувальна довідка про арешт завідуючого радіостанцією Миколаївського міського порту Кур'янова І. О. 3 жовтня 1937 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5810. Арк. 1)

2.

говую радиостанцию в качестве радиста. Тем я проработал до 1917 года, после чего был переброшен на радиостанцию в гор.Николаевск на Амуре, где встретил Октябрьскую Революцию.

На данной радиостанции имелись две политические группы: одна была большевистская, другая реакционная. К числу большевистской группы принадлежал я.

В 1918 году японские оккупационные войска заняли гор. Николаевск на Амуре, началось преследование революционно-настроенного элемента.

Я был вызван в японскую контр-разведку. Там, после некоторого незначительного разговоре, мне японский офицер предложил сотрудничать в японской разведке, я отказался.

Тогда, однажды, японская разведка, добиваясь своей цели завегентурить меня в число секретных агентов, скомпрометировала меня в глазах служащих радио-станции, т.е. вынудила в присутствии всех служащих сообщить о наличии расположенных на севере Камчатки радио стенций.

Я, боясь репрессии, дал эти шпионские сведения японской разведке; расположение, наличие, мощность радиостанций на севере и восточной части Сибири мне было хорошо известно, так как я работал в этой части б. России с 1912 года.

Впоследствии я постепенно был втянут в ряды японских разведчиков и стал шпионом, работающим внутри СССР для Японии.

После ухода японцев из Сибири, в частности из Николаевске на Амуре, японская контрразведка оборвала со мной связь, однако, меня предупредили, что в

№ 14. Із протоколу допиту І. Кур'янова, звинуваченого у роботі на японську розвідку та участь у троцькістській контрреволюційній організації. 1937 р. *(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5810. Арк. 16–22)*

случае необходимости к/р шпионская связь со мной будет возобновлена, но когда именно мне об этом не сказали.

Таким образом, я в данное время, хотя и числюсь японским разведчиком, но активно не занимаюсь к/р японским шпионажем, а нахожусь в резерве в ожидании возобновления связи со мной.

ВОПРОС - Как и при каких обстоятельствах с вами была прекращена связь с японской разведкой?

ОТВЕТ - Я был завербован японской разведкой в период оккупации японской армией Восточной Сибири. Активно сотрудничал с японской разведкой пока Николаевск на Амуре был занят японцами. Перед уходом из г.Николаевск японских оккупантов я был предупрежден о том, что связь со мной контрразведка временно прерывает и возобновит тогда, когда это нужно будет.

С тех пор, т.е. с 1919/20 г. я к/р шпионской работой не занимался.

ВОПРОС - Кто вам известен из японской агентуры действующей на территории СССР?

ОТВЕТ - На радиостанции г.Николаевске на Амуре работал радист ИГНАТЕНКО, при котором жила его родственница, сестра его жены, по мужу МАКСИМОВИЧ, эта женщина являлась японской шпионкой. В 1920 году она была выявлена красными и расстреляна в гор.Николаевске на Амуре.

Кроме того, мне известна контрреволюционно-шпионская организация, которая активно занималась

№ 14, арк. 2

к/р деятельностью в период занятия краем Сибири вообще и в частности Николаевске на Амуре.

В число этой японо-белогвардейской организации входили: ЧИЖОВ - моряк, позже разоблачен и расстрелян, ХАРИТОНОВ - радист также расстрелян, ВАДИЯ радист остался не разоблаченным японским разведчиком, место его пребывания я не знаю, ВОДЯНИКО японский шпион, член к/р организации, место его пребывания я не знаю, работал он мотористом на радио-станции гор. Николаевске на Амуре. ВИНОГРАДОВ японский шпион остался не разоблаченным/ место его пребывания мне неизвестно, ВОДЯНИКО Иван, брат моториста ВОДЯНИКО - японский шпион, место пребывания его я не знаю, работал он до 1921 года на Хабаровской радиостанции, сейчас место его работы я не знаю.

ВОПРОС - Каким путем Вам стало известно, о том, что перечисленные вами ВОДЯНИКО Иван, брат ВОДЯНИКО моторист, ВИНОГРАДОВ и другие - являются членами к/р японской шпионской организации?

ОТВЕТ - Я работал с ними на радиостанции в гор. Николаевске на Амуре с 1917 по 1919 г. Мне известно было их политическая деятельность во время захвата Сибири японскими оккупационными войсками, я знал их к/р политические настроения, их связь с японской разведкой, сам видел как многие из них связывались с офицерами японской разведки, поэтому для меня не составляло большого труде понять кто эти люди, чем они занимаются и что за связь существует между ними и японской разведкой.

№ 14, арк. 3

ВОПРОС - Расскажите о своей последующей диверсионной деятельности?

ОТВЕТ - С дальнего Востока я прибил к себе не родину в 1921 году, после этого жил в Москве и, наконец, в 1927 году я попал на работу в г.Николаев.

Здесь в Николаеве я в 1931 г. познакомился с ЗУНКОМ - техником Стройчасти; ЕМЕЛЬЯНОВЫМ - техником; КОЛЕСНИЧЕНКО - техником и другими работниками порта, о которых я узнал в разное время, что они являются одной со мной диверсионной организации.

ВОПРОС - Как вы вошли в к/р диверсионную организацию?

ОТВЕТ - Познакомившись с ЗУНКОМ, я во время посещений его конторы узнал, что он настроен контрреволюционно, я тоже был аналогичного с ним взгляда на Советскую Власть и был давно не согласен с политикой Партии и власти.

Продолжительные к/р беседы с ЗУНКОМ окончательно убедили меня в том, что необходимо принять все меры к тому, чтобы заменить систему Советского Государства другой властью, и поэтому на предложение ЗУНКА встать на путь активной борьбы с Партией и Советской властью, я охотно согласился и с этого момента активно занялся диверсионной деятельностью в Николаевском Торговом Порту.

ВОПРОС - Какие конкретные диверсионные акты вы проделали в Николаевском Торговом Порту?

ОТВЕТ - Я разрушил не сразу, а постепенно, в течение ряда лет, всю портовую связь и радио -

№ 14, арк. 4

стенцию, таким образом нанес серьезнейший удар по основному нерву Никторгпорте - связи.

Конкретно я проделал следующие диверсионные акты:

По телефонной стенции по сети имеются линии с траверсами с узким шахматом изоляторов, что ведет к частым замыканиям линии на коротко между собой, по радио стенции затянуто с постро кой мачты для коротковолнового передатчика, а также заменена шестовая мачта - столбом, что давало большую неустойчивость и могло быть повалено в любое время и таким путем сорвать прием и передачу стенции.

Задержан ремонт двух приборов - амперметра и вольтметров, от чего радиостенция плохо поддавалась контролю, кроме того, мною проделан ряд всяких незначительных для глаза распоряжений, которые в сумме своей приводили к разрушению связи и радиостенции.

ВОПРОС - Кто еще кроме вас входил в эту к/р диверсионную организацию?

ОТВЕТ - Мне известно было со слов ФУНКА, что в данную к/р диверсионную организацию входили следующие лица:

Техник СИБЕР, прораб стройчасти ЕМЕЛЬЯНОВ, техник Стройчастия КОЛЕСНИЧЕНКО, Начальник Никторгпорте БОРОВСКИЙ, Нач.План.финансового отдела ТРЕБЕЛЬСКИЙ, Нач.группы организации и труда ПЛАТОНОВ, Морагент ЛИМАРЬ, юрисконсульт Порте ШЕЙНИН, инженер Днобезы МАМИХИН, бухгалтер Днобезы ПЛАТОНОВ, Пом.Нач.Порте ЗАСЛАВСКИЙ, референт иностранного отдела АЙЗЕНБЕРГ, бывш.техник Стройчасти, ныне работник Школы Морлетов ФИЛИППОВ, кроме того, кажется, в число членов к/р

№ 14, арк. 5

организации входит и главный инженер порта ВАСИЛЬЧЕНКО, но точно не знаю.

Забыл сообщить, что в эту к/р организацию входит быв. портовый надзиратель АРТЕМЕНКО и намечены к вербовке редист КРУПКОВСКИЙ и береговой матрос БЕЗВЕРХИЙ.

Вербовку АРТЕМЕНКО я произвел сам лично, а БЕЗВЕРХОГО и КРУПКОВСКОГО не успел завербовать, а только наметил и предполагал завербовать в ближайшее время.

ВОПРОС - Что вам известно о к/р деятельности членов к/р организации БОРОВСКОГО, ЗАСЛАВСКОГО и других.

ОТВЕТ - Мне известно, что ТРЕБУЛЬСКИЙ занимался к/р работой в части планирования производством порте, ЕМЕЛЬЯНОВ в строительстве и т.д., конкретные факты я привести не могу, так как забыл.

В отношении БОРОВСКОГО, ЗАСЛАВСКОГО, ЛЫМАРЯ они имели к/р троцкистский уклон и составляли отдельную группу, хотя и входили в нашу к/р организацию.

Факты их к/р деятельности я сейчас вспомнить не могу, но твердо знаю, что они также шли по пути к/р вредительской деятельности.

Протокол записан с моих слов верно:
прочитан в чем и расписываюсь - КУРЬЯНОВ.

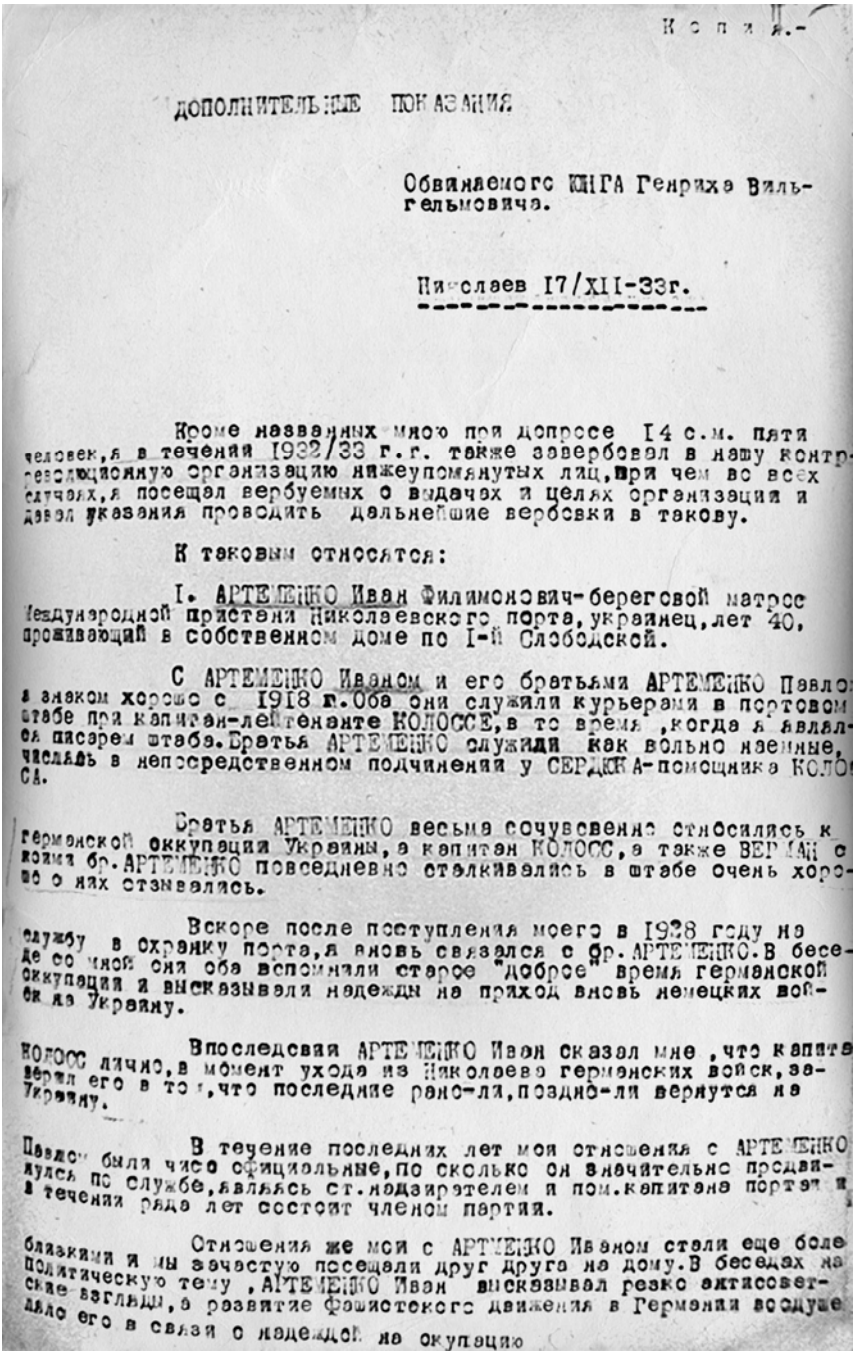
ДОПРОСИЛИ: Нач. XI Отд. УГБ УНКВД по Ник. Обл.
Лейтенант Госбезопасности - МИСЮРА.

ОПЕР. УПОЛН. XI ОТДЕЛА
Сержант Госбезопасности - ДУЛОВОЙ.

Присутствовал при допросе: Пом. Нач. XI Отдела
Лейтенант Госбезопасности - ПЕТРОВ.

Верно:

№ 14, арк. 6

Копия.-

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ ПОКАЗАНИЯ

Обвиняемого КЮНГА Генриха Вильгельмовича.

Николаев 17/XII-33г.

Кроме названных мною при допросе 14 с.м. пяти человек, я в течении 1932/33 г.г. также завербовал в нашу контрреволюционную организацию нижеупомянутых лиц, при чем во всех случаях, я посещал вербуемых с выдачах и целях организации и давал указания проводить дальнейшие вербовки в таковую.

К таковым относятся:

1. АРТЕМЕНКО Иван Филимонович-береговой матрос Международной пристани Николаевского порта, украинец, лет 40, проживающий в собственном доме по 1-й Слободской.

С АРТЕМЕНКО Иваном и его братьями АРТЕМЕНКО Павло[м] я знаком хорошо с 1918 г. Оба они служили курьерами в портовом штабе при капитан-лейтенанте КОЛОССЕ, в то время, когда я являлся писарем штаба. Братья АРТЕМЕНКО служили как вольно наемные, числясь в непосредственном подчинении у СЕРДЮКА-помощника КОЛОССА.

Братья АРТЕМЕНКО весьма сочувственно относились к германской оккупации Украины, а капитан КОЛОСС, а также ВЕРМАН с коими бр. АРТЕМЕНКО повседневно сталкивались в штабе очень хорошо о них отзывались.

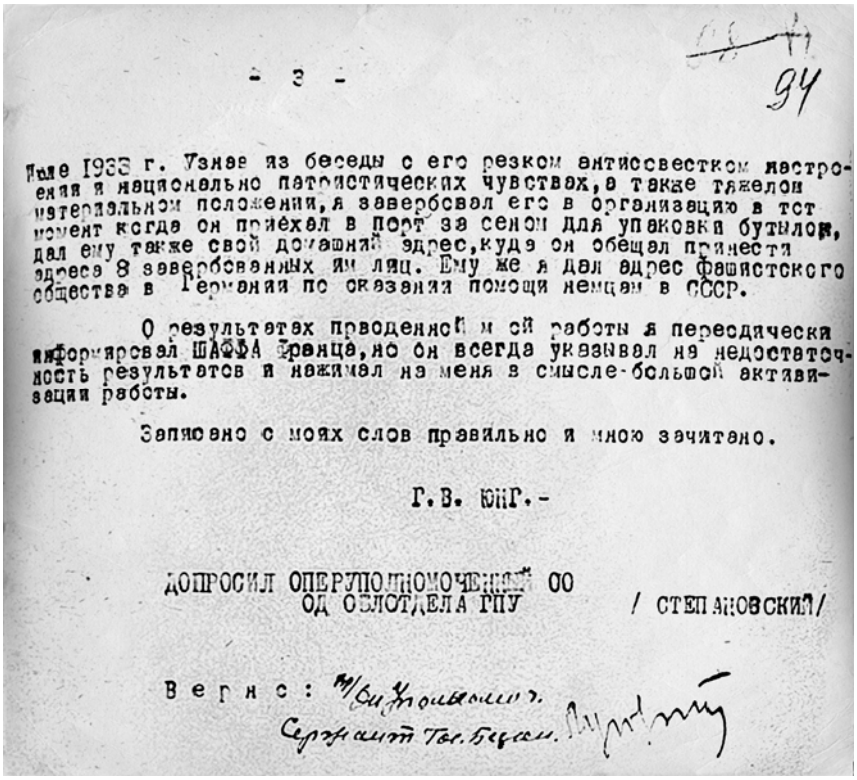
Вскоре после поступления моего в 1928 году на службу в охрану порта, я вновь связался с бр. АРТЕМЕНКО. В беседе со мной они оба вспоминали старое "доброе" время германской оккупации и высказывали надежды на приход вновь немецких войск на Украину.

Впоследствии АРТЕМЕНКО Иван сказал мне, что капитан КОЛОСС лично, в момент ухода из Николаева германских войск, заверил его в том, что последние рано-ли, поздно-ли вернутся на Украину.

В течение последних лет мои отношения с АРТЕМЕНКО Павло[м] были чисто официальные, по сколько он значительно продвинулся по службе, являясь ст. надзирателем и пом. капитана портэт и в течении ряда лет состоит членом партии.

Отношения же мои с АРТЕМЕНКО Иваном стали еще более близкими и мы зачастую посещали друг друга на дому. В беседах на политическую тему, АРТЕМЕНКО Иван высказывал резко антисоветские взгляды, а развитие фашистского движения в Германии всецело[?] его в связи с надеждой на оккупацию

№ 15. Додаткові свідчення звинуваченого Г. Юнга про вербування до антирадянської організації, на підставі яких і був арештований І. Кур'янов. Указані свідчення звинувачений надав через 2 місяці після своєї задокументованої смерті

- 3 -

94

Мае 1933 г. Узнав из беседы с его резком антисоветском настроении и национально патриотических чувствах, а также тяжелом материальном положении, я завербовал его в организацию в тот момент когда он приехал в порт за сеном для упаковки бутылок, дал ему также свой домашний адрес, куда он обещал принести адреса 8 завербованных им лиц. Ему же я дал адрес фашистского общества в Германии по оказании помощи немцам в СССР.

О результатах проведенной мной работы я периодически информировал ШАФФА Франца, но он всегда указывал на недостаточность результатов и нажимал на меня в смысле большой активизации работы.

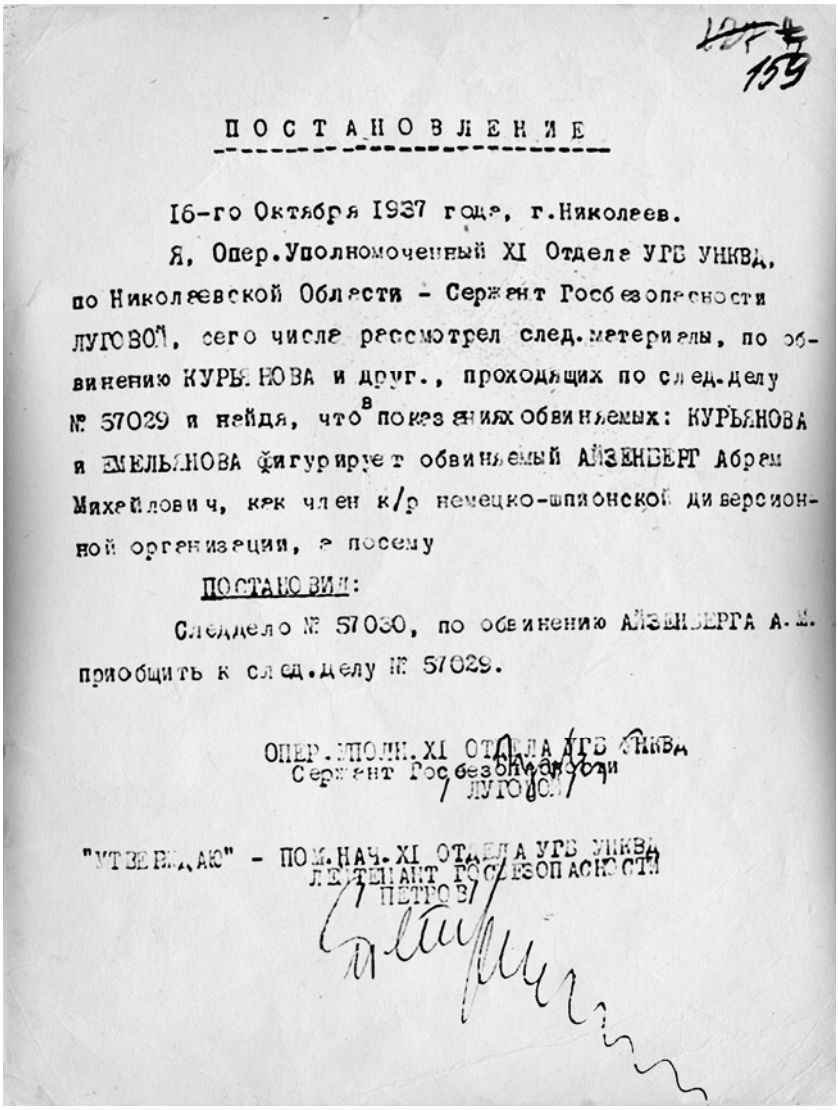
Записано с моих слов правильно и мною зачитано.

Г.В. ЮНГ.-

ДОПРОСИЛ ОПЕРУПОЛНОМОЧЕННЫЙ ОО
ОД ОБЛОТДЕЛА ГПУ / СТЕПАНОВСКИЙ/

Верно: Машинистка.
Сержант Госбезопасности.

№ 15, арк. 2

159

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

16-го Октября 1937 года, г.Николаев.

Я, Опер.Уполномоченный XI Отделе УГБ УНКВД, по Николаевской Области - Сержант Госбезопасности ЛУГОВОЙ, сего числа рассмотрел след.материалы, по обвинению КУРЬЯНОВА и друг., проходящих по след.делу № 57029 и нейдя, что в показаниях обвиняемых: КУРЬЯНОВА и ЕМЕЛЬЯНОВА фигурирует обвиняемый АЙЗЕНБЕРГ Абрам Михейлович, как член к/р немецко-шпионской диверсионной организации, а посему

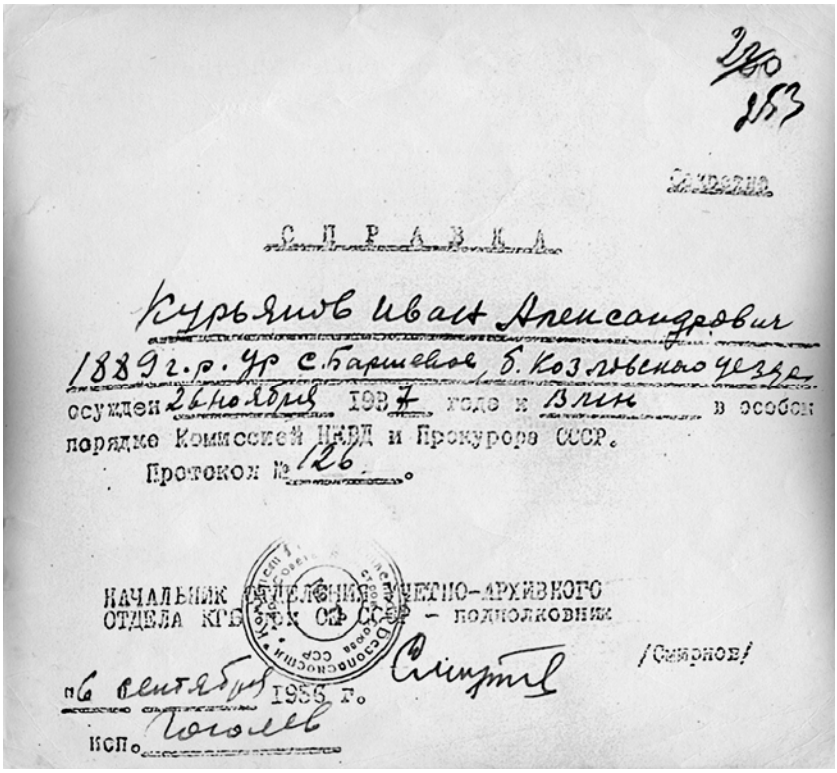
ПОСТАНОВИЛ:

Следдело № 57030, по обвинению АЙЗЕНБЕРГА А.М. приобщить к след.делу № 57029.

ОПЕР.УПОЛН. XI ОТДЕЛА УГБ УНКВД
Сержант Госбезопасности
/ЛУГОВОЙ/

"УТВЕРЖДАЮ" - ПОМ.НАЧ. XI ОТДЕЛА УГБ УНКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
/ПЕТРОВ/

№ 16. Постанова про об'єднання слідчих справ стосовно осіб, звинувачених у членстві в контрреволюційній німецько-японській диверсійній організації, у зв'язку з наявністю сумісних показань. 1937 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5810. Арк. 159)

СПРАВКА

Курьянов Иван Александрович
1889 г.р. Ур с. Барщевое, Б. Козловского уезда
осужден 26 ноября 1937 года к Выш в особом
порядке Комиссией НКВД и Прокурора СССР.
Протокол № 126.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ УЧЕТНО-АРХИВНОГО
ОТДЕЛА КГБ ПРИ СМ СССР – подполковник
/Смирнов/

"6" сентября 1955 г.

Исп. Попов

№ 17. Довідка про засудження І. Кур'янова до розстрілу в особливому порядку комісії НКВС і Прокурора СРСР. 26 листопада 1937 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5810. Арк. 253)

Секретно

С П Р А В К А

по архивно-следственному делу № 1732-С по обвинению МЫСИКА Григория Марковича
/дело хранится в УАО УКГБ Николаевской обл./

МЫСИК Григорий Маркович, 1880 года рождения, уроженец с.Иванковцы, Бердичевского уезда, Киевской губернии, русский, беспартийный, житель гор.Николаева, работавший старшим конструктором Николаевского судостроительного завода им.А.Марти,-

был арестован Николаевским горотделом НКВД 3 апреля 1935 года.

Как видно из обвинительного заключения, органами предварительного следствия МЫСИКУ было вменено в вину то, что он, работая старшим конструктором по спецсудостроению Николаевского судостроительного завода, проводил среди окружающих антисоветскую агитацию.

На основании постановления Особого Совещания при НКВД СССР от 21 сентября 1935г. МЫСИК "за контрреволюционную агитацию" был заключен в ИТЛ сроком на 5 лет.

На предварительном следствии МЫСИК виновным себя в проведении антисоветской агитации не признал.

Обвинение МЫСИКА в проведении антисоветской агитации основано на показаниях допрошенного 11 апреля 1935 г. свидетеля ШАРДТА Никодима Никодимовича, который показал, что МЫСИК в беседах с ним проводил антисоветские разговоры: высказывал недовольство существующим в СССР строем и неверие в прочность Советского строя, однако конкретных фактов проведения МЫСИКОМ антисоветской агитации в показаниях ШАРДТА не содержится.

Больше в показаниях ШАРДТА ничего об антисоветской деятельности МЫСИКА не содержится.

В деле имеются также протоколы допросов свидетелей ЯНОВСКОГО Николая Филипповича и РОЗЕНШТРАУХА Давида Мойсеевича, которые характеризуют МЫСИКА как "антисоветскую личность", однако никаких фактов антисоветской деятельности МЫСИКА в их показаниях не содержится.

Никаких данных об участии МЫСИКА в фашистско-шпионской или какой-либо другой антисоветской организации в деле не имеется, ему в вину это не вменялось и по этому вопросу ни он, ни свидетели не допрашивались.

№ 18. Довідка по архівно-слідчій справі Г. Мисика. 1957 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 5810. Арк. 351–353)

Об антисоветской деятельности ШАРДТА Н.Н., СИБЕРА А.В., ФУНКА А.Г., ПРОХОРОВА С.А., КОЛЕСНИЧЕНКО В.К., КУРЬЯНОВА П.А., ВЕЛЬЯНОВА Ф.Я., АРТЕМЕНКО П.Ф., АЙЗЕНБЕРГА Л.М., ШЕЙНИНА В.М. и ПЛАТОНОВА Г.И. в архивно-следственном деле МЫСИКА никаких данных не имеется.

На допросе 19.IУ-1935г. МЫСИК в числе своих знакомых назвал ШАРДТА Никодима Никодимовича и СИБЕРА Александра Васильевича.

О ШАРДТЕ Н.Н. МЫСИК показал:

"Мы с ним изредка встречались на дому друг у друга. Мы познакомились в 1930 году, когда содержались под стражей в одной камере ДОПР"а. Считаю его несомненно советским человеком. Такой вывод я делаю на основе его высказываний при наших встречах".

О СИБЕРЕ А.В. МЫСИК показал:

"Я знаком с ним примерно с 1928 года. Он происходит из рабочих. По моему мнению он преданный Советской власти работник. Периодически он высказывал недовольство своим служебным положением и рядом бытовых вопросов. Он только один раз был у меня дома, а я периодически посещал его на дому".

Больше ничего о ШАРДТЕ и СИБЕРЕ МЫСИК не показывал.

Остальные перечисленные выше лица по показаниям МЫСИКА не проходят и их фамилии в деле нигде не упоминаются.

О существовании в порту или на судостроительном заводе в Николаеве фашистско-шпионской или какой-либо другой антисоветской организации в деле МЫСИКА никаких данных не содержится.

Кроме того, в деле имеются показания МЫСИКА о том, что он в 1930 году был арестован органами ГПУ "за сокрытие офицерского звания и связь с заграницей", но вскоре из-под стражи был освобожден, после чего поступил на работу конструктором по спецсудостроению на Николаевский судостроительный завод.

Больше по вопросу об аресте МЫСИКА в 1930 году никаких материалов в деле не имеется.

Из материалов дела видно, что офицерского звания МЫСИК не имел, а его отец был офицером царской армии. Связь МЫСИКА с заграницей выражалась в том, что он поддерживал переписку со

№ 18, арк. 2

своим братом - бывшим белогвардейским офицером, проживавшим в Чехословакии.

Никаких других материалов об антисоветской деятельности МЫСИКА в деле не имеется.

Архивно-следственное дело № 1732-С по обвинению МЫСИКА Г.М. не пересматривалось.

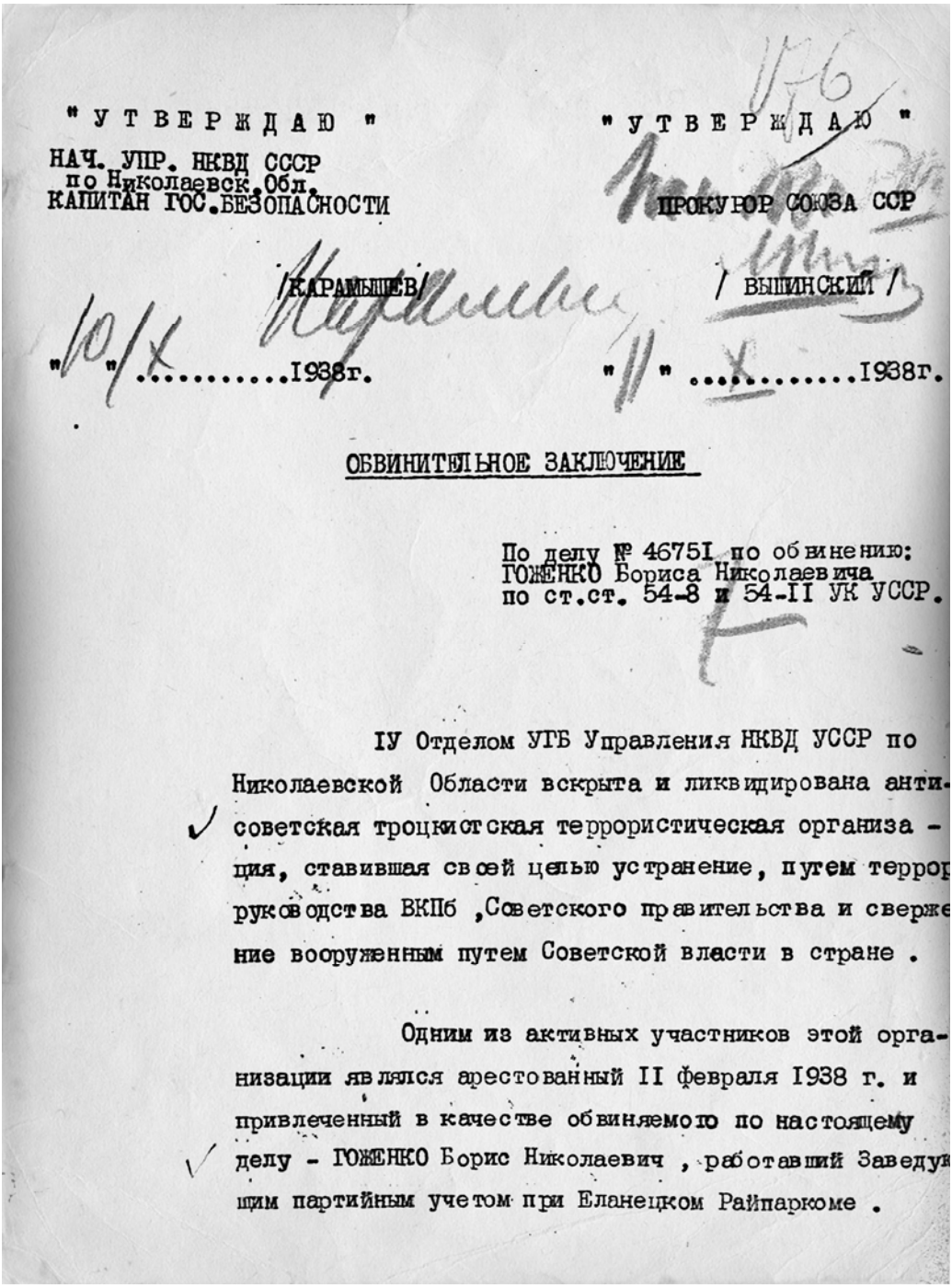
Справку составил:

Следователь Отдела КГБ при Совете Министров СССР на Северо-Черноморском бассейне
капитан /Минаев/

"14" сентября 1957 г.
гор. Одесса.

№-6767

№ 18, арк. 3

"У Т В Е Р Ж Д А Ю "
НАЧ. УПР. НКВД СССР
по Николаевск.Обл.
КАПИТАН ГОС.БЕЗОПАСНОСТИ
/КАРАМЫШЕВ/
"10" X .....1938г.

"У Т В Е Р Ж Д А Ю "
ПРОКУРОР СОЮЗА ССР
/ ВЫШИНСКИЙ /
"11" X .....1938г.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По делу № 46751 по обвинению:
ГОЖЕНКО Бориса Николаевича
по ст.ст. 54-8 и 54-11 УК УССР.

IУ Отделом УГБ Управления НКВД УССР по Николаевской Области вскрыта и ликвидирована антисоветская троцкистская террористическая организация, ставившая своей целью устранение, путем террора руководства ВКПб ,Советского правительства и свержение вооруженным путем Советской власти в стране .

Одним из активных участников этой организации являлся арестованный II февраля 1938 г. и привлеченный в качестве обвиняемого по настоящему делу - ГОЖЕНКО Борис Николаевич , работавший Заведующим партийным учетом при Еланецком Райпарткоме .

№ 19. Обвинувальний висновок по справі Б. Гоженка за ст. 54-8, 54-11 КК УРСР. 1938 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2482. Арк. 176–181)

Следствием установлено, что обвиняемый ГОЖЕНКО Борис Николаевич в 1919-20 году состоял в партии боротьбистов и по предложению члена ЦК партии боротьбистов ТРИЛИССКОГО в 1920 г. с двурушнической целью вступил в ряды КПбУ.

/ показания обв. ГОЖЕНКО л.д. 47 /

На протяжении всего времени пребывания в рядах ВКПб , ГОЖЕНКО вел двурушническую работу внутри партии, оставался идеологическим врагом политики ЦК партии и Советского правительства , поддерживая связь с враждебными контрреволюционными элементами.

/Показания обв. ГОЖЕНКО л.д. 51 /

В 1933 году обв. ГОЖЕНКО, работая в Ново-Архангельском районе, Одесской области связался с членам контрреволюционной троцкистской организации ,существовав шей в Одесской Области - ИВАНЧЕНКО, работавшим Зав.сель-хозотделом Одесского Обкома КП/б/У и по его предложению вошел в состав нелегальной антисоветской троцкистской организации.

/ Показания обв.ГОЖЕНКО л.д. 14,15,57/

№ 19, арк. 2

Позже в 1934 году , будучи в Харькове на учебе , ГОЖЕНКО связался с б. боротьбистом ШЛАЧИНДОЙ, работавшим в то время секретарем Полтавского Горкома КПбУ , от которого узнал о существовании на Украине крупной националистической организации,ведущей свою контрреволюционную националистическую деятельность, направленную к свержению Советской власти , в контакте с троцкистами.

Будучи активным врагом партии и Советской власти и разделяя задачи борьбы с Советской властью, ГОЖЕНКО дал согласие ШЛАЧИНДЕ и примкнул к контрреволюционной националистической организации / л.д. 52, 53, 54, 55 /.

В конце 1938 г. работая в должности Зав. парткабинетом Еланецкого Райкома КП/б/У , ГОЖЕНКО установил связь с руководителем антисоветской троцкистской организации Еланецкого района -АДАМЕНКО Василием Митрофановичем , работавшим секретарем Еланецкого Райкома КП/б/У.

/Показания обв. ГОЖЕНКО л.д. 62 /.

Обвиняемый ГОЖЕНКО был осведомлен о террористических задачах антисоветской троцкистской организации и полностью разделял ее террористические замыслы.

№ 19, арк. 3

" .... Я был осведомлен о террористической деятельности нашей организации.
.... Мы должны использовать в борьбе против ВКП/б самые острые средства борьбы, вплоть до применения террора , признавая целесообразность применения террора в борьбе с ВКП/б/.

/Показания обв. ГОЖЕНКО л.д. 77 /

Лично ГОЖЕНКО в антисоветскую троцкистскую организацию были завербованы МАКСИМОВ, работавший Зав. Районным Земельным Отделом Еланецкого района и КОПЫЛОВ , работавший Зав.Районным Отделом Народного образования того-же района

/ л.д. 67, 81 /.

По заданию антисоветской троцкистской организации ГОЖЕНКО ,активно осуществлял вредительство в области сельского хозяйства ,умышленно срывая сельскохозяйственные кампании на селе / л.д.60-62,71-76,98 /.-

На предварительном следствии,/обвиняемый ГОЖЕНКО свою принадлежность к антисоветской троцкистской и националистической организации признал полностью.

№ 19, арк. 4

Уличается показаниями активных участников организации: МАКСИМОВА /л.д.81,83-85,87, 98/, КОЛЫЧОВА /л.д.101,102/, САПАМАТИНА /л.д.103, -105, 125-127/, ПАПОВАЛЕНКО /л.д.110,128/, МАРШАЛКОВИЧА /л.д.129/, АДАМЕНКО /л.д.130,131/, ПАНКРАТОВА /л.д.132/ и очными ставками с МАКСИМОВЫМ /л.д.111,112/, КОЛЫЧОВЫМ /л.д.117-119/, АДАМЕНКО /л.д.133-136/, ОТРОШЕНКО /л.д.137-140,171,172/, ПАНКРАТОВЫМ /л.д.141-144/, ЯМБУРОМ /л.д.145-147/, ГАЛИЦКИМ /л.д.151,152/, МАРШАЛКОВИЧЕМ /л.д.156, 157/, ПАПОВАЛЕНКО /л.д.161,162/ и САПАМАТИНЫМ /л.д.166,167/.

На основании изложенного, ОБВИНЯЕТСЯ

ГОЛЬНКО Борис Николаевич, 1892 года рождения, уроженец с.Сыр ни Житомирской области, по национальности-украинец, гражд.СССР, со средним образованием, служащий, обвин.боротьбист, член ВКП/б/ с 1920 по 1938 год.

до ареста - зав.учетом Киевского райкома КП/б/У.

В ТОМ, ЧТО:

а/ с 1933 года являлся активным участником антисоветской троцкистской террористической организации, осуществившей 1 декабря 1934 года злодейское убийство С.М.КИРОВА и подготовившей ряд террористических актов против руководителей ВКПб и Советского правительства.

№ 19, арк. 5

1881

б/ Вместе с этим в 1935 г. вошел в состав антисоветской националистической организации, существовавшей на Украине и боровшейся против Советской власти

в/ Знал и полностью разделял террористические замыслы троцкистской организации.

г/ Проводил подрывную вредительскую работу в области сельского хозяйства.

д/ Лично вовлек в антисоветскую троцкистскую организацию МАКСИМОВА и КОПЫЛОВА, - т.е. в преступлениях предусмотренных ст.ст. 54-8 и 54-11 УК УССР, вследствие чего

П О С Т А Н О В И Л :

Дело по обвинению ГОЖЕНКО Бориса Николаевича по ст. 54-8 и 54-11 УК УССР в порядке постановления ЦИК СССР от 1 декабря 1934 г., направить на рассмотрение Военной Коллегии Верховного Суда СССР.

СПРАВКА: Вещдоков по делу не имеется.-

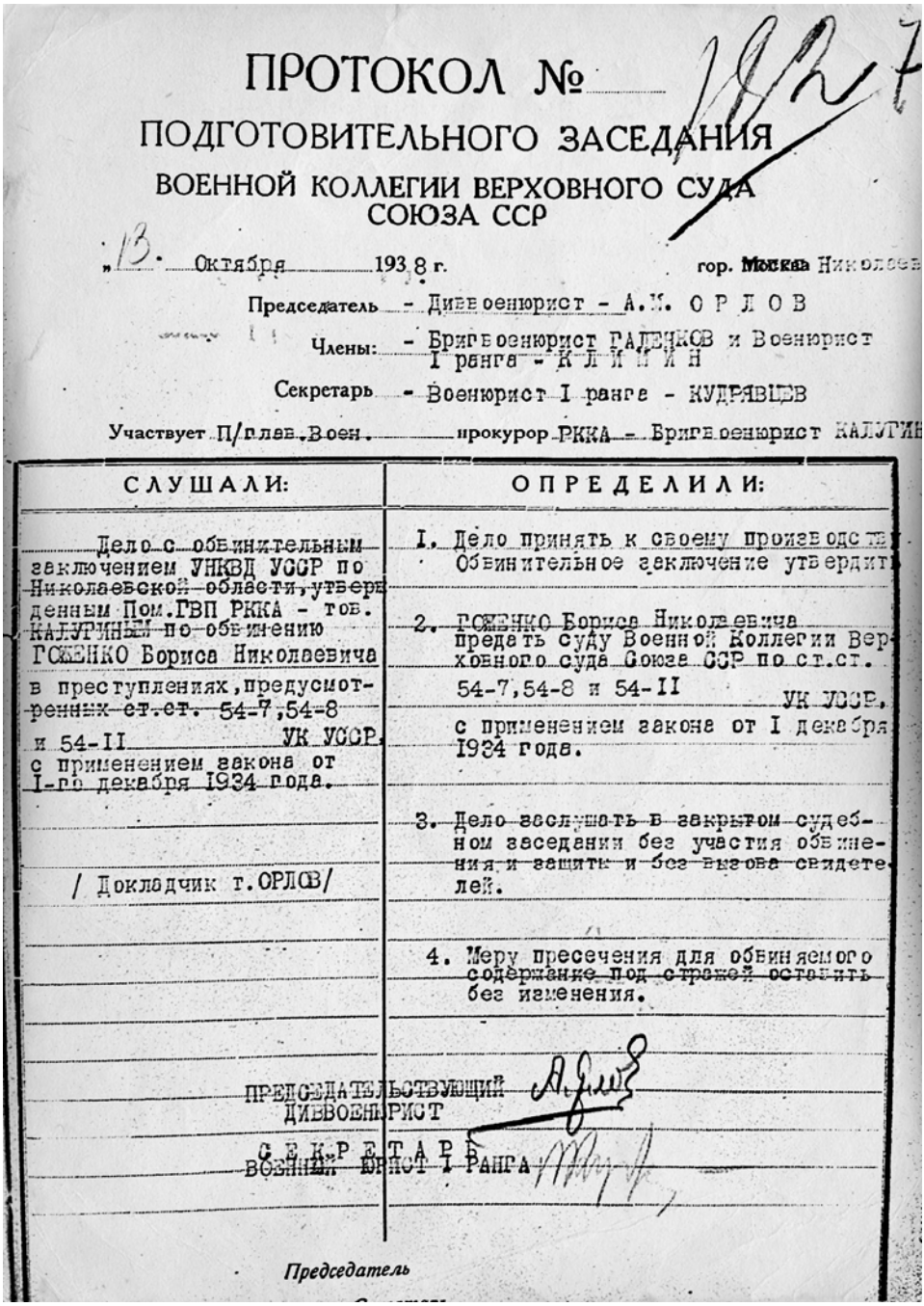
ПОМ.НАЧ.I ОТДЕЛЕНИЯ IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ЗОЛЬМАН/

ВРИД.НАЧ.I ОТДЕЛЕНИЯ IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СЕРЖАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ВОРОНИН/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК IУ ОТДЕЛА УГБ УНКВД
СТАРШ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ /ТРУШКИН/

Составлено
" " .....1938г.

№ 19, арк. 6

ПРОТОКОЛ №

ПОДГОТОВИТЕЛЬНОГО ЗАСЕДАНИЯ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР

„13" Октября 1938 г. гор. Москва

Председатель - Диввоенюрист - А.М. ОРЛОВ

Члены: - Бригвоенюрист ГАЛЕНКОВ и Военюрист I ранга - КЛИГИН

Секретарь - Военюрист I ранга - КУДРЯВЦЕВ

Участвует П/глав.Воен. прокурор РККА - Бригвоенюрист КАЛУГИН

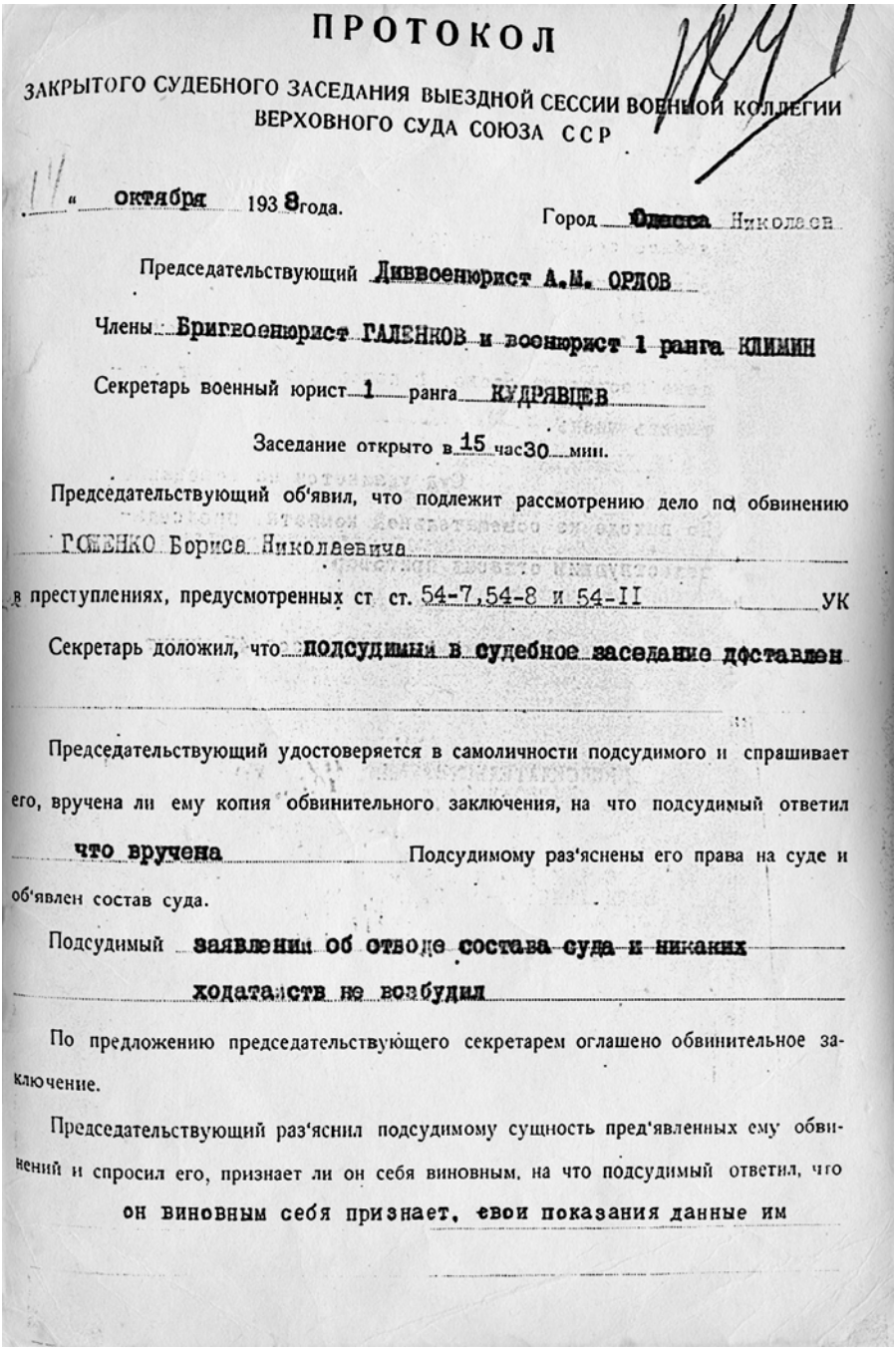
СЛУШАЛИ:	ОПРЕДЕЛИЛИ:
Дело с обвинительным заключением УНКВД УССР по Николаевской области, утвержденным Пом.ГВП РККА - тов. КАЛУГИНЫМ по обвинению ГОЖЕНКО Бориса Николаевича в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54-7, 54-8 и 54-II УК УССР, с применением закона от I-го декабря 1934 года. / Докладчик т.ОРЛОВ/	1. Дело принять к своему производству. Обвинительное заключение утвердить. 2. ГОЖЕНКО Бориса Николаевича предать суду Военной Коллегии Верховного суда Союза ССР по ст.ст. 54-7, 54-8 и 54-II УК УССР, с применением закона от I декабря 1934 года. 3. Дело заслушать в закрытом судебном заседании без участия обвинения и защиты и без вызова свидетелей. 4. Меру пресечения для обвиняемого содержание под стражей оставить без изменения.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ ДИВВОЕНЮРИСТ

СЕКРЕТАРЬ ВОЕННЫЙ ЮРИСТ I РАНГА

Председатель

№ 20. Протокол підготовчого засідання військової колегії Верховного Суду Союзу РСР від 13 жовтня 1938 р. по справі Б. Гоженка
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2482. Арк. 182)

ПРОТОКОЛ

ЗАКРЫТОГО СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ ВЫЕЗДНОЙ СЕССИИ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР

«17» октября 1938 года. Город Одесса Николаев

Председательствующий Диввоенюрист А.И. ОРЛОВ

Члены Бригвоенюрист ГАЛЕНКОВ и военюрист 1 ранга КЛИМИН

Секретарь военный юрист 1 ранга КУДРЯВЦЕВ

Заседание открыто в 15 час 30 мин.

Председательствующий об'явил, что подлежит рассмотрению дело по обвинению ГОЖЕНКО Бориса Николаевича в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54-7, 54-8 и 54-11 УК

Секретарь доложил, что подсудимый в судебное заседание доставлен

Председательствующий удостоверяется в самоличности подсудимого и спрашивает его, вручена ли ему копия обвинительного заключения, на что подсудимый ответил что вручена Подсудимому раз'яснены его права на суде и об'явлен состав суда.

Подсудимый заявлений об отводе состава суда и никаких ходатайств не возбудил

По предложению председательствующего секретарем оглашено обвинительное заключение.

Председательствующий раз'яснил подсудимому сущность пред'явленных ему обвинений и спросил его, признает ли он себя виновным, на что подсудимый ответил, что он виновным себя признает, свои показания данные им

№ 21. Протокол закритого судового засідання виїзної сесії військової колегії Верховного Суду Союзу РСР по справі Б. Гоженка

на предварительном следствии подтверждает полностью.

Больше подсудимый ничем судебное следствие не дополнил и оно об"является законченным.

Подсудимому было предоставлено последнее слово, в котором он просит сохранить жизнь.

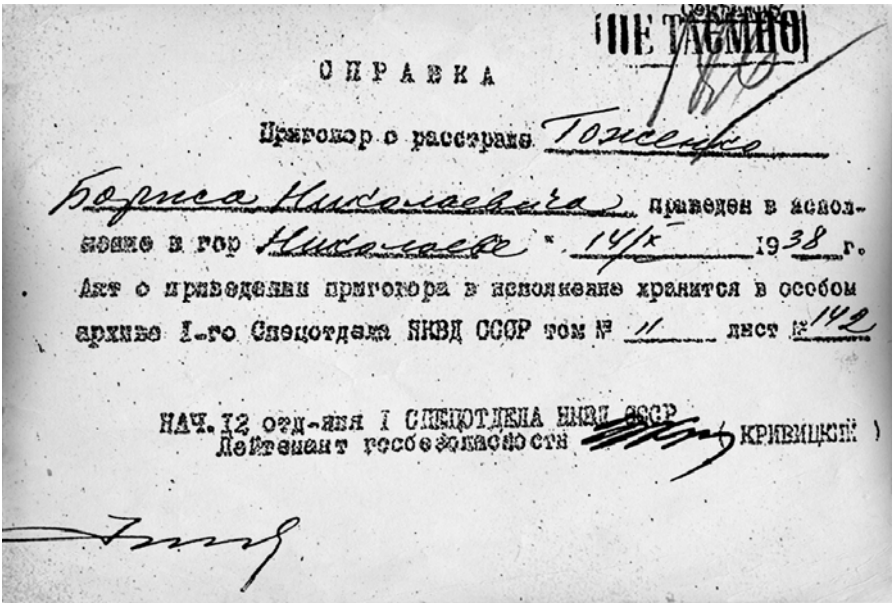
Суд удаляется на совещание. По выходе из совещательной комнаты. председательствующий огласил приговор.

Заседание закрыто в 15 часов 45 минут.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ
ДИВВОЕНЮРИСТ

СЕКРЕТАРЬ
ВОЕН.ЮРИСТ 1-го РАНГА

№ 21, арк. 2

НЕ ТАЙНО

СПРАВКА

Приговор о расстреле Гоженко

Бориса Николаевича приведен в испол-

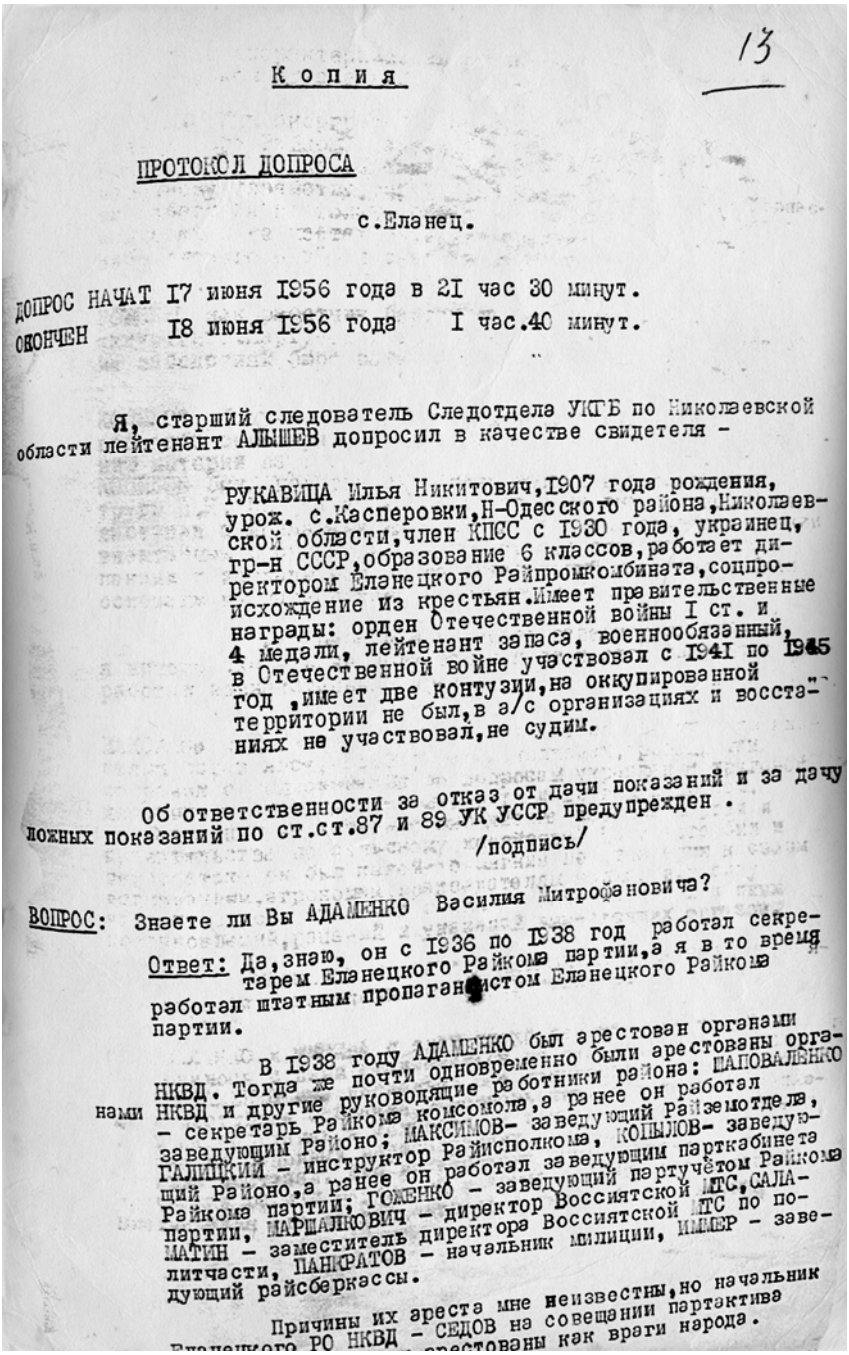
нение в гор Николаев "14/X 1938 г.

Акт о приведении приговора в исполнение хранится в особом

архиве 1-го Спецотдела НКВД СССР том № 11 лист № 142

НАЧ. 12 отд-ния 1 СПЕЦОТДЕЛА НКВД СССР
Лейтенант госбезопасности КРИВИЦКИЙ

№ 22. Довідка про виконання вироку про розстріл Б. Гоженка.
14 жовтня 1938 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2482. Арк. 186)

К о п и я

13

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

с.Еланец.

ДОПРОС НАЧАТ 17 июня 1956 года в 21 час 30 минут.
ОКОНЧЕН 18 июня 1956 года 1 час.40 минут.

Я, старший следователь Следотдела УКГБ по Николаевской области лейтенант АЛЫШЕВ допросил в качестве свидетеля –

РУКАВИЦА Илья Никитович, 1907 года рождения, урож. с.Касперовки, Н-Одесского района, Николаевской области, член КПСС с 1930 года, украинец, гр-н СССР, образование 6 классов, работает директором Еланецкого Райпромкомбината, соцпроисхождение из крестьян. Имеет правительственные награды: орден Отечественной войны I ст. и 4 медали, лейтенант запаса, военнообязанный, в Отечественной войне участвовал с 1941 по 1945 год, имеет две контузии, на оккупированной территории не был, в а/с организациях и восстаниях не участвовал, не судим.

Об ответственности за отказ от дачи показаний и за дачу ложных показаний по ст.ст.87 и 89 УК УССР предупрежден.

/подпись/

ВОПРОС: Знаете ли Вы АДАМЕНКО Василия Митрофановича?

Ответ: Да, знаю, он с 1936 по 1938 год работал секретарем Еланецкого Райкома партии, а я в то время работал штатным пропагандистом Еланецкого Райкома партии.

В 1938 году АДАМЕНКО был арестован органами НКВД. Тогда же почти одновременно были арестованы органами НКВД и другие руководящие работники района: ПАПОВАЛЬЧКО – секретарь Райкома комсомола, а ранее он работал заведующим Районо; МАКСИМОВ – заведующий Райземотдела, ГАЛИЦКИЙ – инструктор Райисполкома, КОПЫЛОВ – заведующий Районо, а ранее он работал заведующим парткабинета Райкома партии; ГОЖЕНКО – заведующий партучётом Райкома партии, МАРШАЛКОВИЧ – директор Воссиятской МТС, САЛАМАТИН – заместитель директора Воссиятской МТС по политчасти, ПАНКРАТОВ – начальник милиции, ИММЕР – заведующий райсберкассы.

Причины их ареста мне неизвестны, но начальник Еланецкого РО НКВД – СЕДОВ на совещании партактива [illegible] арестованы как враги народа.

№ 23. Протокол допиту свідка І. Рукавиці при перегляді справи і вироку Б. Гоженка та його підлеглих у 1956 р.
(ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2482. Арк. 13–18)

Вопрос: Вы можете охарактеризовать указанных лиц в деловом и политическом отношении?

ответ: АДАМЕНКО был энергичный и способный партработник. На заседаниях бюро Райкома партии и в повседневной работе претворял в жизнь решения партии и правительства по народному хозяйству, укреплению колхозного строя. В процесе работы он постоянно общался с массами, часто бывал в колхозах и на местах оказывал практическую помощь. Что-либо плохого о нём я сказать не могу.

ГОЛЕНКО как работник партучёта был очень внимательный, аккуратный. Партучёт в то время был на высоком уровне и на заседаниях бюро райкома получал высокую оценку.

КОПЫЛОВ, будучи заведующим парткабинета, регулярно проводил семинары с коммунистами, сочувствующими по изучению истории партии и вопросов текущей политики. Сам КОПЫЛОВ был политически очень грамотен, хорошо знал труды В.И. ЛЕНИНА и передавал свои знания другим. Часто выступал с докладами на занятиях политшколы, читал лекции внештатным пропагандистам. По своему содержанию его лекции и доклады носили воспитательный характер и были основаны на марксистско-ленинской теории.

О его работе в качестве заведующего Районо я ничего сказать не могу, так как он в этой должности проработал незначительное время.

МАКСИМОВ как заведующий Райземотдела со своими обязанностями справлялся, часто бывал в колхозах, проводя там собрания с колхозниками по вопросам укрепления трудовой дисциплины, повышения урожайности и другим вопросам, направленным на успешное выполнение решений партии и правительства по сельскому хозяйству. Но у него был и недостаток- он был какой-то мягкий по отношению к своим подчиненным, агрономам, председателям колхозов, в силу чего не строго требовал с них выполнения тех или иных постановлений, решений и указаний вышестоящих органов.

МАКСИМОВ также был членом пленума Райкома партии, партийные поручения выполнял неплохо.

ШАПОВАЛЕНКО и ИММЕРА я знаю плохо, так как мне почти не приходилось с ними сталкиваться по работе. Правда, вместе с ШАПОВАЛЕНКО мне несколько раз приходилось вместе проводить партийные собрания, комсомольские, в отдельных колхозах. На собраниях в колхозах, а также на конференциях, вернее на районных партсобраниях, ШАПОВАЛЕНКО всегда активно выступал. Его выступления были направлены на улучшение работы партийной и комсомольской организации. Выступления его не расходились с делом. Комсомольская

№ 23, арк. 2

организация во время работы ШАНОВАЛЬНКО секретарем Райкома Комсомола постоянно росла, комсомольцы и внесоюзная молодежь под его руководством принимала активное участие в укреплении колхозного строя.

С ЛАМЕРОМ мне приходилось по работе сталкиваться раза два, когда он проводил инструктивные совещания с уполномоченными по подписке на госзаём. Его выступления на инструктивных совещаниях были идейно-политически выдержаны и направлены на 100% охват населения подпиской на госзаём для дальнейшего развития и укрепления нашего социалистического государства.

С МАРШАЛКОВИЧЕМ и САЛАМАТИНЫМ я встречался только на районных партсобраниях и партактивах, а также тогда, когда я выезжал проводить партийные собрания в Воссиятскую МТС и колхозы её зоны. Каких-либо враждебных действий с их стороны и каких-либо отклонений от генеральной линии партии с их стороны я не замечал.

ПАНКРАТОВ был энергичным работником, вел активную борьбу с нарушителями советских законов, партийные поручения выполнял успешно. Он был очень культурным, каких-либо аморальных проявлений с его стороны не было. В политическом отношении он был устойчивым коммунистом.

ГАЛИЦКИЙ являлся молодым, способным, политически грамотным, растущим работником. В начале он работал председателем сельсовета в селе Куйбышевка /ранее село Ново-Кассиоровка/, а затем как хороший работник был выдвинут инструктором Райисполкома. Порученную ему работу выполнял успешно. Ничего отрицательного о нём я сказать не могу.

Каких-либо антисоветских действий со стороны всех этих лиц я никогда не замечал.

Вопрос: Высказывал ли КОПЫЛОВ на занятиях политшколы какие-либо враждебные взгляды на политику партии и правительства?

Ответ: Высказываний такого рода со стороны КОПЫЛОВА я никогда не слышал.

Вопрос: Выступал ли МАКСИМОВ на кустовом партсобрании, посвященном годовщине злодейского убийства С.М.Кирова, с контрреволюционной речью, в которой защищал Троцкого?

Ответ: С такими речами МАКСИМОВ на партсобраниях никогда не выступал. Случаев, чтобы он защищал Троцкого я не знаю.

Вопрос: Накладывалось ли Райкомом партии партвзыскание – предупреждение на ШАПОВАЛЕНКО за слабый контроль за работой подчиненных?

Ответ: Я не знаю случаев, чтобы на ШАПОВАЛЕНКО накладывались какие-либо партвзыскания.

Вопрос: Как была поставлена культурно-воспитательная работа среди населения Шпанецкого района в 1936-38 годах?

Ответ: С целью улучшения массово-воспитательной работы среди населения Райкомом партии были созданы группы внештатных пропагандистов из числа грамотных коммунистов, а также из числа беспартийных директоров школ, учителей, агрономов, зоотехников, которые разъясняли населению вопросы текущей политики и политики партии и правительства по народному хозяйству. Была создана сеть партшкол и политшкол. В каждом колхозе были организованы клубы, библиотеки, хотя и незначительные.

Вопрос: Проводилась ли среди населения, комсомольцев и несоюзной молодежи политико-массовая работа?

Ответ: Да, проводилась как по линии райкома комсомола, так и по линии райкома партии. Эта работа заключалась в том, что комсомольцам и несоюзной молодежи читались различные лекции, они привлекались к активному участию в общественной жизни. Была создана специальная сеть комсомольских политшкол, которые регулярно работали.

Вопрос: Были ли ликвидированы в бытность работы АДАМЕНКО I-м Секретарем Райкома партии кружки по изучению истории партии?

Ответ: Нет, кружки по изучению истории партии в нашем районе никогда не ликвидировались. При АДАМЕНКО они успешно работали.

Вопрос: Саботировались ли в районе ударничество, соцсоревнование и стахановское движение?

Ответ: Нет, не саботировались. Наоборот они популяризировались всеми мерами. Ударники премировались и даже награждались орденами. Внутри колхозов и между колхозами соцсоревнования проводились. Стахановское движение тогда только зарождалось.

Вопрос: В связи с чем было законсервировано строительство школы? в селе Воссиятское ?

Ответ: Да, строительство школы в селе Воссиятское было законсервировано, так как Облоно не отпускало средств на её строительство. Строительство её закончилось только в этом году.

Вопрос: Была ли по вине АДАМЕНКО задержка с вывозкой зерна во время уборки урожая в 1937 году?

Ответ: Никакой задержки с вывозкой зерна в 1937году не было, тогда на вывозку зерна на элеваторы был мобилизован не только автотранспорт, но и весь гужевой транспорт, и вывозка зерна прошла успешно.

Вопрос: Отправлялся ли осенью 1937 года по указанию АДАМЕНКО из района весь автотранспорт на вывозку буряков в Винницкую область?

Ответ: Случаев, чтобы в довоенный период автотранспорт из Бланецкого района отправлялся в Винницкую область, не было. Да у нас в районе тогда и автомашин было очень мало.

Вопрос: Был ли сорван в 1937 году план хлебосдачи и натуроплаты-?

Ответ: Срыва плана хлебосдачи и натуроплаты в 1937 году у нас в районе не было.

Вопрос: Давал ли АДАМЕНКО в 1937 году указание начать сев 1-го сентября, то есть до начала лёта гессенской мухи и было ли в результате этого уничтожено ею 500 га озимых посевов?

Ответ: Указания о сроках и начале сева давал не АДАМЕНКО, а областное Управление сельского хозяйства. Случаев, чтобы гессенской мухой в нашем районе было уничтожено 500 га озимых посевов не было.

Вопрос: Был ли по вине АДАМЕНКО сорван ремонт тракторов и сельхозмашин зимой 1937-38 г.г.?

Ответ: Как такового срыва ремонта в 1937-38 г.г. тракторов и сельхозмашин не было, но задержка с ремонтом была и опять-таки какой-либо вины со стороны АДАМЕНКО или других районных руководителей нет. Ремонт затягивался из-за отсутствия запчастей по вине снабженческих организаций.

Вопрос: Имел ли место по вине МАКСИМОВА большой падеж скота в колхозах?

Ответ: Периодически падеж скота в колхозах был. Это происходило обычно в засуху, так как трава выгорала, урожая не было и скот кормить было нечем. В этом никакой вины МАКСИМОВА нет. Случаев падежа скота от инфекционных заболеваний я не знаю.

Вопрос: Имело ли место непринятия ГАЛИЦКИМ мер к своевременному окончанию сева весной 1938 года в колхозах Мало-Дворянского сельсовета?

№ 23, арк. 5

18

Ответ: В эти колхозы ГАЛИЦКИЙ посылался уполномоченным от Райисполкома и Райкома партии и он принимал все зависящие от него меры к быстрейшему окончанию сева весной 1938 года. Но сев там задерживался за недостаточностью рабочей ~~кккк~~ и тягловой силы. Оказать же им помощь тракторами нельзя было, так как тракторов было недостаточно. В этом никакой вины ГАЛИЦКОГО не было.

Вопрос: Имели ли место со стороны ГАЛИЦКОГО какие-либо факты вредительства, направленного к занижению урожайности в колхозах?

Ответ: Нет, с его стороны таких фактов я не знаю. Да он и не мог каким-либо образом снизить урожайность в колхозах.

Вопрос: Задерживал ли в 1937 году начальник милиции ПАНКРАТОВ вывозку зерна из Еланецкого района на Вознесенский элеватор?

Ответ: Задержки с вывозкой зерна в 1937 году на элеваторы не было. Кроме этого, вывозкой зерна занимались Уполминзаг, Райисполком и Райком партии. Начальник же милиции ПАНКРАТОВ к этому делу никакого отношения не имел.

Вопрос: Задерживал ли ПАНКРАТОВ мобилизацию подвод из колхозов на строительство дорог?

Ответ: Опять-таки ПАНКРАТОВ к этому делу никакого отношения не имел. Этим вопросом занимался дорожный отдел.

Вопрос: Имели ли место случаи срыва ИММЕРОМ во время работы в сберкассе финансовых планов по госзаймам?

Ответ: Нет, таких случаев не было и он никак не мог сделать это. Подпиской на госзаем руководили Райком партии и Райисполком, уполномоченные которых непосредственно проводили подписку в колхозах. Сам ИММЕР также посылался в села в качестве уполномоченного по подписке на госзаём. Перед проведением подписки ИММЕР инструктировал уполномоченных по чисто финансовым вопросам. Подписка на госзаём в нашем районе всегда проходила успешно – на 100%.

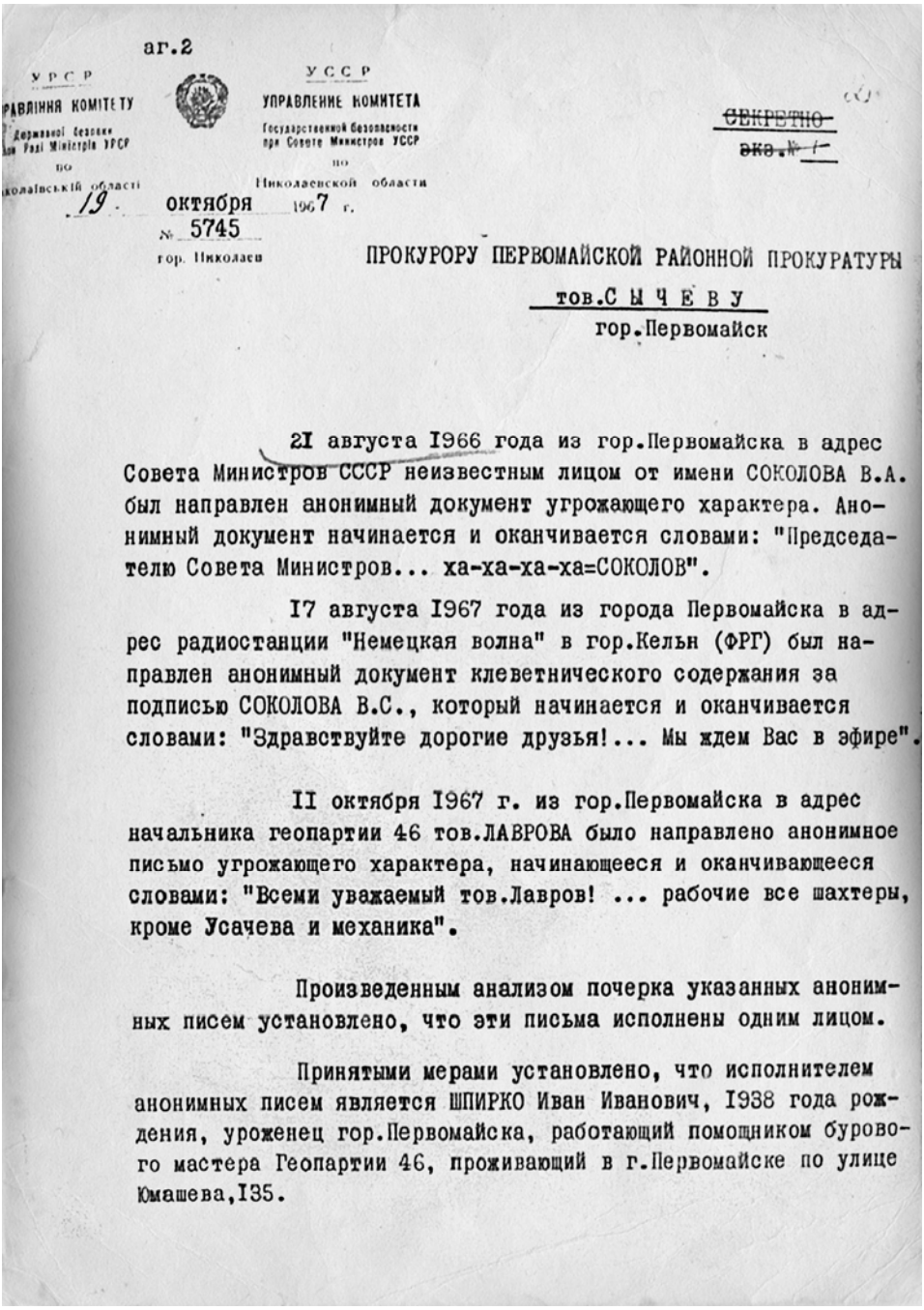
Вопрос: Дополнения к своим показаниям имеете?

Ответ: Нет, не имею.

Протокол мною лично прочитан, ответы с моих слов записаны правильно. /подпись/

ДОПРОСИЛ: СТ СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УКГБ НКВД ОБЛАСТИ
лейтенант /АЛЫШЕВ/

№ 23, арк. 6

аг.2

УРСР
ПРАВЛІННЯ КОМІТЕТУ
Державної безпеки
при Раді Міністрів УРСР
по
Миколаївській області

УССР
УПРАВЛЕНИЕ КОМИТЕТА
Государственной безопасности
при Совете Министров УССР
по
Николаевской области

СЕКРЕТНО
экз. № 1

19. октября 1967 г.
№ 5745
гор. Николаев

ПРОКУРОРУ ПЕРВОМАЙСКОЙ РАЙОННОЙ ПРОКУРАТУРЫ
тов.С Ы Ч Е В У
гор.Первомайск

2I августа I966 года из гор.Первомайска в адрес Совета Министров СССР неизвестным лицом от имени СОКОЛОВА В.А. был направлен анонимный документ угрожающего характера. Анонимный документ начинается и оканчивается словами: "Председателю Совета Министров... ха-ха-ха-ха=СОКОЛОВ".

I7 августа I967 года из города Первомайска в адрес радиостанции "Немецкая волна" в гор.Кельн (ФРГ) был направлен анонимный документ клеветнического содержания за подписью СОКОЛОВА В.С., который начинается и оканчивается словами: "Здравствуйте дорогие друзья!... Мы ждем Вас в эфире".

II октября I967 г. из гор.Первомайска в адрес начальника геопартии 46 тов.ЛАВРОВА было направлено анонимное письмо угрожающего характера, начинающееся и оканчивающееся словами: "Всеми уважаемый тов.Лавров! ... рабочие все шахтеры, кроме Усачева и механика".

Произведенным анализом почерка указанных анонимных писем установлено, что эти письма исполнены одним лицом.

Принятыми мерами установлено, что исполнителем анонимных писем является ШПИРКО Иван Иванович, I938 года рождения, уроженец гор.Первомайска, работающий помощником бурового мастера Геопартии 46, проживающий в г.Первомайске по улице Юмашева,I35.

№ 24. Звернення УКДБ по Миколаївській області до прокурора Первомайського району з приводу загрозливих анонімних та іменних листів. 1967 р. *(Архів Апеляційного суду Миколаївської області. Спр. 5556. Арк. 2–3)*

Учитывая, что действия ШПИРКО И.И. подпадают под признаки преступления, предусмотренного ст.187[I] УК УССР, поэтому, направляя три анонимных документа, просим решить вопрос о привлечении ШПИРКО И.И. к уголовной ответственности.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Три анонимных документа с конвертами к ним, письмо из Управления делами СМ СССР от 29.УШ-66г, письмо начальника Геопартии 46 о получении анонимного документа и акт от 18.X.67г. об обнаружении антисоветского письма и о его пересылке в Первомайское горотделение УКГБ.

Всего на 12 листах.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ КГБ ПРИ СМ УССР
по Николаевской области
полковник

(СЕМЕНОВ)

№ 24, арк. 2

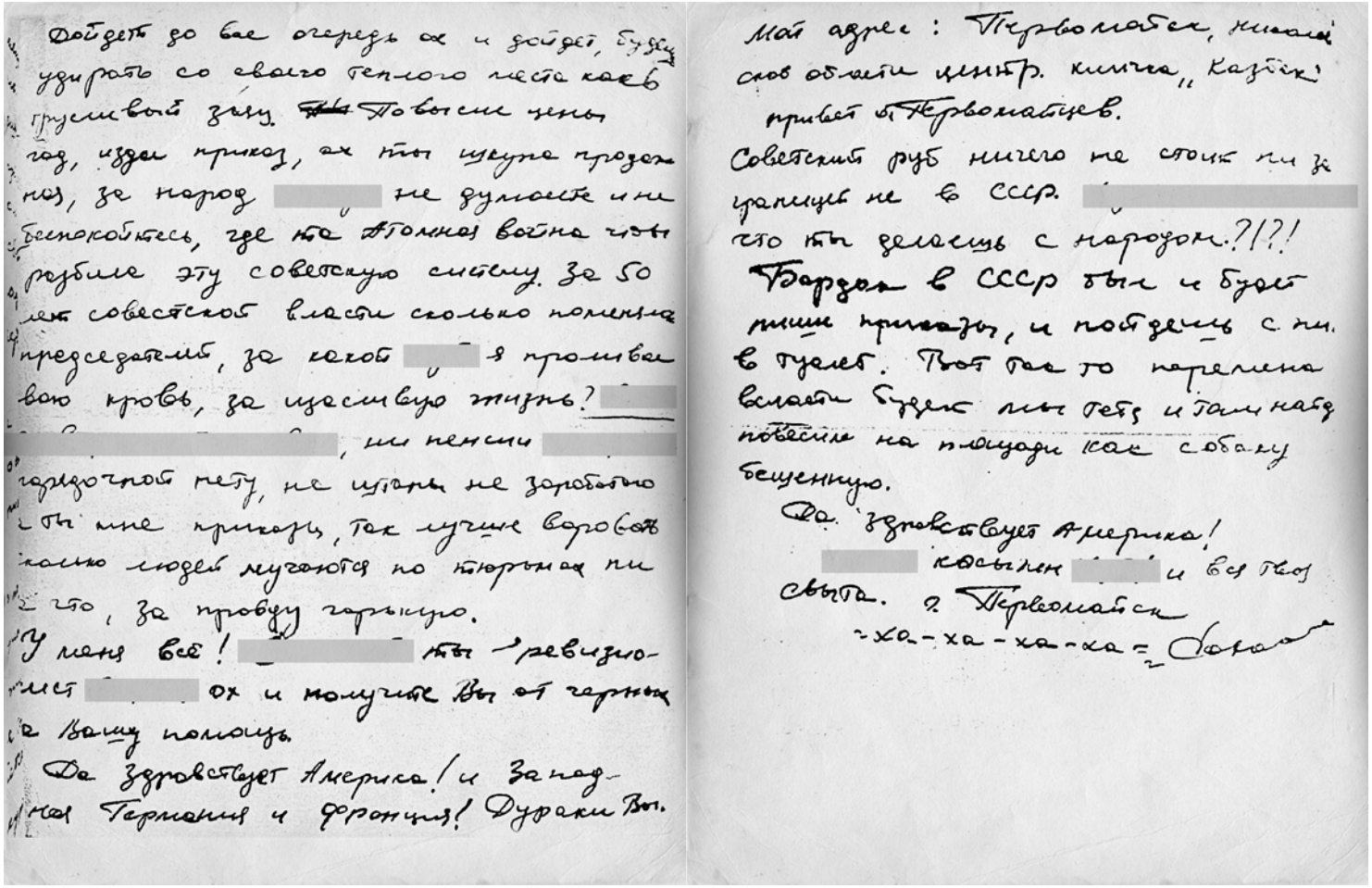
Председателю Совета Министра СССР Косыгину Алексею Николаевичу.

23 АВГ 1965

Пишет Вам Соколов В.А. из Первомайска Николаевской области.

Уважаемый тов. Косыгин, то что Вы издали приказ о борьбе с хулиганством от 26 июля 1965 года это нам не нужно ничуть, а я думаю наравне со своими друзьями что Вы издадите приказ о повышении зарплаты на рублей [redacted] с тем нар прошло немало времени, мы вокруг Вашего тисульки - приказа залезли в гастроном ночью и обделали его, приняли Ваш приказ, так что победишь и с приказом этим в туалет дальше, в авто-такси моторном парке как был беспорядок так и есть, был и будет наверно, Вы это не видите, поэтому мало бы Вам и Вашим детям!!!

Вот так то друг, нарра дать тебе н скулем хорошенько, как ты продолжа политику Хрущева, и тебе придётся гор хвать политику вконец с треском, победи понятно вкальвать как я за 60-65 ру в месяц. Это в СССР называется забота о для [redacted] со своей с [redacted] ты там нужен. Народ беспокои мучается, с бы ракеты до космах, [redacted] я на тебя и на твою политику. [redacted] работаешь, бардак в СССР на каждом перекрестке, с ним мимицию и будем быть пищи ноль и сотню при зов, постепенно и до тебя дойдет. Воровали не будем воровать и [redacted] не мощь, женщины развратные и девуш в Первомайске, сами говорят какая жи так и живем. Эх, косыгинщине то [redacted], конец чувствуете годы Совет ревезионисты, обманщики и жикуро

Добудет до вас очередь ох и дойдет, будут удирать со своего теплого места как грустной памяти. Повесим через год, изды приказ, ох ты шкуре продажная, за народ [redacted] не думайте и не беспокойтесь, где на столбах война чтоб разбили эту советскую систему. За 50 лет советской власти сколько поменяли председателей, за какой [redacted] я пролила свою кровь, за шестую жизнь? [redacted], ни пенсии [redacted] городской печу, не шить не заработано и ты мне приказ, так лучше воровать сколько людей мучаются по тюрьмах ни что, за пробуду горькую.

У меня все! [redacted] ты ревизионист [redacted] ох и получите Вы от горных за вашу помощь.

Да здравствует Америка! и Западная Германия и Франция! Дураки Вы.

Мой адрес: Первомайск, Николаевской области центр. кинчка „Казбек" привет от Первомайцев.

Советский руб ничего не стоит ни за границей не в СССР. [redacted]

что ты делаешь с народом?!?!

Бардак в СССР был и будет лишь приказы, и побудешь с ним в туалет. Вот так то перелома власти будет лишь петь и там над повесим на площади как собаку бешеную.

Да. здравствует Америка!

[redacted] косыгин [redacted] и всей той свиты. г. Первомайск

-ха-ха-ха-ха= Дома

№ 25. Лист жителя м. Первомайська М. Соколова Голові Ради Міністрів СРСР О. М. Косигіну
(Архів Апеляційного суду Миколаївської області. Спр. 5556. Додаток)

Розділ IV
СПОГАДИ ТА БІОГРАФІЧНІ НАРИСИ ПРО РЕПРЕСОВАНИХ

О. П. Тригуб

АНДРІЙ ГУК: МІЖ «СВУ» Й АВТОКЕФАЛІЄЮ

Одним із найважливіших напрямів роботи органів держбезпеки був контроль над релігійним життям радянських громадян і втілення радянської моделі державно-церковних відносин. У розрізі даного нарису необхідно зазначити, що способи реалізації даної політики тісно переплiталися з роботою репресивної машини більшовицької держави.

Практично одразу після свого інституційного оформлення у жовтні 1921 р. під неусипним оком ВУЧК опинилася Українська автокефальна православна церква, її духівники та миряни. Розцінюючи автокефалістів як «частину української інтелігенції, професорів, юристів, учителів – шовіністично-петлюрівського характеру» («Тези з антирелігійної пропаганди, прийняті Пленумом ЦК КП(б)У від 23 червня 1923 р.»[1]), більшовицька влада віддаляла розправу над УАПЦ, розраховуючи використати її як інструмент для розколу та дискредитації різних течій Російської православної церкви.

У середині 1920-х років позиція більшовиків проти УАПЦ стала більш виразною: «Тихонівщина, липківщина (автокефалісти) та містичне сектантство – сили, реакційні не тільки за своїм внутрішнім змістом, а й за своєю лінією поведінки, до теперішнього моменту. Тому ми вважаємо, що нашим завданням на найближчий час має бути продовження боротьби з різного роду реакційно-антирадянськими силами і їх проявом, направленими на підрив Радвлади… Стосовно всіх осіб з активу липківців посилити спостереження з виявлення їх антирадянських дій» (доповідь «Релігійні угрупування на Україні (станом на січень 1926 р.)» 3-ї групи Таємного відділу ДПУ)[2].

---

[1] Центральний держархів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1772. Арк. 30.

[2] Там само. Ф. 1. Оп. 16 «Особая папка». Спр. 2. Арк. 111–112.

Натомість переслідування й утиски парафій УАПЦ почалися вже з 1924 р. й у подальшому продовжувалися вже безупинно. Про це свідчать видрукувані раніше автором документи з фонду «УАПЦ» із ЦДАВО України (див.: Реабілітовані історією. Миколаївська область. Кн. 1. С. 141–148). У кінці 1920-х рр. тенденції до повного знищення «націоналістичної та петлюрівської» УАПЦ лише посилилися.

Одним із перших відчув розкачування маятника репресивної машини відомий у Миколаєві поборник автокефалії Андрій Наумович Гук. Поштовхом до його арешту, на нашу думку, стала викривальна стаття у газеті «Красный Николаев» від 17 березня 1929 р. під промовистою назвою «Дела божественные. По "милости божей"», де було негативно охарактеризовано низку представників православного духовенства та, зокрема, Андрія Гука: «А. Гук – колишній білогвардієць. В автокефальній церкві він неофіційно виконує обов'язки дяка, а попутно… служить у Робкопі. Дружина його продовжує колишнє заняття чоловіка – торгує на базарі»[3].

Чекісти відреагували на «сигнал», і вже 29 квітня 1929 р. було видано ордер на обшук та арешт А. Гука[4]. Що ж це була за особа, яка так зацікавила чекістів? Адже навряд чи суміщення роботи у робітничому кооперативі й активного парафіянина, що було характерним для багатьох тисяч віруючих громадян того часу, було приводом для арешту.

Андрій Наумович Гук народився 1889 р. у с. Богушківо-Свободка (Багужковка) на Шевченківщині Полтавської губернії (у 1929 р. с. Чапаївка Шевченківської округи). Батько працював у підрядника з будівництва залізниці у поміщика Мирошниченка сторожем коней (помер у 1923 р.). Сім'я мала 5 дітей – синів Андрія, Захарія, Власа та Григорія і доньку Анну. Головним джерелом прибутку сім'ї була сільська праця.

У 1902 р. Андрій, після закінчення місцевої народної школи, прийняв рішення переїхати до Миколаєва на заробітки, де працював у магазинах і пекарні прикажчиком, тобто продавцем.

У 1911 р. 22-річного юнака було призвано на військову службу, де він потрапив рядовим до 61-го піхотного полку. У 1912 р. Андрій закінчив полкову учбову команду і з початком Першої світової війни командиром взводу був відправлений на прусський фронт, де пробув до 21 жовтня 1914 р. й у зв'язку з хворобою був евакуйований до Москви. Через 6 місяців А. Гук повернувся на фронт. У 1917 р. А. Н. Гук був поранений, і його евакуйовано до м. Суми, де він отримав звання прапорщика. За бойові заслуги нагороджений Георгіївськими хрестами 3 і 4-го ступенів. З інших джерел відомо, що «старший унтер-офіцер Андрій Гук 61-го Володимирського піхотного полку» був нагороджений Геор-

[3] Дела божественные. По «милости божей» // Красный Николаев. 1929. 17 марта (№ 2462).
[4] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 2.

гіївським хрестом 3-го ступеня (№ 8963) за «бойові заслуги та відзнаку в боях» (Наказ військам Першої армії 08 квітня 1915 р. № 709)[5].

1 лютого 1918 р. Андрій Гук був демобілізований і повернувся до Миколаєва, долучився за часів Гетьманату до діяльності «Просвіти», де познайомився з П. Близнюком, М. Лагутою й іншими[6]. У серпні 1919 р. був мобілізований до Білої армії в Миколаївський караульний батальйон у чині прапорщика, отримавши згодом чин підпоручика. Пізніше даний підрозділ було направлено на боротьбу з армією Н. Махно у район Катеринослава, де у 1920 р. А. Гук був поранений.

Протягом 1920–1921 рр. доля кидала підпоручика по різних країнах. Поранений А. Гук опинився у Севастополі, звідки з армією Врангеля був евакуйований через Константинополь у П'ятий французький госпіталь у м. Тіранія. Після видужання був направлений у цивільні табори до м. Сан-Стефано у Туреччині, звідки 5 серпня 1921 р. повернувся до Одеси, а згодом і до Миколаєва[7].

У 1921–1929 рр. Андрій Гук заробляв на життя тим, що займався з дружиною торгівельною справою, спеціалізуючись на продажу тютюну, мундштуків, запальничок тощо. Разом з тим Андрій Наумович активно включився до української справи, особливо на церковному поприщі. На цій ниві він підтримував тісні зв'язки з миколаївськими, єлисаветградськими та херсонськими просвітянами: Миколою Лагутою, Веніаміном Левицьким, Теодосієм Камінським, Хрисанфом Гудзь-Засульським, Петром Близнюком, Нестором Малечею, Василем Близнюком та іншими. На жаль, саме вони і нададуть такі потрібні чекістам свідчення про тісний зв'язок Андрія Гука з просвітянами, що різко змінить його подальшу долю. Але про це пізніше…

До церковної справи УАПЦ А. Гук долучився влітку 1923 р. Спочатку він був простим членом п'ятидесятки та церковної ради, але згодом зайняв більш активну позицію, став головою п'ятидесятки, підтримуючи листування з південноукраїнським духовенством УАПЦ і найбільш активними провідниками з мирян. Двічі ним приймався очільник південноукраїнських парафій УАПЦ архієпископ Юрій Жевченко: «Жевченко Юрій при мені приїжджав до Миколаєва двічі. Перший раз із м. Полтави, другий раз приїжджав у серпні [19]27 р. з м. Одеси. Перший раз він зупинився у мене вдома, був чотири доби. Приїжджав він на відкриття собору. Вели бесіду тільки лише про церкву, про те, що церква вимагає реформи, в якій вона могла існувати. У перший раз приїзду він служив двічі, здійснював проповіді… Другий раз він приїжджав у порядку

---

[5] Російський державний історичний архів. Ф. 496. Оп. 3. Спр. 904. Арк. 33; Георгиевские награды // Награды императорской России. 1702–1917 гг. URL: http://medalirus.ru/georgievskie-kavalery/prikazy/georgievskie-nagrady-g16.php.

[6] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 43–44.

[7] Там само. Арк. 5–6.

чергового об'їзду. Зупинявся він, здається, у мене. Був він три доби, бесіди з ним вели винятково про церковні справи. При другому приїзді він проголошував проповіді, говорячи обидва рази винятково про церкву, як про таку. Про те, що церква є «кузня, яка виховує, яка відроджує нації, як такі»… Про закулісне життя церкви мені Жевченко абсолютно нічого не говорив»[8].

Двічі А. Гук був представником Миколаївської округи на Покровських зборах УАПЦ: «Їздив я до Києва в [19]26 р. у жовтні м-ці і в [19]27 р. в жовтні м-ці. … У м. Києві я був перший раз тижня 1½. З'їзд продовжувався стільки ж часу… Другий раз я був два тижні… Приходилося у Києві бесідувати з Ромодановим, з Юнаковим Леонтієм, Малюшкевичем Костянтином… Попав я на з'їзд у Києві, як член комісії з облаштування життя церкви. Мене до цієї комісії обрали заочно у м. Києві в 1926 році. Обрали мене тому, що я з Києвом мав зносини від Миколаївської церкви (маються на увазі парафії УАПЦ у Миколаївській окрузі. – О. Т.). Отже, не дивлячись на те, що у Миколаєві не було храму, [існувала] Миколаївська громада при Н.[ово]-Одеській парафії, таким чином я і попав на з'їзд»[9]. Отже, Андрій Гук був досить помітною фігурою у церковному житті УАПЦ Миколаєва другої половини 1920-х років.

Основним звинуваченням, що інкримінувалося Андрію Наумовичу Гуку, була «участь в активній боротьбі проти радянської влади у період громадянської війни та поширення антирадянської літератури»[10].

При цьому всі звинувачення ґрунтувалися на агентурних даних (тобто донесеннях сексотів протягом низки років, які у справі не збереглися), свідченнях сусіда по базару І. К. Некори та на минулому самого обвинуваченого, про яке ми розповіли раніше. Зокрема, І. К. Некора на допиті 11 травня 1929 р. свідчив:

«У результаті більш близького знайомства з ним я зробив висновок, що Гук А. Н. є типом безперечно вороже налаштованим проти Радянської України, але є ярим прихильником самостійної України – петлюрівщини.

Він же Гук є одним із активних організаторів Українського собору в м. Миколаєві, тривалий час був головою п'ятидесятки, при цьому відзначаю, що навколо церкви були зосереджені явні українські шовіністи вроді самого Гука та з якими він Гук підтримував тісний зв'язок, начебто по церковній лінії.

…Він же Гук часто виїжджав до м. Києва, начебто у справах Української церкви і при кожній поїздці привозив українську релігійну літературу, яку розповсюджував особисто серед українського населення, отримуючи за кожну брошуру по 1 карбованцю.

---

[8] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 43.
[9] Там само. Арк. 42–43.
[10] Там само. Арк. 1а.

…Про нього можу ще відмітити, що він Гук серед шовіністичної частини українців користується величезним авторитетом і на нього українці дивляться як на лідера – істинного українця, і з цієї ж причини він був часто делегатом у м. Києві й обирався на церковні відповідальні посади. Тип він хитрий, шкурник, здібний на різні підлості проти Радвлади, тим більше що він людина розвинена й енергійна»[11].

До речі, релігійною літературою, яку розповсюджував А. Гук, був журнал «Церква й життя», який видавався абсолютно легально в УСРР і був офіційним друкованим органом УАПЦ. При цьому пропонувався даний журнал у стінах Українського собору, що не суперечило тогочасному радянському законодавству.

Такий незначний звинувачувальний матеріал не дав розгорнути «хорошої справи», й Уповноважений секретного опервідділу Миколаївського окрвідділу ДПУ Гітлер 15 липня 1929 р. прийняв рішення, що «звинувачений Гук А. Н., являючись к.[олишнім] офіцером, петлюрівським сотником і церковним автокефальним діячем на Миколаївщині, протягом довгого часу поширював, як антирадянську шовіністичну, так і церковно-релігійну літературу серед українського населення, при чому розповсюджував її нелегально, як на вулиці, так і в громадських місцях.

Окрім цього тов. Гук А. Н. займався також проведенням антирадянської агітації у колі оточуючих осіб, розпалював національну ворожнечу на ґрунті релігійних і шовіністичних забобонів.

Виходячи з вищезазначеного та приймаючи до уваги, що у справі відсутнє достатньо даних, що підтверджуються показаннями свідків, для передачі його звинувачуваного гр. Гука судові та керуючись с. 107 п. 1 КПК УСРР постановив: справу про гр. Гука Андрія Наумовича, народження 1889 р. у с. Чапаївка Шевченківської округи, к. офіцер, торговець, одружений, українець, безпартійний, направити Микокрпрокурору на предмет припинення»[12]. Разом з тим пропонувалося відправити звинувачуваного у концтабір терміном на три роки[13].

3 листопада 1929 р. Колегія ОДПУ підтримала засудження Гука Андрія Наумовича за ст. 58-10 КК УСРР і постановила «ув'язнити у концтабір терміном на п'ять років»[14].

Натомість долю Андрія Гука визначив сумний збіг обставин, що був пов'язаний із розкручуванням публічної голосної справи «Спілки визволення України» («СВУ») протягом другої половини 1929 року.

---

[11] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 9 зв. – 10 зв.
[12] Там само. Арк. 28.
[13] Там само. Арк. 32.
[14] Там само. Арк. 35.

На одному з допитів ключовий фігурант «СВУ» по академічній лінії С. Євремов зазначив про те, що у Миколаєві також існує філія організації. У результаті в місті була проведена спецоперація з вилучення «української контрреволюції», під час якої були арештовані найбільш активні представники «правих шовіністичних кіл, головним чином, викладачі ІНО, працівники місцевого Наукового товариства». Одним із перших був заарештований М. Лагута, який і назвав А. Гука як члена «СВУ»[15]. 20 жовтня 1929 р. на допиті він зазначив: «Про існування «СВУ» знали на Миколаївщині: Камінський, я – по академічній лінії, по лінії автокефальній, вірогідно, Гук»[16].

Наступного дня, 21 жовтня, М. Лагута поглибив свої свідчення: «Про те, що Близнюк[17] давав мені вказівки про групування українців для проведення роботи, я передавав Камінському у загальних рисах. Камінський на це не суперечив. Близнюк мені повідомив, що він відвідав Камінського, Гука і Крапивницького.

Метою приїзду Близнюка було, на мою думку, окрім безпосереднього приїзду до мене, до Гука – передача вказівок по автокефальній лінії й отримання свідчень. Про панахиду по Петлюрі Близнюк мені нічого не говорив, а я почув про неї вперше тільки з вуст Гука, після від'їзду Близнюка та після її проведення.

Про «СВУ» знав я, зі слів Близнюка, вірогідно, Гук, Камінський – з моїх слів. Як реалізовувалися ідеї «СВУ» у м. Миколаєві – дам додаткові свідчення»[18]. Надав М. Лагута і зміст своїх розмов з А. Гуком щодо життя УАПЦ у Миколаєві та країні й детальніше про панахиду по Петлюрі тощо. Також окремі свідчення про діяльність А. Гука доповнили Х. Гудзь-Засульський, Татарко, Т. Камінський, В. Левицький, Бабчинський.

Нові факти «антирадянської роботи» А. Н. Гука змусили чекістів знову повернутися до його справи. У листі, направленому до НАЧ ТВ ОДПУ 10 січня 1930 р. головними українськими фахівцями по боротьбі з антирадянщиною Леплевським і Горожаніним, зокрема зазначалося: «Вже після постанови Особливої Наради у справі Гука та відправки справи до Колегії ОДПУ – у процесі слідства по справі к.-р. організації «Спілки визволення України» («СВУ»), яка була розкрита на Україні у другій половині 1929 року, ми встановили, що Гук був членом організації «СВУ», був пов'язаний з одним із його керівників Чеховським – автокефальний український діяч, і будучи уповноваженим від

---

[15] Пристайко В., Шаповал Ю. Справа «Спілки визволення України». Невідомі документи і факти. К.: Інтел, 1995. С. 145–146.

[16] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 39.

[17] Про місце та роль П. С. Близнюка див.: Пристайко В., Шаповал Ю. Справа «Спілки визволення України». Невідомі документи і факти. К.: Інтел, 1995.

[18] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 39.

Київської центральної автокефальної ради у Миколаївській окрузі, Гук використовував автокефальну церкву для проведення к.-р. діяльності вищезазначеної організації (у 1928 р. Гук за прикладом Київської організації «СВУ» служив у церкві панахиду по Петлюрі під виглядом панахиди по Франку) і входив до складу філії «СВУ», що існувала у Миколаєві»[19].

Окрім того, у листі та меморандумі до нього зазначалося, що у 1926 р. Андрія Гука було заарештовано за незаконну торгівлю і під час слідства він погодився на співпрацю з органами ДПУ, отримавши прізвисько «Бондаренко»[20], і саме цей факт не дав слідчим органам передати справу А. Гука на розгляд суду в справі «СВУ». Унаслідок нововідкритих фактів і втрати довіри до А. Гука як секретного співробітника, а також «що за своєю к.-р. діяльністю, яку він проводив у Миколаєві, та за своїм минулим він соціально небезпечний елемент; що міра соціального захисту, визначена Колегією ОДПУ 3/XI-29 року (концтабір на 5 років), по відношенню до Гука є недостатньою», ДПУ УСРР просило про перегляд справи Гука із застосуванням до нього вищої міри соціального захисту – розстрілу[21].

23 квітня 1930 р. Колегія ОДПУ переглянула справу А. Н. Гука та засудила до розстрілу. 19 вересня 1989 р. прокуратурою Миколаївської області Андрія Наумовича Гука було реабілітовано.

[19] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1578. Арк. 36.
[20] Там само. Арк. 45.
[21] Там само. Арк. 36–36 зв.

Ю. В. Котляр

БОРОТЬБА З СІОНІЗМОМ НА МИКОЛАЇВЩИНІ (на прикладі справи Сари Гурович)

Фото Сари Зельманівни Гурович (Особистий архів Гуровича Володимира Борисовича)

Сіонізм – це єврейський релігійно-націоналістичний рух, який отримав свою назву від гори Сіон поблизу Єрусалима. Автором терміна вважається письменник Н. Біренбойм, а політична програма була сформульована австрійським художником Т. Герцлем («Єврейська держава», 1896 р.), який визначив основоположні тези доктрини сіонізму про існування «єдиного єврейського народу», «виключну» роль євреїв у світовій історії, необхідність концентрації євреїв на одній території, «одвічність антисемітизму».

Всесвітня сіоністська організація була створена у 1897 р. в Базелі (Швейцарія). Основна ідея сіонізму полягала в утвердженні єврейської держави в Палестині, хоча розглядалися на перших етапах угандійський (Африка), аргентинський (Латинська Америка), кримський (Україна) та інші проекти. На досягнення вказаної мети була спрямована не тільки пропагандистська діяльність та фінансова допомога переселенцям, а й збройна боротьба проти арабського населення Палестини.

Головна мета сіонізму виявилася досягнутою в 1948 р., коли була утворена держава Ізраїль, що визнала за всіма євреями право жити в межах його кордонів. З цього моменту сіонізмом можна назвати підтримку держави Ізраїль. Подібно до інших форм націоналізму, особливим різновидом якого він є, сіонізм припускає значне розмаїття ідеологій.

Крім державного або політичного сіонізму, заснованого Т. Герцлем, виокремлюють практичний, релігійний, соціалістичний, ревізіоністський, загальний, власне сіоністський та духовний сіонізм. Представники практичного сіонізму, який уособлював Х. Вейцман, вважали, що заселення Палестини євреями має відбуватися ще до створення єврейської держави. Практичний сіонізм і державний сіонізм утворили об'єднаний сіонізм. Духовний сіонізм – політична течія, яка пов'язує національне відродження євреїв зі створенням духовного центру в Ізраїлі, що має підтримувати євреїв діаспори від загрози асиміляції. Засновником духовного сіонізму є Ахад Гуам (справжнє ім'я – А. Гінзберг (1856–1927) з м. Сквира Київської області). Ця течія з'явилася на підґрунті хасидизму – релігійно-містичної течії іудаїзму (яка на початку була опозиційною

до офіційного іудаїзму – рабинату, але згодом наблизилася до нього) і ультраортодоксальної законспірованої секти хасидизму – Хабада, побудованої за клановим принципом[1].

Єврейське населення України у 1918–1920 рр. спіткало безліч трагедій, пов'язаних з погромами та масовими вбивствами жителів. Проте ситуація з євреями в Радянському Союзі не стала принципово кращою. В першій половині 20-х рр. XX ст. єврейська громада України характеризувалася надзвичайно високим рівнем суспільної конфліктності. Соціально-економічна агонія єврейського містечка, відсутність реальних можливостей забезпечити існування сотень тисяч жителів єврейської бідноти у сукупності з давніми традиціями політичної боротьби й організації визначили широкий спектр політичних партій національного характеру.

Єврейська громада республіки в значних обсягах протягом непу постачала кадри як для більшовицької, так і для низки опозиційних їй партій. Євсекції, створені 1918 р., починаючи з 1921 р. стали складовою Агітпропу ВКП(б) і були центром офіційної активності євреїв, виконували завдання «встановлення диктатури пролетаріату на єврейській вулиці».

Незважаючи на вагоме представництво євреїв у лавах більшовицької партії та комсомолу, величезна частка єврейства не вважала їх дійсними представниками суспільної думки меншини. В першій половині 20-х рр. XX ст. значно більшим політичним впливом на «єврейській вулиці» користувалися численні сіоністські партії та організації. Сіонізм розглядався як єдино можливий політичний шлях збереження етнічної автентичності єврейського народу не лише в СРСР, а й у світі. Однак у стані єврейства, орієнтованого на збереження національної ідентичності, не було єдності стосовно шляхів досягнення мети. Доктрина сіоністського руху, що визріла в колах українських євреїв наприкінці XIX ст., ґрунтувалася на ідеї створення національної єврейської держави в Палестині і збирання свідомих єврейських сил розсіяння. В 20-ті рр. XX ст. єврейські колонії Палестини, заручившись протекцією Англії, зробили перші складні кроки на Землі Обітованій, але становище колоністів було скрутним і хитким. До того ж сіоністи мали різні погляди на форму майбутньої державності, а, отже, сіоністський рух як такий складався з великої кількості організацій та партій, від поміркованих до ліворадикальних.

На початку 20-х рр. XX ст. організаційна структура сіоністського руху виглядала наступним чином: Алгемейн-сіоністи (ліберальне крило сіоністського руху); «Мізрахі» (організація релігійного характеру); «Цеірей-Ціон» (організація сіоністського робочого руху поміркованого соціалістичного толку); «Поалей-Ціон» (з 1923 р. – ЄКРП) (близька до меншовиків сіоністська соціалі-

[1] Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. К.: МАУП, 2003. 424 с.

стична партія); «Гашомер-Гацоїр», «Гехолуц» (суспільна організація, що опікувалася соціально-економічними проблемами підготовки єврейської колонізації Палестини); «Тарбут» (культурна та просвітницька організація для розвитку освіти на івриті)[2].

Сіоністський рух був досить сильним. На нараді у Єввідділі ЦК КП(б)У, яка відбулася 20 червня 1920 р., зазначалось, що відволікаючи «увагу трудящих від чергових революційних і політичних завдань та викликаючи у них симпатії до Антанти як визволительки єврейського народу від будь-якого гніту... соціал-демократичні і квазікомуністичні групи сіонізму (ПЦ і ЄКП ПЦ), незважаючи на афішування свого «приєднання» до комунізму, «фактично підтримують сіоністську авантюру і цим мають на єврейських трудящих ще згубніший вплив, аніж буржуазні сіоністи...» Проте вже у 1922 р. Головбюро Євсекції при ЦК КП(б)У констатувало, що сіоністські угруповання, які нещодавно були слабкими і неоформленими організаційно, тепер являють собою міцні структури з суворою дисципліною і конспірацією під керівництвом досвідчених діячів[3]. Висновки Головбюро Євсекції стосовно діяльності сіоністів були безапеляційними: «Сіоністська організація в усіх її розгалуженнях глибоко контрреволюційна і перебуває в різкій суперечності з інтересами робітничого класу»[4].

Сіоністським політичним партіям відстоювати інтереси єврейських мас було складно, адже вони діяли напівлегально. Найбільш впливовими сіоністськими об'єднаннями були Сіоністська соціалістична партія (ЦСП) та Сіоністська трудова партія «Цеірей-Ціон» (СТП ЦЦ)[5].

У звіті Миколаївського окружного відділення ДПУ за жовтень 1923 р. повідомляється про діяльність сіоністських гуртків: «На території Миколаївського округу існує угруповання сіоністів, яке має свої розгалуження в Очакові, Вознесенську та Новому Бузі. Угруповання нараховує близько 150 осіб, переважно синків дрібної єврейської буржуазії, більша частина якої навчається в технікумі імені Тімірязєва та інших вищих навчальних закладах. Уся робота їх зводиться до гуртківщини і розповсюдження свого впливу на єврейських

---

[2] Якубова Л. Нерадянські суспільно-політичні рухи в контексті суспільно-політичного життя Радянської України 20-х – початку 30-х років ХХ ст. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2005. Випуск 13. С. 76–77.

[3] Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2007. Арк. 81.

[4] Еврейский вопрос: поиски ответа: Документы 1919–1926 гг. Выпуск 1 / Центр изучения и публикации документов евр. истории «Храни и помни»; под общ. ред. В. Ю. Васильева. Винница: Глобус-пресс, 2003. С. 58.

[5] Копил О. Агрегація і артикуляція інтересів єврейського населення у діяльності єврейських політичних партій (Південь України, 1920-ті рр.) // Сучасна українська політика. Політики та політологи про неї. Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. Випуск 13. С. 258.

дітей, які вчаться в трудових школах. У вказаних групах відбувається фізичне виховання дітей в шовіністичному дусі»[6].

Діяльність численних сіоністських гуртків продовжувалася і надалі. Після проведення операції ДПУ восени 1924 р. звільнені сіоністи одразу ж знову взялися за роботу. 5 жовтня 1924 р. було зібрано приблизно 100 дітей, яких повели на галявину за заводом ім. Андре Марті, де після ігор для них було влаштовано сніданок, співали сіоністські національні пісні, популярно викладали ідею сіонізму і попереджали нікому не говорити про збори, особливо комуністам. Через настання холодів сіоністи підшукували постійне закрите приміщення. Тимчасово робота проводилася в домашніх умовах окремими групами по 10 осіб.

У звіті Одеського губкому за період з травня 1924 по лютий 1925 рр. констатувалась активізація сіоністської діяльності організацій, які об'єднували до 300 членів, у тому числі близько 180 юнаків і дівчат. Крім того, дитяча сіоністська організація об'єднувала до 200 дітей. Сіоністські організації продовжували видавати машинописні листівки та журнали. У вересні 1924 р. було заарештовано 107 сіоністів у Одесі та 116 – на периферії. В результаті цієї операції більше 50 чоловік виїхало до Палестини, а 20 дало підписку про відмову від сіоністської діяльності. Інші були звільнені, оскільки не вели активної сіоністської роботи. Внаслідок цієї акції чисельність сіоністських партій Одеської губернії зменшилась до 50 осіб, а молодіжних організацій – до 130. Майже половина сіоністів була в Одесі, а інші – переважно у Херсонському та Миколаївському округах. Для ідеологічного «обґрунтування» антисіоністських репресій в Одесі була організована робітнича конференція, спрямована проти «сіоністської контрреволюції»[7].

Найбільшим лихом для єврейського населення, крім погромів, стали депортації, політичні репресії та гоніння, які почалися в 20-х рр. XX ст. і скалічили життя значній частині населення.

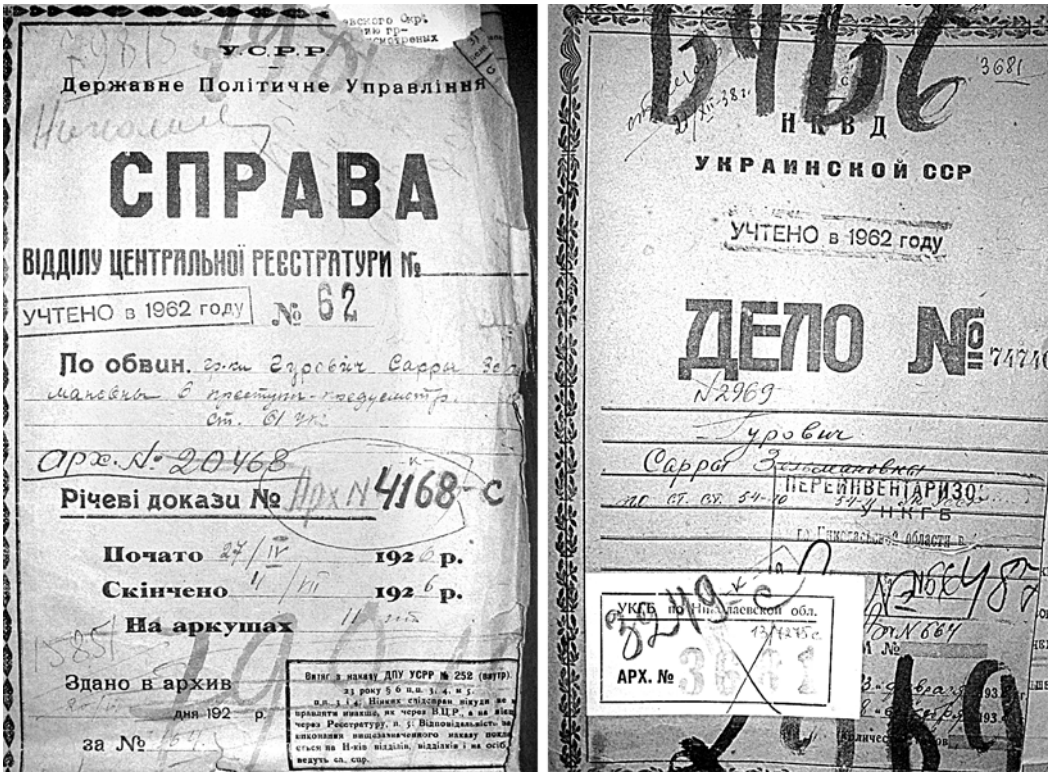
Прикладом долі єврейської дівчини в контексті боротьби тоталітарного режиму проти сіоністського руху можуть служити дві справи (4168-с та 3249-с) на Гурович Сару Зельманівну, що зберігаються в архіві УСБУ в Миколаївській області. Життя пересічних дійових осіб історії – це сюжети високого трагізму, позначені великою внутрішньою напругою; в долях цих людей віддзеркалюється драматизм часу, бурхливість та жорстока невідворотність переломних подій доби репресій.

Гурович Сара Зельманівна народилася 9 червня 1906 р. у Миколаєві в звичайній єврейській родині. Цікавилася сіоністським рухом, певний час перебу-

---

[6] ДАМО. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 79.

[7] Найман О. Я. Єврейські партії та об'єднання України (1917–1925). К.: ІПІЕНД, 1998. С. 158.

Справи на Сару Гурович
(Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 4168-с, 3249-с)

вала в єврейській організації – Сіоністсько-соціалістичній спілці молоді (ЦСЮФ).

Вперше С. Гурович була заарештована 25 квітня 1926 р., згідно з ордером № 63 комендатури Державного політичного управління УСРР, і їй інкримінували статті 96 і 101 КПК[8]. При обшуку на вулиці Чернігівській, 14, кв. 10 було вилучене її листування. На момент арешту дівчина працювала рахівником, навчалася на другому курсі Інституту народної освіти, була безпартійною. Проте слідчі вважали, що її перебування на волі може вплинути на хід слідства, тому С. Гурович була взята під варту[9]. Сара звинувачувалася в тому, що вона є учасником антирадянської контрреволюційної організації ЦСФЮ і бере активну участь у її діяльності. Тому їй було пред'явлено звинувачення за ст. 61 КК УРСР[10].

---

8 Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 4168-с. Арк. 3.
9 Там само. Арк. 5–6.
10 Там само. Арк. 7.

Під час допиту С. Гурович пояснила, що вступила до Сіоністської соціалістичної спілки молоді в 1923 р., оскільки була релігійною людиною, а в єврейській школі виховувалася в національних традиціях. Проте в діяльності сіоністської організації її більше цікавила романтична складова. В 1925 р., впевнившись у неправильності дій сіоністів, добровільно пішла з організації, а також надрукувала статтю про ідеологічні розходження в газеті «Красный Николаев»[11].

Після допиту стало зрозуміло, що перебування на волі С. Гурович не вплине на хід слідства, тому 26 квітня 1926 р. вона була відпущена на підписку про невиїзд із Миколаївської округи[12]. 4 червня 1926 р. помічник уповноваженого групи слідчого відділення Миколаївського окрвідділу ДПУ Говберг постановив, що за недостатньою кількістю доказів проти звинуваченої С. Гурович справу передати Миколаївському окружному прокурору для припинення. Постанова прокуратури щодо припинення слідства датована 13 липня 1926 р.[13]

Таким чином, С. Гурович перебувала під вартою лише 9 днів. Реабілітована за справою 4168-с 20 вересня 1999 р.

Новий арешт С. Гурович, на той час учительки школи № 30, відбувся 23 лютого 1938 р. – через 12 років після попереднього затримання. І знову справа торкалася участі в антирадянській організації, агітації проти існуючого ладу. Інкримінувалися статті, широко відомі в процесах 30-х рр. XX ст.: 54-10 Ч. І та 54-11 КК УРСР. Запобіжним заходом обрано перебування під вартою в тюрмі міста Миколаєва (Лагерне поле, 5)[14].

Новий обшук у квартирі по вулиці Свердлова, 32, кв. 6 нічого не дав. Список вилученого включав лише два пункти: паспорт і профспілковий квиток на ім'я С. Гурович[15]. Незважаючи на абсурдність звинувачень, термін перебування під вартою кожного місяця продовжувався спочатку до 26 травня, а потім і до 26 грудня 1938 р.[16]

Під час допиту від 9 березня 1938 р. С. Гурович підтвердила, що з 1922 по 1925 рр. була активним учасником сіоністської організації «ЮГЕНД», проте вийшла з її складу. Під час роботи в організації виконувала, головним чином, коректорську роботу при випуску газет, відвідувала збори, брала участь в обговоренні сіоністської антирадянської літератури. Нікого в члени організації не вербувала[17].

На допиті від 25 липня 1938 р. С. Гурович уже детальніше розповіла про свою сіоністську діяльність. Вона брала активну участь у нелегальних зборах

---

[11] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 4168-с. Арк. 8, 11.
[12] Там само. Арк. 9.
[13] Там само. Арк. 11–12.
[14] Там само. Спр. 3249-с. Арк. 3.
[15] Там само. Арк. 5.
[16] Там само. Арк. 8–15.
[17] Там само. Арк. 16–18.

разом з керівниками організації Григорієм Сегалом та Еліозером Берхманом. А в 1924 р. ввійшла в так звану дев'ятку, яка здійснювала в той період керівництво сіоністським підпіллям, а також була членом редколегії та відповідальним редактором нелегального журналу. Розповіла про контакти з іншими єврейськими організаціями – «Гехолуц» та «Гашомер-Гацоїр». Проте категорично заперечила участь в сіоністській організації після 1925 р.[18]

Г. Сегал під час допиту 31 серпня 1938 р. назвав С. Гурович активною учасницею сіоністського руху, яка в 1926 р. була редактором журналу, а до 1938 р. проводила антирадянську агітацію серед єврейського населення, ідеалізувала сіонізм, дискредитувала заходи, які проводили комуністична партія і радянський уряд по єврейському національному питанню[19].

Під час очної ставки між Г. Сегалом та С. Гурович остання категорично заперечила свій зв'язок з сіоністськими організаціями після 1925 р.[20]

За постановою від 14 грудня 1938 р. С. Гурович з-під варти було відпущено, оскільки її сіоністська антирадянська діяльність у 30-х рр. XX ст. підтверджувалася лише свідченнями Г. Сегала, що викликали сумніви у слідчих[21]. Другий арешт С. Гурович становив 9 місяців і 16 днів. Цікаво, що реабілітація за другою справою (3249-с) відбулася раніше, ніж за першою, 26 лютого 1997 р.

Хоча перебування під вартою С. Гурович не мали прямих трагічних наслідків, проте вони вплинули на психологічний стан сім'ї. Події всіляко замовчувалися і про них намагалися забути. Так, син С. Гурович, Володимир Гурович, дізнався про події в сім'ї лише після смерті батьків, коли випадково в сімейному архіві знайшов довідку про перебування матері в місцях позбавлення волі – в тюрмі міста Миколаєва.

Таким чином, становище єврейських сіоністських організацій на початку 20-х рр. XX ст. було складним. Певні соціальні фактори сприяли посиленню діяльності цих організацій, але ніщо в ті часи не могло протистояти тоталітарній владі. Радянська влада нав'язувала шлях побудови позанаціональної класової державності, що базувалася на принципах формальної рівності її етнічних складових. Тому сіоністська доктрина, яка ставила за мету відродження єврейської держави в кордонах історичної батьківщини, була визнана більшовиками вкрай небезпечною. Боротьба більшовизму з сіонізмом вилилася в хвилі репресій 20-х і 30-х рр. XX ст. Репресії стали особистою трагедією для багатьох єврейських сімей. Прикладом репресивної політики проти учасників сіоністського руху можуть служити справи на Гурович Сару Зельманівну.

---

[18] Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 3249-с. Арк. 22–31.
[19] Там само. Арк. 48, 50.
[20] Там само. Арк. 58.
[21] Там само. Арк. 63.

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко

ПАВЛО БРОНИЧ: ТРАГЕДІЯ ІНЖЕНЕРА В КОНТЕКСТІ МАСОВИХ РЕПРЕСІЙ ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ В 1930-х РОКАХ

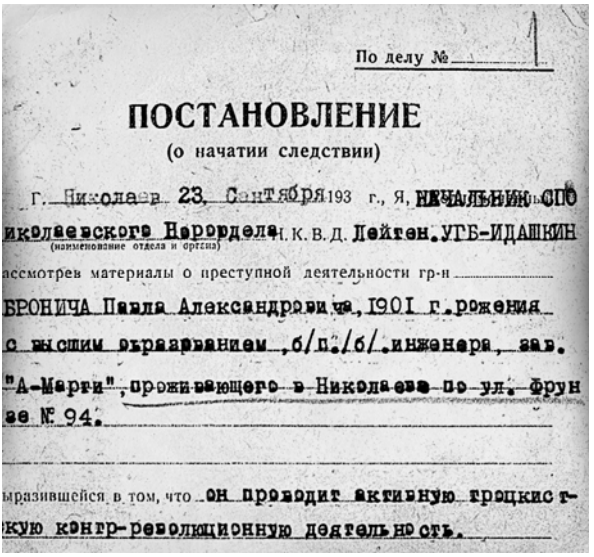
Наприкінці 1920-х років, разом зі згортанням і ліквідацією непу, форсованим розвитком економіки, колективізацією селянських господарств, установленням комуністичного єдиновладдя в суспільно-політичному житті, значно посилився тиск влади на технічну інтелігенцію. Суперечності, які існували у суспільно-економічному та політичному розвитку країни в 1920-х роках, значно загострилися на початку другого більшовицького десятиріччя. Беручи до уваги, що тоталітарний режим передбачає наявність внутрішнього та зовнішнього «ворога», на якого покладається відповідальність за власні помилки, саме технічних спеціалістів у багатьох випадках було обрано на цю роль. На них легко було звалити відповідальність за економічні невдачі, оскільки вони стояли найближче до виробництва. Тому влада й розпочала кампанії цькування та репресій проти інтелігенції, найбільш масові з яких позиціонувалися як боротьба проти правого та лівого «ухилів» у більшовицькій партії, троцькізму, шкідництва і шпигунства.

До окресленої категорії репресованої інтелігенції належить заарештований 23 вересня 1936 р. заступник головного інженера оборонного заводу імені А. Марті міста Миколаєва – Павло Олександрович Бронич. Його було заарештовано у складі «антирадянської групи», яка проходить по справі під назвою «група Бронича, Зінов'єва та Ейхгорна». В провину П. Броничу ставилося те, що починаючи із середини 1920-х років він є активним прихильником «зінов'євської групи», за що його виключено з лав ВКП(б). Надалі він підтримував зв'язок із контрреволюційним підпіллям у Ленінграді, безпосередньо мав контакти із Зінов'євим та іншими особами[1].

За версією слідства, перебуваючи на відповідальній посаді, П. Бронич проводив шкідницьку діяльність, яка полягала в наступному: «Склав шкідницький розклад на 1937–1938 роки, прийняття якого призвело б до зриву виконання урядових завдань з військового суднобудування не тільки в 1937 році, а й у наступний період; свідомо впроваджував систему заходів, спрямованих на зрив виконання робіт по військових суднах, які спрямовувалися на Далекий Схід; гальмував військове суднобудування за рахунок неналежного формування робіт по механічному цеху та інших замовлень; спільно з троцькістом Свіриним (заарештованим) проводив відправку на Далекий Схід об'єктів по корпусах проекту № 7 зі зменшеним обсягом робіт; зривав програму турбо-

[1] ДАМО. Ф-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 4–8.

будування в 1936 р.; як конструктор крейсера № 297 провів неповну його закладку, чим зірвав у подальшому нормальне будівництво корабля»[2].

По делу №

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о начатии следствии)

г. Николаев 23. Сентября 193 г., Я, НАЧАЛЬНИК СПО Николаевского Нородела (наименование отдела и органа) Н. К. В. Д. Лейтен. УГБ-ИДАШКИН

рассмотрев материалы о преступной деятельности гр-н

БРОНИЧА Павла Александровича, 1901 г. рожения

с высшим образованием, б/п./б/. инженера, зав.

"А-Марти", проживающего в Николаеве по ул. Фрун

зе № 94.

ыразившейся в том, что он проводит активную троцкис-

кую контр-революционную деятельность.

Постанова про початок слідства відносно П. Бронича. 23 вересня 1936 р.

Аналізуючи архівно-кримінальну справу П. Бронича, необхідно зазначити, що враховуючи промисловий потенціал Миколаївщини, базовою галуззю якого є суднобудування, інженерно-технічні працівники цієї сфери постійно перебували під пильним наглядом ДПУ–НКВС. У контексті цього розповідь про П. Бронича буде неповною без згадки про найбільш резонансні справи на миколаївських суднобудівних підприємствах упродовж другого більшовицького десятиріччя. Деякі з них уже знайшли своє відображення у попередніх томах науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Миколаївська область». Окрім того, це допоможе більш чітко уявити психологічну атмосферу того часу, базовим компонентом якої були репресії.

Так, у 1931 р. на найбільших суднобудівних підприємствах України – заводах імені А. Марті та імені 61 Комунара в м. Миколаєві – викрита «шкідницька диверсійна організація». Вона нібито діяла під безпосереднім керівництвом «Українського диверсійного центру» та ставила за мету підготовку іноземної інтервенції проти СРСР. По справі проходило сім інженерно-технічних працівників. Причому одного з них, інженера Л. Орлова, засуджено до розстрілу, інших – до різних термінів ув'язнення[3].

Загалом у першій половині 1930-х років ДПУ «розкрило» декілька «шпигунсько-диверсійних» організацій на суднобудівних підприємствах м. Миколаєва. Інженерні кадри заарештовувалися як «шпигуни» в рамках справи «Ллойд», шпигунсько-шкідницької та диверсійної організації англійської розвідки «Інтеліженс Сервіс», французького реєстраційного товариства «Берктас-Був'є», справи контрреволюційної шкідницької організації на судно-

[2] ДАМО. Ф-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 11.

[3] Реабілітовані історією. Миколаївська область: [у 27 т.]. Київ; Миколаїв: Світогляд, 2005. (Наук.-докум. серія книг «Реабілітовані історією» / [гол. ред.: П. Т. Тронько (голова) та ін.]. Кн. 1 / [обл. ред. : О. В. Садиков (голова) та ін.]. 2005. С. 41.

№ 494

А К Т

с 15.2.37 по 28.2.37

Мы нижеподписавшиеся, комиссия-экспертов под председательством Военного инженера 1-го ранга Управления Морских сил - Председателя приемной комиссии по Черному морю ХМИЛЕВСКОГО А.Г. членов: строителя группы проэкта № 7 завода им. "61" ПОПОВА Е.А., Нач. Корпусного цеха завода им. "А.Марти" - инженера ГОРБЕНКО Е.М., строителя проэкта № 7 завода им. "А.Марти" - инженера КАШУНА Г.Д., строителя крейсера 26 бис - инженера КОГАНА А.И. рассмотрев и обсудив поставленные перед ней вопросы Николаевским Гор.Отделом НКВД о деятельности инженера БРОНИЧА П.А. изучив заводские материалы относящиеся производственной работе инженера БРОНИЧА П.А., как Нач. П.П.О. и Зам.Главного инженера з-да "А.Марти" единогласно пришли к нижеследующему заключению:

Из годового отчета основной деятельности завода за 1935-год четко, документально показано, что в результате некомплектного поступления материалов и недостаточно четкой организации меж цехового планирования создавалась неравномерная загрузка цехов / взято из годового отчета деятельности завода за 1935-год стр. 26-27/.

Уже это одно обстоятельство об"язывало Нач. П.П.О. БРОНИЧА П.А. при развороте работ 1936-года особый упор взять на ликвидацию неравномерности загрузки цехов и особенно позаготовительным и обрабатывающим цехам.

Анализ представленных экспертизе Заводоуправлением "А.Марти" всех материалов в части планирования 1936-года и оперативной реализации этого планирования говорит о следующем:

I. Из плана перспективной загрузки цехов в 1936-м году, спущенному цехам за подписью БРОНИЧА, следовало, что рост загрузки механического цеха выражался в 227%, а арматурного цеха в 178% по отношению к 1935-му году.

Этот рост загрузки диктовался заводу необходимостью принять действенно реальные меры к сведению, до минимума разрыва между корпусо-строением и механическими цехами:

Это также особо диктовалось напряженной программой завода по военному судостроению Сталинского заказа - эсминцев по проэкту № 7.

Помимо этого завод имел еще незаверщенные об"екты военного судостроения, требовавшие окончания изготовления механизмов механическими цехами завода.

-1-

Акт експертної комісії відносно службової діяльності П. Бронича. 1937 р.

будівному заводі імені А. Марті, розгромленої органами ДПУ в 1931 р., як німецькі шпигуни по справі «Контроль-К» у 1933 – на початку 1934 р.

Безпосередньо на заводі імені А. Марті лише протягом 1933–1935 років чекістами виявлено цілу низку різних «контрреволюційних» організацій і груп. У 1933 р. слідчі «викрили» та «ліквідували» на підприємстві організацію, яка займалася виведенням із ладу нових суден. За справою «ворожого формування» засуджено 17 інженерно-технічних працівників і робітників. У 1934 р. на цьому заводі «виявлена» диверсійно-шпигунська організація, яка «здійснила підпал елінгу». Як наслідок, 32 працівники опинилися на лаві підсудних, четверо з них засуджено до розстрілу. 1935 рік «ознаменувався» виявленням на заводі чергової «шкідницької» групи, яка «зривала плани будівництва нових суден і підводних човнів». Крім того, органи держбезпеки могли відзвітувати про арешт на підприємстві двох троцькістських груп та одного італійського шпигуна[4].

Поштовхом до посилення репресій проти технічної інтелігенції став лист ЦК КП(б)У міськкомам і райкомам КП(б)У про боротьбу із залишками «контрреволюційного блоку націоналістів, троцькістів і зінов'євців» від 28 березня 1935 р. В листі зазначалося, що в Миколаєві за останні два місяці, особливо після вбивства С. Кірова, на військових заводах імені А. Марті та 61 Комунара мали місце окремі контрреволюційні вилазки колишніх учасників троцькістсько-зінов'євської опозиції, націоналістів, есерів. Миколаївський міський та заводські партійні комітети не тільки своєчасно не реагували на активізацію контрреволюційних елементів, але й продемонстрували повну бездіяльність, не вживши заходів для виявлення та політичної ізоляції агентів класового ворога, в той час як на підприємствах Одеси виключено з партії 177 членів та кандидатів[5].

Після оприлюднення цієї інформації працівники Миколаївського УНКВС, намагаючись «виправити становище», проводять протягом 1935 р. широкомасштабну операцію на суднобудівному заводі імені А. Марті. Згідно з телеграфним розпорядженням наркома внутрішніх справ України І. Леплевського, до Миколаївського УНКВС надходить вказівка заарештувати директора заводу С. Степанова та відправити спецконвоєм до Києва в розпорядження республіканських органів НКВС. На думку слідчих, він був учасником правотроцькістської організації, що існувала в системі головного наркомату суднобудування СРСР. Після цього розпочинаються арешти працівників заводу. В результаті притягнуто до слідства та засуджено 134 особи: вироками різних судових

[4] Реабілітовані історією. Миколаївська область... Кн. 1. 2005. С. 43.
[5] Реабілітовані історією. Миколаївська область... Кн. 2. 2006. С. 220–221.

установ 66 засуджені до розстрілу, 68 – до тривалих строків виправно-трудових таборів, із них 23 особи там загинули[6].

Ситуація значно погіршилася в період ескалації терору другої половини 1930-х років. Головною особливістю діяльності репресивно-каральної машини відносно інженерно-технічної інтелігенції, як і представників інших груп населення, став не тільки масовий характер репресій, а й розкриття «антирадянських заколотів» відповідно до листів і вказівок ЦК ВКП(б). Так, 29 липня 1936 р. до обласних, міських та районних комітетів КП(б)У направлено закритого листа «Про терористичну діяльність троцькістсько-зінов'євського блоку». В ньому ЦК КП(б)У вказує, що «лідерами блоку створено розгалужену антирадянську мережу з метою вбивства керівників держави… Вважаємо за необхідне розпочати негайну боротьбу з учасниками підлого терористичного заколоту»[7].

Розгорнуту мережу «антирадянських троцькістських організацій» на підприємствах Миколаєва, наведену в доповідній записці на ім'я секретаря Одеського обласного комітету КП(б)У Е. Вегера, «виявили» за підсумками засідання Миколаївського міського комітету компартії від 29 серпня 1936 р. «Антирадянські троцькістські групи», на чолі яких знаходилися інженерно-технічні працівники, проводили «активну діяльність» на Миколаївському суднобудівному заводі імені 61 Комунара, корпусному, модельному та електроремонтному цехах суднобудівного заводу імені А. Марті, хлібозаводі, заводі «Дормашина», взуттєвій та швейній фабриках[8].

Зокрема, на суднобудівному заводі імені Марті протягом травня 1936 р. «розкрита» та «знешкоджена» мала «група Руди та Лавута». В рамках розслідування справи заарештовано 8 осіб із числа технічної інтелігенції[9].

Найчисленнішою з «антирадянських груп» із числа технічних спеціалістів заводу А. Марті стала «розкрита» протягом 1937 року так звана «троцькістська група Тихонова – Каменського та Криницького» на чолі з начальником суднобудівного цеху О. Свіріним. До її складу «входили» інженери підприємства Тихонов, Каменський, Криницький, Спириденко. В модельному та літерному цехах як спільників А. Криницького заарештовано троцькістів, а саме – помічника директора заводу імені А. Марті з господарчої частини І. Скрипника та завідувача кадрами електростанції О. Майхровського. «Розкручуючи» надалі їхні «зв'язки», слідство виходить на «Одеське троцькістське підпілля». Підста-

---

6 Реабілітовані історією. Миколаївська область... Кн. 1. 2005. С. 42.
7 ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 409. Арк. 58.
8 ДАОО. Ф. П-11. Оп. 1. Спр. 634. Арк. 49–50.
9 Там само. Арк. 107.

вою для цього слугували зв'язки І. Скрипника із заарештованими як «троцькісти» в Одеській області громадянами Голубом, Красницьким та іншими. Згідно з матеріалами справи, чекісти стверджували, що саме завдяки підтримці «одеських контрреволюціонерів» І. Скрипник зумів тривалий час перебувати в партії, ведучи підривну роботу. У свою чергу, маючи «свою людину» серед керівного складу оборонного підприємства, троцькісти Одещини планували паралізувати роботу суднобудівних верфей. Загалом у рамках цієї справи, що надалі отримає назву «Троцькістська робітнича опозиція» на суднобудівному заводі імені А. Марті, чекісти заарештують 19 інженерів підприємства[10].

Втім, це була далеко не остання «троцькістська» група, викрита на заводі А. Марті. Так, у справі «групи Константиновського та Гонтхера», що діяла не тільки на заводі А. Марті, а й у суднобудівному інституті, заарештовано чотири особи, двох із яких розстріляно. Всім пред'явлено звинувачення у створенні «контрреволюційної троцькістської організації»[11].

На заводі імені 61 Комунара репресовано 8 представників інженерно-технічної інтелігенції як троцькістів на чолі з М. Бреслером («група Бреслера»). На взуттєвій та швейній фабриках «виявлені» та знешкоджені групи «саботажників, троцькістів та шкідників» на чолі з цеховими інженерами А. Ронком, М. Друкером, С. Бродським та І. Шліонським[12].

Отже, як бачимо з вищенаведеного, репресивна хвиля вирувала на всіх суднобудівних підприємствах Миколаєва. Враховуючи «компрометуючі» факти в біографії П. Бронича, навряд чи вона могла обійти інженера осторонь. Згідно з даними IV відділу УДБ УНКВС по Одеській області, в процесі слідства по справі Павла Олександровича Бронича встановлено: «В 1919 році Бронич заарештовувався органами НК за підозрою в розповсюдженні контрреволюційних листівок. У 1925–1926 роках був членом парткому Васильоостровського району міста Ленінграда та секретарем партколективу військово-морського інженерного училища, очолював при цьому контрреволюційну зінов'євську групу окресленого училища, через що був виключений з партії та звільнений з учбової установи разом з іншими учасниками контрреволюційної групи. Тоді ж, будучи активним контрреволюціонером-зінов'євцем, за дорученням контрреволюційної зінов'євської організації виступав на робітничих зборах у Ленінграді на захист «нової опозиції». Того ж часу Бронич безпосередньо був пов'язаний з ворогами народу Зінов'євим, Євдокимовим, Бакаєвим та іншими… До останнього часу підтримував зв'язок з колишніми учасни-

[10] ДАОО. Ф. П-11. Оп. 1. Спр. 634. Арк. 112.
[11] Там само. Арк. 113.
[12] Там само. Арк. 114.

ками контрреволюційної зінов'євської організації міста Ленінграда, зустрічався з Петерсоном, Зінов'євим, Ратновським, Брейтманом та іншими…»[13].

Наведеного для НКВС було цілком достатньо, щоб сформулювати для П. Бронича звинувачення у «шкідництві». Для формалізації було створено відповідну експертну групу, що склала висновок по службовій діяльності П. Бронича. Серед головних його положень виокремимо наступне: «Колишній заступник головного інженера, начальник планово-виробничого відділу заводу ім. А. Марті – Бронич з початку 1936 виробничого року, незважаючи на необхідність форсування робіт механічних цехів у частині виконання військових замовлень, цього не робив. У той час, як вказане диктувалося характером завантаження 1936 року по військовому суднобудуванню Сталінського замовлення – есмінців проекту № 7 та окремих замовлень по військових кораблях для Далекого Сходу... В практичній площині Бронич не проводив профілактичної розробки технічного плану… З доповідної записки № 1584/с випливають підсумки оперативної діяльності заводу, що стверджують наступне: виконання замовлень проведено форсованим чином на 30–31%, у той час як за основними замовленнями – проект № 7 – на 12,6%, проект № 26 – 4,5%. Це все зафіксовано у відповідній доповідній записці самим заводом, де зазначено, що подібні дії ставлять завод перед реальною загрозою зриву річного плану за основними замовленнями… Оскільки вже з початку 1936 року викрито ланцюг заходів, які гальмують та зривають військові замовлення, експертна комісія вважає, що це могло бути лише результатом свідомого небажання опрацьовувати заходи, необхідні для виконання урядових завдань. Все наведене має свій вираз і фактичне місце в діях колишнього начальника планово-виробничого цеху та заступника головного інженера П. Бронича»[14].

Зазначимо, що повальні викриття «шкідників» із числа відповідальної технічної інтелігенції дозволяли місцевим партійним і каральним органам списувати на них провали та недовиконання державних планів. Адже в 1936 р. введено нові виробничі норми. У суднобудуванні вони у 2,5 рази перевищували існуючі, що не було виправдано технічно[15].

При цьому питання виконання планових норм на військових підприємствах перебувало на постійному контролі вищої партійної влади. Як приклад, 11 листопада 1935 року ЦК КП(б)У приймає постанову про хід виконання державних замовлень на військових заводах. У ній наголошено, що майже на всіх підприємствах робота поставлена незадовільно, виробничі плани не виконуються. Особливо «злісними невиконавцями» названі миколаївські заводи іме-

[13] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 174–175.

[14] Там само. Арк. 127–131.

[15] Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки XX століття. К.: Тетра, 2000. С. 170.

ні 61 Комунара – 65% виконання плану та імені А. Марті – 82,8%. У зв'язку з цим пропонується негайно провести чистку заводів від класово-ворожих елементів. У ході її проведення ЦК КП(б)У вимагає врахувати досвід попередніх кампаній, під час яких більшість підприємств обмежилася одиничними акціями по звільненню «класово чужих» спеціалістів і на цьому заспокоїлася[16].

Намагання виконати подібні вказівки зверху в найкоротші терміни призводило до того, що на місцях не здійснювалися планові профілактичні ремонти, підготовчо-перспективні роботи, як результат – зношування обладнання та аварії. У свою чергу, в погіршенні технічного стану підприємств звинувачувалися «саботажники» на місцях, яких влада притягувала до судової відповідальності. Сучасними дослідниками оприлюднена телеграма заступника наркома НКВС СРСР М. Фріновського від 17 червня 1936 року начальнику УНКВС Миколаївської області П. Карамишеву про ліквідацію «шпигунсько-диверсійних та контрреволюційних формувань» на оборонних заводах. У тексті зазначалося, що провина за систематичний зрив урядових завдань покладається на низку підприємств регіону, на «правотроцькістські, шпигунсько-диверсійні та інші контрреволюційні формування». Конкретизуючи, заступник наркома НКВС пояснює ситуацію так: «Зрив урядових замовлень пояснюється, в першу чергу, відсутністю планомірної роботи зі шкідниками, по-друге, на багатьох підприємствах продовжують свою роботу залишки антирадянських підпільних груп, по-третє, інженерно-технічний та керівний склад підприємств залишається забрудненим антирадянським елементом, який легко піддається вербуванню ворожими силами, по-четверте, слабо поставлена агентурна робота»[17].

Результатом виконання цих вказівок стало традиційне для того часу «посилення боротьби з антирадянським елементом». Лише протягом серпня-вересня 1937 року в Миколаївській області заарештовано як «троцькістів» 386 осіб (для порівняння: у Херсонській – 413 осіб, Одеській – 609 осіб). Вони працювали на підприємствах суднобудівної промисловості, в енергетиці, на транспортних підприємствах, працівники засобів зв'язку, харчосмакової та переробної промисловості, текстильної, будівельної, різноробочі невеликих підприємств. Серед заарештованих були секретар парткому заводу імені 61 Комунара П. Бородаєв, голова Гужтрансартілі М. Воронов та сотні інших[18].

У свою чергу П. Бронич, незважаючи на пресинг слідчих на допитах, лише визнав свою симпатію до «нової опозиції» у 1925–1926 роках, у той же час категорично заперечував зв'язок з «ворогами народу» та «контрреволюційну діяльність» протягом 1930-х років.

---

[16] ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 408. Арк. 109.

[17] Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті роки XX століття. К.: Тетра, 2000. С. 170.

[18] Там само. С. 173–174.

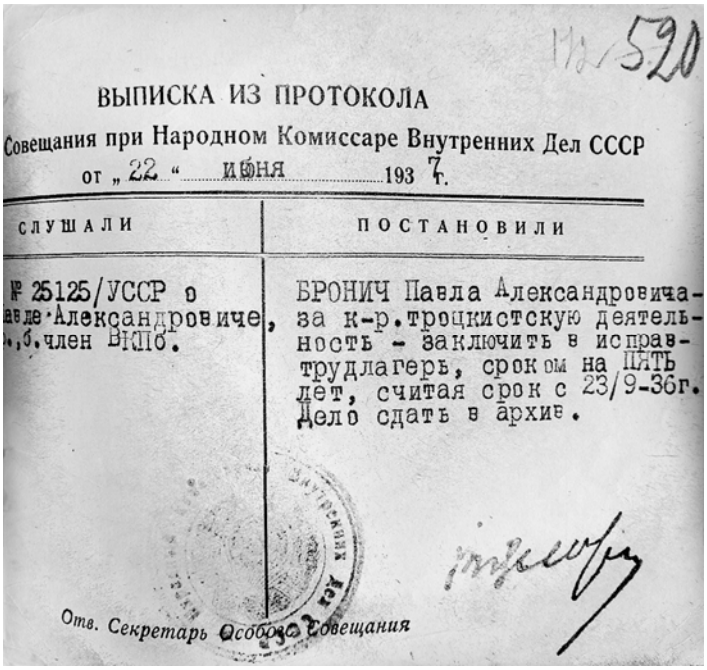
Зокрема, він стверджував: «Працюючи протягом 1935–1936 років на посаді заступника головного інженера заводу ім. А. Марті в м. Миколаєві, будь-якої шкідницької роботи я не проводив, а намагався працювати з максимальним завзяттям, виконуючи всі завдання та плани керівництва заводу й уряду. З висновками експертної комісії в тому, що я умисно зривав терміни виконання військових замовлень, не згодний. Усі виробничі питання погоджував з директором, головним інженером та іншими посадовими особами. Стапельний рух на 1937–1938 роки практично не складався, а був поданий до планово-виробничого цеху у вигляді чорнових записів для розробки. Але і в такому вигляді це дозволяло виконати планові завдання на 1936–1938 роки. Якщо й були вчинені недоліки у вирішенні виробничих завдань, то це є результатом відсутності необхідного досвіду, неналежних умов на заводі та з інших причин. Однак це жодною мірою не пов'язано з умисним шкідництвом»[19].

Незважаючи на всі потуги, слідство так і не зуміло спростувати покази П. Бронича, а його навмисна шкідницька робота не була доведена. Допитані по справі свідки (М. Фадєєв, М. Тумаков, Л. Таневич, С. Безсонов, Г. Абрамов, О. Гайзер та інші) підтвердили приналежність П. Бронича до зінов'євської опозиції. Однак жоден з них не навів прикладів конкретних антидержавних дій, скоєних П. Броничем у цей період[20].

Ініціатором слідчих виступив інший інженер заводу ім. А. Марті – О. Гайзер. Громадянин, який проявив «пильність», стверджував, що, працюючи на посаді заступника головного інженера та начальника планово-виробничого відділу заводу ім. А. Марті в м. Миколаєві, Бронич у серпні 1936 року склав стапельний розклад відверто шкідницького характеру. Окрім цього, Бронич виступив зі статтею, розміщеною у збірці за редакцією О. Гольцмана «На боротьбу з бюрократизмом», у котрій вжито вислів «паралельні дії багатьох сил створюють конкуренцію та свого роду анархію ринку». В той час як конкуренція та анархія властиві капіталістичному господарству. Розуміючи, що подібна характеристика соціалістичного господарства є «контрреволюційним наклепом», О. Гайзер направив копію стапельного розкладу, складеного П. Броничем, та його статтю разом з заявою до УНКВС УРСР по Одеській області[21].

Свідки О. Правдін, І. Халаней, К. Луканов, І. Чайкін та інші вказали, що Бронич за час роботи на заводі ім. А. Марті допустив різного роду виробничі порушення та склав стапельний розклад, що не забезпечував виконання плану, на підставі чого вони зробили висновок про шкідницьку діяльність П. Бронича. Всупереч цьому, запропонований Броничем у вигляді чорнового

[19] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 170.
[20] Там само. Арк. 175.
[21] Там само. Арк. 173–174.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР

от „ 22 " июня 193 7 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
№ 25125/УССР о авде Александровиче, .,б.член ВКП6.	БРОНИЧ Павла Александровича- за к-р.троцкистскую деятель- ность - заключить в испра- трудлагерь, сроком на ПЯТЬ лет, считая срок с 23/9-36г. Дело сдать в архив.

Отв. Секретарь Особого Совещания

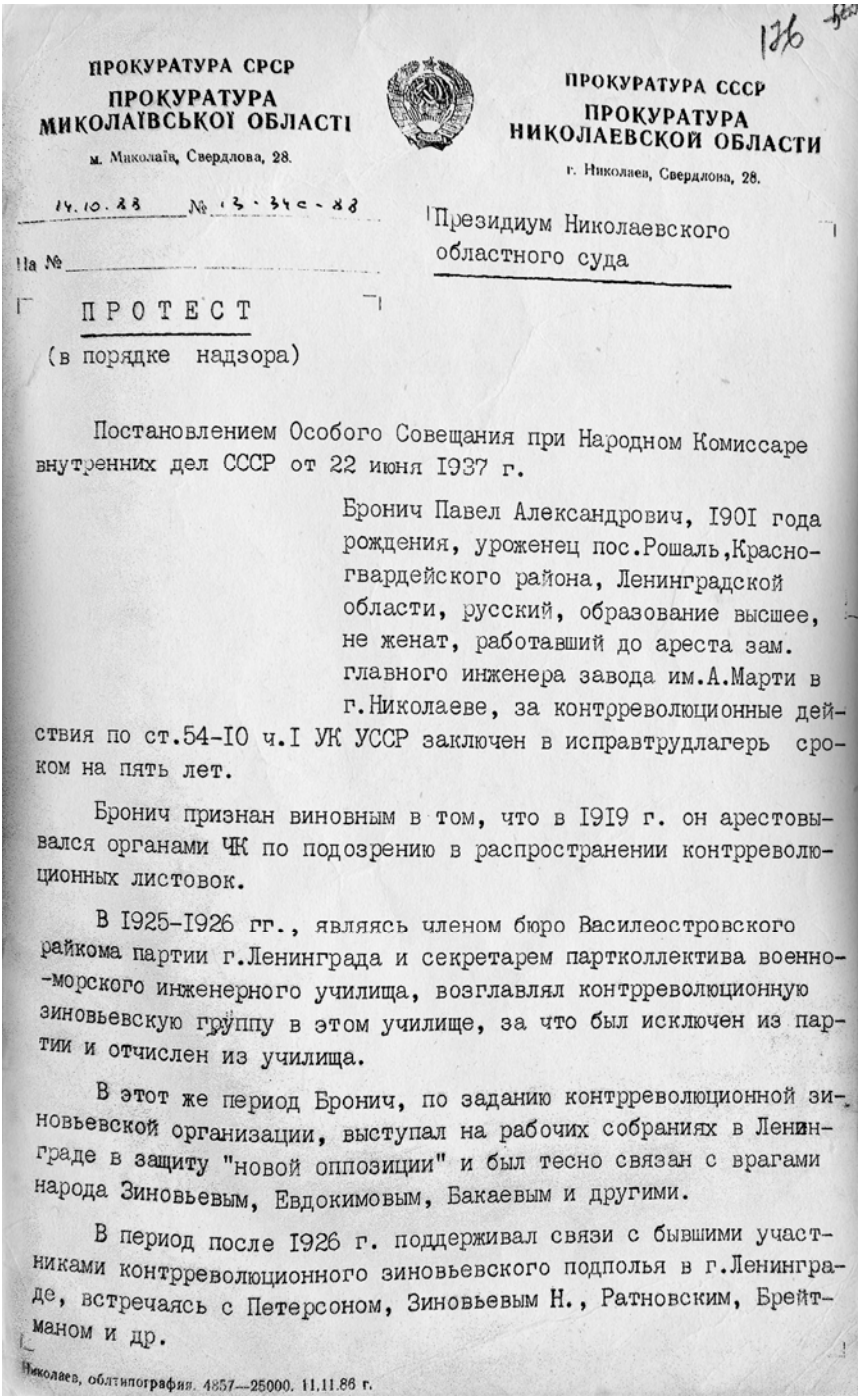
Витяг з постанови Особливої Наради при НКВС СРСР
про визначення міри покарання П. Броничу. 22 червня 1937 р.

варіанта стапельний розклад у планово-виробничому відділі було перероблено та після погодження з Головморпромом запущено до виробництва. Будь-яких збитків підприємству не заподіяно. Також висновок експертної комісії не зміг сформулювати суму збитків підприємству[22].

30 травня 1937 року, у підсумку, побачила світ постанова за підписом заступника Одеського обласного прокурора по спеціальних справах Кузоваткіна. В ній П. Бронича визнано винним за ст. 54-7 (шкідницька діяльність) і 54-10 (антирадянська пропаганда та агітація) КК УРСР. Але враховуючи, що справа, навіть за мірками того страшного часу, майже не мала аргументованої обвинувачувальної бази, П. Бронич отримав, згідно з рішенням Особливої Наради при Народному Комісарі внутрішніх справ СРСР від 22 червня 1937 року, достатньо м'який для періоду «Великого терору» вирок – п'ять років виправно-трудових таборів[23].

У 1988 році відбувся перегляд кримінальної справи П. Бронича. 21 жовтня 1988 року видано постанову Президії Миколаївського обласного суду за № 245, затверджену його головою М. Ковалем. У ній висновки Особливої Наради при НКВС СРСР від 22 червня 1937 року визнані такими, що «не відпові-

[22] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 168–169.
[23] Там само. Арк. 172.

ПРОКУРАТУРА СРСР
ПРОКУРАТУРА
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
м. Миколаїв, Свердлова, 28.

ПРОКУРАТУРА СССР
ПРОКУРАТУРА
НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
г. Николаев, Свердлова, 28.

14.10.88 № 13-34с-88

На №

Президиум Николаевского
областного суда

ПРОТЕСТ

(в порядке надзора)

Постановлением Особого Совещания при Народном Комиссаре внутренних дел СССР от 22 июня 1937 г.

Бронич Павел Александрович, 1901 года рождения, уроженец пос.Рошаль, Красногвардейского района, Ленинградской области, русский, образование высшее, не женат, работавший до ареста зам. главного инженера завода им.А.Марти в г.Николаеве, за контрреволюционные действия по ст.54-10 ч.I УК УССР заключен в исправтрудлагерь сроком на пять лет.

Бронич признан виновным в том, что в 1919 г. он арестовывался органами ЧК по подозрению в распространении контрреволюционных листовок.

В 1925-1926 гг., являясь членом бюро Василеостровского райкома партии г.Ленинграда и секретарем партколлектива военно-морского инженерного училища, возглавлял контрреволюционную зиновьевскую группу в этом училище, за что был исключен из партии и отчислен из училища.

В этот же период Бронич, по заданию контрреволюционной зиновьевской организации, выступал на рабочих собраниях в Ленинграде в защиту "новой оппозиции" и был тесно связан с врагами народа Зиновьевым, Евдокимовым, Бакаевым и другими.

В период после 1926 г. поддерживал связи с бывшими участниками контрреволюционного зиновьевского подполья в г.Ленинграде, встречаясь с Петерсоном, Зиновьевым Н., Ратновским, Брейтманом и др.

Николаев, облтипография. 4857—25000. 11.11.86 г.

Протест Прокуратури Миколаївської області відносно законності вироку Особливої Наради при НКВС СРСР про визначення міри покарання П. Броничу. 1988 р.

дають дійсності». Протягом слідства по справі П. Бронича було допущено низку порушень карно-процесуального кодексу. Після закінчення слідства Бронича не було ознайомлено з матеріалами справи. Сама справа розглянута не судовим органом, на підставі чого постанову від 22 червня 1937 року скасовано, карну справу по відношенню до Павла Олександровича Бронича закрито за відсутністю складу злочину[24].

Отже, Павла Бронича хоч і запізно, але реабілітовано. Аналіз його справи, в сукупності з іншими архівно-кримінальними матеріалами на репресовану технічну інтелігенцію Миколаївщини, дає підстави стверджувати, що терор носив масовий характер, не обійшовши осторонь жодне підприємство регіону. Початком його стала «Шахтинська справа» 1928 року, період, охарактеризований Й. Сталіним як «великий перелом». Притаманною цим справам особливістю стали звинувачення в намаганнях зриву та шкідництва сталінської індустріалізації. Свого піку терор проти окресленої категорії громадян досяг у другій половині 1930-х рр., коли за сфальсифікованими звинуваченнями, насамперед у «підривній троцькістсько-шпигунській та антирадянській діяльності», сотні інженерів, особливо пов'язаних з оборонною та суднобудівною галуззю, були страчені або засуджені на довготривалі терміни ув'язнення. Головною «доказовою» базою для арештів були необачно промовлене слово, критичний виступ, невдоволення владою. На підставі цього органи ДПУ–НКВС, виконуючи план по репресіях, «створювали» різноманітні троцькістські, антирадянські партії, умисне шкідництво, шпигунство та інше. Наслідком стало знищення значного прошарку кваліфікованої інженерно-технічної інтелігенції, відповідно, збільшились випадки грубих порушень технологічного процесу на підприємствах Миколаєва, як загалом по країні, запанувала атмосфера страху та доносництва.

[24] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 812. Арк. 176–177.

А. А. Погорєлов

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ РОДИНИ ПЕРІОДУ «ВЕЛИКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ЗВЕРШЕНЬ»

Присвячується родичам,
загиблим та постраждалим
від більшовицьких катів

Після остаточної окупації України та встановлення жорстокої диктатури більшовики будували країну, в якій не було місця будь-яким проявам «інакомислення». Страшна пора «червоних терорів» проти широких верств населення, голодоморів, депортацій змінила не тільки країну, а й людину. Забрано все до останньої крихти, і повагу до себе, бо ж людина землі завжди була опорою не тільки сім'ї, а й країни. Згодом страх, доноси на рідних, сусідів, знищення людської гідності та національної свідомості стало нормою радянського буття. А ті, хто не сприймав нове радянське життя, чинив опір, були фізично знищені, у кращому разі депортовані у віддалені краї.

Ідуть роки. Як ми завинили перед предками, не вислухавши їх до кінця, не відчувши того болю, який залишився у серцях людей, що бачили не тільки «тріумф» радянщини, але й зазнали голоду, репресій, приниження, бо були дітьми «куркулів», гнаних подалі від тієї землі, яку зрошували своїм потом, заробляючи на хліб насущний.

Моя бабуся Задирака (Димченко) Марія Митрофанівна народилась у 1895 році та все своє життя прожила в селі Інгулка Баштанського району Миколаївської області. Гірко було носити тавро «куркульської дочки», якій у колгоспі давали найтяжчу роботу. Часто плакала, згадуючи свої молоді роки та рідних.

Задирака (Димченко)
Марія Митрофанівна.
Сімейний архів автора

Не раз починала розповідати про батька Димченка Митрофана, якого місцеві називали «великим куркулем» [1]. Він три роки, з 1912 по 1914 роки (за іншими даними – 5 років), служив старостою Балацківської волості [2, арк. 32, 4 зв.].

Відомо, що колишнє село Балацьке (нині Христофорівка. – *Авт.*) – старе козацьке поселення, яке влітку 2017 року відзначило 240-ву річницю від дня заснування. У кінці XIX – на початку XX ст. – центр Балацківської волості Херсонської губернії. Згідно з даними, опублікованими в м. Херсоні у 1896 р., до Балацківської волості входило понад 40 поселень. Кількість мешканців – 8196 осіб. Площа волості складала 492,8 квадратної версти. У селищі Балацьке розташовувалось волосне управління,

православна церква, єврейський молитовний будинок, школа, лікарня (лікар, 2 фельдшери й акушерка), земська поштова станція, 6 лавок, корчма. Православні церкви розташовувались також у селах Інгулка та Піски. Єврейсько-лютеранський, а також баптистський молитовний будинок знаходився у німецькій колонії Данциг [3].

Після чергового збройного захоплення більшовиками влади в Україні Димченко Митрофан помер у лютому 1919 року від несправедливості, з розпуки [2, арк. 28], бо не вірив, що все нажите непосильною працею буде забрано червоними зайдами дощенту. А сину Андрію заповів боротися… Залишилася і дочка Митрофана, Марія (моя прабабуся), якій довелося рано піти з батьківської хати.

Про останні роки Димченка Андрія, брата, Марія Митрофанівна не знала нічого. Тільки пам'ятала, що працював так, що «орел був на спині», тобто до сьомого поту. В полі, біля худоби поралися день у день, з раннього ранку до пізнього вечора. А в 1930 році їх розкуркулили [1].

Тривалий час ніхто з рідних достеменно не знав про долю Андрія Митрофановича. Проте під час роботи автора у складі редакційно-видавничої групи «Реабілітовані історією. Миколаївська область» вдалось відшукати справу репресованого родича.

Читаю справу прадіда Андрія – і стає переді мною все життя родини: від «тріумфу радянщини» – у 1930 р. розкуркулення та депортація за межі України, бідність, важка непосильна робота (рідним колишніх «куркулів» не доводилося вибирати роботу в колгоспі, а працювали на найважчій), постійна скорбота через страшні 30-ті роки, репресії, які залишили безхатченками, голодними, – до покалічених особистих доль, відсутності довіри до людей, які колись були друзями.

Реалізація масштабних промислових радянських проектів першої п'ятирічки на рубежі 1930-х років вимагала наявності великої кількості абсолютно лояльного населення, дешевої робочої сили та сільгосппродукції. Суцільна колективізація у сільському господарстві та непосильні плани хлібозаготівель (іншими словами – закріпачення та відвертий грабунок селян) мали забезпечити радянську промисловість усім необхідним для запровадження форсованої індустріалізації в СРСР. Проведення цих та інших соціально-економічних експериментів призвело до масового зубожіння та опору населення України, після чого комуністична влада вдалася до вбивства людей голодом та розширювала постійну практику різних видів репресій проти непокірного населення, у результаті якої загинули та постраждали мільйони людей.

«Перспективи великих соціалістичних звершень» розумів і Димченко Андрій Митрофанович, тому не сприймав порядки нових господарів життя. У 1930 році за опір колективізації, антирадянську агітацію, невиконання плану хлібозаготівель колишнього «кулака» розкуркулили та засудили до трьох ро-

ків заслання на Північ СРСР в один з концтаборів ГУТАБу, з одночасним обмеженням у правах терміном на 3 роки [2, арк. 27–30]. А вдома залишалась молода дружина Анастасія, сини Павло, Олександр та Федір [2, арк. 3].

Покарання спочатку відбував у Вологодському краї [2, арк. 29 зв.]. З початком будівництва у 1931 році Біломорсько-Балтійського каналу у якості «зека» «БелБалтЛага» у нелюдських умовах примусово працював на зведенні «гордості першої п'ятирічки», де, за різними даними, загинуло від 100 до 200 тис. ув'язнених.

За задумом Й. Сталіна «Біломорканал» довжиною 227 км мав бути зведений за 20 місяців, з'єднавши Біле море та Онезьке озеро з кінцевим пунктом призначення – виходом у Балтійське море. Для порівняння: Панамський канал довжиною 80 км будували 28 років, Суецький канал довжиною 160 км – 10 років.

На зведення «Біломорканалу» не виділялися спеціальні кошти. ОДПУ мало забезпечити будівництво каналу «без лишних материальных издержек». Кількість робочих рук до уваги не брали. Ешелони ув'язнених безперервним потоком ішли на Північ.

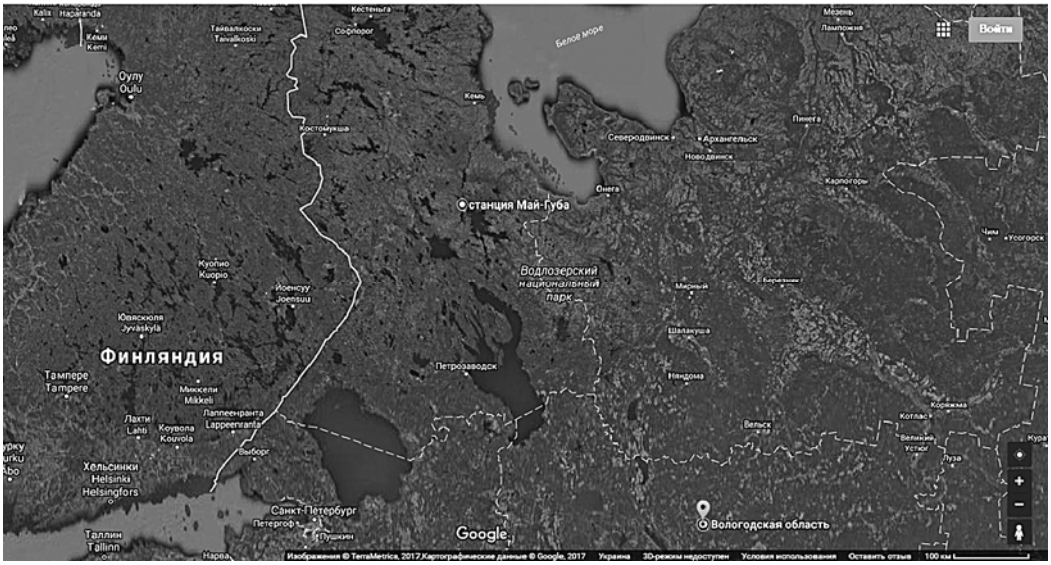
Кураторами будівництва стали майбутній сталінський нарком Генріх Ягода і начальник ГУТАБу Матвій Берман. Начальником будівництва призначається Лазар Коган. На «Біломорканалі» зробив чекістську кар'єру і «соловецький діяч» Натан Френкель.[1]

Історія будівництва Біломорсько-Балтійського каналу – це історія страждань великої кількості населення СРСР. До 1 травня 1932 року на будівництві каналу залучено близько 100 тисяч ув'язнених, 60 тисяч з яких розміщувалось у бараках, інші – у будівлях тимчасового призначення. Основними знаряддями праці були лопата, тачка, кайло, журавель для переміщення вантажів [4]. Серед в'язнів «Біломорканалу» можна було зустріти як простих селян, так і академіків.

Для тих, хто вижив у нелюдських умовах радянської концтабірної системи та суворому кліматі Півночі СРСР, подальша доля не принесла полегшення.

Після відбуття покарання Андрій Митрофанович звільнився з 5-ї фаланги Біломорсько-Балтійського каналу, 5-го табірного пункту станції Май-Губа

[1] Колишній бандит з Одеси, «бізнеспартнер» рекетира та погромника Мішки Япончика, «творець таборів нового типу», автор ідеї використання безкоштовної праці ув'язнених ГУТАБу на будівництві великих народногосподарських споруд, генерал-лейтенант інженерно-технічної служби НКВС.

[2, арк. 29–30] і в грудні 1932 р. (за іншими даними – у 1934 р.) повернувся до рідного села Інгулка [2, арк. 3–4]. Але нічого не залишилося – все (будинок, землі, сільгоспінвентар, млин) забрали у сім'ї «ворога».

Вже з 1934 року працює у радгоспі «Добра криниця», де проживала родина. Рідні, зокрема сестра Марія Митрофанівна, радили йому, щоб на деякий час виїхав до іншого регіону, бо дехто з рідні саме так врятував своє життя. Не послухав: боявся в страшні голодні роки залишити сім'ю, але розумів, що через побачене та пережите не зможе мовчати.

І посипалися різного роду доноси: займається «контрреволюційною пропагандою» проти радянської влади, як результат – невихід на роботу селян та їх «текучесть» [2, арк. 8–9]; працюючи конюхом, «знищив трьох коней».

Уже 6 липня 1937 року начальник РВ НКВС Баштанського району, сержант держбезпеки Вальтух, підготував довідку з грифом «СЕКРЕТНО». У ній зазначалось, що А. М. Димченко, у минулому великий «куркуль», мав до 1000 десятин орендної землі, молотильний гарнітур, до 30 коней, 20–25 корів, «експлуатував» найману робочу силу. У 1918 році А. Димченко служив у «куркульській самообороні», активно боровся з червоними загонами, батько до революції був волосним старшиною. У кінці документа жирний підпис олівцем – «арестовать 27.07» [2, арк. 5].

Упродовж 13–15 липня 1937 року «слідство» активно збирало «докази». Завідувач спецчастиною радгоспу «Добра криниця» Й. А. Бродовський, начальник політвідділу цього ж радгоспу М. І. Жалковський, рядові працівники О. М. Білий, С. Н. Шевченко підтвердили «контрреволюційні настрої» А. М. Димченка. Йому згадали, що у 1936 році, у переддень святкування дня «Великого Жовтня», він сказав: «Придумали якісь дурні свята, а ось наші, законні, як

Різдво, Пасху, не дозволяють святкувати. Крім того, комуністи поширюють свій вплив на темних людей, агітують їх не відзначати релігійні свята. Але це буде продовжуватись недовго. Пройде два-три роки, ми дочекаємося свого. Хочу я знати, куди тоді подінуться комуністи зі своєю агітацією. Темні селяни, якщо б вони були трохи розумніші, взяли б цих комуністів поодинці та перевішали б їх [2, арк. 36], у першу чергу Бродовського, бо він не дає людям жити: постійно знаходить у радгоспі то «троцькістів», то «шкідників» [2, арк. 9].

Скрізь чули і бачили, що робить колишній «куркуль»: «Радянська влада не дає жити, якби не вона… Мене радянська влада пограбувала, і не тільки мене, а й багатьох селян. На ці кошти вона (влада) будує радгоспи, а ми ходимо голі та голодні, а за що працюємо, невідомо». Кожне слово, кожен звук перенесено на папір «вірними» людьми: «У владі всі жиди, влада належить їм повністю, тому нам (українцям) за цієї влади погано живеться» (як приклад, вказав на конкретних керівників радгоспу) [2, арк. 35–36]. Окремі звинувачення полягали у тому, що він «довів трьох коней до загибелі» і т.ін. А він відповів: «Комуністи самі не вміють господарювати, а на мене звертають… Як я господарював, у мене були такі сильні коні, що я не міг їх стримати…» [2, арк. 11–12].

Останнім ударом проти А. М. Димченка стали свідчення М. А. Кравченка, який у період 1919–1921 років був «чекістом», начальником міліції сіл Інгулка, Калинівка, Гур'ївка, а з 1921 року – так званим уповноваженим по боротьбі з бандитизмом при Миколаївській губернській НК (Чрезвычайная комиссия. – *Авт.*) [2, арк. 14–16]. Він заявив, що А. М. Димченко у 1918–1919 роках зі зброєю в руках боровся проти радянської влади у районах сіл Христофорівка, Піски, Баштанка, входив до селянських антирадянських повстанських загонів [2, арк. 15 зв., 19 зв.].

Під час допитів А. М. Димченко частину обвинувачень заперечував. Він розповів, що до смерті свого батька (лютий 1919 р.) у господарстві родини було 60 десятин купленої землі, власної – 8,6 десятини, орендної – не мав. Для сільгоспробіт використовували 8 коней, молотилку, жатку, сіялку, віялку, мали ще 6–7 корів. Постійними найманими робітниками працювали Литвиненко Євгеній та Мельник Максим, сезонних – наймали за потребою [2, арк. 28].

Про те, що, мешкаючи у с. Богданівка (Інгулка) Привільнянського району, на вимогу свого батька Митрофана Димченка у 1918 році вступив до загону самооборони для збройної боротьби проти «червоних», – не заперечував. Цим підрозділом керували Самойлюк Степан Миколайович та Марштупа Олександр Федорович. У повстанні проти радянської влади брали участь заможні селяни села Інгулка, німецьких колоній Новий Данциг (сучасне село Виноградівка) та Штейнгут [2, арк. 3 зв.].

Час та історична правда розставляють усе на свої місця. Опубліковані нині архівні документи, наукові праці свідчать, що спроби окупації України більшовицькими військами здійснювались декількаразово упродовж 1918–1921 років, до моменту остаточного встановлення «диктатури пролетаріату». Для

цієї мети використовувались регулярні військові підрозділи РСЧА, спецзагони ВНК–ОДПУ *(з часом навіть голод як зброю!)*, створювались перші радянські концентраційні табори для «класових ворогів», різні інтернаціональні підрозділи, які здійснювали злодіяння та свавілля проти українського населення, не гребуючи масовими вбивствами, взяттям заручників у селах, звичайними грабунками, ґвалтуванням жінок тощо. Все це були елементи більшовицьких каральних заходів, які офіційно закріплювались у державній «політиці воєнного комунізму». А злочини Київської, Одеської, Харківської «ЧК» та інших до цих пір жахають нашу уяву не менше, ніж злодіяння нацистів періоду Другої світової війни. Тому населення, яке розгледіло більшовицьку загрозу ще в 1917–1919 роках, з точки зору тих історичних умов, безперечно, мало право на збройний опір.

На підставі ордера, виписаного 27 липня 1937 року, та постанови на арешт, підписаних начальником РВ НКВС Баштанського району сержантом держбезпеки Вальтухом та начальником Миколаївського МВ НКВС капітаном держбезпеки Приходьком [2, арк. 22–23], А. М. Димченка заарештували, інкримінуючи ст. 54-10 КК УРСР[2]. Під час обшуку, проведеного за місцем мешкання заарештованого, 28 липня 1937 року знайдено лише паспорт та дві довідки Інгульської сільради [2, арк. 25]. До 4 серпня 1937 року утримувався в миколаївській тюрмі НКВС, а згодом переведений до одеського СІЗО НКВС [2, арк. 37].

Рішення «трійки»[3] при УНКВС по Одеській області за № 3 від 9 серпня 1937 року щодо Андрія Митрофановича ДИМЧЕНКА було безапеляційним – РОЗСТРІЛЯТИ [2, арк. 38]. Смертний вирок за цим рішенням виконано 17 серпня 1937 року о 24.00 годині, про що «справно» відрапортовано сумнозвісним «стахановцем смерті», комендантом УНКВС по Одеській області лейтенантом держбезпеки Лелеткіним [2, арк. 39].

Попри тривале приховування правди від громадськості про реальні наслідки «побудови соціалізму» у перші п'ятирічки господарювання комуністів в Україні, нині суспільство все ж дізналося про передумови та приблизні масштаби постраждалих і жертв.

У середині 30-х років XX століття Сталін розпочав методичне знищення всіх явних, прихованих та потенційних ворогів своєї імперії. Під визначення «ворог» потрапила значна кількість населення. Оскільки чітких критеріїв не було, у зоні ризику опинились усі – від рядового колгоспника до найближчих сподвижників вождя [5].

Початком розкручування маховика масових репресій у період 1937–1938 років проти колишніх «куркулів та антирадянських елементів», під жорна

---

[2] Пропаганда або агітація, що містить заклики до повалення, підриву чи ослаблення радянської влади.

[3] Орган позасудового винесення вироків у СРСР. На рівні області складалися з начальника підрозділу НКВС, секретаря обкому партії і прокурора.

якого потрапив і Димченко Андрій Митрофанович, став наказ наркома НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 року. Всі потенційні жертви розділялись на дві категорії:

1. До першої відносили найбільш вороже налаштованих до більшовицької влади розкуркулених селян, тих, хто втік з місць заслання, духовенства, діячів інших політичних партій, учасників збройних повстань проти радянської влади у рядах різних армій та ін. Їх вимагалось негайно заарештувати та розстріляти.
2. Інших, менш активних та вороже налаштованих, необхідно було все ж заарештовувати та направляти до таборів терміном ув'язнення від 8 до 10 років. Згідно з лімітами, відведеними на виконання наказу, Одеська область отримала «мандат» на арешт та ув'язнення терміном на 8–10 років 1000 чол., на арешт та негайний розстріл – 3500 душ [6].

Завдяки дослідженням одеських істориків стали відомі прізвища червоних катів, їх «послужний список», деякі місця розстрілів та захоронень страчених людей, серед яких покоїться і мій прадід А. М. Димченко.

Виконуючи рішення обласної трійки УНКВС, комендант та головний кат одеського УНКВС Лев Лелеткін працював «по-стахановськи». Масштаби війни, яку режим вів проти народу, вражають. Наприклад, акт, складений 9–10 серпня 1937 року, свідчить про те, що лейтенант держбезпеки Л. Лелеткін власноруч розстріляв 100 чоловік у межах проведення спецоперації, згідно з вищезазначеним наказом Єжова [5]. Загалом тільки за 1937 рік Лев Лелеткін знищив 5395 чоловік [7]. Масові вбивства відбувались раз у два-три дні. Інколи страчували «лише» 10–15 чоловік. Проте «рекорд» поставив не Лелеткін, а його наступник на посту коменданта УНКВС Іванов, який за одну добу розстріляв 140 чоловік [5].

У 1930-х вбивства засуджених Трійкою УНКВС відбувались у підвалах Тюремного замку на Водопровідній, де нині СІЗО. Тіла заривали на 135 дільниці Другого християнського кладовища та ін. «Благо», везти далеко не потрібно було: переніс через дорогу – і все. На початку 1990-х років там знайшли братську могилу із залишками 170 чоловік. Тільки на території Одеси активісти «Меморіалу» та інших організацій віднайшли 17 місць масових поховань жертв сталінських репресій. У 2007 році на шостому кілометрі Овідіопольського шосе, біля торгового центру «Метро», у братській могилі знайдено залишки 1086 людей. Більшість із загиблих убиті улюбленою зброєю чекістів – револьверами системи «Наган» або малокаліберною зброєю Walther PPK пострілом у потилицю [5].

Пройшли роки. Після смерті «вождя», в часи «відлиги» та «перебудови», суспільство почало потрохи змінюватись, хоч радянська тоталітарна система ще чинила спротив демократичним процесам. Розпочались перші хвилі реабілітації жертв сталінських репресій.

30 жовтня 1989 року у висновку прокуратури та начальника слідчої групи УКДБ УРСР Миколаївської області зазначено, що на А. М. Димченка поширюється дія ст. І Указу ПВР СРСР від 16 січня 1989 «Про додаткові заходи з відновлення справедливості щодо жертв репресій, що мали місце у період 1930–1950-х років», згідно з якою він РЕАБІЛІТОВАНИЙ.

Сини Андрія Митрофановича, Олександр і Павло, загинули у роки Другої світової війни. Їх імена викарбувані на території школи біля пам'ятника Невідомому кулеметнику в с. Христофорівка Баштанського району (після смерті його родина проживала саме тут) [1]. У цій школі я закінчив 11 класів, читав часто надписи на плитах монумента. Сюди в Христофорівку привела доля мою маму-вчительку, а мені звеліла, щоб я дав відповідь на вічне питання моєї бабусі Димченко Марії Митрофанівни: де її брат, що з ним…

Часто буваємо у селі Інгулка – рідному моїм батькам, дідам і прадідам. Руїни «куркульської» хати Димченків залишилися. За радянських часів тут був

Світлини садиби мого прапрадіда – старости Балацківської волості Митрофана Димченка. Після його смерті у лютому 1919 року тут мешкав його син – А. М. Димченко. Все нерухоме майно А. М. Димченка конфісковане радянською владою в 1930 році. На фото зображено рештки будинку, млин з колодязем, великий погріб. Село Інгулка Баштанського району Миколаївської області, 2017 р. Публікується вперше. Автор – А. А. Погорєлов

дитячий садок, колгоспна контора, потім – приватне житло, а нині – руїни міцної будівлі біля річки як спогад, як пам'ятка про тих, хто міг будувати, працювати, мав свою думку про нові методи колгоспного господарювання. Фотографую стару будівлю і думаю: чи ж цікаво молодому поколінню, хто тут жив, чому пусткою віддає колись заможне обійстя.

Стоїть воно на затишній вулиці Інгульській (село Інгулка Баштанського району) як пам'ятка про минуле, як столітня архітектурна споруда «куркуля», «заклятого» ворога радянської влади. Розкошують дикі «чумаки» (дерева) на занедбаному, колись добре обладнаному подвір'ї.

Історія кожної родини – це відповідь на питання: хто ти є, хто твої праді-ди, куди йдемо, ким будемо… Це пам'ять серця…

---

1. Спогади В. С. Погорєлової про її бабусю М. М. Димченко. Інтерв'ю від 15.04.2017 р. Власний архів автора.
2. ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1853. 40 арк.
3. Херсонский уезд [Электронный ресурс] // Родовое гнездо: сайт. Режим доступа: http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Kherson_Uezd.html (дата обращения: 30.08.2017).
4. Соловецкое детище – Беломорско-Балтийский Канал [Электронный ресурс] // Solovki: Энциклопедия: сайт. Режим доступа: http://www.solovki.ca/gulag_solovki/belo.php (дата обращения: 24.09.2017).
5. Красные палачи Одессы: загорали на личных пляжах, убивали за раз по сто человек и пожирали друг друга [Электронный ресурс] // Думская: сайт. Режим доступа: http://dumskaya.net/news/krasnye-palachi-odessy-zagorali-na-lichnyh-plyaz-073716 (дата обращения: 24.09.2017).
6. 30 июля 1937 года нарком внутренних дел СССР Николай Ежов подписал приказ, положивший начало массовым репрессиям в стране [Электронный ресурс] // Факты и комментарии: сайт. Режим доступа: http://fakty.ua/111627-30-iyulya-1937-goda-narkom-vnutrennih-del-sssr-nikolaj-ezhov-podpisal-prikaz-polozhivshij-nachalo-massovym-repressiyam-v-strane (дата обращения: 24.09.2017).
7. Стахановцы смерти: одесский палач-рекордсмен бежал в Херсон, а секретарь тройки нашел клад и умер уважаемым адвокатом [Электронный ресурс] // Думская: сайт. Режим доступа: https://dumskaya.net/news/stahanovtcy-smerti-komendant-odesskogo-unkdv-ubi-074183/ (дата обращения: 24.09.2017).

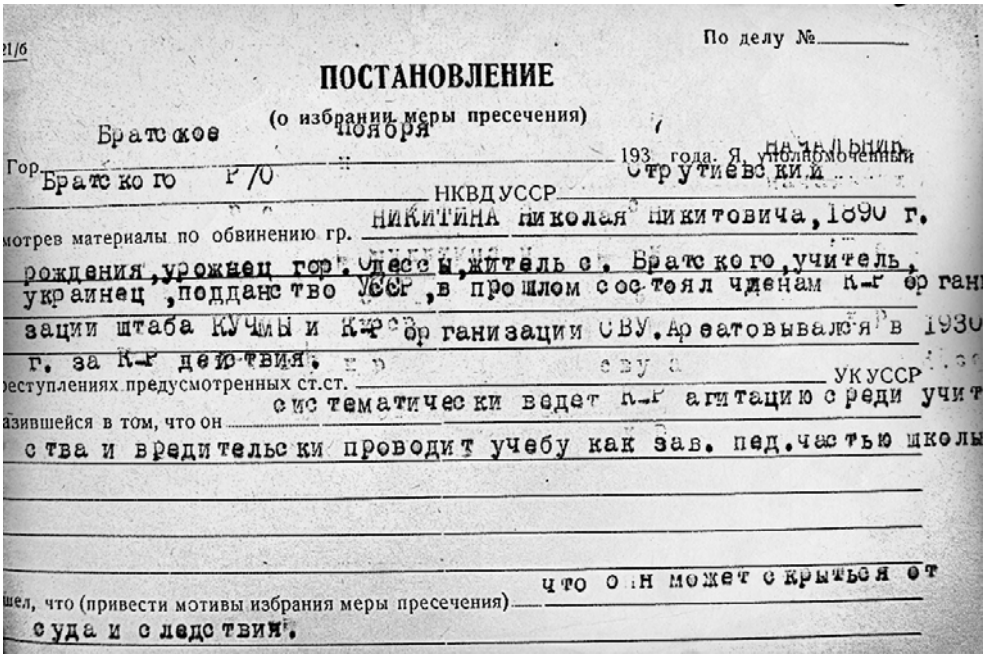
І. Є. Ніколаєв

РОЗСТРІЛЯНИЙ ВЧИТЕЛЬ. ТРАГЕДІЯ МИКОЛИ МИКИТОВИЧА НІКІТІНА

Одним з найважливіших осередків поширення в масах марксистської ідеології більшовики вважали заклади освіти, тому боротьба за тотальний контроль над ними, неприпустимість будь-яких відхилень від офіційної точки зору набрали тут особливої гостроти починаючи ще з 1920-х років.

Початок 1930-х рр. на Миколаївщині відзначився вже масовими арештами науковців, митців, педагогів і студентів вищих навчальних закладів, учителів міських та сільських шкіл. Основними обвинуваченнями стали – «шкідництво», «співчуття шкідництву», «втрата пильності», репресовували також за «антирадянські» погляди – «троцькістські», а найчастіше – «націоналістичні». Ярлик «націоналізму» тоді можна було начепити на будь-що, пов'язане з намаганням сприяти розвиткові національної культури.

Розпочала хвилю арештів справа «Спілки визволення України», головними обвинуваченими по якій стали представники науково-викладацької та творчої інтелігенції як Миколаївщини, так і України в цілому. За версією ДПУ, всі ці люди входили до складу законспірованої шкідницької підривної націоналістичної організації, пов'язаної зі «світовим капіталом» і польською розвідкою.

По делу №_____

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о избрании меры пресечения)

Братское 6 ноября 193 года. Я, уполномоченный Гор. Братского РО Струтинский

НКВД УССР

смотрев материалы по обвинению гр. НИКИТИНА Николая Никитовича, 1890 г. рождения, урожнец гор. Одессы, житель с. Братского, учитель, украинец, подданство УССР, в прошлом состоял членам К-Р организации штаба КУЧМЫ и К-Р организации СВУ. Арестовывался в 1930 г. за К-Р действия.

УКУССР

преступлениях предусмотренных ст.ст. систематически ведет К-Р агитацию среди учащегося и вредительски проводит учебу как зав. пед. частью школы

казывшейся в том, что он

шел, что (привести мотивы избрания меры пресечения) что он может скрыться от суда и следствия.

Постанова про обрання запобіжного заходу – арешту М. Нікітіна.
2 листопада 1937 р.

На повну силу маховик арештів розкрутився під час Великого терору. Саме на листопад 1937 року припадає подана в даному нарисі справа Миколи Микитовича Нікітіна – розстріляного сільського вчителя з селища Братське. Враховуючи факт, що паралельно з окресленою справою в місті Миколаєві чекісти розкрили подібну «контрреволюційну націоналістичну організацію» на чолі з В. Северином серед професорсько-викладацького складу навчальних закладів міста Миколаєва, по якій було звинувачено 26 осіб, сімох з яких розстріляно [1, арк. 93], осінь 1937 року стала дійсно «чорною» для освітян Миколаївщини.

Учителя фізики та математики Братської середньої школи Миколу Микитовича Нікітіна було заарештовано 2 листопада 1937 року. Пред'явлені обвинувачення – «український націоналізм, петлюрівщина», «приналежність до СВУ і підпільного повстанського штабу під командуванням отамана Кучми», «систематичне проведення контрреволюційної агітації серед учителів, шкідництво у плануванні та проведенні навчального процесу під час перебування на посаді завідуючого педагогічною частиною школи» та інше [2, арк. 2–3].

На наступний день після арешту, 3 листопада 1937 року, Братська сільська рада надала на вчителя відповідну довідку-характеристику. Наведені в ній дані підтримували версію слідчих щодо «антирадянської, контрреволюційної діяльності» М. Нікітіна. Так, «політична неблагонадійність» учителя базувалася на його родинних зв'язках: «Дружина М. Нікітіна займала посаду управляючої маєтком розстріляного в 1920 році за контрреволюцію поміщика Філіковського. Його брат на теперішній час перебуває в еміграції, після того як у 1918 році в чині офіцера прибув сюди у складі німецького карального корпусу, зі своїм загоном зайняв міста Вознесенськ та Арбузинка, брав участь у розстрілах і катуваннях місцевих селян…» [2, арк. 7–8].

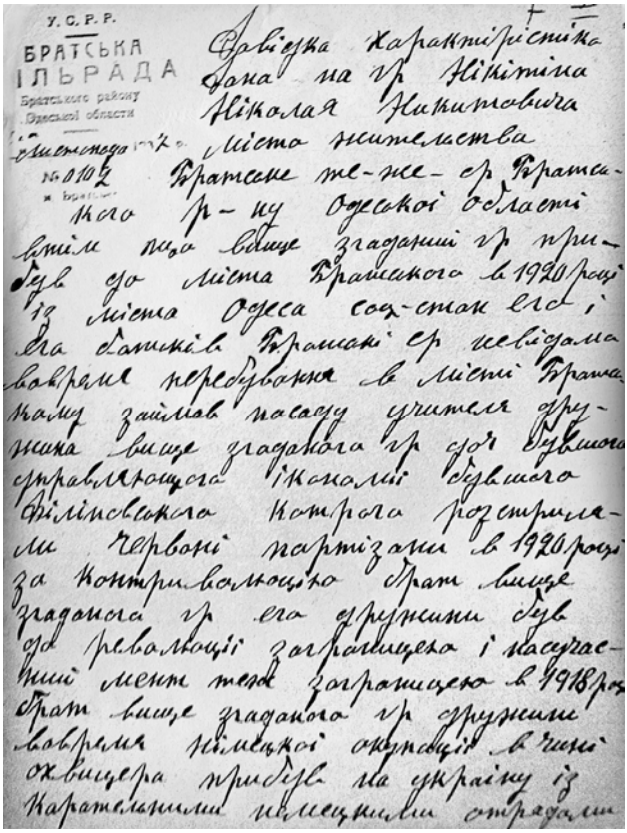
Перший допит Миколи Микитовича Нікітіна було проведено 9 листопада 1937 року. Виходячи з протоколу, він був нетривалим за часом. Отримавши негативні відповіді вчителя на питання щодо власної «контрреволюційної діяльності», слідчий, охрестивши слова М. Нікітіна «відвертою брехнею», допит припинив. Так само короткими стали допити від 10, 12 та 13 листопада 1937 року.

На них питання слідчого були наступними: «Слідство вимагає від вас правдивих свідчень. Чи визнаєте ви, що перебували у штабі контрреволюційної повстанської організації під проводом Кучми та в антирадянській СВУ» та «Чи визнаєте ви, що проводили систематичну контрреволюційну агітацію проти заходів радянської влади у шкільній освіті, агітували проти надання допомоги дітям Іспанії, саботували навчальний процес»? Як і на першому допиті, М. Нікітін не визнав себе винним у жодному з пред'явлених обвинувачень [2, арк. 9–12].

Щодо знайомства з Кучмою, «головою підпільного повстанського штабу», М. Нікітін повідомив, що в 1925 році він був присутнім у нього на уроці у Братсь-

кій школі протягом 10–15 хвилин, розмов з ним не вів. За твердженнями М. Нікітіна, це був «єдиний випадок у моєму житті, коли я бачив Кучму» [2, арк. 10].

Через повну відсутність речових доказів злочину (при арешті в М. Нікітіна не було вилучено жодної речі, яка хоча б мінімально могла підпасти під категорію «контрреволюційна» чи «антирадянська») та заперечення заарештованим власної провини звинувачувальний вирок по справі було зроблено у «кращих традиціях того часу» – на підставі показання свідків.

У. С. Р. Р.
БРАТСЬКА
ІЛЬРАДА
Братського району
Одеської області
№ 0102

Довідка-характеристика Братської сільської ради на заарештованого М. Нікітіна. 3 листопада 1937 р.

Так, обвинувачення М. Нікітіна базується на «зізнаннях», вибитих чекістами з раніше заарештованих А. Пегини та О. Войцеховського, допитаних В. Іваницького, Є. Харитонова, В. Чернієнка, М. Рибака, Г. Дем'яненка. Зазначимо, що репресовані А. Пегина та О. Войцеховський, так само як і М. Нікітін, працювали у структурах народної освіти, обвинувачувались у «націоналістичній, антирадянській діяльності», за що в подальшому постановою Трійки при УНКВС отримали найсуворіший вирок – вищу міру покарання шляхом розстрілу.

«Допомагаючи» слідству в розкритті справи Нікітіна, колишній працівник управління народної освіти О. Войцеховський 11 листопада 1937 року свідчив: «Штаб контрреволюційної повстанської організації в особі Кучми в квітні 1930 року доручив мені, використовуючи своє службове становище, прояснити ситуацію на місцях, надати вказівки щодо подальшої роботи та налагодити зв'язок… Вчитель природознавства Братського району Пономаренко відмовився виконувати розпорядження з активізації роботи, але повідомив, що в районі є ще один активний член організації – вчитель 7 трудової школи с. Братське Нікітін, який погодився очолити контрреволюційну діяльність у районі…» [2, арк. 13].

Выписка из протокола № 81

заседания тройки при УНКВД по Одесской Области

16 Полбря 193 7 г.

37

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
...ело Братского РО НКВД № 5947 по об. НИКИТИНА Николая Никитовича, 1888 г.р., ...ог.гор.Одессы, жит.с.Братское, Одесской обл., с высшим образованием, б/п, украинец, ...данства СССР, за к-р действия арестовывался органами НКВД в 1930 и в 1932 г.г. В момент ареста работал учителем Братской девятилетки. Обвиняется в том, что состоял членом к-р повстанческой организации штаба КУЧМН, состоял членом к-р организации СВУ, но не был разоблачен. Систематически проводил к-р агитацию против мероприятий партии и правительства, против подписки на заем, против помощи детям и женщинам Испании, против организации кружка Маркса-Энгельса-Ленина. Работая Зав.учем школы, систематически вредил. Вел агитацию против консультации, с целью оказания помощи ученикам. Содержится в Тюрьме г.Одессы.	НИКИТИНА Николая Никитовича - РАССТРЕЛЯТЬ.-

Ф. № 257 ОГУ 1717—15 т. Верно: Секретарь-тройки

Витяг з протоколу засідання Трійки при УНКВС по Одеській області. 16 листопада 1937 р.

Симптоматично, що «щиросердні зізнання» О. Войцеховського дали привід НКВС рапортувати про розкриття «розгалуженої мережі контрреволюційної націоналістичної організації на чолі з членами СВУ» серед педагогічних працівників районів сучасної Миколаївської і Кіровоградської областей. Адже, згідно з реаліями того часу, арешт однієї людини неодмінно спонукав чекістів на «розкриття контрреволюційної мережі». За короткий термін із обвинуваченого було отримано «щиросердні зізнання» про існування «націоналістичної антирадянської організації» серед освітян регіону. Загалом до списку «активних контрреволюціонерів», поданому О. Войцеховським, потрапило 13 учителів, серед яких був і М. Нікітін [2, арк. 14]. При цьому в протоколах допиту М. Нікітіна відсутні питання слідчого про його взаємовідносини як з Пономаренком, так і з О. Войцеховським.

Також у справі відсутні достовірні підтвердження «активної діяльності» М. Нікітіна у лавах СВУ, починаючи з 1931 року. Головним «доказом» для НКВС став той факт, що «керівник організації СВУ А. Ворона покінчив життя самогубством у камері попереднього утримання в 1931 році, не назвавши прізвищ усіх учасників організації». Через це приналежність до неї М. Нікітіна, який має «яскраво виражені націоналістичні та контрреволюційні погляди, є цілком логічною» [2, арк. 51].

Тривалий «контрреволюційний» зв'язок М. Нікітіна з А. Вороною змогла «підтвердити» лише одна особа – заарештований вчитель Братської школи А. Пегина. Втім, навіть у його свідченнях безпосередньо не йшлося про участь Нікітіна у діяльності СВУ: «Разом із заарештованим за антирадянську діяльність Антоном Харитоновичем Вороною я протягом шести років працював у Братській школі… Ворона неодноразово виказував свої петлюрівські, антирадянські, націоналістичні погляди… Підтримували його в цьому інші вчителі – Микола Нікітін і Петро Коравлин… Що стосується безпосередньо Нікітіна, то мушу зазначити, що при наших зустрічах він систематично висловлював антирадянські погляди, розповідав антирадянські анекдоти, наполягав на тому, що після повалення радянської влади на Україні почнеться справжнє вільне життя…» [2, арк. 24–25].

Свідок В. Іваницький на допиті від 3 листопада 1937 року доповідав: «З Нікітіним я знайомий з 1932 року по спільній праці у школі… Можу його охарактеризувати як високоосвічену людину, яка користувалася авторитетом не тільки серед педагогічного середовища, а й серед населення Братського загалом… Разом з цим, мушу зазначити, що Нікітін неодноразово висловлював антирадянські думки, саботував заходи радянської влади в освітній сфері. Зокрема, він ухилявся від громадських доручень, при підписці на державні позики намагався взяти якомога меншу їх суму, жалуючись на своє важке матеріальне становище… Окрім того, під час розгляду на зборах педагогічного колективу питання надання допомоги жінкам і дітям Іспанії Нікітін заявив, що таку допомогу повинні надавати лише жінки-вчителі, а його особисті фінансові статки та одержувана ним заробітна платня не дозволяють йому допомагати іспанським товаришам… Перебуваючи на посаді завідуючого учбовою частиною, з одного боку, Нікітін зумів дуже вдало обставити свою роботу: все у нього було сплановано, на все заведено відповідну звітність… З іншого, вчителі казали, що Нікітін їм зовсім не допомагає, але через те, що він не висував до них жорстких вимог з виконання службових обов'язків, частина педагогічного складу його хвалила… Одного разу Нікітін зірвав проведення трудової конференції, не віддавши відповідного розпорядження… В цілому Нікітін достатньо мовчазний, але на зборах він завжди кине слово або репліку контрреволюційного напряму…» [2, арк. 35–36].

Покази свідків В. Чернієнко, М. Рибака, Г. Дем'яненко сумарно можна звести до того, що Нікітін, перебуваючи на посаді завідуючого з учбової частини школи, мав певний авторитет серед колег та учнів. Разом з цим, дозволяв собі як антирадянські, націоналістичні висловлювання, так і грубе ігнорування ініціатив радянської влади, зокрема з надання допомоги дітям Іспанії [2, арк. 28, 31–33].

Окрім цього, В. Чернієнко доповнює: «У 1935 році Нікітін як керівник учбової частини займався відкритим шкідництвом. Під час підготовки до екза-

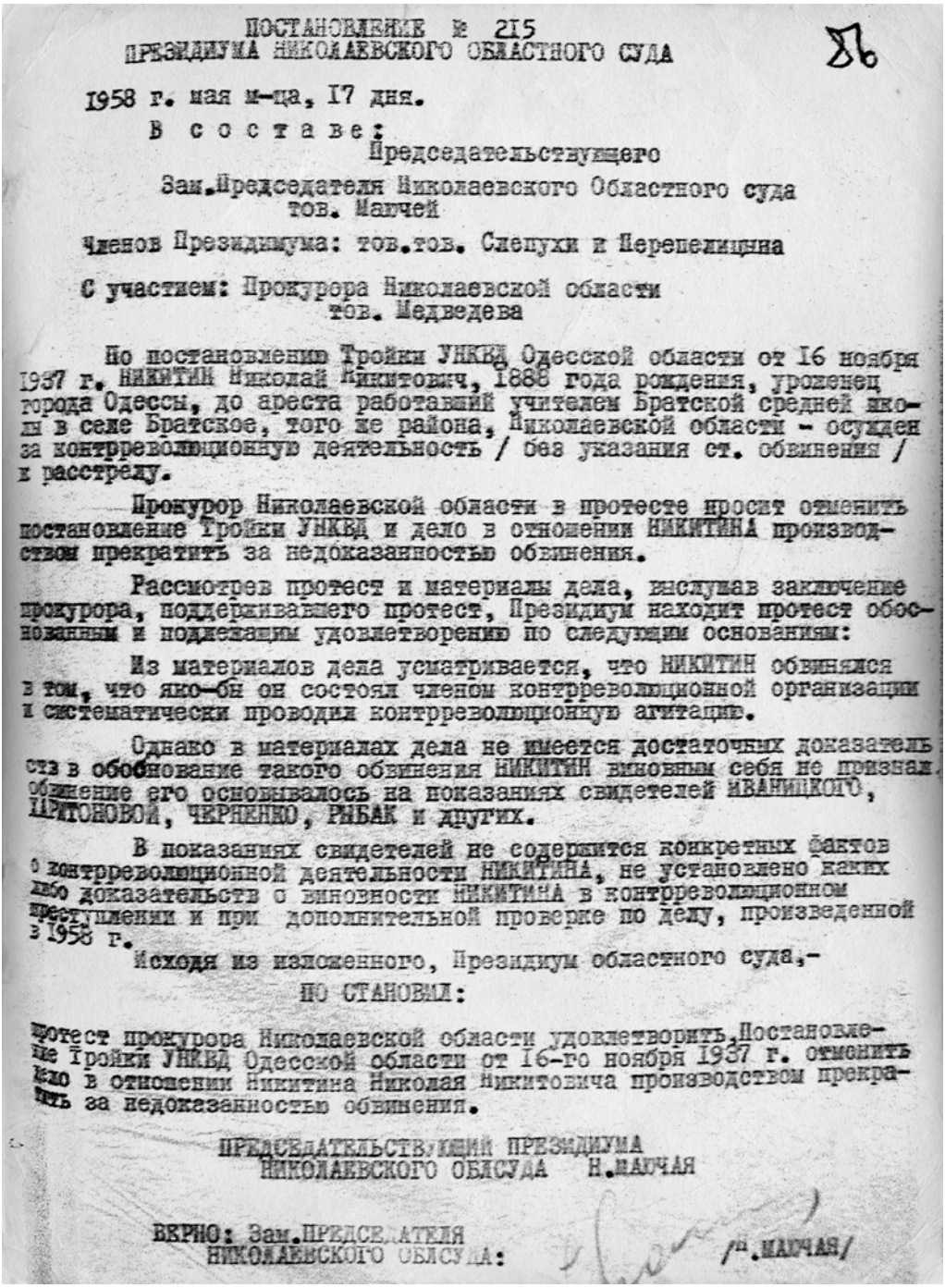
менаційних іспитів він навмисно затримав складання розкладу консультацій, повторних іспитів, не видавав підручники учням, халатно ставився до службових обов'язків…» [2, арк. 37].

Свідок Є. Харитонова заявила, що весною 1937 року, під час розмови серед учителів про тимчасові продовольчі труднощі, Нікітін заявив: «Нічого, незабаром травичка підросте і вам буде що їсти». Примітно, що цю фразу слідчий виокремив червоним олівцем як один з ключових епізодів «контрреволюційної агітації» вчителя. В той же час при проведенні очної ставки між Є. Харитоновою та М. Нікітіним останній категорично заперечив, що промовляв окреслені слова [2, арк. 33–34].

Отже, як бачимо з матеріалів справи, навіть виключно покази свідків, при повній відсутності речових та інших доказів «злочинної діяльності», не давали підстав для обвинувачення М. Нікітіна в «активній антирадянській діяльності». Незважаючи на всі потуги слідчих, до справи вдалося залучити лише дрібні службові порушення, неконкретизовані «контрреволюційні розмови» та «відмову від допомоги жінкам і дітям воюючої Іспанії».

Натомість іншої думки дотримувались співробітники НКВС, що відобразилось у кінцевому вироку по справі. В ньому йшлося про наступне: «Протягом певного часу Братський РВ НКВС розробляв як активного націоналіста-петлюрівця громадянина Нікітіна Миколу Микитовича, котрий систематично проводив антирадянську агітацію та шкідницьку діяльність у школі, де він працював завідуючим учбовою частиною… Нікітіна заарештовано 2 листопада 1937 року, по ньому проведено розслідування, у підсумку якого з'ясовано: з 1931 року Нікітін входить до складу підпільної повстанської організації штабу Кучми. Також він входив до лав націоналістичної організації СВУ… На посаді завідуючого учбовою частиною Братської школи Нікітін систематично проводив агітацію проти заходів партії і радянської влади. Агітував за те, що не треба створювати гуртки з вивчення творів Маркса-Енгельса-Леніна, оскільки через це люди попадають під звинувачення у різних «ухилах», агітував проти державних позик, надання допомоги жінкам і дітям Іспанії, наголошував, що в СРСР люди живуть дуже погано… Контрреволюційна діяльність Нікітіна повністю доведена показами свідків Черненко, Харитонова, Рибака та інших. Обвинувачений Нікітін винним себе не визнає, відкидаючи всі факти висунутих проти нього обвинувачень… Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне слідчу справу по обвинуваченню громадянина Нікітіна Миколи Микитовича направити на розгляд Трійки при обласному управлінні НКВС» [2, арк. 37–38].

Вирок Трійки при УНКВС Одеської області не змусив на себе довго чекати. 16 листопада 1937 року за «членство в підпільній повстанській організації штабу Кучми, систематичну контрреволюційну агітацію, антирадянську

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 215
ПРЕЗИДИУМА НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛАСТНОГО СУДА

1958 г. мая м-ца, 17 дня.

В с о с т а в е:
Председательствующего
Зам.Председателя Николаевского Областного суда
тов. Мапчей

членов Президиумма: тов.тов. Слепухи и Перепелицина

С участием: Прокурора Николаевской области
тов. Медведева

По постановлению Тройки УНКВД Одесской области от 16 ноября 1937 г. НИКИТИН Николай Никитович, 1888 года рождения, уроженец города Одессы, до ареста работавший учителем Братской средней школы в селе Братское, того же района, Николаевской области - осужден за контрреволюционную деятельность / без указания ст. обвинения / к расстрелу.

Прокурор Николаевской области в протесте просит отменить постановление Тройки УНКВД и дело в отношении НИКИТИНА производством прекратить за недоказанностью обвинения.

Рассмотрев протест и материалы дела, выслушав заключение прокурора, поддерживавшего протест, Президиум находит протест обоснованным и подлежащим удовлетворению по следующим основаниям:

Из материалов дела усматривается, что НИКИТИН обвинялся в том, что яко-бы он состоял членом контрреволюционной организации и систематически проводил контрреволюционную агитацию.

Однако в материалах дела не имеется достаточных доказательств в обоснование такого обвинения НИКИТИН виновным себя не признал. Обвинение его основывалось на показаниях свидетелей ИВАНИЦКОГО, ЦРИТОНОВОЙ, ЧЕРНЕНКО, РЫБАК и других.

В показаниях свидетелей не содержится конкретных фактов о контрреволюционной деятельности НИКИТИНА, не установлено каких либо доказательств о виновности НИКИТИНА в контрреволюционном преступлении и при дополнительной проверке по делу, произведенной в 1958 г.

Исходя из изложенного, Президиум областного суда,-

ПО СТАНОВИЛ:

Протест прокурора Николаевской области удовлетворить. Постановление Тройки УНКВД Одесской области от 16-го ноября 1937 г. отменить дело в отношении Никитина Николая Никитовича производством прекратить за недоказанностью обвинения.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ ПРЕЗИДИУМА
НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛСУДА Н.МАПЧАЯ

ВЕРНО: Зам.ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
НИКОЛАЕВСКОГО ОБЛСУДА: /Н.МАПЧАЯ/

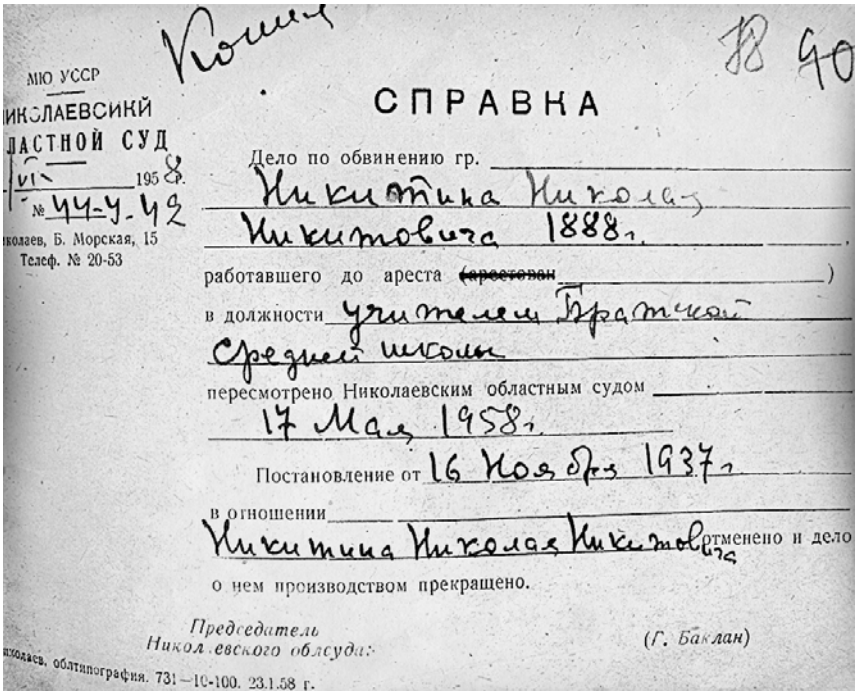
Постанова Президії Миколаївського обласного суду про реабілітацію М. Нікітіна.
17 травня 1958 р.

діяльність» постановили Нікітіна Миколу Микитовича розстріляти. Згідно з актом коменданта УНКВС по Одеській області, ухвалена постанова була приведена у дію в ніч з 28 на 29 листопада 1937 року [2, арк. 39].

Після розстрілу Миколи Микитовича маховик терору перемолов і його родину. Через два тижні було заарештовано та засуджено на 10 років його дружину Нікітіну Тамару Іванівну, двох дітей відправлено у дитячий будинок Одеси. Майно – будинок, худоба, речі – описані та конфісковані співробітниками НКВС.

Термін покарання Тамара Іванівна Нікітіна відбувала спочатку в Рибінському виправному таборі, потім її було направлено в заслання до Казахстану, селище Терень-Уряк, в якому вона працювала вчителькою. В 1953 році вона повернулась до України, де оселилася в місті Ізмаїл Одеської області.

6 січня 1958 року Т. Нікітіна надсилає на ім'я Головного військового прокурора СРСР заяву з вимогою перегляду справи її та чоловіка. Зокрема, йдеться про наступне: «Про долю свого чоловіка, Нікітіна М. М., з моменту його арешту мені нічого невідомо… Мені зараз 64 роки, з клеймом ворога народу важко жити, але й вмирати теж не просто. Тому звертаюсь до Вас із переконливим проханням переглянути мою справу та справу мого чоловіка і, якщо мож-

МЮ УССР
ИКОЛАЕВСИКИЙ
ЛАСТНОЙ СУД
№ 44-4-42
иколаев, Б. Морская, 15
Телеф. № 20-53

СПРАВКА

Дело по обвинению гр. Никитина Николая Никитовича 1888 г.
работавшего до ареста (арестован) _____
в должности учителем Братской средней школы
пересмотрено Николаевским областным судом 17 Мая 1958 г.
Постановление от 16 Ноября 1937 г.
в отношении Никитина Николая Никитовича отменено и дело
о нем производством прекращено.

Председатель
Николаевского облсуда (Г. Баклан)

иколаев, облтипография. 731—10-100. 23.1.58 г.

Довідка Миколаївського обласного суду про перегляд
постанови Трійки при УНКВС від 16 листопада 1937 року. 1958 р.

ливо, зняти з нас ганьбу за ті злочини проти Радянського Союзу, які ми не здійснювали…» [2, арк. 40–41].

Справу було передано на додаткове розслідування. Повторно допитані свідки. Так, М. Рибак, свідчення якої в 1937 році лягли, разом з іншими, у фундамент звинувачувального висновку, на цей раз мовила наступне: «Нікітіна я знаю виключно з позитивної сторони. Він користувався заслуженим авторитетом у колективі. Молоді вчителі звертались до нього за допомогою, у якій він нікому не відмовляв, надаючи необхідні методичні рекомендації… Громадську роботу Нікітін завжди виконував акуратно, брав участь у роботі гуртків… Якщо казати про політичну характеристику, то і в цьому відношенні нічого негативного я сказати не можу. Жодних антирадянських, а тим більше контрреволюційних висловлювань від Нікітіна я не чула… Про мої свідчення, надані НКВС 10 листопада 1937 року, я за давністю років нічого не пам'ятаю… Все, що я казала проти Нікітіна в 1937 році, є неправдивим…» [2, арк. 56–60].

На підставі додаткового розслідування 30 квітня 1958 року розроблено висновок по справі, підписаний старшим слідчим слідчого відділу УКДБ при Раді Міністрів УРСР старшим лейтенантом Зимариним. Результативна частина його затверджувала наступне: «Архівно-слідчу справу по обвинуваченню Нікітіна Миколи Микитовича передати прокурору Миколаївської області на предмет опротестування рішення Трійки від 16 листопада 1937 року по його справі, скасування його та припинення справи на підставі ст. 197 частини II УПК УРСР» [2, арк. 64–69].

17 травня 1958 року вийшла постанова Президії Миколаївського обласного суду за № 215, згідно з якою постанову Трійки при УНКВС Одеської області від 16 листопада 1937 року скасовано, справу по відношенню до громадянина Нікітіна Миколи Микитовича припинено за відсутню доказів обвинувачення [2, арк. 86].

Таким чином, родині Нікітіних було повернуто чесне ім'я, натомість повернути скалічені долі та стрічене життя вже неможливо.

---

1. ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 4304.
2. ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3276.

С. С. Макарчук

СПРАВА МИКОЛАЇВСЬКОГО ПРОКУРОРА В. К. МИСЛОВА

Проблема прокурорського нагляду за органами ДПУ–НКВС СРСР, взаємовідносин прокурорів із співробітниками органів державної безпеки під час проведення репресивних акцій, особливо в період Великого терору 1937–1938 рр., залишилися поза увагою науковців. В історико-правових працях Д. Т. Яковенка, Д. А. Тихоненкова, В. В. Мурзи, Є. І. Шабаліної, Л. М. Маймескулова, С. А. Черниченка[1] досліджується компетенція, форми та методи діяльності органів прокуратури в 1920 – початку 1930-х рр., залишаючи поза увагою середину та другу половину 1930-х рр. Вчені утримувалися від такого аналізу із двох причин. Перша – дослідникам не була доступна переважна більшість документів цього періоду через їх утаємниченість. Тому процеси формування підрозділів прокуратури, що здійснювали нагляд за органами державної безпеки, особливості прокурорського нагляду на різних етапах, штатна структура залишалися поза увагою наукової громадськості. Друга – в умовах розгортання масових політичних репресій роль прокуратури у той період зводилася, здебільшого, до виконання вказівок вищого політичного керівництва та бажань співробітників держбезпеки. Цілком вірогідно, що неприглядна роль могла вплинути на загальний імідж сучасних прокурорських працівників.

Але згодом, у процесі виявлення нових архівних документів, почали оприлюднюватися цікаві сюжети, що спростували початкове враження від діяльності прокуратури під час Великого терору. Частково питання організації і діяльності органів прокуратури, у тому числі особливості нагляду за діяльністю органів держбезпеки, висвітлені в роботах В. В. Сухоноса та В. Г. Клочкова[2]. Проте в них відсутні біографічні дані про прокурорських працівників, репресії прокурорів, що здійснювали нагляд за органами ДПУ–НКВС.

Почали друкуватися праці, що свідчили про вагомий спротив співробітників прокуратури масовому беззаконню, ініційованому політичним керівництвом

---

[1] Яковенко Д. Т. Учреждение прокуратуры УССР, ее организация и деятельность в 1922–1925 гг.: дис. … канд. юрид. наук. К., 1956. 326 с.; Тихоненков Д. А. Проблеми контролю та нагляду за органами ВУНК – ДПУ УСРР у 1918 – на початку 1929 рр.: автореф. дис. … канд. юрид. наук. Х., 1998. 18 с.; Мурза В. В. Прокуратура в державному механізмі УСРР (1922–1923): автореф. дис. … канд. юрид. наук. Х., 2003. 18 с.; Шабалина Е. И. Историко-правовое исследование места и роли органов прокуратуры в механизме советского государства (20–30-е гг. XX в.): дис. … канд. юрид. наук. М., 2007. 187 с.; Маймескулов Л. Н. ГПУ и Прокуратура: становление надзора // Актуальные проблемы формирования правового государства: Краткие тезисы докладов и научных сообщений республиканской научной конференции 24–26 октября 1990 г. Х., 1990. С. 57–59; Черниченко С. А. Прокурорский надзор за работой судебно-следственных органов и ГПУ в годы нэпа (1922–1928) // Проблемы законности. 1997. Вып. 32. С. 51–56.

[2] Сухонос В. В. Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність. Суми: Університетська книга, 2004. 348 с.; Клочков В. Г. Історія прокуратури України. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Правник. 2004. 246 с.

СРСР. Зокрема, серед них слід відзначити дослідження Л. М. Абраменка і А. І. Амонса[3], присвячене репресіям проти працівників прокуратури, та В. Т. Окіпнюка[4], в якому досліджуються процеси становлення підрозділів прокуратури з нагляду за органами державної безпеки в 1920–1930-х рр., вміщено матеріали про приблизний розподіл особового складу цих підрозділів та біографічні дані прокурорських працівників. Однак характер і особливості здійснення нагляду за діяльністю чекістів, взаємовідносини між органами прокуратури і ДПУ–НКВС, у тому числі в період 1937–1938 рр. і після завершення масового терору в передвоєнний період, у вказаних дослідженнях відсутні. На сьогоднішній день немає й узагальнюючих праць з даної проблематики. Основною причиною цього є обмеженість даних на репресованих прокурорів. У згаданій праці Л. М. Абраменко зазначав: «Окремі свідчення ветеранів прокуратури про репресії не тільки стосовно державних службовців і командного складу армії, а й стосовно прокурорів і слідчих були давно відомі. Але ніхто ніколи достеменно не знав, за що, як і коли вони [були] покарані, хто вони і скільки їх. Ні прізвищ, ні місця та часу притягнення їх до кримінальної відповідальності жодна державна установа не знала, і знайти щось було неможливо, оскільки ніякого обліку цих надзвичайних подій, якими є факти арештів і засудження самих захисників законності – прокурорів, ні в Україні, ні в інших державах колишнього СРСР ніколи не було і, крім деяких коротких публікацій з цього приводу, досі немає»[5]. Складність виявлення інформації про репресованих прокурорів серед десятків тисяч архівно-кримінальних справ зумовлена також і тим, що прокурори були засуджені не як прокурори, а як працівники вже інших установ і організацій. Виявляється, що ухвалюючи рішення про порушення кримінальної справи й арешт прокурора, на вимогу ДПУ–НКВС його звільняли з роботи, надавали можливість працевлаштуватися на нову непрокурорську посаду, а потім арештовували[6].

Справа Миколаївського міського прокурора Віталія Кириловича Мислова, що досліджується у даній статті, цікава тим, що він був репресований практично відразу після зняття з посади у розпал Великого терору. Вона містить матеріали, які дозволяють зрозуміти стосунки між органами НКВС та прокуратури, оскільки Мислов за посадою здійснював нагляд за слідством, що проводило УНКВС по Миколаївській області, і, займаючи принципову позицію, заважав чекістам фабрикувати гучні політичні справи.

---

[3] Абраменко Л. М., Амонс А. І. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали. К.: Істина, 2009. 376 с.

[4] Окіпнюк В. Т. Штатна структура і персональний склад прокурорського нагляду за органами державної безпеки радянської України в 1920–1930-х рр. // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2011. № 2 (37). С. 137–183.

[5] Абраменко Л. М., Амонс А. І. Вказ. праця. С. 4–5.

[6] Там само. С. 7.

Перші організаційні заходи щодо формування централізованого прокурорського нагляду за органами державної безпеки було вжито 23 березня 1923 р. Колегія НКЮ УСРР (протокол № 71) ухвалила постанову про запровадження посади помічника прокурора республіки з нагляду за діяльністю ДПУ. Із 1 серпня роботу розпочали співробітники 2-го підвідділу прокуратури, що займався наглядом за органами дізнання і слідства загалом. Відповідно до постанови РНК УСРР від 13 листопада «Про структуру і штат НКЮ» та наказу НКЮ УСРР № 291 від 19 листопада 1923 р., для нагляду за органами ДПУ було створено окремий 4-й підвідділ прокуратури НКЮ УСРР[7]. Відповідні структурні підрозділи утворювалися в органах прокуратури на місцях. У подальшому штатні посади, структура, повноваження підрозділів нагляду змінювалися залежно від перебігу репресивної діяльності органів держбезпеки та змін у системі адміністративно-територіального поділу республіки. Так, згідно з постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 червня 1935 р. «Про порядок провадження арештів» арешти громадян були можливими тільки з санкції прокурора. Таким порядком регламентувалося отримання згоди вищого керівництва на арешт державних, радянських і партійних працівників різного рівня. Згідно з означеною постановою у випадку арешту прокурора потребувався дозвіл вищого прокурора[8].

На підставі постанови ЦВК СРСР від 20 липня 1936 р. «Про виділення прокуратури із складу Народного комісаріату юстиції» наказом наркома юстиції УСРР № 1 від 11 вересня 1936 р. (текстуально збігався з наказом прокурора УСРР № 2 від 13 вересня 1936 р.) зі складу НКЮ УСРР було виділено штатні одиниці працівників для Прокуратури УСРР. Відповідно до постанови РНК СРСР № 1961 від 5 листопада 1936 р. «Про структуру Прокуратури Союзу РСР», з метою усунення організаційних вад в апараті прокуратури та поліпшення роботи було затверджено нову його структуру, де передбачався відділ у спеціальних справах[9], на який покладався нагляд за діяльністю органів НКВС. Відповідна реорганізація відбулася за наказом прокурора республіки № 5/20.153 від 10 листопада 1936 р. і в структурі Прокуратури УСРР.

В умовах ескалації політичних репресій та зростання меж компетенції органів державної безпеки втручання прокуратури в їхню діяльність викликало невдоволення і роздратування. Для захисту своєї недоторканності і «монополії» на насилля в країні керівництво органів НКВС СРСР робило все можливе, аби обмежити роль прокурорського нагляду у сфері застосування масових репресій[10]. Прокурори не допускалися до оперативних матеріалів, на підставі

---

[7] Окіпнюк В. Т. Вказ. стат. С. 140.
[8] Абраменко Л. М., Амонс А. І. Вказ. праця. С. 5.
[9] Окіпнюк В. Т. Вказ. стат. С. 145.
[10] Абраменко Л. М., Амонс А. І. Вказ. праця. С. 12–13.

яких чекісти порушували справи, кандидатури прокурорів зі спецсправ для нагляду за розслідуванням справ про контрреволюційні злочини обов'язково узгоджувалися з УДБ НКВС, насаджувалося зневажливе ставлення серед співробітників органів держбезпеки до працівників прокуратури, до непокірних і принципових прокурорів застосовувалися оперативні заходи (стеження, збирання компромату, заводилися оперативні розробки).

Таким «незручним» для чекістів, як свідчать матеріали архівно-кримінальної справи, став прокурор Миколаєва В. К. Мислов, який проявляв принциповість і непоступливість, намагався всіма доступними законними методами протистояти зловживанням співробітників місцевого апарату УНКВС.

25 жовтня 1937 р. оперуповноважений 4-го відділу Миколаївського обласного УНКВС сержант держбезпеки Ельзон підписав постанову про початок попереднього слідства стосовно прокурора м. Миколаєва Віталія Кириловича Мислова, який обвинувачувався за ст.ст. 54-8 та 54-11 КК УРСР як «активний учасник антирадянської троцькістської організації», за завданням якої «проводив підривну антирадянську діяльність». Постанову завізували начальник секретно-політичного (4-го) відділу Гольдштейн і начальник УНКВС по Миколаївській області, створеній наприкінці вересня 1937 р., старший лейтенант держбезпеки Фішер. У той же день на вимогу миколаївських чекістів В. К. Мислов був заарештований в Одесі місцевим облуправлінням НКВС. Показовим фактом було те, що прокурор Одеської облпрокуратури Мелешков дав санкцію на його арешт та етапування до Миколаєва лише 29 жовтня, що вже було грубим порушенням КПК УРСР.[11]

Сам факт проживання та арешту миколаївського прокурора в Одесі пов'язаний з процесом формування органів прокуратури в новоствореній області, адже Мислов до цього знаходився в підпорядкуванні Одеської облпрокуратури.

Тут виникає інше питання: чому Віталій Кирилович був доставлений у розпорядження Миколаївського УНКВС лише 25 грудня 1937 р., тобто через 2 місяці після арешту? Жодного документа про його перебування в Одесі в цей період у кримінальній справі немає. Можна лише робити припущення, що В. К. Мислова співробітники Одеського УНКВС намагались максимально використати у справі обласного прокурора Туріна та його заступника із спецсправ Кузоваткіна, обвинувачених у троцькістській діяльності. Ця обставина змусила співробітників Миколаївського УНКВС тричі порушувати клопотання перед Президією ЦВК СРСР про подовження терміну утримання Мислова під вартою і провадити попереднє слідство за відсутності обвинуваченого.

Слід зазначити, що безкомпромісна та принципова позиція В. К. Мислова щодо дотримання законності у веденні слідства в умовах ескалації державно-

[11] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 3.

го терору та нагнітання істерії в пошуках «ворогів народу», створення атмосфери конформізму в партійних організаціях закономірно робили його вразливим у протистоянні з органами держбезпеки при провадженні нагляду за їх діяльністю. Так, у березні 1937 р. важко хворий Віталій Кирилович (переніс черевний тиф у важкій формі) на засіданні активу Миколаївського міськкому КП(б)У протягом 7 годин змушений був вислуховувати обвинувачення у зв'язках з троцькістами, причому слова для виправдання йому не надали. 10 квітня партколегія Комісії партійного контролю (КПК) при уповноваженому по Одеській області ухвалила: «За надання неправильних біографічних даних при обміні партдокументів, приховування куркульського походження… проявлення елементів догоджання до нині викритих троцькістів-двурушників Турiна і Красницького – оголосити (Мислову. – *Авт.*) сувору догану з занесенням до облікової картки»[12]. А 1 вересня 1937 р. та ж партколегія КПК ухвалила постанову – за «змазування» справ троцькістів Козлова та Бородаєва виключити Мислова із лав партії[13]. На той час виключення із партії було сигналом для НКВС про порушення кримінальної справи й арешту, а обвинувачення по партійній лінії автоматично переходили до обвинувального висновку слідчих. Можливо, що перебування Віталія Кириловича в Одесі на момент арешту, крім іншого, пояснювалось також і спробою відшукати «правду».

Перший допит В. К. Мислова в УНКВС по Миколаївській області був проведений оперуповноваженим 4-го відділу УДБ Шимановичем 28–29 грудня 1937 р. Багатогодинний дводенний допит був зафіксований лише на 5 аркушах протоколу[14]. Як і слід було очікувати, основним обвинуваченням стали процесуальні дії міського прокурора, що не дозволили співробітникам міського відділу НКВС сфабрикувати справи по контрреволюційній діяльності:

«Питання: Ви, як прокурор, дали висновок на звільнення з-під варти та перекваліфікацію статті обвинувачення за шкідництво 54-7 на 97 і 99 статті КК УРСР як за посадові злочини по справі шкідника Козлова на заводі ім. Марті.

Відповідь: Я був згодний з перекваліфікацією ст. обвинувачення 54-7 на 97 і 99 ст. КК, яку здійснила Одеська облпрокуратура на чолі з Кузоваткіним, нині заарештованим органами НКВС.

Стосовно звільнення Козлова з-під варти, я дав свій висновок у зв'язку з вичерпанням строку ведення слідства по його справі, зробивши зауваження, що це звільнення можливе лише за умови, якщо про Козлова не будуть роздобуті нові додаткові дані.

Звільнення Козлова з-під варти вважаю неправильним.

---

[12] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 14.

[13] Там само.

[14] Там само. Арк. 15–19.

Питання: Чим Ви керувались у 1936 р., звільнивши з-під варти троцькіста Бородаєва, на якого була справа в Миколаївському міськвідділі НКВС?

Відповідь: Звільняючи Бородаєва з-під варти, я керувався тим, що справа, по якій він був заарештований на початку 1936 року, раніше була припинена колишнім обласним прокурором троцькістом Туріним, і в момент арешту Бородаєва у вересні 1936 року не було піднято питання про скасування рішення облпрокуратури про припинення справи, а також не була встановлена його причетність до троцькізму.

Питання: Обвинувачений Мислов, Ваша відповідь не відповідає тій мотивованій постанові, яку Ви винесли 23/X-36 року про звільнення Бородаєва. Зачитую Вам зміст Вашої постанови і вимагаю відвертих показань з цього приводу.

Відповідь: Постанова про звільнення Бородаєва була мною ухвалена під час хвороби на черевний тиф при температурі 40°. Тим не менш, по суті, я не знаходжу різниці між постановою і відповіддю на питання з приводу звільнення з-під варти Бородаєва.

Крім того, про звільнення з-під варти Бородаєва було розпорядження по телефону колишнього заступника облпрокурора зі спецсправ троцькіста Кузоваткіна»[15].

Дійсно, у справах майстра головного механічного цеху заводу ім. Марті М. П. Козлова та секретаря заводського парткомітету П. Г. Бородаєва, які обвинувачувалися миколаївськими чекістами за статтями 54-7 та 54-10, відповідно, В. К. Мислов керувався виключно процесуальними нормами КПК УРСР. Він тричі повертав справу Козлова на дослідування в міськвідділ НКВС за недостатністю доказових матеріалів, звертав увагу на недопустиме затягування слідства по справі Бородаєва. Коли ж за його відсутності (перебував у відпустці) помічник прокурора Рубан дав санкцію на арешт останнього – видав постанову про їх скасування, звільнення Бородаєва з-під варти і покарання винних у порушенні соціалістичної законності. Стосовно справи Козлова В. К. Мислов наполіг на перекваліфікації обвинувачення з політичної ст. 54-7 на ст.ст. 97 та 99 (посадові злочини). Лише за безпосереднього втручання Прокурора СРСР А. Я. Вишинського, який безпомилково розумів «політичну необхідність» підігрувати в розкручуванні маховика політичних репресій, постанова Миколаївського міського прокурора була скасована, а М. П. Козлов знову був заарештований за ознаками злочинів, передбачених ст.ст. 54-7, 54-9 і 54-10 КК УРСР.[16] Слід додати, що в подальшому заступники обласних проку-

[15] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 15–16.
[16] Там само. Арк. 94.

рорів Одеської (Стадзило) та Миколаївської (Карпенко) областей зі спецсправ, які за посадою повинні були скеровувати слідчі дії чекістів, більше не стояли на заваді останнім, не проявляли «зайвої принциповості» і підписували будь-які необхідні співробітникам УНКВС документи.

Ще одним обвинуваченням В. К. Мислову стала його доповідна записка «Про справу ветлікаря Головка» на ім'я секретаря міськкому партії Клиновського та голови міськради Самойленка. Це була відповідь на «сигнал» начальника міської міліції про масовий падіж коней у колгоспі с. Калинівка, в якому вказувалося на свідоме шкідництво. Організувавши ретельну перевірку справи, Віталій Кирилович дійшов висновку про її надуманий характер, безглузді обвинувачення ветеринарів (чого тільки варті «свідчення» на Головка глухонімого колгоспника Лобановського!), необґрунтовані притягнення до суду 19 жителів села тощо. Замість організації гучного показового процесу про контрреволюційну діяльність Мислов запропонував конкретні дії дисциплінарного та організаційного характеру[17]. На звинувачення слідчим Шимановичем про «замазування справи про шкідництво» Мислов заявив: «У результаті слідства, як видно із доповідної записки, шкідництва в діях Головка не було встановлено, а було встановлено з боку інших осіб, на яких посилається записка.

Пам'ятаю, що в с. Калинівка з питання про шкідництво ветлікаря Головка за дорученням кол[ишнього] секретаря МПК Клиновського працювала бригада у складі слідчого прокуратури, двох працівників міліції і уповноваженого економвідділення міськвідділу НКВС»[18].

Вже під час першого допиту проявилися неабиякі вольові якості Віталія Кириловича. Незважаючи на важку хворобу, шалений психологічний і фізичний тиск (під час перегляду справи Мислова свідки вказували на застосування до нього з боку слідчого Шимановича тортур), він так і не визнав своєї вини ні під час попереднього слідства, ні в місцях відбування покарання. У приміткách до протоколу допиту він вказав: «Показання записані з моїх слів вірно, мною прочитані. До протоколу допиту є наступні зауваження:

Зауваження до відповіді на 1-ше питання і обмову слідчий записати не дозволив.

Відповіді на питання в 2-х випадках не записані, хоча вони були дані усно.

Там, де мова йде про троцькістів Туріна і Кузоваткіна, слід виправити на «в подальшому викритих»[19].

Під час слідства для обвинувачення були використані деякі невстановлені обставини особистого життя В. К. Мислова, зокрема, соціального походження, стосунків з батьком Казимиром Йосиповичем, національності, зміни пріз-

[17] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 12.
[18] Там само. Арк. 18.
[19] Там само. Арк. 19.

вища, імені та по батькові. На запит в.о. начальника 2-го відділу УДБ УНКВС по Миколаївській області Гарбузова до Славутського РВ НКВС була надана наступна інформація: «По суті Вашого запиту повідомляємо, що Мислов Віталій Кирилович, який Вас цікавить, нами не встановлений, а встановлений Мисловський Анатолій Казимирович, 1905 року (за анкетою – 1904 р. – *Авт.*) народження, за національністю поляк, уродженець із Польщі. Батько його, Мисловський Казимир Йосипович 1876 року народження, прибув у с. Великий Скніт у 1907 році, де й проживав до 1920 року. Мав велике куркульське господарство, землі було 18 га, а також робоча худоба та інвентар, для обробки землі наймав робочу силу. В 1920 році Мисловський Казимир Йосипович втік у Польщу і в 1924 році напівлегально повернувся на попереднє місце проживання, тобто в с. В. Скніт, де і проживав з сім'єю до 1928 року. В 1928 р. як куркуль і антирадянський елемент, вороже налаштований проти заходів партії і уряду, із с. В. Скніт був висланий, і де знаходиться в даний момент, невідомо»[20]. Досить серйозне обвинувачення, якого було достатньо, щоб поставити крапку на кар'єрі представника партійно-радянської еліти. Саме цей факт ледве не призвів до виключення В. К. Мислова з лав КП(б)У на засіданні президії Волинської окружної контрольної комісії 5 червня 1930 р. За невиявлених обставин другою ухвалою в той же день він відбувся винесенням суворої догани[21].

На другому допиті 3 січня 1938 р. слідчий розпочав його саме з цього:

«Питання: Яке Ваше справжнє прізвище, Мислов чи Мисловський?

Відповідь: Справжнє моє прізвище Мислов Віталій Кирилович.

Питання: Відомо, що при вступі в партію Ви приховали своє куркульське походження, а також свідомо змінили прізвище батька – замість Мисловського Казимира на Мислова Кирила. Ви це підтверджуєте?

Відповідь: Ні, не підтверджую. При вступі в партію в 1924 році я своє соціальне походження не приховував. У біографічних даних про батька я вказував про те, що він селянин-середняк. Що стосується зміни прізвища і по батькові, то це дійсно мало місце в 1922 році. Зміна відбулася з вини представника повіткому КСМ, який проводив тоді перереєстрацію комсомольців. У 1924 році я оформив зміну прізвища – Мисловський на Мислов у встановленому державою порядку»[22].

І все ж найбільш небезпечним обвинуваченням була участь в контрреволюційній троцькістській організації в Миколаєві. На допиті 19–20 серпня 1937 р. Д. С. Клиновський свідчив: «Самойленко наприкінці 1935 р. інформу-

[20] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 77–78.
[21] Там само. Арк. 72–74.
[22] Там само. Арк. 26.

вав мене про участь в організації Мислова – міського прокурора, про якого мені було відомо, як про куркульського сина, що нелегально переходив польський кордон. Призначення Мислова, за словами Самойленка, полягало у використанні прокуратури для захисту троцькістів від викриття і репресування»[23]. В такому ж ключі співробітники УНКВС вибили свідчення завідуючої Миколаївським міськвідділом освіти А. Ф. Боровської: «Я особисто підтримувала дружній зв'язок з Мисловим та його дружиною, яка працювала директором школи № 20. Я часто бувала у них вдома, разом ходили в театр. По лінії троцькістської організації з Мисловим ні в якому організаційному зв'язку я не знаходилася, але знала його як учасника організації. Працюючи на посаді міського прокурора, Мислов використовував прокуратуру для захисту троцькістів від репресування. Яскравим фактом захисту троцькістів може служити приклад з троцькістом Бородаєвим»[24].

При складанні обвинувального висновку слідчими були використані вкрай тенденційні свідчення секретаря ЗПК заводу № 200 Д. Ф. Гущина, сумно відомої своїми скаргами і доносами І. К. Єрмакової, яка знаходилася в конфлікті з Боровською і надала вкрай негативну інформацію як про неї, так і про сім'ю Мислових, помічника міського прокурора С. П. Ентеліса, котрий вимогливість Віталія Кириловича до співробітників, непримиримість до непрофесійності, порушень дисципліни трактував як грубість у стосунках з апаратом прокуратури, особливо акцентуючи увагу на покровительстві останньому з боку Туріна і Кузоваткіна.

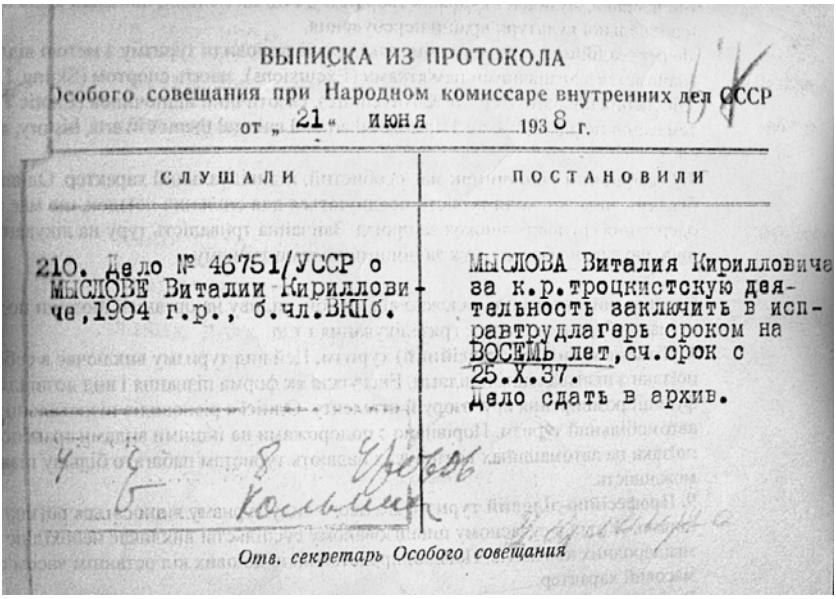
4 березня 1938 р. слідство у справі В. К. Мислова було завершене. В обвинувальному висновку, скріпленому підписами оперуповноваженого 4-го відділу УНКВС Ельзона, начальника відділу Толкачова та начальника УНКВС по Миколаївській області Фішера, пропонувалося, згідно з постановою ЦВК і РНК СРСР від 10 липня 1934 р., справу з обвинуваченням за ст.ст. 54-8 і 54-11 КК УРСР направити на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. Вже 9 березня було отримане погодження за підписом заступника облпрокурора Миколаївської області зі спецсправ Карпенка.

Незважаючи на те, що постановою від 16 березня 1938 р. 4-м відділом УДБ НКВС УРСР рішення УНКВС по Миколаївській області було підтримано, а 2 квітня отримана санкція т.в.о. заступника начальника відділу зі спецсправ Прокуратури УРСР Диковського, Особлива нарада розглянула справу № 46751 на В. К. Мислова лише 21 червня 1938 р. Затримку можна пояснити значною завантаженістю цього позасудового органу.

---

[23] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 31.

[24] Там само. Арк. 35.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Особого совещания при Народном комиссаре внутренних дел СССР

от „ 21 " июня 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
210. Дело № 46751/УССР о МЫСЛОВЕ Виталии Кириллови-че, 1904 г.р., б.чл.ВКПб.	МЫСЛОВА Виталия Кирилловича за к.р.троцкистскую деятельность заключить в исправтрудлагерь сроком на ВОСЕМЬ лет, сч.срок с 25.X.37. Дело сдать в архив.

Отв. секретарь Особого совещания

Витяг з протоколу Особливої наради при НКВС СРСР від 21 червня 1938 р. про відправлення В. К. Мислова на 8 років до ВТТ

Розглянувши справу Віталія Кириловича Мислова щодо його контрреволюційної троцькістської діяльності, Особлива нарада при НКВС СРСР ухвалила вирок про ув'язнення його на 8 років у ВТТ.

Слід звернути увагу, що Особлива нарада при НКВС СРСР призначила найбільш сувору міру покарання, яку мала право встановлювати (з 1934 по 1937 р. – 5 років ВТТ, з 1937 р. – 8 років позбавлення волі). Але і після цього В. К. Мислов та особливо його дружина Олена Аронівна не припинили боротьбу за перегляд справи.

8 липня 1939 р. у Секретаріат НКВС СРСР на ім'я наркома внутрішніх справ Л. П. Берії надійшла заява від О. А. Мислової. В ній зазначалось: «[Мій] чоловік, усвідомлюючи свою невинуватість, безперечно, не припинив би своїх клопотань про відновлення справедливості, але я не впевнена, що підірвані його хворобою перед арештом (він серйозно хворів на черевний тиф) сили і надломлене в зв'язку з утриманням в тюрмі здоров'я дають йому можливість добиватись перегляду його справи.

...Прошу тільки правди і уважного перегляду справи».[25]

Згідно з вказівкою Л. П. Берії, перший перегляд справи зайняв період до березня 1940 р. Цей процес відбувався під впливом постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) «Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства» від 17 листо-

[25] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 71.

пада 1938 р., коли серед співробітників органів держбезпеки спостерігалися дві тенденції – з одного боку, інерція нещодавнього виключного становища вседозволеності і безконтрольності, а з іншого – розгубленість і дезорієнтація, викликані припиненням масових репресій, виправдання деяких засуджених та арештованих, показовими процесами над найбільш одіозними чекістами, обвинуваченими в службових злочинах та «перегинах». У період «беріївської відлиги» спостерігалися випадки «корпоративної солідарності»: співробітники НКВС намагалися довести правильність своїх дій. Не змогли в цей час зайняти визначене їм постановою місце й органи прокуратури з нагляду за органами державної безпеки, хоча, на нашу думку, саме тоді були створені передумови латентного конфлікту між цими структурами. Безумовно, що за таких обставин на швидкий перегляд справи В. К. Мислова годі було сподіватися.

Повторний розгляд і перевірка справи покладалися на те ж таки УНКВС по Миколаївській області, очолюване капітаном держбезпеки Юрченком. У листі начальника Секретаріату НКВС СРСР старшого майора державної безпеки Мамулова начальнику Миколаївського УНКВС 5 листопада 1939 р. вказувалося:

«У зв'язку з тим, що слідча справа на обвинуваченого Мислова має ряд суттєвих недоліків, необхідно провести додаткове розслідування з метою виявлення причетності Мислова до к-р троцькістської організації. З матеріалів справи видно, що Мислов В. К. проходить по свідченнях Боровської, яка знає його як учасника к-р троцькістської організації зі слів Клиновського. Однак допитаний Клиновський сказав, що йому відомо про приналежність до к-р троцькістської організації Мислова зі слів Самойленка, тоді як Самойленко в своїх показаннях про причетність до к-р троцькістської організації нічого не показав…

По справі Мислова необхідно передопитати Кузоваткіна, Боровську, Бородаєва і свідка Ентеліса»[26].

На основі ретельної перевірки справи Мислова та скарги його дружини давалася вказівка – ухвалити мотивований висновок і направити його в Секретаріат Особливої наради при НКВС СРСР на розгляд.

Показовим є те, що безпосереднє розслідування справи покладалося на 2-й відділ УНКВС по Миколаївській області, виконуючим обов'язки начальника якого був сержант держбезпеки Гарбузов. Саме він брав участь у допитах Мислова і, як слідує з листів дружини останнього, застосовував методи фізичного впливу. Як то не було, на основі ретельно зібраних матеріалів, повторних допитів свідків старший слідчий УДБ Сичков та заступник начальника УНКВС по Миколаївській області Третяков в остаточному висновку зазначили:

[26] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 120.

«…На основі викладеного

ВВАЖАЛИ Б:

Справу № 4675І на засудженого Мислова Віталія Кириловича надати Особливій нараді при НКВС СРСР для перегляду з клопотанням про скорочення йому строку перебування у ВТТ з залишенням судимості.

Довідка: Засуджений Мислов відбуває покарання в Бухті Нагаєво Нижній Ат-Уряк»[27].

З незрозумілих причин це клопотання УНКВС по Миколаївській області постановою Секретаріату Особливої наради при НКВС СРСР від 10 березня 1940 р., затвердженої заступником наркома внутрішніх справ СРСР, комісаром держбезпеки 3 рангу Меркуловим, було відхилено[28].

Така непоступливість системи щодо долі важко хворої людини викликає багато запитань. Із анкети заарештованого та автобіографії нічого особливого побачити неможливо. Звичайна біографія представника партійно-радянської еліти, абсолютно лояльного до режиму і відданого комуністичним ідеалам: народився в 1904 р. в с. Мілятино Волинської губернії, з 1921 р. – організатор комсомольського осередка, потім з 1925 р. – партійна кар'єра, участь в колективізації, боротьба з антирадянськими виступами селян, перехід по партійній мобілізації до органів прокуратури. Мав 3-х малолітніх дітей (третя дитина народилась уже після арешту). Єдине, що кидається в очі зі справи Віталія Кириловича, – це гостре відчуття справедливості, виняткові вольові якості і повна відсутність «гнучкості» та бажання підлаштуватися під мінливу «лінію партії».

Віталій Кирилович Мислов був реабілітований уже після смерті Сталіна. На основі протесту прокурора Миколаївської області Медвєдєва 9 березня 1957 р. президія Миколаївського обласного суду скасувала постанову Особливої наради і припинила її за відсутністю складу злочину[29].

Довідка про реабілітацію була передана Олександру – синові Мислова. Подальша доля Віталія Кириловича невідома. Скоріш за все, він не дожив до реабілітації – в листі до бюро Миколаївського комітету партії ще до арешту Мислов писав, що лікарі винесли йому смертельний вирок, а умови перебування в таборі прискорили смерть. Ані фотографій, ані інших матеріалів про реабілітаційний період у справі немає. Будь-яка інформація про В. К. Мислова відсутня і в мережі Інтернет. Лихоліття репресій повністю стерло навіть найменші згадки про цю людину та його сім'ю.

---

[27] ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3409. Арк. 150–152.
[28] Там само. Арк. 153–154.
[29] Там само. Арк. 286.

А. А. Погорєлов

ДВІЧІ НЕ ВМИРАТИ?
(За матеріалами справи Т. Ю. Волошина)

Друга світова війна вплинула на долю мільйонів наших співвітчизників, залишила рубці на душах та тілах людей, у горнилі війни загинуло чимало військовослужбовців і цивільного населення, а доля багатьох невідома й до цих пір. Лідери держав-переможців перекроїли кордони Європи, відмежувавшись та обравши у такий спосіб політичний та економічний вектор розвитку на десятиліття, поступове зростання добробуту для представників більшості європейських народів. Водночас для інших, всупереч волі населення, обрано сталінську модель суспільства, в якій нормою стало економічне зубожіння, відставання від розвитку загальнолюдських цінностей та демократії, тиск держави на людину, політичне переслідування та фізичне знищення власних громадян за «вільнодумство».

Занурюючись у море архівних документів, розумієш, якої кричущої несправедливості зазнали мільйони наших співвітчизників у період німецько-радянської війни. Представники вищого політичного та військового керівництва СРСР, незважаючи на реальні злочини проти власного народу, криваві прорахунки, ставали «героями» та орденоносцями. Натомість прості люди, на плечах яких був основний тягар війни, досить часто бачили злочини як нацистських, так і радянських «визволителів», ставали водночас небезпечними свідками та «злочинцями» в очах своїх вождів.

Хто з «геніальних» маршалів, може, сам «генералісимус», поніс покарання за законами військового часу за страхіття окупації, в яку потрапило покинуте напризволяще радянською владою населення, за мільйони загиблих військовополонених, депортованих на примусову працю, безліч засуджених у повоєнний період?

Одним з наших земляків, який під час німецько-радянської війни бачив її «у всій красі», відчув її наслідки на собі у повоєнний період, був Волошин Терентій Юхимович. Йому довелось бути засудженим до смертної кари під час служби в Червоній армії в 1941 році, вижити після розстрілу, повернутись із німецького полону, витримати довгі роки окупації, з 1944 по 1945 рік пройтися стежками війни по Європі, отримати державні нагороди, а після війни потрапити до одного з радянських концтаборів ГУТАБу.

Терентій Юхимович Волошин народився у 1902 році в с. Болеславчик Первомайського району Одеської області (нині Миколаївська. – *Авт.*) [1, арк. 3]. З дитинства і до 1929 року мешкав та працював у господарстві свого батька. Після запровадження радянською владою політики колективізації у сільському господарстві вступив до колгоспу на посаду рядового працівника. Батько, Юхим Волошин, через старість до колгоспу не пішов, продовжував працювати

одноосібно аж до своєї смерті у 1937 році [2, арк. 15 зв.].

З початком німецько-радянської війни Терентій Юхимович 13 липня 1941 року мобілізований до Червоної армії, проходив службу у 270-й стрілецькій дивізії 6-ї армії на посаді старшого кухаря у військовій хлібопекарні [1, арк. 8].

Фото зі справи Т. Ю. Волошина. На фото відсутній запис про те, хто з 3-х військовослужбовців є Т. Ю. Волошин. На підставі акта про опис особистого майна заарештованого автор зробив припущення, що Терентій Юхимович знаходиться посередині з акордеоном, оскільки серед переліку конфіскованих речей вказано «італійський акордеон»

Вже на початку жовтня 1941 року Т. Волошин потрапив у поле зору особливого відділу НКВС 270-ї СД. 07.10.1941 року сержант держбезпеки Артюхов висунув «стандартні» звинувачення для того періоду: «контрреволюційна агітація; вихваляння техніки фашистської армії; підрив авторитету Червоної армії та поширення наклепницьких чуток про командний склад, неправдивість радянської преси; намір зрадити Батьківщині» [1, арк. 3].

Причиною арешту Терентія Волошина стали доноси в особливий відділ «свідків злочину», зокрема одного із земляків, який займав посаду командира відділення ПАХ 270-ї СД, Т. В. Шахненка. За його інформацією, приблизно 10 серпня 1941 року під Мелітополем червоноармієць Т. Волошин своєму брату Спиридону Волошину та іншим бійцям говорив: «…Техніка Червоної армії, порівняно з німецькою, значно слабкіша. Тому я вважаю, що нам не потрібно чинити опір. Подивіться, вище командування вже відчуло свою безсилість: Тимошенко[1] вже здав свою армію у полон німцям…» [1, арк. 14]. Орієнтовно 10 вересня 1941 року на станції Софіївка, де розміщувався дивізійний польовий хлібозавод, Т. Волошин ділився своїми спостереженнями з бійцями: «У газетах пишуть, що наші літаки сильно б'ють ворога, – це неправда. Наших літаків у прифронтовій смузі навіть не видно. Якщо і з'являються, то, побачивши німецькі, одразу тікають. Наші літаки виготовлені із простого заліза, вони – небоєздатні. А німецькі – зроблені добросовісно, там броня так броня».

[1] Маршал Радянського Союзу С. К. Тимошенко з вересня 1941 р. призначений головнокомандуючим військами Південно-Західного фронту після загибелі попереднього командувача фронту М. П. Кирпоноса, на чолі якого війська зазнали поразки під час Київської операції, а в полон до німців потрапило понад 665 тис. чол.

Під час цієї розмови Т. Волошин говорив, що «..з бійців, які потрапили в полон, німці просто зривають «зірочку» та відправляють додому. Я чекаю того моменту, щоб здатись у полон до німців…» [1, арк. 14 зв.].

У доносі на Т. Волошина боєць Ф. Криков «особистам» передав його слова: «У газетах пишуть, що наша армія непереможна, її резерви невичерпні, техніка першокласна. Насправді ж, одна брехня. Німецька армія набагато сильніша за Червону армію. Вона дійсно забезпечена першокласною технікою, у неї більше автоматичної зброї, а у нас одні гвинтівки. Що ми можемо зробити ними проти автоматів та танків?..» [1, арк. 16].

У «найкращих традиціях» військового періоду слідство тривало недовго. Під час закритого судового процесу та оголошення вироку Військового трибуналу свідки Т. Шахненко та Ф. Криков були відсутні взагалі, їх свідчення лише зачитувались уголос, які Терентій Волошин заперечував [2, арк. 21 зв.].

На звинувачення у наклепі на міць Червоної армії Т. Волошин відповідав, що цим він не займався. Лише зазначив, що дійсно трапився один випадок, коли під час руху потягу на станції Софіївка побачив радянський літак, який стояв на платформі. Підійшовши до нього, сказав бійцям, що вітчизняні літаки зроблені з такого тонкого матеріалу і через такі дверцята можна легко вбити радянського льотчика. Крім того, у Первомайську на власні очі бачив, як радянські зенітки обстрілювали німецькі літаки, але вони лише переверталися та спокійно летіли далі [1, арк. 9].

На час арешту Терентія Юхимовича його підрозділ знаходився біля Сахновщини (Харківська область. – *Авт.*). У результаті короткого «слідства» Військовий трибунал оголосив вирок Т. Волошину на території одного із радгоспів поблизу села Краснопавлівка [2, арк. 16; 16 зв.]. Сахновщина на той час вже була захоплена німцями, і фронт, на момент засудження Т. Волошина до розстрілу, знаходився на відстані близько 12 км [2, арк. 20 зв.].

11 жовтня 1941 року після оголошення смертного вироку Військового трибуналу, надвечір того ж дня, Т. Волошина вивели за територію радгоспу для виконання вироку 3-є незнайомих йому бійців [2, арк. 16 зв.]. Разом з ним до розстрілу тоді ж було засуджено ще 15 червоноармійців [2, арк. 58]. Коли його етапували на розстріл, вже темніло [2, арк. 20]. В останню путь підсудного вели зі зв'язаними руками бійці з наганами. Хто вони такі, він не знав. Коли Терентія Юхимовича підвели до сарая, що розміщувався на території радгоспу, він почув постріл й одразу втратив свідомість [2, арк. 22]. Під час розстрілу Т. Волошину пощастило, його лише поранили в голову, бо куля пройшла навиліт біля правого вуха [2, арк. 16 зв.].

Вночі прокинувся і побачив, що знаходиться в ямі, присипаний землею. Колишній арештант підвівся, обтрусив землю, виліз із ями та ліг під сарай, пролежавши так до світанку. Чоботи з нього зняли «добродії», бо на ногах за-

лишились лише онучі, якими він і перев'язав свої рани, попередньо заливши спиртом з особистої протигазової сумки [2, арк. 22, 22 зв.].

Згодом, як стало відомо, комісар Грушевський оголосив усьому підрозділу, що Терентія Волошина розстріляли «як зрадника Батьківщини» [2, арк. 63].

На світанку Т. Волошин побачив, що радгосп уже захопили німці, які пробігали повз нього. Один підійшов та запитав: «Вояка?» Проте Терентій Юхимович не міг нічого промовити. Згодом підвівся та пішов у найближче село, де попросився в один з будинків, обмив свої рани, перев'язав онучами і пішов додому в Миколаївську область.

Його нелегкий шлях до рідної домівки тривав близько 22 днів. Маршрут пролягав через наступні населені пункти та залізничні станції: Сахновщина, Дніпропетровськ, П'ятихатки, Знам'янка, Кіровоград, ст. Помошна, Погородна, Болеславчик. Додому повернувся 3 листопада 1941 року [2, арк. 22, 22 зв.]. Реконструкція зазначеного маршруту показує, що поневірятись йому довелось майже 500 км.

Дорогою додому він ніде не отримував медичну допомогу, постійно йшов пішки. Лише з Кіровограда[2] до ст. Помошна йому вдалось проїхати на товарному потязі. Під час руху в напрямку до рідного села Болеславчик після свого «воскресіння» Т. Волошина ніхто не зупиняв, не запитував документи, яких до того ж він і не мав. Після повернення лікувався у шпиталі міста Первомайська [2, арк. 22 зв.].

Так сталось, що, дістався до с. Болеславчик, Терентій Волошин одразу поділився пережитим зі своїм односельчанином Усатюком, який навідався у гості. Розповідаючи про свій арешт Особливим відділом НКВС 270-ї стрілецької дивізії через донос Т. Шахненка на нього, Т. Волошин ще не знав, що Усатюк є старостою сільської управи. А Усатюк приходив до Терентія Юхимовича на квартиру і наступного дня. Мабуть, через те, що Тимофій Шахненко був двоюрідним братом Усатюка, тому й просив Т. Волошина, щоб той нікому про це не розповідав і навіть не думав заявляти у жандармерію, бо Т. Шахненка розстріляють. Староста Усатюк порекомендував Терентію Волошину у майбутньому розповідати: отримав поранення на фронті [2, арк. 25–26].

Незабаром у це ж село повернувся із полону Тимофій Шахненко, який служив в одній частині з Терентієм Волошиним та давав проти нього свідчення, через що останнього було засуджено до розстрілу. Цікавою деталлю є те, що Т. Шахненко у жовтні 1941 під час доносу «особисту» з 270-ї стрілецької дивізії зазначав, що Т. Волошин поширював неправдиву інформацію про те, що начебто німці відпускають додому полонених військовослужбовців Червоної армії [1, арк. 14, 14 зв.]. Проте, як видно зі свідчень Т. Шахненка, він згодом також повернувся з німецького полону абсолютно неушкодженим [2, арк. 38].

---

[2] Сьогодні – м. Кропивницький.

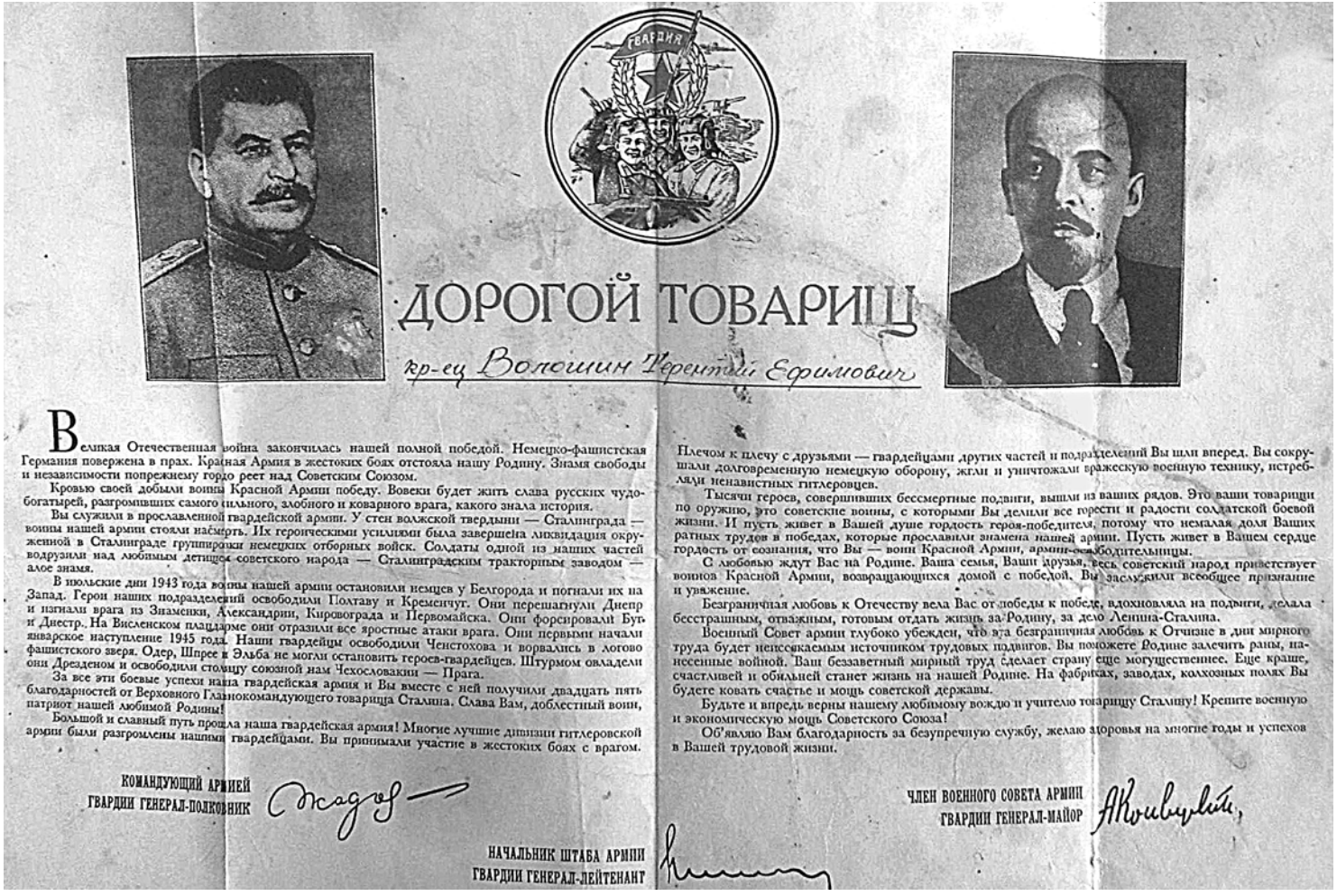
Через деякий час історія розстрілу та «воскресіння» Терентія Волошина все ж дійшла і до місцевої управи, про неї дізнався й німецький комендант. Тимофія Шахненка і Терентія Волошина викликали до контори сільгоспобщини, де вже чекав староста Усатюк, перекладач і німецький комендант. Провівши очну ставку, Т. Волошина відпустили, а Т. Шахненка відправили на очищення місцевості від артилерійських снарядів між селом Болеславчик та містом Первомайськ, де він працював понад тиждень [2, арк. 18 зв., 56].

Подальша доля для Терентія Юхимовича склалась теж непросто. Як і багато односельчан, він пережив німецько-румунську окупацію Миколаївщини. У березні 1944 року повторно був призваний польовим військкоматом до Червоної армії, де служив у 274-му інженерно-саперному Ченстоховському Червонопрапорному батальйоні до серпня 1945 року (згідно із записами у червоноармійській книжці. – *Авт.*). За період служби отримав ряд відзнак: медаль «За відвагу», медаль «За перемогу над Німеччиною», лист-подяку від командування армії. Після демобілізації повернувся до с. Болеславчик та працював упродовж декількох років чоботарем у Райпромкомбінаті [2, арк. 12, 16].

У повоєнний період замість нацистських «визволителів» повернулись інші – радянські. Відбулася заміна одного тоталітарного режиму на інший. Мабуть, сьогодні можна погодитись із висловом, що, фактично, перемогла «Колима» над «Бухенвальдом». На плечах цивільного населення та подвигу простих солдатів тріумфально відновилась комуністична влада, а разом з нею – тотальний терор, придушення вільнодумства, повернулась практика кривавих та масштабних репресій, злигодні. Комуністична система з новою силою продовжила війну з власним народом, над яким на декілька років під час німецько-радянського протистояння втратила цілковитий контроль.

Радянська карально-репресивна система не могла пробачити власну помилку та залишити на волі одного з багатьох свідків своїх злочинів. 14 жовтня 1947 року Терентія Волошина знову заарештовують органи МДБ м. Первомайська. Старший лейтенант Кузнєцов виніс постанову про арешт на підставі того, що ще в 1941 році Т. Волошин, перебуваючи в Червоній армії, систематично проводив антирадянську агітацію, закликав бійців здаватись у полон, втік з-під розстрілу та перейшов на бік ворога. Звинувачення поповнились новою інформацією про те, що Т. Волошин власноруч здав Т. Шахненка німецьким каральним органам, а восени 1941 року на зібранні мешканців с. Болеславчик виступав з наклепом на радянську владу, закликав населення допомагати окупантам, а у даний час (1947 рік) поширює серед сільських мешканців антирадянські висловлювання [2, арк. 3].

Повторний арешт відбувся на основі «свідчень» Т. Шахненка, Г. Богачука, Ф. Будулуци, Ю. Корчевського, Н. Ткаченка, Ф. Любчак, С. Губенка та ін. [2, арк. 35–104].

ДОРОГОЙ ТОВАРИЩ

кр-ец Волошин Терентий Ефимович

Великая Отечественная война закончилась нашей полной победой. Немецко-фашистская Германия повержена в прах. Красная Армия в жестоких боях отстояла нашу Родину. Знамя свободы и независимости попрежнему гордо реет над Советским Союзом.

Кровью своей добыли воины Красной Армии победу. Вовеки будет жить слава русских чудо-богатырей, разгромивших самого сильного, злобного и коварного врага, какого знала история.

Вы служили в прославленной гвардейской армии. У стен волжской твердыни — Сталинграда — воины нашей армии стояли насмерть. Их героическими усилиями была завершена ликвидация окруженной в Сталинграде группировки немецких отборных войск. Солдаты одной из наших частей водрузили над любимым детищем советского народа — Сталинградским тракторным заводом — алое знамя.

В июльские дни 1943 года воины нашей армии остановили немцев у Белгорода и погнали их на Запад. Герои наших подразделений освободили Полтаву и Кременчуг. Они перешагнули Днепр и изгнали врага из Знаменки, Александрии, Кировограда и Первомайска. Они форсировали Буг и Днестр. На Висленском плацдарме они отразили все яростные атаки врага. Они первыми начали январское наступление 1945 года. Наши гвардейцы освободили Ченстохова и ворвались в логово фашистского зверя. Одер, Шпрее и Эльба не могли остановить героев-гвардейцев. Штурмом овладели они Дрезденом и освободили столицу союзной нам Чехословакии — Прага.

За все эти боевые успехи наша гвардейская армия и Вы вместе с ней получили двадцать пять благодарностей от Верховного Главнокомандующего товарища Сталина. Слава Вам, доблестный воин, патриот нашей любимой Родины!

Большой и славный путь прошла наша гвардейская армия! Многие лучшие дивизии гитлеровской армии были разгромлены нашими гвардейцами. Вы принимали участие в жестоких боях с врагом. Плечом к плечу с друзьями — гвардейцами других частей и подразделений Вы шли вперед. Вы сокрушали долговременную немецкую оборону, жгли и уничтожали вражескую военную технику, истребляли ненавистных гитлеровцев.

Тысячи героев, совершивших бессмертные подвиги, вышли из ваших рядов. Это ваши товарищи по оружию, это советские воины, с которыми Вы делили все горести и радости солдатской боевой жизни. И пусть живет в Вашей душе гордость героя-победителя, потому что немалая доля Ваших ратных трудов в победах, которые прославили знамена нашей армии. Пусть живет в Вашем сердце гордость от сознания, что Вы — воин Красной Армии, армии-освободительницы.

С любовью ждут Вас на Родине. Ваша семья, Ваши друзья, весь советский народ приветствует воинов Красной Армии, возвращающихся домой с победой. Вы заслужили всеобщее признание и уважение.

Безграничная любовь к Отечеству вела Вас от победы к победе, вдохновляла на подвиги, делала бесстрашным, отважным, готовым отдать жизнь за Родину, за дело Ленина-Сталина.

Военный Совет армии глубоко убежден, что эта безграничная любовь к Отчизне в дни мирного труда будет неиссякаемым источником трудовых подвигов. Вы поможете Родине залечить раны, нанесенные войной. Ваш беззаветный мирный труд сделает страну еще могущественнее. Еще краше, счастливей и обильней станет жизнь на нашей Родине. На фабриках, заводах, колхозных полях Вы будете ковать счастье и мощь советской державы.

Будьте и впредь верны нашему любимому вождю и учителю товарищу Сталину! Крепите военную и экономическую мощь Советского Союза!

Об'являю Вам благодарность за безупречную службу, желаю здоровья на многие годы и успехов в Вашей трудовой жизни.

КОМАНДУЮЩИЙ АРМИЕЙ
ГВАРДИИ ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИК

НАЧАЛЬНИК ШТАБА АРМИИ
ГВАРДИИ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ

ЧЛЕН ВОЕННОГО СОВЕТА АРМИИ
ГВАРДИИ ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

Подяка від військового командування, виписана на ім'я Волошина Терентія Юхимовича

Чимало бійців під час «звільнення Європи» бачили високий рівень життя та технічного оснащення цих країн, розуміли, що СРСР ще нескоро досягне такого розвитку [2, арк. 59]. Будь-яке порівняння життя у європейських країнах не на користь СРСР суворо каралось за поширеною кваліфікацією «злочину» – «наклеп на радянську дійсність».

Зі «свідчень» ще одного земляка, Т. Волошин у приватних розмовах постійно порівнював демократію в СРСР і капіталістичних країнах: «В Англії та Америці організовуються різні партії, у тому числі й комуністичні. У нас за такої «демократії» навіть думати не можна за іншу партію. Тільки поміркуєш, одразу потрапиш до «дядькової хати». Те ж саме і зі свободою слова. Вони ж пишуть, що їм заманеться».

Про колгоспну систему Терентій Юхимович зазначав: «Колгоспники працюють, як коні, але не отримують нічого, бо дірявий мішок зерном не наповниш. Селяни отримують від держави макуху, овес, але у них забирають пшеницю». З приводу результатів закінчення німецько-радянської війни Т. Волошин зробив власні висновки: «Німці завоювали б СРСР, але Гітлер зробив декілька помилок: перше і головне те, що він не розпустив колгоспи; по-друге, це жорстоке ставлення до військовополонених; по-третє, жорстоке ставлення до жидів…» [2, арк. 60–61].

Під час слідства і до оголошення вироку Військового трибуналу Терентій Волошин перебував у внутрішній тюрмі УМДБ Одеської області.

5 березня 1948 року Військовий трибунал Одеського військового округу, у складі голови – майора юстиції Прохорова, членів – підполковника Рабиновича і капітана Косміна, секретаря – лейтенанта Чернишова, за участі заступника військового прокурора ОдВО – майора юстиції Романченка, адвоката – Пономаренка, у закритому судовому засіданні у м. Одесі розглянув справу з обвинувачення Волошина Терентія Юхимовича.

На основі наявних даних Військовий трибунал визнав Т. Ю. Волошина винним у зраді Батьківщині та в антирадянській агітації, передбачених ст. 54-1 «б» і 54-10 ч. І КК УРСР. Згідно зі ст. 45 КК, 296-297 УПК УРСР, – засудив ВОЛОШИНА Терентія Юхимовича на підставі ст. 54-1 «б» КК УРСР та Указу ПВР СРСР від 26 травня 1947 року «Про відміну смертної кари в СРСР» до ув'язнення у виправно-трудовий табір терміном на 25 років та з обмеженням у правах по пунктах «а», «б», «в» ст. 29 КК УРСР на 5 років з конфіскацією всього майна. Крім того, позбавив нагороди – медалі «За перемогу над Німеччиною». Термін покарання зараховувався з 10 грудня 1947 року [1, арк. 39].

Військовий трибунал не взяв до уваги ні наявність двох медалей – «За відвагу» та «За перемогу над Німеччиною», ні дев'ятьох подяк від Верховного головнокомандувача маршала СРСР Сталіна 1-му Українському фронту за успішне виконання бойових завдань, ні листа-подяки від командування саперного батальйону, де служив Терентій Волошин.

Згідно з рішенням Військового трибуналу, на користь держави описали та конфіскували все майно, що особисто належало Т. Волошину: житловий глиняний будинок, комору, корову, швейну машинку «Зінгер», патефон, італійський акордеон, мисливську рушницю [2, арк. 156]. Родина Терентія Волошина мала також сплатити 300 крб. на користь адвоката, призначеного державою.

З матеріалів справи не зрозуміло, у яке місце заслання потрапив Терентій Волошин одразу після вироку. Проте на одному з аркушів є примітка, що станом на 25 липня 1955 року справа зберігалась у Китойтабі (Китойлаг) МВС СРСР [1, арк. 39 зв.].

Місцем дислокації виправно-трудового табору був р-н ст. Китой біля м. Ангарська Іркутської області. Час створення – 25.07.1947 рік. Входив до системи ГУТАБ МВС СРСР. Чисельність ув'язнених: 01.12.47 – 7399 чол., 01.01.48 – 11 431 чол., 01.01.54 – 29 458 чол., 01.01.55 – 23 922 чол., 01.01.56 – 19 668 чол., 01.01.57 – 16 888 чол., 01.01.58 – 16 382 чол., 01.01.59 – 15 686 чол., 01.01.60 – 11 660 чол.

В'язні табору залучались до будівництва комбінату №16 Головгазпрому; шосейних та залізничних доріг; спецрадіоцентру Міністерства зв'язку СРСР у м. Іркутську; житлових та комунальних приміщень, хлібозаводу, швейної та меблевої фабрики у м. Ангарську; Іркутської ТЕС; військового містечка; об'єктів ППО; займались лісозаготівлями; залучались до сільгоспробіт у радгоспі «Усольський»; обслуговували Ангарський завод залізобетонних виробів, два алебастрових заводи, три цегляних заводи [3].

Згідно з приміткою, що міститься у довідці помічника Головного військового прокурора СРСР полковника юстиції Морозова, направленої начальнику обліково-архівного відділу УКДБ по Миколаївській області, Терентій Волошин звільнений з виправно-трудового табору 28.02.1955 року за рішенням Іркутського обласного суду [2, арк. 160].

28 вересня 1993 року після висновку Генеральної прокуратури України Терентій Юхимович Волошин був реабілітований відповідно до ст. 1 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 року [1, арк. 41].

Оскільки місцезнаходження рідних не було встановлено, довідка про реабілітацію нікому не надсилалась.

---

1. Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 13374. 41 арк.
2. Там само. Спр. 13373. 166 арк.
3. Китойський виправно-трудовий табір (Китойтаб) [Електронний ресурс] // Сайт міжнародної історико-просвітницької, благодійної та правозахисної організації «Меморіал». URL: http://old.memo.ru/history/NKVD/GULAG/r3/r3-198.htm.

Ю. О. Зайцев

ДВІ ДІВОЧІ ДОЛІ. ФАЛЬШИВЕ ОУН

З протоколу допиту оунівця Мефодія Павлишина про діяльність націоналістичного підпілля на півдні України.

«9 листопада 1944 р.

...ПИТАННЯ: Назвіть оунівців, які перебували разом з вами в Галаці.

ВІДПОВІДЬ: У Галаці було всього 14 оунівців: ...КРАПЕНКО Наташа, псевдонім «Надя», 1922 р.н., уродженка Новобузького району Миколаївської області, українка, з освітою 8 класів, член ОУН з 1942 року, зв'язкова Миколаївського обласного проводу, приїхала до м. Одеси разом з «Травнем».

Прикмети: нижче середнього зросту, повна, брюнетка, заплітає волосся і носить зачіску.

...У Галац я приїхав 10 квітня 1944 р, перебуваючи в м. Галац, при румунській розвідці, я за своєю особистою ініціативою почав підготовку агентів-радистів з числа тих, хто виїхав з нами, оунівців для роботи в загонах УПА та збору шпигунських відомостей на території Радянського Союзу.

З групою із 6 оунівців, в яку входили КАРАВАНСЬКИЙ, ТКАЧЕНКО, «БОГДАН», ЛЕГКИЙ, БЕВЗЮК і КРАПЕНКО, в Галаці я систематично протягом одного місяця проводив заняття з розвідувальної роботи і радіосправи.

На початку червня ц.р. з цією групою я виїхав у Домнешті, де знаходився радіозв'язок румунської розвідки. Там я ще півтора місяця проводив теоретичні заняття, після чого всі агенти пройшли півторамісячну практику роботи на радіоапаратурі.

У програму навчання входили такі дисципліни:

а) вивчення абетки Морзе ..... 300 годин
б) вивчення кореспондентського коду ..... 15 - " -
в) обслуговування і догляд за радіопередавачем ..... 35 - " -
г) складання і шифровка радіограм ..... 5 - " -
д) практичні заняття ..... 60 - " -

ПИТАННЯ: Де знаходяться в даний час перераховані вами особи?

ВІДПОВІДЬ: З названих вище учасників ОУН - ЧЕПІГА, ЛЕГКИЙ, ТКАЧЕНКО, БЕВЗЮК, «ОРЕЛ» і КРАПЕНКО - знаходяться в буковинській повстанській українській армії.

...ПИТАННЯ: Куди спрямовані вами інші агенти-радисти?

ВІДПОВІДЬ: 29-30 серпня ц.р. радисти БЕВЗЮК, ЛЕГКИЙ і КРАПЕНКО мною направлені в буковинський загін повстанської української армії в район Кимпулунг - Лопушна - Бергомид до ЧЕПИГИ... якому повинні пояснити, що закінчили курс навчання з радіосправи, що проводиться мною по роботі на рації, і добре знають радіозв'язок.

Інших завдань я їм не давав».

Хто ж була ця сміливa дівчина з м. Миколаєва? Коли вона прибула в м. Одесу, і яка її подальша доля?

Серед слідчих справ на учасників підпілля ОУН на Миколаївщині її справи немає. Але деякі свідчення інших говорять, що дівчина на ім'я «НАДЯ» була у підпіллі і що КРАПЕНКО НАТАША на псевдо «НАДЯ» – то була миколаївська дівчина ДЕНИСЕНКО НАДЯ на псевдо «НАТАЛКА».

Автор багато разів зустрічався з реабілітованою учасницею підпілля ОУН ДЖЕМЕРЧУК ЮЛІЄЮ (10 років таборів). Вона розповідала, що в неї була двоюрідна сестра по матері ДЕНИСЕНКО НАДЯ 1927 р.н. і вони разом при німцях жили на вул. Херсонській, 52, біля гарнізонної лазні. НАДЯ була сміливою розвідницею. Вона добре знала німецьку мову, працювала перекладачкою. Її часто привозили додому на авто німці чи румуни. Загинула від пострілу з пістолета, а хто стріляв – невідомо. Казали, що її кавалер, а потім і сам застрелився.

Квартира по вул. Херсонській, 52 була конспіративною. Там жили і бували тільки керівники підпілля – «РОМАН», «АНДРІЙ». Німці не розкрили цю квартиру. В ній проживали три сестри Денисенко – Єфросинія, Ганна і Марія Андріївни. Єфросинія Андріївна була мамою НАДІ.

Джемерчук Олександр показує на допиті:

«Через мою племінницю ДЕНИСЕНКО НАДІЮ ЯКІВНУ я в липні 1943 р. встановив зв'язок з «ЮХИМОМ», «АНДРІЄМ», «НІКОЛАЄМ», «СЕМЕНОМ».

Тож розкривається ще одна сторінка національно-визвольного руху на Миколаївщині. У самому Миколаєві багато молоді брало в ньому участь. Особливо відчайдушні були МАРІЙКА ІЗБАШ і НАДЯ ДЕНИСЕНКО. Долі цих дівчат різні, але вони були справжніми патріотками України, тому ми присвячуємо їм цей нарис.

Сталося так, що після звільнення Миколаєва КДБ заарештувало Марію Ізбаш, а Наді на той час у Миколаєві не було. Марія витримала багатомісячне слідство, яке проходило у Миколаєві та Києві, а Надю КДБ пізніше використало «всліпу», начебто для відновлення підпілля ОУН. Тож їх долі переплітаються ще й у дії цієї фальшивої ОУН. Обидві вони були розвідницями ОУН, багато чого знали. НАДЯ щиро працювала у тому «ОУН», а Марія багато місяців трималася на слідстві і тільки у січні 1945 р. почала давати свідчення, коли вже треба було лише підтвердити те, про що КДБ уже знало. Їй присудили 15 років каторги. Дожила до звільнення, повернулася додому…

За Марію Ізбаш відомо більше, але все із слідчих справ.

Марія Ізбаш 1924 р.н. У 1941 р. закінчила 10 класів миколаївської школи № 36 на Слобідці. Батько інвалід, працював охоронцем на м'ясокомбінаті, потім у порту. Молодший брат Іван, 1929 р.н., ходив до школи.

Почалася війна. Як і більшість пересічних людей, сім'я не виїхала в евакуацію, а залишилася без усяких достатків у своїй хатинці на вулиці 7-й Слобідській, 79. Треба було якось жити. Тож Марія іде на роботу в сільськогосподарське підприємство за містом. Пізніше переходить на інше – на Аляудах. Через деякий час німці починають вербувати молодь на роботу до Німеччини. Був 1943 рік, брали молодь 1925 р.н.

Марія вирішила піти до спиртзаводу, де збирали виїжджаючу молодь. Навколо зібралося багато люду – хто проводжав, хто просто прийшов подивитися. Саме у тому натовпі Марія помітила дівчину, яка сміливо говорить про знущання німців над українцями, про тяжке життя. Марія Ізбаш підійшла до неї, вони між собою знайшли спільну мову (за деякими свідченнями, вони були далекими родичами й обидві навчалися у школі № 36), тож пішли разом додому. Саме з цієї зустрічі Ізбаш починає свою діяльність у підпіллі ОУН, яка саме розгорталася у м. Миколаєві. Та дівчина назвалася «ВІРОЮ». Як потім з'ясувалося, вона теж закінчила 10 класів школи № 36 і вже перейшла на 3-й курс Харківського мединституту. То була референт обласного Проводу ОУН по роботі серед жінок. «ВІРА» – вона ж Рибальченко Марія. В окупації працювала у лікарні і вже мала досвід підпілля. Із слідчих справ відомо про багатьох молодих хлопців і дівчат, які залучилися до визвольного руху під прапором ОУН. То були Восковська Ганна, Яковлєва Домна, Шлюзняк Зіна, Шлюзняк Ольга та інші. Більшість із них були раніше учнями школи № 36, тож мали багатьох сумісних знайомих серед слобідської молоді.

Марія Рибальченко багато попрацювала з Марією Ізбаш, щоб зробити з пересічної миколаївської дівчини національно свідомого борця за волю України. Багато разів вони зустрічалися, обговорювали історію України, обмінювалися літературою. Ізбаш потім скаже: «Завжди у наших розмовах робився наголос на ідею боротьби як проти німців, так і проти радянської влади. «ВІРА» переконувала мене, що настане повний крах більшовизму і буде створена самостійна Українська держава, що крах чекає і німців-окупантів. Так «ВІРА» підвела мене до питання ОУН–УПА. Це було у квітні 1943 р.».

З цього часу квартира М. Ізбаш на вул. 7-й Слобідській стала конспіративною для особливо довірених осіб ОУН.

Далі М. Ізбаш показує на допитах:

«Конкретного завдання я не отримувала. Я бувала серед людей, прислухалася до розмов і записувала все, що може мати інтерес для ОУН. Однак головним для «ВІРИ» було завдання – тримати конспіративну квартиру для осіб, пов'язаних з ОУН.

На початку грудня 1943 р. «ВІРА» привела до мене дівчину на ім'я «АЛЄКСАНДРА» [«ШУРА», «ЛЮДМИЛА»; МАРІЯ – справжнє ім'я], яка була начебто евакуйована з м. Дніпропетровська. Прожила вона в мене десь із місяць і виїхала в Одесу 4 січня 1944 р.

9 січня 1944 р. на розі вулиць Рибна і Садова було вбито німецького офіцера. Після того до мене прийшла моя шкільна знайома Яковлєва Домна (на цей час розстріляна КДБ) і, за згодою «ВІРИ», попросила пожити в мене – і була у мене до кінця січня. «ВІРУ» заарештували (покінчила з життям у гестапо)».

З протоколу допиту матері Мунтяна (м. Вознесенськ):

«…Пізніше, після звільнення, до дружини Ступаченка приїжджала дівчина «НАТАЛКА» – «НАТАША», працювала в м. Вознесенську, але з м. Миколаєва. Якось вона жила у дружини СТУПАЧЕНКА півтора місяця».

Почалося з Тарана. Він був у с. Кандибине старостою, отримав від німців медаль. Ще з 1941 р. був знайомий з Джемерчуком О. Тож КДБ взяли Тарана за співпрацю з німцями і вирішили використати його як керівника ОУН. Купили йому на вулиці 6-й Слобідській хату, влаштували на роботу в наросвіту (саме з того середовища було найбільше оунівців). Було то десь у липні 1944 р.

Таран ходить по хліб у магазин, де працює Ольга Леванісова, знайомиться і пропонує недорого продати частину своєї хати. Вони стають сусідами.

Таран виходить на Джемерчука як на старого знайомого, і той рекомендує його Кононову («Михайлу»). Залишившись без зв'язків і підтримки, він з радістю довіряється Тарану. Заарештовують «Михайла» («Олег», «Ігор», «Григорій») 30.09.1944 р.

Сергія Чепурко чомусь допитують у м. Києві 13.10.1944 р., хоча він був пересічним членом ОУН. Але він показує:

«Коли Денисенко Єфросинія взнала, що я є учасник ОУН, вона розповіла, що її дочка Надія, Ізбаш і Шлюзняк у період окупації були активні в ОУН. Вона вказала на Ізбаш і її брата Івана».

Шлюзняк на допиті (і теж у м. Києві!) 12.02.1945 р. показує:

«Ізбаш після повернення з м. Одеси була в мене і розповіла, що встановила зв'язок з одеським ОУН, а Денисенко за завданням організації виїхала в Румунію. В м. Одесі вона встановила зв'язок з «Миколою» – зв'язковим».

Ізбаш теж (чомусь!) має слідство у м. Києві.

Бойко-Банадига – «Микола» – зв'язковий (на допиті в КДБ):

«Я не назвав у СД конспіративну квартиру на вулиці Херсонській, 52, «Надю» [в СД – 02.03.1944]».

Назаренко:

«Я розповів Ткачовій 25.04.1944 р., що зустрів у м. Миколаєві одну дівчину [Ізбаш?], але вона не має зв'язку. Я пробув у неї дві доби. У січ-

ні 1945 р. до мене у м. Дніпропетровськ для встановлення зв'язку приїхала Леванісова Ольга, яка тримала конспіративну квартиру. Я запропонував їй встановити зв'язок з Шурою Тк. Я назвав людей і адреси, дав адресу мого брата. Я написав листа до учасника ОУН ТАРАНА Василя Савелійовича».

Назаренко (08.04.1946):

«У м. Миколаїв з Одеської області я прибув 18 квітня 1944 р., відразу пішов на квартиру шевця Підварка з метою зустріти його сина Павла. Дружина сказала, що чоловік у Червоній Армії, а син невідомо де. Далі я пішов на вулицю 3 Воєнну до Володі [Хоменко]. Але його мати сказала, що він у Червоній Армії. Далі - до Хомули. Його дружина злякалася, сказала, що він на роботі, і не пустила мене. Я пішов на вулицю Фалєєвську, 19 до Леванісових - то явочна квартира обласного Проводу. Я, як ідейний націоналіст, все ж сподівався знайти кого-небудь з керівників обласного Проводу й отримати вказівки, як працювати у підпіллі. Ольга сказала, що до них ніхто не приходив. У них я переночував дві ночі. Пішов на вулицю Бузьку до Бондарева. Сусіди сказали, що він виїхав з німцями. Пішов до Ізбаш Марії - навпроти м'ясокомбінату. Я постукав - вийшов чоловік. Я сказав, що з таборів, він сказав, що й він два дні як повернувся. Запросив зайти, поїсти і відпочити. Його дочка Марія ще не повернулася з м. Одеси, але вже невдовзі повинна бути. Він мене прийняв. Марія мене впізнала, але вигляду не подала. Вона сказала, що нікого не бачила, але в м. Одесі встановила зв'язок з одним із провідників. Вона зустрілася з ним у тунелях, де ховалися від облав. Наказ у неї був такий: шукати ОУН у м. Миколаєві і чекати зв'язкового. Коли вона взнала, що я їду до Дніпропетровська, дала мені адресу родичів знайомого шофера.

Я 25 квітня 1944 р. виїхав у м. Дніпропетровськ. По дорозі я на станції Новополтавка зустрівся з Шурою Ткачовою. У м. Дніпропетровську мене мобілізували в армію, де я служив з 4 травня 1944 по 16 жовтня 1945 року. Я писав листи до О. Леванісової і Ткачової Шури.

На початку січня 1945 р. я вийшов на зв'язок з Тараном Василем Савелійовичем, який став керівником миколаївського обласного проводу на псевдо «ОСТАП».

На початку січня 1945 р. на квартирі Черкашенко Варвари Родіонівни у м. Дніпропетровську з'явився незнайомий чоловік і сказав, що він мій дядько з м. Миколаєва. Він вручив мені конверта і лист від Леванісова Михайла. В ньому повідомлялося, що «Ігор» для встановлення зв'язку виїхав до м. Одеси. Він запропонував мені кинути армію і їхати провідником у Херсонську область. Запропонував мені назвати людей, але я побоювався, доки до мене не з'явиться Ольга. У лютому вона приїхала і сказала, що «ОСТАП» дійсно є обласний провідник. Тоді я передав усі адреси.

[Назаренко знав усіх з Херсонщини, с. Березнегуватого і с. Снігурівки, багатьох із м. Миколаєва].

З Леванісовою я послав «ОСТАПУ» листа, в якому були всі адреси і явки, і рекомендував використовувати Шуру Ткачову. Я просив його приїхати до мене й обіцяв, що буду більш відвертим. «ОСТАП» прислав до мене дівчину «НАТАШУ», а пізніше приїхав сам.

«НАТАША» у березні 1945 р. привезла мені листа від «ОСТАПА» - він пропонував мені йти у підпілля у Миколаївську чи Херсонську область. Ткачова мені писала, що знаходиться у радгоспі с. Зельц. Я рекомендував їй довіритися «НАТАЛЦІ». «ОСТАП» приїхав до мене на початку квітня 1945 р. З ним на квартирі Черкашиної ми обговорювали, як нам почати відроджувати ОУН. Брати тільки перевірених людей [саме вони і потрібні були КДБ!], зберігати, як би то не було, старі перевірені кадри й оточувати себе симпатиками.

«ОСТАП» не мав зв'язку з «горою», тобто крайовим Проводом. Я рекомендував йому шукати ці зв'язки і зайнятися придбанням хоча б невеликої типографії, друкарської машинки - для друкування необхідних документів і листівок. Особливо прискіпливо треба підходити до підбору конспіративних квартир [то вже було під наглядом КДБ].

За рахунок симпатиків треба створювати матеріальну базу. Я дав згоду перейти у підпілля. На початку липня до мене у м. Дніпропетровськ приїхала «НАТАЛКА» - за дорученням «ОСТАПА». Вона передала мені фіктивні документи і перепустку на право приїзду в Миколаїв. Я тоді хворів малярією. У м. Миколаєві я повинен був прибути на явочну квартиру Бондаренко Катерини - вул. Московська, 65 [я її не знав]. У серпні я виїхав у м. Дніпродзержинськ і був там до мобілізації 16 жовтня 1945 р. У м. Миколаїв я прибув 18 жовтня. Вийшла молода жінка, Бондаренко, вона сказала, що знає «ОСТАПА» і давно на мене чекає. Сказала, що викличе «ОСТАПА» о 6-7 годині ранку. Я поїв і ліг спати, а вночі, десь о 12 годині, мене заарештували [перед тим були заарештовані Ольга Леванісова, Михайло Леванісов і Юрченко – тобто гра втемну була закінчена]».

Леванісов М.:

«НАТАЛКА» - років 18, низького зросту, витончене обличчя, ніс трохи доверху, темне волосся. Прийшла у лютому 1945 р. від Тарана. Потім влітку 1945 р. приносила від Тарана перепустку в м. Дніпропетровськ. Це зв'язкова Тарана. Померла у 1948 р.

ЮРЧЕНКО ЄВГЕНІЯ - влітку 1945 р. я запропонував їй активнішу антирадянську діяльність. Я хотів, щоб у неї на роботі, в обсерваторії, вона створила підпільну типографію - я познайомив її з Тараном. Крім двох зустрічей з «Ігорем», після звільнення м. Миколаєва, я нелегалів не бачив».

Як видно, КДБ створила фальшиве ОУН, використавши Тарана – старосту села Кандибине. Той ще з війни знав Олександра Джемерчука, який, у свою чергу, знав багатьох підпільників. Насамперед, то була його племінниця Надія Денисенко на псевдо «Наталка», яка була розвідницею ОУН. Тож Наталку використовували «всліпу», тобто вона вважала, що працює на дійсне ОУН.

Також «всліпу» використовували і Леванісових, які всю війну тримали конспіративну квартиру. Ольга Леванісова їздила у м. Дніпропетровськ до Назаренка, і той після цього повірив Тарану.

Щоб Тарану повірив член обласного Проводу «Ігор», використали зрадника С. Чепурко.

Завданням КДБ було не розкриття підпілля – воно влітку 1944 р. вже не існувало, а 90% його членів уже були заарештовані або знаходилися під наглядом. Головне було заманити у лапи КДБ посланців Головного Проводу і вести гру від імені дійсних підпільників.

Найбільш довіреною особою для Головного Проводу була Надія – «Наталка». Вона ще при німцях показала себе сміливою, після того пройшла вишкіл у Румунії. Тож у м. Миколаєві «Наталка» з'явилася не просто так собі, а повинна була чекати на зв'язок з Проводом. Те розумів КДБ і, маючи на неї компромат, не заарештовував ні її, ні її матір Єфросинію Андріївну.

Говорячи про фальшиве ОУН, ми повинні висвітлити постать міжрайонного провідника і члена обласного Проводу – Кононова Григорія (Григорій, Юрко, Олег, Михайло, Ігор).

Так сталося, що саме він був чи не єдиним із керівників, хто залишився на свободі після звільнення м. Миколаєва і намагався відновити підпілля ОУН. Міжрайонний провідник Хвиля (Микитенко) вже на другий день після звільнення м. Миколаєва з'явився з повинною у КДБ і розкрив майже все підпілля. Трохи пізніше дали свідчення члени СБ О. Яковлєв і Л. Аліман (були розстріляні влітку 1944 р.).

Чому ці люди пішли на співпрацю з КДБ? Адже вони були добре підготовлені як націоналісти. Мабуть, зіграло роль те, що вони знали, що керівництво організації розгромлене ще у березні 1944 р. німцями, що КДБ представляв ту силу, яка боролася з німцями.

Тож у квітні 1944 р. у КДБ фактично мали відомості про більшість підпільників. На той час із керівників ОУН на свободі були Кононов і Назаренко, а також зв'язкові-розвідниці Ізбаш і Денисенко – «Наталка». Марію Ізбаш поспішили заарештувати в надії, що вона розкриється, але вона трималася аж до січня 1945 р., коли вже і без неї все було відомо.

На свободі КДБ тримало Надію Денисенко і її матір Єфросинію, а також Зіну Тищик.

Кононов у 1937 р. був заарештований у м. Дніпропетровську за книгу Остапа Вишні й отримав 8 років таборів за український націоналізм. У 1939 р. йому замінили вирок на 3 роки таборів. Повернувшись, він знову вчителює. У 1941 р. випадково зустрічає свого товариша по інституту, який став начальником поліції у м. Дніпропетровську, і йде до нього начальником канцелярії. Незабаром на Кононова вийшла ОУН, бо мали за нього відомості як репресованого більшовиками. Після прискіпливого їхнього спілкування Кононову пропонують вступити до ОУН – і він дає згоду, приймає присягу.

Перейшовши на посаду заступника начальника кримінальної поліції, він допомагає ОУН грошима, продовольством, кадрами. Навесні 1942 р. переходить на нелегальне становище, а у квітні 1942 р. направляється до м. Миколаєва для посилення організації. Стає членом обласного Проводу і міжрайонним провідником Баштанського, Привільнянського та Одеського районів. Це він організовує найбільшу в області підпільну молодіжну організацію ОУН у селі Піски Баштанського району. Його бачать у селах Женево-Криворіжжя, Новій Одесі, Гур'ївці та ін. Створюється організаційна мережа ОУН. У листопаді німці проводять арешти в с. Нова Одеса, але Кононов тікає. Через самопоранення лікується у лікарні, але через слідкування гестапо переходить на конспіративну квартиру, де його лікує Ольга Шлюзняк. Відбуває до м. Одеси, звідки прибув після звільнення з м. Миколаєва.

«З'явився до Леванісової – вона мене не прийняла. Два дні я перебував на березі річки. Потім зустрів Чернову й іноді заходив до неї на вул. Котельну. Потім до Шлюзняк. Вона сказала, що зі мною хоче зустрітися «Ніколай» [Чепурко]. З ним я зустрівся 3 рази – він сказав, що має зв'язок з Джемерчуком, і організував мені зустріч з Тараном – нібито він є наша людина…».

З допиту Поляченка:

«…№ 6. Сергій, 1924 р.н., мешканець м. Миколаєва, проживав недалеко від вокзалу, працював перекладачем на вокзалі. Середнього зросту, чорнявий, худорлявий, шкандибав на одну ногу (права нога коротша за ліву, член вокзальної організації».

Допит Сергія Чепурко («Ніколай») 13.10.1944 р. у м. Києві (Чепурко не був заарештований і не був засуджений):

«Коли Денисенко Єфросинія дізналася, що я в ОУН, вона розповіла, що її дочка Надя, Марія Ізбаш і Зіна Шлюзняк активно діяли у часи німецької окупації. Коли мені треба було встановити зв'язок з одним з керівників обласного Проводу на псевдо «Олег» [«Михаїл»], Денисенко відправила мене до батьків Ізбаш, бо вона вже була заарештована КДБ. Я прийшов як знайомий їхньої дочки [хоча я її не знав]. Я зустрівся з братом Іваном і умовив

його віддати мені заховану літературу. Батько зніс із горища більш як 200 аркушів чистого паперу і націоналістичну літературу – постанови Збору ОУН, декалог. Усе це я використав на потребу ОУН [?]. Через батька Ізбаш я дізнався адресу Шлюзняк Зіни і встановив з нею зв'язок. «Михаїл» мені пізніше казав, що Ізбаш нікого не здала і що вона хотіла зробити так, як Марія Рибальченко [порізати вени]».

Ось так батьки Наді і Марії розголосили агенту КДБ відомості, які б дійсний член ОУН, що пройшов вишкіл і розуміється у конспірації, ніколи б не розголосив, не спитавши пароль і відзив. Але ж Наді на той час у м. Миколаєві не було, а Марія тримала допити у КДБ.

Свідчить Кононов:

«…З Чепурко мене познайомила Зіна Шлюзняк влітку 1944 р. – він начебто переховувався від радянської влади і шукав зв'язок з організацією. Він начебто мав зв'язки з «Тимофієм» і «Романом» [Чепурко потрапив в ОУН як учень вчительки Гусєвої, яка познайомила його з міським провідником «Іваном»]. Саме він познайомив мене у серпні 1944 р. з Джемерчуком. Чепурко мав велике бажання встановити зв'язок з організацією і для того багато ходив по квартирах учасників ОУН. Я ставився до нього з недовірою, бо його ніхто не знав із відомих мені учасників ОУН…

Від Шлюзняк Зіни я дізнався, що він неодноразово відвідував квартиру матері Наді на вул. Херсонській, 52 з метою встановити зв'язок з Надією. У кінці вересня Надя повернулася у м. Миколаїв. Зіна повинна була нас зв'язати – на розі вул. Садової і вул. Херсонської. Але Зіна не прийшла [!?], а я сам побачив дівчину – Надю.

Я знову призначив зустріч, Зіна знову не прийшла [!!?] – відмовилася, то я вже не пішов».

Чому не прийшла на зустріч Зіна Шлюзняк? Адже вона була в ОУН не перший рік і знала, що таке дисципліна. І вона мала справу не з абиким, а з обласним провідником. Тож ясно, що то був сигнал, що вона в чомусь не довіряє Наді, бо помітила стеження КДБ.

Ще є факти, які свідчать, що нагляд КДБ був помічений, але тому не надали належного значення. Говорить Кононов:

«Я прибув у м. Миколаїв у липні 1944 р. [?]. Зіна сказала, що приходив чоловік, який хоче встановити зв'язок, – Чепурко. Зустрілися ми з ним на розі вул. Кузнєчної і вул. І-ї Слобідської. То був «Ніколай» – Чепурко. Ми помітили слідкування і почали зникати з того місця… Він познайомив мене з Джемерчуком, а той – з Тараном. Чепурко дав мені свої документи [!?]. Шлюзняк принесла довідку з роботи, а Таран її заповнив [!!?]. Потім я проживав у Тарана на вул. 6-й Слобідській».

Невдовзі Кононов призначає Тарана своїм заступником і покладає на нього обов'язки підбору конспіративних квартир (!!). Через деякий час КДБ тихо заарештовує Кононова, а Таран автоматично стає обласним провідником ОУН на псевдо «Остап».

Ще раз повернемося до особистості Тарана.

Допит Тарана у 1966 р.:

«Закінчив педінститут у 1924 р. Після переїзду в м. Миколаїв у липні 1944 р. мене як негласного співробітника КДБ стали використовувати проти ОУН. Це тому, що серед моїх знайомих був священик Джемерчук Олександр – з ним я познайомився в серпні 194Ір. в с. Кандибине. Через півроку після того знайомства в цирульні в м. Миколаєві я зустрів Джемерчука – він там працював. Він мене впізнав і запросив у гості. Вдруге я зайшов у цирульню восени 1942 р. Ми пішли до нього додому. Він розповідав про ОУН. Потім ми зустрілися восени 1943 р. – він приходив у с. Кандибине з двома священиками – то були ОУН.

За завданням КДБ я у липні 1944 р. прийшов до Джемерчука додому. Там були «Михаїл» [Кононов] і «Ніколай» [Чепурко]. «Михаїл» став мене розпитувати про життя на селі, стисло розповів про ОУН і запропонував вступити в ОУН. Він запропонував стати його заступником і переїхати у м. Миколаїв. Я взяв псевдо «Остап». Восени 1944 р. «Михаїла»-«Ігоря» не стало».

На другому допиті 02.12.1966 р. Таран показує:

«Питання: У пояснювальній записці на ім'я Прокурора ви вказуєте, що разом з вами від КДБ працювала молода жінка, начебто від ОУН, на псевдо «Наталка». Звідки вам відомо, що вона діяла від КДБ?

Відповідь: Дійсно, була така «Наталка». Мені Джемерчук розповів, що з евакуації повернулася «Наталка» – якась його родичка, що була активісткою ОУН ще з часів окупації. Вона евакуювалася з німцями і повернулася в м. Миколаїв за завданням ОУН.

Я з нею познайомився. Вона називала «Директора», «Івана» та інших. Я був у неї – там раніше жив Джемерчук – по вулиці Херсонській. Вона на моє прохання їздила у м. Дніпропетровськ до Назаренка. Чи працювала вона на КДБ – я не знаю. Хто був заарештований за моїми матеріалами – я не знаю. Леванісову я зробив відтермінування від армії за допомогою оперативних працівників».

Наведемо ще один документ:

«ОГЛЯДОВА ДОВІДКА
по архівно-оперативній справі № 696І
на Тарана Василя Савелійовича, 1900 р.н.,
вища освіта (педінститут 1924 р.).

Був старостою сільуправи у с. Кандибине Новоодеського району і пов'язаний з ОУН. 26.06.1944 р. заарештований Новоодеським райвідділом КДБ, але до кримінальної відповідальності не притягався, а був залучений до співпраці по розкриттю тих, хто залишився в області. Після арешту він зв'язався з Кононовим, а той познайомив його з Леванісовим».

Коли вже у вересні 1944 р. Кононова заарештували, Таран був «легендований» як керівник обласного Проводу. Тоді він виїхав до м. Дніпропетровська до Назаренка – мав листа від Леванісова, що він «перевірений член ОУН».

У тому ж 1945 р. він направляє у м. Дніпропетровськ співпрацюючу з КДБ Денисенко Надію Яківну (псевдо «Наталка» – «Морозова»). Всі витрати проплачує КДБ через Тарана (спр. 6961 у м. Миколаєві).

Довідка 1967 р.: «Денисенко Н., 1927 р.н., померла у 1948 р., її справа знищена за актом 27.02.1957 р.».

З «Книги скорботи», м. Миколаїв, т. 1, с. 76: «Денисенко Надія Яківна… померла від поранення з пістолета…».

У 2001 р. двоюрідна сестра Наді, Юлія Джемерчук, яка відбула у таборах 10 років, розповідала автору, що начебто Надю вбив її кавалер із ревнощів.

На сьогоднішній день, коли стали відомі класичні методи роботи спецслужб, може бути достовірною така версія загибелі Надії Денисенко:

Проходить кілька років, і Надя стає непотрібною. В той же час вона вже не бачить навкруг себе надійних друзів по боротьбі, а ті, хто є, викликають підозру. У цій ситуації її вирішують прибрати, але так, щоб у ОУН не було підозр, що вона заарештована і може когось здати. Доручають це молодому оперативнику, а потім прибирають і його. Тож справжню причину вбивства ніхто вже не знає.

Така доля героїчної дівчини, яка піддалася на провокацію і «всліпу» допомагала КДБ. Але з цього нічого путнього у КДБ не вийшло. Кононов під слідством тримався довгі 3 місяці, поки не зрозумів, що вже нема що приховувати.

Особливо стійко трималася на допитах Марія Ізбаш.

Показує Шлюзняк Зіна:

«Вже будучи заарештованою, влітку 1944 р. Ізбаш передає мені три записки, в яких писала, що слідчий питає за мене, але вона не дає правдивих свідчень. В одній записці пише, що планувала покінчити життя самогубством. Вона просила принести передачу, але щоб я змінила свій зовнішній вигляд. Я того не зробила, бо побоювалася. Одну записку я їй написала, щоб вона того не робила. Всі записки я отримувала від її брата Івана».

На допитах Ізбаш розповідає тільки про тих, кого вже немає. Слідство кілька разів продовжують. У серпні Ізбаш переводять у Київ і справу продовжують у третій раз – чекають повернення Наді у Миколаїв. У вересні тихо заare-

штовують Кононова і переводять його у Київ. Заарештовують сестер Шлюзняк і теж переводять у Київ.

Кононов відмовляється давати свідчення – слідство продовжують четвертий раз.

Ізбаш на допиті 15.12.1944 р. свідчень не дає, тож у м. Київ возять свідків. Слідство продовжують п'ятий раз.

11.01.1945 р. – Ізбаш починає давати свідчення. Її обіцяли відправити на фронт.

09.02.1945 р. – Кононов у м. Києві починає давати свідчення. То вже для історії.

Оперативна гра з «Фальшивою ОУН» не вдавалася. Потихеньку її почали звертати.

Ковалевський заарештований 15.02.1945.

Леванісова О. заарештована 04.10.1945 р. (вул. 6 Слобідська, 48).

Юрченко заарештована 04.10.1945 р.

Назаренко заарештований 19.10.1945 р. Невдовзі розстріляний.

Епілог.

У 1958 р. Кононов був у м. Воркуті. Мав дружину і двоє дітей.

Марія Ізбаш повернулася в м. Миколаїв, жила у своїй хатинці на вулиці 7-й Слобідській.

Таран доживав у с. Березнегуватому.

---

1. Дуда А., Старик В. Буковинський курінь у боях за українську державність. 1918–1941–1944. Київ; Чернівці. 1995.
2. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993.
3. Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 785-с.
4. Там само. Спр. 7185-с.
5. Там само. Спр. 11935-с.
6. Там само. Спр. 12301-с.
7. Там само. Спр. 12316-с.
8. Там само. Спр. 12369-с.
9. Там само. Спр. 13406-с.
10. Зайцев Ю. Між двома вогнями // Радянське Прибужжя. 1996. 1 червня.
11. Зайцев Ю. Героям – слава! // Український південь. 1997. № 16.
12. Сергійчук В. Український здвиг // Наддніпрянщина. К.: Укр. видавнича спілка, 2005.

Ю. О. Зайцев

СПОВІДЬ З-ЗА ҐРАТ
(зі слідчої справи Круца Івана Семеновича)

Наша офіційна історія потребує критичного підходу дослідників. Невідомо, коли вона помиляється, а коли «її помиляють».

З другої книги «Реабілітовані історією. Миколаївська область» (науково-документальне видання, 2006 рік, с. 663): «Круц Іван Семенович, 1906 р. народження, м. Миколаїв, із службовців, освіта початкова. Проживав у місті Миколаєві. Безробітний. Заарештований 29.01.1945 року. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 04.06.1945 року засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з обмеженням у правах на 3 роки та з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 році».

Був собі якийсь Іван Семенович, із службовців (з яких службовців, як батько був моряком, і яка початкова освіта, якщо закінчив трудову школу другого ступеня), безробітний (і це під час війни!), за щось заарештований, за щось засуджений на 6 років. То, може, то й щастя, що на 6 років, а не до вищої міри – було й таке… Ну а доля – яка вже в зека доля, та й ще невідома…

Але є люди, яким та доля Івана Семеновича Круца відома. Вони навіть віднайшли його могилу і запропонували назвати вулицю, де жив Іван Круц у тодішньому Богоявленську, його іменем, бо знали їхнього земляка по всій Україні і СРСР як відомого силача і чемпіона з класичної боротьби, вихователя нового спортивного покоління. Саме тому Вітовський український клуб у Корабельному районі досліджує всі матеріали, які пов'язані з життям і діяльністю видатного земляка [1].

Про себе показує на допитах:

Народився в м. Миколаєві у 1906 р. Батько був моряком торгового флоту. У 1920 р. почав відвідувати спортивну секцію у трудовій школі. У 1922 р. закінчив трудову школу і почав виступати на сцені та в цирку як борець, одночасно працював вантажником у порту. З 1926 року і до окупації працював у філармонії як артист-борець – їздив з виступами по містах і селах, виступав у містах: Курську, Кременчузі, Тамбові, Краснодарі, Гомелі, Сухумі, Тбілісі, Єревані... На килимі змагався з відомими атлетами – Загоруйком, Криловим, Чем'яком, Несуйком та ін. [2, арк. 10].

Війна застала Івана Семеновича Круца у м. Миколаєві, як і багатьох пересічних безпартійних громадян, у розпачі: ніхто не займався їхньою евакуацією, ніхто не видав їм харчів хоч на перші дні окупації, а в м. Миколаєві залишилося таких 79 тисяч. І всіх їх після війни будуть допитувати: а чому залишився? І ніхто не спитав: а як ви, люди, виживали тут майже три роки фашистської окупації?

А от Круцу прийшлося про все розповідати. Своє додали і «любі друзі» – ті, кого пригрів коло себе, кому дав кусок хліба, кому змінив концтабір на життя артиста цирку.

Вже на допиті у 1965 році Іван Семенович згадував: «Ніхто мені не пропонував евакуюватися (кому потрібні були циркачі, якщо кидали напризволяще більш потрібних фахівців, навіть партійних), та я ще й захворів. Горіли склади, горів елеватор. Я запряг конячку і поїхав щось підібрати. Привіз десь з півтонни горілої пшениці, привіз і 7 мішків борошна. Хтось мене продав німцям, і мене заарештувала фельджандармерія. Просидів на Адміральській, 7 до ранку, і мене звільнили, коли розібралися, що я не грабіжник. Горілу пшеницю для коня залишили, а борошно і новий мотоцикл забрали» [2, арк. 12].

Німці повісили об'яви – всі повинні зареєструватися. Круц тоді був уже відомим артистом цирку і спортсменом, тож з'явився у драмтеатр. Записали до групи артистів, яка мала бути при міській Управі у відділі мистецтв, яким поставили керувати Олександра Клименка, відомого у місті хормейстера, керівника хорової капели заводу імені А. Марті. В Управі зібрали всіх більшменш відомих українців. Тільки з педінституту було більше десяти викладачів і деканів. Усім їм було завдання – налагодити життя у місті, не зробити нового Голодомору. І його не було, хоч і мерзли, і голодували. Починалося життя в окупації. «Клименко добився для нас дозволу виступати з цирковими номерами. Через 2 тижні пройшов огляд номерів, після чого я виступав у клубах м. Миколаєва. У вересні 1941 р. я в Управі отримав дозвіл на оренду приміщення для силового атракціону, витратив 5 тисяч рублів на обладнання, але німці забрали його під казино. Після того я кілька разів виступав у клубах. Через місяць я уклав договір з власником приватного павільйону і 2–3 місяці працював у нього. Навколо мене почали збиратися колишні борці, в основному з числа молоді. Навесні 1942 р. я відкрив свій балаган на Військовому базарі, але невдовзі закрив, бо було замало публіки. Директор драмтеатру запропонував організувати в нього групу борців, і ми до нього перейшли – то була група з п'яти важковиків. Працювали десь з півмісяця. Але програма була постійна, і я заявив директору Ентерпрайзу про свій вихід. Одночасно я отримав дозвіл на свої виступи в селах області. З вересня 1942 і до 15 травня 1943 року я їздив зі своєю групою артистів, боксерів-борців по області. Доводилося іноді виступати перед німцями. У м. Миколаєві ми виступали в клубі на вулиці Мархлевського, в саду Петровського, в балагані на базарі.

Серед борців був Леонід Бондар, який пішов на службу в гестапо. Мені приходилося з ним зустрічатися, і це потім мені ставили у провину [2, арк. 11].

20 серпня 1942 року, на честь 20-річчя моєї спортивної та артистичної діяльності, був мій виступ у саду Петровського. Я ліг, а через мене проїхала вантажна машина з людьми. Опісля народ кинувся до мене, а я заскочив на

машину і подякував усім глядачам. Я пообіцяв підготувати і показати номер по розтягуванню рук кіньми.

Загалом у мене було 6–7 артистів, іноді ще й оркестр із 5–6 людей. Я виступав із силовими номерами: танго з дамою в зубах, забивання кулаком цвяхів у дошку і витягування їх зубами, ламання руками кінських підков, боротьба з биком та ін. На виступах були також німці і румуни. Моя дочка Тамара грала на акордеоні попурі з українських пісень, танго.

З 15 травня до 30 червня 1943 р. ми гастролювали у Вознесенську і Херсоні, де я мав свої приміщення цирку на 250–300 місць. Після того знову переїхали до Миколаєва.

У Вознесенську стався випадок: коли німецькі жандарми зайняли не свої місця у цирку, мені прийшлося їх пересаджувати. Це викликало суперечки, але вони таки пересіли. На другий день їхній начальник запропонував мені виїхати з Вознесенська, бо інакше буде арешт.

У жовтні 1942 р. були гастролі у Братському, і я познайомився з Дмитром Харченком – головою сільуправи (бургомістром). Він сказав, що є таємним керівником партизанського загону і пов'язаний з Одеським підпіллям. Від нього в подальшому я отримував листівки і розповсюджував скрізь по селах і в дорозі. Я прийняв до себе втікача з полону, татарина Євлампієва Юсуфа (з ним виступав ще за 10 років до війни в місті Уральську), Пижа Фана – з єврейської родини, Простякову Валентину прийняв у сім'ю, врятував від Німеччини. Ворошилову Сергію змінив рік народження, навчив виступам Нездоліна Семена. Всі мої артисти отримали паспорти, і жоден з них не був відправлений до Німеччини».

У справі є особисті показання Дмитра Харченка у січні 1965 року:

«До війни я працював заввідділом пропаганди і агітації Кагульського повітового комітету комсомолу. На підпільну роботу мене відправив Платов Іван Омелянович, секретар Іллічівського РК КП(б) України м. Одеси, який мене знав з 1932 р. по заводу ім. Січневого повстання. Платов познайомив мене з командиром партизанського загону Дроздовим Степаном Іллічем. Саме за їх завданням я влаштувався у Братському на посаду бургомістра.

З Круцом І. С. я познайомився восени 1942 року, коли він перебував з цирком у Братському. Я дещо довідався про нього і тому довірився йому, бо він мав вільне пересування по області. З того часу Іван Круц неодноразово отримував від мене і моїх людей листівки і розповсюджував у різних місцях. Також він приймав моїх людей у м. Миколаєві, де він тоді мешкав по вул. 2-й Слобідській, 43. Там він зробив таємний схрон.

Круца мені добре рекомендував підпільник Шмаков Федір з Вознесенська, який тримав ковбасну майстерню і систематично передавав партизанам Савранських лісів і Чорного лісу ковбаси, сало, м'ясо. Про партизанські дії

Круца я інформував командирів партизанських загонів Тимошенкова, Захаревича, Дроздова. У моїй групі Круц записаний за № 6. У м. Херсоні у серпні 1943 р. Круц за великі гроші витягнув з полону російського моряка Андрія – про це мені повідомили мої партизани Макогон, Шевченко, Неделко. Круц був чесним радянським патріотом, любив свою Батьківщину» [2, арк. 240].

У вересні 1943 року Круц отримує від директора Одеського цирку, а ним був фольксдойч з Прибалтики, запрошення перейти працювати до нього разом з кількома артистами. Директор був непоганою людиною, закривав очі на присутність у штаті і євреїв, і комуністів, і втікачів з полону. Коли Круц вже приїхав до м. Одеси 10 січня 1944 року, невдовзі того директора змінили на якогось румунського офіцера, якого рідко там бачили. Про переїзд Круца Харченко показує:

«З огляду на те, що я переніс свою партизанську діяльність у м. Одесу, і з огляду на велику важливість для проведення підпільної роботи в м. Одесі, я організував для Круца і його сім'ї спеціальні документи і перепустку для переїзду з м. Миколаєва до м. Одеси, куди він і прибув у перших числах січня 1944 р.» [2, арк. 243].

Між тим слідчий цей переїзд вважав втечею від наступаючої Червоної Армії. Круц показує:

«У січні 1944 р. деякі з артистів переїхали зі мною у м. Одесу для виступів у штаті цирку. На третій день після звільнення м. Одеси ми вже виступали на сцені».

Тож почався одеський період життя Івана Круца. Оскільки переїзд організовувало одеське підпілля, треба оцінити його стан на той час. Дослідники на сьогодні мають достатньо відомостей про це. Підпілля було послаблено численними зрадами, провалами. Так, член партії, командир партизанського загону Федорович видав сигуранці і своїх побратимів, і тих оунівців, які вели перемовини про співпрацю з більшовицьким підпіллям. Але оунівці стійко трималися на допитах і їх прийшлося звільнити через недостатність доказів. Загинув зі своїми зв'язковими командир Бадаєв. Новий командир Авдєєв теж був схоплений і загинув, але перед тим він встиг трохи розворушити діяльність підпілля. Саме командир Дроздов активізував діяльність, а Харченко був з ним пов'язаний.

Життя в м. Одесі у січні 1944 року було більш-менш нормальним. Народу на вулицях повно, базари працюють, і на них все є. В оселях є світло, працюють кінотеатри, театри та цирк. Трамваї ходять, але нечасто. Румуни завозять різні товари з Румунії. В оперному театрі навіть підготували дві прем'єри – «Фауст» і «Корсар».

Про різницю між життям в Одесі і в Миколаєві, де була німецька влада, свідчить і такий випадок. 13 січня 1944 р. центральними вулицями Одеси пройшла велична процесія. Ховали радянського льотчика, який був збитий над морем. То був Герой Радянського Союзу капітан Кондрашин. Попереду румунські офіцери на золочених подушечках несли його ордени і медалі. Потім ішли священики. Далі на позолоченому катафалку везли труну. Грав оркестр, а труну супроводжувала почесна варта, бо ховали Героя. На вулицях було багато одеситів.

У лютому і березні ситуація почала змінюватися. Людей побільшало, бо армія відступала. Стало більше німців та їх установ.

У березні не стало продуктів. Був тільки обмін. Стало холодно у домівках – не можна було включити електроплитки, бо скинули бомби на електростанцію. Стало більше загиблих від бомбардувань. 18 березня влада перейшла від румун до німців. Містом пройшла хвиля погромів, в яких брали участь козаки з Дону, Кубані, Кавказу. Особливо жорстокі були калмики.

У цей період почали активніше поповнюватися одеські катакомби. Те ж стосується і партизанського загону Іллічівського району м. Одеси командира Дроздова. Був там і Дмитро Харченко, який тримав зв'язок з Іваном Круцем. Артисти Круца не готувалися до виїзду, і всі залишилися в Одесі. 10 квітня радянські танки без жодного пострілу пройшли центром міста, а вже 13 квітня 1944 року в цирку була велика вистава.

Іван Круц залишався в Одесі. Їздили по військових частинах, по клубах і по селах, по областях України. Відновлювалися спортивні змагання. Круц організував своїх друзів, і вони зібрали 26 тисяч рублів на одеські торпедоносці. Але… [2, арк. 159].

З Червоною Армією прийшов СМЕРШ. В Одесі на той час залишилося 220 тисяч людей і дві третини з них пройшли через той СМЕРШ. Списки подавали двірники, як і у всі часи. Додому відпустили третину, а інші 70 тисяч пішли у тюрми і табори.

Згодом Круц згадує у листі до Юсуфа:

«Коли були партизани, мене не чіпали, а я, дурень, слухав своїх командирів, виконував усі завдання, рятував молодих людей, так мене ще й покарали. Я робив усе для укріплення одеського партизанського підпілля, і все це було таємним. А ти не знаєш, що мені було за бокс і боротьбу, коли я поборов «арійську кров» Солодаря? Тоді я прикинувся фольксдойчем-колоністом з Ландауського району, а партизани підтримали мене і мене звільнили, а то б розміняли, як київських футболістів» [2, арк. 284].

Ось як виглядало звинувачення Круца 9 грудня 1944 року:

«Круц із цілою низкою зрадників з числа колишніх фізкультурників м. Миколаєва, які перейшли на службу до німців, виступав у цирку з силовими номерами антирадянського змісту» [2, арк. 54].

23 грудня 1944 року обласний прокурор Миколаївської області дав санкцію на арешт Івана Круца, а в січні він був заарештований. Слідство проводилося у м. Миколаєві, і вів його відомий нам слідчий Зимарін, який у тому ж 1945 році засудив до смертної кари радянського підпільника Петра Лободу (до того німці вже засуджували Лободу до смерті, але він втік з миколаївської тюрми).

У ті часи під розстріл і у табори йшли і радянські, й оунівські підпільники. Засудили і Харченка, який останні місяці окупації був у одеському підпіллі. Тож за Круца не було кому заступитися. У 1965 році, коли справа переглядалася, Харченко знову підтвердив свідчення про співпрацю Круца з радянським підпіллям, надав список із 37 прізвищ, адреси конспіративних квартир, керівників одеського підпілля. Але відлига скінчилася, і довіри не було, тобто не було реабілітації. У Круца так і залишилася стаття 58-10, тобто антирадянська агітація. Йому згадували кілька випадків на виступах, коли він підкидав угору двопудовий снаряд, потім приймав його на шию і скидав на поміст з вигуком «Капут!», а хтось із залу питав: «Кому?» – і він казав: «Більшовикам!». А треба було казати: «Слава КПРС!», коли у залі повно німців? І наче немає такого поняття, як конспірація. Між тим у процесі слідства була серйозно порушена процедура – не було рішення про відкриття карної справи, а слідство проводилося, і був вирок.

Круц достойно пройшов усі важкі допити, нікого не обмовив. Так само пройшов і більшовицькі табори. До реабілітації не дожив. Перші реабілітації проходили у 50-ті роки. Справу Круца переглядали, але рішення було негативним.

Прийшлося починати життя знову. У таборі оженився на такій, як і сам. У них з Оксаною народився син Юрій. Жили в Гайворонському районі (там і отримав паспорт у 1955 році). Працював, виступав на змаганнях різного рівня, мав багато нагород (у 1952, 1953 та 1955 роках вигравав всесоюзні змагання по гирях і штанзі товариства «Колгоспник»). Але тягнуло на батьківщину, і вони переїхали у радгосп «Баштанський», а потім і до Жовтневого.

«Зараз я живу зі своєю мамою, 1880 р.н., дружиною Оксаною і сином Юрієм, 1946 р.н. Він працює на аеродромі слюсарем І розряду, заробляє 75–85 рублів (то добре). Дружина – касир-контролер на 30–35 рублів. У мене як завклубом ставка 40 рублів (це 1964 рік). У нас в Жовтневому своя хатинка, 12 соток. Дуже погані в мене ноги, вся сила залишилася до поясу. А для ніг скоро треба будуть милиці» [2, арк. 285].

Ветерани з Корабельного району запам'ятали Івана Круца по його роботі з молоддю, якій він передавав свою майстерність у спорті і порядність у житті. Він працював, хоч і здоров'я було вже підірване. Люди часто підвозили його до клубу, всіляко допомагали.

Іван Семенович мріяв про реабілітацію і в 1964 році подав прохання на перегляд справи. Майже всі свідки не підтверджують його антирадянської поведінки. Але на той час навіть партизани не всі були реабілітовані. Харченко знову підтвердив участь Круца у патріотичній діяльності, але самому йому довіри так і не було. Командир Дроздов С. І. прислав Круцу листівку з вітанням до 1 Травня 1964 року з м. Баку.

В інтернеті є дослідження відомого одесита Олександра Бабича, який працював в архівах м. Одеси – вивчав історію більшовицького антифашистського підпілля. Він знайшов два звіти про це підпілля. Перший був затверджений обкомом партії у 1946 році. В ньому перераховані партизанські загони і підпільні групи, яких перевірили і надали статус «партизанів». Слід зазначити, що в більшості треба було доводити свої диверсійні дії або вбивства окупантів. А такі групи, що друкували і розповсюджували листівки, допомагали людям ховатися від угону до Німеччини, хто робив фальшиві документи і переховував інших людей – то не сприймалося за супротив. Саме тому не всіх тих командирів, яким допомагав Іван Круц, у 1946 році визнавали партизанами-підпільниками і всі свідчення їх на захист Круца не сприймалися. Навіть у 1965 році, коли йшов перегляд справи Круца за його заявою, значні показання Дмитра Харченка не прийняли до уваги. А Харченко був відправлений у Братське одеськими більшовиками. Він працював там бургомістром, потім знову відбув до м. Одеси і там діяв у підпіллі під керівництвом командира Дроздова. Саме Харченко організував переїзд Круца з артистами до м. Одеси у січні 1944 року. А слідчі видали це як втечу від Червоної Армії.

Олександр Бабич у своєму нарисі «Як організовувалося одеське підпілля» пише:

«26 жовтня 1972 року Одеським обкомом КПУ був розглянутий «Загальний звіт про діяльність партійного підпілля і партизанського руху в період Великої Вітчизняної війни в Одеській області». Цей звіт був складений ще 27 лютого 1970 року. Пленум обкому його розглянув і відразу прийняв секретну постанову № 42/18. Згідно з цією постановою, звіт був визнаний єдино вірним і правильним. Пункт 2 так і стверджував: «Затверджений звіт додати до Фонду Великої Вітчизняної війни. В науково-дослідницькій роботі посилатися тільки на цей фонд. Нижче було вказано: «Постанову належить зберігати у металевій шафі (сейфі). Знімати копії, робити виписки з постанов, а також посилатися на них у відкритій пресі чи документах радянських, профспілкових і господарських організацій – заборонено».

У тому звіті за № 9 значиться «Партизанський загін Іллічівського району м. Одеси (командири Дроздов С. І., Овчаренко Д. І.) – діяв у катакомбах у другій половині березня 1944 року».

Далі О. Бабич пише:

«Коли я працював над партизанською темою, мені пощастило знайти у приватній колекції серйозного одеського краєзнавця архів одного з партизанських загонів. Це товста течка у кілька сотень аркушів. Левову долю документів складає післявоєнне листування з партійним керівництвом (аж до листів до М. С. Хрущова): люди, що вижили у роки війни, які пройшли фронт, румунські і німецькі тюрми та концтабори, післявоєнні перевірки СМЕРШ, у 60-ті роки намагалися довести свою причетність до одеського підпілля. Вони билися об стіну чиновничого непорозуміння і черствості, доводячи, що у ворожому тилу вони не відсиджувалися на кухнях, а боролися з окупантами. І кожен раз натикалися на стіну недовіри. Було й таке…»

В архіві СБУ є справа на Харченка Д. у десяти томах, де є звернення партійної комісії, яка вивчала долю Харченка на його прохання. Товариші по боротьбі ретельно все виклали на дев'яти сторінках і влітку 1991 року звернулися до бюро Одеського обкому компартії про необхідність повної реабілітації Харченка, а тим самим й Івана Круца. Політична ситуація не дала можливості це зробити щодо Харченка, а Круц пізніше був реабілітований – посмертно [3].

Життя продовжується, і завжди знаходяться дослідники нашої історії, яку неможливо «очорнити» – її можна тільки доповнювати новими фактами і документами.

---

1. Архів Вітовського товариства (м. Миколаїв). О. Ясько, В. Мних.
2. Архів УСБУ в Миколаївській області. Спр. 11303-с.
3. Там само. Спр. 8308. Т. 10.

Розділ V

ВІДОМОСТІ ПРО ГРОМАДЯН, ЩО ЗАЗНАЛИ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

Х

ХАБОРСЬКИЙ Федір Євтихійович, 1883 р. народження, с. Воронкове Рибницького району, українець, із священиків, освічений. Проживав у с. Байбузівка Кривоозерського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 04.08.1931 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 05.02.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХАВЕН Микола Іванович, 1893 р. народження, с. Дубечне Волинської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Петропавлівка Арбузинського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 13.10.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.01.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАЗОВА Зінаїда Олексіївна, 1914 р. народження, Ленінградська область, росіянка, із селян, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Буфетниця. Місце роботи невідоме. Заарештована 10.03.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 04.06.1945 р. засуджена до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1954 р.

ХАІКІН Овсій Григорович, 1894 р. народження, с. Холми Холминського району Чернігівської області, єврей, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 09.03.1953 р. Рішенням Колегії Миколаївського обласного суду від 15.04.1953 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна, з поразкою в правах строком на 3 роки. Постановою Верховного Суду УРСР від 15.04.1955 р. строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Після відбуття покарання проживав у м. Єревані. Реабілітований у 1962 р.

ХАІТ Давид Ізраїльович, 1887 р. народження, м. Миколаїв, єврей, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Вознесенського району Миколаївської області. Їздовий. Місце роботи невідоме. Заарештований 04.09.1932 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.11.1932 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАЙЛО Іван Петрович, 1902 р. народження, с. Новокам'янка Новосафронівського району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Кам'янка Новоодеського району Миколаївської області. Різнороб. Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у бухті Нагаєво в Світабі. Реабілітований у 1962 р.

ХАЛИПЕНКО Максим Єфремович, 1869 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Член сільського господарства. Заарештований 11.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 02.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХАЛИПЕНКО Михайло Устинович, 1894 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія. Хлібороб. Заарештований 03.01.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.03.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАЛИПЕНКО Устим Єфремович, 1862 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова, проживав у с. Мигія. Безробітний. Заарештований 12.11.1930 р. Рішенням Первомайського районного відділу ДПУ від 20.09.1931 р. справу припинено. Реабілітований у 1997 р.

ХАЛИПЕНКО Устин Єфремович, 1865 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія. Член сільського господарства. Заарештований 11.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 02.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХАЛІН Костянтин Степанович, 1899 р. народження, с. Володимирівка Володимирівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мар'янівка Володимирівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 11.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАЛІН Фадій Павлович, 1906 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник суднобудівного заводу імені 61 Комунара. Заарештований 03.04.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 22.07.1935 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покаранная відбував у Комі АРСР. Звільнений 03.04.1940 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАЛІПЕНКО Влас Юхимович, 1884 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 02.03.1930 р. засуджений до заслання у північну область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАЛІПЕНКО Максим Єфремович, 1869 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 02.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХАЛІПЕНКО Михайло Устимович, 1894 р. народження, с. Мигія Первомайського району Одеської області, українець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Мигія Первомайського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 01.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Постановою № 231 Президії Миколаївського обласного суду від 05.11.1963 р. справу припинено.

ХАЛІПЕНКО Устин Юхимович, 1865 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР 02.03.1930 р. справу припинено. Реабілітований у 1998 р.

ХАЛУПЕНКО Йосип Дмитрович, 1903 р. народження, с. Новосевастопіль Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосевастопіль. Хлібороб. Заарештований 14.01.1933 р. Рішенням Снігурівського народного суду Миколаївської області від 22.04.1933 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Помер 23.04.1933 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАЛУПЕНКО Никанор Якимович, 1882 р. народження, с. Журавлинка Голованівського району Одеської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Рябоконеве Благодатнівського району Одеської області. Хлібороб. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАПУН Дмитро Сергійович, 1915 р. народження, с. Євгенівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Запоріжжі. Червоноармієць. Заарештований 12.02.1942 р. Вироком Військового трибуналу Новоросійської військово-морської бази від 13.06.1942 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1993 р.

ХАРАІМ Іван Іванович, 1908 р. народження, с. Новопавлівка Великоолександрівського району Дніпропетровської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Мирівка Фріц-Геккертовського району. Колгоспник. Заарештований 05.05.1937 р. Постановою Дніпропетровського обласного суду від 08.08.1937 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1964 р.

ХАРАТОНЕНКО Іван Афанасійович, 1911 р. народження, с. Севастопіль Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освіта невідома. Проживав у с. Севастопіль Березнегуватського району Херсонського округу. Селянин. Дата арешту невідома. Загальною Нарадою бідняцько-батрацького активу від 21.02.1930 р. виселений за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХАРАХУТА Авраам Гаврилович, 1896 р. народження, с. Ясенки Липовецького району Вінницької області, українець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Катеринка Первомайського району Миколаївської області. Бруківник у дорожньому відділі міста Первомайська. Заарештований 21.04.1938 р. Постановою Трійки УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою № 48 Президії Миколаївського обласного суду від 25.03.1961 р. справу припинено.

ХАРАХУТА Сава Гаврилович, 1881 р. народження, українець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Катеринка Первомайського району Миколаївської області. Бруківник у дорожньому відділі міста Первомайська. Заарештований 21.04.1938 р. Постановою Трійки УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою № 48 Президіуму Миколаївського обласного суду від 25.03.1961 р. справу припинено.

ХАРДІКОВ Дмитро Данилович, 1903 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.02.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЕВСЬКИЙ Анікандр Іванович, 1883 р. народження, с. Кумарі Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у радгоспі «Суха Балка» Мостівського району. Робітник. Заарештований 11.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРИВИЧ Микола Іполитович, 1893 р. народження, Новоолександрівський повіт Ковенської губернії, білорус, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Працівник гідрометеостанції. Заарештований 27.07.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 27.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

ХАРИТОНОВ Леонід Львович, 1872 р. народження, м. Вознесенськ, єврей, із службовців, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Бухгалтер. Заарештований 15.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 04.12.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХАРИТОНОВ Олексій Андрійович, 1912 р. народження, с. Мішково-Погорілове Миколаївського району, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мішково-Погорілове. Колгоспник. Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРИТОНОВА Марія Олександрівна, 1898 р. народження, ст. Лозова Харківської області, полька, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Бухгалтер заводу імені А. Марті. Заарештована 14.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.04.1939 р. справу припинено.

ХАРКОВСЬКИЙ Феофан Маркович, 1887 р. народження, с. Кам'яна Криниця Грушівського

району, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Миколаївської області. Учитель в школі. Заарештований 28.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.12.1937 р. Реабілітований у 1956 р.

ХАРЛАМОВ Василь Якович, 1899 р. народження, с. Привільне Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Трудовий Баштанського району. Колгоспник. Заарештований 24.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ХАРЛАМОВ Петро Іванович, 1906 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Привільне. Хлібороб. Заарештований 07.02.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 16.02.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЛАМОВ Самуіл Антонович, 1887 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Привільне. Хлібороб. Заарештований 27.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЛАНОВ Федір Іванович, 1903 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Любарка Баштанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 01.02.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 28.03.1928 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЛАШКО Анатолій Федорович, 1906 р. народження, с. Іванів Київської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Доманівка Доманівського району Миколаївської області. Агроном. Заарештований 05.01.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 21.07.1933 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою № 157 Президії Миколаївського обласного суду від 23.09.1961 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХАРЧЕНКО Володимир Гаврилович, 1888 р. народження, с. Володимирівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоселівка Доманівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 25.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою № 98 Президії Миколаївського обласного суду від 19.03.1962 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХАРЧЕНКО Єфим Денисович, 1901 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий держхлібінспекцією. Відомості про дату арешту відсутні. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.12.1937 р. ув'язнений на 16 місяців. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Іван Семенович, 1911 р. народження, с. Новопетрівка Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новопетрівка. Рахівник у колгоспі. Заарештований 20.01.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 03.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Іларіон Дорофійович, 1898 р. народження, с. Єланець Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єланець Миколаївської області. Конюх у колгоспі. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Іларіон Євдокимович, 1885 р. народження, с. Мала Березинка Катовацького району Білоцерківського округу, українець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Тарасівка Первомайського району Первомайського округу. Працював у сільському господарстві. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 17.03.1930 р. ув'язнений у концтабір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Прокіп Никифорович, 1904 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського

району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 14.04.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 30.04.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Семен Іванович, 1883 р. народження, с. Журівка Київської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новопетрівка Братського району. Хлібороб. Заарештований 08.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 12.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Федір Сергійович, 1898 р. народження, м. Очаків, українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Очакові. Безробітний. Заарештований 25.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 07.05.1930 р. засуджений до заслання у м. Старобільськ строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЧЕНКО Юліан Нестерович, 1886 р. народження, м. Кишинів, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу імені 61 Комунара. Заарештований 26.06.1941 р. Постановою Новосибірського обласного суду від 23.12.1941 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХАРЧЕНКО Юхим Денисович, 1901 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий держхлібінспекцією. Заарештований 15.08.1936 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.12.1937 р. справу припинено. Реабілітований у 1990 р.

ХАРЧЕНКО Яків Сергійович, 1897 р. народження, с. Митченки Батуринського району, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Суха Балка Мостівського району. Агроном у радгоспі. Заарештований 28.10.1936 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 04.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХАРЬКО Прокіп Стефанович, 1889 р. народження, с. Погореско Рава-Руського повіту, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 10.11.1937 р. Рішенням НКВС та Прокурора СРСР від 26.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 30.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ХАРЬКОВСЬКИЙ Феофан Маркович, 1887 р. народження, с. Кам'яна Криниця Грушівського району Одеської області, українець, із селян, освіта середня педагогічна. Проживав у с. Бурилове Кривоозерського району Миколаївської області. Заарештований 27.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Постановою № 231 Президії Миколаївського обласного суду від 04.08.1956 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХАУШЕЛЬД Кароліна Несторівна, 1870 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, освічена. Проживала у м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована 28.07.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.10.1944 р. засуджена до заслання в Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1989 р.

ХВАЛЬ Мефодій Леонтійович, 1886 р. народження, с. Скоричі Мінської губернії, білорус, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 09.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.02.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХВАСТКОВ Микола Михайлович, 1890 р. народження, м. Варшава, поляк, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Чоботар. Заарештований 29.08.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 05.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХЕКЕ (ГЕККЕ) Рафаїл Едуардович, 1932 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, робітник. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХИВРЕНКО Захар Тимофійович, 1900 р. народження, с. Глодоси Первомайського повіту, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новополтавка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 17.11.1920 р. Постановою Первомайського підвідділу Одеської губернської надзвичайної комісії від 19.01.1921 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХИЖНЯК Архип Митрофанович, 1906 р. народження, х. Козирка Очаківського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Козирка. Одноосібник. Заарештований 28.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХИЖНЯК Митрофан Андрійович, 1888 р. народження, х. Шеловий Херсонської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Козирка Очаківського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 03.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХИЖНЯК Митрофан Максимович, 1887 р. народження, с. Євгенівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Євгенівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 29.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХИМОРОДА Феодосій Степанович, 1896 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Голова колгоспу. Заарештований 31.05.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.07.1945 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ХИТРЕНЬ Петро Степанович, 1899 р. народження, с. Каргани (Польща), поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Вантажник на залізничній станції. Заарештований 21.08.1937 р. УНКВС Кіровоградської області від 16.04.1941 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХИТРИНСЬКИЙ Аркадій Іванович, 1899 р. народження, с. Катеринівка Первомайського району, росіянин, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Москві. Командуючий взводом. Заарештований 15.06.1943 р. ВТ 20 армії червоноармійського комендантського взводу 123 стрілецького полку від 02.07.1943 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ХИШКО Іван Степанович, 1922 р. народження, с. Новокантакузівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Новокантакузівка. Курсант 13 гвардійської механізованої бригади. Заарештований 31.05.1945 р. Військовим трибуналом 4 гвардійської механізованої дивізії 30.07.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Після звільнення проживав у м. Запоріжжі. Реабілітований у 1966 р.

ХІДЕКЕЛЬ Ізраїль Зельманович, 1907 р. народження, с. Єфінгар Новобузького району Миколаївської області, єврей, із робітників, освічений. Проживав у с. Єфінгар Новобузького району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 18.02.1926 р. Миколаївським ОВ ДПУ від 15.04.1926 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХІЛЬКО Петро Омелянович, 37 років, відомості про місце народження, національність, соціальне походження відсутні. Освіта домашня. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Дата арешту невідома. Постановою Трійки Миколаївської губернської надзвичайної комісії від 14.04.1921 р. засуджений до 3 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХІЛЬКО Петро Юліанович, 1876 р. народження, с. Слонівськ Гродненської губернії, росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Місце роботи невідоме. Заарештований 01.02.1921 р. Постановою Трійки Миколаївської губернської надзвичайної комісії від 14.04.1921 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ХІМЧЕНКО Петро Іванович, 1887 р. народження, с. Северинівка Зіньковського району

Полтавської області, українець, із селян, малограмотний. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий торговим відділом Миколаївського райсоюзу. Заарештований 15.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 25.04.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХЛЕВНЮК Марія Францівна, 1889 р. народження, с. Отрадне Благодатнівського району, полька, із селян, малоосвічена. Проживала у м. Первомайську. Домогосподарка. Заарештована 11.11.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 10.01.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 23.01.1938 р. Місце поховання невідоме. Реабілітована в 1989 р.

ХЛОПЕНКО Кузьма Гаврилович, 1898 р. народження, с. Новокрасівське Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокрасівське. Хлібороб. Заарештований 05.02.1930 р. Миколаївським ОВ ДПУ 23.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХЛОПЕЦЬКИЙ Терентій Дмитрович, 1890 р. народження, с. Велика Мечетня Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Велика Мечетня Кривоозерського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 18.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 09.10.1944 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Військового трибуналу Одеського військового округу від 21.01.1955 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ХЛОПОТЕНКО Кузьма Гаврилович, 1898 р. народження, с. Новокрасівка Новоодеського району Миколаївського округу, українець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Новокрасівка Новоодеського району Миколаївського округу. Селянин. Заарештований 05.02.1930 р. Миколаївським окружним відділом ДПУ з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХЛОПОТЕНКО Никифор Гаврилович, 1888 р. народження, х. Новокрасівський Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав на х. Новокрасівський Новоодеського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 05.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 12.07.1930 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ХЛОПОТЕНКО Ничипір Гаврилович, 1888 р. народження, с. Кандибине Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Степанівка Привільнянського району Миколаївської області. Коваль у колгоспі. Заарештований 21.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покаранная відбував у Каргопільському ВТТ. Помер у таборі 27.05.1942 р. Реабілітований у 1958 р.

ХМЕЛЕВСЬКИЙ Артур Артурович, 1888 р. народження, с. Могіни Київської області, українець, із службовців, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Бухгалтер контори промбанку. Заарештований 20.03.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 21.07.1935 р. засуджений до заслання в Оренбурзьку область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХМЕЛЕВСЬКИЙ Михайло Мефодійович, 1906 р. народження, с. Кірносівка Вінницької області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Очакові. Машиніст. Останнє місце роботи невідоме. Заарештований 09.09.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.01.1938 р. засуджений до 10 років ВТТ. Покарання відбував у Кулайтабі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ХМЕЛЄВСЬКИЙ Сидір КОСТЯНТИНОВИЧ, 1896 р. народження, с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області, поляк, із селян, член ВКП(б), малоосвічений. Проживав у с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.07.1938 р. Постановою Херсонського міського відділу НКВС від 07.09.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХМЕЛЬ Марко Микитович, 1891 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району, українець, із селян, освічений. Проживав у радгоспі «Червона Баштанка» Привільнянського району. Кучер у радгоспі. Заарештований 08.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засу-

джений до розстрілу. Страчений 04.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Анатолій Станіславович, 1891 р. народження, с. Челбаси Скадовського району, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Висунськ Березнегуватського району. Фельдшер у фельдшерському пункті. Заарештований 23.07.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 19.04.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Григорій Іванович, 1910 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник Одеської залізниці. Заарештований 14.06.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 18.07.1945 р. засуджений до заслання на спецпоселення строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ХОДИКІН Мартин Климович, 1882 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 01.02.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 09.03.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХОДИКІН Михайло Якович, 1890 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, білорус, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миргороді Полтавської області, механік. Дата арешту невідома. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 18.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХОЛОДАР Микола Трифонович, 1914 р. народження, с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Волгтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1989 р.

ХОЛОДАР Федір Трифонович, 1900 р. народження, с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Улан-Уде. Звільнений 13.06.1943 р. В 1961 р. проживав у м. Херсоні. Реабілітований у 1961 р.

ХОЛОДНИЙ Парфентій Михайлович, 1874 р. народження, с. Курилівка Чернігівської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Священик. Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХОЛОДНИЦЬКИЙ Василь Микитович, 1898 р. народження, с. Свєча Вітебської губернії, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Веселий Єланецького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.02.1938 р. Постановою Трійки УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 18.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ХОЛОДУЛЬКІН (ХОЛОДУЙКІН) Павло Устинович, 1874 р. народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, білорус, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 29.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до заслання в Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХОЛЯВКО Олександр Ілліч, 1910 р. народження, с. Кателине Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кателине. Коваль у колгоспі. Заарештований 30.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Каргопільтабі НКВС СРСР. Помер у таборі 08.05.1943 р. Реабілітований у 1961 р.

ХОМЕНКО Володимир Іванович, 1925 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар на заводі ім. 61 Комунара. Заарештований 25.05.1946 р. ВТ військ МВС по Миколаївсь-

кій області від 06.08.1946 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ. Військовим трибуналом військ МВС Українського округу від 30.08.1946 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Норільському таборі НКВС СРСР. Реабілітований у 1992 р.

ХОМЕНКО Григорій Семенович, 1872 р. народження, с. Анатоліївка Новобузького району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новотернівка Новобузького району. Заарештований 19.12.1932 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до розстрілу. Дані про страту відсутні. Реабілітований у 1989 р.

ХОМИН Гаврило Ілліч, 1897 р. народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовневе Доманівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 06.02.1953 р. Постановою Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ХОМИН Станіслав Федорович, 1904 р. народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовневе Доманівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 03.03.1953 р. Постановою Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ХОМИЦЬКИЙ Степан Костянтинович, 1888 р. народження, м. Ананіїв Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Івано-Федорівка Доманівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.12.1933 р. Справу припинено. Назва судової установи, яка припинила справу, невідома. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ХОМУЛА Іван Ісакович, 1891 р. народження, с. Новий Буг, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлівка Донецької області. Візник. Місце роботи невідоме. Заарештований 06.10.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.07.1931 р. виселений у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ХОМУЛА Іван Михайлович, 1907 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Водій на заводі ім. 61 Комунара. Заарештований 07.04.1946 р. Військовим трибуналом військ МВС Миколаївської області від 06.08.1946 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Військовим трибуналом військ МВС Українського округу від 30.08.1946 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Норільському таборі НКВС СРСР. Реабілітований у 1956 р.

ХОМУЛЕНКО Іван Опанасович, 1891 р. народження, с. Привільне Привільнянського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єрмолівка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Миколаївського окружного відділу ДПУ від 23.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХОМУЛЄНКО Прокопій Опанасович, 1890 р. народження, с. Привільне Привільнянського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єрмолівка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 07.05.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХОМЧЕНКО Григорій Карпович, 1897 р. народження, с. Михайлівка Новоодеського району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Михайлівка. Голова колгоспу. Заарештований 04.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання не відбув, втік. У 1948 р. Постановою Миколаївського обласного суду засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер у 1952 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1961 р.

ХОМ'ЮК Олексій Петрович, 1894 р. народження, с. Андріянка Гродненської губернії, білорус, із селян. Проживав у с. Натягайлівка Вознесенського району. Головний кондуктор Вознесенської дільниці Одеської залізниці. Заарештований 09.03.1938 р. Прокуратурою Одеської залізниці від 14.07.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ХОРДИК Василь Данилович, 1895 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 15.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ХОРОНЖУК Григорій Харитонович, 1888 р. народження, с. Ракове Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ракове Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 03.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 18.06.1945 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХОРОНЖУК Федір Іванович, 1894 р. народження, с. Ракове Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ракове Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 25.05.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 27.09.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ХОРСУН Василь Фомич, 1903 р. народження, с. Зброшкове Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Градівка Доманівського району Миколаївської області. Голова сільської ради. Заарештований 26.12.1932 р. Справу припинено 13.04.1933 р. Подальша доля невідома.

ХОТОВИЦЬКИЙ Феодосій Олексійович, 1872 р. народження, с. Чаплі Летичинського району, українець, із службовців, закінчив духовну семінарію. Проживав у м. Первомайську. Служитель культу. Заарештований 13.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області засуджений до розстрілу. Страчений 25.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою Президії Миколаївського обласного суду від 01.09.1938 р. справу припинено.

ХОТЯНОВИЧ Іван Гнатович, 1897 р. народження, м. Делябіч (Польща), поляк, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу імені А. Марті. Заарештований 14.08.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 25.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1988 р.

ХОХЛОВ Максим Михайлович, 1896 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу імені А. Марті. Дата арешту невідома. Постановою Миколаївського обласного суду від 05.04.1941 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Покарання відбував у м. Томську. Звільнений у 1942 р. Реабілітований у 1958 р.

ХРАНОВСЬКИЙ Микола Семенович, 1897 р. народження, с. Ступочне Шполянського району Київської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району. Не працював. Заарештований 15.08.1941 р. Вироком Військового трибуналу 55 стрілецького корпусу Південного фронту від 20.08.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 22.08.1941 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ХРАНОВСЬКИЙ Петро Фадійович, 1902 р. народження, с. Криве Озеро Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Осички Кіровоградської області. Працівник Первомайського ЦРК. Заарештований 07.10.1931 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.01.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХРАПЧИНСЬКИЙ Костянтин Миколайович, 1905 р. народження, Польща, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Вантажник. Місце роботи невідоме. Заарештований 17.08.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 04.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ХРИПУН Іван Іванович, 1893 р. народження, с. Семенівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Семенівка Арбузинського району Миколаївської області. Каменяр у колгоспі. Заарештований 12.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 05.03.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ХРИПУН Семен Федорович, 1888 р. народження, с. Семенівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Семенівка Арбузинського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 05.01.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.03.1932 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХРИСТЕНКО Єфросинія Захарівна, 1921 р. народження, с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 30.10.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Одеської області від 10.01.1947 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1998 р.

ХРИСТЕНКО Олексій Іванович, 1879 р. народження, м. Київ, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар заводу імені А. Марті. Заарештований 28.09.1937 р. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 08.12.1937 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

ХРИСТОВ-КОРСУКОВ Григорій Дмитрович, 1891 р. народження, с. Верна-Лубянка Курської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у Новоодеському районі, назва села невідома. Охоронник в управлінні «Мостобуд» № 35 у с. Нова Одеса. Заарештований 03.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Новосибірської області від 20.10.1941 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Помер в ув'язненні 07.11.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ХРИСТОФ Олександр Якович, 1900 р. народження, с. Макарівка друга Ширяївського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Суха Верба Мостівського району. Рахівник. Місце роботи невідоме. Заарештований 09.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 30.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1972 р.

ХРИСТУНЕНКО Андрій Лукич, 1908 р. народження, с. Новоукраїнка Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Начальник залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 16.07.1937 р. Рішенням Лінійного суду Одеської залізниці від 19.09.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Помер у 1941 р. Місце поховання невідоме. Реабілітований у 1963 р.

ХРИСТЮК Антон Федорович, 1904 р. народження, с. Димарка Київської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Миролюбівка Братського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 19.10.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.12.1930 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХРОМЧЕНКО Василь Іванович, 1906 р. народження, с. Домахи Орловської губернії, росіянин, із селян, освічений. Проживав у с. Любомирівка Снігурівського району Миколаївської області. Секретар партійного осередку. Заарештований 05.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.04.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХРУПАЛО Дмитро Іванович, 1895 р. народження, с. Прогрес Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Прогрес Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.05.1930 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ХРУПАЛО Іван Іванович, 1883 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Максимівка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Зарештований 04.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 23.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХРУПАЛО Іван Микитович, 1888 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Прогрес Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 31.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.05.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХРУПАЛО Михайло Прохорович, 1914 р. народження, с. Максимівка Привільнянського району Миколаївської області, українець, із

селян, освічений. Проживав у с. Максимівка Новобузького району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 19.01.1942 р. Вироком Військового трибуналу від 03.02.1942 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.02.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ХРУПАЛО Олександр Прохорович, 1903 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Максимівка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 04.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 23.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХРУПАЛО Петро Іванович, 1884 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлівка Привільнянського району. Колгоспник. Заарештований 24.05.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.08.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ХРУПАЛО Прохор Іванович, 1880 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Максимівка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 01.02.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 23.04.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ХРУСТОВСЬКИЙ Йосип Антонович, 1895 р. народження, с. Кумарі Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Зелені Кошари Первомайського району Миколаївської області. Голова колгоспу. Заарештований 06.11.1936 р. Рішенням Одеського обласного суду 07.02.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ХУДОЯШ Іван Олександрович, 1881 р. народження, с. Варварівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Варварівка Варварівського району Миколаївської області. Інвалід. Заарештований 20.10.1930 р. Постановою прокурора м. Миколаєва від 11.08.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ХУДЯЄВ Іван Денисович, 1903 р. народження, с. Звенигородка Олександрійського району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Суха Балка Вознесенського району Миколаївської області. Голова колгоспу «Шлях до соціалізму». Заарештований 16.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 07.06.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ХУСІД Іона Давидович, 1894 р. народження, м. Миколаїв, єврей, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Начальник ОАГС. Заарештований 31.05.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 25.12.1938 р. справу припинено. Реабілітований у 1996 р.

Ц

ЦАПЧЕНКО Йосип Калинович, 1893 р. народження, с. Березівка Херсонського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ганнівка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 27.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 15.05.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦАРАН Мойсей Григорович, 1900 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Благодатнівського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 17.01.1942 р. Військовим трибуналом 389 стрілецької дивізії САВО від 13.03.1942 р. засуджений до розстрілу. Постановою Верховного Суду СРСР від 10.05.1942 р. строк покарання змінено на 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦАРЮК Павло Іванович, 1901 р. народження, с. Андріївка Широколанівського району Миколаївської області, українець, із селян, дані про освіту відсутні. Проживав у с. Тернувате Варварівського району Миколаївської області. Голова колгоспу. Заарештований 06.11.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 23.01.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від

07.01.1955 р. міра покарання знижена до 9 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЦАХЕР Йосип Павлович, 1902 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Тесляр у колгоспі. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1988 р.

ЦАХЕР Мартин Матвійович, 1889 р. народження, с. Йосип-Сталь Спартаківського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Чорнороб. Заарештований 02.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 28.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦАЦУРІН Тихон Пилипович, 1893 р. народження, с. Максимівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Максимівка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 23.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.02.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦВЄТКО Сергій Ілліч, 1884 р. народження, с. Тернівка Жовтневого району, болгарин, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Учитель середньої школи № 7. Заарештований 22.05.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 22.06.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦВЄТКОВ Іван Денисович, 1891 р. народження, х. Василівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Василівка. Одноосібник. Заарештований 28.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 09.05.1945 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦВИЛІХ Зиске Янкельович, 1899 р. народження, єврей, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Кравець у промисловій артілі ім. Свердлова. Заарештований 23.06.1941 р. Постановою УНКВС Новосибірської області від 15.02.1943 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЦЕБКАЛЕНКО Дмитро Петрович, 1850 р. народження, с. Коблеве Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Коблеве Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 25.09.1929 р. Рішенням Одеського окружного суду від 24.12.1929 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЦЕГИЛЬНИЧЕНКО Олексій Пилипович, 1902 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Голова колгоспу. Заарештований 02.01.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 09.02.1933 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.05.1935 р. достроково звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕДРО Микола Францевич, 1890 р. народження, с. Валя Купцова (Польща), поляк, із робітників, малоосвічений. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Мельник на млині. Заарештований 30.09.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 05.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕКОТ Микола Петрович, 1894 р. народження, с. Тарнава-Вишня (Польща), українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Сергіївка Братського району Миколаївської області. Кустар. Заарештований 23.09.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.01.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Картабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1957 р.

ЦЕЛИНСЬКИЙ Болеслав Олександрович, 1888 р. народження, м. Бердичів, поляк, із службовців, малоосвічений. Проживав у с. Криве

Озеро Кривоозерського району Миколаївської області. Коваль. Місце роботи невідоме. Заарештований 01.10.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 28.06.1931 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕНЄР Катерина Готлібівна, 1903 р. народження, х. Добра Воля Новобузького району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена в Комі АРСР. Знята з обліку 18.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦЕНТІЙ Данило Микитович, 1894 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єланець. Колгоспник. Заарештований 06.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕНТНЕР Берта Францівна, 1924 р. народження, с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освічена. Останнє місце проживання невідоме. Останнє місце роботи невідоме. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР та Народного комісаріату по будівництву СРСР від 31.12.1945 р. виселена у Молотовську область. Знята з обліку спецпоселення в 1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦЕНТНЕР Йосип Лук'янович, 1899 р. народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Робітник лубзаводу. Заарештований 12.08.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1965 р.

ЦЕНТНЕР Лев Мартинович, 1919 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у м. Миколаєві. Студент педагогічного інституту. Заарештований 23.06.1941 р. Рішенням Новосибірського обласного суду від 20.10.1941 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦЕНТНЕР Лібератус Якович, 1894 р. народження, с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району. Заарештований 03.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.04.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення в концтаборі умовно, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕНТНЕР Франц Якович, 1879 р. народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ейгенгут Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 22.11.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 02.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1960 р.

ЦЕПКАЛЕНКО Микола Дмитрович, 1906 р. народження, с. Коблеве Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Коблеве. Військовослужбовець. Заарештований 19.02.1930 р. ВТ 14 стрілецького корпусу 16.03.1930 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦЕР Антон Якович, 1902 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Блюменфельд. Помічник комбайнера у колгоспі. Заарештований 31.08.1938 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 10.03.1939 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Миколаївської обласної прокуратури від 07.09.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦЕР Микола Якович, 1896 р. народження, с. Блюменфельд Березанського району, німець, із службовців, освічений. Проживав у с. Блюменфельд. Робітник у Березанському радгоспі. Заарештований 02.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер у таборі. Дата смерті невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

ЦЕРКОВНИЙ Ілля Миколайович, 1875 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Велика Кореніха

Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 25.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.05.1930 р. засуджений до заслання у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕРКОВНИЙ Прокіп Миколайович, 1877 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, неосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 08.04.1935 р. Рішенням прокуратури Одеської області від 26.06.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЦЕРР Ганна Єфимівна, 1918 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працівник сільського господарства. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена у м. Караганду. Знята з обліку спецпоселення 25.10.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦЕРР Єлизавета Михайлівна, 1919 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працівник сільського господарства. Заарештована в 1945 р. На підставі постанови ДКО від 07.10.1942 р. виселена в Комі АРСР. Знята з обліку 24.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦЕРР Піус Йосипович, 1903 р. народження, с. Блюменфельд Березанського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Блюменфельд. Колгоспник. Заарештований 17.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВСМиколаївської області від 26.09.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення в ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦЕТНЕР Рафаїл Францевич, 1895 р. народження, с. Шенфельд, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник елеватора. Заарештований 25.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИБУЛЬКО Кузьма Михайлович, 1902 р. народження, с. Тирлівка Вінницької області, українець, із міщан, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Завідуючий метеорологічною станцією. Заарештований 09.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 10.09.1937 р. Місце поховання невідоме. Реабілітований у 1958 р.

ЦИБУЛЬКО-ЯРИЗ Галина Іванівна, 1911 р. народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Робітниця промислово-торгової бази. Заарештована 15.10.1937 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 11.03.1938 р. справу припинено. Звільнена 19.03.1938 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1996 р.

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Гнат Самойлович, 1889 р. народження, с. Мала Врадіївка Врадіївського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Врадіївка. Колгоспник. Заарештований 25.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Іван Григорович, 1872 р. народження, с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Чорнороб. Заарештований 08.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Михайло Костянтинович, 1897 р. народження, с. Болгарка, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Працівник школи морських льотчиків. Заарештований 19.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 18.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покаранная відбував у м. Магадані. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1955 р.

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Олександр Дементійович, 1895 р. народження, с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Бухгалтер районного фінансового відділу. Заарештований 25.02.1938 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИБУЛЬСЬКИЙ Павло Сергійович, 1889 р. народження, с. Возсіятське Єланецького райо-

ну, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Возсіятське Єланецького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 16.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 03.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ЦИГАН Микола Павлович, 1887 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Учитель. Місце роботи невідоме. Заарештований 02.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937 р. Місце поховання невідомо Реабілітований у 1989 р.

ЦИГАНЕНКО Мефодій Васильович, 1900 р. народження, с. Піски Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Кочегар на елеваторі. Заарештований 27.01.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ УСРР від 20.11.1929 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИГАНКОВ Феоктист Пилипович, 1889 р. народження, с. Бармашове Миколаївського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бармашове Миколаївського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 22.02.1930 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИГАНКОВА Єфросинія Федорівна, 1906 р. народження, м. Рильськ, росіянка, із селян, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Продавець. Заарештована 10.07.1944 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 25.08.1944 р. справу припинено. Реабілітована в 1996 р.

ЦИГАНОК Євдокія Севастянівна, 1910 р. народження, Полтавська губернія, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у комуні ім. К. Маркса Доманівського району. Хлібороб. Заарештована 25.04.1929 р., з-під варти звільнена 03.07.1929 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИГАНОК Марко Федорович, 1907 р. народження, Полтавський округ, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у комуні ім. К. Маркса Доманівського району. Хлібороб. Заарештований 25.04.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 16.08.1929 р. засуджений до заслання у м. Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦИГАНЮК Михайло Мусійович, 1903 р. народження, с. Садове Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Садове Арбузинського району Миколаївської області. Голова сільської ради. Заарештований 21.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

ЦИГАРКО Любов Дмитрівна, 1898 р. народження, с. Анчекрак Очаківського району, українка, із селян, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Головний бухгалтер протималярійної станції. Заарештована 25.06.1944 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.10.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1996 р.

ЦИГЕЛЄ Генріх Готлібович, 1908 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 20.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області у 1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Відомості про страту відсутні. Реабілітований у 1964 р.

ЦИГЕЛЄ Готліб Іванович, 1887 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Грінфельд Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 15.06.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 25.07.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦИГЕЛЄ Готліб Якович, 1883 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району. Хлібороб. Заарештований 22.03.1930 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИГЕЛЄ Емілія Християнівна, 1900 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського

району, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Грінфельд Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспниця. Заарештована 03.11.1937 р. Рішенням Одеського обласного суду від 09.04.1939 р. засуджена до 5 років позбавлення волі з поразкою в правах строком на 2 роки. Реабілітована в 1939 р.

ЦИГЕЛЄ Іоганна Фрідріхівна, 1918 р. народження, с. Новий Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Новий Рорбах Веселинівського району Одеської області. Працівник сільського господарства. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена у Вологодську область. Знята з обліку спецпоселення 18.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИГЕЛЬ Маргарита Альбертівна, 1937 р. народження, с. Новий Рорбах Миколаївського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Новий Рорбах Миколаївського району Одеської області. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена у Комі АРСР. Знята з обліку спецпоселення 12.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИГЕЛЬСЬКИЙ Павло Денисович, 1879 р. народження, с. Стайкове Київської області, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Волкове Братського району Миколаївської області. Різнороб. Заарештований 05.07.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 03.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 13.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЦИГЛЕР Адам Адамович, 1891 р. народження, с. Попільне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Попільне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 14.02.1930 р. Постановою Одеського окружного відділу ДПУ УСРР від 27.06.1930 р. справу припинено, виселений за межі України. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦИГЛЕР Вільгельм Георгійович, 1901 р. народження, с. Попільне Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Попільне Березанського району Миколаївської області. Бухгалтер. Місце роботи невідоме. Заарештований 03.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦИГЛЕР-КАРР Володимир Миколайович, 1889 р. народження, м. Петроків (Польща), поляк, із робітників, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Актор у театрі. Заарештований 04.04.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 09.07.1935 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИГУЛЬСЬКА Лідія Августівна, 1908 р. народження, м. Вознесенськ Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Болгарка Вознесенського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Комі АРСР. Знята з обліку спецпоселення 17.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИГУЛЯ Василь Тихонович, 1907 р. народження, с. Кошниця Дубоссарського району (Молдова), молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Не працював. Заарештований 12.04.1944 р. Постановою Первомайського міського відділу НКДБ від 13.08.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦИДИЛО Федір Антонович, 1895 р. народження, с. Копистин Кам'янець-Подільської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Пенсіонер. Заарештований 21.12.1945 р. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 17.05.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Рішенням Верховного Суду СРСР від 25.05.1946 р. міра покарання змінена на 7 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЦИКМАН Петро Олександрович, 1892 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Майстер. Місце роботи невідоме. Заарештований 28.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИКОШ Ілля Лукич, 1900 р. народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовневе Доманівського району Миколаївської

області. Колгоспник. Заарештований 06.02.1953 р. Рішенням Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЦИКОШ Катерина Іллівна, 1902 р. народження, с. Должки Дрогобицької області, українка, із селян, неосвічена. Проживала у с. Староголовневе Доманівського району. Колгоспниця. Заарештована 02.03.1953 р. Постановою Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ЦИКОШ Микола Лукич, 1903 р. народження, с. Заводка Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Староголовневе Доманівського району. Колгоспник. Заарештований 06.02.1953 р. Постановою Одеського обласного суду від 11.04.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Постановою Верховного Суду УРСР від 23.12.1954 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЦИКТОР Федір Миколайович, 1905 р. народження, с. Скородне Новоукраїнського району Дрогобицької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Волошиному Кривоозерського району. Колгоспник. Заарештований 21.11.1952 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Одеської області від 28.01.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 04.02.1955 р. міра покарання знижена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Запоріжжі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ЦИМАРКО Дмитро Михайлович, 1896 р. народження, м. Миколаїв, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Коваль на заводі ім. А. Марті. Заарештований 28.07.1937 р. Вироком Військового трибуналу військової частини № 4341 від 11.03.1938 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЦИМБАЛ Анатолій Павлович, 1926 р. народження, с. Кателине Очаківського району, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Кондуктор. Місце роботи невідоме. Заарештований 03.06.1944 р. Вироком Військового трибуналу 3-го Українського фронту від 02.09.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИМБАЛ Володимир Калістратович, 1894 р. народження, с. Богданівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Макеєво Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 13.03.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 04.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ЦИМБАЛ Іван Дєєвич, 1900 р. народження, х. Тернові Поди Херсонського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Водопій Миколаївського району. Місце роботи невідоме. Заарештований 26.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦИМБАЛ Олена Корніївна, 1897 р. народження, с. Грацианівка Врадіївського району Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Грацианівка Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 13.09.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджена до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбувала в Біломорбалттабі НКВС СРСР. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1966 р.

ЦИМБАЛ Полікарп Максимович, 1905 р. народження, с. Скалибівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Скалибівка. Колгоспник. Заарештований 23.12.1932 р. Рішенням Арбузинського районного народного суду від 08.03.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦИМБАЛЕНКО Григорій Микитович, 1904 р. народження, с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 22.03.1933 р. Постановою Трійки при Колегії ДПУ УСРР від

27.04.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИМБАЛЕНКО Іван Микитович, 1898 р. народження, Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 22.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦИМБАЛЕНКО Микола Олексійович, 1899 р. народження, с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 29.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 25.10.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИМБАЛІСТ Кузьма Мефодійович, 1898 р. народження, с. Новоселівка Арбузинського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоселівка. Хлібороб. Заарештований 28.02.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЦИМБАЛОВ Григорій Михайлович, 1889 р. народження, с. Маяки Одеської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Учитель школи № 6. Заарештований 29.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Петрозаводську. Реабілітований у 1989 р.

ЦИМБАЛЮК Костянтин Опанасович, 1897 р. народження, с. Косіорівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Косіорівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 15.04.1933 р. Рішенням Вознесенського районного відділу ДПУ УРСР від 07.05.1933 р. справу припинено. Звільнений 07.05.1933 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Генріх Іванович, 1888 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Хлібороб. Заарештований 29.05.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Катерина Іванівна, 1912 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселена в Архангельську область. Померла 13.06.1951 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Петро Християнович, 1882 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідоме. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Карагандинську область. Знятий з обліку спецпоселення 09.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Роберт Якович, 1934 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Молотовську область. Знятий з обліку спецпоселення 09.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Фрідріх Іванович, 1895 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник колгоспу ім. Криницького. Заарештований 10.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Яків Якович, 1879 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник колгоспу ім. Криницького. Заарештований 24.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС

Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ЦИМБЕЛЬМАН Якович Якович, 1904 р. народження, с. Рорбах Весилинівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Весилинівського району Одеської області. Швець. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИМБЕЛЬМАНН Ірма Петрівна, 1933 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Навчалася у школі. Дата арешту невідома. На основі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Томську область. Знята з обліку спецпоселення 14.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИМБЕЛЬМАНН Роза Андріївна, 1911 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, працювала в сільському господарстві. Дата арешту невідома. На основі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Томську область. Знята з обліку спецпоселення 24.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИМЕРМАН Антон Мартинович, 1899 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау. Інспектор у районному земельному відділі. Заарештований 21.02.1935 р. Постановою Одеського обласного суду від 26.07.1935 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Звільнений 21.02.1940 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИМЕРМАН Георгій Францевич, 1933 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИМЕРМАН Густав Іванович, 1909 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ліхтенфельд. Колгоспник. Заарештований 01.08.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦИМЕРМАН Іван Миколайович, 1892 р. народження, с. Мар'янівка Арбузинського району Миколаївської області, єврей, із селян, неосвічений. Проживав у с. Мар'янівка Арбузинського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 09.05.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 06.01.1945 р. засуджений до заслання у Казахстан строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦИМЕРМАН Магдаліна Яківна, 1893 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИМЕРМАН Сусанна Герасимівна, 1896 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Місце проживання невідомо, останнє місце роботи невідомо. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИМЄРМАН Готліб Християнович, 1919 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. виселений у Комі АРСР. Знятий з обліку спецпоселення 15.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИМЄРМАН Петро Християнович, 1937 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. За-

арештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИМЄРМАН Яків Готлібович, 1869 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, не працював. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИММЕР Павлина Карлівна, 1919 р. народження, с. Михайлівка Береславського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Михайлівка Береславського району Миколаївської області, працювала в сільському господарстві. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Молотовську область. Знята з обліку спецпоселення 23.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЦИММЕРМАН Олександр Мартинович, 1905 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Робітник у радгоспі. Заарештований 28.06.1941 р. Вироком Військового трибуналу військової частини 1080 08.08.1941 р. засуджений до розстрілу. Дата розстрілу невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИММЕРМАН Християн Якович, 1901 р. народження, с. Йоганесталь Широколанівського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Під час німецько-фашистської окупації Миколаївської області перебував у м. Берліні. Заарештований 30.05.1949 р. Вироком Військового трибуналу військового гарнізону м. Берліна 27.07.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦИММЕРМАНН Франц Францевич, 1908 р. народження, с. Нелюблянський Тарановського району Кустанайської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИММЕРМАНН Шоластика Францівна, 1905 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЦИНГЕР Амшей Цукович, 1888 р. народження, м. Одеса, єврей, відомості про соціальне походження невідомі, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Чоботар. Заарештований 23.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер в ув'язненні, дата смерті невідома. Місце поховання невідоме. Реабілітований у 1963 р.

ЦИРУЛЬНИКОВ Сила Лаврентійович, 1880 р. народження, с. Скала Таращанського р-ну Київської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Шофер у військторгу. Заарештований 30.09.1937 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 09.12.1939 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИРУЛЬНІКОВ Леонід Павлович, 1912 р. народження, с. Сагайдак Устинівського району, єврей, із службовців, незакінчена вища освіта. Проживав у с. Новий Буг. Інспектор заготівельної бази «Укрплодовощторг». Заарештований 25.04.1938 р. Дані про покарання в справі відсутні. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЦИРУЛЯ Костянтин Прокопович, 1907 р. народження, с. Інгулка Привільнянського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Інгулці. Колгоспник. Заарештований 04.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИСТАН Діна Іванівна, 1899 р. народження, х. Скалівая Кіровоградської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала у м. Миколаєві. Прибиральниця у військовій частині. Заарештована 19.05.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 20.06.1945 р. засуджена до 10 років ув'язнен-

ня у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ЦИХОНЯ Андрій Сергійович, 1909 р. народження, с. Іванівка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Іванівка Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИХОНЯ Василь Сергійович, 1911 р. народження, с. Іванівка Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Іванівка. Колгоспник. Заарештований 08.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 27.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦИХОНЯ Хома Іванович, 1888 р. народження, с. Іванівка Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Іванівка. Колгоспник у колгоспі. Заарештований 20.04.1944 р. Постановою УНКВС по Одеській області від 09.12.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИХОНЯ Яків Дмитрович, 1894 р. народження, с. Іванівка Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Іванівка. Колгоспник у колгоспі. Заарештований 04.05.1944 р. Постановою УНКДБ Одеської області від 09.12.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦИЦАРЕВ Олександр Іванович, 1923 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Червоноармієць. Заарештований 27.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу 130 стрілецької дивізії від 05.09.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦИШКО Варвара Андріївна, 1902 р. народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, малоосвічена. проживала у м. Миколаєві. Робітниця. Місце роботи невідоме. Заарештована 03.09.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 20.10.1945 р. засуджена до заслання у Північно-Казахстанську область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ЦИШНАТІЙ Василь Микитович, 1871 р. народження, с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Малинівка. Хлібороб. Заарештований 05.02.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 20.02.1930 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦІБАРТ Адольф Фрідріхович, 1903 р. народження, с. Дорфштадт Мелітопольського району, німець, із селян, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Дорфштадт. Голова Карл-Лібкнехтівського райвиконкому. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 23.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Документи про страту відсутні. Реабілітований у 1959 р.

ЦІГЄЛЬ Альберт Готлібович, 1914 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований у 1945 р. На основі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. виселений у Комі АРСР. Знятий з обліку спецпоселення 28.08.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЦІМЕРМАН Адам Готлібович, 1900 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь. Колгоспник. Заарештований 08.10.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 17.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 01.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ЦІМЕРМАН Варвара Лаврентіївна, 1924 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Дата реабілітації невідома.

ЦІМЕРМАН Емілія Лаврентіївна, 1937 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Дата реабілітації невідома.

ЦІМЕРМАН Єлизавета Карлівна, 1902 р. народження, м. Одеса, німкеня, соціальне походження невідоме, неосвічена. Проживала у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Дата реабілітації невідома.

ЦІМЕРМАН Єлизавета Лаврентіївна, 1932 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Ландау Варварівського району Одеської області, не працювала. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Дата реабілітації невідома.

ЦІМЕРМАН Михайло Йосипович, 1896 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району. Учитель. Заарештований 03.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 18.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.11.1937 р. Реабілітований в 1967 р.

ЦІМЕРМАН Християн (Яків) Фрідріхович, 1879 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник колгоспу «Модр». Заарештований 07.08.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до 5 років концтаборів. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦІММЕРМАН Геронім Іванович, 1890 р. народження, х. Соснівка Варварівського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Штейнберг Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 07.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

ЦІММЕРМАН Християн Якович, 1901 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району. Конюх. Заарештований 17.06.1933 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 01.11.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦІММЕРМАН Яків Іванович, 1898 р. народження, с. Нейзац Березанського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац. Колгоспник. Заарештований 18.11.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 29.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 10.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦОЙ Дю Чир, 1912 р. народження, с. Сентін-Кум (Корея), кореєць, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Міліціонер першого відділення міліції. Заарештований 15.06.1938 р. Рішенням Трійки УНКВС Миколаївської області від 29.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 19.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЦОЙНО Іван Андрійович, 1894 р. народження, Корея, кореєць, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Машиніст. Місце роботи невідоме. Заарештований 15.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 03.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 13.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЦОЛЛЕР Петро Петрович, 1893 р. народження, х. Великівський Доманівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Акмечетка Доманівського району Миколаївської області. Робітник у радгоспі. Заарештований 11.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 27.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 07.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦОРНІК Давид Августович, 1900 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 01.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення в ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦОРНІК Іван Августович, 1880 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Данциг. Колгоспник. Заарештований 21.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.02.1933 р. засуджений

до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦОРНІК Петро Августович, 1881 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР 01.02.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦОЦА Федот Михайлович, 1893 р. народження, с. Велика Олександрівка Херсонського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Андріївка Снігурівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 04.11.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.01.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦУГУЙ Костянтин Нестерович, 1896 р. народження, с. Мандрешти (Молдавія), молдаванин, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Мар'янівка Доманівського району Миколаївської області. Священик. Заарештований 24.06.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 08.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЦУКАН Петро Сергійович, 1893 р. народження, с. Новопетрівське Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Новопетрівське. Касир у колгоспі. Заарештований 11.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 07.04.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення в ВТТ. Покарання відбував у Самартабі НКВС СРСР. Постановою УНКВС м. Миколаєва від 10.09.1939 р. рішення Трійки відмінено. Справу припинено.

ЦУКАНОВ Андрій Логвинович, 1872 р. народження, м. Тираспіль (Молдавія), білорус, із селян, неосвічений. Проживав у с. Явкине Баштанського району Миколаївської області. Заарештований 03.04.1944 р. Рішенням прокуратури Баштанського району від 12.06.1944 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЦУКАНОВ Петро Семенович, 1884 р. народження, м. Миколаїв, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Економіст на кондитерській фабриці. Заарештований 13.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1969 р.

ЦУРІКА Яків Євменович, 1912 р. народження, с. Синюхин Брід Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Синюхин Брід. Колгоспник. Заарештований 31.07.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 22.11.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ЦУРКАН Аркадій Фомич, 1883 р. народження, м. Одеса, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 20.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЦУРКАН Василь Григорович, 1899 р. народження, с. Секретарка Кривоозерського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Калантирка Кривоозерського району Миколаївської області. Тесляр у колгоспі. Заарештований 31.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 03.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЦУРКАН Іван Васильович, 1921 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта середня. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області. Начальник батальйону 56-ї армії. Заарештований 26.05.1942 р. Вироком Військового трибуналу 56-ї армії 20.06.1942 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років. Вироком Військового трибуналу Південного фронту 28.06.1942 р. вирок змінено на 5 років ув'язнення з позбавленням прав строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЦУРКАН Ісак Пилипович, 1914 р. народження, с. Молдованка Грушківського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у радгоспі ім. Петровського Тилігуло-

Березанського району. Комбайнер у радгоспі. Заарештований 29.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.01.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЦУРКАН Петро Мусійович, 1891 р. народження, с. Лукашівка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лукашівка. Хлібороб. Заарештований 01.01.1933 р. Постановою Первомайського районного відділу ДПУ УСРР від 21.01.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦУРКАН Платон Мусійович, 1897 р. народження, с. Лукашівка Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лукашівка. Хлібороб. Заарештований 01.01.1933 р. Постановою Первомайського районного відділу ДПУ УСРР від 21.01.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦУРПАН Іван Васильович, 1892 р. народження, с. Ольшанка Первомайського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у комуні ім. К. Маркса Доманівського району Миколаївської області. Коваль у комуні. Заарештований 05.05.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР 16.08.1929 р. засуджений до заслання у м. Казахстан строком на 3 роки. Реабілітований у 1990 р.

ЦУШКО Макар Гаврилович, 1894 р. народження, с. Заборов'я (Білорусія), поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ганнівка Вознесенського району. Обхідник залізничної колії. Заарештований 09.03.1938 р. Постановою прокурора Котовської дільниці Одеської залізниці від 17.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЦЮПКО Всеволод Іванович, 1910 р. народження, с. Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений, до призову на військову службу проживав у с. Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 18.04.1942 р. Вироком Військового трибуналу військової частини від 26.04.1942 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Номер військової частини невідомий. Страчений 20.05.1942 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЦЮРА-ПЕТРПЕНИК Тетяна Федорівна, 1914 р. народження, с. Новопетрівка Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Варварівка Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована. Дата арешту невідома. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 09.06.1945 р. засуджена до заслання у Казахстан строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1989 р.

Ч

ЧАБАН Федір Семенович, 1895 р. народження, с. Нечаївка Київської області, українець, із селян, малоосвічений, до призову на військову службу проживав у с. Гуляйгородок Снігурівського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 11.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу 28-ї армії від 09.05.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧАБАНЕНКО Володимир Зіновійович, 1913 р. народження, с. Малосолоне Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малосолоне Вознесенського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований 14.03.1937 р. Вироком Одеського обласного суду від 04.11.1938 р. засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧАБАНЕНКО Павло Терентійович, 1892 р. народження, м. Вознесенськ Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську, посада та місце роботи невідомі. Заарештований 08.07.1937 р. Рішенням Судової Колегії карних справ Одеського обласного суду від 11.05.1939 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 1 рік. Помер у Харківській області 22.02.1947 р. Місце поховання невідоме. Реабілітований у 1960 р.

ЧАБАНОВ Захар Карлович, 1896 р. народження, с. Кумарі Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Болеславчик Первомайського району Миколаївської області. Завідуючий господарством у колгоспі. Заарештований 08.01.1935 р. Вироком Одеського обласного суду від 18.03.1935 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком

на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧАБАНОВ Іван Омелянович, 1898 р. народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Щербані. Червоноармієць. Заарештований 06.06.1944 р. Вироком Військового трибуналу 34 стрілецької дивізії від 21.07.1944 р засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ЧАБАНЮК Дмитро Трохимович, 1881 р. народження, с. Дубинове Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дубинове Кривоозерського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 21.10.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 05.02.1931 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ (умовно). Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧАГОДАР Климентій Іванович, 1883 р. народження, х. Катів Доманівського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лідіївка Мостівського району. Водовоз радгоспу «Суха Балка». Заарештований 31.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 р. засуджений до 10 років ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧАЄВСЬКИЙ Віктор Миколайович, 1915 р. народження, м. Вознесенськ, поляк, із робітників, освіта середня, проживав у м. Вознесенську. Машиніст водоканалу. Заарештований 25.09.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 30.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЧАЄВСЬКИЙ Семен Петрович, 1896 р. народження, с. Цивідівка (Польща), білорус, із селян, освіта початкова. Проживав на залізничній станції Трикрати Вознесенського району Миколаївської області. Помічник начальника залізничної станції Трикрати. Заарештований 02.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 06.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

ЧАЄВСЬКИЙ Федір Миколайович, 1908 р. народження, м. Молодченко Віленської губернії, поляк, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Робітник залізниці. Заарештований 17.10.1937 р. Рішенням Особливої наради при НКВС СРСР 28.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧАЙКА Антон Юхимович, 1887 р. народження, с. Баштанка, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Баштанка. Садівник. Заарештований 21.10.1935 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧАЙКА Григорій Спиридонович, 1864 р. народження, с. Малинівка Новоодеського району, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Малинівка. Хлібороб. Заарештований 26.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 20.02.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ЧАЙКА Давид Петрович, 1880 р. народження, с. Акмечетка Доманівського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Акмечетка Доманівського району, одноосібник. Заарештований 26.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 20.11.1944 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧАЙКА Ничипір Андрійович, 1899 р. народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 31.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 20.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 03.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧАЙКОВСЬКА Ганна Андріївна, 1882 р. народження, с. Андріївка Кременчуцького району, українка, із селян, неосвічена. Проживала у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця колгоспу ім. Кірова. Заарештована 05.11.1937 р., з-під варти звільнена 15.02.1938 р. Подальша доля невідома.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Антон Степанович, 1888 р. народження, с. Кардибанівка (Польща), українець, із селян, освічений. Проживав на х. Катівці Мостівського району. Тесляр у колгоспі. Заарештований 04.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 04.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 10.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Василь Герасимович, 1879 р. народження, с. Новоолександрівка

Братського району, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоолександрівка. Колгоспник. Заарештований 13.10.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 05.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.11.1937 р. Реабілітований у 1989 р.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Всеволод Степанович, 1885 р. народження, с. Вознесенськ Одеської області, українець, із служителів культу, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Робітник торговельної бази. Заарештований 08.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області 09.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 15.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою президії Миколаївського обласного суду від 09.01.1957 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧАЙКОВСЬКИЙ Микола Самійлович, 1908 р. народження, с. Гедвилове Кривоозерського району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Гедвилове. Колгоспник. Заарештований 25.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.02.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧАЛИЙ Савелій Трохимович, 1902 р. народження, с. Мар'ївка Баштанського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Гвардії Ілліча Жовтневого району. Колгоспник. Заарештований 28.01.1948 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 28.04.1948 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧАЛИХ Віра Сергіївна, 1918 р. народження, м. Лебедян Рязанської області, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала у м. Миколаєві. Студентка педагогічного інституту. Заарештована 16.12.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.02.1938 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.01.1940 р. справу припинено. Покарання відбувала у Картабі НКВС СРСР. Реабілітована в 1990 р.

ЧАЛОВАН Андрій Онисимович, 1890 р. народження, с. Ганнівка Братського району, українець, із селян, неосвічений. Проживав на х. Артеменко Братського району. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 11.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧАНГАЙ Григорій Лаврентійович, 1900 р. народження, с. Марківка Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Марківка. Колгоспник. Заарештований 12.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

ЧАНГАЙ Іван Пилипович, 1897 р. народження, с. Марківка Березанського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Марківка. Колгоспник. Заарештований 22.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

ЧАНГАЙ Кирило Лаврентійович, 1898 р. народження, с. Марківка Березанського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Марківка. Колгоспник. Заарештований 11.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

ЧАНЕНКОВА Марія Гордіївна, 1887 р. народження, с. Петрине Херсонської губернії Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Леніне Привільнянського району. Безробітна. Заарештована 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 02.09.1937 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ЧАНСТКОВСЬКИЙ Кузьма Гнатович, 1895 р. народження, с. Станіславчик Первомайського повіту, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Багачівка Кривоозерського району Миколаївської області, службовець. Заарештований 17.11.1921 р. Постановою Колегії Одеської губернської надзвичайної комісії від 14.12.1921 р. засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧАПКОВСЬКА Євгенія Олексіївна, 1899 р. народження, м. Миколаїв, українка, із службовців, освіта початкова. Проживала у м. Миколаєві. Бухгалтер державного банку. Заарештована 15.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС

Миколаївської області від 27.03.1938 р. справу припинено. Реабілітована в 1994 р.

ЧАПЛИГІН Павло Іванович, 1907 р. народження, с. Новий Буг, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новий Буг. Безробітний. Заарештований 09.04.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.05.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Вирок замінено на примусові роботи строком на 1 рік. Реабілітований у 1990 р.

ЧАПЛИНСЬКИЙ Микола Тимофійович, 1898 р. народження, с. Круглиці Гусятинського повіту, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Яструбинове Вознесенського району. Стрілочник залізничної станції Яструбинове. Заарештований 22.06.1938 р. Постановою прокурора Котовської дільниці Одеської залізниці від 31.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧАПЛІН Петро Дмитрович, 1897 р. народження, м. Полтава, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Начальник аеропорту. Заарештований 11.09.1936 р. Рішенням Особливої наради при НКВС СРСР від 22.07.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Колимтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1989 р.

ЧАРИКОВ Микола Сергійович, 1892 р. народження, м. Сквира Київської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району. Бухгалтер Кривоозерської МТС. Заарештований 26.07.1937 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 23.10.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕБАН Антон Климович, 1884 р. народження, с. Лукашівка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лукашівка. Столяр у колгоспі ім. Молотова. Заарештований 09.01.1933 р. Рішенням прокуратури м. Первомайська від 11.02.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧЕБАН Пилип Ілліч, 1888 р. народження, с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області, молдаванин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Сирове. Псаломщик. Заарештований 14.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Комі АРСР. Реабілітований у 1965 р.

ЧЕБАНОВ Євдоким Омелянович, 1886 р. народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, українець, із службовців, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 25.03.1944 р. Постановою УНКДБ Миколаївської області від 14.04.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕБАНОВ Іван Дмитрович, 1883 р. народження, с. Великосербулівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Великосербулівка. Хлібороб. Заарештований 30.03.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.04.1932 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕБАНОВ Микола Семенович, 1901 р. народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Щербані. Комбайнер у колгоспі. Заарештований 03.08.1938 р. Постановою Військового прокурора військової частини (назва військової частини невідома) від 17.04.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЧЕБАНОВ Онисим Васильович, 1880 р. народження, с. Маловелідарівка Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Маловелідарівка. Одноосібник. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 28.04.1930 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ЧЕБАНОВ Опанас Онисимович, 1886 р. народження, с. Новокосіорівка Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокосіорівка. Колгоспник. Заарештований 10.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.04.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Після звільнення проживав у м. Куйбишеві. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕБАНОВ Петро Федорович, 1879 р. народження, с. Новокасперівка Єланецького району Миколаївської області, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Асенізатор. Заарештований 16.03.1937 р. Рішен-

ням Одеського обласного суду від 24.05.1937 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕБАНОВ Прокіп Іванович, 1902 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у с. Велідарівка. Коваль у колгоспі. Заарештований 29.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 16.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕБАНОК Йосип Іванович, 1899 р. народження, м. Вознесенськ, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Слюсар залізничного депо м. Вознесенська. Заарештований 01.07.1941 р. Рішенням Судової Колегії Одеського обласного суду від 14.07.1941 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕБАНЮК Іван Андрійович, 1891 р. народження, ст. Голта Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на ст. Голта. Сторож у депо на ст. Голта. Заарештований 19.03.1933 р. Постановою ОДТВ ДПУ по Одеській області від 02.04.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧЕБОНЕНКО-ТУЛЬЧІЙ Надія Лук'янівна, 1923 р. народження, с. Натягайлівка Вознесенського району, українка, із селян, освіта середня. Проживала на залізничній станції Борзя Забайкальської залізниці. Куховарка на залізничній станції Борзя. Заарештована 13.01.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 09.11.1946 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ЧЕБОТАР Іван Іларіонович, 1910 р. народження, с. Синюхин Брід Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Синюхин Брід. Військовослужбовець. Заарештований 14.08.1942 р. Вироком Військового трибуналу від 26.08.1942 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕБОТАРЬОВ Павло Григорович, 1886 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району. Хлібороб. Заарештований 28.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 27.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕБОТАРЬОВ Петро Гнатович, 1885 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району. Колгоспник. Заарештований 01.11.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.01.1931 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕГА Іван Ілліч, 1890 р. народження, с. Спиридонівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Спиридонівка. Робітник у радгоспі «Бузький». Заарештований 27.10.1947 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 07.01.1955 р. міра покарання знижена до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧЕГАК Сафрон Сафронович, 1883 р. народження, с. Женівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Женівка. Колгоспник у колгоспі. Заарештований 17.06.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 10.08.1944 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕГЕТЬ Михайло Онуфрійович, 1906 р. народження, с. Нечаївка Київської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Гуляйгородок Снігурівського району Миколаївської області. Військовий. Заарештований 24.08.1940 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 18.09.1940 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958 р.

ЧЕКАЛЬ Марко Григорович, 1883 р. народження, м. Бендери, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Слюсар. Місце роботи невідоме. Заарештова-

ний 03.09.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Архангельській області. Звільнений у 1947 р. Після звільнення проживав у с. Варварівка Миколаївської області. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕКАР Михайло Якович, 1880 р. народження, с. Болгарка Вознесенського району, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Болгарка Вознесенського району. Хлібороб. Заарештований 02.08.1928 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.02.1929 р. засуджений до вислання за межі України строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕКЕРЛАН Карпо Михайлович, 1909 р. народження, м. Тираспіль (Молдавія), молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кінецьпіль Первомайського району. Працівник сільського господарства. Заарештований 11.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕКУЛАЄВ Феодосій Савелійович, 1894 р. народження, с. Манівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Манівка. Хлібороб. Заарештований 23.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.02.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕКУН Антон Іванович, 1862 р. народження, с. Вавілівка Херсонського округу, українець, із селян, освіта невідома. Проживав у с. Культ Уголок Снігурівського району Херсонського округу, селянин. Дата арешту невідома. Постановою Загальної наради бідняцько-батрацького активу від 21.02.1930 р. виселений за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕКУНОВ Дмитро Миколайович, 1907 р. народження, с. Острецове Іванівської області, росіянин, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Інструктор обласного комітету КП(б)У. Заарештований 02.01.1938 р. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 14.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 14.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕЛОВСЬКИЙ Петро Леонідович, 1898 р. народження, с. Клишковці Хотинського району (Молдавія), українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Станіславчик Первомайського району Миколаївської області. Бригадир тракторної бригади Підгур'євської МТС. Заарештований 16.08.1947 р. Вироком Одеського обласного суду від 24.11.1947 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕМЕРЕСЮК Юхим Лук'янович, 1902 р. народження, с. Тридуби Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Перебував в Одеській в'язниці. В'язень. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕНЧИК Іван Іванович, 1912 р. народження, м. Первомайськ, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Котельник. Місце роботи невідоме. Заарештований 26.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕПАЛЬ Марко Єгорович, 1883 р. народження, м. Бендери (Молдавія), українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Варварівка Миколаївського району. Слюсар на автобазі. Заарештований 04.01.1950 р. Постановою Особливої наради при Міністрі Державної Безпеки СРСР від 19.04.1950 р. засуджений до засланная в Казахстан. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1963 р.

ЧЕПИЖКО Петро Омелянович, 1908 р. народження, с. Степківка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Степківка. Хлібороб. Заарештований 03.04.1933 р. Вироком Народного суду м. Первомайська від 20.04.1933 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Миколаївського обласного суду від 12.10.1990 р. справу припинено.

ЧЕПІКОВ Володимир Михайлович, 1920 р. народження, м. Любанівка Одеської області, українець, із робітників, освіта вища, проживав у с. Варварівка. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області заарештований 29.07.1941 р. Сесією військ НКВС від 09.08.1941 р. справу відкладено. 12.04.1948 р. справу припинено. Після

війни проживав у Новооодеському районі Миколаївської області. Подальша доля невідома.

ЧЕПУРЕНКО Іван Павлович, 1910 р. народження, с. Звенигородка Вінницької області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Володимирівка Доманівського району Миколаївської області. Тракторист у колгоспі. Заарештований 08.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 22.11.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРВАК Василь Костянтинович, 1895 р. народження, с. Грабове Станіславської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Острогірське Врадіївського району Миколаївської області. Конюх у колгоспі. Заарештований 27.11.1937 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.02.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

ЧЕРВИНСЬКА Марія Михайлівна, 1909 р. народження, м. Одеса, єврейка, із робітників, малоосвічена. Проживала у с. Тузли Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 25.12.1944 р. УНКДБ у Миколаївській області від 10.03.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1996 р.

ЧЕРВИНСЬКИЙ Сруль Лейба Михейович, 1890 р. народження, с. Березівка Одеської області, єврей, із робітників, освіта середня. Проживав у с. Доманівка. Служитель культу. Заарештований 25.06.1938 р. Справу припинено 16.06.1939 р. Подальша доля невідома.

ЧЕРЕВАТОВ Сергій Павлович, 1900 р. народження, с. Варварівка Варварівського району Миколаївської області, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Варварівка. Безробітний. Заарештований 08.04.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 25.07.1935 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕРЕВИЧНИЙ Данило Іванович, 1885 р. народження, м. Первомайськ, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Рахівник. Місце роботи невідоме. Заарештований 08.03.1929 р. Колегією ДПУ УСРР від 08.07.1929 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Колегією ДПУ УСРР від 08.10.1931 р. засуджений до заслання у Казахстан. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕРЕДНИК Овсій Антонович, 1891 р. народження, м. Байдаківка Кременчуцького району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Столяр палацу піонерів. Заарештований 14.03.1938 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 21.02.1939 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Колегії Миколаївського обласного суду від 13.09.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Андрій Микитович, 1897 р. народження, с. Поточине Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Поточине. Колгоспник. Заарештований 07.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Григорій Данилович, 1883 р. народження, с. Новокостянтинівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокостянтинівка. Тесляр, місце роботи невідомо. Заарештований 27.04.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 27.06.1945 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Дмитро Кузьмич, 1913 р. народження, с. Сергіївка Березнегуватського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Сергіївка. Водій у колгоспі. Заарештований 19.03.1949 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС у Миколаївській області від 13.05.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 08.05.1955 р. строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Після відбуття покарання проживав у с. Сергіївка Березнегуватського району. Реабілітований у 1968 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Никифор Онисимович, 1886 р. народження, с. Покровське Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Покровське. Колгоспник. Заарештований 25.02.1931 р. Справу припинено. Дата припинення справи та назва установи, яка прийняла рішення, невідомі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Никифор Пилипович, 1876 р. народження, с. Табори Другі Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Табори Другі Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 23.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.03.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Олексій Микитович, 1905 р. народження, с. Покровка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Покровка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 28.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Семен Кузьмич, 1895 р. народження, с. Сергіївка Володимирівського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зелений Гай Володимирівського району. Безробітний. Заарештований 05.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 21.10.1944 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО Харитон Якович, 1887 р. народження, с. Новокантакузівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кантакузівка Доманівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 02.01.1932 р. Постановою Народного суду Доманівського району від 19.01.1932 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Ілля Карпович, 1898 р. народження, с. Новодмитрівка Новобузького району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Сторож на маслозаводі. Заарештований 26.06.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області 28.09.1947 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 22.04.1955 р. справу припинено.

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Микола Ізотович, 1894 р. народження, с. Братське, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Братське. Колгоспник. Заарештований 20.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Улан-Уде. Реабілітований у 1965 р.

ЧЕРЕДНІЧЕНКО Сергій Федорович, 1899 р. народження, с. Нова Кантакузівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Бухгалтер. Заарештований 18.03.1946 р. Вироком Верховного Суду УРСР від 01.02.1955 р. засуджений до 8 років і 8 місяців ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРЕН Яків Тимофійович, 1902 р. народження, с. Актове Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Осикова Балка Арбузинського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 02.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1956 р.

ЧЕРЕНКО Тит Сидорович, 1868 р. народження, с. Глодоси Зінов'ївського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дарниці Братського району. Хлібороб. Заарештований 07.11.1929 р. Постановою Зінов'ївського окружного суду від 30.12.1929 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вироком Верховного Суду УСРР від 18.01.1930 р. міра покарання змінена на 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРЕНКОВ Василь Степанович, 1889 р. народження, с. Мельник Полтавської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Чоботар. Заарештований 25.06.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 27.03.1933 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕРЕП Олексій Опанасович, 1875 р. народження, с. Новокантакузівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокантакузівка. Хлібороб. Заарештований 24.10.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 18.01.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ЧЕРЕПА Семен Павлович, 1895 р. народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, дані про освіту невідомі. Проживав у с. Березнегувате. Колгоспник. Заарештований 16.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 28.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 11.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРЕПАЩЕНКО Артем Кононович, 1883 р. народження, с. Ріпки Київської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосевастопіль Березнегуватського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 20.07.1938 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 25.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1999 р.

ЧЕРЕПУХІН Свирид Іванович, 1904 р. народження, с. Сергіївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Сергіївка. Бригадир Баштанського районного дорожнього відділу. Заарештований 19.07.1938 р. Рішенням Баштанського районного відділу НКВС від 08.05.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕРКАСОВ Дмитро Костянтинович, 1878 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців культу, освіта середня, проживав у с. Новопетрівка Снігурівського району. Священик. Заарештований 17.12.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 09.05.1933 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРКАСЬКИЙ Василь Євгенович, 1898 р. народження, с. Новокрасне Лисогірського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокрасне. Начальник пожежної команди. Заарештований 14.03.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 27.04.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРКАШЕНКО Петро Афанасійович, 1900 р. народження, с. Рудник Шварце Криворізького району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав на х. Мартиновський. Робітник радгоспу. Заарештований 06.10.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 09.12.1932 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата невідома. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРКУН Олексій Олексійович, 1924 р. народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Казанка. Член колгоспу «Червоний прапор». Заарештований 13.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС по Миколаївській області 23.10.1944 р. засуджений до 20 років ув'язнення у ВТТ. Постановою військової Колегії Верховного Суду СРСР від 25.03.1947 р. строк покарання зменшено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНЕГА Ілля Іванович, 1898 р. народження, с. Новоочаків Володимирівського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у радгоспі «Жовтневий» Березнегуватського району. Робітник радгоспу. Заарештований 22.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 03.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Улан-Уде. Після відбуття покарання проживав у с. Новоукраїнка Березнегуватського району. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕРНЕГА Михайло Антонович, 1880 р. народження, с. Миколаївка Новобузького району Миколаївської області, відомості про національність, соціальне походження та освіту відсутні. Проживав у с. Павлівка Казанківського району Миколаївської області. Місце роботи невідоме. Заарештований 07.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕРНЕГА Наталя Денисівна, 1926 р. народження, с. Себине Новоодеського району Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Себине. Колгоспниця у колгоспі «Політвідділ». Заарештована 17.03.1947 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 29.04.1947 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ЧЕРНЕГА Олексій Федорович, 1917 р. народження, с. Костянтинівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар управління «Електромонтажбуд». Заарештова-

ний 28.05.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 22.07.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНЕГА Сергій Павлович, 1904 р. народження, х. Спаський Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Бухгалтер залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 16.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 07.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 13.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕРНЕГА Тихон Яремович, 1894 р. народження, м. Соболівка Вінницької області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Великий Кут Варварівського району Миколаївської області. Рахівник у колгоспі. Заарештований 10.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЕЛЬ Емілія Михайлівна, 1900 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована 15.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.03.1938 р. справу припинено. Реабілітована в 1996 р.

ЧЕРНЕЛЬ Михайло Григорович, 1882 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Робітник заводу імені Андре Марті. Заарештований 15.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.03.1939 р. справу припинено. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕРНЕЦЬ Іван Максимович, 1896 р. народження, с. Велика Мочулка Вінницької області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Петрово Висунське Володимирівського району. Колгоспник. Заарештований 20.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕРНЕЦЬ Петро Семенович, 1888 р. народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Березнегувате. Сторож у райлікарні. Заарештований 29.05.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Покарання відбував у м. Кривому Розі Дніпропетровської області. 30.05.1955 р. звільнений з ув'язнення. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРНЕЦЬ Петро Семенович, 1890 р. народження, с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Березнегувате. Член артілі. Заарештований 29.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.01.1934 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Сартабі ОДПУ. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЕЦЬКИЙ Андрій Захарович, 1878 р. народження, с. Грибоносове Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Грибоносове. Хлібороб. Заарештований 26.02.1931 р. Подальша доля невідома.

ЧЕРНЕЦЬКИЙ Василь Венедиктович, 1892 р. народження, с. Велика Мечетня Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Велика Мечетня. Хлібороб. Заарештований 25.02.1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 27.04.1931 р. засуджений до заслання в Північний край на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЕЦЬКИЙ Яків Ксенофонтович, 1895 р. народження, с. Мазурове Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Мазурове. Одноосібник. Заарештований 23.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 20.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЄВ Григорій Павлович, 1875 р. народження, с. Борисове (Болгарія), болгарин, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Новоандріївка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 20.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 04.11.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ЧЕРНИК Григорій Лазарович, 1895 р. народження, с. Адехоральд (Австрія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Антонівка Братського району. Колгоспник. Заарештований 26.05.1936 р. Вироком Одеського обласно-

го суду від 27.06.1936 р. засуджений до 1 року ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНИХОВ Микола Володимирович, 1896 р. народження, с. Благодатне Благодатнівського району Миколаївської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арбузинка. Службовець. Місце роботи невідоме. Заарештований 20.10.1937 р. Рішенням Особливої наради при НКВС СРСР від 14.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНИХОВ Петро Володимирович, 1889 р. народження, с. Благодатне Благодатнівського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Благодатне. Колгоспник. Заарештований 21.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНИЧЕНКО Антон Костянтинович, 1917 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Робітник Снігурівського радіовузла. Заарештований 25.08.1945 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 29.11.1945 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНИЧКО Григорій Микитович, 1899 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Завідуючий господарством. Заарештований 04.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 25.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ЧЕРНИЧКО Никифор Гордійович, 1895 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Стрілочник на залізничній станції Миколаїв. Заарештований 05.12.1937 р. Постановою транспортного відділу ГУДБ НКВС залізничної станції Миколаїв від 17.10.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧЕРНИШ Гаврило Ісакович, 1909 р. народження, с. Григорівка Березнегуватського району Херсонського округу, українець, із селян, освіта невідома. Проживав у с. Григорівка Березнегуватського району Херсонського округу, селянин. Дата арешту невідома. Рішенням Загальної наради бідняцько-батрацького активу, постановою від 21.02.1930 р. виселений за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕРНИШ Петро Григорович, 1895 р. народження, х. Полощенко Чернігівської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на залізничній станції Веселинове. Дорожній майстер на залізничній станції. Заарештований 14.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 10.11.1944 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРНИШОВ Іван Дмитрович, 1897 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта домашня. Проживав у с. Привільне Баштанського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 27.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНИШОВ Іван Климович, 1892 р. народження, с. Володимирівка Володимирівського району, росіянин, із селян, освічений. Проживав у с. Володимирівка. Колгоспник. Заарештований 06.01.1947 р. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 28.12.1954 р. міра покарання знижена до 7 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРНИШОВ Олександр Андрійович, 1894 р. народження, с. Шпола Черкаської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Місце роботи невідоме. Заарештований 30.12.1920 р. Відомості про засудження відсутні. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНІХОВ Іларіон Гнатович, 1906 р. народження, с. Благодатне Лисогірського району Миколаївської області, відомості про національність, соціальне походження, освіту невідомі. Знаходився у діючій армії. Дата арешту невідома. Вироком Військового трибуналу 296 стріле-

цької дивізії від 17.11.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Визнаний безвісти зниклим. Реабілітований у 1958 р.

ЧЕРНІХОВ Петро Володимирович, 1889 р. народження, с. Благодатне Благодатнівського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Благодатне Благодатнівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНІХОВСЬКИЙ Аврам Аронович, 1897 р. народження, м. Миколаїв, єврей, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Начальник відділу заводу ім. Андре Марті. Заарештований 26.09.1937 р. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 09.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕРНОБАЄВ Микола Гордійович, 1897 р. народження, місце народження невідоме, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 03.12.1928 р. Постановою Колегії ДПУ УСРР від 30.07.1929 р. засуджений до 8 місяців ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНОБАЙ Іван Іванович, 1924 р. народження, с. Нова Одеса, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у с. Нова Одеса. Посада та місце роботи невідомі. Заарештований 17.05.1944 р. Постановою Новоодеського районного відділу НКДБ від 05.01.1945 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЧЕРНОБАЙ Ілля Пантелеймонович, 1881 р. народження, с. Любоіванівка Арбузинського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Любоіванівка. Хлібороб. Заарештований 10.03.1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 06.09.1931 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНОБИЛЬ Кирило Миколайович, 1897 р. народження, с. Інгулка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Інгулка Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник у колгоспі ім. Кагановича. Заарештований 22.09.1947 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 09.12.1947 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Звільнений з ув'язнення 22.09.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНОБРИВЦЕВ Степан Федотович, 1887 р. народження, с. Себине Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Хлібороб. Заарештований 01.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 21.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНОВ Володимир Григорович, 1922 р. народження, с. Ульянівка Миколаївської області, росіянин, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Місце роботи невідоме. Заарештований 29.11.1945 р. Вироком Військового трибуналу від 26.01.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Вироком Військового трибуналу Прикарпатського військового округу від 11.02.1958 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1958 р.

ЧЕРНОВ Дмитро Петрович, 1894 р. народження, с. Ульянівка Новоодеського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ульянівка. Тесляр у колгоспі. Заарештований 05.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 16.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1961 р.

ЧЕРНОВ Євсей Мусійович, 1907, с. Ульянівка Новоодеського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Нова Одеса. Бухгалтер у заготівельній конторі. Заарештований 17.12.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 16.05.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧЕРНОВ Микола Іванович, 1879 р. народження, с. Ключики Орловської губернії, росіянин, із духовенства, освіта середня. Проживав у с. Новопавлівка Врадіївського району. Настоятель церкви. Заарештований 29.11.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.02.1933 р. засуджений до заслання у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНОВ Олександр Михайлович, 1888 р. народження, с. Новомиколаївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Рено Баштанського району Миколаївської області. Одноосібник. Зарештований 31.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 23.04.1930 р. справу припинено.

ЧЕРНОВОЛ Парфен Васильович, 1893 р. народження, с. Михайло-Ларине Миколаївського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Михайло-Ларине. Колгоспник. Заарештований 19.11.1932 р. Миколаївським міським відділом ДПУ 26.11.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕРНОЗУБ Василь Іванович, 1928 р. народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Гур'ївка. Бригадир на заводі ім. Носенка. Заарештований 24.12.1949 р. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 20.05.1950 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Після звільнення проживав у м. Воркуті. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНОЗУБ Василь Юхимович, 1879 р. народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шостакове Варварівського району Миколаївської області. Сторож у колгоспі. Заарештований 01.05.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 19.05.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНОМОРЕЦЬ Микола Трохимович, 1924 р. народження, м. Вознесенськ, українець, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Червоноармієць. Заарештований 21.07.1944 р. Вироком Військового трибуналу Третього Українського фронту від 08.09.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕРНОПИЩЕНКО Василь Захарович, 1901 р. народження, с. Новопристань Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новопристань Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований у вересні 1931 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.08.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у концтаборі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНОПОЛЬСЬКИЙ Микола Євгенович, 1894 р. народження, м. Керч Кримської області, українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий відділом кадрів школи моряків. Заарештований 01.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНУХА Григорій Петрович, 1910 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Шофер, місце роботи невідоме. Заарештований 26.08.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.02.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕРНЮК Петро Григорович, 1876 р. народження, м. Вознесенськ, росіянин, із міщан, середня освіта. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель Вознесенської трудової школи. Заарештований 26.09.1924 р. Постановою прокуратури Миколаївського округу від 07.06.1926 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Абрам Маркович, 1902 р. народження, м. Кірове Одеської області, єврей, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Працівник міськторгу. Заарештований 25.07.1937 р. Рішенням Колегії Верховного Суду СРСР від 24.11.1937 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 24.11.1937 р. у м. Одесі. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Єгор Спиридонович, 1890 р. народження, с. Володимирівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Володимирівка. Хлібороб. Заарештований 31.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.03.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Іван Миколайович, 1891 р. народження, с. Новокам'янка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новокам'янка Новоодеського району Миколаївської

області. Колгоспник. Заарештований 28.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 21.03.1930 р. засуджений до розстрілу. Дані про страту відсутні. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Йосип Іванович, 1897 р. народження, с. Олинка (Польща), поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Криве Озеро Кривоозерського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 29.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 05.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Купріян Андрійович, 1872 р. народження, с. Краснопілля Тираспільського повіту, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Троїцьке Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.01.1930 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 26.04.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЯЄВ Сільвестр Семенович, 1900 р. народження, с. Водяно-Миронівка Бобринецького району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Володимиропавлівка Новобузького району Миколаївської області. Заарештований 27.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до заслання у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРНЯКОВ Опанас Васильович, 1876 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дружелюбівка Єланецького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 17.07.1937 р. Трійкою при УНКВС Одеської області 15.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 02.10.1937 р. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕРТНЕР Леопольд Іванович, 1888 р. народження, с. Роштадт Мостівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району. Секретар Роштадтської сільської ради. Заарештований 11.11.1937 р. Постановою НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 25.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1969 р.

ЧЕРЬОМУХІН Григорій Федорович, 1906 р. народження, с. Анчекрак Миколаївської області, українець, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Завідуючий відділом редакції газети. Заарештований 11.03.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 20.06.1933 р. засуджений до заслання в Північний край на 3 роки умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕТВЕРИКОВ Володимир Іванович, 1883 р. народження, м. Очаків, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Безробітний. Заарештований 25.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 07.05.1930 р. засуджений до заслання у м. Старобільськ строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕТЕР Корній Іванович, 1905 р. народження, с. Григорівка Харківської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Мирівка Березнегуватського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 14.02.1938 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 11.03.1941 р. засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕТЕР Корній Корнійович, 1934 р. народження, с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мирівка Володимирівського району Миколаївської області. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧЕХМАНОВСЬКИЙ Олексій Семенович, 1899 р. народження, с. Жуковці (Польща), поляк, із службовців, освіта середня. Проживав у радгоспі ім. Енгельса Доманівського району Миколаївської області. Агроном у радгоспі. Заарештований 23.08.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 26.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧЕХОМУДЯН Олександр Іванович, 1909 р. народження, с. Царедарівка Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Царедарівка. Військовослужбовець. Заарештований 04.12.1942 р. Вироком Військового трибуналу від 10.12.1942 р. засуджений до 8 років ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та конфіскацією

майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧЕЧКІН Микола Якович, 1878 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Безробітний. Заарештований 19.04.1935 р. Миколаївським міським відділом НКВС від 03.08.1935 р. справу припинено. Звільнений 03.08.1935 р. Реабілітований у 1996 р.

ЧЕЧУЙ Василь Іванович, 1927 р. народження, с. Грушівка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грушівка. Безробітний. Заарештований 28.09.1943 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Полтавської області від 15.12.1943 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Вироком Миколаївського обласного суду від 30.03.1990 р. справу припинено.

ЧЕЧУЙ Олександр Федорович, 1897 р. народження, с. Грушівка Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Запоріжжя Кумарівської сільради Первомайського району Миколаївської області. Заарештований 13.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу 1080 військової частини від 22.07.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дані про страту відсутні. Реабілітований у 1990 р.

ЧЕЧУЙ Павло Васильович, 1915 р. народження, с. Трихати Варварівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Трихати. Комбайнер у Варварівській МТС. Заарештований 25.05.1949 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 16.07.1949 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ЧЄБАНОВ Іван Дмитрович, 1883 р. народження, с. Велика Сербулівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Велика Сербулівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Дата арешту невідома. Постановою Особливої Наради при Колегії ДПУ УСРР від 19.04.1932 р. засуджений до виселення в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧИГРИНСЬКИЙ Іван Юхимович, 1896 р. народження, с. Болгарка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївської області. Завідувач Кантакузівського плавучого мосту. Заарештований 24.06.1941 р. Вироком Військового трибуналу військового гарнізону м. Томська від 17.02.1942 р. засуджений до розстрілу. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 23.03.1942 р. розстріл замінено на 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧИЖЕВСЬКИЙ Василь Кайтанович, 1898 р. народження, с. Галичани (Польща), українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новомиколаївка Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 28.12.1950 р. Постановою Особливої наради при Міністерстві Держбезпеки СРСР від 16.05.1951 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Тайшеті Іркутської області. Звільнений 17.07.1956 р. Реабілітований у 1957 р.

ЧИЖЕВСЬКИЙ Григорій Полікарпович, 1902 р. народження, с. Беліно Балтського краю, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на ст. Голта Первомайського району Миколаївської області. Начальник Голтівської електростанції. Заарештований 04.08.1936 р. Рішенням Спеціальної Колегії лінійного суду Одеської залізничної дороги від 17.01.1937 р. Засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Реабілітований у 1993 р.

ЧИЖИКОВ Семен Олександрович, 1885 р. народження, с. Знаменське, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Коваль. Місце роботи невідоме. Заарештований 08.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧИКАЛОВ Тимофій Іванович, 1888 р. народження, с. Богоявленськ Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Старший майстер суднобудівного заводу імені 61 Комунара. Заарештований 07.08.1938 р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 08.04.1939 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧИМБІР Володимир Федорович, 1924 р. народження, с. Піски Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у Сніжненському районі Сталінської області. Забійник на шахті № 15 «Основна». Заарештований 23.12.1950 р. Виро-

ком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 08.03.1951 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 06.01.1955 р. міра покарання знижена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧИНІН Микола Пилипович, 1913 р. народження, м. Харків, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Потриваєве Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 20.12.1931 р. Постановою Одеського обласного відділу ДПУ УСРР від 22.02.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧИНШ Іван Григорович, 1922 р. народження, с. Гур'ївка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Нова Одеса. Посада та місце роботи невідомі. Заарештований 06.08.1945 р. Вироком Військового трибуналу Московського військового округу від 08.10.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧИСТІЛІН Борис Олександрович, 1896 р. народження, с. Кізи Любарського району Чернігівської області, українець, із службовців, освічений. Проживав у м. Вознесенську. Вчитель у школі. Заарештований 06.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 06.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Одеського міського відділу НКВС від 14.01.1940 р. міра покарання знижена до 2 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧИСТЯКОВ Микола Тимофійович, 1909 р. народження, с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, відомості про соціальне походження та освіту невідомі. Проживав у с. Кірове Новобузького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 11.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧИТУЛ Василь Васильович, 1933 р. народження (селище у справі не вказано), Станіславська область, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Василівка Вознесенського району Миколаївської області. Робітник. Заарештований 08.03.1953 р. Вироком Військового трибуналу Військ МВС Миколаївської області від 13.05.1953 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 27.03.1956 р. звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧИХУН Олександр Михайлович, 1911 р. народження, х. Пузирі Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Богородицьке Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 15.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧИЧИГОВ Павло Ничипорович, 1890 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Не працював. Заарештований 30.11.1945 р. Постановою Особливої наради при Міністерстві Держбезпеки СРСР від 18.12.1946 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧИЧМАРЬ Федір Пилипович, 1904 р. народження, с. Великомихайлівка Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Великомихайлівка. Бригадир у колгоспі. Заарештований 15.04.1948 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС по Миколаївській області від 27.05.1948 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Верховного Суду СРСР від 30.06.1954 р. міра покарання знижена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧМЕЛЬОВ Іван Артемович, 1887 р. народження, с. Анатоліївка Херсонської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Анатоліївка. Хлібороб. Заарештований 28.07.1929 р. Колегією ОДПУ УСРР 13.01.1930 р. засуджений до 4 місяців ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧМЕЛЬОВ Трохим Хомич, 1882 р. народження, с. Анатоліївка Херсонської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Анатоліївка. Хлібороб. Заарештований 31.07.1929 р. Колегією ОДПУ УСРР 13.01.1930 р. засуджений до 3 років ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧМЕЛЬОВ Фома Панкратович, 1858 р. народження, с. Анатоліївка Тилігуло-Березанського району, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Анатоліївка. Хлібороб. Заарештований 02.08.1930 р. Постановою Одеського окружного відділу ДПУ від 05.09.1930 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧМИР Петро Якович, 1903 р. народження, с. Арбузинка Арбузинського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Арбузинка. Колгоспник. Заарештований 21.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 23.10.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧМІЛЬ Роза Григорівна, 1935 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Заарештована у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена у Молотовську область. Подальша доля невідома. Дата реабілітації невідома.

ЧОБОТАР Василь Григорович, 1884 р. народження, с. Нова Одеса, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Нова Одеса. Землероб-одноосібник. Заарештований 03.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до заслання в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧОБОТАР Михайло Григорович, 1886 р. народження, с. Нова Одеса, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нова Одеса. Хлібороб-одноосібник. Заарештований 03.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до заслання в Північний край на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧОБОТАР Харитон Феодосійович, 1887 р. народження, с. Синюхин Брід Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Синюхин Брід. Одноосібник. Заарештований 27.03.1931 р. Рішенням Первомайського районного відділу ДПУ УСРР 14.04.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЧОБОТАРЬОВ Іван Григорович, 1897 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Веселий Роздол Вознесенського району. Колгоспник у колгоспі ім. Кірова. Заарештований 07.02.1949 р. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу 15.03.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 05.03.1956 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧОБОТАРЬОВ Петро Дем'янович, 1891 р. народження, с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області, молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Олександрівка Вознесенського району Миколаївської області, робітник артілі ім. Кірова. Заарештований 31.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС від 20.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ЧОКОВ ПЕТРО Георгійович, 1890 р. народження, с. Іванівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений, проживав у с. Покровка Очаківського району Миколаївської області. Рахівник у колгоспі. Заарештований 26.02.1931 р. Постановою Очаківського районного відділу ДПУ УСРР від 24.05.1931 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ЧОРБА Віра Іванівна, 1922 р. народження, с. Грибоносове Мостівського району, українка, із селян, освічена. Проживала у с. Грибоносове Мостівського району. Робітниця на залізничній станції Колосівка. Заарештована 21.06.1947 р. Транспортним відділом МДБ залізничної станції Вознесенськ Одеської залізниці 25.08.1947 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1998 р.

ЧОРНА Лідія Олексіївна, 1922 р. народження, с. Анчекрак Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян, освічена. Проживала у м. Очакові. Вихователь у дитячому будинку. Заарештована 23.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 02.02.1945 р. засуджена до 15 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 12.04.1947 р. міра покарання знижена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ЧОРНИЙ Аркадій Якович, 1893 р. народження, с. Новий Буг, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новий Буг. Хлібороб.

Заарештований 20.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР 21.03.1930 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧОРНИЙ Архип Родіонович, 1898 р. народження, с. Юрківці Мигильов-Подільської губернії, українець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Сари-Комиш Очаківського району. Рахівник. Останнє місце роботи невідоме. Заарештований 14.03.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 15.06.1933 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧОРНИЙ Герасим Дмитрович, 1894 р. народження, с. Табори 2-3 Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Табори 2-3 Вознесенського району. Хлібороб. Заарештований 24.01.1930 р. Дата звільнення невідома. Подальша доля невідома.

ЧОРНИЙ Данило Олексійович, 1872 р. народження, с. Баловне Миколаївського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Баловне. Хлібороб. Заарештований 25.02.1932 р. Вироком Миколаївського міського народного суду від 11.04.1932 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧОРНИЙ Єфрем Іванович, 1899 р. народження, с. Костянтинівка Арбузинського району, українець, із селян, дані про освіту невідомі. Проживав у с. Костянтинівка. Коваль у колгоспі. Заарештований 13.12.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 25.01.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Верховного Суду УРСР від 14.03.1947 р. міра покарання знижена до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧОРНИЙ Леонід Леонтійович, 1904 р. народження, с. Балабине-Петровське Запорізької області, українець, із служителів культу, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Служитель культу. Заарештований 01.01.1935 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.03.1935 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував в Ухтпічтабі НКВС СРСР. Реабілітований у 1989 р.

ЧОРНИЙ Максим Кіндратович, 1883 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Арнаутівка. Землемір. Місце роботи невідоме. Заарештований 15.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧОРНИЙ Мефодій Якович, 1888 р. народження, с. Новий Буг, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Буг. Хлібороб. Заарештований 20.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 21.03.1930 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧОРНИЙ Микита Федорович, 1902 р. народження, с. Зброшкове Доманівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зброшкове. Ветсанітар. Місце роботи невідоме. Заарештований 23.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

ЧОРНИЙ Микола Климентійович, 1897 р. народження, с. Троїцьке Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Троїцьке Вознесенського району Миколаївської області. Учитель в школі. Заарештований 22.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 12.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧОРНИЙ Петро Герасимович, 1897 р. народження, с. Табори 2-3 Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Табори 2-3 Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 27.01.1930 р. Миколаївським окружним відділом ДПУ УСРР 21.04.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧОРНИЙ Сергій Захарович, 1896 р. народження, х. Новосеменівка Доманівського району, українець, із селян, неосвічений. Проживав на х. Новосеменівка. Хлібороб. Заарештований 04.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 09.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧОРНИЙ Юхим Хомич, 1885 р. народження, с. Мазурове Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта почат-

кова. Проживав у с. Мазурове. Колгоспник. Заарештований 16.04.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 22.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧУБ Степан Степанович, 1914 р. народження, х. Балановський Очаківського району Миколаївської області, росіянин, із селян, малоосвічений. До призову на військову службу проживав у с. Авдотіївка Варварівського району. Військовослужбовець. Заарештований 23.05.1944 р. Військовим трибуналом 74 гвардійської стрілецької дивізії від 16.06.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧУБАНОВ Іван Федорович, 1915 р. народження, с. Щербані Вознесенського району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Щербані. Червоноармієць. Заарештований 09.10.1937 р. Рішенням Військового трибуналу від 28.11.1937 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧУБАРОВ Микола Іванович, 1898 р. народження, х. Горське Смоленської області, росіянин, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Секретар Миколаївської контори «Укрсільгоспбуд». Заарештований 10.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 09.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУБАТИЙ Стефан Кирилович, 1888 р. народження, с. Концеби Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Концеби Кривоозерського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 04.08.1931 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 05.02.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУБЕНКО Іван Дмитрович, 1887 р. народження, с. Антонівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Антонівка. Колгоспник. Заарештований 25.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ВТТ. Звільнений у 1940 р. Реабілітований у 1989 р.

ЧУБЕНКО Ілля Дмитрович, 1895 р. народження, с. Антонівка Новоодеського району, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Антонівка. Голова колгоспу. Заарештований 12.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

ЧУБЕНКО Юхим Васильович, 1887 р. народження, с. Остапівка Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Остапівка. Колгоспник у колгоспі ім. Крупської. Заарештований 04.09.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 23.01.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1994 р.

ЧУБЧИК Михайло Григорович, 1891 р. народження, с. Натягайлівка Вознесенського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Натягайлівка. Столяр у будівельній організації м. Вознесенська. Заарештований 23.06.1938 р. Постановою УНКВС Одеської залізниці від 30.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧУБЧИК Олександр Кузьмич, 1921 р. народження, м. Вознесенськ, українець, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Червоноармієць. Заарештований 11.01.1942 р. Вироком Військового трибуналу Військ МВС Миколаївської області від 26.02.1942 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧУГУНОВ Олексій Петрович, 1884 р. народження, с. Костине Калузької губернії, росіянин, із робітників, освіта початкова. Проживав на залізничній станції Вознесенськ, начальник Вознесенського політвідділу. Заарештований 28.01.1938 р. Рішенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 12.10.1938 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Помер у таборі 30.08.1943 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧУГУНОВА Віра Микитівна, 1894 р. народження, с. Олександрівка Іркутської області, росіянка, із селян, малоосвічена. Проживала у м. Вознесенську. Санітарка у лікарні. Заарештована 22.10.1938 р. Постановою УНКВС Одеської залізниці від 30.12.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1998 р.

ЧУГУТА Микола Ничипорович, 1904 р. народження, с. Великосолоне Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Великосолоне. Хлібороб. Заарештований 22.02.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.04.1932 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУДІН Карл-Альберт Фрідріхович, 1894 р. народження, м. Базель (Швейцарія), німець, із службовців, освіта середня. Проживав у радгоспі «Реконструкція». Робітник радгоспу. Заарештований 24.06.1938 р. Рішенням Трійки УНКВС Миколаївської області від 09.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.11.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ЧУКУЛАЙ Охрім Іванович, 1902 р. народження, с. Велика Павлівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ульянівка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.06.1930 р. справу припинено.

ЧУЛКОВ Іван Васильович, 1904 р. народження, с. Петропавлівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Шофер залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 05.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області 06.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.06.1938 р. Реабілітований у 1959 р.

ЧУЛКОВА Віра Прохорівна, 1921 р. народження, с. Петропавлівка Арбузинського району, росіянка, із селян, освіта середня. Проживала у м. Вознесенську. Працівниця аптеки. Заарештована 27.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 25.09.1944 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ЧУМАК Єфим Семенович, 1891 р. народження, с. Лоскіно Херсонського округу, українець, із селян, освіта невідома. Проживав у с. Калужське Березнегуватського району Херсонського округу, селянин. Дата арешту невідома. Постановою загальної наради бідняцько-батрацького активу від 21.02.1930 р. виселений за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧУМАК Кіндрат Якимович, 1892 р. народження, м. Одеса, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Інструктор Вознесенської сільськогосподарської школи. Заарештований 20.06.1946 р. Військовим трибуналом військ МВС Миколаївської області від 07.08.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Військовим трибуналом Одеського військового округу від 26.11.1954 р. строк покарання знижений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧУМАК Олександр Андрійович, 1871 р. народження, с. Катеринка-2 Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринка-2 Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 29.11.1930 р. Вироком Народного суду м. Первомайська від 24.05.1931 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 3 роки та виселенням за межі України строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ЧУМАК Федір Терентійович, 1898 р. народження, місце народження невідоме, українець, соціальне походження та освіта невідомі. Проживав у Березнегуватському районі. Місце роботи невідоме. Заарештований 16.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 19.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ЧУМАЧЕНКО Григорій Гнатович, 1893 р. народження, с. Посічули Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Корчине Миколаївської області. Одноосібник. Заарештований 25.01.1930 р. Справу припинено.

ЧУМАЧЕНКО Іван Семенович, 1889 р. народження, с. Золовати (Бессарабія), українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Аджіяск Березанського району. Конюх у колгоспі. Заарештований 12.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 25.09.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер у таборі у 1943 р. Реабілітований у 1976 р.

ЧУМУЧЕНКО Олексій Андрійович, 1884 р. народження, х. Бугнатове Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малий Бейкуш Очаківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 12.10.1930 р. Очаківським районним відділом ДПУ УСРР 22.01.1931 р. з-під варти звільнений,

справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧУПРЕНКО Опанас Іванович, 1884 р. народження, с. Новоолександрівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новоолександрівка. Хлібороб. Заарештований 21.03.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.05.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧУПРИН Петро Петрович, 1896 р. народження, с. Покровка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений, місце проживання невідоме. Колгоспник у колгоспі «Пролетарська праця». Заарештований 18.11.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.03.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ЧУПРИНА Анатолій Якович, 1889 р. народження, с. Володимирівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Володимирівка. Колгоспник. Заарештований 11.03.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 08.05.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 14.01.1955 р. міра покарання знижена до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧУПРИНА Василь Сафронович, 1889 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 02.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 31.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУПРИНА Дмитро Іванович, 1907 р. народження, с. Липецьке Котовського району (Молдавія), молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Шевченко Доманівського району Миколаївської області. Голова колгоспу ім. Шевченка. Заарештований 16.07.1938 р. Рішенням прокуратури Доманівського району Миколаївської області від 15.05.1939 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ЧУРИЛОВ Петро Матвійович, 1884 р. народження, с. Прудки Тамбовської області, росіянин, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Головний кондуктор залізничної станції Вознесенськ. Заарештований 18.03.1938 р. Постановою Лінійного суду Одеської залізниці від 12.05.1938 р. засуджений до 5 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1993 р.

ЧУРОЧКІН Петро Васильович, 1915 р. народження, м. Путивль Сумської області, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Їздовий на заводі ім. 61 Комунара. Заарештований 28.04.1950 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 29.07.1950 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУХНІН Віктор Володимирович, 1923 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Електрик на заводі № 198. Заарештований 10.10.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Московського військового округу від 19.12.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ЧУХРОВ (КАВУН) Григорій (Василь) Йосипович, 1904 р. народження, с. Фастовці Вінницької області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Костянтинівка Арбузинського району Миколаївської області. Пасічник у колгоспі. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 04.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУХУН Дем'ян Олексійович, 1895 р. народження, с. Лиманці Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лиманці. Хлібороб. Заарештований 16.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 04.02.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ умовно. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУЧКОВ Іван Семенович, 1903 р. народження, с. Лідіївка Мостовського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лідіївка. Завідуючий дільницею радгоспу. Заарештований 05.10.1937 р. Вироком Одеського обла-

сного суду від 24.10.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах на п'ять років та конфіскацією майна. Рішенням Судової Колегії Верховного Суду СРСР від 08.01.1940 р. справу припинено.

ЧУЧУЄВ Василь Парфентійович, 1909 р. народження, с. Михайло- Олександрівка Березовського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Красна Володимирівка. Заарештований 07.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ЧУЧУНОВ Олексій Петрович, 1884 р. народження, с. Костине Калузької губернії, росіянин, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську, начальник Вознесенського політвідділу Одеської залізниці. Заарештований 28.01.1938 р. Виїзною Сесією Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 12.10.1938 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ з позбавленням прав строком на 5 років та конфіскацією майна. Помер в ув'язненні 30.08.1943 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ЧУЯК Терентій Олексійович, 1888 р. народження, с. Себине Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. проживав у с. Себине. Сторож у колгоспі. Заарештований 20.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 23.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 30.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

Ш

ШААФ Георгій Олександрович, 1934 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Георгій Пилипович, 1927 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району, Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Деобольд Олександрович, 1936 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Удмуртську АРСР. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Доротея Мартинівна, 1906 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Єлизавета Олександрівна, 1923 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Іван Валентинович, 1927 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Іван Рафаелович, 1935 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 09.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Йосип Якович, 1898 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. У 1947 р. переселений в Акмолінську область. 04.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Катерина Іванівна, 1924 р. народження, с. Марицине Очаківського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Марицине Очаківського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Катерина Людвігівна, 1911 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Ліна Яківна, 1931 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Магдалина Християнівна, 1897 р. народження, с. Тилігуло-Березанка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Тилігуло-Березанка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 10.04.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Мартин Петрович, 1894 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району. Відправник худоби. Заарештований 11.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШААФ Матвій Олександрович, 1929 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Михайло Маркович, 1917 р. народження, с. Гольдштадт Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського району Одеської області. Бухгалтер у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на спецпоселенця 01.02.1946 р. строком на 6 років. 17.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Моніка Пилипівна, 1924 р. народження, с. Новий Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по ре-

патріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Олександр Прокопович, 1895 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Удмуртську АРСР. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ Роза Михайлівна, 1890 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 01.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Роза Олександрівна, 1937 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Удмуртську АРСР. У 1955 р. переселена в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Роза Яківна, 1926 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Працювала в громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 09.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Франциска Геронімівна, 1919 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Удмуртську АРСР. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Франциска Матвіївна, 1907 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Франциска Олександрівна, 1929 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Удмуртську АРСР. У 1955 р. переселена в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ Франциска Яківна, 1924 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 30.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШААФ (ШАФ) Каспер Матвійович, 1891 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Свинар. Заарештований 01.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ШААФ (ШАФ) Матвій Валентинович, 1876 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 07.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 09.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ШААФ Яків Якович, 1934 р. с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШААФ-РІХТЕР Людмила Яківна, 1929 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 28.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАІФ Йосип Якович, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Робітник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАЙБЛЕ Яків Матвійович, 1899 р. народження, с. Гліксталь Григоропільського району (Молдавія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Вантажник. Заарештований 31.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАЙДЕР Іван Маркович, 1866 р. народження, с. Мехейдівка Чернігівської губернії, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Мурахівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 28.12.1932 р. Рішенням Народного суду від 20.03.1933 р. міру покарання змінено, з-під варти звільнений. 15.05.1933 р. справу припинено у зв'язку зі смертю обвинувачуваного. Помер у травні 1933 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1996 р.

ШАЙДЕРОВ Петро Маркович, 1864 р. народження, с. Мефодіївка Новгород-Північного повіту Чернігівської губернії, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мурахівка Снігурівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 03.03.1931 р. Рішенням Снігурівського РВ ДПУ УСРР справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1996 р.

ШАЙДЕРОВ Петро Маркович, 1864 р. народження, с. Мефодіївка Чернігівського округу, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Мурахівка Херсонського округу Березнегуватського району. Колгоспник. Відомості про дату арешту відсутні. Постановою загальних зборів бідняцько-батрацького активу від 21.02.1930 р. засуджений до виселення за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАЙФЛЕР-ЙОНАС Емілія Адамівна, 1922 р. народження, с. Велика Велідарівка Миколаївського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Велика Велідарівка Миколаївського району Одеської області. Навчалась у школі. Виселена. Дата виселення невідома. На підставі постанови надзвичайної комісії та ЦК ВКП(б) від 01.02.1930 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАК Іван Іванович, 1881 р. народження, с. Кутманове Березовського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Робітник на автобазі. Заарештований 05.05.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 13.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 20.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШАЛЬ Ганна Францівна, 1914 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заареш-

тована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЛЬ Едуард Костянтинович, 1925 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. В 1947 р. виселений з м. Мінська в Карагандинську область. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. Постановою Лінійного суду Карагандинської області від 15.03.1949 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАЛЬ Іван Костянтинович, 1915 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у Варварівському районі Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 09.10.1951 р. і Прокурора МДБ СРСР та Генерального прокурора СРСР № 00913/277-сс від 22.12.1951 р. взятий на облік спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАЛЬ Марія Станіславівна, 1886 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Без певних занять. На підставі директиви НКВС СРСР від 21.11.1941 р. переселена в Карагандинську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЛЬ Роза Іванівна, 1936 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЛЬ Юстина Йосипівна, 1920 р. народження, с. Ландау Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Ландауського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 17.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАМАНСЬКИЙ Павло Іванович, 1909 р. народження, с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області, поляк, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області. Вантажник на елеваторі. Заарештований 08.03.1938 р. Постановою НКВС Одеської області від 09.05.1939 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАН Терезія Михайлівна, 1872 р. народження, с. Волкове Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Волкове Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАНТРАКОВА Матрона Леонтіївна, 1925 р. народження, с. Зульц Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Пересадівка Жовтневого району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована 30.04.1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАНЦ Адам Степанович, 1877 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Сторож. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАНЦ Емілія Іванівна, 1935 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАНЦ Іван Адамович, 1914 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАНЦ Мар'яна Іванівна, 1886 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у Веселинівському районі Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАНЦЕНБАХ Мартин Йоганович, 1881 р. народження, с. Глікталь Григоропільського району (Молдавія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Хлібороб. Заарештований 23.06.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАПІРО Хаїм Янкелевич, 1865 р. народження, с. Голоскове Кривоозерського району Миколаївської області, єврей, із службовців культу, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Без певних занять. Заарештований 08.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 11.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 16.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАПОВАЛ Олексій Григорович, 1903 р. народження, с. Катеринка-2 Первомайського району Одеської області, українець, із середняків, освіта початкова. Проживав у с. Катеринка-2 Первомайського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 22.01.1933 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 04.02.1933 р. засуджений на 3 роки. Рішенням Трійки НКВС УСРР від 14.04.1935 р. звільнений достроково. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШАПОВАЛЕНКО Віктор Костянтинович, 1919 р. народження, м. Одеса, українець, із робітників, освіта середня. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Заарештований 22.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 02.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ШАПОВАЛОВ Іван Гаврилович, 1907 р. народження, с. Новолазарівка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нова Висунь Казанківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 23.11.1937 р. Рішенням Трійки при НКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 19.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАПОВАЛОВ Леонтій Андрійович, 1899 р. народження, с. Новолазарівка Казанківського району Миколаївської області, українець, із середняків, малоосвічений. Проживав у с. Новолазарівка Казанківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 10.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.04.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШАПОВАЛОВ Михайло Олексійович, 1905 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, білорус, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Без певних занять. Заарештований 22.10.1948 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 27.12.1948 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Вироком Військового трибуналу Одеського військового округу від 21.01.1955 р. вирок змінено – засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ. З місця покарання звільнений 07.02.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАПОВАЛОВ Петро Андрійович, 1904 р. народження, с. Білоусівка Вознесенського ра-

йону Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Білоусівка Вознесенського району Миколаївської області. Охоронець. Заарештований 20.09.1944 р. Вироком Військового трибуналу Одеського гарнізону від 11.04.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАПОВАЛОВ Степан Григорович, 1895 р. народження, с. Піски Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Піски Баштанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 14.02.1933 р. Рішенням Баштанського РВ ДПУ УСРР від 03.04.1933 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАПОВАЛОВ Федір Олександрович, 1903 р. народження, с. Снігурівка Херсонського повіту Херсонської губернії, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Снігурівка Миколаївської області. Колгоспник. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. До січня 1938 р. перебував у в'язниці м. Херсона. У 1938–1939 рр. перебував у Південному залізничному таборі НКВС м. Улан-Уде. З літа 1939 р. по квітень 1941 р. відбував покарання у ВТТ під Мурманськом. Реабілітований у 1964 р.

ШАПОВАЛОВ Федір Олександрович, 1909 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Коваль. Заарештований 05.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАПОВАЛОВА Надія Павлівна, 1920 р. народження, с. Тузли Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Тузли Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 28.03.1944 р. засуджена до 20 років каторжних робіт з поразкою в правах строком на 5 років. Визначенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 26.08.1952 р. міру покарання змінено до 10 років ВТТ без поразки в правах, з-під варти звільнена. Знята з обліку спецпоселення 19.09.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАПОВАЛОВА Софія Савеліївна, 1911 р. народження, с. Коровниці Недригайлівського району Сумської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала в с. Піски Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 24.08.1944 р. Постановою Спеціального відділу УНКДБ Миколаївської області від 21.11.1944 р. карну справу припинено, з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАПОВАЛОВА-ВАТАЛІНСЬКА Марія Іллівна, 1915 р. народження, с. Чаусове Первомайського району Одеської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала в с. Чаусове Первомайського району Одеської області. Робітниця в радгоспі. Заарештована 19.02.1952 р. Постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 21.05.1952 р. на підставі директиви НКВС СРСР № 560 від 12.12.1943 р. виселена в Кустанайську область Казахської РСР строком на 5 років з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1989 р.

ШАПОВАЛОВА-ВАТАЛІНСЬКА Тамара Миколаївна, 1937 р. народження, с. Чаусове Первомайського району Одеської області, українка, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала с. Чаусове Первомайського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована 19.02.1952 р. Рішенням Особливої наради від 21.05.1952 р. на підставі директиви НКВС СРСР та Прокурора СРСР № 252 від 27.06.1942 р. виселена в Кустанайську область строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАПОВАЛОВ-ВАТАЛІНСЬКИЙ В'ячеслав Миколайович, 1942 р. народження, с. Чаусове Первомайського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Чаусове Первомайського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований 19.02.1952 р. Постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 21.05.1952 р. на підставі директиви НКВС СРСР і Прокурора СРСР № 252 від 27.06.1942 р. виселений у Казахську РСР строком на 5 років з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАПОВАЛОВ-ВІТАЛІНСЬКИЙ Євген Миколайович, 1938 р. народження, с. Чаусове Первомайського району Одеської області, українець,

із селян, освіта початкова. Проживав у с. Чаусове Первомайського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований 19.02.1952 р. Постановою Особливої наради при МДБ СРСР від 21.05.1952 р. на підставі директиви НКВС СРСР та Прокурора СРСР № 252 від 27.06.1942 р. виселений у Кустанайську область строком на 5 років з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАР Борис Борисович, 1919 р. народження, м. Новий Буг, єврей, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Очакові. Місце роботи та посада невідомі. Заарештований 19.11.1937 р. Постановою Очаківського РВ НКВС справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРАПОВ Ілля Денисович, 1901 р. народження, с. Новоіванівка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новоіванівка Баштанського району Миколаївської області. Завідуючий господарством. Заарештований 16.10.1948 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 13.11.1948 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРГОРОДСЬКИЙ Іван Арсентійович, 1871 р. народження, с. Ташлик Первомайського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ташлик Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 02.03.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 09.05.1930 р. засуджений до виселення в Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШАРДТ Валентин Якович, 1930 р. народження, с. Карі-Михайлівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карі-Михайлівка Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м Караганду. Помер 30.09.1951 р. Реабілітований у 1991 р.

ШАРДТ Геронім Пилипович, 1897 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, освіта середня. Відомості про останнє місце проживання та місце роботи відсутні. На підставі постанови Державного комітету від 02.06.1941 р. виселений у Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАРДТ Єлизавета Михайлівна, 1916 р. народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала в с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Бухгалтер. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР № 744-сс від 08.10.1941 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРДТ Іда Рафаелівна, 1924 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Працювала в громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Удмуртську АРСР. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРДТ Йоган Олександрович, 1886 р. народження, с. Лар'ївка Миколаївського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Лікар. Заарештований 23.06.1941 р. Вироком Військового трибуналу Новосибірської області від 28.12.1941 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРДТ Катерина Корніївна, 1907 р. народження, с. Карі-Михайлівка Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карі-Михайлівка Варварівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРДТ Катерина Максимівна, 1919 р. народження, м. Миколаїв, росіянка, із робітників, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована 09.11.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 26.12.1944 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРДТ Ольга Яківна, 1928 р. народження, с. Карі-Михайлівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карі-Михайлівка Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРДТ Петро Іванович, 1890 р. народження, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Конюх. Заарештований 02.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАРДТ Роза Йосипівна, 1925 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРКЕВИЧ Микола Іванович, 1921 р. народження, с. Андріївка Тираспільського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Служив в армії. Червоноармієць. У 1941 р. виселений із Одеської області. На підставі постанови державного комітету СРСР від 18.07.1945 р. переселений у Свердловську область. 24.01.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРКОВСЬКИЙ Кирило Єпіфанович, 1885 р. народження, с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 02.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 06.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШАРКОВСЬКИЙ Михайло Іванович, 1903 р. народження, с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований 09.05.1933 р. Постановою Одеського відділу ДПУ від 31.08.1933 р. з-під варти звільнений, справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАРКОВСЬКИЙ Олексій Філімонович, 1879 р. народження, с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Місце проживання невідомо. Колгоспник. Заарештований 17.12.1947 р. Вироком Одеського Обласного суду від 29.01.1948 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. 19.11.1954 р. вирок змінено до 6 років 10 місяців. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРКОВСЬКИЙ Філімон Філімонович, 1885 р. народження, с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кам'яна Балка Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 17.10.1936 р. Рішенням суду від 07.02.1937 р. засуджений до 4 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРЛАІМОВ Сергій Петрович, 1908 р. народження, м. Миколаїв, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Механік. Заарештований 28.02.1938 р. Рішенням прокуратури Миколаївської області від 19.09.1938 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРТ Берта Йосипівна, 1914 р. народження, с. Штайнберг Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРТ Йосип Петрович, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 22.11.1945 р. переселений у м. Караганду. 02.11.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРТ Роза Данилівна, 1891 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Удмуртську АРСР. У 1947 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАРТ Рудольф Рафаелович, 1911 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Останнє місце проживання невідомо. Служив в армії. Дата арешту невідома. На підставі постанови державного комітету від 22.09.1941 р. переселений у Молотовську область. 24.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАРЦМАН Карл Якович, 1900 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАТАЛЮК Валентина Іванівна, 1913 р. народження, м. Іркутськ, українка, із робітників, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Не працювала. Заарештована 29.10.1945 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 19.01.1946 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Визначенням судової колегії по карних справах Верховного Суду УРСР від 01.03.1946 р. міру покарання змінено до 6 років ув'язнення з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАТІЛОВА Олександра Олексіївна, 1927 р. народження, м. Кзил-Орда Казахської РСР, росіянка, із робітників, освіта початкова. Без певного місця проживання. Не працювала. Заарештована 14.03.1950 р. Вироком судової колегії по карних справах Миколаївського обласного суду від 14.06.1952 р. засуджена до 10 років позбавлення волі з урахуванням того, що покарання відбуває за вироком Гоковського обласного суду від 28.08.1951 р., засуджена до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАТНІЙ Григорій Якович, 1914 р. народження, с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Баштанка Баштанського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 20.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу 35 учбової стрілецької дивізії від 18.08.1944 р. засуджений до 10 років позбавлення волі у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАТЦ Едуард Андрійович, 1932 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений на спецпоселення в Акмолінську область. У 1950 р. взятий на облік спецпоселення. 02.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАТЦ Катерина Яківна, 1896 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАТЦ Олена Андріївна, 1930 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Навчалась. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАУЕР Яків Людвігович, 1903 р. народження, х. Бурка Дубоссарського району (Молдова), німець, із куркулів, освічений. Проживав на станції Первомайського району Одеської області. Кучер. Заарештований 21.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від

01.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 16.09.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАФ Адам Григорович, 1928 р. народження, с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Адам Михайлович, 1914 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Антон Антонович, 1927 р. народження, с. Ландау Ландауського району Одеської області, німець, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Антон Антонович, 1936 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. 31.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Антон Йосипович, 1882 р. народження, с. Ландау Ландауського району Одеської області, німець, відомості про соціальне походження, освіту та місце проживання відсутні. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Антон Мартинович, 1904 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. 31.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Антон Степанович, 1914 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.101945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Берта Францівна, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 29.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Валентин Іванович, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 19.04.1946 р. переселений в Акмолінську область. 02.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Варвара Григорівна, 1937 р. народження, с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Варвара Олексіївна, 1911 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Ганна Адамівна, 1919 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Ганна Михайлівна, 1919 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Готфрід Християнович, 1888 р. народження, Янчелове Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Янчелове Веселинівського району Одеської області. Тесляр. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Помер 07.10.1954 р. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Григорій Григорович, 1935 р. народження, с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.01.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Єва Михайлівна, 1891 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Єва Францівна, 1932 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчалася. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Єлизавета Антонівна, 1937 р. народження, с. Новомиколаївка Врадіївського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Останнє місце проживання невідоме. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Єлизавета Іванівна, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Єлизавета Францівна, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчалася. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Іван Йосипович, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви

НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. 13.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Іван Петрович, 1896 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 03.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1963 р.

ШАФ Йоган Олександрович, 1919 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 15.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Йосип Петрович, 1882 р. народження, с. Турченове Очаківського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Турченове Очаківського району Миколаївської області. Коваль у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. Помер 05.01.1952 р. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Казимир Іванович, 1876 р. народження, х. Кушнірова, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав на х. Нейдорф Єланецького району. Пасічник. Заарештований 01.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 02.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Карпо Августович, 1920 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 14.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Катерина Григорівна, 1930 р. народження, с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Катерина Йосипівна, 1912 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Катерина Михайлівна, 1896 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Клементина Реномусівна, 1924 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Янчелове Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 01.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Лідія Мартинівна, 1935 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Любов Василівна, 1922 р. народження, с. Баловне Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Баловне Очаківського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Алтайський край. У 1953 р. переселена в м. Караганду. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Магдалина Фалдинівна, 1898 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в колгоспі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 10.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Марія Іванівна, 1896 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Швачка у майстерні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. У 1953 р. переселена в Комі АРСР. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Мартин Михайлович, 1910 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Мар'яна Бернгортівна, 1896 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. 23.02.1949 р. переселена в м. Асбест. 23.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Матвій Матвійович, 1934 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Моніка Йосипівна, 1908 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Олександр Іванович, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 04.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Олена Йосипівна, х. Ващенко Миколаївського району Кіровоградської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Янчелове Веселинівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 02.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Ольга Рохусівна, 1915 р. народження, с. Штейнфельд Братського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Штейнфельд Братського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена

в Актюбінську область. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Павлина Пилипівна, 1920 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. 21.01.1956 знята з обліку спецпоселення без права повернення на попереднє місце проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Петро Якович, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Асбест. 23.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Пилип Іванович, 1937 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні матері. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Рафаїл Михайлович, 1912 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. 13.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Реномус Християнович, 1895 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 04.10.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Роза Альфонсівна, 1903 р. народження, с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Роза Петрівна, 1882 р. народження, с. Турчанів Очаківського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Турчанів Очаківського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Роза Францівна, 1921 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Роза Францівна, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Франц Петрович, 1894 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Франц Якович, 1888 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Займався сільським господарством. Заарештований у 1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 11.01.1933 р. засуджений на 3 роки примусових робіт. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Фріда Яківна, 1933 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. 12.12.1949 р. переселена в м. Асбест. 23.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФ Християн Іванович, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні рідних. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Християн Матвійович, 1902 р. народження, с. Шпалерове Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпалерове Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 30.12.1932 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 10.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у концтаборах. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Целістина Антонівна, 1904 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФ Юрій Йосипович, 1937 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 08.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФ Яків Якович, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працював у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДОКО від 18.03.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР строком на 6 років. 05.03.1953 р. переведений у м. Асбест, взятий на облік спецпоселення. 23.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАФАРЕНКО Семен Миронович, 1896 р. народження, с. Довга Пристань Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Довга Пристань Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 14.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1974 р.

ШАФНЕР-ГЕЙНЛЕ Лілія Християнівна, 1927 р. народження, с. Попельне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Попельне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФРАН Валерія Георгіївна, 1916 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одесь-

кої області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФРАН Михайло Адамович, 1935 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений у Карагандинську область. 31.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФФ Володимир Францевич, 1897 р. народження, м. Одеса, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Березанка Березанського району Миколаївської області. Сторож по охороні горо́дів. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 25.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФФ Едель-Ельвіна Францівна, 1924 р. народження, с. Шульц Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала в м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована 21.01.1947 р. Вироком Військового трибуналу другої гвардійської механізованої армії від 11.02.1947 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФФ Іван Ярдонович, 1913 р. народження, с. Данилівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Данилівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Червоноармієць. У 1945 р. переселений у Комі АРСР. На підставі постанови ДОКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. переведений 03.09.1946 р. на положення спецпоселенця строком на 6 років Рішенням спеціального табірного суду Ухто-Іжимського ВТТ від 17.04.1947 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. 13.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАФФ Маргарита Петрівна, 1907 р. народження, с. Нове Калістрове Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Нове Калістрове Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Томськ. У 1955 р. переселена в Молотовську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФФ Нінель Володимирівна, 1930 р. народження, с. Тилігуло-Березанка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Тилігуло-Березанка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Караганду. 10.04.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАФФ Олександра Миколаївна, 1935 р. народження, с Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСРС № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАХТНАЙДЕР Альвіна Михайлівна (Якубівна), 1890 р. народження, с. Єлисавета Волинської губернії, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Червона Україна Суворовського району Миколаївської області. Без певних занять. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 11.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Альвіна Робертівна, 1927 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Амалія Яківна, 1909 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. У 1947 р. переселена в Комі АРСР. 07.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Гаврило Францевич, 1881 р. народження, с. Бокове Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Різнороб. Заарештований 05.05.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 13.10.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 20.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою Президії Миколаївського обласного суду від 03.10.1969 р. справу припинено за відсутністю складу злочину. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАЦ Генріх Християнович, 1897 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 07.08.1932 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ від 10.01.1933 р. засуджений на 10 років ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШАЦ Ебергард Іванович, 1910 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Шофер у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. переведений на положення спецпоселенця 12.07.1946 р. строком на 6 років. 07.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАЦ Емілія Ебергардівна, 1936 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Емма Вільгельмівна, 1935 р. народження, м. Первомайськ, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Маринове Березовського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШАЦ Ерна Ебергардівна, 1933 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Єлизавета Пилипівна, 1885 р. народження, с. Волкове Карногорівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Попільне Тилігуло-Березанського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Іван Ебергардович, 1931 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 07.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАЦ Ірма Яківна, 1930 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВ СРСР від 11.10.1945 р.

№ 181 виселена на спецпоселення в Карагандинську область. 24.02.1949 взята на облік спецпоселення. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Кароліна Готлібівна, 1891 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Карагандинську область. 31.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Магдалина Матвіївна, 1928 р. народження, с. Потинна Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Потинна Тилігуло-Березанського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. Знята з обліку спецпоселення 28.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Міліта Матвіївна, 1926 р. народження, с. Попільне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Попільне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Роберт Якович, 1894 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району. Завідуючий лабораторією колгоспу. Заарештований 09.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 25.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШАЦ Роза Яківна, 1904 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ Яків Ебергардович, 1935 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 07.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАЦ Яків Якович, 1892 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Чоботар. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШАЦ-КУНЦ Констанца Адамівна, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 05.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШАЦ-СВАЧЕЙ Амалія Яківна, 1926 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 24.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця про-

живання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Валентина Георгіївна, 1935 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Ганна Андріївна, 1930 р. народження, с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Григорій Михайлович, 1911 р. народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Веселий Роздол Братського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 24.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАБ Іван Михайлович, 1926 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Електромонтер на підстанції. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Караганду. 01.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАБ Катерина Андріївна, 1923 р. народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала в с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. У 1948 р. переселена в Свердловську область. Вироком Свердловського обласного суду від 16.07.1949 р. засуджена до 25 років ув'язнення у ВТТ. На підставі ПВС СРСР від 21.01.1956 р. звільнена зі зняттям судимості. 06.02.1956 р. знята з обліку. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Катерина Яківна, 1935 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Навчалась. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Маргарита Іванівна, 1893 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Караганду. 02.11.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Марія Яківна, 1910 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена у Вологодську область. У 1948 р. переселена в Актюбінську область. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Олександр Йосипович, 1900 р. народження, с. Новосафронівка Новоодеського району Миколаївської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав на х. Нейдорф Єланецького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 19.02.1938 р. Постановою Трійки при НКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 01.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШВАБ Олена Артурівна, 1926 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. Померла 30.05.1949 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Олена Семенівна, 1910 р. народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Великий Роздол Братського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 07.10.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Павлина Рафаелівна, 1921 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБ Роза Яківна, 1933 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАБА Олександр Йосипович, 1900 р. народження, с. Новосафронівка Новоодеського району, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Перебував у колонії Найдорф Єланецького району. Колгоспник. Заарештований 18.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений. Дата страти невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАЄР Микола Григорович, 1915 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту невідомі. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 19.04.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАЙБЕРТ Федір Іванович, 1901 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із середняків, освіта початкова. Проживав на х. Ренівка Очаківського району Миколаївської області. Член колгоспу ім. К. Маркса. Заарештований 17.12.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 29.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 01.02.1938 р. місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШВАЙГЕРТ Адаліна Едуардівна, 1935 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 05.06.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАЙГЕРТ Вільгельм Едуардович, 1929 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Дата арешту невідома. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений у Карагандинську область. 14.09.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАЙГЕРТ Ерна Карлівна, 1935 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови державного комітету від 06.08.1941 р. переселена в Карагандинську область. Знята з обліку спецпоселення в 1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАЙГЕРТ Кароліна Фрідріхівна, 1909 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спец-

поселення в Карагандинську область. 09.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАЙГЕРТ Марта Карлівна, 1933 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Анастасія Михайлівна, 1878 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 30.12.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Антон Іванович, 1935 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у Мостівському районі Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. Помер 25.08.1952 р. Реабілітований у 1991 р.

ШВАМ Бенгард Мартинович, 1889 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення на Північ. У 1952 р. переселений у м. Новосибірськ. 08.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАМ Ганна Антонівна, 1935 р. народження, с. Ново-Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ново-Мюнхен Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 11.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Георгій Бергардович, 1926 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. Вироком Військового трибуналу МДБ Західносибірського округу від 07.03.1952 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. На підставі визначення Військового трибуналу Західносибірського округу від 21.09.1954 р. звільнений зі зняттям судимості 29.09.1954 р. Знятий з обліку спецпоселення 29.12.1955 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАМ Емілія Іванівна, 1899 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 29.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Емілія Матвіївна, 1934 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Єва Бернгардівна, 1933 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 08.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Іван Антонович, 1904 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 13.05.1945 р. Постановою управління табору переведений на положення спецпоселенця 07.03.1947 р. строком на 6 років. Виселений в Іркутську область. У вересні 1949 р. переселений у Актюбінську область. 31.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАМ Іда Бенгардівна, 1929 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Іда Борисівна, 1930 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 29.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Клементина Яківна, 1901 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Маргарита Йосипівна, 1897 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. У 1951 р. переселена в м. Новосибірськ. 28.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Маргарита Матвіївна, 1911 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 09.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Мартин Антонович, 1937 р. народження, с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАМ Моніка Готфрідівна, 1898 р. народження, с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАМ Олександра Борисівна, 1926 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працювала в громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 30.12.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Роза Антонівна, 1931 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. У 1955 р. переселена в Акмолінську

область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАМ Роза Пилипівна, 1914 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 30.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Феня Антонівна, 1927 р. народження, с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАМ Флорентина Іванівна, 1931 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Антон Мартинович, 1928 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. У 1951 р. переселений у м. Новосибірськ. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Блондина Георгіївна, 1902 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 08.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Борис Антонович, 1901 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 31.12.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Єлизавета Романівна, 1923 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 30.12.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Катерина Мартинівна, 1922 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Лідія Мартинівна, 1933 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 28.12.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Маргарита Матвіївна, 1931 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в

Карагандинську область. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Мартин Антонович, 1898 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Кемеровську область. У 1951 р. переселений у м. Новосибірськ. 28.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Мартин Бергардович, 1931 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 13.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Мартин Мартинович, 1932 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчався в школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. У 1951 р. переселений у м. Новосибірськ. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Матвій Антонович, 1899 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працював будівельником доріг. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 17.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Никодим Антонович, 1917 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. Вироком Військового трибуналу військ МДБ Західно-Сибірського округу від 01.07.1951 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. 19.10.1955 р. за наказом ПВС СРСР від 17.09.1955 р. звільнений. Знятий з обліку спецпоселення 30.12.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАММ Роза Матвіївна, 1929 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАММ Яків Антонович, 1911 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Конюх. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 30.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАНСЬКИЙ Петро Семенович, 1893 р. народження, м. Чернігів, українець, із селян, освіта неповна вища. Проживав у м. Первомайську. Бухгалтер. Заарештований 17.10.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 07.06.1931 р. засуджений до 5 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВАНЦ Єлизавета Іванівна, 1918 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАРЦ Людвіг Вільгельмович, 1901 р. народження, м. Вознесенськ Вознесенського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта

початкова. Проживав у с. Нова Кантакузівка Доманівського району Миколаївської області. Тесляр. Дата арешту невідома. На підставі постанови ДОКО від 11.09.1941 р. переселений у Свердловську область. 19.01.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВАРЦ Міна Людвігівна, 1888 р. народження, с. Косяк Ємільчинського району Житомирської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. В 1954 р. переселена у Свердловську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВАРЦ Соломон Климентійович, 1910 р. народження, м. Сморгань (Польща), єврей, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Пілот ВПС Чорноморського флоту. Заарештований 09.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 23.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 05.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Визначенням Військового трибуналу від 17.08.1965 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАТ Франциска Михайлівна, 1937 р. народження, с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Новий Мюнхен Мостівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВАЧКО Іван Степанович, 1908 р. народження, с. Павлиш Кіровоградської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Працював у військовому госпіталі столяром. Заарештований 29.06.1949 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 15.04.1955 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Постановою Верховного Суду УРСР міру покарання знижено до 6 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕБЕЛЬ Єлизавета Тарасівна, 1897 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Останнє місце проживання та місце роботи невідомо. Дата арешту невідома. На підставі постанови Державного комітету № 743 від 08.10.1941 р. переселена в Карагандинську область. 27.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕДЕНКО Катерина Антонівна, 1915 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕДЕНКО Катерина Захарівна, 1930 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕДЕНКО Магдалина Захарівна, 1924 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена на спецпоселення в Актюбінську область. 21.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕДОВ Єфим Пилипович, 1887 р. народження, с. Врадіївка Одеської області, росіянин, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Слюсар. Заарештований 26.11.1944 р. Вироком Військового трибуналу від 25.01.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років з конфіскацією майна. Знятий з обліку спецпоселення 08.09.1954 р. Визначенням судової колегії Вер-

ховного Суду УРСР від 18.09.1957 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕДФЕГЕР Марія Кіндратівна, 1884 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Архангельську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕЙГЕРТ Берта Генріхівна, 1930 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в м. Миколаєві. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Карагандинську область. 20.04.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Генріх Якович, 1899 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 23.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Дора Георгіївна, 1900 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Карагандинську область. 30.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Еля Фрідріхівна, 1936 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Катерина Генріхівна, 1905 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Таджикську РСР. 10.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Луїза Фрідріхівна, 1916 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 18.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙГЕРТ Марія Романівна, 1917 р. народження, с. Приют Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Приют Єланецького району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЙКЕРТ Йосип Якович, 1914 р. народження, х. Зелений Бор Ландауського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зелений Яр Варварівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. В 1930 р. виселений за межі України. Рішенням УМВС Вологодської області в жовтні 1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. На підставі директиви НКВС та наркома по будівництву від 31.12.1945 р. при звільненні з ВТТ у 1948 р. на підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. залишений навічно в місцях обов'язкового поселення виселенців. 14.05.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЙЦЕР-ЛАНГСМАН Ганна Іванівна, 1924 р. народження, с. Орлівка Володимирівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Останнє місце прожи-

вання та місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕНК Катерина Франціївна, 1907 р. народження, с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із куркулів, освіта початкова. Проживала в с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 16.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.10.1938 р. засуджена до розстрілу з конфіскацією майна. Страчена 16.11.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1989 р.

ШВЕНК Катерина Яківна, 1883 р. народження, с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована 03.11.1937 р. Рішенням УДБ УНКВС Одеської області від 13.02.1938 р. справу припинено, з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕРДФЕРЕР Едуард Карлович, 1886 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району. Тесляр. Заарештований 11.12.1934 р. Вироком Одеського обласного суду від 21.02.1935 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Верховним Судом УРСР 02.08.1990 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕРТВЕГЕР Карл Карлович, 1907 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Одеської області. Моторист на електростанції. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 16.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Агафія Інокентіївна, 1913 р. народження, с. Аджигол Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Колгоспниця. Заарештована 13.05.1945 р. Постановою Особливої наради при УНКВС СРСР від 27.10.1945 р. засуджена до заслання в Південно-Казахстанську область строком на 4 роки. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ШВЕЦЬ Анатолій Дмитрович, 1913 р. народження, м. Очаків Миколаївської області, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Заступник начальника цеху заводу «Северная верфь». Заарештований 04.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 28.10.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Ангеліна Генріхівна, 1918 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР № 2060-935-сс від 12.09.1941 р. переселена в Карагандинську область. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЦЬ Андрій Юхимович, 1892 р. народження, с. Антонівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Антонівка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 15.03.1933 р. виселений у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Андрій Юхимович, 1894 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у концтабір. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВЕЦЬ Андрій Юхимович, 1894 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 28.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'яз-

нення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Антон Антонович, 1895 р. народження, с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новосергіївка Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 19.07.1938 р. Рішенням Баштанського РВ НКВС справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Антон Микитович, 1898 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВЕЦЬ Антон Микитович, 1907 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 28.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Василь Васильович, 1905 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Очакові. Столяр. Заарештований 19.12.1948 р. Постановою Особливої наради від 13.04.1949 р. направлений на спецпоселення. Постановою Миколаївського обласного суду від 04.03.1977 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕЦЬ Дмитро Микитович, 1881 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 25.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШВЕЦЬ Дмитро Микитович, 1881 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 28.10.1937 р. Рішенням Трійки при НКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Максим Васильович, 1890 р. народження, с. Покровка Веселинівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Покровка Веселинівського району Миколаївської області. Заарештований 24.09.1944 р. Рішенням РВ НКДБ справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ШВЕЦЬ Матрона Савеліївна, 1907 р. народження, с. Низи Жовтневого району Сумської області, українка, із селян, освіта середня. Проживала в с. Арбузинка Арбузинського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована 22.08.1944 р. Постановою УДБ УНКВС Миколаївської області від 27.12.1944 р. карну справу припинено за відсутністю складу злочину. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВЕЦЬ Микита Фокич, 1880 р. народження, с. Поляницьке Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Поляницьке Кривоозерського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 21.01.1933 р. На підставі рішення Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.02.1933 р. виселений у Казахстан строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВЕЦЬ Олександр Олексійович, 1891 р. народження, с. Калмазівка Ольшанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лідіївка Доманівського району Миколаївської області. Фельдшер. Заарештований 02.04.1933 р. Рішенням Народного суду Доманівського районного відділу від 28.06.1933 р. засуджений до 1 року виправних робіт. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Пантелеймон Юхимович, 1883 р. народження, с. Антонівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Антонівка Новобузького району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР ві 15.03.1933 р. виселений у Північний край стро-

ком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВЕЦЬ Прокопій Павлович, 1883 р. народження, с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дмитрівка Очаківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 29.01.1930 р. Рішенням особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 01.04.1930 р. з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕЦЬ Софія Олексіївна, 1909 р. народження, с. Дубове Дубоссарського району (Молдова), молдаванка, із селян, малоосвічена. Проживала в м. Первомайську. Прибиральниця. Заарештована 12.03.1938 р. Постановою за звинувачувальним висновком Первомайського РВ НКВС прийняте рішення направити на розгляд Трійки при Одеському УНКВС від 17.03.1938 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВЕЦЬ Філімон Спиридонович, 1894 р. народження, с. Ташлик Григоропільського району (Молдавія), молдаванин, із селян, неосвічений. Місце проживання невідомо. Вантажник. Заарештований 27.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 21.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВИДКИЙ Дмитро Васильович, 1905 р. народження, с. Калуга Березнегуватського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Калуга Березнегуватського району. Колгоспник. Заарештований 26.04.1946 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 11.06.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВИДКИЙ Никанор Гаврилович, 1898 р. народження, с. Синюхин Брід Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Синюхин Брід Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.01.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ГПУ УСРР виселений у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВИДКИЙ Павло Михайлович, 1912 р. народження, с. Калужне Снігурівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Калужне Снігурівського району Одеської області. Безробітний. Заарештований 26.04.1933 р. Рішенням Снігурівського РВ ДПУ УСРР від 24.05.1933 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВИДКОЙ Василь Іванович, 1881 р. народження, с. Калужне Херсонського повіту, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Калужне Херсонського повіту. Хлібороб. Рішенням Херсонської губернської надзвичайної комісії Херсонського повіту засуджений до 5 років ув'язнення у концтаборі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ШВИДЯ Андрій Іванович, 1902 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС у 1937 р. засуджений до 10 років позбавлення волі. Помер на засланні 01.10.1943 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ШВИДЯ Григорій Григорович, 1905 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 30.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС від 01.09.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВИДЯ Дмитро Олексійович, 1881 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.12.1932 р. Рішенням РВ ДПУ справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВИДЯ Леонтій Григорович, 1886 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Хлібороб у власному господарстві. Заарештований 12.03.1938 р. Рішенням Трійки УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШВИДЯ Павло Кирилович, 1898 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із службовців, освіта середня. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Касир у колгоспі. Заарештований 28.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 07.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ШВИДЯ Семен Григорович, 1904 р. народження. Українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Каменяр. Заарештований 18.08.1950 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Особливої наради від 02.12.1950 р. виселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШВИДЯ Степан Григорович, 1894 р. народження, с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Лисогірського району Миколаївської області. Кравець. Заарештований 21.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. 13.03.1940 р. справу переглянуто, вирок змінено до 5 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Президії Миколаївського обласного суду від 12.04.1961 справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШВИРЬОВ Гаврило Сергійович, 1885 р. народження, м. Ленінград, росіянин, із селян, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Педагог. Заарештований 10.11.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 28.12.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШВІНДТ Лідія Адамівна, 1929 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. переселена в Молотовську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШВІНЛ Ганна Антонівна, 1915 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕБЕНЮК Захар Романович, 1896 р. народження, м. Голованівськ Первомайського округу, українець, із селян, неосвічений. Проживав у м. Голованівську Первомайського округу. Хлібороб. Заарештований 31.03.1929 р. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ УСРР від 31.05.1929 р. засуджений на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВАЛЬЄ Ірина Едуардівна, 1936 р. народження, с. Зульц Зульцського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Архангельську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕВЕЛЬ Федір Гаврилович, 1894 р. народження, с. Воронівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Воронівка Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 03.06.1950 р. Вироком Військового трибуналу військ МДБ Миколаївської області від 03.08.1950 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Визначенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 08.10.1954 р. вирок відмінено, справу направлено на дослідування. Постановою УМДБ Миколаївської області від 06.01.1955 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЕЛЬ Яків Петрович, 1909 р. народження, х. Мертвовод Воронцовської сільської ради, українець, із куркулів, малоосвічений. Проживав на х. Мертвовод Воронцовської сільської ради. Робітник. Заарештований 25.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Стра-

чений 01.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВЕНЕНОВ Іван Михайлович, 1923 р. народження, с. Трикрати Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Перекладач. Заарештований 06.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу Третього українського фронту від 11.05.1944 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЦОВА Олександра Василівна, 1914 р. народження, м. Дніпропетровськ, росіянка, із вихованців дитячого будинку, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Не працювала. Заарештована 12.02.1946 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 16.04.1946 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки без конфіскації майна. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Авксентій Юхимович, 1885 р. народження, с. Новокостянтинівка Новобузької волості Миколаївського повіту Херсонської губернії, дані про національність відсутні, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокостянтинівка Миколаївської губернії. Хлібороб. Заарештований 12.02.1921 р. Постановою Трійки Миколаївської губернської надзвичайної комісії від 18.10.1921 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ШЕВЧЕНКО Андрій Пилипович, 1907 р. народження, с. Костомарівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Костомарівка Снігурівського району Миколаївської області. Голова колгоспу. Заарештований 26.01.1933 р. Рішенням народного суду від 31.05.1933 р. карну справу припинено у зв'язку зі смертю обвинуваченого у Херсонській в'язниці. Помер 26.03.1933 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Антон Юхимович, 1888 р. народження, с. Новокостянтинівка Новобузької волості Миколаївського повіту Херсонської губернії, дані про національність у справі відсутні, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокостянтинівка Миколаївської губернії. Хлібороб. Заарештований 12.02.1921 р. Постановою Трійки Миколаївської губернської надзвичайної комісії від 18.10.1921 р. засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ШЕВЧЕНКО Борис Георгійович, 1935 р. народження, с. Мішково Жовтневого району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мішково Жовтневого району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 07.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Василь Кузьмич, 1913 р. народження, ст. Роздільна Одеської області, українець, із селян, освіта середньо-технічна. Проживав на станції Мартинівка Вознесенського району. Черговий по станції. Заарештований 01.05.1944 р. Військовим трибуналом Одеської залізниці засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Григорій Григорович, 1903 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Штампувальник. Заарештований 11.08.1937 р. Вироком Військового трибуналу військової частини № 4341 від 11.03.1938 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Григорій Пилипович, 1879 р. народження, с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сирове Врадіївського району Миколаївської області. Городник. Заарештований 13.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 03.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 07.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ШЕВЧЕНКО Дем'ян Іванович, 1895 р. народження, с. Андрієво-Зорине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Андрієво-Зорине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Агроном. Заарештований 12.03.1938 р. Засіданням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Дата страти невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕВЧЕНКО Дмитро Федорович, 1898 р. народження, с. Воєводське Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян,

освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Заарештований 27.10.1948 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 23.12.1948 р. засуджений до 15 років каторжних робіт з поразкою в правах строком на 5 років. Постановою суду УРСР від 13.06.1955 р. міру покарання знижено до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Домна Іванівна, 1913 р. народження, с. Нова Кабурга Очаківського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Нова Кабурга Очаківського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована 22.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 30.01.1945 р. виправдана за недоведеністю обвинувачення, з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Євсей Миронович, 1894 р. народження, Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 25.12.1932 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 29.09.1933 р. з-під варти звільнений, справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕВЧЕНКО Захар Степанович, 1907 р. народження, с. Дмитрівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Дмитрівка Вознесенського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 01.10.1942 р. Вироком Військового трибуналу Іжевського гарнізону від 16.01.1943 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Визначенням Військової Колегії Верховного Суду від 03.04.1990 р. справу припинено.

ШЕВЧЕНКО Іван Васильович, 1920 р. народження, с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Привільне Привільнянського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований 14.10.1945 р. Вироком Військового трибуналу від 22.01.1946 р. засуджений до 20 років каторжних робіт з поразкою в правах строком на 5 років. Постановою УКДБ Миколаївської області від 23.01.1956 р. справу припинено. Звільнений 23.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Іван Григорович, 1911 р. народження, м. Аккерман, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Токар. Заарештований 13.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. За протестом Прокурора Одеської області від 27.10.1939 р. міру покарання зменшено до 2 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЕВЧЕНКО Іван Дмитрович, 1907 р. народження, с. Костянтинівка Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Перебував у в'язниці м. Старобєльська. Заарештований 08.05.1942 р. На підставі рішення Особливої наради при НКВС СРСР від 05.05.1943 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Іван Іванович, 1894 р. народження, с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 06.12.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Іван Федотович, 1915 р. народження, с. Юдинка Самарської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Генове Первомайського району Миколаївської області. Рахівник. Заарештований 05.11.1935 р. Рішенням Первомайського РВ НКВС від 20.12.1935 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Ілля Іванович, 1881 р. народження, с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Баратівка Снігурівського району Миколаївської області. Ветеринарний фельдшер. Заарештований 08.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 8 років позбавлення волі у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Йосип Андрійович, 1891 р. народження, с. Комісарівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Комісарівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 19.06.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 10 років позбавлення волі з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Леонтій Порфирійович, 1885 р. народження, м. Первомайськ, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Механік. Заарештований 20.12.1945 р. Вироком Одеського обласного суду від 25.03.1946 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Матрона Іванівна, 1908 р. народження, с. Петропавлівка Володимирівського району Миколаївської області, українка, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Петропавлівка Володимирівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована 10.06.1930 р. На підставі рішення Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 06.11.1930 р. виселена в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1989 р.

ШЕВЧЕНКО Микола Іванович, 1885 р. народження, х. Спаський Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Спаський Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 18.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 10 років позбавлення волі у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Михайло Михайлович, 1890 р. народження, с. Мурахівка Херсонського округу Березнегуватського району, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Мурахівка Херсонського округу Березнегуватського району. Колгоспник. Дата арешту невідома. Рішенням загальних зборів бідняцько-батрацького активу від 21.02.1930 р. засуджений до виселення за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕВЧЕНКО Надія Юхимівна, 1921 р. народження, с. Ракове Вознесенського району Миколаївської області, українка, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Мартинівка Вознесенського району Миколаївської області. Робітниця. Заарештована 15.05.1944 р. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 18.08.1944 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Олексій Петрович, 1912 р. народження, с. Куцуруб Очаківського району Миколаївської області, українець, із робітників, неосвічений. Проживав у м. Очакові. Моторист на Очаківському млині. Заарештований 06.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Визначенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 11.11.1944 р. міру покарання змінено до 10 років позбавлення волі у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Павло Іванович, 1885 р. народження, с. Андрієво-Зорине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Андрієво-Зорине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 03.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 08.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Павло Миколайович, 1899 р. народження, с. Баратівка Новобузького району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Баратівка Новобузького району Миколаївської області. Бригадир колгоспу. Заарештований 10.08.1933 р. Вироком народного суду Новобузького району засуджений до 1 року примусових робіт. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Парфентій Максимович, 1885 р. народження, с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 23.08.1945 р.

Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 29.11.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Визначенням Військового трибуналу військ МВС від 31.01.1947 р. міру покарання змінено на 3 роки ув'язнення без поразки в правах, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Петро Кіндратович, 1898 р. народження, с. Макеєво Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Макеєво Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 17.07.1933 р. Вироком народного суду Врадіївського району від 22.07.1933 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕВЧЕНКО Пилип Антонович, 1900 р. народження, с. Романова Балка Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Романова Балка Первомайського району Миколаївської області. Церковний староста. Заарештований 29.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВЧЕНКО Семен Іванович, 1887 р. народження, м. Ананіїв (Молдавія), українець, із міщан, освіта середня. Проживав у м. Первомайську. Без певного роду занять. Заарештований 15.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 23.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою Президії Миколаївського обласного суду від 27.02.1957 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕВЧЕНКО Степан Лук'янович, 1870 р. народження, с. Парутине Очаківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до 3 років виселення в Північний край. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЕВЧЕНКО Тимофій Юхимович, 1897 р. народження, с. Новокостянтинівка Новобузької волості Миколаївського повіту Херсонської губернії, дані про національність у справі відсутні, малоосвічений. Проживав у с. Новокостянтинівка Новобузької волості Миколаївського повіту Херсонської губернії. Хлібороб. Заарештований 28.02.1921 р. Постановою Трійки Миколаївської надзвичайної комісії засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1992 р.

ШЕВЧЕНКО Федір Антонович, 1878 р. народження, с. Богопіль Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Богопіль Первомайського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 10.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 13.03.1930 р. виселений у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВЧЕНКО Федір Антонович, 1882 р. народження, м. Богопіль Первомайського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Заарештований 26.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВЧЕНКО Федір Іванович, 1885 р. народження, с. Баратівка Херсонського округу, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Працював у сільському господарстві. Дата арешту невідома. Рішенням загальних зборів бідняцько-батрацького активу від 22.02.1930 р. засуджений до виселення за межі України. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕВЧЕНКО-МАРТИНОВА Катерина Франціївна, 1907 р. народження, с. Шпеєр Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Варварівського району Миколаївської області. Працювала в колгоспі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 2060-935-сс у 1941 р. переселена в Карагандинську область. 29.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕВЧУК Григорій Давидович, 1882 р. народження, с. Байбузівка Кривоозерського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Байбузівка Кривоозерського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 18.11.1932 р. Особливою

Нарадою при Колегії ДПУ УСРР від 11.01.1933 р. засуджений до 3 років ув'язнення у концтаборах. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕВЧУК Петро Михайлович, 1885 р. народження, с. Бузьке Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бузьке Вознесенського району Миколаївської області. Працював на пісочному кар'єрі робітником. Заарештований 20.03.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 29.04.1933 р. засуджений до виселення через ПП ОДПУ в Північний край строком на 3 роки. Вирок враховано умовним, з-під варти звільнений 29.04.1933 р. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНЕР Антон Михайлович, 1931 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР № 698-сс від 21.09.1941 р. виселений в Акмолінську область. 29.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНЕР Берта Яківна, 1916 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЙНЕР Вільгельм Михайлович, 1934 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 29.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНЕР Єлизавета Людвігівна, 1909 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР № 698-сс від 21.09.1941 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 29.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЙНЕР Єлизавета Михайлівна, 1929 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Працювала у сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДОКО СРСР № 698-сс від 21.09.1941 р. виселена на спецпоселення в Акмолінську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЙНЕР Ольга Францівна, 1914 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЙНЕР Ордвін Казимирович, 1936 р. народження, с. Іванівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Іванівка Варварівського району Миколаївської області. Відомості про останнє місце роботи та посаду невідомі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 30.09.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЙНЕР Петро Християнович, 1936 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 10.03.1956 р. знятий з

обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЙНЕР Роза Михайлівна, 1937 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНЕР Христина Іванівна, 1928 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНІК Франц Антонович, 1921 р. народження, м. Миколаїв, німець, відомості про соціальне походження відсутні, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Механік на центральному телеграфі. Виселений. Дата виселення невідома. На підставі постанови ДОКО від 22.09.1941 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЙНІК Цицилія Генріхівна, 1899 р. народження, м. Миколаїв, єврейка, із робітників, освічена. Проживала в м. Миколаєві. Не працювала. Заарештована 25.03.1946 р. На підставі вироку Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 24.07.1946 р. засуджена до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна та поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ШЕК Аврора Яківна, 1932 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Адольф Якович, 1924 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Тесляр. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення. Вироком Військового трибуналу військ МВС Уральського округу від 23.06.1948 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. На підставі указу ПВС СРСР від 17.09.1955 р. звільнений 05.10.1955 р. зі зняттям судимості. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Альвіна Яківна, 1919 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Вільгельм Генріхович, 1917 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Тракторист у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. У 1954 р. переселений у Північно-Казахстанську область. 19.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Генріх Генріхович, 1914 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у Вологодську область. У березні 1949 р. переведений в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Готліб Християнович, 1896 р. народження, с. Ватерлоо Ландауської волості Миколаївського повіту Херсонської губернії, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Ландауського району Миколаївського окру-

гу. Хлібороб. Заарештований 19.02.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕК Евальд Християнович, 1933 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Навчався. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Ельвіна Яківна, 1930 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Емілія Карлівна, 1912 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Актюбінськ. 23.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Еміль Якович, 1928 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Навчався. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Емма Андріївна, 1936 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні матері. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Єлизавета Яківна, 1933 р. народження, с. Бондарівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Бондарівка Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Карпо Якович, 1925 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1946 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви НКВС СРСР № 215 від 23.11.1945 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років 10.06.1946 р. Помер 13.06.1947 р. Місце поховання невідомо. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Каспар Якович, 1914 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 18.08.1941 р. переселений у Свердловську область. Помер 01.05.1950 р. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Каспер Петрович, 1916 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Катерина Іванівна, 1905 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повер-

нення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Катерина Христіянівна, 1909 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Катерина Яківна, 1919 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Лідія Генріхівна, 1924 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Північно-Казахстанську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Луїза Яківна, 1919 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Різноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Марта Андріївна, 1919 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. У 1954 р. переведена в Північно-Казахстанську область. 21.01.1956 р. звільнена з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Павлина Генріхівна, 1911 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Павлина Іванівна, 1888 р. народження, м. Катеринослав Дніпропетровської області, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 29.021956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Роза Яківна, 1915 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Софія Іванівна, 1913 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Флора Іванівна, 1917 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС

СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Фріда Андріївна, 1932 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Костромську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Фріда Іванівна, 1920 р. народження, с. Бондарівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Відомості про останнє місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 26.08.1941 р. переселена в Кемеровську область. 10.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Фрідріх Петрович, 1920 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. переведений на положення спецпоселенця 29.06.1946 р. строком на 6 років. Помер 07.02.1947 р. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Христина Готлібівна, 1915 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Атбасар Акмолінської області. У 1949 р. переселена в Свердловську область. 10.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Христина Християнівна, 1889 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 направлена на спецпоселення в Свердловську область. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Христина Яківна, 1885 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. 23.01.1950 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕК Яків Готлібович, 1930 р. народження, с. Грінфельд Ландауського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Ландауського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 29.12.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕК Яків Людвігович, 1905 р. народження, с. Бондарівка Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бондарівка Мостівського району Одеської області. Працював на залізниці. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕК Яків Християнович, 1887 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований 22.03.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. засуджений на 5 років каторжних робіт. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕКК Андрій Андрійович, 1934 р. народження, с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області. Відомості про дату арешту невідомі. Заарештований по репатріації у

1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕКК Андрій Петрович, 1912 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 20.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 09.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

ШЕКК Едмунд Якович, 1936 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання, місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕКК Едуард Іванович, 1923 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Займався сільським господарством. На підставі постанови ДОКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. переселений у Комі АРСР. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕКК Еммануїл Андрійович, 1926 р. народження, с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕКК Єлизавета Іванівна, 1885 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Єлизавета Фрідріхівна, 1909 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Кароліна Францівна, 1913 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Кароліна Фрідріхівна, 1924 р. народження, с. Бондарівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Бондарівка Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Кемеровську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Магдалина Карлівна, 1892 р. народження, с. Біляри Комінтернівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 17.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Олена Іванівна, 1925 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатрі-

ації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 02.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Петро Петрович, 1912 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Бригадир тракторної бригади в колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕКК Роза Миколаївна, 1929 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДОКО СРСР № 2060-935-сс від 12.09.1941 р. переселена в м. Самарканд. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Роза Фрідріхівна, 1919 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Фріда Андріївна, 1924 р. народження, с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Ландауського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Відомості про дату арешту відсутні. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕКК Християн Християнович, 1901 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Шофер у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. 13.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕКК Яків Пилипович, 1886 р. народження, с. Ватерлоо Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Грінфельд Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ШЕЛАРЬ (ШЕЛАР) Сава Васильович, 1882 р. народження, м. Первомайськ, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Їздовий. Заарештований 12.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора СРСР № 44 від 27.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.12.1937 р. Місце поховання невідомо. Визначенням Військового трибуналу Прибалтійського військового округу від 11.10.1957 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЛЕСТ Андрій Семенович, 1888 р. народження, м. Ольвіополь Херсонської губернії, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Безробітний. Заарештований 05.03.1928 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР засуджений до виселення на Урал строком на 3 роки. Заслання відбував у Тобольському окрузі до квітня 1931 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ОДПУ УСРР був позбавлений права проживання в центральних, промислових, прикордонних районах, у районах суцільної колективізації. Отримав дозвіл на проживання в м. Чита строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЕЛЕСТ Андрій Семенович, 1888 р. народження, м. Первомайськ, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Безробітний. Заарештований 08.03.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1928 р. виселений на Урал строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЕЛЕСТ Андрій Семенович, 1888 р. народження, м. Первомайськ Одеської області,

українець, із службовців, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Рахівник. Заарештований 28.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 26.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 04.10.1937 р. Місце поховання невідомо. Постановою Миколаївського обласного суду від 21.09.1957 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЛЕСТОВА Франя Яківна, 1919 р. народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Чистильниця на цегляному заводі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. У 1950 р. переселена в Молотовську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЛЕР Віктор Генріхович, 1930 р. народження, с. Ренівка Очаківського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ренівка Очаківського району Миколаївської області. Навчався. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 31.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЛЛЕР Іда Іванівна, 1899 р. народження, с. Посталь Аккерманського району (Бессарабія), німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ренівка Очаківського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 31.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЯКІН Петро Сергійович, 1906 р. народження, с. Благодатне Арбузинського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Благодатне Арбузинського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 12.12.1942 р. Вироком Військового трибуналу від 15.01.1943 р. Третьої танкової армії засуджений до розстрілу. Страчений 19.01.1943 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЛЬ Агнезія Іванівна, 1929 р. народження, с. Любине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Чорногорка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 10.11.1945 р. № 181 направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 23.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЬ Еля Іванівна, 1931 р. народження, с. Любине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Чорноморка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 13.05.1950 р. взята на облік спецпоселення. 25.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЬ Ірма Фрідріхівна, 1921 р. народження, х. Люблине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Люблине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 12.05.1950 р. взята на облік спецпоселення. В 1955 р. переселена в м. Актюбінськ. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЬ Марія Михайлівна, 1916 р. народження, с. Перемінівка Білогачинського району Семипалатинської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Куйбишівка Єланецького району Миколаївської області. Селянка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕЛЬ Марія Романівна, 1910 р. народження, с. Мар'їнськ Горностаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р.

направлена на спецпоселення в Таджикську РСР. У 1955 р. переселена в Свердловську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЬ Олена Петрівна, 1937 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Ленінабад. У 1955 р. переселена в Свердловську область. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЬ Петро Михайлович, 1907 р. народження, с. Кочубеївка Гороностаївського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Робітник на хлібопекарні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету № 9871 від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.05.1946 р. переведений на положення спецпоселенця 08.08.1946 р. в Ленінабадську область строком на 6 років. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЛЬ Ріхард Генріхович, 1923 р. народження, х. Любін Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав на х. Любін Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 07.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЛЬ Роза Петрівна, 1931 р. народження, с. Мар'їнськ Горностаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Снігурівка Снігурівського району. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Ленінабадську область. У 1954 р. переселена в Свердловську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕЛЯКІНА Парасковія Іванівна, 1900 р. народження, с. Благодатне Первомайського району, росіянка, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Благодатне Первомайського району. Хлібороб. Заарештована 06.06.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 14.11.1930 р. засуджена до виселення в Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1988 р.

ШЕМБЕЛЬ Йосип Едуардович, 1908 р. народження, м. Ленінград, італієць, із робітників, освіта вища. Проживав у с. Парутине Очаківського району Миколаївської області. Учитель фізики. Заарештований 27.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер 08.08.1964 р. Реабілітований у 1989 р.

ШЕМЕЛЮК Гаврило Михайлович, 1887 р. народження, с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нова Одеса Новоодеського району Миколаївської області. Працював на Новоодеському рибзаводі. Начальник цеху. Заарештований 03.07.1941 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Одеської області від 26.07.1941 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Визначенням Верховного Суду СРСР від 11.08.1941 р. вирок замінено на 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕМП Володимир Християнович, 1919 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕМП Готліб Михайлович, 1915 р. народження, с. Йоганесталь Ландауського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Ландауського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови державного комітету № 9871-с переселений у Комі АРСР. 19.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕМП Кароліна Георгіївна, 1904 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕМП Христина Петрівна, 1914 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. Померла 29.05.1949 р. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕМПП Олена Християнівна, 1884 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 03.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕМПП Рудольф Християнович, 1909 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років 15.08.1946 р. Знятий з обліку спецпоселення 01.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕНГАЛЬС Андрій Андрійович, 1888 р. народження, м. Саратов, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Тесляр. Дата арешту невідома. 10.07.1944 р. виселений в Омську область. 15.10.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕНГОЛЬЦ Маргарита Християнівна, 1899 р. народження, с. Волкове Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Волкове Мостівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНГОЛЬЦ Рокус Георгійович, 1936 р. народження, х. Волкове Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Антон Леонтійович, 1932 р. народження, м. Миколаїв, німець, відомості про соціальне походження невідомі, малоосвічений. Проживав у с. Новокалістрове Баштанського району Миколаївської області. Навчався в школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Вільгельм Іванович, 1929 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Єва Адамівна, 1884 р. народження, с. Бондарівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення у Вологодську область. У 1952 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНЕР Іван Адамович, 1926 р. народження, с. Вовча Очаківського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Різнороб. Заарештований по ре-

патріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Катерина Йосипівна, 1906 р. народження, с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НВКС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Матильда Романівна-Геронімівна, 1904 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНЕР Роза Йосипівна, 1897 р. народження, с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 23.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНЕР Роза Йосипівна, 1919 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Працювала в полі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Роза Леонтіївна, 1928 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована 02.06.1947 р. Вироком Військового трибуналу засуджена 26.06.1947 р. до 10 років ув'язнення у ВТТ. Визначенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР в 1955 р. міру покарання змінено до 3 років ув'язнення. Звільнена 26.08.1955 р. Направлена на спецпоселення в Свердловську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНЕР Рохус Іванович, 1937 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Софія Андріївна, 1908 р. народження, с. Красний Хутір Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Красний Хутір Мостівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕНЕР Софія Едуардівна, 1930 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНЕР Шелестина Романівна, 1902 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНКЕВИЧ Сергій Маркович, 1885 р. народження, с. Новоселівка Благодатнівського району Первомайського округу, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новоселівка

Благодатнівського району Первомайського округу. Хлібороб. Заарештований 16.11.1928 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 16.08.1929 р. засуджений до ув'язнення в концтабір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕННЕР Роза Романівна, 1923 р. народження, с. Михайлівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Чкаловську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕНФЕЛЬД Петро Йосипович, 1896 р. народження, с. Єлшанка Миколаївської області, німець, із службовців, освіта середня. Проживав на х. Шенфельд Братського району Миколаївської області. Директор школи. Заарештований 28.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.05.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 27.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1964 р.

ШЕП Яків Іванович, 1897 р. народження, с. Олександрогільф Овідіопольського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новополтавка Привільнянського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Помер 16.07.1947 р. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕПЕЛЕНКО Афанасій Фокович, 1874 р. народження, с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Арнаутівка Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.02.1931 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 20.08.1931 р. з-під варти звільнений із забороною проживання у всіх областях і автономних республіках строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕПОВАЛОВ Степан Савелійович, 1913 р. народження, с. Добра Криниця Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Добра Криниця Баштанського району Миколаївської області. Тесляр. Заарештований 27.12.1935 р. Вироком Одеського обласного суду від 07.02.1936 р. виправданий, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕПП Адольф Якович, 1928 р. народження, с. Михайлівка Шуконівського району Актюбінської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання відсутні. Помічник ключника вибухових робіт. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕПП Гільда Яківна, 1929 р. народження, с. Михайлівка Шуканівського району Актюбінської області, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Сортувальниця на фабриці. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕПП Йоганна Генріхівна, 1923 р. народження, с. Марієнталь Мариненського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району. На утриманні батьків. Заарештована в липні 1947 р., залишена на спецпоселення в Молотовській області. 07.07.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕПП Марія Готлібівна, 1883 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕПП Олександр Якович, 1931 р. народження, Михайлівського району Чкаловської області (село у справі не вказано), німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Новополтавка Привільнянського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення 01.12.1950 р. в м. Асбест. 20.01.1956 р.

знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕПП Роза Густавівна, 1900 р. народження, с. Нейкута Донкуського району Оренбурзької області, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРГЕР Арміля Францівна, 1935 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 15.05.1951 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Ганна Марія Антонівна, 1902 р. народження, с. Айхенгут Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Різноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Гілярій Максимович, 1930 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРГЕР Євгенія Францівна, 1928 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРГЕР Катерина Максимівна, 1927 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Маргарита Іванівна, 1909 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 05.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Маргарита Касперівна, 1904 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Оделія Ленгардівна, 1899 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Роза Никодимівна, 1915 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта

початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. У 1955 р. переселена в м. Караганду. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Роза Християнівна, 1884 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. 11.06.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Роза Яківна, 1914 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Фелоліна Йосаківна, 1935 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРГЕР Франц Спиридонович, 1907 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолінську область. 05.03.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 31.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕМЕТ Федот (Федір) Ілліч, 1900 р. народження, с. Нововолодимирівка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нововолодимирівка Казанківського району Миколаївської області. Бригадир у колгоспі. Заарештований 02.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 11.01.1938 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1966 р.

ШЕРЕР Акуліна Йосипівна, 1910 р. народження, с. Малахове Суворовського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Малахове Суворовського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Антон Мартинович, 1880 р. народження, с. Шульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Антонівка Анатоліївського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 19.01.1933 р. Вироком Тилігуло-Березанського РВ від 07.04.1933 р. засуджений до 2 років ув'язнення у ВТТ. Справу розглянуто заочно. Засуджений утік з-під варти. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Варвара Йосипівна, 1913 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена у Вологодську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Варвара Матвіївна, 1907 р. народження, с. Шпеєр Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРЕР Віра Антонівна, 1920 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської

області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Віра Романівна, 1915 р. народження, с. Шенфельд Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шенфельд Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Ганна Валентинівна, 1930 р. народження, с. Переменівка Баратулінського району Семипалатинської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР № 698-сс від 21.09.1941 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Георгій Якович, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО та Указу Президії Верховної Ради СРСР переселений в Удмуртську АРСР. 01.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Едуард Якович, 1937 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Таджикську РСР. У 1954 р. переселений у Комі АРСР. 09.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Емілія Оттівна, 1894 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 25.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Емілія Рафаелівна, 1922 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Євген Йосипович, 1915 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 08.10.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Іван Никодимович, 1934 р. народження, с. Малахове Суворовського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малахове Суворовського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 16.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Йосип Францович, 1928 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення

в Молотовську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Катерина Никодимівна, 1936 р. народження, с. Малахове Суворовського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Малахове Суворовського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Катерина Фрідріхівна, 1905 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 11.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Людвіг Якович, 1908 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Вологодську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Людмила Іванівна, 1935 р. народження, с. Шульц Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шульц Ландауського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Марія Францівна, 1932 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Моніка Данилівна, 1908 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Чорноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви ДКО та Указу Президії Верховної Ради СРСР у 1941 р. переселена в Удмуртську АРСР. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Никодим Антонович, 1901 р. народження, с. Малахове Суворовського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Павлина Іванівна, 1911 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Рафаїл Іванович, 1927 р. народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Роза Францівна, 1926 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Працювала в сільськогосподарській громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЕР Юзеф Никодимович, 1932 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 10.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРЕР Яків Севастьянович, 1901 р. народження, с. Зульц Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. На спецпоселення прибув 18.01.1953 р. На підставі наказу МДБ СРСР № 00219/00374 від 01.04.1951 р. переселений у Комі АРСР. Знятий з обліку спецпоселення 21.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРПУЛ Федір Іванович, 1907 р. народження, с. Бутор Григоропільського району (Молдавія), молдаванин, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Конюх. Заарештований 12.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 29.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 08.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Визначенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 19.07.1966 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРР Франциска Християнівна, 1901 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРСТЮК Микола Сергійович, 1894 р. народження, с. Архангельське Херсонського повіту Херсонської губернії, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новопетрівка Привільнянського району. Завгосп. Заарештований 08.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою № 355 Президії Миколаївського обласного суду від 15.09.1956 р. справу припинено за недоведеністю обвинувачення. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕРЦИНГЕР Гільда Едуардівна, 1914 р. народження, с. Михайлівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 191 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 29.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЦИНГЕР Лідія Пилипівна, 1884 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 29.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕРЦИНГЕР Рейнгольд Рейнгольдович, 1935 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕРШОВ Олександр Олексійович, 1904 р. народження, с. Мигія Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мигія Первомайського району Миколаївської області. Завгосп артілі. Заарештований 02.01.1933 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 11.01.1933 р. засуджений до 5 років ув'язнення у концтаборі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕСТАК Григорій Трохимович, 1895 р. народження, с. Лагеря Вознесенського району Миколаївської області, українець, із службовців, освічений. Проживав у с. Лагеря Вознесенського району Миколаївської області. Безробітний. Заарештований 23.11.1937 р. Рішенням Трійки

при УНКВС Одеської області від 28.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЕСТЕРИК Микола Калинович, 1888 р. народження, с. Нова Пристань Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Кантакузівка Вознесенського району Миколаївської області. Чоботар. Заарештований 26.10.1933 р. Рішенням ОДПУ м. Одеси справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Анатолій Іванович, 1936 р. народження, с. Братське Братського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Анатолій Якович, 1903 р. народження, м. Рені (Румунія), росіянин, із робітників, освіта середня. Проживав у с. Троїцько-Сафонове Володимирівського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований 01.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 22.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ШЕФЕР Антон Піусович, 1914 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Костромську область. У 1947 р. переселений в Акмолінську область. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Антон Рафаелович, 1934 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Знятий з обліку спецпоселення в 1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Валентин Рафаелович, 1937 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 19.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Варвара Іванівна, 1927 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Варвара Михайлівна, 1904 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕФЕР Віктор Іванович, 1932 р. народження, с. Братське Братського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Ганна Яківна, 1919 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Фудерштайнфельд Братського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду.

09.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Гільда Іванівна, 1914 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Акмолінську область. 27.12.1950 р. переселена в Свердловську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Григорій Якович, 1927 р. народження, м. Ченгой Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі постанови Державного комітету від 22.09.1941 р. переселений у м. Караганду. 25.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Емілія Антонівна, 1936 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Костромську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Емілія Йосипівна, 1880 р. народження, с. Зульц Ландауського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Ландауського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. Померла 30.03.1951 р. від пороку серця. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Євгенія Мартинівна, 1924 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 26.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Єлизавета Іванівна, 1898 р. народження, с. Шпеєр Ландауського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 30.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Єлизавета Іванівна, 1925 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 23.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Єлизавета Олександрівна, 1916 р. народження, х. Волкове Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Працювала на шахті. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Єлизавета Яківна, 1921 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Єфросинія Григорівна, 1911 р. народження, с. Братське Братського району Одеської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала в с. Братське Братського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Іван Антонович, 1906 р. народження, с. Братське Братського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Братське Братського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Іван Іванович, 1936 р. народження, с. Березівка Меловського району Ворошиловградської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бондарівка Мостівського району Одеської області. На утриманні матері. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Знятий з обліку спецпоселення 30.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Іван Михайлович, 1937 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 02.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Іван Піусович, 1912 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Тракторист у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 31.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Іван Федорович, 1912 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Останнє місце проживання та місце роботи невідомо. На підставі постанови ДКО від 22.09.1941 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕФЕР Катерина Томасівна, 1896 р. народження, с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Катерина Томасівна, 1926 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Лідія Пилипівна, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Людвіг Петрович, 1913 р. народження. с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 11.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Людмила Йосипівна, 1914 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р.

виселена в Костромську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Маргарита Людвігівна, 1935 р. народження, с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена у Вологодську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Марія Михайлівна, 1927 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 02.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Марія Рафаелівна, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Марія Францівна, 1909 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Мартин Павлович, 1881 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Актюбінську область. 26.02.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Матвій Іванович, 1930 р. народження, с. Михайлівське Баштанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівське Баштанського району Одеської області. Відомості про місце роботи невідомі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений у Молотовську область. 09.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Михайло Іванович, 1902 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Робітник у сільгоспгромаді. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЕФЕР Михайло Михайлович, 1930 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 02.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Михайло Пилипович, 1932 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Олександр Никодимович, 1918 р. народження, с. Бойкове Казанківського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта

початкова. Проживав у м. Кривому Розі. Електрик на металургійному комбінаті. 09.05.1945 р. репатрійований із Чехословаччини. На підставі постанови Державного комітету № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця 01.08.1946 р. строком на 6 років у Молотовську область. 09.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Олена Олександрівна, 1911 р. народження, с. Волкове Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Відомості про місце проживання відсутні. Працювала на шахті. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 27.01.1956 р. знята з обліку спец поселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Павлина Геронімівна, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Павлина Францівна, 1913 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Петро Людвігович, 1877 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, відомості про місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Пилип Іванович, 1932 р. народження, с. Фрінгейм Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Фрінгейм Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Піюс Рафаелович, 1935 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Рафаїл Михайлович, 1889 р. народження, х. Миргрецький Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у Єланецькому районі Миколаївської області. Заарештований 07.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 06.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1960 р.

ШЕФЕР Рафаїл Михайлович, 1931 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 12.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Рафаїл Піусович, 1907 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську об-

ласть. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Реґіна Карлівна, 1903 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза Домініківна, 1917 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза Людвігівна, 1937 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза Никодимівна, 1909 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза Пилипівна, 1934 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза Рафаелівна, 1927 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роза-Марія Климентіївна, 1936 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Роман Людвігович, 1907 р. народження, х. Ваннер Доманівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Місце проживання невідомо. Шахтар. У 1944 р. направлений на спецпоселення в Тюменську область. На підставі постанови РНК СРСР ЦК ВКП(б) № 2060/935-с від 12.11.1941 р. взятий на облік спецпоселення в Тюменській області. В 1953 р. переселений у Семипалатинську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Феліліна Мартинівна, 1899 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 02.04.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Флора Іванівна, 1927 р. народження, с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початко-

ва. Проживала в с. Фріденгейм Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Фріда Іванівна, 1928 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на хуторі Березовського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Челябінську область. 31.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Фріда Яківна, 1907 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Одесі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЕФЕР Фрідріх Готлібович, 1913 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі постанови РНК та ЦВК СРСР від 01.02.1930 р. переселений у Молотовську область. 14.05.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Яків Климентійович, 1934 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 02.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЕР Яків Матвійович, 1921 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФЛЕР Моня Натанович, 1914 р. народження, Польща, єврей, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Водопровідник. Заарештований 28.06.1940 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.02.1941 р. засуджений до 3 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЕФФЕР Георгій Андрійович, 1877 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.12.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 26.04.1929 р. виселений у Сибір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФФЕР Готліб Андрійович, 1884 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.12.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 26.04.1929 р. виселений у Сибір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕФФЕР Іван Андрійович, 1894 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеського округу, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеського округу. Хлібороб. Заарештований 26.12.1928 р. Постановою Особливої наради при Колегії ОДПУ від 26.04.1929 р. виселений у Сибір строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕХТЕРЛЕ Едуард Іванович, 1883 р. народження, с. Нойбург Спартаківського району Одеської області, німець, із куркулів, малоосвічений. Проживав у с. Первомайську. Робітник. Відомості про дату арешту відсутні. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЕЧЕНКО Микола Захарович, 1895 р. народження, с. Воєводське Благодатнівського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Воєводське Благодатнівського району. Колгоспник. Заарештований 28.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 29.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 30.05.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ШИБРИК Петро Павлович, 1907 р. народження, с. Синюхин Брід Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Коваль. Заарештований 22.03.1951 р. Вироком Одеського обласного суду від 28.04.1951 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Визначенням Верховного Суду УРСР від 25.05.1955 р. міру покарання знижено до 6 років ув'язнення у ВТТ, без конфіскації майна. Визначенням народного суду м. Ангарська звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИДЛОВСЬКИЙ Олександр Андрійович, 1922 р. народження, м. Вознесенськ, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Без певних занять. Заарештований 10.12.1944 р. Постановою Особливої наради від 25.02.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШИЙЛЕ Марія Іванівна, 1907 р. народження, м. Одеса, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення у Вологодську область. У 1950 р. переселена в Карагандинську область. 13.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЙМАЙСТЕР Гільда Людвігівна, 1924 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в колгоспі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Іванівську область. У 1947 р. переселена в м. Асбест. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЛЕР Едуард Генріхович, 1898 р. народження, с. Сеймене Аккерманського повіту (Бессарабія), німець, із куркулів, малоосвічений. Проживав на х. Ренівка Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.10.1937 р. Рішенням НКВС і Прокурора СРСР від 02.01.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 11.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШИЛІНГ Емма Людвігівна, 1926 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Семипалатинську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛІНГ Роза Людвігівна, 1931 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Семипалатинську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Альберт Генріхович, 1924 р. народження, с. Ренівка Очаківського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ренівка Очаківського району Миколаївської області. Навчався в училищі. В 1941 р. евакуйований у Кустанайську область. У 1943 р. переселений у м. Воркуту. В 1946 р. на підставі директиви МВС СРСР № 68 взятий на облік спецпоселення. В 1953 р. переселений у Карагандинську область. 25.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИЛЛЕР Генріх Генріхович, 1897 р. народження, с. Сеймен Аккерманського повіту (Бессарабія), німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Ренівка Очаківського району. Тесляр. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1937 р. засуджений на 10 років ув'язнення

у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р

ШИЛЛЕР Єлизавета Семенівна, 1907 р. народження, с. Володимирівка Казанківського району Миколаївської області, українка, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Володимирівка Казанківського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 09.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Клементина Людвігівна, 1891 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЛЛЕР Марія Іванівна, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Марта Яківна, 1918 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Михайло Михайлович, 1916 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Помер 03.06.1951 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШИЛЛЕР Олена Густавівна, 1928 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Рафаїл Олександрович, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЛЛЕР Роберт Густавович, 1924 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИЛЛЕР Роза Іванівна, 1893 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Устина Іванівна, 1913 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви

НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Юлія Яківна, 1899 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Куховар. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЛЕР Яків Францович, 1925 р. народження, с. Нововолодимирівка Казанківського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Кривому Розі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Байкибашевський район. 08.07.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИЛЬ Єлизавета Йосипівна, 1923 р. народження, с. Волкове Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Волкове Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЛЬ-ФРЕЛІХ Євгенія Львівна, 1931 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 взята на облік спецпоселення в м. Асбест 24.02.1949 р. Знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання 08.02.1956 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИМАНОВИЧ Іван Лазарович, 1886 р. народження, м. Магач (Угорщина), серб, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Машиніст. Заарештований 17.06.1938 р. Постановою УДБ УНКВС Одеської області від 09.05.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ШИМАНСЬКИЙ Іван Пилипович, 1893 р. народження, с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області, поляк, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 15.08.1938 р. Постановою Херсонського НКВС від 29.03.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ШИМАНСЬКИЙ Павло Іванович, 1909 р. народження, с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області. Працював на елеваторі. Заарештований 08.03.1938 р. Постановою НКВС Одеської області від 09.05.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИМКЕ Наталія Христіянівна, 1921 р. народження, с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИМОТЮК Федір Семенович, 1881 р. народження, с. Мончинук Вінницької області, українець, із селян, служитель культу. Проживав у м. Первомайську. Священик. Заарештований у жовтні 1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 17.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений. Дата страти невідома. Реабілітований у 1956 р.

ШИМПФ Андрій Іванович, 1921 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Відомості про дату арешту відсутні. На підставі постанови ДОКО СРСР від 18.07.1945 р. переселений у Свердловську область. 24.01.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИМФ Ганна Іванівна, 1907 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Прожи-

вала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИМФ Іван Йосипович, 1935 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИМФ Йосип Йосипович, 1903 р. народження, с. Ландау Карл-Либкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Карл-Либкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИМФ Катерина Йосипівна, 1931 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИМФ Наталія Андріївна, 1913 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИМФ Софія Пилипівна, 1900 р. народження, х. Вовча Очаківського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Анчекрак Очаківського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 16.12.1944 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ШИМФ Фріделін Іванович, 1936 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 07.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИНКАРЕНКО Єфим Федотович, 1911 р. народження, с. Кумарі Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кумарі Врадіївського району Миколаївської області. Червоноармієць. Заарештований 31.12.1939 р. Вироком Військового трибуналу Київського гарнізону від 08.02.1940 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШИНКАРЕНКО Іван Васильович, 1906 р. народження, с. Бейкуш Очаківського району Миколаївської області, українець, із бідняків, малоосвічений. Проживав у с. Бейкуш Очаківського району Миколаївської області. Працював у власному господарстві. Заарештований 01.04.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 22.07.1930 р. засуджений до ув'язнення в концтабір умовно строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШИНКАРЕНКО Микола Сергійович, 1899 р. народження, с. Гребеники Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Гребеники Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 15.07.1938 р. Вироком Миколаївської карної колегії Миколаївського обласного суду від 05.10.1938 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 2 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИНКАРУК Інна Трохимівна, 1922 р. народження, с. Марунки Вінницької області, українка, із селян, освіта середня. Проживала в м. Миколаєві. Студентка. Заарештована 27.06.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Мико-

лаївської області від 09.10.1946 р. засуджена до 15 років каторжних робіт з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИНКАРЬОВ Іван Ігнатович, 1921 р. народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, білорус, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований 13.12.1937 р. Рішенням судової колегії по карних справах Миколаївського обласного суду від 03.03.1938 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИНКАРЮК Василь Артемович, 1889 р. народження, с. Миколаївка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Миколаївка Казанківського району Миколаївської області. Селянин. Заарештований 21.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШИНКЕВИЧ Сусанна Михайлівна, 1921 р. народження, с. Трикрати Вознесенського району Миколаївської області, українка, із службовців, малоосвічена. Проживала в м. Вознесенську. Працювала заготовлювачем зерна в м. Вознесенську. Постановою Особливої наради МВС СРСР від 20.06.1946 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ШИНКЕВИЧ Яків Семенович, 1894 р. народження, с. Трикрати Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Трикрати Вознесенського району Миколаївської області. Пекар. Заарештований 12.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 04.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Постановою Трійки від 04.11.1937 р. справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИПІЛІНА Роза Яківна, 1926 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Останнє місце роботи та місце проживання невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИРА Рудольф Якович, 1928 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. Рішенням народного суду м. Краснотурчинська від 26.10.1955 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИРЕНКО Петро Остапович, 1884 р. народження, с. Мішково Жовтневого району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Сторож. Заарештований 08.02.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.03.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИРМАЙСТЕР Емма Людвігівна, 1931 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Свердловську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИРМАЙСТЕР Олена Христіянівна, 1901 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Іванівську область. У 1947 р. переведена в м. Асбест. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИРМАЙСТЕР Рудольф Людвігович, 1930 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатрі-

ації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Іванівську область. У 1946 р. переселений в м. Асбест. 27.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИРМАХЕР Франц Петрович, 1899 р. народження, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Без певних занять. Заарештований 03.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 01.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШИРОКИЙ Ларіон Матвійович, 1902 р. народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Висунь Казанківського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований 22.09.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Дніпропетровської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1963 р.

ШИРЯЄВ Євген Григорович, 1895 р. народження, с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Механік на млині. Заарештований 11.05.1938 р. Одеським обласним судом від 16.03.1939 р. та визначенням Судової Колегії Верховного Суду УРСР від 11.07.1939 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Верховним Судом УРСР від 13.11.1970 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИРЯКІН Іван Пилипович, 1871 р. народження, м. Калишин (колишньої Саратовської губернії), росіянин, відомості про соціальне походження відсутні, освіта домашня. Проживав у м. Севастополі. Охоронець корабля. Заарештований 18.12.1920 р. Рішенням Трійки ударної Кримської групи управління особливих відділів Південного та Південно-Західного фронтів засуджений до розстрілу. Страчений 20.12.1920 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШИТЕЛЄВ Георгій Олександрович, 1904 р. народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Шофер. Заарештований 02.04.1944 р. Вироком Військового трибуналу Одеської залізниці від 24.06.1944 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИТЮК Олексій Герасимович, 1898 р. народження, с. Лиса Гора Первомайського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Лиса Гора Первомайського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС засуджений до розстрілу. Страчений 22.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ШИЦ Антон Матвійович, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. 30.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИЦ Валентин Романович, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, відомості про освіту, місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Помер 29.07.1948 р. Реабілітований у 1991 р.

ШИЦ Вільгельмина Мартинівна, 1900 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Фрайленд Жовтневого району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Асбест. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЦ Ліна Адамівна, 1932 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована 28.01.1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЦ Олена Іванівна, 1888 р. народження, с. Шульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шульц Варварівського району Одеської області. Різноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 30.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЦ Роза Генріхівна, 1923 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення до Алтайського краю. В 1953 р. переселена в м. Новосибірськ. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИЦ Франциска Георгіївна, 1902 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Фрайленд Жовтневого району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Асбест. 10.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИЦЛЕ Георгій Іванович, 1935 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.101945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 13.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИЦ-ФЕРДЕР Роза Йосипівна, 1926 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи та посаду відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.101945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШИШКІН Іван Костянтинович, 1917 р. народження, м. Миколаїв, українець, із робітників, освічений. Проживав у м. Миколаєві. Вироком спеціальної колегії Одеського обласного суду від 02.10.1936 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШИШКІН Кирило Миколайович, 1901 р. народження, с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Веселинове Вознесенського району Миколаївської області. Прораб. Заарештований 24.06.1937 р. Вироком спеціальної колегії Одеського обласного суду від 15.11.1937 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШИШКІН Петро Ілліч, 1899 р. народження, с. Єланець Єланецького району Миколаївської області, українець, відомості про соціальне походження та освіту відсутні. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Конюх. Засіданням Трійки УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШИШКІН Петро Ілліч, 1899 р. народження, с. Єланець, Єланецького району Миколаївської області, українець, із куркулів, малоосвічений. Проживав у с. Єланець Єланецького району Миколаївської області. Конюх. Заарештований 25.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 14.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШИЯН Феофан Степанович, 1907 р. народження, с. Новопавлівка Великоолександрівського району, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. Навчався в агрошколі. Заарештований 16.07.1928 р. Верховним Судом УРСР від 18.02.1929 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна, з-під варти умовно звільнений і виселений за межі Миколаївського та Херсонського округів на 3 роки. Звільнений 18.02.1929 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШІЛЬКЕ Євгенія Іванівна, 1925 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робочих, малоосвічена. Проживала в м. Миколаєві. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШКЕТА Павло Іванович, 1903 р. народження, с. Калинівка Романівського району, українець, із селян, відомості про освіту відсутні. Місце проживання невідомо. Тракторист. Заарештований 09.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШКОЛЬНИЙ Андрій Матвійович, 1907 р. народження, с. Миколаївка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Петро-Висунськ Володимирівського району. Колгоспник. Заарештований 29.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 30.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШКУРКО Яків Захарович, 1876 р. народження, с. Степанівка Первомайського району Миколаївської області, українець, із куркулів, малоосвічений. Проживав у с. Степанівка Первомайського району Миколаївської області. Охоронець у школі. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕЛІН Дем'ян Якимович, 1876 р. народження, с. Анатоліївка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, росіянин, відомості про соціальне походження та освіту відсутні. Проживав у с. Анатоліївка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 21.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 27.11.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕСС Йосип Якович, 1937 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 01.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕСС Яків Якович, 1928 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕССАР Геронім Петрович, 1888 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Актюбінськ. 11.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕССЕР Амалія Альбертівна, 1891 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 20.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Анастасія Францівна, 1914 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Георгій Іванович, 1895 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працював у колгоспі. Заарештований по репатріації 1945 р. На підставі дирек-

тиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 20.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕССЕР Данило Петрович, 1932 р. народження, х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Іванівську область. У 1949 р. переселений у Комі АРСР. 04.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕССЕР Іван Бернгардович, 1901 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕССЕР Павлина Георгіївна, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 07.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Роза Георгіївна, 1929 р. народження, с. Новий Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР 30.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Роза Климентіївна, 1934 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Іванівську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Христина Степанівна, 1894 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Юліта Гаврилівна, 1905 р. народження, х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Іванівську область. У 1949 р. переселена в Комі АРСР. 17.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛЕССЕР Яків Якович, 1898 р. народження, с. Нововоскресенка Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Машиніст. Заарештований 13.07.1944 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 14.10.1944 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЛЕССОР Яків Якович, 1898 р. народження, с. Нововоскресенськ Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Нововоскресенськ Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Дата арешту невідома. На підставі наказу МДБ та МВС СРСР № 00219/00374 від 01.04.1952 р. переселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШЛЕХТ Володимир Фрідріхович, 1903 р. народження, с. Любомирівка Високопільського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кронау Оль-

шанської сільської ради Миколаївської області. Бригадир у колгоспі. Заарештований 22.03.1938 р. Постановою УДБ УНКВС Миколаївської області від 17.04.1939 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЕХТ Іван Христофорович, 1880 р. народження, с. Ольгине Фріц-Геккертівського району, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Ольгине Фріц-Геккертівського району. Колгоспник. Заарештований 31.10.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 15.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛИЧЕК Іван Остапович, 1887 р. народження, с. Привільне Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Єрмолівка Баштанського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований 30.01.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 07.05.1930 р. засуджений до виселення в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЛІССЕР Петро Августович, 1894 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 23.04.1938 р. Вироком судової колегії по карних справах Одеського обласного суду від 08.03.1939 р. засуджений до 5 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШЛІХАР Йосип Петрович, 1910 р. народження, с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Врадіївка Врадіївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 02.07.1943 р. Вироком Військового трибуналу першого гвардійського кавалерійського корпусу Південно-Західного фронту від 26.08.1943 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Еммануїл Якович, 1936 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Єлизавета Іванівна, 1911 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області. Різноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. на підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Іда Яківна, 1929 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Катерина Яківна, 1931 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Христина Вільгельмівна, 1903 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Яків Августович, 1906 народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостів-

ського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Хабаровський край. У 1954 р. переселений в м. Караганду. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛІХЕНМАЄР Яків Якович, 1934 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області. Відомості про дату арешту відсутні. На підставі постанови ДОКО СРСР від 12.05.1941 р. переселений у Карагандинську область. 16.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛІХТЕР Луїза Іванівна, 1896 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нові Біляри Комінтернівського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОЗ Роза Георгіївна, 1921 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС ССРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОСС Ганна Йосипівна, 1895 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Челябінську область. У 1950 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОСС Євгенія Яківна, 1920 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Челябінську область. У 1950 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОСС Магдалина Яківна, 1932 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОССЕР Георгій Людвігович, 1890 р. народження, х. Звенигородка Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Візник. Заарештований 24.06.1941 р. Постановою помічника прокурора від 09.05.1942 р. справу припинено. Постановою слідчого УНКВС Новосибірської області від 08.08.1942 р. справу припинено у зв'язку зі смертю обвинувачуваного. Помер 26.07.1942 р. у Новосибірській лікарні. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШЛОССЕР Григорій Адамович, 1910 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Член артілі. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 08.04.1933 р. виселений у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШЛОССЕР Емілія Йосипівна, 1917 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. У 1951 р. переселена в Комі АРСР. 12.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОССЕР Емілія Петрівна, 1937 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОССЕР Йосип Людвігович, 1889 р. народження, с. Шпеєр Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Візник. Заарештований 16.02.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 08.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШЛОССЕР Йосип Петрович, 1934 р. народження, х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 10.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛОССЕР Магдалина Христіянівна, 1904 р. народження, с. Гуревич Яновського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШЛОССЕР Михайло Людвігович, 1904 р. народження, с. Роштадт Веселинівського району Миколаївської області, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Заарештований 10.02.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 21.09.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1967 р.

ШЛОССЕР Петро Геронімович, 1925 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. У 1952 р. переведений в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛОССЕР Рафаїл Георгійович, 1932 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 10.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛОССЕР Стефан Людвігович, 1905 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Вознесенську. Сортувальник лісу. Заарештований 10.02.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 14.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.09.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1967 р.

ШЛОССЕР Яків Адамович, 1913 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переселений у Комі СРСР. 15.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЬОССЕР Олександр Петрович, 1928 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Капустине Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 03.03.1956 р. знятий з

обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШЛЮШЕНКО Семен Іванович, 1906 р. народження, с. Наумівка Крюковського району Чернігівської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Златопіль Новобузького району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 05.12.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ с поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬ Петронелія Петрівна, 1888 р. народження, с. Ландау Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Тарутине Ізмайловської області. Домогосподарка. Заарештована в 1946 р. Постановою РВ МВС від 12.07.1946 р. виселена в Новосибірську область строком на 3 роки. В 1950 р. переведена в Іркутську область. 17.09.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬКО Павло Микитович, 1907 р. народження, с. Бейкуш Очаківського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бейкуш Очаківського району Миколаївського округу. Працював у приватному господарстві. Заарештований 08.04.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 22.07.1930 р. виселений у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШМАЛЬЦ Валентин Йосипович, дата народження відсутня, с. Новосафронівка Новоодеського району Одеської області, німець, із селян, освіта середньо-технічна. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі постанови спеціальної надзвичайної комісії та ЦК ПКП(б) від 12.09.1941 р. переселений у Молотовську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Едуард Михайлович, 1910 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. Відомості про останнє місце роботи відсутні. В 1945 р. виселений з м. Миколаєва. На підставі постанови Державного комітету від 12.09.1941 р. виселений у Північно-Казахстанську область. 01.03.1949 р. взятий на облік спецпоселення. Помер 26.04.1949 р. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Емілія Михайлівна, 1926 р. народження, с. Янчеве Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Янчеве Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. У грудні 1945 р. виселена із Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. в січні 1946 р. взята на облік спецпоселення в Комі АРСР. 13.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Євген Рафаелович, 1929 р. народження, с. Ландау Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Караганду. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Євгенія Генріхівна, 1919 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Єлизавета Іванівна, 1918 р. народження, Варварівський район Миколаївської області, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Останнє місце проживання та місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМАЛЬЦ Єлизавета Казимирівна, 1918 р. народження, с. Ландау Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Ландауського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Іван Іванович, 1916 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання та місце роботи відсутні. Дата арешту невідома. На підставі постанови Державного комітету від 22.09.1941 р. переселений у Комі АРСР. 29.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Ілля Францевич, 1908 р. народження, с. Безварове Вознесенського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Комі АРСР. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Маргарита Михайлівна, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. У 1947 р. переселена в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Марія Федорівна, 1912 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Малорожкове Вознесенського району. Колгоспниця. В листопаді 1945 р. виселена з Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Матильда Йосипівна, 1891 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 виселена в Карагандинську область. 02.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Микола Ілліч, 1932 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Янчелове Веселинівського району Миколаївської області. Навчався у школі. В 1945 р. виселений з Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Михайло Михайлович, 1932 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рожкове Вознесенського району. На утриманні батьків. У листопаді 1945 р. виселений з Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Михайло Францевич, 1904 р. народження, с. Янчелове Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рожкове Вознесенського району Миколаївської області. Колгоспник. 21.11.1945 р. виселений із Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Олена Рафаелівна, 1923 р. народження, с. Ландау Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Миколаївського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Паулина Христіянівна, 1911 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Обліковниця колгоспу. Заарештована 03.11.1937 р. Пос-

тановою Особливої наради при НКВС СРСР від 20.05.1938 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1989 р.

ШМАЛЬЦ Пилип Михайлович, 1923 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. У 1947 р. переселений у Акмолінську область. Вироком Військового трибуналу військ МВС засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки. За визначенням Магаданського обласного суду від 20.12.1954 р. направлений на місце проживання в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Роза Августівна, 1889 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАЛЬЦ Роза Марківна, 1920 р. народження, с. Ландау Ландауського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Братське Братського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі рішення Особливої наради НКВС СРСР від 28.02.1945 р. виселена в Новосибірську область строком на 5 років. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 17.09.1955 р. про амністію знята з обліку спецпоселення. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМАЛЬЦ Франц Францович, 1887 р. народження, місце народження невідомо, німець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Комірник. Заарештований 25.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШМАЛЬЦ Християн Казимирович, 1898 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 14.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМАЛЬЦ Християн Якович, 1900 р. народження, с Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Сторож. Заарештований 01.02.1938 р. Постановою НКВС Одеської області від 01.12.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1997 р.

ШМАРСЬКИЙ Єфрем Іванович, 1863 р. народження, х. Бузький Вознесенського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Бузькому Вознесенського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 26.02.1930 р. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМАТОВ Леонтій Федорович, 1880 р. народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Казанка Казанківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.11.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 13.02.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 3 роки та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1995 р.

ШМАУЦ Елла Яківна, 1925 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАУЦ Катерина Петрівна, 1886 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта

початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМАУЦ Фріда Яківна, 1920 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМЕЛЬ Іван Касперович, 1907 р. народження, с. Шенфельд Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Киселівка Снігурівського району Миколаївської області. Вантажник. Заарештований 13.02.1938 р. Постановою Снігурівського РО НКВС від 09.04.1939 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМЕЛЬШНАХ Ерна Евальдівна, 1919 р. народження, с. Столпецьке Ємельчинського району Житомирської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМЕЛЬШТОК Марія Іванівна, 1897 р. народження, с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карл-Лібкнехт Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМИДГАЛ Євгенія Адольфівна, 1910 р. народження, с. Любомирівка Великоолександрівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Любомирівка Великоолександрівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМИДГАЛЬ Ерна Іванівна, 1924 р. народження, с. Любомирівка Олександрівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Любомирівка Олександрівського району. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Томськ. У 1950 р. переселена в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМИДГАЛЬ Лілія Іванівна, 1926 р. народження, с. Любомирівка Високопільського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Любомирівка Високопільського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМИРЕР Генріх Францович, 1896 р. народження, с Вормс Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Вормс Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований 09.03.1930 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. виселений у північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШМИРЕР Кароліна Генріхівна, 1892 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Август Георгійович, 1936 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 28.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Агнеса Іванівна, 1904 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Братське Братського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Альберт Веніамінович, 1919 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1941 р. виселений в Актюбінську область. 29.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Амалія Георгіївна, 1914 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Амалія Давидівна, 1913 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Амалія Іванівна, 1899 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в. с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Прибиральниця в сільському магазині. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Аполонія Францівна, 1922 р. народження, х. Крисів Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на х. Крисів Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови РНК СРСР від 12.09.1941 р. переселена в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Бернгард Іванович, 1907 р. народження, Мостівський район Одеської області (селище у справі не вказано), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Вознесенську. Заарештований 22.06.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 21.09.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 28.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШМІДТ Берта Генріхівна, 1903 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Березівка Веселинівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи та посаду невідомі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Асбест. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Валентин Християнович, 1911 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 21.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Вероніка Валентинівна, 1888 р. народження, с. Ландау Варварівського району

Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. У 1955 р. переселена в м. Караганду. 19.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Вероніка Георгіївна, 1905 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 03.02.1956 знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Віктор Едуардович, 1871 р. народження, м. Юр'єв Ліфляндської губернії, німець, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Первомайську. Касир артілі ім. Фрунзе. Заарештований 23.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Вікторія Францівна, 1925 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови надзвичайної комісії СРСР від 12.09.1941 р. переселена в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Вільгельмина Андріївна, 1875 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала в с. Карл-Лібкнехт Варварівського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Ганна Михайлівна, 1936 р. народження, с. Братське Братського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Братське Братського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ганна Пилипівна, 1925 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. Навчалась у медичному технікумі м. Одеси. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ганна Християнівна, 1929 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Генріх Карлович, 1880 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 31.01.1933 р. Ув'язнений 12.04.1933 р. Помер, знаходячись під вартою, у зв'язку з чим справу припинено. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Георгій Григорович, 1881 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Чоботар. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Гільда Робертівна, 1928 р. народження, с. Українка Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського

району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 31.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Гільда Францівна, 1930 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Готліб Пилипович, 1887 р. народження, с. Краснопілля Вінницької області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 23.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1988 р.

ШМІДТ Густав Карлович, 1900 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району, німець, із селян, малограмотний. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району. Колгоспник. Заарештований 31.01.1933 р. Прокуратурою Одеської області 30.05.1933 р. карну справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Едуард Петрович, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений на спецпоселення в Свердловську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Ельза Самуїлівна, 1934 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Емілія Георгіївна, 1928 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 24.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Емілія Християнівна, 1935 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ерна Густавівна, 1934 р. народження, Веселинівський район Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Євгенія Християнівна, 1926 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Працювала в громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Єлизавета Пилипівна, 1892 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у

1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Іван Григорович, 1897 р. народження, с. Малий Єланець Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малий Єланець. Конюх. Заарештований 20.07.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 10.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ШМІДТ Іван Григорович, 1921 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Відомості про дату арешту відсутні. На підставі постанови Державного комітету СРСР від 12.08.1941 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Іван Іванович, 1932 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. У 1950 р. переселений в м. Караганду. 19.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іван Йосипович, 1936 р. народження, с. Штайнфельд Братського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Штайнфельд Братського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 19.08.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іван Михайлович, 1932 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 01.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іван Федорович, 1935 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання та місце роботи у справі відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 2060-965-сс від 12.08.1941 р. переселений у Карагандинську область. 27.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іван Францевич, 1933 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 01.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іван Якович, 1937 р. народження, с. Григоропіль Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Григоропіль Мостівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 31.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Іда Іванівна, 1926 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Іда Фрідріхівна, 1924 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Відомості про роботу відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ірма Григорівна, 1927 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ірма Карлівна, 1936 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ірма Фрідріхівна, 1936 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Йосипіна Іванівна, 1915 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в Єланецькому районі Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Карл Францевич, 1923 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Відомості про останнє місце роботи та дату арешту невідомі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Карло Карлович, 1882 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Модельник заводу «Дормашина». Заарештований 23.06.1941 р. На підставі вироку Новосибірського обласного суду від 22.12.1941 р. засуджений до 7 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Катерина Іванівна, 1905 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Катерина Йосипівна, 1899 р. народження, с. Кам'янка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Відомості про місце проживання, місце роботи та дату арешту відсутні. На підставі Указу № 1/12925 від 03.06.1945 р. переселена в Карагандинську область. 12.03.1956 р. знята з обліку спец поселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Катерина Рохусівна, 1929 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Челябінську область. У 1955 р. переселена в Комі АРСР. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Лідія Георгіївна, 1915 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Лідія Робертівна, 1933 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала у с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 31.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Лідія Яківна, 1886 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. Померла 24.02.1952 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Магдалина Йосипівна, 1875 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Магдалина Карлівна, 1896 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови спеціальної надзвичайної комісії СРСР від 12.09.1941 р. переселена в Новосибірську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Маргарита Раймондівна, 1928 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Маргарита Фрідріхівна, 1901 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Марія Іванівна, 1907 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Марія Михайлівна, 1888 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Марія Яківна, 1923 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Марія Яківна, 1935 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Маркус Михайлович, 1934 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Марта Йосипівна, 1900 р. народження, м. Одеса, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 31.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Мартин Ісакович, 1908 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років 02.09.1946 р. Знятий з обліку спецпоселення 04.03.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Мартин Фердинандович, 1927 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Місце проживання невідомо. Різнороб. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Мартин Францевич, 1921 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 07.04.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Микола Християнович, 1930 р. народження, с. Ландау Миколаївського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Миколаївського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 03.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Михайло Францевич, 1930 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Михайло Фрідріхович, 1902 р. народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Мірошник у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Моніка Францівна, 1901 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Відомості про роботу відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Олена Іванівна, 1914 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі дирек-

тиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Ольга Герасимівна, 1913 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 30.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Отилія Петрівна, 1903 р. народження, с. Нейкалістрове Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Нейкалістрове Баштанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Отто Робертович, 1934 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 31.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Петро Геронімович, 1929 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карл-Лібкнехт Варварівського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Петро Петрович, 1889 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 08.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 05.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШМІДТ Петро Раймондович, 1909 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Архангельську область. 21.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Пилип Пилипович, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Пилип Самуїлович, 1937 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Роберт Іванович, 1894 р. народження, с. Краснопілля Вінницької області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Грінфельд Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 27.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 19.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ШМІДТ Роза Іванівна, 1930 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. У 1955 р. переселена в м. Караганду.

19.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Роза Йосипівна, 1937 р. народження, с. Шейнфельд Братського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шейнфельд Братського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Роза Христіянівна, 1932 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Рудольф Фрідріхович, 1928 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Молотовську область. 10.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Софія Петрівна, 1934 р. народження, с. Новербах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новербах Веселинівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Софія Федорівна, 1932 р. народження, с. Рорбах Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету СРСР № 2060-935-сс від 12.09.1941 р. переселена в Карагандинську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Томас Йосипович, 1880 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Коваль. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. У 1950 р. переселений в Семипалатинську область. Помер 28.03.1954 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Франц Фрідріхович, 1894 р. народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Працював на млині. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Франциска Іванівна, 1907 р. народження, Баштанського району Миколаївської області (селище у справі не вказано), німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в Баштанському районі Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Франя Рафаелівна, 1919 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Березники Молотовської області. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Фріда Йосипівна, 1934 р. народження, с. Штомнфельд Братського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Штомнфельд Братського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську

область. 30.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Фріда-Єфросинія Петрівна, 1928 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 27.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ Фрідріх Фрідріхович, 1881 р. народження, с. Перикдарф Григоропільського району (Молдавія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Первомайську. Різнороб. Заарештований 05.05.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 13.09.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 20.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Постановою Президії Миколаївського обласного суду від 03.10.1969 р. справу припинено. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Християн Герасимович, 1927 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 29.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Християн Фрідріхович, 1898 р. народження, с. Братське Братського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Братське Братського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Юрій Георгійович, 1933 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Григорівка Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Яків Геронімович, 1934 р. народження, с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ Яків Михайлович, 1888 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із куркулів, малоосвічений. Проживав у с. Кудрявцеве Мостівського району Одеської області. Без певного роду занять. Заарештований 16.08.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 18.08.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 31.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШМІДТ Яків Петрович, 1932 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Яків Раймундович, 1927 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 24.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ Яків Якович, 1877 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 04.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засу-

джений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ШМІДТ Яків Якович, 1932 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМІДТ-МАЙЄР Катерина Йосипівна, 1929 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Одеської області. Навчалась у школі. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМІДТ-ПУДВІЛЬ Елла Данилівна, 1936 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМІДТ-ТОМ Ерна Романівна, 1926 р. народження, с. Озерівка Володимирівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Олександрівка Миколаївської області. Працювала в школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Кіровську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМКАЛЬЦ Рохус Християнович, 1903 р. народження, с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карл-Лібкнехт Карл-Лібкнехтівського району. Колгоспник. Заарештований 16.08.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 25.08.1937 р. засуджений до розстрілу, страчений 05.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1968 р.

ШМОЛЬ Єва Фрідріхівна, 1885 р. народження, с. Нейдорф Григоропільського району (Молдавія), німкеня, із селян, освіта початкова. Без певного місце проживання. Не працювала. Заарештована 16.10.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 23.10.1937 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШМОНД Роза Никодимівна, 1927 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Кочегар. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Удмуртську АРСР. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШМУЙЛОВ Георгій Леонідович, 1907 р. народження, м. Кострома, росіянин, із службовців, освіта вища. Проживав у м. Миколаєві. Інженер-конструктор. Заарештований 19.01.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 10.05.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШМУЙЛОВ Леонід Іванович, 1878 р. народження, м. Миколаїв, росіянин, із службовців, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Заарештований 01.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.06.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШМУЙЛОВА Ніна Миколаївна, 1901 р. народження, м. Миколаїв, росіянка, із службовців, освіта середня. Проживала в м. Миколаєві. Учитель. Заарештована 23.07.1949 р. На підставі рішення Миколаївського обласного суду від 04.11.1949 р. засуджена до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Постановою Верховного Суду УРСР від 05.05.1955 р. міра покарання змінена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1992 р.

ШНАБЕЛЬ Йоган Йоганович, 1912 р. народження, с. Глікстал (Молдавія), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Первомайську. Працівник медичного технікуму. Заарештований 31.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 15.08.1937 р. засуджений

до розстрілу. Страчений 18.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШНАЙДЕР Володимир Якович, 1932 р. народження, м. Миколаїв, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Північно-Казахстанську область. У 1950 р. переселений у Молотовську область. 19.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНАЙДЕР Генріх Генріхович, 1874 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 15.07.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ШНАЙДЕР Герман Генріхович, 1908 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНАЙДЕР Едуард Генріхович, 1928 р. народження, с. Рорбах Долинського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Долинського району Одеської області. Навчався у школі. На підставі постанови Державного комітету від 18.08.1946 р. переселений у Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНАЙДЕР Едуард Станіславович, 1935 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНАЙДЕР Іван Іванович, 1912 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Маринове Березовського району. Учитель. Заарештований 26.01.1937 р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

ШНАЙДЕР Іван Пилипович, 1890 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 29.05.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ШНАЙДЕР Іван Станіславович, 1932 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. 12.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНАЙДЕР Костянтин Готфридович, 1892 р. народження, м. Аккерман (Бессарабія), німець, із селян, неосвічений. Проживав на х. Марицине Очаківського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.10.1937 р. Рішенням Трійки Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Помер 19.04.1943 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШНАЙДЕР Марія Іванівна, 1909 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 12.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНАЙДЕР Петро Пилипович, 1886 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 04.06.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р.

засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ШНАЙДЕР Роза Станіславівна, 1930 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Служниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНАЙДЕР Софія Яківна, 1931 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. На утриманні батьків. У березні 1945 р. виселена з м. Миколаєва. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. виселена в Північно-Казахстанську область. 21.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНАЙДЕР Юрій Станіславович, 1936 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНАЙДЕР Яків Якович, 1888 р. народження, м. Миколаїв, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Коваль. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. у квітні 1941 р. взятий на облік спецпоселення в Північно-Казахстанській області. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНАЙПЕЛЬ Катерина Георгіївна, 1923 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працювала в господарстві німецької адміністрації. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНАЙПЕЛЬ Франц Георгійович, 1929 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 15.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНАРОВ Лука Герасимович, 1888 р. народження, с. Хлівне Кармянського району Гомельської області, білорус, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Завадівка Горностаївського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 30.06.1941 р. Постановою УНКДБ Миколаївської області від 12.07.1941 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЙДЕР Ганна Іванівна, 1884 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. Померла 10.05.1950 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШНЕЙДЕР Євгенія Іванівна, 1901 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНЕЙДЕР Євгенія Фрідріхівна, 1935 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 698-сс від 21.09.1941 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНЕЙДЕР Іван Йосипович, 1876 р. народження, с. Новомиколаївка Врадіївського району Одеської області, німець, із селян, освічений. Останнє місце проживання та місце роботи невідомі. Заарештований по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЙДЕР Іван Кіндратійович, 1895 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Златоуст Челябінської області. Постановою Особливої наради при МВС СРСР від 09.03.1949 р. засуджений до 20 років каторжних робіт. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЙДЕР Микола Якович, 1906 р. народження, м. Запоріжжя, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Суддя. Заарештований 21.06.1938 р. Постановою УНКС Миколаївської області від 04.12.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЙДЕР Олександр Францевич, 1930 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Навчався в школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНЕЙДЕР Роза Едуардівна, 1905 р. народження, с. Тимофіївка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Тимофіївка Мостівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 29.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНЕЙДЕР Софія Григорівна, 1878 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Миколаївка Врадіївського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Асбест. 10.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШНЕЛЬ Антон Маркович, 1924 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Ульянівка Березовського району. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений 27.09.1946 р. на положення спецпоселенця. Постановою Народного суду Кожвінського району в грудні 1946 р. засуджений до 6 років ув'язнення у ВТТ. 22.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЛЬ Ернест Якович, 1937 р. народження, с. Велика Велідарівка Арапського району Краснодарського краю, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШНЕЛЬ Роза Францівна, 1899 р. народження, с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШНЕЛЬ Яків Якович, 1897 р. народження, с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малинівка Новоодеського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО від 12.08.1949 р. переселений у Карагандинську область. 04.02.1956 р.

знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОЙХЕР Єфим Ісакович, 1910 р. народження, м. Саврань Одеської області, єврей, відомості про соціальне походження та освіту відсутні. Відомості про місце проживання відсутні. Перукар. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОК Варвара Олексіївна, 1913 р. народження, с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. Різноробоча. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Ангеліна Францівна, 1915 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Горьківську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Валентин Францевич, 1912 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Горьківську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Емма Павлівна, 1891 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОЛЬ Катерина Яківна, 1886 р. народження, с. Катеринеталь Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.02.1956 знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОЛЬ Марія Михайлівна, 1925 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Михайло Францевич, 1896 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Освальд Валентинович, 1937 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Горьківську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Роза Герасимівна, 1916 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОЛЬ Роза Михайлівна, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по

репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬ Франциска Іванівна, 1914 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Горьківську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОЛЬЦ Олена Матвіївна, 1919 р. народження, с. Богданівка Доманівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Богданівка Доманівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОПП Неля Оттівна, 1930 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРОХОВА Устина Яківна, 1917 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРУМАН Марта Андріївна, 1920 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРУМАН Християн Іванович, 1894 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із куркулів, освічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 17.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 27.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШОРЦМАН Август Якович, 1896 р. народження, с. Йоганесталь Ландауського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Ландауського району Одеської області. Слюсар-механік. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. Помер 02.07.1947 р. Реабілітований у 1991 р.

ШОРЦМАН Амалія Еммануїлівна, 1927 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРЦМАН Берта Християнівна, 1893 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРЦМАН Берта Християнівна, 1922 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 направлена на спецпоселення

в Актюбінську область. 22.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОРЦМАН Карл Християнович, 1915 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Працював механіком. У 1939 р. вибув із Миколаївської області в м. Караганду. На підставі Указу МВС СРСР № 1/12025 від 03.07.1945 р. переведений на положення спецпоселенця в м. Караганду. 05.10.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОРЦМАН Християн Християнович, 1877 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із куркулів, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Член артілі. Заарештований 06.02.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 09.03.1933 р. виселений у Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШОХ Акада Рафаелівна, 1920 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Георгій Іванович, 1935 р. народження, х. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 28.09.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОХ Георгіна Францівна, 1903 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання відсутні. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Емілія Романівна, 1914 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Капітанівка Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 19.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОХ Іван Романович, 1937 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Каспер Петрович, 1914 р. народження, с. Велика Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у м. Таганрозі. Робітник шкіряного заводу. Заарештований 11.01.1938 р. Після закінчення строку покарання 11.01.1948 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 28.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОХ Катерина Романівна, 1932 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Навчалась. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Михайло Рафаелович, 1930 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. виселений в Акмо-

лінську область. 01.03.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 16.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОХ Олександр Рафаелович, 1930 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Неповнолітній. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 24.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШОХ Павлина Робертівна, 1912 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Роза Михайлівна, 1911 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала на х. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. У 1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШОХ Роза Рафаелівна, 1932 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Франциска Маркусівна, 1893 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШОХ Целистина Августівна, 1903 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 17.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПАК Ганна Костянтинівна, 1930 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Гайвороні Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 23.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПАК Данило Павлович, 1877 р. народження, с. Мала Павлич Київської області, українець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Сторож складу палива. Заарештований 19.08.1937 р. Рішенням комісії НКВС СРСР від 12.11.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 17.11.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ШПАК Євдокія Іванівна, 1908 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в м. Ровному. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПАК Іван Костянтинович, 1933 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 24.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПАНКІН Михайло Костянтинович, 1894 р. народження, с. Боброве Коломенського району Московської області, росіянин, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Червоноармієць. Заарештований 24.09.1941 р. Вироком Військового трибуналу військової частини № 1080 засуджений до розстрілу. Дата страти невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПАТЕНКО Федір Савелійович, 1895 р. народження, с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївської області. Член колгоспу ім. Чапаєва. Заарештований 17.05.1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 29.06.1945 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Визначенням Військового трибуналу Одеського військового округу від 12.10.1954 р. міру покарання знижено до 5 років. За відбуття строку звільнений за статтею НДВС СРСР від 27.03.1953 р., з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПЕДТ Ліда Петрівна, 1924 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПЕЛЛЕР Маргарита Михайлівна, 1888 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р

ШПЕХТ Павло Генріхович, 1873 р. народження, м. Вознесенськ Одеської області, німець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську Одеської області. Безробітний. Заарештований 22.04.1935 р. Рішенням Херсонського відділу НКВС справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПЕХТ Фріда Мартинівна, 1928 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПИЛЄВЕНКО Арсентій Онуфрійович, 1888 р. народження, с. Благодатне Первомайського повіту, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Благодатне Первомайського повіту. Хлібороб. Заарештований 19.01.1921 р. Рішенням засідання колегії губернської надзвичайної комісії від 26.03.1921 р. звільнений, справу припинено. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПИЛІВЕНКО Арсеній Онуфрійович, 1887 р. народження, с. Благодатне Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Благодатне Лисогірського району Миколаївської області. Рахівник. Заарештований 13.09.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 14.02.1947 р. міру покарання змінено до 5 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПИЛІВЕНКО Арсентій Онуфрійович, 1887 р. народження, с. Катерино-Забузьке Олександрівського району Одеської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Благодатне Лисогірського району Миколаївської області. Рахівник. Заарештований 13.09.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 17.01.1947 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Визначенням Військового трибуналу військ МВС від 14.02.1947 р. вирок змінено до 5 років ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПОЛА Микола Іванович, 1889 р. народження, с. Павло-Мар'ївка Одеської області, росіянин, із селян, освічений. Проживав у м. Нальчику. Заарештований 15.04.1938 р. Засіданням Трійки при УНКВС Миколаївської облас-

ті від 27.04.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 12.09.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1990 р.

ШПРЕНГЕР Лідія Едуардівна, 1916 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Валентин Ейдельбирдович, 1936 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Варвара Казимирівна, 1904 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Варвара Петрівна, 1934 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Вільгельміна Валентинівна, 1875 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Вільгельміна Францівна, 1917 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена у Вологодську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Ганна Петрівна, 1936 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Ганна-Марія Андріївна, 1935 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Геніфа Андріївна, 1930 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Емілія Яківна, 1900 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської

області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Йосип Георгійович, 1925 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Йосип Йосипович, 1936 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 21.04.1952 р. взятий на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Катерина Петрівна, 1913 р. народження, с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 09.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Людмила Георгіївна, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Магдалина Андріївна, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 04.05.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Марія Францівна, 1903 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Матильда Іванівна, 1908 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Микола Теофільдович, 1936 р. народження, с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шенфельд Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 15.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Петро Валентинович, 1903 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 06.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Петро Михайлович, 1897 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одесь-

кої області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Петро Петрович, 1930 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Пилип Андрійович, 1932 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні матері. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Роза Ісаківна, 1894 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 02.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Тереза Павлівна, 1888 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Феня Йосипівна, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 01.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Франц Петрович, 1928 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Франциска Єгорівна, 1933 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Миколаївської області. Навчалась. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Христина Адамівна, 1916 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення у Вологодську область. У 1954 р. переселена в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНГ Яків Георгійович, 1928 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р.

На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШПРУНГ Яків Климентійович, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 24.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Яків Петрович, 1936 р. народження, с. Красний Хутір Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красний Хутір Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНГ Яків Пилипович, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. На підставі ДОКО № 9871-с від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років. 19.05.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Андрій Якович, 1935 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 03.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Георгій Йосипович, 1930 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Актюбінську область. 03.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Єгор Валентинович, 1902 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. У листопаді 1955 р. направлений на спецпоселення. На підставі наказу МДБ та МВС СРСР № 00219 від 01.04.1952 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 27.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Єлизавета Єгорівна, 1911 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 23.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНК Олександр Йосипович, 1935 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Актюбінську область. 04.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Раїса Єгорівна, 1908 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця про-

живання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПРУНК Теопольд Миколайович, 1911 р. народження, с. Штейнфельд Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Штейнфельд Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 15.08.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПРУНК Яків Якович, 1930 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Актюбінську область. 03.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШПУЛІНГ Іраїда Михайлівна, 1937 р. народження, м. Нова Ляля Свердловської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Карпінську Свердловської області. Навчалась на курсах рахівників. У 1952 р. взята на облік спецпоселення. На підставі Указу СРСР від 26.11.1948 р. залишена навічно в місцях обов'язкового поселення спецвиселенців. 22.06.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШПУЛІНГ Христина Пилипівна, 1917 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. В 1931 р. виселена за межі України. На підставі постанови РНК та ЦВК СРСР від 01.02.1930 р. направлена на спецпоселення в м. Нова Ляля Свердловської області. В 1942 р. переселена в м. Карпінськ на підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. 22.06.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРАЙНЕР-ЦЕНТНЕР Роза Антонівна, 1925 р. народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРАМ Василь Кіндратович, 1896 р. народження, с. Павло-Мар'янівка Снігурівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Заарештований 06.03.1938 р. Постановою НКВС від 23.11.1938 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШРАМКО Павло Адамович, 1902 р. народження, с. Новокрасне Лисогірського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта середня. Проживав у м. Вознесенську. Фельдшер. Заарештований 23.12.1947 р. Вироком Миколаївського обласного суду від 09.02.1948 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШРЕДЛІНГ Роза Андріївна, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 04.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙДЕР Альма Карлівна, 1935 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙДЕР Елла Карлівна, 1933 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС

СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙДЕР Керта Яківна, 1924 р. народження, с. Орлове Славгородського району Алтайського краю, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Молотове Володимирівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Семипалатинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШРЕЙДЕР Леонтина Вільгельмівна, 1913 р. народження, с. Попільне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Попільне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙДЕР Ольга Карлівна, 1936 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло -Березанського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙДЛІН Генріх Людвігович, 1907 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Найфельд Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШРЕЙДЛІН Павлина Генріхівна, 1929 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Найфельд Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШРЕЙДЛІН Фріда Якубівна, 1907 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Найфельд Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШРЕЙДЛІНГ Лідія Адамівна, 1896 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕЙТМЕНГ Яків Іванович, 1920 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. В 1942 р. мобілізований у промисловість. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення 05.03.1949 р. В 1953 р. переведений в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШРЕТЛІНГ Емма Михайлівна, 1931 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення у Вологодську область. У 1946 р. переселена в Актюбінську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРЕТЛІНГ Йоган Йоганович, 1927 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Варварівсь-

кого району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення в Актюбінській області. 31.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШРЕТЛІНГ Карло Іванович, 1922 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 10.11.1945 р. виселений у Вологодську область. Після відбуття покарання направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 15.06.1955 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШРЕТЛІНГ Олександр Фрідріхович, 1898 р. народження, колонія Ефінгардт Баштанського району, німець, із селян-куркулів, освіта незакінчена вища. Проживав у с. Михайло-Єланець Єланецького району. Директор німецької національної школи. Заарештований 09.04.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 26.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 24.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ШРЕТЛІНГ Павлина Карлівна, 1889 р. народження, с. Ватерлоо Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШРОТ Мар'ян Йосипович, 1875 р. народження, с. Сухий Ташлик Первомайського повіту Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Сухий Ташлик Первомайського повіту Миколаївської області. Службовець радгоспу. Заарештований 20.11.1921 р. Постановою Колегії Одеської губернської надзвичайної комісії засуджений до розстрілу. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЄР Агнеса Франціївна, 1905 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЄР Йосип Йосипович, 1935 р. народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЄР Катерина Йосипівна, 1933 р. народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. На утриманні батьків. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЄР Катерина Франціївна, 1913 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. Померла 15.09.1954 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЄР Пилип Якович, 1918 р. народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. У липні 1941 р. мобілізований на роботу в промисловість. На підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. залишений навічно в місцях обов'язкового поселення в Молотовській області. 27.01.1956 р. звільне-

ний з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЄР Христина Ленгардівна, 1885 р. народження, с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Петрівка Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. Померла 05.04.1955 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЙЄР Ейгена Антонівна, 1910 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Працювала в громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙЄР Михайло Іванович, 1932 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙЄР Роза Іванівна, 1924 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙН Людвіг Антонович, 1903 р. народження, х. Данилівка Братського району Миколаївської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Дмитрівка Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 07.05.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 23.11.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЙНГІЛЬБЕР Християн Георгійович, 1910 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. У серпні 1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЙНЕР Антон Йосипович, 1926 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Ганна Йосипівна, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Єлизавета Йосипівна, 1925 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала у Веселинівському районі Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Іван Михайлович, 1921 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Відбував покарання з 1940 р. по 1942 р. Взятий на облік 16.10.1948 р. Мобілізований у промисловість. На підставі директиви НКВС СРСР від 04.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Мар'яна Антонівна, 1899 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському гос-

подарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Михайло Йосипович, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Михайло Михайлович, 1915 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 01.03.1952 р. переселений у Комі АРСР. 05.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЙНЕР Ольга Йосипівна, 1931 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙНЕР Роза Йосипівна, 1924 р. народження, с. Сухий Єланець Новоодеського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЙНЕР Роза Михайлівна, 1924 р. народження, с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 23.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЙФ Антоніна Геранімівна, 1920 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви МВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАЙФ Катерина Йоганесівна, 1923 р. народження, с. Новомиколаївка Врадіївського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Останнє місце проживання невідомо. Працювала на польових роботах. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСРС № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАЛЕР Пелагея Федорівна, 1898 р. народження, м. Новий Буг, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала у м. Новий Буг. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАНГІЛЬБЕР Роза Петрівна, 1890 р. народження, с. Василівка Адамівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в Херсонській області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. Померла 24.05.1955 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШТАНЬКО Євгенія Максимівна, 1934 р. народження, с. Люблине (район у справі не вказано) Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Люблине Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі

директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 01.03.1950 р. взята на облік спецпоселення. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення, без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАНЬКО Іван Дем'янович, 1905 р. народження, с. Буховецьке Вітязівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Крутоярка Єланецького району Миколаївської області. Рахівник. Заарештований 17.04.1938 р. Постановою Трійки при УНКВС Миколаївської області від 22.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений 14.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1956 р.

ШТАНЬКО Марія Максимівна, 1918 р. народження, с. Люблине (район у справі не вказаний) Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Люблине Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 28.02.1949 р. взята на обік спецпоселення. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Адам Рафаелович, 1904 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАРК Ельза Андріївна, 1934 р. народження, с. Капустине Суворовського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Капустине Суворівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Емілія Карлівна, 1908 р. народження, м. Одеса, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Єлизавета Михайлівна, 1927 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 25.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Михайло Адамович, 1930 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАРК Міліта Андріївна, 1923 р. народження, с. Капуша Суворовського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Капуша Суворовського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Караганду. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Ольга Федорівна, 1880 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Домогосподарка. На підставі постанови ДОКО № 2388-сс від 07.10.1942 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 17.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Рафаїл Адамович, 1928 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні

батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАРК Роза Францівна, 1912 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАРК Розалія Михайлівна, 1893 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Кокуша Суворовського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 01.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Антон Семенович, 1903 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Одеської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДИНГЕР Варвара Йосипівна, 1905 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 08.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Вільгельм Християнович, 1933 р. народження, с. Новокалістрове Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Новокалістрове Баштанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Томськ. 13.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Єва Олексіївна, 1819 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 03.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Єва Петрівна, 1905 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДИНГЕР Йосип Йосипович, 1935 р. народження, с. Шульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шульц Варварівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДИНГЕР Йосипіна Фрідріхівна, 1918 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Кароліна Флоріанівна, 1914 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від

11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 21.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Катерина Яківна, 1936 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. У 1954 р. переселена в Акмолінську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Микола Миколайович, 1936 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДИНГЕР Міліта Мартинівна, 1932 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Роза Антонівна, 1925 р. народження, с. Зульц Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Одеської області. Працювала в колгоспі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДИНГЕР Роза Яківна, 1893 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Севастян Іванович, 1918 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення у Вологодську область. Постановою Особливої наради МВС СРСР засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. В 1956 р. після відбуття покарання направлений на попереднє місце поселення. В 1955 р. переселений в Акмолінську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Фріда Мартинівна, 1930 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Працювала у сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДИНГЕР Яків Іванович, 1912 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 24.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Елеонора Яківна, 1937 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 29.02.1956 р. знята з

обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Іван Якович, 1937 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Маргарита Йосипівна, 1909 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДІНГЕР Маріанна Адамівна, 1878 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 20.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Марія Миколаївна, 1911 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Олена Пилипівна, 1931 р. народження, с. Ковалівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ковалівка Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 08.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТАУДІНГЕР Роза Мартинівна, 1928 р. народження, с. Шульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання відсутні. Прибиральниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Померла 18.05.1955 р. Місце поховання невідомо. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДІНГЕР Рохус Християнович, 1921 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Виселений. Дата виселення невідома. На підставі наказу МДБ та Генерального прокурора СРСР від 27.12.1951 р. залишений на обліку спецпоселення в Свердловській області. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДІНГЕР Яків Йосипович, 1937 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТАУДІНГЕР Яків Мартинович, 1911 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.101945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 29.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАУДІНКЕР Антон Пилипович, 1918 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Малоукраїнка Єланецького району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету № 9871-с від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця 31.08.1946 р. Виро-

ком народного суду від 07.04.1948 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. На підставі указу ПВС СРСР у 1953 р. звільнений зі зняттям судимості. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТАЦ-ФОГЕЛЬ Герта Фрідріхівна, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕБНЕР Агата Георгіївна, 1915 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕБНЕР Варвара Йосипівна, 1919 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малахове Тилігуло-Березанського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 18.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕБНЕР Єва Марківна, 1909 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕБНЕР Лука Маркович, 1918 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1941 р. виселений з Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення в м. Караганді. 29.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕБНЕР Марко Михайлович, 1881 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕБНЕР Юстина Стефанівна, 1929 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 02.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙГЕР Варвара Матвіївна, 1904 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙКАРТ Варвара Михайлівна, 1894 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Гольдштадт Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 03.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 17.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Віктор Християнович, 1890 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта почат-

кова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Мірошник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 15.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙН Ганна Яківна, 1898 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙН Георгій Альфонсович, 1915 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Голованівську Одеської області. Працював у школі перекладачем. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Томськ. 04.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙН Георгій Севастянович, 1892 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 16.09.1937 р. Рішенням НКВС СРСР і Прокурора СРСР від 25.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.11.1937 р. Реабілітований у 1968 р.

ШТЕЙН Євген Вікторович, 1921 р. народження, м. Миколаїв, німець, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Миколаєві. З квітня 1941 р. служив у Червоній армії. Під слідством не був. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Свердловську область. Вироком Військового трибуналу Уральського військового округу від 11.01.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у м. Воркуті. Звільнений 25.02.1953 р. та направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 07.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙН Єлизавета Яківна, 1899 р. народження, с. Новосафронівка Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новосафронівка Миколаївського району Миколаївської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. В 1940 р. виселена з Миколаївської області. На підставі постанови спеціальної надзвичайної комісії та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. взята на облік спецпоселення в Карагандинській області. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Іда Яківна, 1918 р. народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Йосип Вікторович, 1937 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Актюбінськ. У 1956 р. переселений у м. Актюбінськ. 19.12.1953 р. взятий на облік спецпоселення. 07.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙН Кароліна Еммануїлівна, 1913 р. народження, с. Михайлівка Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 13.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Магдалина Валентинівна, 1882 р. народження, с. Широколанівка Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освічена. Проживала у с. Велідарівка Єланець-

кого району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована 03.12.1937 р. Рішенням НКВС СРСР та Прокурора Союзу СРСР від 02.01.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 10.03.1938 р. Місце поховання невідомо. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙН Марія Вікторівна, 1935 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 22.10.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Марія Йосипівна, 1897 р. народження, с. Зульц Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована 03.11.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 07.03.1938 р. засуджена до розстрілу. Страчена 27.07.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙН Рафаїл Вікторович, 1933 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙН Рафаїл Іванович, 1918 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету № 9871 від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця 04.09.1946 р. строком на 6 років у Карело-Фінську РСР. 11.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙН Роза Вікторівна, 1926 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Актюбінську область. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНБРЕННЕР Володимир Іванович, 1930 р. народження, с. Федорівка Харцизького району Сталінської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселий Роздол Братського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 30.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНГАУЕР Павлина Станіславівна, 1926 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 01.09.1949 р. взята на облік спецпоселення. 25.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНГІЛЬБЕР Берта Яківна, 1918 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. У серпні 1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Адам Францович, 1908 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Новосибірську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙНЕР Ангеліна Михайлівна, 1913 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. 29.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Антон Йосипович, 1902 р. народження, с. Велідарівка Єланецького району Миколаївської області, німець, відомості про соціальне походження та освіту відсутні. Проживав у Єланецькому районі. Працював у колгоспі. Заарештований 09.03.1938 р. Засіданням Трійки УНКВС Миколаївської області від 14.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений. Дата страти невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙНЕР Берта Антонівна, 1925 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Актюбінськ. 19.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Валентин Михайлович, 1907 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в 1947 р. Знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання 24.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНЕР Варвара Дементіївна, 1889 р. народження, м. Кривий Ріг, українка, відомості про соціальне походження відсутні, неосвічена. Проживала в с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Ганна Готфридівна, 1928 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 05.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 16.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Ганна Петрівна, 1883 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 26.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 12.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Ганна-Марія Антонівна, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Георгій Михайлович, 1909 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Тракторист у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНЕР Еля Адамівна, 1916 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаїв-

ської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Єлизавета Гаврилівна, 1913 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Актюбінськ. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Іван Адамович, 1935 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. 19.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНЕР Йоганна Франціївна, 1878 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Актюбінськ. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Йосип Григорович, 1878 р. народження, с. Штеймберг Миколаївського повіту Херсонської губернії, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Штеймберг Миколаївського повіту Херсонської губернії. Працював у власному сільському господарстві. Заарештований 05.02.1930 р. З 5 лютого по 22 березня 1930 р. перебував під вартою у Миколаївському виправно-трудовому закладі. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ШТЕЙНЕР Йосип Пилипович, 1895 р. народження, с. Мар'їнськ Каховського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. Вироком Військового трибуналу військ МВС Казахстанського округу від 04.06.1949 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНЕР Магдалина Мартинівна, 1898 р. народження, с. Катеринівка Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Роза Георгіївна, 1913 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Роза Едуардівна, 1923 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 02.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 03.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЕР Себастьян Антонович, 1870 р. народження, с. Вовча Новоодеського району Миколаївського округу, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 08.02.1930 р. Рішенням Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. карну справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙНЕР Фердінанд Михайлович, 1913 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Тракторист у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Актюбінськ у 1947 р. На підставі указу ПВС СРСР від 17.09.1955 р. звільнений зі зняттям судимості. Направлений на місце проживання в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНЕР Яків Йосипович, 1933 р. народження, с. Сухий Єланець Новоодеського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Сухий Єланець Новоодеського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 05.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙНКЛЕР Марія Йосипівна, 1894 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Пшоняне Комінтернівського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена в Іванівську область. У 1949 р. переселена в Молотовську область. 25.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙНЛЯУФ Ісак Гершович, 1921 р. народження, м. Варшава, єврей, із робітників, освіта початкова. Проживав у м. Первомайську. Лаборант-хімік. Заарештований у 1940 р. Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 10.02.1941 р. засуджений до 3 років позбавлення волі. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1990 р.

ШТЕЙННЕР Франц Францович, 1918 р. народження, с. Новокатеринка Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Новокатеринка Варварівського району Миколаївської області. Селянин. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕЙФ Алоїз Георгійович, 1928 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 15.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕЙФ Єлизавета Георгіївна, 1928 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Одеської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Молотовську область. 08.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЙФ Оттілія Яківна, 1893 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЕЛЬ Шмуль Михельович, 1894 р. народження, с. Новопавлівка Врадіївського району Одеської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новопавлівка Врадіївського району Одеської області. Селянин. Заарештований 14.10.1927 р. Рішенням Первомайського відділу ДПУ справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЕР Іван Єремійович, 1919 р. народження, х. Новий Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Про-

живав на х. Новий Мостівського району Одеської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Балхаш. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЕРТ Аквалінус Адамович, 1932 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕККЕР Іван Ігнатович, 1903 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. В 1947 р. направлений на спецпоселення в Семипалатинську область. На підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. залишений навічно в місцях обов'язкового поселення виселенців. Помер 05.07.1949 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЕР Елеонора Антонівна, 1907 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, малоосвічена. Проживала у м. Миколаєві. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЕР Іван Іванович, 1937 р. народження, с. Штайнберг Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Штайнберг Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЕР Іван Теодорович, 1922 р. народження, с. Штайнберг Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Олександрівка Снігурівського району Миколаївської області. Агротехнік у колгоспі. У 1941 р. мобілізований на роботу в промисловість. На підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. оставлений навічно в місцях обов'язкового поселення. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЕР Йосип Іванович, 1937 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Веселинове Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений в Акмолінську область. 03.03.1953 р. взятий на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЕР Матвій Анатолійович, 1930 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. У 1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЕР Матильда Яківна, 1902 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЕР Пилип Пилипович, 1933 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 04.02.1956 р. знятий з

обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЕР Роза Іванівна, 1932 р. народження, с. Штеймберг Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЕР Роза Миколаївна, 1921 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання та місце роботи у справі відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕКЛЕР Роза Пилипівна, 1924 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЕР Теодор Іванович, 1879 р. народження, с. Штеймберг Миколаївського повіту Херсонської губернії, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Штеймберг Варварівського району Миколаївського округу. Заарештований 05.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1998 р.

ШТЕКЛЕР Християн Йосипович, 1896 р. народження, с. Штеймберг Варварівської волості Миколаївського повіту Херсонської губернії, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Штеймберг Варварівської волості Миколаївського округу. Хлібороб. Заарештований 01.02.1930 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 22.03.1930 р. засуджений до виселення в Північний край строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ШТЕКЛЕР Яків Пилипович, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. 04.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТЕКЛЯР Альбертина Петрівна, 1892 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕКЛЯР Ганна Фрідріхівна, 1918 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЛІ Катерина Рохусівна, 1928 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директив НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. У 1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕЛЬМАХ Іван Кузьмич, 1894 р. народження, с. Казанка Казанківського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Казанка Казанківського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.02.1931 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР від 23.03.1931 р. засуджений до виселення в Північний край

строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШТЕНГАУЕР Лілія Адамівна, 1927 р. народження, с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Снігурівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕНГАУЕР Ольга Адамівна, 1915 р. народження, с. Василівка Снігурівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Василівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕНГАУЕР Пилип Адамович, 1912 р. народження, с. Василівка Снігурівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Василівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕНГЕРТ Альвіна Адамівна, 1923 р. народження, с. Попельне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Попельне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Удмуртську АРСР. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕПНЕР Ганна Йосипівна, 1915 р. народження, с. Зульц Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Зульц Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕПНЕР Іван Іванович, 1937 р. народження, с. Степове Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Степове Варварівського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕПНЕР Рафаїл Леонтійович, 1931 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТЕРНБЕРГ Валентина Оскарівна, 1925 р. народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, освічена. Проживала в м. Миколаєві. Заарештована 30.05.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 22.07.1946 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТЕФАН Юліус Августович, 1890 р. народження, с. Білоблат Слупецького району Калінінської губернії (Польща), німець, із селян-бідняків, малоосвічений. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 14.12.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 01.10.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 09.10.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШТИВИХ Катерина Антонівна, 1893 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИВИХ Мартин Фрідріхович, 1931 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Добре Баштанського району Миколаївської області. На утриманні батьків.

Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 28.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИВІХ Роза Фрідріхівна (Федорівна), 1932 р. народження, с. Добре Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Добре Баштанського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИГЛЕР Людмила Карлівна, 1927 р. народження, с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИГЛЕР Олена Карлівна, 1936 р. народження, м. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в м. Новий Буг Новобузького району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКА Валентина Вільгельмівна, 1929 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Місце проживання, місце роботи та дата арешту невідомі. На підставі постанови Ради народних комісарів від 12.09.1941 р. взята на облік спецпоселення в 1944 р. Знята з обліку спецпоселення 20.08.1954 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКА Роза Михайлівна, 1882 р. народження, с. Роштадт Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Білоусівка Кіровського району. Домогосподарка. На підставі постанови РНК СРСР від 12.09.1941 р. взята на облік спецпоселення. 23.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКАРТ Альброс Петрович, 1932 р. народження, х. Суха Балка Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Відомості про останнє місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТИКАРТ Лідія Петрівна, 1936 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТИКАРТ Маргарита Яківна, 1902 р. народження, с. Суха Балка Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Відомості про місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТИКАРЬ Іван Ігнатович, 1903 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Малий Вознесенського району Миколаївської області. Рахівник. Заарештований 04.06.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 28.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Рішенням особливої наради при органах державної безпеки Союзу СРСР від 20.09.1950 р. засуджений до виселення в Північно-Казахстанську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1962 р.

ШТИКЕЛЬ Веніамін Іванович, 1926 р. народження, с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 03.02.1956 р.

знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИКЕЛЬ Готфрид Іванович, 1922 р. народження, с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 10.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИКЕР Геніфефа Рафаелівна, 1931 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКЕР Елеонора Рафаелівна, 1933 р. народження, с. Ленінталь Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ленінталь Мостівського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКЕР Йосип Рафаелович, 1935 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИКЕР Рафаїл Ігнатович, 1905 р. народження, с. Роштадт Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ленінталь Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс направлений на спецпоселення у Вологодську область. У 1947 р. переселений в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИКЕР Роза Йосипівна, 1906 р. народження, х. Очаківський Вознесенського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ленінталь Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселена в Актюбінську область. 24.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКЕРТ Адам Григорович, 1912 р. народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення у Вологодську область. У 1947 р. переселений в Карагандинську область. 02.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИКЕРТ Катерина Адамівна, 1937 р. народження, с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Гольдштадт Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 02.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИКО Єва Йосипівна, 1910 р. народження, с. Єлизаветівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Єлизаветівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТИКО Іван Іванович, 1932 р. народження, с. Єлизаветівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Єлизаветівка Тилігуло-

Березанського району Миколаївської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 03.03.1956 р. взятий на облік спецпоселення. 11.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТИЛІК Антоніна Назарівна, 1876 р. народження, с. Романова Балка Первомайського району Одеської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала в с. Зеленяк Вологодської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. В 1946 р. переселена в Комі АРСР. Постановою надзвичайної комісії від 01.02.1930 р. виселена з Миколаївської у Вологодську область. У 1946 р. переселена в Комі АРСР. Наказом МВС СРСР від 28.09.1946 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТИПОРУК Петро Сергійович, 1895 р. народження, с. Осикова Балка Благодатнівського району, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Осикова Балка Благодатнівського району. Хлібороб. Заарештований 05.08.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 24.11.1930 р. виселений у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШТИРБА Розалія Йосипівна, 1911 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в м. Мелітополь. Прибиральниця в дитячому садку. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 20.04.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТІБАЛОВА-ВАНЕР Емілія Леопольдівна, 1921 р. народження, с. Кринички Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Кринички Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 04.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 12.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТІЛІК Митрофан Касьянович, 1874 р. народження, с. Семенівка Благодатнівського району Миколаївської області, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Семенівка Благодатнівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 08.02.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 12.03.1930 р. засуджений до 7 років ув'язнення у концтаборах. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШТОЙН Отто Антон Антонович, 1920 р. народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОК Роза Яківна, 1919 р. народження, с. Йоганесталь Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Миколаївського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 20.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОК Христина Яківна, 1896 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОКАРТ Анастасія Адамівна, 1929 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКАРТ Варвара Мартинівна, 1882 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвіче-

на. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Швачка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКАРТ Єлизавета Михайлівна, 1936 р. народження, с. Михайлівка Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Баштанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Архангельську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКАРТ Михайло Іванович, 1915 р. народження, с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Михайлівка Єланецького району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Архангельську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКАРТ Рафаїл Іванович, 1895 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКАРТ Роза Францівна, 1907 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКЕРТ Ангеліна Михайлівна, 1881 р. народження, с. Новокалістрове Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новокалістрове Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОКЕРТ Олександра Іванівна, 1898 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКЕРТ Парбета Яківна, 1920 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОКЕРТ Рафаїл Дем'янович, 1911 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Томську. Відомості про місце роботи та посаду відсутні. Постановою народного суду м. Томська від 29.11.1941 р. засуджений до 1 року ув'язнення у ВТТ. Після звільнення направлений на спецпоселення в Молотовську область. 12.01.1956 знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЕР Адам Адамович, 1936 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 07.09.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1955 р.

ШТОЛЕР Адам Петрович, 1882 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 20.05.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р.

засуджений до розстрілу. Страчений 20.08.1937 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1959 р.

ШТОЛЕР Амалія Петрівна, 1930 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Томську область. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЕР Генріх Генріхович, 1913 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Ленінабадську область. 03.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЕР Єва Данилівна, 1876 р. народження, с. Кресове Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Кресове Мостівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЕР Міля Андріївна, 1917 р. народження, с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Григорівка Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 15.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЕР Петро Адамович, 1932 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Новосибірськ. Помер 01.05.1949 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЕР Софія Петрівна, 1899 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЛЕР Володимир Адамович, 1927 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Молотовську область. 23.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЛЕР Ганна Іванівна, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Челябінську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Емма Яківна, 1926 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. Вироком народного суду Атбасарського району від 25.03.1952 р. засуджена до 5 років ув'язнення у ВТТ. Звільнена за указом ПВС СРСР від 23.03.1953 р. Знята з обліку спецпоселення 19.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Єлизавета Іванівна, 1888 р. народження, с. Рорбах Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-

Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Іркутську область. Постановою Особливої наради при МВС СРСР від 15.04.1949 р. засуджена до 20 років ув'язнення у ВТТ. 28.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Ірма Яківна, 1924 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 30.12.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Марія Християнівна, 1892 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Челябінську область. 31.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Матильда Генріхівна, 1905 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Роза Фрідріхівна, 1899 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 30.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення.

ШТОЛЛЕР Софія Яківна, 1930 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Флера Петрівна, 1906 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільській громаді. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЛЕР Флора Адамівна, 1933 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЛЕР Яків Генріхович, 1898 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 30.12.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЛЕР Яків Іванович, 1896 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 28.01.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. виселений у Північний край строком на 7 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ШТОЛЬЦ Альбертина Яківна, 1907 р. народження, с. Нововоскресенка Вознесенського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Громоклей Бобринецького району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала

в с. Громоклей Бобринецького району Миколаївської області. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Комі АРСР. 23.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Ангеліна Яківна, 1884 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. У 1954 р. переселена в м. Караганду. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Берта Йосипівна, 1892 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Варвара Петрівна, 1911 р. народження, с. Маяк Юровської сільської ради Братського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Штенфельд Братського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Свердловську область. У 1947 р. переселена в Молотовську область. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Ганна Іванівна, 1928 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Ганна Людвігівна, 1906 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Працювала на фермі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Єва Іванівна, 1903 р. народження, с. Штейнберг Миколаївського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в м. Миколаєві. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 25.10.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Євгенія Рафаелівна, 1937 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі РНК СРСР та ЦК ВКП(б) № 2060-935-сс від 12.09.1951 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Єлизавета Іванівна, 1883 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Іван Антонович, 1910 р. народження, с. Ейгенгут Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Тракторист. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 21.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЬЦ Ірма Христіянівна, 1934 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Відомості про місце проживання та дату арешту відсутні. На підставі постанови Державного комітету від 26.10.1941 р. переселена в Семипа-

латинську область. 15.10.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Людмила Рафаелівна, 1932 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала в с. Варварівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Михайло Аквелейніусович, 1912 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови Державного комітету № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років 29.06.1946 р. Знятий з обліку спецпоселення 09.02.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЬЦ Михайло Михайлович, 1933 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Комі АРСР. 09.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОЛЬЦ Олена Валентинівна, 1913 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Ольга Валентинівна, 1929 р. народження, с. Новогапсове Братського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новогапсове Братського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. Знята з обліку спецпоселення 08.03.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Павлина Сигізмундівна, 1914 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Працювала в німецькій колонії. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 15.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Петро Антонович, 1918 р. народження, с. Великівка Доманівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Богданівка Доманівського району Одеської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Рафаїл Рафаелович, 1935 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 1841 від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЬЦ Роза Андріївна, 1874 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСРС № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. Померла 18.01.1951 р. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Роза Валентинівна, 1930 р. народження, с. Новогапсове Братського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новогапсове Братського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р.

На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЬЦ Франциска Яківна, 1913 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЯР Едуард Петрович, 1935 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Асбест. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОЛЯР Емма Едуардівна, 1918 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЯР Емма Яківна, 1911 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Челябінську область. 25.02.1949 р. переселена в м. Асбест Свердловської області. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЛЯР Петро Якович, 1908 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у м. Асбест. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОНДА Іван Антонович, 1876 р. народження, с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївського округу, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кашперівка Новоодеського району Миколаївського округу. Селянин. Заарештований 22.01.1932 р. Рішенням РВ ДПУ від 26.02.1932 р. справу припинено у зв'язку з виселенням за межі України. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОР Кароліна Фрідріхівна, 1922 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. Вироком Військового трибуналу військ МВС від 20.02.1947 р. засуджена до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. 04.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОРІХ Лідія Карпівна, 1936 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, відомості про соціальне походження відсутні, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Не працювала. Заарештована по репатріації. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. №181 переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТОРКЕР Григорій Якович, 1920 р. народження, с. Комісарівка Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Комісарівка Березанського району Миколаївської області. Червоноармієць. У 1946 р. направлений на спецпоселення. На підставі постанови ДКО СРСР від 22.09.1941 р. направлений на спецпоселення в Актюбінську область. 27.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОРЦМАН Альберт Еммануїлович, 1930 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області, німець, із селян, мало-

освічений. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Одеської області. Навчався у школі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 10.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОРЦМАН Рудольф Іванович, 1918 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення у Вологодську область. У 1947 р. переселений в Акмолінську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТОРЦМАНН Емілія Готлібівна, 1897 р. народження, с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживала в с. Йоганесталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 07.10.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЦ Роза Самуїлівна, 1896 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСРС № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Архангельську область. 18.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТОЦ Фрідріх Якович, 1898 р. народження, с. Велика Викорша Овідіопільського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Чоботар. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений в Архангельську область. 18.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРАЗЕР Артур Альбертович, 1936 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Таджикську РСР. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРАЗЕР Ганна Пилипівна, 1902 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р., направлена на спецпоселення в м. Караганду. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАЗЕР Ірина Едуардівна, 1926 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботу та посаду відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАЗЕР Катерина Фрідріхівна, 1904 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Таджикську РСР. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРАЗЕР Марта Альбертівна, 1927 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освічена. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Таджикську РСР. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАЗЕР Тамара Едуардівна, 1928 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботу та посаду відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАЗЕР Христина Кіндратіївна, 1893 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАССЕР (?) Георгійович, 1911 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Одесі. Шофер. В листопаді 1944 р. виселений у Комі АРСР. 26.11.1944 р. На підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. залишений навічно в місцях обов'язкового поселення виселенців. 21.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРАССЕР Емма Матвіївна, 1921 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської губернії, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської губернії. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАССЕР Роза Матвіївна, 1927 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАССЕР Софія Петрівна, 1892 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАССЕР Фрідріх Фрідріхович, 1892 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області. Хлібороб. Заарештований 16.02.1930 р. Рішенням Трійки при Колегії ДПУ УСРР від 18.05.1930 р. виселений у Північний край строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1988 р.

ШТРАССЕР Христина Яківна, 1887 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАУБ Едуард Іванович, 1932 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРАУБ Іван Фрідріхович, 1892 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Караганду. 27.01.1956 р. знятий з обліку

спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРАУБ Луїза Яківна, 1896 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРАУБ Марта Іванівна, 1935 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Караганду. 26.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРЕТЛІНГ Гільда Михайлівна, 1935 р. народження, с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Грінфельд Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 29.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Адам Якович, 1928 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Гартвіх Вільгельмович, 1922 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. У 1945 р. виселений з м. Миколаєва. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. у вересні 1945 р. виселений на спецпоселення в Північно-Казахстанську область. 01.03.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 26.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Емілія Георгіївна, 1906 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення у Вологодську область. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Емілія Матвіївна, 1924 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Емілія Миколаївна, 1925 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Єва Францівна, 1901 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Єлизавета Августівна, 1894 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, мало-

освічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Іван Матвійович, 1937 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 02.07.1953 р. взятий на облік спецпоселення. 20.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Іван Семенович, 1926 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолінську область. Вироком Військового трибуналу від 04.10.1951 р. засуджений до 25 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Визначенням Військового трибуналу від 13.01.1955 р. міру покарання знижено до 6 років ув'язнення у ВТТ. 24.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Іда Францівна, 1910 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Йосип Адамович, 1907 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Йосип Йосипович, 1935 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Катерина Вільгельмівна, 1927 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. В 1945 р. виселена із м. Миколаєва. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. виселена в Північно-Казахстанську область. 01.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Катерина Карлівна, 1894 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. у вересні 1945 р. виселена на спецпоселення в Північно-Казахстанську область. 01.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Катерина Петрівна, 1867 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Новоси-

бірськ. Померла 25.01.1952 р. Місце поховання невідомо. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Катерина Семенівна, 1931 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Магдалина Петрівна, 1901 р. народження, с. Ландау Ландауського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Тельман Пєшковського району Кустанайської області. Відомості про місце роботи відсутні. В 1947 р. із Кустанайської області переселена в Карагандинську область. На підставі директиви МВС СРСР від 03.06.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 20.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Маргарита Адамівна, 1920 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Маргарита Петрівна, 1923 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 виселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Марія Леонардівна, 1906 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Марта Вільгельмівна, 1930 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. В 1945 р. виселена із м. Миколаєва. На підставі постанови РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. у вересні 1945 р. виселена на спецпоселення в Північно-Казахстанську область. 01.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Матильда Іванівна, 1897 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи невідомі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Ольга Яківна, 1931 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 31.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Піада Георгіївна, 1902 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 16.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Роза Християнівна, 1936 р. народження, с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Малахове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Карагандинську область. У 1952 р. взята на облік спецпоселення. 30.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Роза Яківна, 1930 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Проживала в с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Філя Яківна, 1934 р. народження, с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Мюнхен Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Флорентина Адамівна, 1895 р. народження, с. Катеринка Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринка Варварівського району Одеської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. 11.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Франциска Герасимівна, 1908 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Карагандинську область. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Франциска Петрівна, 1927 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Відомості про місце проживання та місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРО Христина Генріхівна, 1908 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 24.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШТРО Християн Християнович, 1933 р. народження, с. Малахове Березанського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Малахове Березанського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТРО Яків Іванович, 1900 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Бухгалтер на маслозаводі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТРОМБЕРГ Фрідріх Іванович, 1878 р. народження, м. Рига, латиш, із робітників, малоосвічений. Проживав у м. Миколаєві. Токар. Заарештований 15.10.1933 р. Постановою Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР виселений у Північний край строком на 3 роки, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШТУЛЬБЕРГ-ШВАРЦ-РЕГЕР Олена Іванівна, 1930 р. народження, с. Мирівка Володимирівсь-

кого району Миколаївської області, німкеня, із селян, відомості про соціальне походження відсутнє, освіта початкова. Проживала у Володимирівському районі Миколаївської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована 06.09.1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Борковську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТУРІН Адольф Францович, 1932 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТУРН Єфимія Францівна, 1882 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі рішення РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТУРН Йосип Йосипович, 1934 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШТУРН Мар'яна Францівна, 1888 р. народження, с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Катеринеталь Варварівського району Миколаївської області. Місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУ Анеліна Федорівна, 1931 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселена в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Берта Пилипівна, 1910 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселена в Актюбінську область. 06.021.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Вільгельм Бернгардович, 1901 р. народження, с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Рорбах Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 29.05.1937 р. Постановою Трійки при УНКВС Одеської області від 10.08.1937 р. засуджений до 8 років ув'язнення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1959 р.

ШУ Вільгельм Михайлович, 1898 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у Молотовську область. У 1948 р. переселений у м. Актюбінськ. 23.02.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Генріх Християнович, 1930 р. народження, с. Найфельд Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Найфельд Веселинівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Новосибірську область. У 1949 р. переселений у м. Асбест. 28.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Едуард Бергардович, 1912 р. народження, с. Фредендаль Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Семипалатинськ. 10.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Еммануїл Іванович, 1931 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселений в Актюбінську область. 05.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Єлизавета Християнівна, 1932 р. народження, с. Найфельд Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Найфельд Веселинівського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взята на облік спецпоселення 23.02.1949 р. в м. Асбест. 28.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Ірма Андріївна, 1929 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Різнороб. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Ірма Вільгельмівна, 1925 р. народження, с. Найфельд Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Найфельд Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована 11.12.1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУ Кароліна Карлівна, 1894 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в м. Актюбінськ. 23.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Маргарита Яківна, 1900 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселена в Актюбінську область. 06.02.1956 знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Моніка Іванівна, 1914 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта середня. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Семипалатинськ. 11.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Ольга Вільгельмівна, 1929 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Актюбінськ. 25.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Отто Іванович, 1933 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р.

№ 2060-935-сс переселений в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Рудольф Іванович, 1927 р. народження, с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ліхтенфельд Мостівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР від 12.08.1941 р. № 2060-935-сс переселений в Актюбінську область. 06.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУ Фріда Іванівна, 1907 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСРС № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 07.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУ Християн Генріхович, 1897 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німець, відомості про соціальне походження відсутні, неосвічений. Проживав у с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Останнє місце роботи та посада невідомі. Заарештований 01.02.1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУ Християн Християнович, 1929 р. народження, с. Найфельд Веселинівського району Одеської області, німець, відомості про національність та соціальне походження відсутні, освіта початкова. Проживав у с. Найфельд Веселинівського району Одеської області. Шофер. Заарештований у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУ Яків Вільгельмович, 1932 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 виселений у м. Актюбінськ. 23.02.1949 р. взятий на облік спецпоселення. 08.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУБЕРТ Яків Якович, 1889 р. народження, с. Спортулине Привільнянського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 26.06.1938 р. Постановою Баштанського РВ НКВС від 30.04.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУБОВИЧ Олександр Наумович, 1897 р. народження, с. Кригунове Любашівського району Одеської області, українець, із селян, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Учитель. Заарештований 04.11, рік арешту не вказаний. Рішенням Трійки при Колегії УНКВС Одеської області від 04.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1960 р.

ШУЛЕР Адоліна Рудольфівна, 1930 р. народження, с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Михайлівка Мостівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Актюбінську область.10.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Амалія Іванівна, 1915 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 13.03.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Готліб Пилипович, 1906 р. народження, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району, німець, із селян, відомості про освіту відсутні. Проживав на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району. Рахівник. Заарештований 10.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засудже-

ний до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЕР Готфрід Пилипович, 1906 р. народження, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Одеської області. Рахівник у колгоспі. Заарештований 04.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Миколаївської області від 09.12.1937 р. засуджений до 10 років ув'язненння у ВТТ. Після додаткового розслідування постановою Тилігуло-Березанського РО НКВС від 15.10.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЕР Єлизавета Карлівна, 1900 р. народження, с. Нейкове Березовського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейкове Березовського району Одеської області. Займалась сільським господарством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Новосибірськ. 05.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Іван Іванович, 1931 р. народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. В 1955 р. переселений у Карагандинську область. 09.03.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЕР Катерина Рафаелівна, 1913 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Тифенбрум Токмакського району. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Молотовську область. 27.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

ШУЛЕР Лідія Християнівна, 1921 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Новосибірську область. 01.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Отто Фрідріхович, 1928 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Навчався. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у м. Новосибірськ. 06.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЕР Роза Рудольфівна, 1925 р. народження, х. Михайлівка Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Михайлівка Мостівського району Одеської області. На утриманні матері. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЕР Роза Яківна, 1934 р. народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Карагандинську область. 02.09.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Розалія Християнівна, 1925 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 24.02.19546 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЕР Яків Мартинович, 1907 р. народження, Тилігуло-Березанський район Миколаївської

області (селище у справі не вказано), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у Тилігуло-Березанському районі Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. Помер 04.09.1949 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЕР Яків Якович, 1885 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, відомості про соціальне походження відсутні, малоосвічений. Проживав у с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Сторож. Заарештований 17.02.1938 р. Рішенням Трійки УМВС Миколаївської області від 20.04.1938 р. засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Страчений. Дата страти невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛІКОВСЬКИЙ Степан Михайлович, 1890 р. народження, Польща, поляк, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Бурханівка Снігурівського району Миколаївської області. Заарештований 24.02.1938 р. Рішенням Снігурівського РВ НКВС від 17.04.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Агнеса Карлівна, 1932 р. народження, Тилігуло-Березанський район Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Амалія Карлівна, 1925 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 28.12.1955 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Варвара Іванівна, 1888 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована 12.01.1946 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Віктор Іванович, 1934 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи та посаду відсутні. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Едуард Якович, 1917 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Відомості про місце проживання відсутні. Служив у Радянській армії. Відомості про дату та місце арешту відсутні. На підставі наказу МДБ і Прокурора СРСР № 00913/277-сс від 27.12.1951 р. переселений у Свердловську область. 19.01.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Емілія Яківна, 1895 р. народження, х. Кальча Березовського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на х. Кальча Березовського району Одеської області. Відомості про останнє місце роботи невідомі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Кемеровську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Ерна Ебергардівна, 1936 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 09.02.1952 р. взята на облік спецпоселення. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Євгенія Ебергардівна, 1930 р. народження, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Не працювала. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Іван Іванович, 1919 р. народження, Тилігуло-Березанський район (селище у справі не вказане), німець, із селян, малоосвічений. Проживав у Тилігуло-Березанському районі. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений у Карагандинську область. Помер 03.08.1950 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Іван Мартинович, 1899 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Робітник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО СРСР у 1941 р. переселений у Карагандинську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Карл Християнович, 1901 р. народження, х. Карабиш Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Карабиш Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працював у сільському господарстві. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Людмила Йосипівна, 1904 р. народження, х. Криса Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Займалася сільським господарством. Заарештована по репатріації в 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Мартин Карлович, дата народження невідома, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Не працював. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. переселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Олена Ебергардівна, 1934 р. народження, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі рішення надзвичайної комісії СРСР та ЦК ВКП(б) від 12.09.1941 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Пилип Якович, 1930 р. народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчався. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 06.09.1954 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЛЕР Софія Готлібівна, 1896 р. народження, с. Карабиш Миколаївського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Карабиш Миколаївського району Одеської області. Займалась землеробством. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР Софія Федорівна, 1931 р. народження, с. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 07.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 17.01.1956 р. зня-

та з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Фріда Фрідріхівна, 1920 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала на х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 05.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Христина Готлібівна, 1891 р. народження, с. Суворове Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена в Акмолінську область. 05.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Христина Ебергардівна, 1923 р. народження, х. Кільчень Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 05.03.1949 р. взята на облік спецпоселення. 16.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення без права повернення до попереднього місця проживання. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЛЕР Яків Якович, 1912 р. народження, с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Нейзац Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в м. Асбест. 22.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЛЕР-АХМЕТИШИНА Ніна Яківна, 1929 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Новосибірську область. 02.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬГА Захарій Романович, 1894 р. народження, м. Новий Буг Херсонської губернії, українець, із селян, освіта початкова. Проживав у м. Новий Буг Херсонської губернії. Колгоспник. Заарештований 08.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬГА Петро Федотович, 1893 р. народження, с. Блістове Понорницького району Чернігівської області, українець, із селян, малоосвічений. Тесляр. Заарештований 28.07.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 20.09.1937 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1989 р.

ШУЛЬЖЕНКО Іда Пилипівна, 1903 р. народження, м. Миколаїв, німкеня, із робітників, відомості про освіту відсутні. В 1945 р. виселена з м. Миколаєва в Північно-Казахстанську область. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселена з м. Миколаєва. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Альвіна Фрідріхівна, 1933 р. народження, с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Капустине Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Наманганську область. У 1955 р. переселена в м. Караганду. 20.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Андрій Іванович, 1919 р. народження, с. Шершні Малинського району Київської області, німець, із селян, освічений. Проживав у с. Христофорівка Баштанського району. Завідуючий фермою. Заарештований 31.03.1944 р. Вироком Військового трибуналу Одеського

військового округу від 03.06.1944 р. засуджений до 15 років каторжних робіт, з поразкою в правах строком на 5 років та з конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ Аркадій Іванович, 1930 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Працював у колгоспі. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. В 1954 р. переселений у Карагандинську область. 03.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ Берта Вільгельмівна, 1896 р. народження, с. Демишин Демишинського району Житомирської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Багачівка Кривоозерського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Георгій Іванович, 1890 р. народження, с. Ландау Карл-Лібкнехтівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта середня. Проживав у с. Нейкове Березовського району Миколаївської області. Учитель. Заарештований 20.12.1936 р. Вироком Військового трибуналу Київського військового округу від 02.09.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1966 р.

ШУЛЬЦ Елеонора Михайлівна, 1889 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Еля Яківна, 1927 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району Одеської області. Відомості про останнє місце роботи відсутні. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в м. Актюбінськ. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Іван Леонардович, 1936 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ватерлоо Веселинівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. взятий на облік спецпоселення в Новосибірській області. 23.10.1955 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ Йоган Йоганович, 1897 р. народження, с. Ландау Ландауського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Ландауського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС СРСР від 23.08.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. 19.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ Маргарита Фрідріхівна, 1888 р. народження, с. Рорбах Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Рорбах Веселинівського району Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Марія Йосипівна, 1896 р. народження, с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Шпеєр Веселинівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. В 1954 р. переселена в Карагандинську область. 19.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Марта Германівна, 1923 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвіче-

на. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Марта Фердінандівна, 1917 р. народження, с. Сліпуха Мостівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Сліпуха Мостівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в м. Омськ. У 1950 р. переселена в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Рохус Якович, 1925 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на спецпоселення строком на 6 років. 14.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ Рудольф Юмусович, 1936 р. народження, с. Червона Україна Миколаївської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Карагандинську область. 17.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

Шульц Фердинанд Самуїлович, 1883 р. народження, с. Синявки Шомерського району Житомирської області, німець, із селян, неосвічений. Проживав у с. Багачівка Кривоозерського району Одеської області. Займався сільським господарством. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. виселений в Акмолінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Флора Федорівна, 1925 р. народження, с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Катериненталь Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 22.11.1945 р. переселена в Свердловську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Фріда Іванівна, 1909 р. народження, с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ватерлоо Веселинівського району Одеської області. Відомості про місце роботи невідомі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Новосибірську область. 06.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Христина Яківна, 1890 р. народження, с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 14.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЬЦ Юрій Якович, 1931 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ Яків Якович, 1919 р. народження, с. Ландау Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Ландау Варварівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на спецпоселення в Комі АРСР строком на 6 років. 14.02.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЛЬЦ-ЕБЕРЦ Флора Яківна, 1923 р. народження, с. Ландау Варварівського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Ландау Варварівського району

Одеської області. Домогосподарка. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Актюбінську область. Подальша доля невідома. Відомості про реабілітацію відсутні.

ШУЛЬЦ-СОРОКА Берта Іванівна, 1928 р. народження, с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Бессарабка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Комі АРСР. 02.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЛЯВСЬКИЙ Степан Михайлович, 1890 р. народження, с. Патрія Трибовлянського району (Галіція), поляк, із селян, неосвічений. Проживав у с. Бурханівка Снігурівського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 24.02.1938 р. Постановою спеціального відділу НКВС Миколаївської області від 02.11.1939 р. справу припинено, з-під варти звільнений. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУМАКОВ Микола Матвійович, 1910 р. народження, с. Висунськ Березнегуватського району Миколаївської області, українець, із селян, малоосвічений. Проживав у с. Пришиб Березнегуватського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований 04.02.1946 р. Вироком Військового трибуналу НКВС Миколаївської області від 29.03.1946 р. засуджений до 15 років ув'язнення у ВТТ, з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУМАХЕР Емілія Піусівна, 1914 р. народження, с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Блюменфельд Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Відомості про місце роботи та посаду відсутні. В 1931 р. виселена за межі України. 24.02.1931 р. виселена в Свердловську область. На підставі указу ПВС СРСР від 26.11.1948 р. залишена навічно в місцях обов'язкового поселення виселенців. 14.05.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУМАХЕР Луїза Михайлівна, 1882 р. народження, с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Новий Данциг Баштанського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Комі АРСР. 07.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУМАХЕР Христина Іванівна, 1895 р. народження, с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Василівка Тилігуло-Березанського району Одеської області. Останнє місце роботи невідомо. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 28.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУМКОВ Дмитро Григорович, 1899 р. народження, м. Майкоп, росіянин, із робітників, освіта середня. Проживав у м. Миколаєві. Працював на заводі ім. А. Марті. Заарештований 09.08.1944 р. Вироком Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 15.12.1944 р. засуджений до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна та поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУМЛЯНСЬКИЙ Іларіон Федорович, 1897 р. народження, с. Піски Баштанського району Миколаївської області, українець, із селян, освічений. Проживав у с. Софіївка Благодатнівського району Одеської області. Каменяр. Заарештований 24.03.1938 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 31.03.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 05.04.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1957 р.

ШУНЬКО Клавдія Павлівна, 1908 р. народження, м. Миколаїв, українка, із робітників, освіта початкова. Проживала в м. Миколаєві. Працювала на заводі імені А. Марті. Заарештована 23.05.1944 р. На підставі вироку Військового трибуналу військ НКВС Миколаївської області від 31.05.1944 р. засуджена до 5 років позбавлення волі з конфіскацією майна та поразкою в правах строком на 3 роки. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1990 р.

ШУР Вільгельмина Валентинівна, 1927 р. народження, Тилігуло-Березанський район Одеської області (селище у справі не вказане), нім-

кеня, із селян, малоосвічена. Проживала в Одеській області. Останнє місце роботи невідоме. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР від 11.10.1945 р. № 181 переселена в Карагандинську область. Знята з обліку спецпоселення 14.01.1956 р. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУР Єва Валентинівна, 1931 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 01.08.1954 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУР Єлизавета Йосипівна, 1936 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області. Навчалась у школі. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 20.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУР Розалія Іванівна, 1913 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німкеня, із селян, малоосвічена. Проживала в с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселена в Карагандинську область. 20.02.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУР Яків Валентинович, 1936 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Одеської області. На утриманні батьків. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. переселений у Карагандинську область. 14.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУРМАН Борис Абрамович, 1912 р. народження, м. Вознесенськ, єврей, із службовців, освіта середня. Місце проживання невідомо. Червоноармієць. Заарештований 16.09.1937 р. Вироком Колегії Верховного Суду Союзу РСР від 27.08.1938 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років та конфіскацією майна. Подальша доля невідома. Визначенням Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 12.11.1955 справу припинено.

ШУРМАН Християн Християнович, 1877 р. народження, с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Йоганесталь Карл-Лібкнехтівського району Одеської області. Колгоспник. Заарештований 14.12.1937 р. Рішенням Трійки при УНКВС Одеської області від 27.12.1937 р. засуджений до розстрілу. Страчений 20.01.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШУРНО Казимир Петрович, 1890 р. народження, Велика Ковенська губернія (Литва), відомості про національність відсутні, із селян, освіта вища. Проживав у м. Вознесенську. Головний лікар Вознесенської лікарні. Заарештований 15.12.1937 р. На підставі рішення НКВС СРСР та Прокурора СРСР від 05.02.1938 р. засуджений до розстрілу. Страчений 14.02.1938 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1989 р.

ШУРОВ Іван Степанович, 1921 р. народження, с. Воскресенське Жовтневого району Миколаївської області, росіянин, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Воскресенське Жовтневого району Миколаївської області. Військовослужбовець, завідуючий бензоскладом 137 батальйону аеродромного обслуговування. Вироком Військового трибуналу п'ятої армії від 30.10.1941 р. засуджений до розстрілу без конфіскації майна. Страчений 10.11.1941 р. Місце поховання невідомо. Реабілітований у 1991 р.

ШУРР Йосип Якович, 1906 р. народження, с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Красне Тилігуло-Березанського району Миколаївської області. Колгоспник. Заарештований по репатріації у 1945 р. На підставі постанови ДКО № 9871-сс від 18.08.1945 р. та директиви МВС СРСР № 97 від 20.04.1946 р. переведений на положення спецпоселенця строком на 6 років 15.08.1946 р. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУСТЕР Аба Райферович, 1900 р. народження, с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області, єврей, із кустарів, малоосвічений. Проживав у с. Ефінгар Баштанського району Миколаївської області. Завідуючий будинком-лабораторією колгоспу. Заарештований 24.06.1938 р. Рішенням Миколаївського обласного суду від 26.01.1939 р. карну справу повернено на дослідування, з-під варти звільнений. 04.04.1939 р. Баштанським РО НКВС карну справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУТКІН Дмитро Сергійович, 1902 р. народження, с. Бармашове Баштанського району Миколаївської області, білорус, із селян, освіта початкова. Місце проживання невідомо. Завідуючий магазином. Заарештований 05.07.1946 р. Вироком Військового трибуналу військ МВС Миколаївської області від 26.07.1946 р. засуджений до 10 років ув'язнення у ВТТ з поразкою в правах строком на 5 років. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУТКІНА Акуліна Олександрівна, 1897 р. народження, х. Майорський Доманівського району Одеської області, українка, із селян, неосвічена. Проживала в с. Доманівка Доманівського району Миколаївської області. Домогосподарка. Заарештована 26.04.1944 р. Рішенням УНДБ Одеської області справу припинено. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУХМАН Етя Григорівна, 1905 р. народження, с. Березнегувате Херсонського повіту, єврейка, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Березнегувате Херсонського повіту. Проживала з батьками. Місце роботи невідомо. Заарештована 23.06.1925 р. Постановою окружного відділу ДПУ УСРР від 17.08.1925 р. справу припинено, з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУХМАН Хава Григорівна, 1908 р. народження, с. Ефінгар Новобузького району Миколаївської області, єврейка, із службовців, освіта середня. Проживала в с. Березнегувате Березнегуватського району Миколаївської області. На утриманні. Заарештована 03.12.1925 р. Постановою Херсонського округу ОДПУ УСРР від 05.02.1926 р. карну справу припинено, з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУХМАН Хава Григорівна, 1908 р. народження, с. Березнегувате Херсонського повіту Одеської губернії, єврейка, із робітників, освіта початкова. Проживала в с. Березнегувате Херсонського повіту Одеської губернії. На утриманні батьків. Постановою Херсонського відділу ДПУ УСРР від 17.08.1925 р. з-під варти звільнена. Подальша доля невідома. Реабілітована у 1991 р.

ШУЦ Ганна Прокопіївна, 1899 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, неосвічена. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Колгоспниця. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 28.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 13.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

ШУЦ Михайло Митрофанович, 1935 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німець, із селян, освіта початкова. Проживав у с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. На утриманні батьків. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлений на спецпоселення в Акмолінську область. 25.07.1951 р. взятий на облік спецпоселення. 12.01.1956 р. знятий з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітований у 1991 р.

ШУЦ Роза Митрофанівна, 1929 р. народження, с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області, німкеня, із селян, освіта початкова. Проживала в с. Карлсруе Варварівського району Миколаївської області. Працювала в сільському господарстві. Заарештована по репатріації у 1945 р. На підставі директиви НКВС СРСР № 181 від 11.10.1945 р. направлена на спецпоселення в Акмолінську область. 27.02.1949 р. взята на облік спецпоселення. 12.01.1956 р. знята з обліку спецпоселення. Подальша доля невідома. Реабілітована в 1991 р.

З М І С Т

Від обласної редколегії 5

Р о з д і л I
Політичні репресії на Миколаївщині у 1920–1970-х роках 7

І. Є. Ніколаєв
Особливості діяльності ЧК–ГПУ–ОГПУ щодо ліквідації осередків меншовиків Миколаївщини 7

Ю. В. Котляр
Петлюрівська первомайська повстанська організація (1921) 21

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко
Тоталітарний режим та інженерно-технічна інтелігенція Миколаївщини в 1920-х роках 35

О. П. Тригуб
Долі зреченців (колишнє духовенство УАПЦ у жорнах репресивної машини) 48

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко
Викриття органами держбезпеки «антирадянських, націоналістичних організацій» серед освітян та творчої інтелігенції Миколаївщини 54

О. Г. Бажан, В. А. Золотарьов
«Обличчя Великого терору»: сторінки біографії капітана державної безпеки П. В. Карамишева 67

Марк Юнге
«Цапи-відбувайли»: процеси над порушниками «соціалістичної законності» у Миколаївській області в 1939–1941 роках 84

С. М. Березний
Тернистий шлях до Батьківщини: «петиційна кампанія» у м. Миколаєві початку 1950-х років 159

Р о з д і л II

Мовою архівних документів 166

№ 1 Протокол судового засідання Військового трибуналу про звинувачення Л. Фоміна, Л. Гладкова, С. Меламуда, Г. Афанасьєва, Д. Бондаря, М. Базилевича, Т. Чикалова, В. Носова *(4–8 квітня 1939 р.)* 166

№ 2 Вирок Військового трибуналу про звинувачення Л. Фоміна, Л. Гладкова, С. Меламуда, Г. Афанасьєва, Д. Бондаря, М. Базилевича, Т. Чикалова, В. Носова як учасників антирадянської троцькістської організації *(4–8 квітня 1939 р.)* 203

№ 3 Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника відділення Святського тимчасово виконуючому обов'язки начальника 3 відділу УДБ УНКВС по Миколаївській області Готовцеву про затримання виконання вироку *(1 жовтня 1938 р.)* 205

№ 4 Витяг із припису коменданту УНКВС по Миколаївській області Крюковському про виконання смертного вироку стосовно 38 осіб *(2 жовтня 1938 р.)* 206

№ 5 Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника 7 відділу Єфремова начальнику УНКВС по Миколаївській області Карамишеву про відкладення виконання вироку для проведення слідчих дій *(7 жовтня 1938 р.)* 207

№ 6 Рапорт тимчасово виконуючого обов'язки начальника 7 відділу Єфремова начальнику УНКВС по Миколаївській області Карамишеву про відкладення виконання вироку стосовно Олександра Яковича Смирнова для проведення додаткових слідчих дій *(7 жовтня 1938 р.)* 208

№ 7 Припис заступника начальника УНКВС по Миколаївській області А. Поясова коменданту УНКВС по Миколаївській області Крюковському про виконання вироків Трійки *(19 жовтня 1938 р.)* 209

№ 8 Акт виконання смертного вироку *(26 жовтня 1938 р.)* 210

№ 9 Рапорт про тимчасове затримання виконання смертних вироків *(28 жовтня 1938 р.)* 211

№ 10 Акт виконання смертного вироку *(16 листопада 1938 р.)* 212

№ 11 Зведення по агентурній інформації агента «Герд» про приїзд особливоуповноваженого НКВС УРСР О. Твердохлібенка для розслідування зловживань співробітників обласного УНКВС *(22 травня 1939 р.)* 213

№ 12 Зведення по агентурній інформації агента «Герд» про оцінку результатів Великого терору директором школи Балдуком (датування в документі відсутнє) 214

№ 13 Доповідна записка начальника УНКВС по Миколаївській області І. Юрченка заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. Кобулову про настрої звільнених з-під варти арештованих у м. Миколаєві *(2 червня 1939 р.)* 216

№ 14 Висновок службового розслідування про діяльність помічника начальника УНКВС по Миколаївській області Г. Гончарова *(21 червня 1939 р.)* 218

№ 15 Доповідна записка начальника УНКВС по Миколаївській області І. Юрченка заступнику наркома внутрішніх справ УРСР А. Кобулову про настрої колишніх арештантів *(22 липня 1939 р.)* 222

№ 16 Протокол допиту Фауста Пилиповича Ніколаєвського *(25 жовтня 1939 р.)* 225

№ 17 Висновок по агентурній справі «РЕТИВЫЕ» УНКВС по Миколаївській області *(25 жовтня 1939 р.)* 229

№ 18 Акт про перегляд протоколів засідання «особливої трійки» УНКВС по Миколаївській області за 23 вересня – 5 листопада 1938 р. *(18 січня 1940 р.)* 233

№ 19 Акт слідчих УДБ НКВС УРСР про затягування виконання вироків Трійки УНКВС по Миколаївській області *(19 січня 1940 р.)* 235

№ 20 Відповідь на усний запит про список повернутих «трієчних» справ та «альбомів» із НКВС УРСР *(22 січня 1940 р.)* 236

№ 21 Протокол судового засідання Військового трибуналу військ НКВС Київського округу по обвинуваченню П. Карамишева, Я. Трушкіна, М. Гарбузова та К. Вороніна *(18–23 березня 1941 р.)* 237

№ 22 Протокол огляду архівно-кримінальної справи по обвинуваченню гр. І. Ф. Мартиненка *(12 червня 1957 р.)* 334

Розділ III
Фотодокументи з архівних фондів 341

Розділ IV
Спогади та біографічні нариси про репресованих 388

О. П. Тригуб
Андрій Гук: між «СВУ» й автокефалією 388

Ю. В. Котляр
Боротьба з сіонізмом на Миколаївщині
(на прикладі справи Сари Гурович) 395

І. Є. Ніколаєв, С. М. Сліпущенко
Павло Бронич: трагедія інженера в контексті масових репресій
технічної інтелігенції Миколаївщини в 1930-х роках» 402

А. А. Погорєлов
Історія однієї родини періоду «великих соціалістичних звершень» 414

І. Є. Ніколаєв
Розстріляний вчитель. Трагедія Миколи Микитовича Нікітіна 423

С. С. Макарчук
Справа Миколаївського прокурора В. К. Мислова 432

А. А. Погорєлов
Двічі не вмирати? (За матеріалами справи Т. Ю. Волошина) 444

О. Ю. Зайцев
Дві дівочі долі. Фальшиве ОУН 452

О. Ю. Зайцев
Сповідь з-за ґрат (зі слідчої справи Круца Івана Семеновича) 464

Розділ V
Відомості про громадян, що зазнали політичних репресій 472

Наукове видання

Науково-документальна серія книг
«РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ»

РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

Книга сьома

Упорядники: С. А. Кокін, Р. Ю. Подкур,
І. В. Крісанова, А. П. Назарова

Формат 70×100$^{1}/_{16}$. *Ум. друк. арк.* 53,8. *Тираж* 1500 пр. *Зам.* № 534-435.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Іліон».
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.